

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Bilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN AZINLIKLAR POLİTİKASI

Ahmet Efiloğlu

2502000018

Tez Danışmanı

Prof. Dr. CEZMİ ERASLAN

İstanbul 2007

ÖZ

XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla gelinceye kadar Anadolu'da, Rumlar arasında Yunan milliyetçiliği oldukça gelişmişti. Rumlar, Yunan devleti kurulduktan sonra bir devlet politikası olarak uygulanmaya başlanılan Megali İdeayı benimsemişler, yaşadıkları yerleri Yunan toprağı yapmak ve büyük Yunanistan'ı kurmak için yoğun bir mücadele içerisine girmişlerdi. XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde Yunanistan'ın yürüttüğü propagandalar neticesinde Anadolu'da yaşayan Rumlar vatandaşı oldukları Osmanlı Devletinden ziyade Yunanistan'a bağı hale gelmişlerdi.

Bu düşünce ile hareket den Rumlar Balkan Savaşıyla birlikte harekete geçerek isyan ettiler. Trakya'da yaşayanlar buraları işgal eden Bulgar ordusuyla birlik olup Müslüman ahaliye saldırdılar, bir çok Müslümanı öldürdüler, köyleri yaktılar, malları yağmaladılar. Batı Anadolu sahillerinde yaşayanlar ise Anadolu sahillerini ablukaya alan ve Ege denizindeki adaları işgal eden Yunanistanla birlik oldular. Devleti zaafa düşürerek savaşta yenilmesini sağlamak amacıyla hareket eden Rumlar Balkan Savaşının hemen sonrasında başlayan I. Dünya Savaşında da aynı şekilde isyan etmeye devam ettiler.

Rumların Osmanlı Devletinin yıkılmasına neden olan bu iki büyük savaşta gerçekleştirmiş oldukları isyanlar önemli gelişmelerin yaşanmasına neden oldu. Bu gelişmelerden ilki Balkan savaşı sonrasında yaşanan Rum göçüdür. Hem Balkan Savaşında yaptıklarının tesiriyle hem de Makedonya'da Yunanistan'ın Müslümanlara yaptığı zulümlere duyulan tepkiyle Trakya ve Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlar Yunanistan'a ve Ege denizindeki adara göç ettiler. .

Araştırmamızın önemli bir kısmını işte bu Rum göçü konusu teşkil etmektedir. Birinci bölümde Rumların Balkan Savaşındaki zararlı faaliyetleri ele alınmıştır. Balkanlarda çok büyük bir mücadele içerisinde olan Osmanlı Devletini zaafa uğratmak ve yenilmesini sağlamak adına yapılan bu zararlı faaliyetler temel olarak göçün sebebini teşkil etmektedir. Ancak ikinci bölümde göçün daha iyi anlaşılabilmesi için göçe etki eden faktörler bütün yönleriyle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde de göçün hangi bölgelerde meydana geldiği, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği ve hükümetin göç karşısındaki tavrı

ortaya konulmuştur. Ayrıca bu bölümde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında ilk defa gündeme gelen Nüfus Mübadelesi konusu da ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Araştırmamızın son bölümünde I. Dünya savaşı dönemini ele alınmıştır. Burada öncelikle İtilaf devletlerinin Anadolu'ya yaptıkları saldırılar ve Rumların İtilaf devletleriyle işbirliği yapmaları üzerinde durulmuştur. Daha sonra da diğer bölümlerde olduğu üzere arşiv belgelerine dayalı olarak bütün yönleriyle Rum tehciri ele alınmıştır.

ABSTRACT

COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS'S MINORITY POLICYS

AHMET EFİLOĞLU

From 19th century to 20th century nationalism among Greek Community has developed pretty much in Anatolia. After Greece government established, Greeks has adopted the Great idea (Megali İdea). Greeks wanted to make their living area a Greek land and they struggled a lot to establish the Great Greek. In the beginning of 20th Century, Greeks that are living in Anatolia and citizens of Otoman State has attached themselves to Greek instead of Otoman State. With this thought during Balkan War Greek's has began to Rebel against Ottomans. The Greek's that are living in Eastern Thrace with the Bulgaria army that has occupy this area attack muslims. They killed a lot of muslims, burned villages and they plunder goods. Greek's that are living in West Anatolia shore has become together with the Greek that has occupy this area and the island in Aegean Sea. Greek's has rebelled against Ottomans right after Balkan War and the beginning of World War I. (WWI) The rebellion of greeks has caused important development. First, after the Balkan War is the Greeks migration. During the Balkan War and the torture that have been made to muslims that are living in Macedonia the Greeks that are living in Eastern Thrace and West Anatolia has been migrated to the islands of Aegean Sea in return of this torture.

The important part of my research is the Greek migration. In the first part Greek damage during the Balkan war was examined. The Greek that has provided the defeat of Ottoman State has caused for them their migration. In the second part the effects of migration factors in every way has been examined. In the part , the parts of migrations has been considered. How the migration has effected. The relationship between Ottoman State and Greece has been considered and the governments action toward the migration has been considered. Also in this part, for the first time Ottoman State and Greece population exchange has become the issue and has been examined in detail.

In the last part of my research, the period of WWI has been examined. In this part at first Great Britain, France and Russia attack to Anatolia has been examined. At last, like the other parts the The Greek Deportation has been examined in every way according to the documents.

ÖNSÖZ

İttihat ve Terakki dönemi üzerinde en çok araştırma yapılan bir dönemdir. Araştırma yapılan konuların başında da İttihat ve Terakkinin azınlıklar politikası gelmektedir. Ancak yıllardır devam eden soykırım tartışmaları nedeniyle yapılan araştırmalar Osmanlı Ermenileri ve Ermeni tehciri ile sınırlı kalmıştır. Böyle olunca da Osmanlı Devletinin tarih sahnesinden çekildiği bu dönemde Ermeniler dışındaki diğer gayrimüslimler özellikle de Rumlar pek gündeme gelmemiştir.

Halbuki Ermenilerden daha önce XIX. yüzyılın başlarından itibaren uluslaşma sürecine giren ve 1821'de Mora'da çıkardıkları isyanla Yunanistan Devletini kurarak Osmanlının dağılma sürecinin başlatan Rumlar, Osmanlı Devletinin bu son döneminde Balkanlarda ve Anadolu'da yürüttükleri faaliyetlerle devleti çok büyük zaafa uğratmışlardır. Balkan Savaşında Osmanlı Devletinin savaştığı devletlere, Yunanistan'a ve Bulgaristan'a destek vermişlerdir. I. Dünya savaşında da İtilaf Devletleriyle birlik olmuşlardır. Yani son dönemde Osmanlı Devleti, Anadolu'da sadece Ermeni isyanlarıyla değil, devleti yıkarak yaşadıkları yerleri Yunan toprağı yapmak için mücadele eden Rum isyanlarıyla da sarsılmıştır.

İşte bizi bu konuda araştırma yapmaya sevk eden en önemli sebep, Osmanlı Devletinin yıkılmasında en az Ermeniler kadar rol oynamış olan Rumlar hakkında kapsamlı bir çalışmanın henüz yapılmamış olmasıdır.

Araştırmamız Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu iki savaş döneminde Rumların faaliyetleri aynı olsa da meydana gelen gelişmeler ve hükümetin uygulamaları farklılık arz etmektedir. Balkan Savaşında isyan eden Rumların Trakya'da Bulgar ordusuyla birlik olarak İslam ahaliye büyük katliamlar yapması, Batı Anadolu'dakilerin de Yunanistan'a destek vermeleri, Yunanistan'ın işgal ettiği adalara giderek Müslüman ahaliye zulmetmeleri İslam ahali ile Rumlar arasında derin bir uçurum açmıştır. Bu arada Yunanistan'ın Makedonya'da Müslümanlara yaptığı zulümler bu uçurumun daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu dönemde meydana gelen olaylar Rumların Yunanistan'a göç etmeleriyle neticelenmiştir. Çalışmamızın bu kısmında öncelikle Rumların Balkan Savaşındaki faaliyetleri ele alınmıştır. İkinci olarak Anadolu'dan Yunanistan'a doğru

yaşanan Rum göçünün sebepleri etraflıca incelenmiştir. Son olarak da göçün hangi bölgelerde meydana geldiği ve hükümetin Rum göçü karşısındaki tavrı ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın ikinci kısmında ise I. Dünya savaşı dönemini ele alınmıştır. Burada öncelikle İtilaf devletlerinin Anadolu'ya yaptıkları saldırılar ve Rumların İtilaf devletleriyle işbirliği yapmaları üzerinde durulmuştur. Daha sonra da bütün yönleriyle Rum tehciri ele alınmıştır.

Araştırmamızda temel olarak kullanılan malzemenin tamamına yakını arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Zaten bu konuda ikinci el kaynakların olmaması arşiv kaynaklı çalışma yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Arşiv çalışması ise, Rumlarla alakalı belgeler bütün fonlara dağıldığı için oldukça uzun zaman almıştır. Arşivde başta Dahiliye Nezareti ve Hariciye Nezareti katalogları olmak üzere, İttihat Terakki dönemine (1908-1918) ait bütün kataloglar taranmıştır. Hariciye Nezareti belgeleri içerisinde 1914 Osmanlı-Yunan nüfus mübadelesi girişimi ile alakalı ulaştığımız belgeler büyük önem arz etmektedir. İkinci olarak, Rum şubesi olarak bilinen, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3. Şube evrakları da I. Dünya savaşı sırasında Rumların faaliyetlerini ve hükümetin uyguladığı tehcirin mahiyetini ortaya koymamızda önemli rol oynamıştır.

Araştırmamızda arşiv çalışmasının yanında İkdam ve Tanin gazetelerini de tarayarak belgelerin eksik bıraktığı kısımları tamamlamaya çalıştık. Bunların yanında çalışma konumuzu yakından ilgilendiren Balkan Savaşı ve Müslüman göçleri ile karşılaştırma yapmak amacıyla Ermeni tehciri ile alakalı olan çalışmalarını da değerlendirdik.

Yaptığımız bu çalışmanın bu günkü Türk-Yunan anlaşmazlığının temeli olan sorunlara ışık tutacağını düşünmekteyiz. Çünkü ilk defa bu çalışmayla, Osmanlı Devletinin son döneminde Türklerle Rumlar arasında yaşanan olaylar ele alınmaktadır. Bunun yanında Ermeniler dışında ilk defa Rumlara uygulanan tehciri ele alan çalışmamız, hem hükümeti tehcir kararı almaya zorlayan koşulların, hem de tehcirin sadece Ermenileri ilgilendiren bir uygulama olmadığını daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu açıdan çalışmamızın tehcir konusundaki tartışmalara yeni bir boyut kazandıracağını düşünmekteyiz.

Bu vesile ile çok uzun zaman alan çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen yapıcı tavsiye ve görüşleri ile beni yönlendiren değerli hocam Prof Dr. Cezmi Eraslan'a müteşekkirim. Tez çalışmam boyunca benden desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım; Prof. Dr. Mehmet Saray'a, Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na, Prof. Dr. Ali Arslan'a, Doc.Dr. Halil Bal'a teşekkürü bir borç bilirim. Başbakanlık arşivindeki çalışmalarım esnasında yardımlarını gördüğüm Genel Müdür Yardımcısı Doc. Dr. Mustafa Budak'a ve arşiv çalışanlarına da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Öz.....	iii
Abstract.....	v
Önsöz.....	vii
İçindekiler.....	x
Tablolar.....	xiii
Kısaltmalar.....	xiv

GİRİŞ.....	1
------------	---

I. BÖLÜM: BALKAN SAVAŞINDA RUMLARIN ZARARLI FAALİYETLERİ

A-) Anadolu’da Yaşayan Rumların Yunan Ordusuna Katılması	14
B-) Rumların Yunanistan’a Para Yardımında Bulunmaları.....	16
C-) Bulgar Ordusuna Yiyecek Kaçırmaları.....	20
D-) Demiryollarına Sabotajlar.....	32
E-) Rumların Silahlanmaları ve Rum Çeteleri.....	37
F-) Trakya’da Rum Mezalimi.....	53
1-) Havsa’da Rum Mezalimi.....	54
2-) Tekirdağ’da Rum Mezalimi.....	56
3-) Edirne’de Rum Mezalimi.....	58
4-) İnöz, Şarköy Ve Mürefte’de Rum Mezalimi.....	61
5-) Malkara’da Rum Mezalimi.....	62
6-) Keşan’da Rum Mezalimi.....	63

II. BÖLÜM. RUM GÖÇÜNÜN SEBEPLERİ

A-) Trakya’nın Geri Alınmasından Sonra Yaşananlar.....	66
B-) Balkan Savaşında Suç İşleyen Rumların Cezalandırılması.....	82
1-) Genel Affın İlanı, Uygulanışı ve Tahliye Edilen Mahkumların Yunanistan’a Kaçması.....	93
C-) Muhacir İskanının Rum Göçüne Etkisi.....	102
1-) Yunanistan’ın Müslümanları Göçe Zorlaması.....	110
2-) İttihat ve Terakki Hükümeti’nin Tedbir Arayışı.....	112
3-) Muhacirlerin Trakya ve Batı Anadolu’ya İskanı ve Rumların Tepkisi.....	113
D-) Rum Boykotu.....	120
1-) Millî İktisat Fikrinin Ortaya Çıkması ve Celal Bayar’ın Faaliyetleri.....	120
2-) Boykotun Örgütlenmesi.....	124
3-) Boykotun Şiddetlenmesi.....	126
E-) Savaş Sonrası Balkanlarda Meydana Gelen Gelişmelerin Anadolu’ya Etkisi.....	134
1-) Makedonya’da Yaşayan Olaylar ve Müslümanların Göç Ettirilmesi.....	134
2-) 1914’ün İlk Aylarından İtibaren Asayişin Bozulmaya Başlaması.....	146
3-) Ahalinin Rumlara Göç Baskısı.....	154

F-) Yunanistan'dan Rumlara Gönderilen Göçü Teşvik Edici Mektuplar.....	163
--	-----

III. BÖLÜM: RUM GÖÇÜ

A-) Trakya Rumlunun Yunanistan'a Göç Etmesi.....	171
1-) I. Balkan Savaşında Rum Nüfus Hareketleri.....	171
2-) II. Balkan Savaşından Sonra Rumlara Yunanistan'a Göç Etmeye Başlaması.....	175
3-) Toplu Rum Göçü.....	182
4-) Rum Göçü Başladığında Hükümetin Yaklaşımı ve Göçü Durdurma Faaliyetleri.....	190
B-) Anadolu Rumlunun Göçü	
1-) Batı Anadolu Rum Göçü	201
2-) Çanakkale'de Rum Göçü	212
3-) Ayvalık'ta Rum Göçü	213
4-) Marmara Sahillerinde Rum Göçü	225
5-) Batı Anadolu'nun Diğer Yerlerinde ve Anadolu'nun İç Kesimlerinde Rum Göçü.....	227
C-) Göç Esnasında Meydana Gelen Olaylar	231
D-) Yunanistan'ın Rum Göçüne Tepkisi	237
E-) Rum Göçüne Patrikhanenin Tepkisi	254
F-) Talat Paşa'nın Batı Anadolu Teftiş Gezisi ve Göçü Durdurmak İçin Alınan Önlemler	264
G-) İttihat ve Terakkinin Büyük Devletlere Başvurması.....	280
H-) Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadele Girişimi	
1-) Mübadele Fikrinin Ortaya Çıkması.....	286
2-) Mübadele Görüşmelerine Hakem Görevlendirilmesi.....	293
3-) Muhtelit Komisyon Görüşmeleri ve Mübadele Konusundaki Anlaşmazlıklar.....	296
4-) Mübadele Komisyonunun İstanbul'daki Çalışmaları	307
5-) Müzakerelerle Birlikte Yapılan Diğer Çalışmalar.....	310

IV. BÖLÜM: RUM TEHCİRİ

A-) Tehcirin Sebepleri	
1-) İtilaf Devletlerinin Anadolu'ya Saldırması	
a-) Ege Ve Akdeniz Sahillerine Saldırıları.....	316
b-) Marmara Sahillerine, İstanbul Boğazına ve Karadeniz Sahillerine Yapılan Saldırıları	325
2-) İttifak Devletleriyle İşbirliği Yapan Göçmen Rumlara Sahillere Saldırması	332
3-) I. Dünya Savaşında Anadolu'da Yaşayan Rumlara Zararlı Faaliyetleri	
a-) Casusluk Faaliyetleri	344
b-) Şekavet Olayları	356
B-) Tehcirin Uygulanması	
1-) Seferberlik İlanıyla Birlikte Yapılan Savaş Hazırlıkları	369
2-) İtilaf Devletlerinin Anadolu Üzerindeki Planları ve Yunanistan İle Bulgaristan'ı Yanlarına Çekme Gayretleri	383

3-) Tehcirin Uygulanmaya Başlanması	
a-) Gelibolu ve Edirne Rumlarının Tehciri	387
b) Marmara Denizi Sahilleri İle İstanbul Civarındaki Rumların Tehciri	398
c) Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Rumların Tehciri	402
d) 1916 Yılı, Tehcirin Sahasının Genişlemesi, Karadeniz Rumlarının Tehciri	407
e) Yunanistan'ın Savaşa Girmesinin Kesinleşmesi Karşısında İttihat ve Terakkinin Aldığı Önlemler.....	416
f) Yunanistan'ın 1917'de Savaşa Girmesi.....	423
g) Yunanistan'ın Savaşa Girmesinin Tehcire Etkisi	426
C-) Tehcir Edilen Rumların Sevk ve İskanı	437
D-) Tehcir Edilen Rumların İhtiyaçlarının Karşılanması	447
E-) Emval-i Metruke Sorunu	
1-) Tehcir Edilen Ermenilerin Emval-i Metrukesi	455
2-) Rum Emvali Metrukesi	
a-) Yunanistan'a Göç Eden Rumların Emval-i Metrukesi	463
b-) Tehcir Edilen Rumların Emval-i Metrukesi	475
Sonuç.....	486
Bibliyografya.....	491
Özgeçmiş.....	500

TABLolar

Tablo I: II. Balkan Savaşı sonrasında divan-ı harblerde görülmeye başlanılan dava sayılarını gösterir tablo:.....	87
Tablo II: 1906-1907 Osmanlı nüfus sayımına göre Balkanlardaki beş vilayetin nüfusu:.....	103
Tablo III: Balkan Savaşıyla birlikte Makedonya'dan göç ettirilen muhacirlerin sevk edildiği yerleri gösterir tablo:.....	106
Tablo IV: Aydın Vilayetinde muhacir iskan olunan merkezleri ve buralara iskan olunan muhacirin miktarlarını gösterir tablo:	107
Tablo V: Trakya'dan göç eden Rum ve Bulgarlarla gelen muhacirlerin miktarlarının gösterildiği tablo:.....	185
Tablo VI: Aydın Vilayetinden adalara ve Yunanistan'a göç eden Rumları gösteren tablo:	206
Tablo VII: İzmir İngiliz Konsolosunun Aydın Vilayetinden göç edenlerin miktarlarını belirttiği tablo:.....	211
Tablo VIII: Karesi Sancağı Ayvalık Kazası 1320 senesi nüfus sayımı:	223
Tablo IX: Ayvalık Kazasıyla Yunda Nahiyesi Rum ahalisinden hicret edenlerle mükellefiyet-i askeriye dahilinde bulunup firar edenler dışında nüfus-u mevcudesini mübeyyin cetvel:	224
Tablo X: Hüdavendigâr Vilayeti 1915 nüfusunu gösterir cetvel:.....	227
Tablo XI: Menteşe Mutasarrıflığının I. Dünya savaşına girmeden önceki nüfusunu gösteren cetvel:.....	228
Tablo XII: Edirne Vilayetinden sevk ve nakil olunanları gösterir tablo:.....	395
Tablo XIII: Tasfiye komisyonları ve buldukları merkezleri gösterir tablo:	462

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
a.e.	: Aynı eser/yer
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
y.y.	: Basım yeri yok
t.y.	: Basım tarihi yok
s.	: Sayfa
Ed. veya Haz	: Editör/yayına hazırlayan.
Çev.	: Çeviren
Sad.	.Sadeleştiren
BOA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
S.	:Sayı
TTK.	:Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Osmanlı Devleti çeşitli dil, din ve kültürlere sahip farklı milletlerden oluşan bir imparatorluktu. Osmanlı devleti idaresi altındaki gayrimüslimleri oluşturduğu millet sistemiyle din ve mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmişti. Hiçbir baskı ve zorlama ile karşı karşıya gelmeyen gayrimüslimler millet sistemi içerisinde dillerini, dinlerini ve kültürlerini muhafaza ederek barış ve huzur içerisinde yaşamışlardı.

Ancak farklı unsurların bir arada yaşamasını sağlayan bu sistem, XIX. yüzyıla gelindiğinde artık işlevin yitirmişti. Merkezi otoritenin güçlü olduğu zamanlarda sistem çok iyi bir şekilde işlemişti. Ama devlet birbiri peşine alınan yenilgilerle zayıflayınca, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında ve Hıristiyan mezheplerinin kendi aralarında tesis edilen ve adına “Osmanlı Barışı”¹ denen barış ve huzur ortamı bozulmaya başlamıştı. Öncelikle Fransız ihtilali neticesinde yayılan eşitlik adalet ve milliyetçilik fikirleri Osmanlı gayrimüslimleri arasında büyük bir etki yaratmış ve bu yüzyıla kadar milli ve kültürel özelliklerini devam ettirmiş olan gayrimüslimler arasında milliyetçilik fikirlerinin yayılmasına neden olmuştu.

Millet sisteminin çökmesinin bir diğer sebebi de bu yüzyıldan itibaren İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devletinin parçalamak üzere harekete geçmiş olmalarıydı. Osmanlı devletini savaş meydanlarında ağır yenilgilere uğratan Avrupalılar galip gelerek kazandıkları toprakların yanında, devletin iç işlerine müdahale etme hakkı tanıyan antlaşmalarla tüm Osmanlı ülkesinde siyasi ekonomik üstünlük elde ediyorlardı. Elde ettikleri bu üstünlükleri de ülkede yaşayan gayrimüslimler lehine kullanarak onların devlete sadakatlerini ortadan kaldırıyorlar böylece de ülkede karışıklık çıkarıyorlardı. Devleti içerden çökertmek amacını taşıyan bu faaliyetler neticesinde Osmanlı Devlet düzeni tamamen bozulmuştu

Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan gayrimüslimler, Osmanlı Devletini parçalamak için yoğun bir mücadele içerisinde giren Hıristiyan Avrupa devletleri için çok büyük bir kozdu. Kozmopolit bir yapıya sahip Osmanlı toplumunda batılı devletlerin destek ve teşvikleriyle bu Hıristiyan unsurların devlet aleyhine harekete

¹ Yavuz Ercan, “Osmanlı Devletinde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet sistemi)”, **701 Osmanlı Özel Sayısı, II, Ekonomi ve Toplum**, Yeni Türkiye, Mart Nisan 2000, S.32, Yıl 6, s. 396

geçmeleri toplum yapısının çözümlenmesine neden olacak, bu da, devletin yıkılmasını kolaylaştıracaktı. İşte bu gaye ile hareket eden Avrupalılar Osmanlı devletinin en yumuşak karnı olan millet sistemine müdahale ederek XIX. yüzyıla kadar asırlardır uygulanagelen sistemle kültürel değerlerini korumuş olan gayrimüslimleri bu yüzyıldan itibaren çeşitli vasıtalarla ayaklandırmaya başlamışlardır.

Rum ifadesi Roma ve Bizans İmparatorluklarına delalet eden bir tabir olup bazen Romalılar Devleti bazen de Bizanslılar için kullanılmıştır. Bizanslılar kendilerine Romaioi ve ülkelerine de Romania diyorlardı. Bundan dolayı da İslam dünyası da Bizanslıları Rum ve Doğu Roma İmparatorluğu ülkesini Bilad al-Rum veya Mamlakat al-Rum diye ifade ediyorlardı. Anadolu Türk-İslam hakimiyetine geçtikten sonra Bizansı ve Anadolu'yu ifade etmek için Rum kelimesi kullanılıyordu. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'yu ifade etmek için Rum deyimini daha yaygın bir şekilde kullanılmıştı. Hatta bazı kaynaklar Anadolu Selçuklu Devletini Rum Selçukluları şeklinde adlandırmışlardı. Rum terimi Osmanlı İmparatorluğu döneminde de kullanılmaya devam edildi. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'le birlikte Osmanlı padişahları Rum ülkesinin yani Roma imparatorluğundan kalan toprakların hükümdarı anlamına gelen Sultan-ı İklim-i Rum unvanını kullanmışlardı. Osmanlı Devleti zamanında Anadolu'da ifade ettiği anlam daralmış olsa da imparatorluk batıya doğru genişledikçe Balkanlarda ele geçirilen bu yerler de Rum-ili olarak adlandırılmıştı².

Anadolu'nun yerli ahailerinden biri olan Rumlara Grek kültürü damgası vurulsa da aslında bu sadece dış görünüşteydi. Rumların Greklerle aynı din ve mezhebe sahip olması Grekçe'ye benzeyen bir dil kullanıyor olmaları böyle bir görünüşe neden olmaktaydı. Aslında Yunanistan'da bir Grek kültürü ortaya çıkarken Anadolu'da Grek kültürüyle alakası olmayan kültürler ve milletler vardı. Grekler zamanla Ege kıyılarında koloniler kurup yerleşmiş, İskender İmparatorluğu ile Grek Kültürü İran'a kadar taşınmış ve Anadolu'nun yerli kültürleri üzerinde etkili olmuş olsa da Hititlerin, Frigyalıların, Likyalıların, Lidyalıların, Hurilerin, Urartuların, Asurluların, Mitannilerin kültürleri birbirlerine o kadar karışmıştı ki bu karışım neticesinde Anadolu'nun yerli kültürü ortaya çıkmıştı. Daha sonra Türklerin

² Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2001, s. 76
Franz Babinger, "Rum", İslam Ansiklopedisi 12/1, Meb Bas. 1979, s. 766

gelmesiyle Anadolu'ya Türk-İslam kültürü hakim olmuş ve Rumlar da bu kültürün etkisi altında kalmışlardı.

Türkler geldikten sonra Anadolu'nun Hıristiyan ahalisi olan Ermeni ve Rumlarla kaynaşmaya başlamışlardı. Bunda Türklerin Ermeni ve Rum kadınları ile evlenmeleri önemli rol oynuyordu. Selçuklu döneminde şehirlerde halk arasında maddi kültür bakımından hemen hemen hiçbir ayrılık görülmediği gibi, Selçuklu devleti teokratik olmayan, dini taassuptan uzak bir idare kurduğu için Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında dini sebeplerden doğmuş husumet ve mücadele de mevcut değildi³. Anadolu Selçukluların uyguladığı bu idare tarzı aynı şekliyle Osmanlı Devleti kurulduktan sonra da devam etmişti. Osmanlı Beyliği kurulduktan kısa bir zaman sonra Anadolu ve Balkanlarda hızlı bir şekilde genişlemeye başlamıştı. Böyle bir genişlemede askeri gücün yanında manevi ve sosyal etkenler de önemli rol oynuyordu. Sadece askeri güçle dinleri ve ırkları farklı insanların yaşadığı bölgeleri ve özellikle de Balkanları ele geçirmek veya uzun süre elde tutmak mümkün değildi. Bunda en etkili faktör, Osmanlıların ele geçirdiği yerlerde yaşayan Hıristiyan unsurların dinlerine ve sosyal hayatlarına müdahale etmeden, eski gelenekleri üzerinde yaşamalarına imkan tanıyor olmalarıydı. Bilindiği üzere Bizans imparatorluğunun takip ettiği idari, mali ve dini siyaset Hıristiyan unsurlar arasında büyük bir huzurluk ve hoşnutsuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuştu. Türklerin fethedilen yerlerde adaletli, şefkatli ve taassuptan uzak siyaseti Hıristiyan ahalinin Osmanlı idaresine girmelerinde önemli rol oynamıştı⁴.

Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra Türklerle Rumlar birlikte yaşamaya başlamışlar ve İstanbul'un fethinden sonra Ortodoks kilisesine tanınan dini, kültürel ve idari imtiyazlar sayesinde Rumlar varlıklarını korumuşlardı. Osmanlı devletinin tanıdığı serbestiyet sayesinde dönemin diğer çok milletli devletlerine nazaran oldukça rahat bir hayat yaşayan, dil, din ve geleneklerini muhafaza eden Rumlar XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız İhtilaliyle birlikte yayılan milliyetçilik, hürriyet ve bağımsızlık akımlarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmeye başladılar. Ancak Avrupa'daki diğer çok milletli

³ Fuat Köprülü, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Ankara, TTK Yay. 1999, s. 58

⁴ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi**, İstanbul, Risale Yay, 1996, s. 26

devletleri de derinden etkileyen bu akımlardan başka Rumların isyan etmelerinde bir çok faktör etkili olmuştur.

Bu faktörlerin belki de en önemlisi Osmanlı Devletini içten rahatsız etmek ve yıkmak amacıyla harekete geçmiş olan Rusya'nın daha Fransız ihtilalinden önce Mora ve Balkanlardaki Ortodoksları isyan etmeye teşvik etmesiydi. 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı esnasında, Ortodoksları isyana teşvik etmek için 1770 yılında I. Rus filosu Mora sahillerine gelerek Koron'u muhasara altına almıştı. Rusların bu Akdeniz harekatı kumandanı Aleksî Orlof'un planına göre; Mora'dan başlayıp Selanik'e kadar olan bölgede isyan hareketi tasarlanmaktaydı. Rus kışkırtmaları neticesinde ayaklanmalar 1770 Martında başlayıp hemen yaygınlaşmıştı. Bunun üzerine Osmanlı donanması da harekete geçerek Mora'nın doğusunda Rus filosuyla çatışmaya girmiş ancak kesin bir sonuç alınamamıştı. Bölgedeki Osmanlı donanması, ortak hareket eden Rus ve İngiliz donanmalarıyla muharebeler yapmış 6 Temmuzda Çeşme Limanına çekilmişti. Ne var ki ertesi akşam İngilizler yaptıkları baskınla Osmanlı donanmasını yaktılar. Moralıların Rusya sempatisini Rum casuslarının marifetiyle gerçekleştirdikleri bu isyandan başka, Mora'ya geçmiş dönemlerde gelip yerleşmiş olan Arnavutların yol açtığı yeni bir isyan 1779'da baş gösterdiyse de isyan bastırılmıştı⁵.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşına son veren Küçük Kaynarca Antlaşması ise, öteden beri iktisadi alanda ve denizcilikte oldukça ileri seviyeye gelmiş olan Rumların ekonomik bakımdan daha da güçlenmesine yol açmıştı. Yine bilindiği üzere bu antlaşmada Ruslar, Osmanlı Devletine ülkedeki tüm Ortodoksların hamisi olduklarını kabul ettirmişlerdi. Bir diğer önemli nokta, bu antlaşmayla Rusya Osmanlı ülkesinde tam bir ticaret yapma serbestisi ile daha önceden İngiltere ve Fransa'ya verilen kapitülasyonların aynısını elde ediyordu. Böylece Ruslar Karadeniz ve Akdenizde serbestçe ticaret yapma hakkına, Osmanlı ülkesinde bulunan Rus tabiiyetindekiler de kapitülasyonların ayrıcalıklarından faydalanma hakkına sahip oluyorlardı⁶. Ruslara verilen kapitülasyonlar öteden beri Ege'de Venedik ve Cenevizlerden boşalan deniz ticaretini ellerine geçirmiş olan Rumların ekonomik

⁵ M. Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Ens. Yay, 1988, s. 4

⁶ Rıfat Uçarol, "Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1839'a kadar Osmanlı", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi XI**, İstanbul 1993, s. 181

açından daha da güçlenmesine neden olmuştu⁷. Çünkü Rumlar Rus bayrağı altında ve bu devletin koruyuculuğundan istifade ederek ve kapitülasyonların ayrıcalıklarını kullanıyorlardı.

Deniz ticaretini ellerine geçiren Rumlar Avrupa şehirlerini limanlarını dolaşarak devrin son siyasi ve sosyal gelişmeleri hakkında fikir ediniyorlar, o ülkelere yerleşmiş olan diğer Rum asıllılarla kurdukları temaslar sonucunda milliyetçilik ve bağımsızlık gibi kavramları yakından tanımaya başlıyorlardı. Zengin Rum ticari kuruluşları Ege çevresinde Selanik ve İzmir'den başka Akdenizde Trieste'de, Venedik'te hatta Londra, Marsilya öte yandan da Odessa ve Moskova'da giderek büyüyordu. Ayrıca Avrupada Yunanlılara karşı büyük bir sempati ve hayranlık ortaya çıkmıştı. Avrupa medeniyetinin temelinde Yunanlılar olduğunu düşünen aydınlar bunun tam tersi olarak Türkler aleyhine bir çok yazılar yazıyorlardı⁸. Avrupalı aydınların bu fikirleri Rum aydınlar tarafından da destekleniyordu. İstanbul Fenerde yaşayan zengin elit Rumlar Montesquieu, Racine Voltaire gibi Fransız yazar ve düşünürlerden tercüme yapıyorlardı. Bu elit tabaka çocuklarını okumaları için Avrupa üniversitelerine gönderiyorlardı. Oralardaki fikir hareketleri ve bilim adamlarıyla temas halindeydiler. İstanbul Fenerlilerinin bu çalışmalarının yanısıra Yunanistan ve Avrupa'daki Rumlar arasında da yeni akımlardan esinlenerek eserler veren Kozmas, Rigas, Korais gibi yazar, şair ve fikir adamları ortaya çıkmıştı. Böylece Osmanlı egemenliğinden kopma düşüncesi fikri platformda olgunlaşıyordu. Yunan davasını konu alan özel gazeteler çıkarılıyor Avrupanın çeşitli yerlerinde Rumlar arasında milli tarih ve kültür bilinci oluşturmak üzere dernek ve cemiyet kuruyorlar, bu amaçla kongre tertip ediyorlar, kitap yayınlıyorlardı. Avusturya'da şair düşünür Rigas Velestinlis Ferraios 1796'da Viyana'da ilk Eterya örgütünü kurmaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. 1800'lerin başında Athena, 1813'de Comte Choiseul-Gouffier tarafından Hôtel Grec, Eflak-Boğdanda Hotel Grec bünyesinden çıkan Finiks gibi örgütler kurulmuştu. Bunlar Fransız Rus destekli örgütlerdi. Rumlar Osmanlı Devletine isyan edebilmek için önce bu devletlerden yardım istiyorlardı. Örneğin 1790 yılında Panos Kiri,

⁷ Bilal Şimşir, a.g.e., s. XIV

⁸ Bilal Şimşir, a.g.e., s. XXXVI-XXXVII

Khrizos Lazotsi, Nikolaos Pangalos adlı üç Rum, Çariçe II. Katerina'ya başvurarak kendisinden, “barbar Müslümanlara karşı gasp edilmiş imparatorluklarının, Patrikhanenin ve kutsal dinlerinin kurtarılması için” yardım dilenmişler, Yunanistan'ın başına kral olarak Çariçe'nin soyundan gelen Konstantin'in getirilmesini talep etmişler, “Hıristiyanlığın düşmanına karşı silahlanmış olan halklarının (Rumların) hayatları ve kaderleri adına çariçenin ayaklarına kapanma cesaretini göstererek Rus müdahalesini istemişlerdi⁹.

Rum isyanının yabancı destekli olduğunu gösteren en önemli gelişme ise 1814'te Odesa'da Fenerli tüccarlardan Nikolas Skouphas, Emmanuel Ksantos adlı iki Rum ile Anastosyon Çakalof adında Bulgar tarafından kurulan “Dostlar Cemiyeti” anlamına gelen “Filiki Eteryay” derneğiydi. Bu dernek Rusyanın güdümünde faaliyet gösteriyordu. İlk başlarda örgütün liderinin ismi gizli tutulmuş, Çar I. Aleksandr veya onun danışmanı Kapodistrias'ın olduğu havası verilmişti. Daha sonradan Rusya'daki bölümün başına Çarın savaş yaveri Aleksandr İpsilanti getirilmişti. Derneğin merkezi Mora olarak düşünülse de daha sonra 1818'de İstanbul Fenerde Eksanto (Ksanto)'nun evi merkez yapılmıştı. Örgütle Patrikhane arasında sıkı bir ilişki bulunuyordu. Patrik Grigoryos bir çok metropolit ve din adamı derneğin üyesiydi. Patrikhane ve kiliseler ve okullar örgütün birer şubesi gibi faaliyet gösteriyorlardı¹⁰.

Bu cemiyetin görünüşteki kuruluş gayesi Osmanlı İmparatorluğundaki Hıristiyanların eğitim ve öğretimini gerçekleştirmektir. Ancak gerçek gaye Rumları Osmanlı yönetimine karşı ayaklandırmak, bu arada mümkün olursa diğer Balkanlı Hıristiyanları da isyana karıştırmaktır. Kuruluş amacı ve faaliyetleri açısından tam bir ihtilal örgütü olan bu dernek Rumları silahlandırıyor ve ayaklanma için propaganda yapıyordu. Örgütün faaliyet programına göre adım adım büyük Yunanistan şu şekilde kurulacaktı: Yunan milletinin tam istiklalinin temini, Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı, Ege Adalarının, On İki adanın, Girit'in, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı, Pontus Rum hükümetinin kurulması, Kıbrıs'ın, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı son olarak İstanbul'un işgal edilmesiyle

⁹ M. Murat Hatipoğlu, a.g.e., s. 6-7

¹⁰ M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul, Ötüken Yay, 1996, s. 184-186
Selahattin Salıksık, **Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eteryay**, İstanbul, Ar Matbaası, 1968, s. 151

Doğu Roma İmparatorluğunun ihyası ve Megali İdeanın gerçekleştirilmesi¹¹. Bu amaçlara ulaşmak için de şu adımlar atılacaktı:Osmanlı Devletinin her tarafında gizli dernekler kurulup en zengin nüfuzlu, Rumlar ve şirketler örgüte kaydedilecek, maddi manevi yardımları sağlanacaktı. Tanınmış ve isim yapmış Elenlerle kilise adamı metropolitler örgütün başına getirilecekti. Eteryaya mali yardım kaynağı sağlamak için ticari şirketler kurulacaktı. Avrupa’da öğrenim yapan Elen gençlerinden faydalanılacaktı. Büyük devletlerin yardımı sağlanacaktı. Alınan bu kararlar doğrultusunda örgüt Rumeli’den başlayarak İstanbul, İzmir, Girit, Kıbrıs, Sakız, Bükreş, Yaş, Yanya ve Trieste’de yani Osmanlı ülkesinin her tarafında şubeler açmış ve değişik isimler altında yeni dernekler kurulmuştu.¹²

Aleksandır İpsilanti’nin başlattığı Rum isyanı Mora yerine 15 şubat 1821’de Boğdan’da başlamıştı. İpsilanti, Rus yardımı sağlama, Sırp ve Bulgarların da isyana katılmaları ümidiyle isyan yeri olarak Eflak ve Boğdan’ı seçmişti. Ancak Rusya’dan beklenen yardımın gelmemesi Sırpaların da destek vermemeleri nedeniyle isyan çok kısa bir zamanda bastırılmış, isyancılar cezalandırılmıştı¹³. Ancak bu başarısız denemenin hemen ardından Mora’da çok daha ciddi sonuçlar doğuracak olan yeni bir isyan başlamıştı. Burada Aleksandır İpsilanti’nin kardeşi Dimitrios İpsilanti isyanı yönetiyordu.

Mora’daki isyan Osmanlı Devletinin ne kadar güçsüzleştiğini açık bir şekilde göstermişti. İsyana bastırılmadığı için Sulatan II. Mahmut Mısır Valisi Mehmet Ali Paşadan yardım istemek zorunda kalmıştı. Valinin donanması gelip de isyan bastırılırken Rusya Rumlara destek vermeye başlamıştı. İsyanın hemen başında Babı Ali’nin sert tepkisi ve isyana destek veren Patrik Grigoryos’un asılmasıyla isyanda parmağı olan metropolitlerin cezalandırılması Rusya başta olmak üzere bütün Hıristiyan Avrupa’da heyecana neden olmuştu. Yunan davasını sahiplenen Rusya hemen Osmanlı Devletine verdiği ultimatomla Eflak ve Boğdan’daki Osmanlı askerlerinin çekilmesini, Hıristiyanlara garanti verilmesini istemişti. Hatta daha da ileri giderek Avrupalı devletlere Osmanlı Devletinin yıkılmasını teklif etmişti.

¹¹ Selahattin Salışik, a.g.e., s. 149

¹² M. Süreyya Şahin, a.g.e., s. 188

¹³ Yücel Özkaya, “1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyancıları ve Avrupalıların İsyana Karşısındaki Tutumları”, **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s. 114-130

Avrupa kamuoyunda oluşan Hıristiyan tepkisi ile bir çok gönüllü Yunan asilerine destek vermek üzere Mora'ya gelmişti.

Rusya'nın işe karışmasıyla başta bu konuyla pek ilgilenmeyen ama daha sonra Rusların Yunanistan'a destek vermesiyle elde edeceği nüfuzun kendi çıkarlarına aykırı olacağı kanısına varan İngiltere ve Fransa bu sorunla ilgilenmeye başlamıştı. Böylece Rum isyanı uluslararası bir sorun haline gelmişti. İsyancıları destekleyen bu üç devlet ilk başlarda tamamen özerk bir Yunanistan'ı kabul ettirmek için Osmanlı Devletine baskı yapıyorlar ve Osmanlı askerlerinin bir an önce adadan çekilmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Hatta üç müttefik bunun için 20 Ekim 1827'de Navarin'de 64 parçadan oluşan Osmanlı donanmasını tamamen tahrip etmişlerdi. Bu olaydan sonra Rusya, baskılara boyun eğmek istemeyen ve iç işlerine müdahale edilmesine engel olmaya çalışan Osmanlı Devletine 1828'de savaş ilan etmişti. Bu savaş da Rusların üstünlüğü ile sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti bir kez daha çok ağır bir antlaşma olan Edirne Antlaşmasını imzalamıştı. Bu antlaşmayla da İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı Devletine Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul ettirmişlerdi.

Rumların üç büyük devletin desteğinde isyan ederek bağımsız Yunan Devletini kurmaları bu yüzyılın en önemli olaylarından biri olmuştu. Osmanlı ilk defa toprak kaybetmiyordu. Ancak bu defa sınırları içinde bulunan yani kendi tebaası olup isyan eden bir Hıristiyan topluluk ilk olarak yabancı devletlerin desteğiyle de olsa bağımsızlık kazanarak imparatorluktan bir toprak parçasının kopmasına neden olmuştu. Bu çarpıcı olaydan sonra Balkan uluslarının hayatında yeni bir devre başlayacak ve Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin yanında bu olaydan örnek alan gayrimüslim tebaanın isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalacaktı. Çünkü Yunan ulusçuluğu Romen, Arnavut ve Bulgarların da uyanmalarına neden olmuştu¹⁴. Bu açıdan Yunan ayaklanması İmparatorluğun dağılacağıının ilk ciddi tarihi işaretiydi¹⁵.

Rumların isyanı ve bağımsız Yunan devletinin kurulması Anadolu'yu ve Anadolu'daki Rumları da etkileyen çok önemli olaydı. Çok şiddetli bir şekilde başlayan isyan çok kısa bir zaman içerisinde öncelikle Yedi Yunan adasına peşinden

¹⁴ İlber Ortaylı, "Balkanlarda Milliyetçilik", **TCTA**, C. IV, s. 1030

İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Millet", **TCTA**, C. IV, s. 998

¹⁵ İlber Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu", **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler I**, s. 353

de Ege denizindeki adalara sıçramıştı. Önemli oranda Rum nüfusunun yaşadığı Kıbrıs, Sakız, Sisam, İstanköy ve Girit'te ayaklanmalar baş göstermişti. Bu adalarla birlikte Batı Anadolu sahilleri de büyük bir tehlike altında kalmıştı. İsyana destek veren Rumlar izbandit denen kayıklarla sahilleri ablukaya almaya başlamışlardı. Çamlıca (Hydra), Suluca (Sütlüce, Spaetzo), İpsara (Psara) adalarında donatılan izbandit tekneleri hem Mora Yarımadasındaki asileri destekliyor, hem bütün Akdenizdeki güvenliği tehlikeye düşürüyor, hem de Batı Anadolu kıyılarına saldırarak Müslüman halkı öldürüyor ve yerli Rumları da isyana kışkırtıyorlardı. Sayıları her geçen gün artan bu tekneler ki bunların büyükleri firkateyni andırıyordu, Trakya sahilinden Batı Anadolu sahiline kadar oldukça geniş bir alanı ablukaya almışlardı. Anadolu ile Adaların bağlantısını kesilmişti. Ege adalarını ve Anadolu sahillerini ablukaya alan isyancılar buralarda yaşayan Rumları da isyana kışkırtıyorlardı¹⁶. Nitekim Manisa'da görülen kanlı olaylarla birlikte Filiki Eterya'nın yaptığı faaliyetlerle Yunan milliyetçiliğinin yayıldığı Ayvalık ve Yunda'da çok ciddi bir isyan meydana gelmişti. Denizden gelen isyancılarla birlik olan Ayvalık Rumları isyanı bastırmak üzere kasabaya gelen Osmanlı askerlerine saldırmışlardı. İzbandit teknelerinin ateşe tuttuğu kasabada meydana gelen çatışmalarda yüz Osmanlı askeri şehit olmuş ve kasaba ağır bir şekilde tahrip olmuştu. İsyanın bastırılması için alınan önlemler asilerin cezalandırılması karşısında korkuya kapılan Rumlar isyancıların la teknelerine binerek kaçmışlardı¹⁷.

Morayla eş zamanlı olarak Ayvalıkta meydana gelen bu isyan Anadolu'da Ege sahilleri boyunca yaşayan Rumlar arasında da Yunan milliyetçiliğinin yayılmış olduğunu gösteriyordu. Aslında 1814'te Odesa'da kurulan Filiki Eterya'nın gibi kısa zaman sonra merkezini İstanbul'a taşıdığını, patriğin, din adamlarının, Fenerli aristokrat Rumların bu ihtilal örgütüne üye olduğunu ve Rumların yaşadığı yerlerde örgütün şubelerinin açılmış olduğunu göz önüne aldığımızda bu tarihlerde Batı

¹⁶ Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", **Bellekten**, CLII, S. 203, Ağustos 1988, s. 576-580

Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl 12, S. 22, Şubat 1987, s. 114-118

Hıfzı Erim, **Ayvalık Tarihi**, Ankara, Güney Matbaacılık, 1948, s. 35-40

Doğan Aka, **Ayvalık İktisadi Coğrafyası**, İstanbul Ülkü Matbaası, 1944, s. 28-30

¹⁷ Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", s. 581-594

Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, 1986**, s. 133-157

Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlar arasında da milliyetçiliğin yaygın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Anadolu'daki Yunan Propagandası önce eğitim kültür faaliyetleri ile başlamıştı. Yukarıda belirttiğimiz gibi Rum isyanı başlatan Aleksandır İpsilanti'nin ortaya koyduğu hedefler sadece bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasından ibaret değildi. O, Balkanları, Ege Denizindeki adaları, Batı Anadolu, İstanbul, Trakya ve Karadeniz'i içine alan büyük bir devlet yani Yunanlılar eliyle Doğu Roma İmparatorluğu yeniden kurmak için yola çıkmıştı. Kurduğu örgüt işte bu hayal ötesi fikirleri Rumlar arasında yayıyordu. Bu kadar büyük bir devletin veya imparatorluğun kurulması için öncelikle bu yerlerde yaşayan Rumların milli bilincinin uyandırılması gerekiyordu. Her ne kadar millet sistemi içerisinde kendi kültürlerini devam ettirmiş olsalar da asırlardır Türklerle birlikte yaşayan Rumlar Türk kültürünün etkisi altında kalmışlardı. Deniz kenarlarında kıyı kentlerinde yaşayanlar deniz ticareti ve Yunanistan'a gelip gitme dolayısıyla Yunan dili ve kültürünü koruyorsalar da Anadolu'nun iç kesimlerinde mesela Kapadokya bölgesinde Rumlar Türkçe ibadet ediyorlardı¹⁸. Bunun yanında Batı Anadolu'da bile Türkçe konuşan Rumlar bulunmaktaydı. Örneğin Manisa İzmir Demiryolu üzerinde bulunan Horozköy Kasabası Rumları Türkçe konuşuyorlardı¹⁹. Bundan dolayı Anadolu'daki Yunan Propagandası önce açılan okullar vasıtasıyla yapılmaya başlandı. Okullarda Rumlara eski Yunan tarihi ve kültürü öğretiliyordu²⁰.

Batı Anadolu sahillerinde ilerleyen zaman içerisinde Yunan milliyetçiliğinin kalesi haline gelecek olan Ayvalıkta 1803 tarihinde Rahip İkonomos, tarafından çok büyük bir akademi açılmıştı. 1814 tarihinde Paraskevas Saltelli adında bir Rum Paris'teki Yunan Edibi Karayıs'a gönderdiği mektupta bu okulların amacının Yunanistan'ın istiklalini gerçekleştirmek olduğunu söylüyordu²¹. Akademi görev yapan profesörlerin faaliyetleri neticesinde Ayvalıkta bağımsızlık fikri Rumlar

¹⁸ Michael Llewellyn Smith, Yunan Düşü, çev. Halim İnal, Ankara, Ayraç Yay, 2002, s. 47

¹⁹ Küçük Asya Araştırma Merkezi, **Göç, Rumların Anadoludan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)**, İstanbul, İletişim Yay, 2002, s. 50

²⁰ Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s.44

²¹ Hıfzı Erim, a.g.e., s. 23

arasında yerleşmişti. İpsilanti Ayvalıklı Hacı Atnas veled Hacı Yorgiye gönderdiği mektubunda, Ayvalıkta gün geçtikçe Filiki Eteryaya üyelerinin arttığını söylemişti²².

XIX. yüzyılın ortalarına doğru okullarda yapılan Yunan propagandası daha da yoğunlaşmıştı. Bunun da sebebi kapitülasyon elde eden devletlerin kapitülasyonların tanıdığı ayrıcalıklardan Osmanlı vatandaşı gayrimüslimlerin de faydalanmasını sağlamaları okulların bu devletlerin himayesi altına girmiş olmasıydı²³. Ayrıca Megali İdea fikrini Anadolu'daki Rumlar arasında yaymaya çalışan Yunanistan da bu yüzyılın ortalarından itibaren Rum okullarını desteklemeye başlamıştı, okullarda öğretmenlik yapacak öğretmenleri yetiştirerek Anadolu'ya gönderiyordu. Osmanlı Devleti 1869 tarihli Maarif Nizamnamesiyle okulları denetim altına almaya çalıştı ise de bunda başarılı olamamıştı²⁴.

Anadolu'daki Helen faaliyetlerinin bir yönü de bu yüzyılda Batı Anadolu'daki Rum nüfusunun artırılması çabalarıydı. Megali İdea'yı gerçekleştirmek için kurulmuş olan Etniki Eteryanın faaliyetleri neticesinde Balkanlardan, Mora'dan ve Ege adalarından Batı Anadolu'ya Rum göçleri yaşanıyor²⁵. Ayrıca bir diğer faktör Batı Anadolu'daki ekonomik hayatın canlı olması Rumlar açısından göçü cazip kılıyordu. Özellikle Çeşme, Urla, Edremit, Ayvalık, Ezine gibi sahil kasabalarında yavaş yavaş Rum nüfusu artmaya başlamıştı²⁶. Ayvalık isyanının bastırılması sırasında kaçan Rumlar daha sonradan gelmiş ve bunların yerleşmelerine müsaade edilerek malları iade edilmişti. Bundan başka Yunan devleti kurulduktan sonra bile Mora'da ortaya çıkan siyasi kaostan baskı ve şiddetten bunalan Rumlar bile Anadolu'ya kaçıyorlardı. Bütün bu etkenler neticesinde XIX yüzyılın sonralarına gelindiğinde Türkler arasında azınlık durumu

²² Hıfzı Erim, a.g.e., s. 29-30

²³ İlknur Polat Haydaroglu, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, Ankara, Ocak Yay, 1993, s. 164-169

²⁴ İlknur Polat Haydaroglu, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi, **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s. 446-453

²⁵ Nurdoğan Taçalan, **Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken, Hasan Tahsin**, İstanbul Aysoy Yay, 1998, s. 34-44

²⁶ Tuncer Baykara, "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu", **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s.436-437

Tuncer Baykara, **XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, 1965-1966, s. 19-21

R. Funda Barbaros, **1830-1930 Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Sos-Ekonomik Çözüm Arayışları Çerçevesinde İzmir'de Sanayileşme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1994, s. 30-31

devam etse de Batı Anadolu Rum nüfusu azımsanmayacak bir orana yükselmiş ve özellikle İzmir Hellenizmin merkezi haline gelmişti. Rum nüfusunun artması ve Rumların giderek ticari hayatta üstünlüğü ele geçirmesi neticesinde İzmir ve çevresi Hellenizmin merkezi olmuştu.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle Anadolu'daki Rumlar arasında Yunan propagandası daha da yoğunlaşmıştı. Rumlar meşrutiyetle gelen özgürlük ortamında Atina'ya olan bağlılıklarını daha da arttırdılar. Nitekim yaşadıkları yerlerin Yunan olması hayali kuran Rumlar, Balkan Savaşının başlamasıyla birlikte toptan devlet aleyhine harekete geçtiler. Savaşı hayallerine kavuşmanın fırsatı olarak gören Rumlar cephe gerisinde Balkanlarda çok büyük bir mücadele içerisine giren Osmanlı Devletinin yenilmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Hatta öyle ki Yunanistan'ın Osmanlı Devletine karşı yaptığı bu "mukaddes" savaşa katılmak için Anadolu'dan kaçarak Yunanistan'a gidiyorlar ve Makedonya'da Osmanlı askerlerine silah atıyorlardı. Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlar Yunan ordusuna destek olmak için aralarında topluyorlar ve bu paraları çeşitli vasıtalarla Yunanistan'a iletiyorlardı. Bundan başka savaş başladıktan çok kısa bir zaman içerisinde Osmanlı ordularının aldığı yenilgileri büyük bir sevinçle karşılayan ve Trakya'yı işgal eden Bulgarlarla birlik olan Rumlar, asırlardır birlikte yaşadıkları Müslüman ahaliye büyük katliamlar uyguluyorlar, onları zorla göç ettirmeye çalışıyorlar, evlerini mallarını yağmalıyorlar ve köyleri yakıyorlardı. Savaşla başlayan bu isyan hareketi savaş süresi boyunca devam etmişti.

Balkan Savaşının sonra çok kısa bir zaman içinde I. Dünya Savaşı başlamıştı. Savaşla birlikte Rum isyanı yeniden başlamıştı. Bu savaşta da Osmanlı Devletinin yenilmesini ve Anadolu'nun İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesini sağlamaya çalışan Rumlar, savaşın başlarından itibaren bütün Anadolu sahillerini ablukaya İtilaf devletlerine casusluk yapıyorlardı. Ayrıca Anadolu'ya saldırmak üzere adalarda kurulan çetelerle işbirliği yapıyorlar hem bu çetelerin hem de İtilaf devletleri askerlerinin sahillere saldırımlarına yardım ediyorlardı.

Balkan savaşında Rumların, I. Dünya savaşında hem Rumların hem de Ermenilerin isyan etmeleri, Anadolu'ya saldıran devletlerle işbirliği yapımları XIX. yüzyıl boyunca Balkanlar da devam etmiş olan ve tüm Balkanların kaybedilmesiyle sonuçlanan sürecin XX. yüzyılın başından itibaren Anadolu'da da

yaşanmaya başladığının en büyük göstergesidir. Osmanlı hükümeti Balkanlarının kaybedilmesinden sonra sıranın Anadolu'ya geldiğini anlamıştı. Hükümet, alınan ağır yenilgi dolayısıyla Balkan Savaşında Rum isyanına karşı etkili bir önlem alamamıştı. Ama hükümet bu savaşla isyan ederek Anadolu'yu büyük tehlike altına sokan Rumlara karşı daha dikkatli olması gerektiğini görmüştü. Yaşanan bu tecrübe ile de I. Dünya Savaşında aynı zararlı faaliyetlerde bulunmaya devam eden Rumlara karşı bir takım tedbirler almak zorunda kalacaktı. Hükümet, I. Dünya savaşı başladıktan sonra sahillerde İtilaf devletleri ile işbirliği yaparak Anadolu güvenliğini tehdit eden Rumları sahilden daha iç kesimlere sevk edecekti. Şu bir gerçektir ki hiç bir devlet, ister savaş zamanı isterse de normal zamanlarda olsun dışardan gelen tehlikelere kayıtsız kalamayacağı gibi ülke içerisinde kendisine karşı ciddi bir faaliyet içerisine giren vatandaşlarından gelebilecek tehlikelere karşı da duyarsız kalmaz. Nitekim II. Dünya Savaşında Amerikan hükümetinin yaşanan bir Japon saldırısı sonrasında, ülkede yaşayan ikiyüzbinden fazla Japonu savaş sonuna kadar toplama kamplarında tutması, ülke savunması hassasiyetinin tüm devletler için geçerli olduğunu göstermektedir. Savaş gibi ülke savunmasının en hayati olduğu zamanlarda bu duyarlılık hat safhaya çıkar. Osmanlı hükümeti de bu duyarlılıkla, Anadolu'ya dıştan yapılan saldırılara içten destek olan Rumlara karşı tedbir alma zorunluluğunu hissetmiş, yaptıkları zararlı faaliyetlerle hassas noktalarda tehlike oluşturan kişilerin iskan yerlerini değiştirmiştir. Hükümet bunu öncelikle savaş alanı içerisinde kalan bölgelerde uygulamıştır. Savaş alanı dışında kalan ama tehlikenin var olduğu yerlerde ise sadece zararlı faaliyette bulunan kişilerin iskan yerlerinin değiştirilmesiyle yetinilmiş masum vatandaşlara dokunulmamıştır.

I. BÖLÜM: BALKAN SAVAŞINDA RUMLAR

I. BALKAN SAVAŞINDA RUMLARIN ZARARLI FAALİYETLERİ

A-) ANADOLU'DA YAŞAYAN RUMLARIN YUNAN ORDUSUNA KATILMASI

Balkan savaşı devam ederken Rumların hıyanetleri artmaktaydı. Aydın Vilayetinden ve diğer yerlerden bir çok hatta binlerce Osmanlı Rumu ve Yunanlı genç, firar ederek Yunanistan'a geçiyor ve orada bir takım gönüllü alayları oluşturarak Osmanlı askerlerine karşı savaşa katılıyordu. Kiliselerde, konsolosluklarda toplantılar yapılarak Yunan ordusuna katılmak isteyen gönüllüler belirlenir hale gelmişti. Nitekim İzmir Polisinin almış olduğu bir istihbarata göre, İzmir Fransız konsolosunun himayesi altında bulunan Yunan Konsolosluğunda bir çok Yunan ve Rumun katıldığı bir toplantı düzenlenmiş ve Yunan orduna katılacak olan gönüllülerin seçimi yapılmıştı.¹

Bu amaçla firar ederken yakalanan Rumlar da Yunan ordusuna katılmak için gittiklerini kabul etmekteydiler. Bu tür firarların önü alınmaya çalışılsa da Ege sahilinin çok geniş olması bunu engellemekteydi. İzmir limanının ve sahillerinin ehemmiyetine rağmen sahil güvenliği polisin elindeki iki küçük sandalla sağlanmaya çalışılmaktaydı. Firarilerin bindiği gemiler İzmir limanının dışında demirlemiş olmalarından dolayı bu gemilere gereği gibi müdahale edilememekteydi. Bu şekilde sahillerin inzibatı gereği gibi sağlanamayınca Aydın Valisi İzmir limanının önemi ve asayişin sağlanması için, nezarete başvurarak en azından Emniyeti Umumiye Müdüriyeti için yaptırılan motorbotlardan birinin veya bedeli nispetinde tahsisatın gönderilmesini istemiştir.² Fakat nezaret bütçede yeterli tahsisat olmadığı için motorbot alınmasının mümkün olmadığı, ayrıca istenilen tahsisatın da kanun-ı muvakkat olarak kabul edildikten sonra verilebileceği için elden geldiği kadar firarların önlenmesi için tedbir alınması istenmiştir.³

¹ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 3 Teşrin-i Sani 1328 (16/11/1912), BOA.DH.SYS.112-16/22-5, Lef. 24

² Aydın valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tezkere. 07 Teşrin-i Evvel 1328 (20.10.1912), BOA.DH.SYS. 112-16/22-5, lef 5

³ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 07 Teşrin-i Evvel 1328 (20.10.1912), BOA.DH.SYS. 112-16/22-5, lef 3/1

Kaçarak Yunan ordusuna katılan Rumlar bizzat Yunan askerlerinin Makedonya'yı işgalinde görev almışlardır. Yunan ordusuyla birlikte İslam ahaliyi katledip mallarını yağma etmişlerdir. Düşman ordusuna katılan bu insanlar savaş bitince tekrar evine ailesine dönmek üzere ailesini geride bırakarak gitmekteydi. Çoğu zengin diyebileceğimiz emlak ve arazisi olan insanlardı. Hariciye Nezaretin yazısında aslen Edremitli olan birkaç Rum ile Midilli nüfusuna kayıtlı olan fakat otuz kırk seneden beri Edremit'te mukim olan ve bir çok emlak ve araziye sahip olan Rumların Midillinin işgalinde oraya giderek Yunan hizmetine ve resmi memuriyette istihdam edildikleri bildirilmiştir.⁴ Bu durum Yunanın işgal ettiği bütün adalar için geçerliydi. Sakız Sisam Meis ve Anadolu kıyılarına yakın olan diğer adalara Rumlar geçerek Yunan ordusuyla birlikte İslam ahaliye mezalim uygulamışlardır. Ama en garibi Yunan ordusuna katılarak Türkleri katleden bu Rumların, savaş sonunda hiçbir şey olmamış gibi tekrar evlerine geri gelmeleridir. Bazen iskelelerde bunların karaya çıkmalarına izin verilmeyince yine bu Rumlar kendilerinde şikayet etme hakkı görerek Yunan sefreti aracılığıyla kendilerine baskı yapıldığı Anadolu'ya çıkmalarına izin verilmediği konusunda yöneticileri şikayet etmişlerdir. Osmanlı devleti ise bu şekilde bir uygulamanın adalardaki Yunan ilhakının kabulü anlamına gelebileceği için Türk ahaliye mezalim uygulayanların sahile girişlerinde yakalanarak kanunen cezalandırılmasının daha uygun olduğu belirterek yöneticilerden bu şekilde davranmalarını istemiştir.⁵

Yine Edremit kazası ahalisinden Konstandra ve Havranlı demirci Parikli ve Zeytinli Karyesinden Hristofa ve Tahta Karyesinden Nikola, Bulgar Karyesinden Nikola çete teşkil ederek Midillinin işgalinde adaya geçerek İslamların mallarını yağma, katliam ve Müslümanların evlerini yakma suçlarından dolayı yakalanmışlar ve yargılanarak cezalandırılmışlardır.⁶

Yunan ordusuna katılan Rumlar Makedonya'da Müslümanlara karşı yaptıklarıyla övünç duymaya başlamışlardı. Hatta savaş bitip savaş sonunda

⁴ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat. 2 Nisan 1329 (15.04.1913), BOA.DH.SYS. 112-7B/7/18, lef11/1

⁵ Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Temmuz 1329 (01.08.1913) tarihli tahrirat, BOA.DH.SYS, 112-22/48, lef.18

⁶ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği tezkere 26 Teşrin-i Sani 1329 (09.12.1913), BOA.DH.EUM.EMN,64/25, lef.10

imzalanana anlaşma gereği aff-ı umumi ilan edilmesiyle bu yaptıklarını arkadaşlarına kıvançla anlatmaya başlamışlardı.

Ahenk Gazetesinin haberine göre 2 Şubat 1913'te Yunanların Midilliği işgalleri sırasında onlara yardım ederek İslam halka kötülükler eden ve Midilliden İzmir'e gelirken vapurda yaptıklarını büyük bir övünçle Rum arkadaşlarına anlatan, Menemen'in Aliğa Çiftliğinden Pandeli isminde bir Rum, hamiyetli bir Rum vatandaşın ihbarı üzerine yakalanmıştır.⁷

İzmir basınında bu tür olaylar haber konusu olmakta gazeteler bu duruma tepki göstermekteydi: "Asıl Yunan olup memleketimizde ikamet eden düşmanlarımızın bu esnada ve bu suretle memleketlerine kavuşarak kendi askerlerine iltihak etmelerine haydi bir şey dememiş olalım. Fakat vatana Osmanlı tabiiyet nokta-i nazarından Osmanlı oğlu oldukları ve bu mübarek toprakta büyüyüp buranın her türlü nan ve nimetiyle burada olageldikleri halde Yunan ordusuna muavenet ve iltihak için ve bize kurşun atmak sevdasıyla buradan müfarakat eden nankörlere ne diyelim?"⁸

B-) RUMLARIN YUNANİSTA'NA PARA YARDIMINDA BULUNMALARI

Rumlar el altından Yunanistan'a para yardımında bulunmaktaydılar. Yunan donanması için ülkeye kaçak olarak getirilen piyango biletleri Rum ve Yunanların dükkanlarında gizlice satılmaktaydı. Kiliselerde de sözde kilise ihtiyaçlarının karşılanması için cemaatten paralar toplanmaktaydı. Hatta öyle ki, Rumlar ticarethanelerinden kazandıkları paranın belli bir kısmını bağışlamaktaydılar. Rumların Yunan bahriyesi için yaptıkları yardımların en güzel örneği Averof zırhlısıdır. Balkan Savaşında Ege Denizinde tek başına Osmanlı Devletinin Yunanistan'la yaptığı deniz savaşlarının kaybedilmesine neden olan Averof zırhlısı Osmanlı vatandaşı olan Göriceleli bir Rum zengini tarafından Yunan donanmasına bağışlanmıştı.⁹

Yunan bahriyesine yardım yapmayı milli bir görev olarak benimseyen Rumlar bu amaçla yaşadıkları şehir ve kasabalarda gelirini Yunan bahriyesine

⁷ Engin Berber,a.g.m, s.71

⁸ Zeki Arıkan,a.g.m, s. 177

⁹ Zafer Toprak, "İslam ve İktisat:1913-1914 Müslüman Boykotajı", **Toplum ve Bilim** 29/30 Bahar-Yaz, 1985, s.184-185

başılamak için sinema kuruyorlardı. Bu amaçla İzmir Foçateynde Rumların sinema yaptırdıkları, bütün gelirin Yunan donanmasına hasredildiğinin tespit edilmiştir.¹⁰ Adanada bu amaçla kurulan bir sinema olduğu fakat bir türlü delilin ele geçirilemediği bildirilmektedir.¹¹

Bu faaliyetlerin en yoğun olduğu yer Aydın Vilayeti idi. Çünkü bu vilayette yaşayan Rumlar Türklere karşı ekonomik üstünlüğü ele geçirmişlerdi. Yardımlar; yetimhaneler, mektepler, cemiyetler, kiliseler, Yunan konsolosları metropolitler ve reji idaresinde çalışan Rumlar tarafından toplanmaktaydı.¹²

Kavala şebenderinin Ayvalık Tsamaridon Sandığı ve İzmir Rum yetimhanesinin gelirlerinin Yunan hükümetine gönderildiği haberini vermesi üzerine, yapılan tahkikatta yetimhanenin 200 bin lira emlak ve akaratının bulunduğu ve bunların satılmasıyla elde edilen paranın Yunan konsolosluğu aracılığıyla Yunanistan'a gönderildiği anlaşılmıştır.¹³ Vilayetin yaptığı tahkikatta oldukça zengin olan yetimhanenin 1.928.971 kuruşluk emlak ve akaratının, 7.100 tahvilatının ve 500 lira nakitinin olduğu bunların Midilli bankaları hesaplarına yatırılmış olduğu, 111.200 akarattan mütebakisi kutulardan, ianeden, faizden teberrudan olmak üzere 185.900 kuruş varidatı ve 182.800 kuruş masarifatı olduğu, yetimhaneye ait olarak İzmir'de Urla'da hane ve zeytin isticarı olarak sekiz on sene zarfında 812 liralık akaratın satıldığı anlaşılmıştır.¹⁴

İzmir'deki bir başka yetimhane hakkında yapılan tahkikatta da, metrolitin nezareti altında Yunan tebaasından ve Osmanlı Rumlar tarafından işletilen bu kurumun senelik 5 bin lira dolaylarında varidatının olduğu ve 1500 lira kadar

¹⁰ İzmir kuvayı mürettebesi kumandanının Sadrazam Said Halim paşaya gönderdiği rapor 31 Mayıs 1329 (13.06.1913), BOA.A.DVN 803/96

¹¹ Adana Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 5 Ağustos 1330 (18.08.1914) tarihli tezkere, BOA. DH.EUM.3. ŞB, 1/24, lef.4

¹² Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 26 Temmuz 1326 (08/08/1910) Manisa reji müdürü Kimyon efendinin Yunan bahriyesi için yardım topladığı anlaşılnca reji baş müdüriyetine başvurularak görev yerinin değiştirilmesi istenmiştir. BOA. DH.MUİ, 104-2/11, lef 3/1

¹³ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 12 Temmuz 1914 (25/07/1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB, 1/24, lef. 6

¹⁴ Aydın Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği araştırma raporu.9 Teşrin-i Evvel 1330 (22.10.1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB,2/19,lef.1

masrafı olup varidatından tespit edilemeyen miktarda hayli zamandan beri Yunan bahriyesine gönderildiği tespit edilmiştir.¹⁵

Yapılan araştırmalar neticesinde Rum mekteplerinde de aynı olayın yaşandığı tespit edilmiştir. İzmir'deki Rum mektebinin hesapları incelenince mektep gelirlerinin bir kısmının Yunan donanmasına namına sarf ve kayd edildiği görülmüştür. Nezaret suçu sabit olanların divanı harbi örfiye verilmesini istemiştir.¹⁶ En fazla yardımın toplanma şekli piyango iane biletlerinin Rum halka dağıtılmasıydı. Bu şekilde yardım toplanması isteği Yunan Hariciye Nezareti tarafından Anadolu'daki konsololar vasıtasıyla Rum halka iletilmekteydi.¹⁷ Toplanan paralar da yine Yunan konsoloları vasıtasıyla Yunanistan'a iletilmekteydi. Osmanlı Devleti her ne kadar bu yardım biletlerinin Osmanlı topraklarına girişini yasaklamış olsa da¹⁸ biletler kaçak olarak yurda sokulmuş Rumlara dağıtılmıştır. Yunanistan'a yardım kampanyası Meşrutiyetin başından itibaren görülen bir durum olsa da Balkan Savaşı döneminde arttığı gözlenmiştir.

Rumların yardım toplaması konusundaki belgeler bu işte metropolit ve rahiplerin de yer aldıklarını ortaya koymaktadır. İzmir Kasaba Kazasında ihbar üzerine elinde iane defteri ve ilmuhaberi, dükkan dükkan dolaşarak makbuz karşılığında para toplayan bir kişi evraklarıyla yakalanmıştır. Ele geçirilen kişi, Rum mektebi adına ve üzeri Rumca Uhuvvet ve Terakki yazılı olan biletleri dağıtma işinin kendisine, metropolit vekilinin emriyle altı kişiden oluşan bir heyetçe verildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine heyetin yazıcısı konumunda olan Panayot celb olunmuştur. O da bu heyetin bir seneden beri faaliyet gösterdiğini ve o ana kadar otuz bin kuruş toplanarak mektebin ihtiyaçlarına harcandığını bildirmiştir. Metropolit Bakırcı Yanako da aynı ifadeyi verince yakalanan kişi kefaletle serbest bırakılmıştır. Yalnız bu olayda bir delil ele geçirilememiş olmasına rağmen Kasaba

¹⁵ Aydın Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 14 Ağustos 1330 (27.08.1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB,1/49, lef.1/1

¹⁶ Dahiliyeden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 25 Ağustos 1330 (07.09.1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB,1/49, lef.1/1

¹⁷ BOA. KAMİL PAŞA, 2158, 24.6.1322

¹⁸ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin tahriratu 2 Kanun-u Sani 1321 Memelik-i Osmaniye'de ecnebi bir devlet yararına piyango tertip edenler veya bu piyangoları dağıtanlar ve alanlar bu konudaki nizamname mucibince birinci defa bir altından üç altına kadar ikinci defa üç altından on altına kadar cezayı nakdi verilmesi ve ele geçirilecek biletlere el konulmasına karar verilmiştir. BOA.DH.HMŞ.16/69

kazası Polis komiserliği bu toplanan paraların Etniki Eteryaya gönderildiği istihbaratının yapıldığını fakat bir türlü delil ele geçirilemediğini bildirmiştir.¹⁹

Diğer belgeler ise rahiplerin nasıl gizli teşkilatlar kurarak bazen zorlama yoluyla da olsa Rumlardan ianeler toplayıp bunların Etniki Eteryaya gönderildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu teşkilatın ortaya çıkarılmasını bir papazın yaptığı ihbar sağlamıştır. Aslen Yunan olan Kuşadası Çirkince’de papazlık yapan Nikola birikmiş alacağını istediği zaman Papa Aleksis ona ‘gizli bir cemiyet vardır o cemiyete 150 kuruş iane vereceksin’ demiştir. Bu nasıl bir cemiyettir diye sorduğunda Papa Konstanti reistir fakat ne cemiyeti olduğunu söyleyemem cevabını almıştır. Papa Nikola parayı vermeyince Manol Hacı Manola, Yorki Dmitrioğlu, Buldanlı Manol, Sandık Emini Vasiliden oluşan Hora Heyeti tarafından tard edilmiştir. Papa Aleko düğünlerde toplanan paradan 25 kuruş alıkoyup bu gizli cemiyete vermiştir. Ayrıca Papaz Nikola Nahiye müdürünün başkanlık ettiği altı kişiden oluşan heyet önünde verdiği ifadesinde bu gizli cemiyetin daha önceden mektep için kurulan cemiyetten farklı bir cemiyet olduğunu ve Papa Alekonun, para gönderildiği belli olmasın diye toplanan parayı sık sık memleketine gidiyor gibi yaparak Papa Konstantin’in Atina’ya götürdüğünü, söylediğini belirtmiştir.²⁰

Burada bahsi geçen her iki olayla alakalı olarak yapılan tahkikatta, Kasaba Kazasında toplanan paranın Yunan Adelfiya ve Etniki Eteryaya cemiyetlerine gönderildiğinin kuvvetle muhtemel olduğu, Çirkince’de ise düğün ve başka münasebetlerle ahaliden para toplayan gizli cemiyet hakkındaki evrakların adliyeye tevdi edildiği bildirilmiştir.²¹

Rumların Yunanistan hesabına yardım toplamasının yasaklanmasına karşın gerçekten hayır amaçlı düzenlenen yardımlara ise izin verildiği görülmektedir. Bunlara örnek verecek olursak kilise musikisinin terakkisi ve bazı kilise fukarasına yardım için mühürlü kutu ile yardım toplanmasına²² Yedi Kule Rum hastanesinin ihtiyaçları için Canik Trabzon, Kastamonu, Sivas ve Adana Vilayetlerinde yardım

¹⁹ Kasaba Polis Komiserliğinin 25 Eylül 1325 (08.10.1909) tarihli tezkere sureti, BOA.DH.MUİ 42/63, lef.2

²⁰ Papaz Nikola’nın ifadesinin zabıt sureti 13 Teşrin-i Sani 1325 (26.11.1909), BOA.DH.MUİ 42/63, lef.3

²¹ Aydın Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tezkere 18 Teşrin-i Sani 1325 (01.12.1910), BOA.DH.MUİ 42/63, lef.5

²² Meclisi Vükala’nın 29 Rabiulahir 1325 (12.05.1907) tarihli kararı, BOA.MV, 115/104

toplamasına izin verilmesi gibi.²³ Osmanlı devleti bunun yanında Niğde de yanmış metropolithane ile mektebin inşası içinde Hazine-i Celileden ve masarifi gayri melhuza tertibinden 10 bin kuruş para yardımında bulunmuştur.²⁴ Bu belgeler Yunan emelleri doğrultusunda olmayan faaliyetlerin devlet tarafından kısıtlanmadığını açık bir şekilde göstermektedir.

C-) BULGAR ORDUSUNA YİYECEK KAÇIRMALARI

Anadolu'da yaşayan Rumların büyük bir çoğunluğu sahillere yakın olan yerlerde yaşamaktaydılar. Marmara Denizi sahillerinden başlayarak Antalya'ya kadar uzanan çok geniş bir sahil şeridinde yaşayan nüfus tüm Anadolu Rum nüfusunun yarısından fazlaydı. Deniz kıyılarında yaşadıklarından dolayı doğal olarak denizcilik ve deniz taşımacılığı önde gelen meslek dalydı.

Batı Anadolu aynı zamanda, çok zengin bir tarım potansiyeline sahip bir bölgedir. Kıyılarımıza çok yakın olan adalar ve diğer adalar ise genel itibariyle tarım açısından fakir ve çoğu dağlık olan adalardır. Ayrıca bunun yanında Mora Yarımadası da yani Yunanistan da dağlık bir verimsiz bir yarımadadır. Bunun için Batı Anadolu'nun tarımsal ürünleri özellikle adalar için oldukça önemlidir. Nüfusunun çoğunu Rumların oluşturduğu bu adaların gıda ihtiyacı Batı Anadolu'dan sağlanmaktaydı. Anadolu kıyıları ile adalar arasında zengin bir ticaret vardı. Tabii ki kaçakçılık olayı Ege denizinde her zaman yaşanan bir olaydı.

Sahil şeridinin bu kadar geniş olması kaçakçılığı önleyici tedbirler almayı da zorlaştırmaktaydı. Devlet önemli noktalara yerleştirdiği bekçi ve memurlarla kaçakçılığı önlemeye çalışmaktaydı ki bu da kaçakçılığı önlemeye yetmiyordu.²⁵ Ayrıca donanma sahilleri denizden koruyacak ve kaçakçılığı ve eşkıya saldırılarını önleyecek hafif tonajlı süratli botlardan yoksundu. Maddi imkanlar kısıtlı olduğu

²³ Dahiliye Nezaretinden Trabzon,Kastamonu ve Sivas Vilayetlerine gönderilen tahrirat 13 Teşrin-i Sani 1329 (26/11/1913), BOA.DH.İUM, E-67/28,lef.1/1
Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığa 1 Mayıs 1330 (14/05/1914), BOA.DH.İUM,E-69/43, lef.4/1 ve Suriye,Beyrut,Adana Vilayetleriyle Kudüs Sancağına gönderilen tezkireler 3 Nisan 1330 (16/04/1914), lef.1/1

²⁴ Meclis-i Vükelanın 1329. Ramazan 9 (03.09.19119) tarihli kararı, BOA.MV. 156/2

²⁵ Konya Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 12 Haziran 1329 (25/06/1913), BOA.DH.İD,94-2/34, lef.2

için sürat teknelerinin satın alınması da mümkün değildi ²⁶. Bundan dolayı en azından sahillerde güvenliği ve kaçakçılığı önlemek için duyun-u umumiye, rejî idaresi rüsumat idaresi, asker polislerle her beş mil uzaklıkta kurulan jandarma karakolları ve bunları birbirine bağlayan telgraf hatları kurulması şeklinde bir sistem oluşturulmaya çalışılmış²⁷ fakat pek başarılı olunamamıştır. Balkan Savaşının çıkması Ege denizindeki adaların Yunanistan'ın eline geçmesi ve Osmanlı donanmasının Yunanistan donanması karşısında yetersiz kalması neticesinde ne kaçakçılığı önlemek ne de sahillerdeki güvenliği sağlamak mümkün olmamıştır.

Normal zamanlarda yapılan kaçakçılığın ekonomik açıdan zararlı bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Fakat savaş zamanlarında yapılan kaçakçılık ise ülkenin ve ordunun yiyecek sıkıntısını arttıracığından dolayı savaşan ordunun zaafa uğramasına neden olmaktadır. Balkan Savaşı sırasında da Rumlar işte bu amaçla faaliyet göstermişlerdir. İşgale uğrayan bölgeler ve adalar ile Anadolu kıyıları arasında yoğun bir kaçakçılık yaşanmıştır.²⁸ Marmara sahillerinde yaşayan Rumlar, Edirne ve Tekirdağ'ı işgal eden Bulgar askerlerine erzak taşımışlardır. Batı Anadolu sahillerindeki Rumlar ise Yunanistan'ın ve İtalya'nın işgali altında bulunan adalara yiyecek kaçakçılığı yapmışlardır.²⁹

Balkan Savaşı sırasında Trakya'yı ele geçiren Bulgar askerlerine her türlü yardımı yapan Rumlar, onlara gıda ve yiyecek yardımı yapmaktaydılar. Osmanlı ordusunun hiç beklenmedik bir şekilde 22-23 Ekim 1912 Kırklareli Savaşını, 28 Ekim-2 Kasım Pınarhisar-Lüleburgaz Savaşlarını kaybedip Çatalca'ya kadar geri çekilmesi neticesinde Çatalca'ya kadar gelen Bulgar ordusu yaklaşık 250 km

²⁶ Meclis-i Vükelada sahillerinin kaçakçılığa karşı korunması için Avrupa'ya siparişi teklif olunan 11 sahil gemisinin siparişi imkansızlık yüzünden reddedilmiştir. 1326 Ra 4 (05/04/1908), BOA.MV,118/68

²⁷ Engin Berber, a.g.m, 80

Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 15 Kanun-u Evvel 1327 (28/12/1911), BOA DH.İD, 11074, Lef.3

²⁸ Maliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 20 Mart 1328 (10/04/1912)Balkan Savaşından önce de Marmara denizinde Dersaadet Tekfurdağı Gelibolu arasında kaçakçılık yapılmaktaydı. BOA DH.İD, 11074, Lef.9

²⁹ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 5 Haziran 1329 (18/06/1913) Osmanlı Devletinin Rodos ve İstanköy Müslümanlarının ihtiyaçlarının karşılanması için bu adalar yapılacak olan erzak ihracatına izin vermişti. Fakat Rumlar bu adalar üzerinden Yunanistan'a erzak kaçırmaktaydılar. BOA.DH.SYS, 112-19/34-7Lef.2

merkez kuvvetlerden uzaklaşmış bulunuyordu. Bu uzun mesafe ordunun iâşe ve levazım ihtiyaçların karşılanmasını zorlaştırmaktaydı.³⁰

Arşiv belgelerine bakıldığında Rumların Balkan Savaşının başından itibaren yaptıkları kaçakçılığın Bulgar ordusunun Çatalca'ya kadar gelmesinden sonra arttığı görülmektedir. Ordusunun artan erzak ihtiyacını karşılamak için Bulgarlar, Marmara denizinde Osmanlı ordusu için yiyecek taşıyan kayıkları ele geçirmektedirler.³¹ Fakat bu şekilde ihtiyaçlarının tamamını karşılayamadıkları için bu gereksinimlerini Rumlar aracılığıyla karşılamaktaydılar. Marmara denizinde işleyen Rum kayıklarıyla gizlice sivil kıyafetlerle gelen Bulgar subayları kıyılardan ve limanlardan yapılacak olan kaçakçılığı planlamaktaydılar.³² Hatta bu şekilde Dersaadet'e bile Kalikratya'dan Bulgar askeri gelmekte ve Dersaadet limanından bazı mavnaların Kalitratya'ya erzak götürerek Bulgar ordusuna sattıkları yapılan tahkikat neticesinde anlaşılmıştı.³³

Dahiliye Nezareti, sivil Bulgar zabitlerinin Rum kayıklarıyla geldikleri istihbaratı alınan İstanbul ve Hüdavendigâr Vilayetleriyle İzmit, Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderdiği emirle düşmanın işgal ettiği mıntikalara büyük küçük yelkenli kayıkların gidip gelmelerinin kesinlikle men edilmesini ve buna cesaret edenlerin cezalandırılmasıyla birlikte bu şekilde gelen Bulgar subaylarının yakalanmasını istemiştir.³⁴ İstanbul'un güvenliğini tehdit eden bir durum olduğu için gelen bu subayların casusluk ve gizli faaliyetlerde buldukları ve ahaliyi isyana teşvik ettiklerinden dolayı Nezaret ayrıca, İstanbul polis müdüriyetinden sivil olarak gelen Bulgar subaylarının zabıtaca takip edilerek yakalanmasını istemiştir.³⁵

³⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi, Cilt II KısımII**, Ankara Türk Tarih Kurumu yay. 1991, s.117

³¹ Harbiye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 6 Kanun-u Evvel 1328 (19/12/1912), BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef2

³² Harbiye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 8 Kanun-u Evvel 1328 (21/12/1912), BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef6

³³ Harbiye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 8 Kanun-u Evvel 1328 (21/12/1912), BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef7

³⁴ Dahiliye Nezaretinin 9 Kanun-u Evvel 1328 (22/12/1912) tarihli tahriratu, BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef4/1

³⁵ Dahiliye Nezaretinden İstanbul Polis Müdüriyetine gönderilen tezkire 9 Kanun-u Evvel 1328 (22/12/1912), BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.5/1

Nitekim, Büyükçekmece'den Bulgar işgali altında olan Ganoz'a giden 11 kayık çevrilmiştir. Yapılan aramada içerisinde yolcu ve erzak olduğu görülen kayıklar tevkif edilmiştir. Bu tevkifle alakalı olarak Dahiliye Nezaretine nota veren Patrikhane erzak taşıyan Rumları savunarak bu kayıkların evrak-ı seferiyelerinin eksiksiz olduğunu hatta gümrük dairesine yüzde yirmi depozito verdiklerini, aynı şekilde kayıklarda ele geçirilen 270 kişinin de resmi vesikalara sahip satıcılar olduğunu iddia etmiştir. Patrikhane ilk önce satıcı dediği bu insanlar hakkında daha sonra Kalikratya Çatalca Silivri ve çevresindeki köylerin ahalisi olduklarını ve köylerine gitmek için yolcu olarak bindikleri kayıklarda sebepsiz yere tutuklanarak kadın ve çocuklarının kiliseye kapatılıp erkeklerin tutuklandığını iddia ederek yetkilileri suçlamıştır. Patrikhaneye göre Bulgarların işgalindeki bir yere erzak nakledilmemesi hakkında bir yasak veya ihtar bu muamele haksızdı.³⁶ Patrikhanenin kaçakçılık yapan Rumları savunmaya çalışması hatta kaçakçıları yakalayan Osmanlıyı suçlaması oldukça dikkat çekicidir. Patrikhane bu tavrını daha sonra da devam ettirecektir. Gelibolu Sancağında Osmanlı askeri ile düşman askeri arasında kalan Havza Kasabası ve çevre köyler ile Mürefte, Şarköy ile buralara bağlı Kerasya, Palatanos, Esterna, Lupida ve Kalamiç köylerine, buralara sevkedilen erzağın Bulgar askerine verileceği ihtimalinden dolayı Harbiye Nezaretince erzak nakli uygun görülmediği zaman yine Patrikhane Osmanlı Devletini Rumları açlık ve sefaletine sebep olmakla suçlamıştır.³⁷

Yakalanan 11 kayıkla alakalı olarak yapılan tahkikatta kayıkların taşıdıkları erzakın Osmanlı ordusu tarafından sipariş edilmediği, taşınan erzakın ringa (kuru balık), sardalya, konyak, tahin helvası, sarımsak, karabiber, işlenmemiş ve dövülmüş kahve gibi Osmanlı ordusu tarafından pek tüketilmeyen maddeler olduğundan bunların Bulgar ordusuna taşındığı ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Harbiye Nezaretinin bildirdiği bu tahkikatta Patrikhanenin iddia ettiği gibi daha önce bu şekilde erzak taşımaya bir yasak konmaması iddiası için de böyle bir yasak kararının olmamasının hiçbir şekilde bir düşman orduya dahil memleketten erzak taşıyanları

³⁶ BOA.DH.SYS, 112-19/34-2 lef. 3 Patrikhane-i Millet-i Rum'da Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Kanun-u Evvel 1328 (25/12/1912) tarihli nota

³⁷ BOA.BEO,310175, Saderetten Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat 9 Kanun-u Sani 1328 (22/01/1913) ve Harbiye Nezaretinden Sadarete gönderilen cevabî tahrirat 14 Kanun-u Sani 1328 (27/01/1913)

mazur mağdur göstermesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu kadar yolcunun kadın erkek çoluk ve çocuğun böyle bir seyahate kalkışmalarının oldukça dikkat çekici olduğu bunun ancak yapılan kaçakçılığı gizlemek için başvuru bir hile olduğu, tevkif edilmelerini gerektirecek kanuni bir durum olmadığı surette tahliye edilecekleri belirtilmiştir.³⁸

Aslında bu kayıklar muhtelif zamanlarda düşman işgali altındaki yerlere geçerken yakalanmış olan Kaliktaryalı Bigadoslu Yalovalı Paşalimanlı Silivrili kayıklardı. Yolcular da Kalikratyalı Bigadoslu Çatalcalı ve Nevşehirliydi ve hiçbir kayıkta bahsedildiği gibi yüzlerce yolcu tevkif edilmemişti Sadece Manol oğlu Konstantinin kayığında otuz yolcu vardı.³⁹ Bütün bunlar Patrikhanenin iddia ettiği gibi günahsız insan tevkif edilmediğini göstermektedir. Tevkif edilen kayıklardaki erzaklar liman riyaseti tarafından muhafaza alınarak kayıklar ve yolcular Dersaadet'e I. Kolordu kumandanlığına getirilmiştir. Kadınlar ve çocuklar Kuruçeşme'ye gitmek istediklerinden yanlarına yine kendi erkeklerinden birkaç kişi verilerek gönderilmişlerdir. Suçlu görülenler de divanı harbe verilmişlerdir.⁴⁰ Fakat daha sonra büyük bir ihtimalle delil yetersizliğinden olacak ki divanı harbi örfi riyasetinin men-i muhakeme kararıyla tahliye edilmişlerdir.⁴¹

Yine Dersadetten Erdek ve Karabigaya götürmek üzere erzak alan Patriyotik kumpanyasına ait Martiya vapuru da düşman işgali altında olan Müreftenin Ganoz Karyesine uğrayarak 200 çuval dakik ile 93 çuval şekeri bu karyeye boşaltarak düşmana verdiği vapurda bulunan yolcuların ifadesinden anlaşılmıştır.⁴²

Marmara denizinde kaçakçılık yapan bu kayıklar erzak kaçırmanın yanında askerden kaçan Rumların karşı tarafa Bulgar veya Yunan tarafına kaçmalarında yoğunluklu olarak kullanılmaktaydı. Dahiliye Nezaretinin bildirdiğine göre Marmara Dnizindeki adalarda ve sahil köylerde yaklaşık 1600'den fazla asker kaçağı

³⁸ BOA.DH.SYS, 112-19/34-2 lef.5 Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 15 Kanun-u Evvel 1328(28/12/1912)

³⁹ BOA.DH.SYS, 112-19/34-2 lef.2 Bahriye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 8 Kanun-u Sani 1328 (21/1/1913)

⁴⁰ BOA.DH.SYS, 112-19/34-2 lef.10 Başkumandanlık Vekaleti Erkanı Harbiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 31 Kanun-u Evvel 1328 (13/01/1913)

⁴¹ BOA.DH.SYS, 112-19/34-2 lef. 14 Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 3 Kanun-u Sani 1328 (16/1/1913)

⁴² BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.21 Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 26 Kanun-u Evvel 1328 (08/01/1913)

bulunmaktaydı. Bu asker kaçağı ve bakayaların kayıklarla kaçtıklarından dolayı yakalamanın mümkün olmadığı bildirilmekteydi.⁴³ Kayıkların bir işlevi de kayıklarda ele geçirilen mektuplardan anlaşılacağı üzere Marmara denizinin Anadolu yakasındaki Rumları ayaklandırmak için propaganda ve iletişim aracı olarak kullanılmalardır.⁴⁴

Bulgar ordusuna yiyecekler Marmara Denizinin Anadolu sahillerinde, İstanbul'da, Çekmece'den Silivri'ye kadar olan sahil kesiminde, Kapıdağ Yarımadasında ve Marmara Denizindeki adalarda özellikle Marmara adasında oturan Rumlar tarafından taşınmaktaydı. Özellikle İzmit Körfezinden başlayarak Bandırmaya kadar olan sahilin bir çok noktasında yerleşim olmaması ve yeteri kadar güvenlik gücünün olmamasından dolayı en fazla kaçakçılık buradan yapılmaktaydı.

Bulgaristan'la Çatalca'da yapılan savaştan sonra imzalanan Çatalca protokolünde Osmanlının Karadeniz limanlarının ablukasını kaldıracak ve Bulgar askerinin bu yolla erzak taşınmasına engel olunmayacaktı. Yine Bulgar askeri trenleri Edirne içinden geçip Çatalca ile Bulgaristan arasında işleyebilecekti. Yalnız bu anlaşma içerisinde Marmara sahillerinden erzak edinebileceklerine dair bir anlaşma olmamıştı. İşte bu yüzden Marmara sahillerinden Bulgar ordusuna erzak arpa,ot,saman taşınmasına kesinlikle izin verilmemekteydi.⁴⁵ İstanbul'dan bile bu şekilde yiyecek kaçırılması hem ordunun hem de İstanbul ve Anadolu'nun yiyecek ihtiyacın karşılamaya çalışan hükümetin kaçakçılığın önlenmesi için daha fazla uğraşmasına neden olmuştur.

Sahillerin geniş olması, her bir noktaya yerleştirilecek yeteri kadar asker olmamasından dolayı denizi ve sahilleri sıkı bir kontrol altında tutmak için en azından bir gambotun bu iş için tahsis edilmesi düşünülmüştür. Hüdavendigâr vilayeti Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratta kaçakçılığın önlenmesinin sahilde bulunan kazalara bildirildiğini fakat bunun yeterli olmadığını bildirmiştir. Çünkü en fazla kaçakçılık Hüdavendigâr vilayetinin Marmara denizi sahillerinden olmaktadır. Bu sahilin uzun olması ve çoğu kesiminde yerleşim olmaması kontrolü

⁴³ BOA.DH.SYS,112-19/34-6, lef.74/1, Dahiliye Nezaretinden Bahriye Nezaretine gönderilen tezkire 23 Mayıs 1329 (05/06/1913)

⁴⁴ BOA.DH.SYS, 112-19/34-2 lef. 12 Karesi Mutasarrıflığının Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 26 Kanun-u Evvel 1328 (08/01/1913)

⁴⁵ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.1/1 Dahiliye Nezaretinin İstanbul Vilayeti Vekaletine gönderdiği tezkire 8 Kanun-u Evvel 1328 (21/12/1912)

güçleştirmektedir. Vilayet eskiden bu amaçla Gemlik limanına tahsis edilen fakat daha sonra alınan sefinenin yerine yine aynı şekilde vilayetin emrine verilecek bir sefineyle kaçakçılığın önlenebileceğini bildirir. Gökçedağ gambotu veya başka bir sefinenin bu iş için tahsis edilmesini ister.⁴⁶ Aynı şekilde bazı vapurların düşman işgali altında olan Tekfurdağı ve Ganoz iskelelerine uğrayarak taşıdıkları yükleri buralara boşalttıkları istihbaratı Mürefte'deki 73. alayın ikinci taburu binbaşılığında bildirilmektedir. Bu istihbaratı Dahili Nezaretine bildiren Gelibolu Mutasarrıflığı bu bölgeler düşman işgalinde olduğu için Marmara sahillerinde işleyen vapur ve küçük deniz araçlarının bu iskelelere uğramamalarının Dersaadet liman riyasetinden bütün vapur acentelerine bildirilmesini ve bu kesimin de sıkı bir kontrol altına alınması kaçakçıların takip ve yakalanması için bir gambot veya bir har sefinesinin tahsis edilmesini teklif eder. Bir de yük taşıyan her bir gemiye bir memur tayin edilmesinin kaçakçılığı önlemekte etkili olabileceğini bildirir.⁴⁷

Vilayetlerden gelen bu teklifler Dahiliye, Bahriye ve Harbiye Nezaretlerince değerlendirildikten sonra Bahri Siyah Boğazında bulunan torpido ve istimbotlarından birinin nöbetleşe olarak on günde bir İstanbul sahilleriyle Hüdavendigâr vilayetinin Marmara sahillerinde sahilleri gözetlemesine ve teftiş etmesine karar verilir.⁴⁸ Gerçi Hüdavendigâr vilayetinin istediği gibi sadece bir sefinenin vilayet emrine verilmesi mümkün olmamıştır. Çünkü aynı şekilde Karadeniz sahillerinde de kaçakçılık olduğundan dolayı eldeki güçlerin bir kısmının da Bahri Siyaha (Karadeniz) tahsis edilmesi gerekmiştir. Böylece kıyıları kontrol ve teftiş etmeye elverişli sefineler iki müfrezeye ayrılmış ve bir müfreze Bahri Siyaha bir müfreze de Marmara sahillerine tahsis edilmiştir.⁴⁹

⁴⁶ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.9 Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre telgraf 19 Kanun-u Evvel 1328 (01/01/1913)

⁴⁷ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.11, Gelibolu Mutasarrıfı Cemal Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 25 Kanun-u Evvel 1328 (07/01/1913)

⁴⁸ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.12/1 Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tezkire 26 Kanun-u Evvel 1328 (08/01/1913)

⁴⁹ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.25, Bahriye Nezaretinden Sadarete gönderilen tezkire 23 Kanun-u Evvel 1328 (05/01/1913)

lef.15, Bahriye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 26 Kanun-u Evvel 1328 (08/01/1913)

lef.14/1 Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen tahrirat 29 Kanun-u Evvel 1328 (11/01/1913)

Gelibolu Mutasarrıflığının bu teklifi neticesinde de Marmara Denizinde işleyen vapur acentelerine, Çekmecedan Ganoza kadar düşman işgalinde olan sahillere hiçbir vapur ve kayık ve yelkenlinin kesinlikle uğramamaları şayet bu emre uymayacak olanların bahriye müfrezesince yakalanarak cezalandırılacakları ihtarı yapılmıştır. Bu şekilde bu ihtar aykırı davranan vapur ve diğer deniz araçlarının takip ve yakalanması Marmara'ya tahsis edilen Marmara müfrezesi komutanlığına bildirilmiştir.⁵⁰ Bu tedbirlerin yanında kaçakçılığın yoğun olduğu Bandırma Erdek ve civar bölgelerdeki mülki memurların uyanık olmaları ve kontrolleri arttırmaları istenmiştir.⁵¹

Marmara denizinde bu şekilde askeri tedbirlerin alınmasıyla Nevşehir Gambotu kaçakçıların takip edilmesi için tahsis olunmuştur. Denizi ve sahilleri sıkı bir kontrol altında tutan gambot biri Kumbağı'na erzak götürmekte olan biri de Kumbağı'na erzakı götürüp gelmiş olan iki kayığı tevkif etmiştir. Kayıkların içinde erzakın yanında asker firarisi ve casus olması pek muhtemel kişiler de olduğu görülmüştür.⁵² Nevşehir gambotunun bildirdiğine göre kullandıkları güzergah Marmara denizinde Ekinlik, Marmara adaları ve Kapıdağı üzerinde Hereke ile Şeytanköy'dür.⁵³ Buralarda yeteri kadar zabıta kuvveti olmadığından dolayı buralar kaçakçılığın merkezi haline gelmişti. İşte bu nedenden dolayı ilk önce gerekli miktarda asker gönderilmesine karar verilmiştir. Karesi sancağı jandarmasını takviye etmek üzere Hüdavendigâr jandarma alayının muhtelif taburlarından 62 nefer tertip edilerek gerekli olan yerlere sevk olunmuştur.⁵⁴ Yine geliş ve gidişleri kontrol altında tutmak için livaya daha önce tayin edilen 3 sivil polis⁵⁵ iki komiser ve yedi

⁵⁰ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.24, Bahriye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 30 Kanun-u Evvel 1328 (12/01/1913)

⁵¹ BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef. 27 Orduyu Humayun Başkumandanlık Vekaleti Erkan-ı Harbiye Şubesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 30 Kanun-u Evvel 1328 (12/01/1913); lef 26/1 Dahiliye Nezareti bu tezkire doğrultusunda Kala-i Sultaniye, Karesi Mutasarrıflığına, Hüdavendigâr Vilayetine ve İstanbul Vilayetine gönderdiği tezkire 1 Kanun-u Sani 1328 (14/01/1913)

⁵² BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef. 5 Nevşehir Gambotu Humayun-u Süvarisinden alınan 17/18 Kanun-u Evvel 1328 (30/12/1912) tarihli şifre telgraf sureti

⁵³ BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef. 4 Nevşehir Gambotu Humayun-u Süvarisinden alınan 18 Kanun-u Evvel 1328 (31/12/1912) tarihli şifre telgraf sureti

⁵⁴ BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef. 34, Umum Jandarma kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 30 Kanun-u Sani 1328 (12/02/1913)

⁵⁵ Sadrazamdan Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 27 Kanun-u Evvel 1328 (09/01/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef. 17

polise ilaveten Hüdavendigâr vilayetinden geçici görevle dört polis memurunun daha gönderilmesine karar verilir.⁵⁶

Güvenlik tedbirleri ve vapur acentelerine yapılan tembihlerle kaçakçılığı önlemek pek mümkün olmamıştır. Çünkü Rumların yapmış olduğu kaçakçılık sadece Marmara Denizinde yaşanan bir durum değildi. Ege Denizi sahillerinde özellikle Ayvalık, Edremit, Burhaniye Rumları da Bulgar askerlerine erzak taşımaktaydılar. Dersaadet'e ve Anadolu'nun diğer bölgelerine erzaklar deniz yoluyla taşınmasından dolayı hem Ege Denizinde hem de Marmara Denizinde deniz trafiği oldukça yoğundu. Yoğunluk kayık yelkenli ve gemilerin hepsinin denetim altına alınmasını zorlaştırmaktaydı. Belirtildiği gibi sahil şeridinin de oldukça uzun olması ve elde yeteri kadar asker ve polis olmaması nedeniyle kaçakçılık bir türlü önlenememekteydi.

Liman idarelerinden vesika ibrazı ve kefalet-i nakdiye ve şahsiye itası suretiyle kayıkçılara ot saman ve yiyecek nakline müsaade edilmesi⁵⁷ kaçakçılığın önlenmesinde etkili olmayınca 3 Kanun-u Sani 1328 tarihinde Meclisi Vükela'da alınan bir kararla⁵⁸ Edremit, Burhaniye ve Ayvalıktan vapur veya küçük kayıklarla yapılan erzak nakil ve ihracı tamamen yasaklanmıştır. Marmara denizinde de Erdek ve Bandırma iskelelerinden ve diğer yerlerden ise küçük kayık ve yelkenlilerle erzak taşınması yine aynı şekilde yasaklanarak İstanbul'a ve diğer iskelelere erzak naklinin sadece büyük vapurlarla yapılmasına karar verilmiştir. Büyük vapurlarla yapılacak erzak nakillerinde bir takım tedbirler alınmıştır. Mesela taşınacak olan erzakların hükümet-i mahalliye'nin kontrolünde vapurlara yüklenmesi ve taşınması, yükleme yapılan iskelelerden ürünün taşınacağı iskeleye telgrafla bildirilmesi ve varılan iskelede aynı cins ve miktarda ürün çıkmazsa kaptanın kanunen mesul tutulması ve bir de vapurlara rüsumat idarelerince bir memur verilmesi gibi.⁵⁹ Alınan bu kararla birlikte Ege Denizinde ve Marmara Denizinde işleyen kayık yelkenli ve

⁵⁶ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 31 Kanun-u Sani 1328 (13/02/1913) BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef.33/1

⁵⁷ Dahiliye Nezaretinden İstanbul, Hüdavendigâr Vilayeti, Kala-i Sultaniye Karesi Mutasarrıflıklarına gönderilen tahrirat 12 Kanun-u Sani 1328 (25/01/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef.7

⁵⁸ Dahiliye Nezaretinin Karesi Mutasarrıflığına gönderdiği tahrirat 31 Kanun-u Sani 1328 (13/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6, lef.32

⁵⁹ Dahiliye Nezaretinden Bahriye Nezaretine ve Sadarete gönderilen tezkire 30 Kanun-u Evvel 1328 (12/01/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-1 lef.18

vapurların yolcu ve yük taşımalarına kısıtlama getirilerek sahillerdeki taşımacılık kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Yalnız alınan bu yasak kararı şikayetlere neden olmuştur. İlk önce böyle bir yasağın kapsamının ne olduğu mahalli yöneticiler tarafından anlaşılammıştır. Mesela Gelibolu Mutasarrıflığının Nezarete gönderdiği telgrafta tüccardan bazılarının yelken kayıklarıyla Kala-i Sultaniye Lapseki, Çardak iskelelerine perakende surette petrol, sardalya balığı gibi malları nakletmek için kendilerine başvurduklarını bildirmekte gıda ve yiyecek dışındaki yüklerin düşman işgali altındaki mahallere gitmemek üzere yüzde yirmi teminat alınmak suretiyle küçük deniz araçlarıyla nakline izin verilip verilmeyeceğini nezarete sormaktadır.⁶⁰

İzmit tüccarlarından alınan bir diğer telgrafta ise tüccarlar öteden beri kayıkla Dersaadet'e mahallinden ilmühaber getirmek ve depozito vermek suretiyle hububat, kömür ve diğerlerini nakletmeye kendilerine müsaade edildiği ve İzmit'ten şu ana kadar sadece Dersaadet'ten başka bir yere kömür nakli yapılmadığı halde şimdiki ise buna kesinlikle izin verilmemesinin taifeleriyle birlikte kendilerinin sefalet düşmelerine neden olduğunu, vapurla kömür taşımanın mümkün olmadığını hatta böyle bir uygulamanın İstanbul'un ihtiyaçlarının da karşılanmasını zorlaştıracığını bildirmektedirler.⁶¹ İzmit'ten alınan başka bir telgrafta ise İzmit'teki kömür esnafının kömürlerini İzmit'e arasıra uğrayan küçük vapurlarla sevk etmelerinin mümkün olmadığını ve herkesin büyük bir vapur kiralamaya gücünün yetmeyeceği bundan dolayı da gönderilen emirde Erdek Bandırma iskeleri bahsedilip İzmit Körfezi zikredilmediği için buradan yapılacak sevkiyatın eskiden olduğu gibi teminat alınarak kayık ve yelkenli sefinelerle yapılmasına izin verilmesini istemektedir.⁶² Şileye un vesair erzak götürmek için Rüsumat İdaresine başvuran fakat kendisine olumlu yanıt verilmeyen İstavri Panayot da Şileye erzak götürmek için vapur ve

⁶⁰ Gelibolu Mutasarrıflığının Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraf 16 Kanun-u Sani 1328 (29/01/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef.12

⁶¹ İzmit'ten kömürcü esnafından Zahire ve kömürcü eşrafı Bodoriyan mahdumlarından Grigor, tüccardan İsmail Hakkı, kömürcü esnafından İsadör, tüccardan Abrahamyan, dakik fabrikatörü Bafriyakos imzalı Dahili Nezaretine gönderilen telgraf 16 Kanun-u Sani 1328 (29/01/1913) BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef.14

⁶² İzmit Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 21 Kanun-u Sani 1328 (03/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef.16

diğer deniz aracı olmadığı için Şile halkının aç kalma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bildirmektedir.⁶³

Yalnız İstanbul ve çevresinde bu şekilde sıkı bir kontrol uygulanmasına karşın Ayvalık, Burhaniye ve Dikili çevresinden Rumlar zahire kaçırmaya devam etmekteydiler. Bunda alınan yasak kararının Aydın Vilayeti ile Kala-i Sultaniye Sancağındaki valilik ve mutasarrıflıklara ve rüsumat idarelerine geç bildirilmesi etken olmuştur. Yasak karardan önce buralardaki sahil ve iskelelerden ihracata izin verilmesi neticesinde Dikili iskelesinden 800 ton arpa Yunanistan'a kaçırılmıştı.⁶⁴ Ayvalıklı Rumlar da Midilli adasına erzak kaçııyorlardı.

Bu sahillerde küçük deniz araçlarıyla erzak taşınmasının önlenmesine dair alınan karar, yukarıda belirtildiği üzere bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Vapur kirasının yüksek olmasından dolayı zorluk çeken kayık ve yelkenli sahiplerinin ve her yere vapur işlemediği için yiyecek sıkıntısına düşen sahil kasabalarının ve ada halkının daha fazla sıkıntıya düşmesini önlemek için en sonunda bu yasak biraz gevşetilerek yalnız düşman işgali atında olmayan yerlerde yani Bandırma ve Erdek iskelesi sahillerinde, buralardan erzak alan kayıkların ve diğer küçük deniz araçlarına yük aldıkları iskelelerde rüsumat kolcusu ve jandarma terfik edilerek ve erzakları boşalttıkları iskelelerdeki resmi daireden boşaltılan yükün miktarını belirten vesika almaları koşuluyla nakliyat yapmalarına izin verilmesi kararı alınmıştır. Ayvalık ve çevresinden vapurlarla yapılacak sevkıyatlarda ise taşınan erzakın ve eşyanın yüzde kırkı nispetinde teminat- ı nakdiye alınması ile birlikte önceden olduğu gibi erzak ve eşyanın yüklenip taşınacağı iskeleler arasında yapılacak haberleşme ile sevkıyatın yapılmasına izin verilmesi kararı alınmıştır.⁶⁵

⁶³ İstavri Panatun Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraf 1 Şubat 1328 (14/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef. 38

⁶⁴ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 31 Kanun-u Sani 1328 (13/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6 lef.32

⁶⁵ Maliye Nezareti Rüsumat Müdüriyeti Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 29 Kanun-u Sani 1328 (11/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6, lef.40. Alınan bu kararlar a.g.b, Bandırma, Erdek, İzmit, Mudanya da; a.g.b, lef 61/1, Mudanya'ya merbut İmralı Adasında da; a.g.b, lef.65 Yalova ve adalar arasında; a.g.b, 66/2, Gemlik te küçük deniz araçları yani kayık ve yelkenli ile erzak taşınmasına izin verilmiştir.

Aydın Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 11 Şubat 1328 4/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-7 lef 15

Aydın Valisi düşman ordusunun erzak temin etmek için hiçi bir fedakarlıktan kaçınmayacağı için vapurlardan alınması kararlaştırılmış olan yüzde kırk teminat- nakdiyenin yüzde yetmiş çıkarılması

Fakat bu alınan kararlar ne yazık ki kaçakçılığın önlenmesini sağlayamamıştır. Hatta alınan tedbirler yerel yönetimler tarafından tam olarak uygulanamamıştır.⁶⁶ Yukarıda belirtildiği üzere Marmara denizinde bütün erzak nakillerinin sadece büyük vapurlarla yapılması kararı sahillerdeki yerleşim bölgelerinde erzak sıkıntısına ve bu şekilde taşımacılık yapan kayık sahiplerinin zarar görmesine neden olmuştu. Çoğunluğunu Rumların oluşturduğu kayık sahiplerinin ve yine erzak temin etmekte sıkıntıya düşen ve büyük oranda Rum nüfusuna sahip sahil halkının şikayetlerini dikkate alan hükümetin kayıkların tekrar erzak taşımaya izin vermesi yine Rumların bu erzakları Bulgar askerine kaçırmaya neden olmuştur.

Bandırmanın Osmanlı ordusu için askeri depo haline getirilmesi ve Osmanlı Ordusu için İzmir'den yapılan sevkıyatın Bandırma üzerinden gerçekleştirilmesinden dolayı ordunun ve İstanbul'un ihtiyacı açısından burada yapılan kaçakçılık göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konu olmuştur. Fakat ne iskelelere ve sahillere polis ve jandarma yerleştirilmesi ne de Marmara denizinde bir gambot devriye gezdirilmesi fakat Marmara müfrezesine ait Nevşehir gambotunun iki ayda sadece bir defa gelmiş olması⁶⁷ kaçakçılığı önlemeye yetmemiştir. En sonunda Bandırma ve Erdek sahilinin kaçakçılığın merkezi olmasından dolayı bu sahilde devamlı devriye gezecek bir sefinenin buraya tahsis edilmesi kararı alınmıştır.⁶⁸ Fakat ne yazık ki alınan bu önlemlerin hiç birisi Rumların bu faaliyetini önlemeye yetmemiştir.

Rumların Yunan ve Bulgar askerlerine erzak taşımaları İzmir Türk basını tarafından da eleştirilmiştir. Ahenk gazetesi 22 Aralık 1912 de yayınlanan ve Söke'den gönderilen bir mektupta; Savaşın çıkışından beri kasabadaki Cincin Un Fabrikasının iç kısımlardaki ve sahildeki Hıristiyan köylerinden gelen parayı reddedemeyerek Sisam adasına buğday un ihraç ettiği bildirilmiştir. Mektubun devamında “büyük bir ihtimalle Yunanlara verilen bu gıda maddelerinin ihracının yasaklanmasına göz yumar gaflet gösterirsek, gözlerimiz oydurmak için kargayı

ile vapurların almak zorunda oldukları mazbataların meclisi idareler yerine tekalifi harbiye komisyonları tarafından verilmesinin kaçakçılığın önlenmesinde etkili olacağını belirtmektedir.

⁶⁶ Dahiliye Nezaretinden Rüşumat İdaresi Umumiyesine gönderilen tezkire 13 Şubat 1328 (26/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6, lef 45/1

⁶⁷ Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 26 Şubat 1328 (11/03/1913) tarihli tezkire. BOA.DH.SYS, 112-19/34-6, lef.49/1

⁶⁸ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 3 Mart 1329 (16/03/1913), BOA.DH.SYS, 112-19/34-6, lef.52

kendi elimizle beslemiş olmaz mıyız denilerek hükümetin bir an önce bu konuda tedbir alması” gerektiği belirtilmiştir⁶⁹

Köylü Gazetesinde 8 Şubat 1913’te “Yaşasın Yunanistan ve Yunanlar” başlığıyla yayınlanan bir yazıda “..Yunanın ordusunu Anadolu besliyor; Yunanın bahriyesini Anadolu kuruyor; Yunanın yollarını bile buradan giden paralar şenlendiriyor; demek ki biz zayıflarken onları semirtiyoruz; savaş zamanında bile Anadolu’nun koyunları, sığırları olmasa idi Yunan askerleri açlıktan geberecekti” denilerek Rumların Yunanlara nasıl açıktan destek verdiği açıkta ifade edilmektedir.⁷⁰

D-) DEMİRYOLLARINA SABOTAJ

Balkan Savaşında Osmanlı ordusunun yenilmesi için her türlü yıkıcı faaliyeti yapmaktan geri durmayan Rumlar demiryollarına zarar vermekten de geri durmamışlardır. Zaten Seferberlik başladığından itibaren asker sevkıyatı trenlerle yapıldığından dolayı bilhassa şark trenlerinin seferlerinde aksamalar ve gecikmeler görülmekteydi. Demiryollarının neredeyse tamamının işletme hakkı ise yabancıların elindeydi. Batı Anadolu’da İzmir’de Aydın ve Kasaba adında iki büyük hat vardı.Aydın hattı İzmir’den başlayarak önce Küçük sonra Büyük Menderes vadilerinin içinden geçer ve geçerken her iki vadide kollara ayrılırdı. Tire, Bayındır, Seferhisar, Çivril’de olduğu gibi. Kasaba hattı da önce Manisa üzerinden Alaşehir’e sonra Bandırmaya doğru uzanıyordu. Bandırmadan başka bir kolla Afyonkarahisar’dan Haydarpaşa- Bağdat hattına ulaşıyordu.⁷¹

Aydın hattı İngilizlerin diğer Afyonkarahisar ve Bandırma hatları ise Fransızların imtiyazları altında işletiliyordu. İmtiyaz hakkı yabancılara ait olan bu demiryollarında memur ve müstahdem olarak çalışanların, kondüktörlerin tamamı ise Bulgar ve Yunan tebalı Rumlardı. Tren işletmeciliği o dönemde yalnızca Rumların elindeydi.Demiryolları memurları,istasyon şefleri,ambarcılar, kalifiye işçiler

⁶⁹ Engin Berber, a.g.m, s.80

⁷⁰ Engin Berber, a.g.m, s.81

⁷¹ Tülay Alim Baran, Tülay Alim Baran, “Balkan Harplerinin Bitimiyle I. Dünya Savaşı arasında Yerel Basına Göre İzmir”, Yayınlanmamış Yüksek Lisan tezi, s.114-115

tamamen Rumdu.⁷² 1908 yılında Aydın demiryollarında sürekli kadroda Osmanlı uyruğu olmayan 207 görevli bulunmakta olup orta kademede görevli olanların hemen hemen yarısı, büro işlerinde ve istasyonlarda çalışanlar Osmanlı vatandaşı olan Rum ve Ermenilerdi.⁷³ “Türkler şimendiferciliği beceremezler bu kabiliyet meselesidir” denilerek ancak en alt düzeydeki bekçilik, hamallık, ateşçi yamaklığı, makasçılık gibi işlerde Türklerin çalışmasına izin veriliyordu. Ayrıca bu alanda Türklerin yetişmesini sağlayacak bir okul olmadığı için demiryolları tamamen yabancı ve Rumların elindeydi. İşte bu sebepten dolayıdır ki 1915 yılında İzmir’de Celal Bayarın gayretleri neticesinde Şimendifer Mektebi kuruldu.⁷⁴ Kurulan bu Şimendifer Mektebi bu alandaki üstünlüklerini Türklere kaptırmak istemeyen Rumlar tarafından çok ciddi şekilde eleştirilmiştir.

Bu şekilde yabancı kumpanyaların elinde olan ve çalışanları Bulgar ve Rum olan trenler asker ve mühimmat sevkiyatı için oldukça tehlikeliydi.⁷⁵ Bu kişilerin devlete sadık kalıp kalmayacakları oldukça şüpheliydi. Askeri sevkiyatın tehlikeye düşmemesi ve bir ihanet olayının yaşanmaması için tedbir olarak bu çalışanların sadakatleri konusunda hiçbir ihanete meydan verilmemesi için kumpanyalar sorumlu tutuldu.⁷⁶ Balkan Savaşının başladığı ve Aydın Vilayetindeki trenlerin asker ve gönüllü taşıdıkları sırada Ayasuluk (Selçuk) İstasyonunda meydana gelen korkunç bir kaza, Rumların trenlere yapmalarından şüphelenilen sabotajları doğrular nitelikteydi. 6 Ekim (19 Ekim) günü saat 05.00 dolaylarında Aydının Aziziye İstasyonundan Ayasuluk’a doğru hareket eden ve Çine Redif Taburunu taşıyan tren, bu iki istasyon arasındaki tünelden geçtiği sırada diğer bir trenle birdenbire çarpışmış, iki trenin vagonları birbirine girmiş, bir çoğu hurdahaş olmuş, korkunç enkaz yığınları altında yüzlerce askerimiz şehit olmuş ve yaralanmıştır. İlk belirlemelere göre 194 kişi şehit olmuş, 124 kişi yaralanmıştı. Yük treninden ise 4-5 kişi ölmüştü. Bir süre sonra yaralıların sayısı 133 olarak tespit edilmiştir ki bunların biri yolda ikisi de hastanede ölmüştür. Meydana gelen bu olay gazeteler ve vilayet

⁷² Nail Moralı, **Mütarekede İzmir**, Yay. Haz. Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. 2002, s.80-81

⁷³ H.Siren Kırkpınar, a.g.e, s.76-77

⁷⁴ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C.5, s.1556-1557

⁷⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e, Cilt II, Kısım II, s.13

⁷⁶ BOA. DH.SYS, 112-7A/7-4, lef.2 İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezire 22 Eylül 1328 (05/10/1912)

tarafından kaza olarak açıklanmışsa da bu sıralarda İzmir- Karşıyaka hattında işleyen trenlere karşı yapılmak istenen sabotajlar polis memurlarının çabalarıyla güçlükle önlenmeye çalışılması bu kazanın da sabotaj olma ihtimali arttırmaktaydı.⁷⁷ Celal Bayar da anılarında bu kazayla ilgili olduğu açık olarak belirtilmese de Aydın hattı üzerinde kaza süsü verilerek, şehit ve yaralılarıyla birlikte bir tabur askerimizin savaş dışı bırakıldığını belirtmektedir.⁷⁸

Tren hatlarında çalışan Rumların yapmış olduğu sabotajların yanında demiryolları güzergahında yaşayan Rumlar da trenlerin işlemelerine engel olmak için rayları sabote etmişlerdir. İzmir Kasaba demiryoluyla Temdid-i Osmanlı Şirketinin 25 Eylül 1328 (08/10/1912) tarihinde Nafia nezaretine gönderdiği tezkirede belirtildiği üzere inşa edilen Soma- Bandırma hattı üzerinde bulunan Ferenköy ahalisi bütün uyarılara rağmen rayların üzerine büyük taşlar koymaya devam etmekteydiler. Ayın 24'ünde (7 Eylül) hattın 400 ile 440. kilometresinde Karacalardan gelen katar gece saat 11.00'de her birisi bir buçuk metre yüksekliğinde olan büyük kayalara çarpmış ve trende büyük bir hasar meydana gelmiştir. Şirket büyük bir zarara uğradığı için trenlerin ve rayların güvenliğinin sağlanarak bunu yapanların diğerlerine ibret olacak şekilde cezalandırılmasını istemiştir.⁷⁹

Balkan Savaşında aynı şekilde Trakya'da ve Makedonya'da da Osmanlı ordusunun asker sevkiyatını engellemek için Bulgar ve Rum çeteleri tarafından yollara, köprülere ve demiryollarına aynı şekilde sabotajlar yapılmaktaydı. Yapılan tahkikatlarda Yunan ordusuna katılan Anadolu Rumlarının bile bu sabotajları yaptıkları anlaşılmıştır. 1328 Haziranında Vasilikoz ile Tırnovacık arasında işleyen posta trenine saldıran Rum eşkıya treni soyarak 67 bin kuruşu alarak kaçmışlardır. Bu saldırıyı yapanlar arasında Demirköylü Çarto Teofilis Çorbacı ve doktor Dimitri ve doktor Kriyako'nun, Torulya karyesinden Konstanti oğlu Yorgi Filip oğlu Sotirinin de oldukları, evraklarının adliyeye verildiği fakat savaştan sonra

⁷⁷ Zeki Arıkan, "*Balkan Savaşı ve Kamuoyu*", **4. Askeri Tarih Semineri**, Ankara 1989, s.178-179

⁷⁸ Celal Bayar, a.g.e, c.5, s.1557

⁷⁹ İzmir Kasaba Demiryoluyla Temdid-i Osmanlı Şirketinin 25 Eylül 1328 (08/10/1912) tarihinde Nafia nezaretine gönderdiği tezkire; BOA.DH.SYS,112-13/16-10, lef. 20

bunların bir kısmının Yunanistan göç ettikleri bir kısmı da dahile sevk edildikleri için davaları sonuçlanamamıştır.⁸⁰

Edirne, Selanik, Yanya, İşkodra, Kosova, Manastır Vilayetleri ile Çatalca Sancağında yani Osmanlı ordusunun savaştığı her yerde demiryollarına sabotajlar yapılmaktaydı. Bazı yerlerde raylar bombalarla havaya uçurulmaktaydı. Bu şekilde Şark demiryollarının Üsküp hattının iki yüz yetmiş yedinci kilometresinde demiryolu bekçisi tarafından büyük bir bomba bulunmuştur.⁸¹ Edirne Rumları da demiryollarına suikast yapmak için Rum köylerine sınırdan gizlice dinamit ithal etmekteydiler.⁸²

Balkan Savaşı çıkmadan önce bu şekilde Rum ve Bulgar ahalinin demiryollarına, köprü ve yollara sabotajlar yapmaya başlamaları, savaş hazırlığı içerisinde olan Osmanlının bir takım tedbirler almasına neden olmuştur. Köprülerin, telefon hatlarının ve demiryollarının korunması, tahrip olan yerlerin hemen onarılması için mustahfiz taburları teşkil edilmiştir. Mustahfiz taburlarının jandarma ve memuri-i mülkiye ile ortaklaşa tedbirler almaları kararlaştırılmıştır.⁸³ Edirne vilayetinde sınırdan yapılacak dinamit ithalinin önlenmesi için Bulgar sınırındaki köyler tarassut altına alınarak kuvvetli müfrezelerle sınırdan geçişler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Anadolu'da da tren hatlarının muhafazası için asker ve polis tahsis olunmuştur. Mesela Konya tren hattına yapılan saldırılar neticesinde Konya'dan Ulukışla'ya kadar olan hattın korunması için mustahfiz taburundan 543 asker bu hattın korunması için buraya sevk olunmuştur.⁸⁴ Bu sabotajı yapan Yunan tabiiyetli Nikola Kumaryanos ve arkadaşları yakalanarak divanı harbe sevk edilmişlerdir.

⁸⁰ Posta ve Telgraf Telefon Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 22 Ağustos 1332 (04/09/1916), BOA.DH.EUM.3. ŞB, 12/17, LEF.7,9

⁸¹ Şark Demiryolları Şirketinin 10 Teşrin-i Evvel 1912 tarihli (23/10/1912)tezkire sureti, BOA.DH.SYS. 112-13/16-10, lef.19

⁸² Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 29 Eylül 1328 (12/10/1912) . BOA.DH.SYS. 112-13/16-10, lef.14

⁸³ Dahiliye Nezaretinden Edirne, Selanik, Yanya, İşkodra, Kosova, ve Manastır Vilayetleriyle Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen mahrem ibareli şifre 19 Eylül 1328 (2/10/1912); BOA.DH.SYS. 112-13/16-10, lef.8/1

⁸⁴ Dahiliye Nezaretinden Nafia Nezaretine gönderilen tahrirat 19 Teşrin-i Sani 1328(02/12/1912); BOA.DH.SYS. 112-16/22-1, lef.19/1

Daha sonra da divan-ı harbi örfi tarafından hudut haricine çıkarılmasına karar verilmiştir.⁸⁵

Mesela Eskişehir'de bulunan düveli muhasama tebaasının askeri sevkıyatın ertelenmesi maksadıyla demiryolu ve imalathanelere bir suikast yapma ihtimalinin çok yüksek olması, geceleyin hatların yakınlarında şüpheli kişilerin görülmesinin bu şüpheyi arttırmasından dolayı Kütahya Mutasarrıflığı tarafından buradaki yabancı tebaalıların Eskişehir'den nakledilmelerinin gerekli olduğu bildirilmiştir. Konya Bilecik ve Eskişehir Afyonkarahisar hatları çevresinde oturan yabancı tebaalılar da aynı şekilde hatlara ve imalathanelere zarar verme ihtimali çok yüksekti. Fakat bu sırada Yunanistan barış müzakereleri devam ettiği için böyle bir uygulama yapılmamıştır. Hüdavendigâr vilayetinin polis kuvveti az olduğundan, bir komiser ve altı polisle bir miktar da jandarma gönderilerek demiryollarının güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.⁸⁶

Osmanlı Devleti bu tür faaliyetlerin artması ve bir türlü önlenememesi neticesinde demiryolları güzergahlarında oturan yabancı tebaalıları buradan uzaklaştırmıştır. Bu politika hem Balkan Savaşında hem de I. Dünya Savaşında uygulanmıştır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına girdikten sonra Başkumandan vekili olarak Enver Paşa tarafından sahil ve demiryollarının geçtiği vilayet ve livalara gönderilen 7 Teşrin-i Sani 1330 (20/11/1914) tarihli emirle buralardaki yabancı tebaalılarının demiryolları güzergahlarında bulunmaları sakıncalı görülerek yaşadıkları yerlerden memleketin iç kısımlarına sevk edilmeleri istenmiştir.⁸⁷ Sahil kesimlerden dahile sevk edilen Yunan tebaalılarının ve Rumların demiryollarından uzakta iskan edilmesine özellikle dikkat edilmiştir

⁸⁵ Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 5 Teşrin-i Evvel 1330 (18/10/1914); BOA.,HR.H, 697/4, lef.20

⁸⁶ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat 2 Kanun-u Evvel 1328 (15/12/1912); BOA.DH.SYS. 112-16/22-1, lef.46/1

⁸⁷ Enver Paşanın Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat; BOA.BEO,324170

E-) RUMLARIN SİLAHLANMALARI VE RUM ÇETELERİ

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Ege'de Rum eşkıyalar faaliyet göstermekteydi. Megala İdeanın savunuculuğunu üstlenmiş olan Etniki Eteryaya, Ege'de yaygın olan asayişsizliği pekiştirmek için siyasal eşkıyalık yapma yolunu seçmişti. Bu tip girişimlerle İzmir ve çevresini Makedonya'ya benzetip, büyük devletlerin müdahalesini gerçekleştirmeyi ve böylece emellerine ulaşmayı düşünüyorlardı. Cemiyet, idealine ulaşabilmek için Karabacak, Karayot oğlu Nikola, Hambriko oğlu Panayot, Nikola, kaptan Andreyaya, Kaptan Aleko, ve Kaptan Foti gibi Rum çetelerini dağlara çıkartıyor İzmir'deki Rumlarda bu çetelere yardımcı sağlıyorlardı. Etniki Eteryaya bölgedeki yerli Rum çetelerini örgütlemenin yanı sıra Yunanistan'dan da bazı çeteleri Ege'ye çıkartmaktaydı; Kaptan Sokrat, Kaptan Ulaho ve Kör Mina çeteleri bunların başlıcalarıydı.⁸⁸

Bu çetelerin en ünlüsü Katırcıyani çetesiydi. Katırcıyani'nin en çok rastlanan eylemi kervan ve postalara düzenlediği baskınlardı. Çete bu vurgunlarının yanı sıra bölgedeki tüccarları ve çiftçileri dağa kaldırıp külliyetli miktarda fidye alıyordu. Halk eşkıya korkusundan kapı dışına çıkamıyordu tarım ve ticaret durma noktasına gelmişti. İzmir ve civarında emniyet ve asayiş, bu çetenin eylemlerinden oldukça zayıflamıştı. Devletin Katırcıyani çetesini yakalamak için aldığı önlemlerden en ilginç İzmir ve civarındaki köylerin ahalisinin kefaleti müteselsile ile birbirine bağlanıp çetelerin yakalanmasının köylülerin uhdesine devredilmiş olmasıydı hatta bu iş için köylülerden senetler dahi alınmıştı. Ancak bir başarı elde edilemedi. Çünkü Katırcıyaninin çok geniş bir yatak ve kılavuz şebekesi vardı. İzmir ve civarındaki yollar üzerinde neredeyse bütün hancı, bakkal ve kahveciler çetenin yardımcısı olup, takip işleri ve gelip geçecek kervan ve postalar hakkında tüm bilgileri çeteye ulaştırıyor, çetenin bu bilgiler çerçevesinde hareket etmesini sağlıyorlardı.⁸⁹

Rum çeteleri hedef olarak İmparatorluktaki yabancıları seçmişlerdi. Bunun nedeni Batı kamuoyunun dikkatini çekip bölgeye yapılacak müdahaleyi hızlandırmaktı. Ayrıca yabancıların fidye için dağa kaldırılması Avrupa kamuoyunun sert tepkisine yol açacağından yerli olayları jandarma takibiyle çözümlenmeye

⁸⁸ Sabri Yetkin, **Ege'de Eşkıyalar**, İstanbul Tarih Vakfı yurt Yay. 1997, s.56

⁸⁹ Sabri Yetkin,a.g.e., s.55

çalışan yönetimin yabancıların kaçırılmasının yaratacağı politik sorunlardan rahatsız olup yanlışlık yapacağı varsayıyordu. II. Abdülhamit bu sorunun çözümünü, yabancılar için istenen fidyeyi devletin ödemesinde buldu. Ancak bu uygulama Avrupalı insanın üstünlüğü gibi bir anlayışı gündeme getirerek halktaki huzursuzluğu arttırdığı gibi eşkıyaları daha da cesaretlendirdi. Planlı anlaşmalı dağa kaldırmalar başladı. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Aydın vilayetinde dağa kaldırılan ilk yabancı Fritz Charnaud Salihliden dağa kaldırılmış; eşkıyalar tarafından on sekiz bin kuruş istemiş ancak bin beş yüz kuruş almışlardı. Daha sonra yine Abdullah Ağa çiftliğinden ve Bornova'dan iki yabancı dağa kaldırılmış, fidyeleri maliye tarafından karşılanmıştı. Vilayette Rum eşkıyaların faaliyetleri bir türlü önlenemiyordu. İzmir'in ünlü Levanten ailesinin dört çocuğunun aynı şekilde Kaptan Foti çetesi tarafından kaçırılması Londra'yı harekete geçirdi. İstanbul Sefaretine gönderdiği bir emirle konsoloslarından vilayetteki eşkıyalığın boyutu, buna karşı alınan önlemler, memurların, adli yapının ve askeri teşkilatın durumuna ilişkin ayrıntılı bir rapor hazırlamalarını istedi. Osmanlı Devleti bunu idare-i hükümete müdahale olarak yorumlayarak vilayete gönderdiği bir emirle vilayetteki eşkıyalığın bir müdahaleye neden olabileceği ihtimalinden dolayı eşkıyalığın bir an önce sona erdirilmesini istedi. Yöneticiler gerekli önlemleri almalarına rağmen bir türlü Rum çetelerinin faaliyetleri önlenemiyordu. İzmir'in zengin Levanten ailelerine karşı yapılan bu olaylar çok ses getiriyordu. Örneğin Forbesler'in meyankökü işletmesini basan çete oldukça yüklü bir para kaldırmışlardı. Yine Rum çeteleri Fransız girişimci Waligorsky'yi Turgutluda dağa kaldırdıktan sonra İzmir merkezde Buca, Bornova ve Balçova'dan en tanınmış tüccar ve Levantenleri dağa kaldırıyorlardı.⁹⁰

20. yüzyılın başlarında Egede hem Türk hem de Rum çetelerinin sayısı oldukça artmıştı. Yerli çetelerin yanında Yunanistan'dan çetelerin gelmesi neticesinde Aydın vilayetinde dağları eşkıya çeteleri doldurmuş vilayette hükümetin nüfuzu kalmamıştı.⁹¹ Rum çeteleri Meşrutiyetten sonra da yabancılara karşı sürdürdükleri saldırılarına devam ediyorlardı. Aydın Valisi Dahiliye Nezaretine

⁹⁰ Sabri Yetkin, a.g.e, s.57-58

⁹¹ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen Mirliva Said Paşanın bölgedeki Takip müfrezeleri Kumandanlığına tayin edilmesiyle alakalı tahriratı. 1327 L 20 (4/11/1909); BAO.DH.MUİ, 2-3/67

gönderdiği tahriratta zengin yabancı tüccarların ve konsolosların şehirde gezemeyecek hale geldiklerini; birkaç sene önce Flemenk tebaasından Amstre'yi dağa kaldırıp altı bin lira fidye alan şaki Andrey'a'nın çetesinden Atnaşın Yunanistan bu kişiye mektup yazarak tehdit ile para istemeye devam ettiğini bildirmektedir.⁹²

Rum çetelerinin bu eşkıyalıklarının önlememesinin nedeni çetelerin Ege denizindeki adalardan bölgeye gelmesiydi. Çeteler bölgeye geliyorlar eylemlerini gerçekleştirdikten sonra tekrar yine adalara kaçıyorlardı. Oldukça uzun bir sahile sahip olan Ege tamamen denetim dışındaydı. Sahillerde güvenliği sağlayacak asker olmamasından dolayı rum çeteleri çok rahat bir şekilde sahillere çıkabiliyordu. Nitekim 15 Aralık 1912'de Çeşme Kaymakamlığından vilayete gelen telgrafta Çeşmede askeri kuvvet olmadığı, yalnız iç güvenliğin sağlanması için iki yüz elli kadar müstahfiz askeri bulunduğu bunların da ötede beride dağılık oldukları bildirilmekte idi. Çeşme liman başkanından gelen telgrafta ise sahillerde ne kadar büyük bir güvenlik zaafı olduğu açıkça ortaya çıkmaktaydı. Osman Bey Çeşmeden Yunan gemilerinin görülmesinden sonra 20-30'u dışında bütün müstahfiz* askerlerinin silahları ile birlikte firar ettiğini, şehirde top ve istihkam olmadığı için Çeşmenin bundan böyle tehlikede olduğunu söylemekteydi. Karaburun kaymakamlığının telgrafı da aynı durumun Karaburun için de söz konusu olduğunu ortaya koyuyordu. Gerçi sahilin müstahfiz askerleriyle korunamayacağını anlaşılmaması üzerine Ayvalık'tan Makri'ye kadar olan sahilin süvari ve jandarmalar tarafından korunması kararı alınmıştır ama sahil kesimindeki kaza kaymakamlarından vilayete asker gönderilmesi isteklerinin devam etmesi ihtiyaçların tam olarak karşılanamadığını göstermektedir.⁹³

Vilayet dahilinde de güvenliği sağlamak çeteleri yakalamak için sadece 1900 jandarma vardı bu da yeterli değildi. Vilayetin jandarma kadrosuna üç bin beş yüz jandarma daha ilave edilmesi düşünülmüştü. Bu sayıda jandarmanın vilayete

⁹² Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkire 26 Mart 1328 08/04/1912), BOA, DH.İD, 71/3, lef.22

*40 yaşını aşmış vatandaşların rediften sonraki askerliklerine verilen isim. Bu kişiler yalnız harb gibi lüzum görüldüğü zaman askerlik görevine çağrıldıkları için bu kişilere yalnız hizmete çağrıldıkları zaman diğer askeri efrat gibi maaş ve tayin verilirdi. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, İstanbul MEB Yayınları. 1993, s.630

⁹³ Engin Berber, a.g.m, s. 74

gönderilmesi halinde bile vilayette bin kişiye iki jandarma düşüyordur ki bu şekilde asayiş sağlamaya yine mümkün olmayacaktı.⁹⁴ Buna rağmen hem bütçede yeterli tahsisat olmamasından hem de Makedonya'daki asayişsizlik nedeniyle eldeki kuvvetlerin Makedonya'ya sevk edilmesinden dolayı vilayete gönderilmesi düşünülen jandarmalar ne yazık ki gönderilememiştir.⁹⁵

Doğu Trakya'da da Rumlar, II. Meşrutiyetten itibaren asayiş bozmaya başlamışlardı.19. yüzyılın ortalarında itibaren Etniki Eteryaya, Makedonya'da ve Rumeli'de oldukça aktifti.Yunanistan'ın para ve silah yönünden desteklediği çeteler Balkanları karıştırıyorlardı. Etniki Eteryaya,Balkanlardaki Rumları bu şekilde isyana hazırlarken ayrıca Doğu Trakya'ya Edirne vilayetine çeteler sevk etmekteydi.⁹⁶ Edirne vilayetindeki Rumlar da el altından silahlandırılıyordu. Silahlar deniz kenarında olan Midye ve Ahtapoli'ye deniz yoluyla getiriliyor ve bu kasabalarda gizleniyordu. Ayrıca bu kasabaların yine Rum olan kaymakamları Rumların silahlanmasına göz yummaktaydılar⁹⁷ Edirne vilayetine denizden silah getirilmesi ve vilayette şakvet olaylarının artması neticesinde deniz yoluyla silah getirilmesinin önlenmesi için Edirne sahilinin bir torpidoyla korunması ve vilayetteki jandarma sayısının artırılmasına çalışılmıştır.⁹⁸ Elde yeteri kadar asker olmadığı için Edirne vilayetinde de tam manasıyla asayiş sağlamaya mümkün olmamıştır.

1912 yılına gelindiğinde Trakya'da Rumların çete faaliyetleri daha da artmıştı. Edirne Vilayeti, Kırkkilise Sancağı, Tekfurdağı Sancağı ve Büyükçekmece, Silivri yani Batı Trakya'nın her yerinde Rum çetelerinin sayıları ve şakvetleri önü alınamaz bir hale gelmişti. Şikayetlere bakıldığında Rum ve Bulgar çetelerinin mezalimlerine maruz kalan İslam ahali evlerin çıkamayacak tarlasına gidemeyecek hale gelmişti.⁹⁹ Rumlar arasında Yunan milliyetçiliği günden güne yükseliyordu.

⁹⁴ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 6 Mart 1328 (19/03/1912), BOA, DH.İD, 71/3, lef.19

⁹⁵ Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Mart 1328 (28/03/1912), BOA, DH.İD, 71/3, lef.20

⁹⁶ Dahiliye Nezaretinden Selanik, Manastır, Yanya Vilayetleri ile İstanbul Polis Müdüriyetine gönderilen tahrirat 24 Eylül 1327 (07/10/1911) BOA.DH.SYS, 82/4, Lef. 55/1

⁹⁷ Edirne Valisi Adil Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 5 Kanun-u Sani 1325 (18/01/1910), BOA.DH.MUİ,58/40, Lef.2

⁹⁸ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat. 8 Mayıs 1326 (21/5/1910), BOA,DH.MUİ, 96-2/15

⁹⁹ Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 11 Ağustos 1328 24/08/1912), BOA.DH.SYS, 107/1-4, Lef.9/1

Edirne Metropolit ve Edirne Yunan Konsolosu birlikte çalışıyorlar Edirne ve çevresindeki Rumlara bu yönde propaganda yapıyorlardı. Mesela Yunan Kralının doğum günü münasebetiyle Edirne Metropolithanesinde düzenlenen ayinde Yunan Kralının sıhhati ve Yunan Devletinin beka ve selameti için dua edildi.¹⁰⁰

Aslında asayişin Rumlar tarafın bu denli bozulmasının nedeni Trakya'nın muhtar bir idareye dönüştürülmesi fikriydi. Rumlar Makedonya'da olduğu gibi asayiş bozarak Avrupalı Devletlerin müdahale etmesini sağlayacaklar ve büyük devletlerinin yardımıyla Edirne ve çevresini muhtar bir idare haline getireceklerdi. Bu amaçla gizli bir propaganda cemiyeti kurulmuştu. Bu cemiyet kaza ve köylerde şubeler açarak propaganda faaliyeti yürütmekteydi. Osmanlı askerinin Tekfurdağı'ndan Maydos'a hareketi sırasında, Tekfurdağı bidayet mahkemesi azası Dimitraki Efendinin bu cemiyetin bir azası olduğu ve bu cemiyetin şubeleri vasıtasıyla Tekfurdağın Rum köyleri ahalisine hem propaganda yaptığı hem de talimatlar verdiği ele geçirilen evraklardan anlaşılmıştı¹⁰¹. Edirne Vilayetindeki Rumların isyan etmelerini sağlamak için Yunan Konsolosu tarafından Rum ahaliye silah dağıtılıyordu. Edirne Vilayeti Yunan Konsolosu kavaslarından Yorgi bizzat Kırkkilise mutasarrıfına, Rum metropolit ve Yunan Konsolosluğu tarafından temin edilen silahların Dimetoka, Keşan, Malkara dolaylarına sıkça gidip gelen tüccar kılığındaki kişiler tarafından Rum köylerine dağıtıldığını; silahların Tekfurdağı'nın Naib Karyesinden Toma isminde bir kayıkçı soğan tüccarı tarafından ithal edildiğini; Edirne Konsolosunun şehirde ünlü kasa hırsızlarından biriyle irtibat halinde olduğunu itiraf etmişti. Muhbir kendisinin de silah dağıtılmasında bizzat görev aldığını söyleyerek yaptığı işten pişmanlık duyduğunu hükümet isterse hangi köylerde kimlere ne kadar silah dağıttığını söyleyebileceğini ve hükümetin bu silahları toplamasına yardım edeceğini belirtmiştir. Yine muhbirin itiraflarına göre Trakya'ya gelen çeteler de Yunan Konsolosluğu ve Papazlar tarafından da desteklenmekteydi. Mesela Tekfurdağı'ndan Kaptan Todoraki kumandasında gelen dokuz kişilik çete Yanıklar karyesi Papazının evinde gizlendikten sonra Vizeye

Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat 10 Ağustos 1328 (23/08/1912), BOA.DH.SYS,46/6-5, Lef.13/1

¹⁰⁰ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Nisan 1326 (4 Mayıs 1910) tarihli tahrirat, BOA.DH.MUI,94-1/1

¹⁰¹ Tekfurdağı Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 27 Haziran 1328 (10/07/1912), BOA.DH.SYS, 55-2/22, Lef.3

geçmişti.¹⁰² Muhbirin yapmış olduğu ihbarlar neticesinde ismi geçen köyde ve Koyunderesi Karyesinde yapılan aramalarda ihbar olunduğu gibi Rumlarda silah ve fişek ele geçirilmişti bu da muhbirin doğru söylediğini göstermekteydi. Ayrıca muhbirin Yunan Konsolosluğu tarafından hırsızlık suçuyla aranması ve konsoloshaneyeye tesliminin istenmesi de yine muhbirin söylediklerinin doğruluğunu ispatlamaktaydı¹⁰³. Muhbirin Rumlar tarafından öldürülmesi ihtimalinden dolayı Dahiliye Nezareti Edirne vilayetine gönderdiği tahriratla muhbirin kimliğinin değiştirilerek Hüdavendigâr vilayeti veya daha münasip bir yerde iskan edilmesi bunun için tahsisat-ı mestureden gerekli paranın verilmesini istemiştir.¹⁰⁴

Yunanistan'la birleşme hayali içinde olan Anadolu'daki Rumlar 20. yüzyılın başından itibaren silahlanmaya başlamışlardı. Silahlar ya kaçakçılık yapan kayıklar tarafından ya da ticaret yapmak için Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdenizde gezinen Yunan bandıralı gemiler tarafından Anadolu sahillerine çıkartılıyor ve Rum köylerine dağıtılıyordu. Nitekim Dahiliye Nezaretinin Zaptiye nezaretine gönderdiği tahriratta Karadeniz sahillerine sefer yapan Yunan ve başka kumpanya vapurlarının ve yelkenlilerinin Trabzon iskelesine ve diğer iskelelere silah ve fişek çıkardıkları haber verilerek tedbir alınması istenmektedir.¹⁰⁵ Aynı şekilde Konya vilayetine gönderilen tahriratla Akdeniz sahillerindeki Rum ve Ermenilere kaçakçılar tarafından silah temin edildiğinden dolayı zabıta kuvvetinin artırılması istenmiştir.¹⁰⁶ Bu şekilde Suriye sahillerine kadar olan bütün sahillerde erzak ve yolcu taşıyan Yunan bandıralı gemiler Rumlara silah taşımaktaydılar.¹⁰⁷

İstanbul ve çevresindeki Rumlar da yoğun bir silahlanma içerisindeydiler. Patrikhanenin kendisi de Rumların silahlanması için uğraşmaktaydı. İstanbul'a silahların getirilmesi için değişik yollar denenmekteydi. Bunlardan birisi de

¹⁰² Kırkkilise Mutasarrıflığından Edirne Vilayetine gönderilen tezkere 27 Mart 1327 (09/04/1911), BOA.DH.SYS,46/5, Lef.3

¹⁰³ Edirne Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 29 Mart 1327 (12/5/1911), BOA.DH.SYS,46/5, Lef.2

¹⁰⁴ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat 30 Nisan 1327(13/5/1911), BOA.DH.SYS,46/5, Lef.5/2

¹⁰⁵ Dahiliye Nezaretinden Zaptiye Nezaretine gönderilen 15 Haziran 1325 (28/06/1909) tarihli tahrirat, BOA.ZB,603/75

¹⁰⁶ Dahiliye Nezaretinden Konya Vilayetine gönderilen 2 Ağustos 1325 (15/08/1909) tarihli tahrirat, BOA.DH.EUM.VRK, 1/8

¹⁰⁷ Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Beyrut Vilayetine çekilen telgraf 1332 N 12 (5/08/1914), BOA.DH.ŞFR, 43/168

Patrikhaneye, Yunanistan'dan fıçı ve sandıklar içerisinde gönderilen şarapların bu amaçla kullanılması idi. Yunanistan'dan gelen şarap sandıkları ve fıçıların hepsi gümrüklerde teker teker kontrol edilmediği için bu şekilde silah getirmek kolaydı. Hariciye Nezaretinin Dahiliyeye gönderdiği tahriratta Yunan şirketlerine ait gemilerle Eğriboz Adası'ndan yüklenen şarap fıçıların içerisinde silahlar getirildiği ve bunların Ayayani Kilisesine, Galata'da meyhanecilik yapan Çolak Nikola vasıtasıyla ulaştırıldığını bildirmiştir.¹⁰⁸ Emniyeti Umumiyenin yaptığı tahkikatta bu isimde bir kişinin olmadığı ama Mayıs ayı içerisinde gelen şarapların geçen sene içerisinde gelenlerin tamamı kadar olmasından dolayı böyle bir kaçakçılığın mümkün olacağı bunun önlenmesi için gümrüklerde gelen fıçı ve sandıkların tek tek aranmasının gerekli olduğu bildirilmiş¹⁰⁹ ve Rusumat İdaresine de bu yönde talimat verilmiştir.¹¹⁰

İstanbul'daki Rumlar da ticaret görüntüsü altında Yunanistan'dan ithal edilen eşyaların arasında Dersaadet'e silah ve bomba getirmekteydiler. Nitekim Girit'ten Selanik'e gelen on iki sandık zeytinyağı tenekesi içinden dokuz bin fişek çıkması üzerine Nezaret tarafından Rusumat İdaresinden, oradan Dersaadet'e gelecek eşyaların çok dikkatli kontrol edilmesi istenmiştir.¹¹¹ Sisam Adasından Pandaleon Kumpanyasına ait vapurla Dersaadet'e gelen tüccardan birinin Dersadete beşyüz bomba getirmesi için adı geçen vapur kamarotuyla anlaşmaya çalıştığı, aynı vapurda yolculuk yapan Fenike Kaymakamı tarafından işitilmesiyle vapur Dersaadet'e geldiğinde hemen kamarot sorgulanmış ve Sisam adasında da tedbirler alınmıştır.¹¹² Gemlik ve Mudanya sahillerinde de ecnebi kumpanyalar Rumlara silah taşımaktaydılar. Gemlik ve Mudanya limanlarına çalışan Dostani ve diğer ecnebi kumpanyalarına ait vapurlar iskele açıklarında demirleyerek geceleri sahile silah

¹⁰⁸ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 18 Mayıs 1326 (29/05/1910), BOA.DH.MUİ, 99/77

¹⁰⁹ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Mayıs 1326 (07/06/1910), BOA.DH.MUİ, 99/77, Lef. 4

¹¹⁰ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Mayıs 1326 (07/06/1910), BOADH.EUM.THR,35/53, Lef.1

¹¹¹ Dahiliye Nezaretinden Rusumat İdaresine gönderilen tahrirat 1330 M17 (08/01/1912), BOA.DH.İD, 94-1/37

¹¹² Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat 24 Mayıs 1327 (06/06/1911), BOA.DH.SYS, 55-1/58, Lef.1/1

çıkartmaktaydı ayrıca askerden kaçan Rumlar bu vapurlar sayesinde firar etmekteydiler.¹¹³

Çanakkale Boğazı çevresindeki Rum köyleri de aynı şekilde silahlanmaktaydı. Biga Mutasarrıfının bildirdiğine göre Ayvacık Kazası dahilinde bulunan Narlı, Çetmi ve Papaslık köylerinde çok miktarda silah bulunmakta, askerden kaçan Rum gençleri av yapma gibi çeşitli bahanelerle silah talimi yapmakta geceleri köylerde silah atmaktaydılar.¹¹⁴ Bu şekilde meşrutiyetten itibaren silahlanmış olan Çanakkale Boğazının girişine çok yakın olan Yeniköy ve Yenişehir Rumları, Balkan Savaşında düşmanın sahile çıkması durumunda düşmana iltihak etmek için hazır beklemekteydiler.¹¹⁵

Silahlanmanın yoğun olduğu bir diğer yer ise Ayvalık idi. Ayvalık Çanakkale boğazının girişine yakın bir yerde olmasından dolayı boğazın güvenliği açısından oldukça önemli bir kasabaydı. 32 bin olan nüfusunun tamamının Rum olması ve Müslümanların sadece birkaç kişiden ibaret olmasından dolayı Ayvalık, Rum ve Yunan milliyetçiliğinin en yoğun olduğu merkezlerden biriydi. Bundan dolayı da Ayvalık, Rumlar tarafından Anadolu'ya silah çıkarılan ve Yunanistan'dan gelen çetelerin Anadolu'ya çıktıkları bir kasabaydı. Ayvalık Rumlarının silahlanması da aynı şekilde II.Meşrutiyetle birlikte başlamıştır.Meşrutiyetin ilanından sonra kasabada eşkıyalık ve silah kaçakçılığı önlenemeyince idare-i örfi ilan edilmiş ve yapılan aramalarda üç bine yakın tüfek ile bin beşyüz okka barut ve dinamit ele geçirilmişti¹¹⁶. Ele geçirilen şerir ve silah kaçakçılarında 26 kişi üç, beş, onbeş sene kürek ve kalabendlik cezalarına çarptırılmış,¹¹⁷ cezalarını çekmek üzere Akka ve Sinop hapishanelerine gönderilmişlerdi.¹¹⁸ Bu kişilerin arasında Makedonya eşkıya

¹¹³ Hüdavendigâr Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat 19 Nisan 1326 (02/05/1910), BOA.DH.MUİ, 96-1/46, Lef.3

Benados Karyesi Rum ahalisinden ve esnan-ı askeriye erbabından 6 Rum bu vapurla birlikte Amerika'ya firar etmişlerdi. 24 Teşrin-i Evvel 1325 (06/01/1910) BOA.DH.MUİ,31-1/51, Lef.1/1

¹¹⁴ Biga Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 28 Şubat 1325 (13/03/1910), BOA.DH.MUİ,77-1/33, Lef.3

¹¹⁵ hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 19 Kanun-u Sani 1328 (01/02/1913), BOA.DH.SYS.112-21/42-1, Lef. 20

¹¹⁶ Ayvalığa ithal edilen esliha vesaire hakkında icra olunan tetkikat ve tahkikata müteallik rapor sureti 19 Mayıs 1329 (01/06/1913), BOA.DH.SYS, Lef.52/2

¹¹⁷ Dahiliye Nezareti Mektubi Kaleminden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 20/Ağustos 1325 (02/09/1909), BOA.DH.MUİ, 3-5/16, lef.1/1

¹¹⁸ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 25 Nisan 1327 (08/05/1911), BOA.DH.SYS, 63/7, Lef.3

reisleri bile bulunmaktaydı. Makedonya’da eşkıyalık yapan bu kişiler affedildikten sonra buraya gelmişler ve kaçakçılık yapan çetelerin başına geçmişlerdi. Yakalanan kişiler arasında olan Manastır Vilayetinin Kesriye Kazasından ve Zağoriç Karyesinden olan Daskalos İlya’nın üzerinde memlekete girmesi yasak kitap ve risaleler ile bir de papaz kıyafeti ele geçirilmiştir.¹¹⁹

İdare-i örfinin ilanı ve şerirlerin yakalanmasından sonra kasabada jandarma, polis,ve adliye teşkilatı yeniden düzenlenerek kaçakçılarla mücadelede yetersiz oldukları anlaşılan memurların yerleri değiştirilmiştir. Böylece Ayvalığa karşı yıllardan beri sürdürülen kayıtsızlığa bir son verilerek Ayvalık yönetimi esaslı bir şekilde düzenlenmiş Rum milliyetçiliği için çalışan ve silah kaçakçılığı yapan suçluların yakalanmasıyla birlikte de Balkan Savaşına kadar devam edecek olan huzur ortamı tesis edilmiştir.

Fakat bu huzur ortamı çok fazla devam etmemiştir. Ayvalıklı Rumlar kısa zaman sonra tekrar yine aynı faaliyetlere başlamışlardır. Balkan Savaşının başlamasından sonra Ayvalıktaki nizamiye müfrezesi görülen lüzum üzerine kaldırılmış ve yerine başka kuvvet konulmamıştı. Jandarma ve polis kuvvetlerinin de yetersiz olmasından, 1909 yılında yakalanıp hapse atılan suçluların daha sonra ilan edilen affı umumi çerçevesinde affedilerek¹²⁰ tekrar buraya dönmeleri ve Midillinin Yunanistan tarafından işgal olmasından dolayı silah kaçakçılığı yeniden başlamıştır. Ayvalıklı Rumlar silah kaçakçılığı yapabilmek için her yolu denemekteydiler. Hatta kapitülasyonun yabancılara tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanmak amacıyla kendi dükkanlarını yabancı uyruklu kişilerin üzerine kayıt ettirmekteydiler. Böyle olunca da bu dükkanları aramak ve bu kişileri tutuklamak mümkün olmuyor bu sayede çok rahat istediklerini yapıyorlardı. Ayrıca Rumlar, Osmanlı devletinin adı geçen ülke

¹¹⁹ Ayvalık Divan-ı Harbi Örfisinin hazırladığı tevkif olunan suçluların listesi 23 Temmuz 1325 (05/08/1909), BOA.DH.MUI, 3-5/16, lef.7/1

¹²⁰ Karesi Mutasarrıflığının Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratta daha önceden ayvalık divan-ı harbi örfisi tarafından mahkum edilen şahısların af edilerek serbest bırakılması için hapis yattıkları yerlere 30 Kanun-u Evvel 1326 (12/01/1911) tarihinde gönderilen tebligatla tahliye edilmelerinin bildirildiği bu çerçevede isimleri affedilecekler pusulasında olmayan fakat geride kalan ailelerinin perişanietinden dolayı affedilmelerinin uygun olacağı Akka hapishanesinde bulunan Ayvalığın Aya Vasil mahallesinden Yani Pandali oğlu Penayi ile Proftalya mahallesinden Konstanti Kocamanın ve Sinop hapishanesinde bulunan Ayvalığın Yunda Nahiyesinden Panaya mahallesinden Manol oğlu Dimitri ve Antuvan oğlu Kayıkçı Fotinin de affedilmelerinin uygun olacağı bildirilmiş ve işlediği suçlar ne kadar önemli olsa bu kişiler Kaymakamın bildirmesi üzerine ailelerinin zor durumda olmalarından dolayı serbest bırakılmışlardır. 20 Mart 1327 (02/04/1911), BOA.DH.SYS, 63/7, Lef.2

ile bir problem yaşamayı göze almak istememesini iyi bir fırsat olarak görüyorlardı. Bunun için yakalanan suçluların hemen hemen hepsi yabancı tebaadan olduklarını iddia ediyorlardı.Çoğu zaman Rumların yabancı tebaa iddiaları sahte çıkıyordu o zaman da devlet patrikhanenin iddialarıyla baş etmek zorunda kalıyordu. Nitekim tam da belirtildiği üzere bir olay yaşanmıştır.

Ayvalıkta yapılan silah aramaları esnasında kasabada silah ticareti yapan Kara Nikola'nın dükkanı da aynı şekilde aranınca Patrikhane hemen şikayete başlayarak dükkana zorla girildiği silah ve fişeklerin müsadere edildiği ve Kara Nikola'nın Yunan tabiiyetinde, ortağı Andremeos'un da Amerika tabiiyetinde olduğunu, yapılanların konsoloslar nizamnamesine uygun olmadığını iddia ederek devleti suçlamıştır. Patrikhanenin bu suçlamasından sonra da Amerika Sefareti de Hariciye Nezaretine bir takrir vererek Edremit'te oturan Andremeos'un boykotçular tarafından devamlı tehdit ve baskıya maruz kaldığı iddia edilmişti. Edremit'teki memurların kendisini korumadığı, yardım isteğine cevap bile verilmediği bu kişinin Ayvalıktaki ikinci dükkanının vekili Nikola tarafından işletildiği, dükkanındaki bir çok silah ve merminin polisler tarafından alınarak dükkana zarar verildiği bu işin bizzat kaymakamın teşvikiyle olmasa bile bilgisi dahilinde gerçekleştiği,müsaderenin Amerika konsolosluğuna bildirilmeden yapıldığını, hatta Amerika'ya karşı kaymakam tarafından hakaret edildiği, bu kişilere karşı baskı ve hakaretlere devam edildiği bunların evlerinden dışarı çıkamadıkları ileride bu kişilerin müsadere edilen mallarına karşı tazminat hakkı doğacağından dolayı bu malların iade edilerek Andremeos ile vekili Nikola'nın emniyetlerinin sağlanarak ticaretlerine devam etmelerinin sağlanması istenmiştir.¹²¹

Sefaretin uyarısı ve ifadeleri oldukça serttir. Yalnız yapılan tahkikatlar olayın hiç de sefaretin ve Patrikhanenin iddia ettiği şekilde olmadığını ortaya koymaktadır. Edremit ahalisinden olup Amerikalı olduğunu iddia eden Andremeos kendi ifadesinde de belirttiği üzere Yunan muharebesine gönüllü olarak gitmiş sonra bir akrabasıyla Girit'e giderek orada İngiliz tercümanlığına girmişti. Girit'ten Osmanlı askerlerinin çıkarılmasına sebep olan Kandiye vakasına da karışması kuvvetle muhtemeldi. Yunan muharebesine katılmasından önce Ayvalıkta terzi çıraklığı yapan

¹²¹ Hariciye Nezaretine 10 Kanun-u Sani 1911 (23/01/1911) tarihiyle Amerika Sefaretinden varid olan 157 numaralı takrir-i şifahinin tercümesidir. BOA.HR.SYS, 56/9, Lef.3/1,3/2

Andremeos sonradan doktor olarak ortaya çıkmıştı. Bunun yanında muhabir kartına sahip olan Andremeos, kendisine gazeteci süsü vermekteydi. Eskiden beri Yunan tabiiyeti iddiasında bulunan Anderemeos tezkire-i Osmani alan bir aileye mensuptu¹²².

Andremeos'un Ayvalıkta da dükkanı olduğuna dair hiçbir kanıt yoktu ve yapılan araştırmalar neticesinde Amerikalı olmadığı kesinleşmişti. Kara Nikola'ya gelince o da silah dükkanının asıl sahibiydi ve hükümetin takibinden ve vermesi gereken vergiden kurtulmak için dükkanını Amerikalı Andremeos'a devrettiğine dair iddia ortaya atmıştı ama kendi ifadesinde dükkanın kendisine ait olduğunu kabul ediyordu. Andremeos ve Nikola dükkana polisleri aşağılayıcı bir yazı astuktan ve dükkana Amerikan bayrağı çektikten sonra Andremeos İstanbul'a kaçmıştı.¹²³ Planlı ve kasıtlı bir şekilde ortaya çıkarılan bu olayda Andremeos ve Nikola dükkana bayrak çekerek ortalığı karıştırmak ve hükümeti halk nazarında aciz duruma düşürmek için uğraşmaktaydılar. Nikola daha sonra tutuklanmasını engellemek için evine de Amerikan bayrağı çekmiştir. Yunan sefaretine başvurulduğunda biz Amerikan bayrağı çekilen bir yere karışamayız denilince işler daha da karışmıştır. Yaşanan bu olay aslında Rumların Anadolu'da bir karışıklık çıkarmak için nasıl mücadele verdiklerini ve Rumların sefaret ve konsoloslarla ortak çalıştıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Balkan Savaşında Yunan ordusunun Midilli ve diğer adalara saldırdığı Ayvalık ve çevre sahillerini topa tuttuğu sırada Ayvalıklı Rumlar kasabaya silah yığınağı yapmaktaydılar. Asayiş oldukça bozuktu İslam ahali ile Rumlar arasında her an bir olay çıkması muhtemeldi.¹²⁴ Savaş başlayıp da Osmanlı askeri cepheye gittikten sonra Rumların şekaveti daha da artmış¹²⁵ Türkleri tehdit etmeye

¹²² Ayvalık Kaymakamlığının 20 Kanun-u Evvel 1326 (02/01/1911) tarihili telgraf sureti. BOA.DH.SYS, 58-1/18, Lef.5/1

¹²³ Ayvalık Kaymakamlığının 19 Kanun-u Evvel 1326 (01/01/1911) tarihli telgraf sureti. BOA.DH.SYS, 58-1/18, Lef.5/2

Karesi Mutasarrıflığından Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 5 Kanun-u Sani 1326 (18/01/1911), BOA.HR.SYS, 56/9, Lef.14

¹²⁴ BOA.DH.SYS,112-11/10-16, Lef.25, Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 12 Teşrin-i Sani 1328 (25/11/1912)

¹²⁵ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 13 Teşrin-i Evvel 1328 26/10/1912), BOA.DH.SYS, 112-16/22-4, Lef 53

başlamışlardı.¹²⁶ Rumlar her an Yunan askerlerinin Ayvalığa çıkacakları beklentisi içerisinde askerden firar etmekteydiler. Ayvalık ve Ayvalığa bağlı Yunada nahiyesi askerden kaçan Rumların merkezi haline gelmişti.¹²⁷ Ayrıca Midillinin Yunanistan'ın eline geçmesinden sonra Midilli Adasında Yunanlar tarafından Ayvalık ve Dikiliye saldırımları için otuz bin kişi teçhiz edilmişti.¹²⁸

Yunanistan'ın sahillere saldırdığı bir zamanda kıyıdağı Rumların Yunan orduları sahile çıktığında onlara katılmak veya Yunan askerlerinin işini kolaylaştırmak için silahlanmaları, elde yeteri kadar kuvvet olmadığı için de bunun önlenememesi savaşın gidişatı açısından son derece önemli bir durumdur. Bundan dolayı Edremit Burhaniye Balıkesir Rum köylerinde silah araması yapmak asker firarilerini yakalamak için Menderes Fırkasının 20. Alayına mensup Süvari Müfrezesi görevlendirilmiştir.İşin ilginç tarafı Dahiliye Nezaretinin Harbiye Nezaretine gönderdiği bu tahriratta, şimdiye kadar bir mesele çıkmaması için böyle bir silah aramasına teşebbüs olunmadığının kabul edilmiş olmasıdır.¹²⁹ Yani devlet aslında bu çevredeki Rumların faaliyetlerinden haberdardı fakat Rumların ciddi bir şekilde karşı koymasından çekinmesinden dolayı bunu yapmayı düşünmemişti. Bu sefer savaşla birlikte kıyılarda umumi bir isyan olma ihtimalinden dolayı Ayvalık başta olmak üzere bu sahildeki köylerde silah aramasına başlandığı anlaşılmaktadır. Midilli ve Limni'den gelen sandallarla önce Cunda adasına getirilen silahlar Ayvalığa gizlice sokulmaktaydı. Hatta kaçak olarak getirilen silahlar içinde Midilli'de Yunan askerlerinin Osmanlı askerlerinden elde ettiği silahlar bile bulunmaktaydı. Bu silahlar Yunanlar tarafından çok ucuz bir fiyata Rumlara satılmaktaydı.¹³⁰ Harbiye Nezaretinin uyarıları Ayvalığın silah cephane ve barut deposu haline geldiği yönünde olmasına rağmen Ayvalık kaymakamlığından gelen yazılar ise bunun tam aksi yönündeydi. Sadaret Dahiliye Nezaretini uyararak

¹²⁶ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 18 Teşrin-i Evvel 1328 (31/10/1912), BOA.DH.SYS, 112-16/22-4, Lef 65

¹²⁷ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 30 Nisan 1328 (13/05/1912), BOA.DH.İD, 29-2/54, Lef.6

¹²⁸ Aydın Valisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 4 Şubat 1328 (17/2/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-1, Lef.38

¹²⁹ Dahiliye Nezaretinden harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat 4 Şubat 1328 (17/2/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-1, Lef 30/1

¹³⁰ Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 14 Mart 1329 (27/03/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 59

Ayvalık kaymakamının silah kaçakçılığının ve Ayvalık Fransız Konsolosu Sabuncuoğlu'nun faaliyetlerinin önlenmesi konusunda henüz bir tedbir almadığı için gerekenin yapılmasını istemiştir. Sadaretin davranışları hakkında önlem alınması istediği Sabuncuoğlu aslen Rum olup Yunan emeli için çalışmakta idi. Konsolosluk görevinin kendisine verdiği dokunulmazlığı kötüye kullanarak silah kaçakçılığı yapmaktaydı.¹³¹ Osmanlı devletini devleti aleyhinde yapmış olduğu propagandalarla Rumların baskı altında olduğu imajını Avrupa kamuoyunda yaymaya ve bu şekilde Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurmasını sağlamaya çalışmakta idi. Onun faaliyetleri ve Rumların güvenliklerinin tehlikede olduğu iddiası neticesinde bir Fransız zırhlısı 12 Şubat 1328 (25/02/1913) de Ayvalık Edremit ve Burhaniye sahillerine gelmiş silah talimi yapma bahanesiyle Osmanlıya gözdağı vermiştir.¹³²

Ayvalıkta yapılan aramalarda bir türlü silah ele geçirilememiştir. Çünkü kendilerinin takip edildiğinin farkında olan Ayvalığa silah almak için giden Rumların izlerini kaybettirmekte oldukça başarılı olmaları ve Edremit mıntıkası kumandanlığının görev bölgesi dışında olması, şüphe çekmemek için de her zaman Edremit'teki askerlerin buraya gidememelerinden dolayı bir netice alınamamıştır. Bu şekilde Ayvalıktaki silahlar ortaya çıkarılmayınca Dersaadet'ten tahkikat yapmak üzere bu gibi tahkikatlarda tecrübeli erkani zabıttan birinin gönderilmesine kararından sonra Başkumandanlık tarafından Miralay Zeki Bey bu işe memur edilmiştir. Fakat Zeki Bey'in yapmış olduğu tahkikattan da bir netice hasıl olmamıştır.¹³³ Tahkikatlarda bir şey ele geçirilememiş olmasına rağmen Ayvalıklı Rumların Avrupadan bile silah ithal ettiklerine dair istihbaratlar devam etmekteydi. İstihbarata göre, Londra Osmanlı Sefirinin yaptığı istihbarata göre Londra'daki bir fişek fabrikasından iki milyon fişek siparişi verildiği, fabrikanın bu siparişi kabul etmediği fakat Avusturya üretimi olan büyük miktarda silah ve cephaneye İzmir ve çevresine ithal edilmekte idi.¹³⁴

¹³¹ Ayvalık Kaymakamlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Temmuz 1330 (12/08/1914) tarihli tahrirat, BOA.DH.EUM.3. ŞB, 11/9

¹³² Ayvalık Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Şubat 1328 (26/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-16/22-4, Lef, 28

¹³³ İzmir Merkez Müdde-i Umumi Muavininden İzmir Merkez Müdde-i Umumiliğine gönderilen tahrirat 26 Mayıs 1329 (08/06/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-2, Lef.58

¹³⁴ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 2 Mayıs 1329 (15/05/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-2, Lef. 28/1

Ayvalıkta silah kaçakçılığını araştırmak üzere görevlendirilen Miralay Zeki Bey bir türlü ortaya çıkarılamayan kaçakçılığın önlenmesi için bir takım tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Zeki Beyin alınmasını istediği tedbirler aslında Ayvalıkta var olduğu bilinen fakat bir türlü ortaya çıkarılamayan silahların ve silah kaçakçılığının niçin meydana çıkarılamadığını da açıkça ortaya koymaktadır. Tedbirler şunlardır:

- 1-) Jandarma sayısı arttırılmalıdır hatta Ayvalığın önemine binaen diğer mahallere oranla daha fazla olmalıdır.
- 2-)Jandarmalar hükümeti mahalliye ve rüsumat idaresinin uygun göreceği yerlere konuşlandırılmalı
- 3-)Rüsumat muhafaza memurlarının sayısı önceden olduğu gibi on altıya çıkarılmalıdır.
- 4-)Polis sayısı hükümet-i mahalliye'nin ihtiyacı oranında arttırılması ve komiserlerin ve bazı polislerin Rumca bilen kişilerden seçilmesi
- 5-) Ayvalıkta büyük kasabalarda olduğu gibi üç tahrir memuru istihdam edilmeli.
- 6-) Polis ve jandarma kuvvetinin yanında Ayvalıkta daimi surette kalacak bir kıta asker bulundurulmalı
- 7-)Kaçak eşyaların giriş yaptığı belli başlı noktaların denetim altında tutulması için buralarda korucu olarak güvenilir insanların istihdam edilmeleri, bu tedbirlerin hayata geçirilmesi konusunda ayrı bir makam ihdas edilmekten ziyade biri karye biri de nahiye merkezinde bulunan ve tamamı Rumlardan oluşan kaza teşkilat-ı mülkiyesiyenin bu işten sorumlu tutulması gerektiğinden kazanın İslam ve Hıristiyan köylerden mürekkeb bir hale getirilmesi
- 8-) Avusturya ve Fransa Konsolosluklarını ifa eden tebaa-i Osmaniden olan Sabuncuoğlu'nun aynı zamanda Amerika bandıralı Hacı Davut vapurlarının acenteliğini yapmasından, yabancı bir devletin himayesi altında kaçakçılık yapmasından dolayı bu iki konsolosluk görevinden alınması
- 9-)Telefon merkezlerinin yeniden kurulması için tahsisat ayrılması
- 10-)Sahili korumak için bir büyük diğer daha küçük ve kaçakçıları takip edecek kadar hızlı ve silahlı iki motorbotun Ayvalığa tahsis edilmesi
- 11-) Ayvalık limanının iki girişi olan Dolap ve Dalyan boğazlarının birer rüsumat muhafaza memuru ve jandarmalarla boğazdan giriş ve çıkış yapan gemi ve sandallar kontrol edilmelidir.

12-) Ayvalık'ın en yüksek iki tepesine telefon ve projektör konulmalı

13 Kaçakçılık en fazla balıkçı kayıklarıyla yapıldığından balıkçı kayıklarıyla alakalı bir talimatname hazırlanması

14-) Ayvalık'ın Yunda Nahiyesi büyük bir şehir olduğundan ve buraya ayrılan para kaçakçıları takip etmeye yetmediğinden Yunda nahiye müdürünün maişetinin birinci sınıf derecesine çıkarılması; kaçakçılar çoğunlukla Yunan tabiiyeti iddiasında bulduklarından bu iddialarının çoğunun yalan olması, bunun tetkiki için ecnebi konsoloslarla muhaberatta bulunacak memur olmadığından dolayı buraya Türkçe, Rumca ve Fransızca bilen bir tercümanın tayin olunması¹³⁵

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki; Rumlar Ayvalıkta nüfus çoğunluğuna sahip olmaları neticesinde kasabada çok iyi teşkilatlanmışlardı, kaymakam ve diğer yöneticilerin de görevlerini tam olarak yapmamalarından dolayı Rumların bu faaliyetlerini ne tam olarak ortaya çıkarmak ne de tam olarak önlem almak mümkün olamamıştır. Bu durum sadece Ayvalıkla sınırlı kalmamış Aydın vilayetinin tüm sahil kasabalarında aynı durum söz konusu olmuştur.

Balkan Savaşının başlamasıyla birlikte Aydın Vilayetinde de asayiş yerli Rumlar ve sahillerden giren eşkıyalar tarafından bozulmaya başlamıştır. İzmir sahilleri adalardan ve Yunanistan'dan gelen çetelerin baskısına maruz kalmıştır. Balkan toprakları Bulgar ve Yunanların eline geçerken İzmir şehrindeki Rumlar da Batı Anadolu'da yapılacak bir ihtilalin hazırlığı içerisindeydiler. Amaçları yine Balkanlarda olduğu gibi bir ecnebi müdahalesine zemin hazırlamaktı. Bu amaçla İzmir Fransız konsolosunun himayesi altında bulunan İzmir Yunan konsoloshanesinde toplanan pek çok Yunan tabiiyetli ve Osmanlı vatandaşı Rum ecnebi müdahalesinin sağlamak için neler yapacaklarını görüşmüşler ve İzmir'deki devlet dairelerine hapisane, maliye ve nafıa binalarıyla yabancı devletlerin konsolosluk binalarına bombalarla saldırma kararı almışlardı.¹³⁶ Kilise mektep gazino gibi umumi yerlerde nümayişler yapılmaya başlanmıştı. Sahil kasabalarında ise yoğun bir kaçakçılık yapılmakta Ayvalıkta olduğu gibi sahil Rum köyleri silah deposu haline gelmişti. Çaresiz kalan Aydın Valisi, Nezarete gönderdiği tahriratta

¹³⁵ BOA.DH.SYS, 112-21/42-2, Lef. 52/3,52/4, Ayvalığa ithal edilen esliha vesaire hakkında icra olunan tetkikat ve tahkikata müteallik rapor sureti 19 Mayıs 1329 (01/06/1913)

¹³⁶ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 3 Teşrin-i Sani 1328 (16/11/1912), BOA.DH.SYS, 112-16/22-5, Lef.24

Rumların isyan etmelerinin an meselesi olduğundan dolayı vakit kaybetmeden idare-i örfinin ilan edilmesiyle Rumların elindeki silah ve cephanenin saklanması için izin verilmeden hemen toplanmasını istemiştir.¹³⁷ Rum nüfusunun yoğun olduğu İzmir'de asayişin Rumlar tarafından bu denli bozulmasıyla 12 Kasım 1912 tarihli İrade-i Seniyye ile İzmir şehri ile Karaburun, Urla, Çeşme, ve Foça kazalarında idare-i örfi ilan olunmuştur.¹³⁸ Daha sonra Aydın Vilayetinin bütün sahilleri bu idare-i örfi alanına dahil edilmiştir.¹³⁹ İlan edilen idare-i örfiyle halleri şüpheli görülen kişiler vilayet dışına çıkarılmış, Osmanlılık aleyhine yayın yapan gazetelerin yayınlanması ve Rumların toplu gösteri yapmaları yasaklanmıştır. Silahların toplanması için gerekli görülen evler aranmaya başlanmıştır.¹⁴⁰

İzmir'in hemen yakınında bulunan Sakız Adasının Yunan tarafından işgal edilmiş olması ve Anadolu sahillerini ele geçirme planları yapan Yunanistan'ın, İzmir sahillerine asker çıkarmaktan önce sahil ahalisini korkutup kaçırmak ve ahaliyi galeyana getirmek için ele geçirdiği adalardan sahillere çeteler sevk etmesi ve Rumların bu çetelerle işbirliği yapmaları vilayetin asayişini bozmaya devam etmiştir.¹⁴¹ Yunan askerlerinin sahillere çıkacağı korkusu, sahillere çıkan Rum çetelerinin ahaliyi katletmeleri hayvan ve erzakları çalıp kaçmaları yeteri kadar jandarma kuvveti olmadığından dolayı önlenememiştir. İzmir'deki mülkiye müfettişinin belirttiği gibi sahilleri oldukça geniş olan İzmir şehrinin güvenliğini sağlamak için sadece 1267 jandarma vardı, polis sayısı da yine aynı şekilde oldukça azdı. Bir sene öncesindeki jandarma sayısı 1900 iken 1267'ye inmesinin sebebi jandarma kuvvetinin çoğunun harbe katılmasıydı. Elde yeteri kadar güç kalmadığından dolayı emekli askerlerden oluşturulan kuvvetlerle sahiller korunmaya çalışılmakta idi.¹⁴²

¹³⁷ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 4 Teşrin-i Sani 1328 (17/11/1912), BOA.DH.SYS, 112-16/22-5, Lef. 7

¹³⁸ İrade-i Seniyye Sureti 30 Teşrin-i Evvel 1328 12/11/1912), BOA.DH.SYS, 112-16/22-5, Lef.12

¹³⁹ İrade-i Seniyye Sureti 22 Nisan 1329 (05/05/1913), BOA.DH.SYS, 112-16/22-5, Lef. 75

¹⁴⁰ Sadaretten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 4 Teşrin-i Sani 1328 (17/11/1912), BOA.DH.SYS, 112-16/22-5, Lef. 31

¹⁴¹ Sadaretten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 19 Kanun-u Sani 1328 (01/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 29

Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 29 Kanun-u Sani 1328 (11/02/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 4

¹⁴² İzmir'deki Mülkiye Müfettişinden Dahiliye Nezaretine gönderilen rapor 17 Mart 1329 (30/03/1913), BOA.DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 82,83,84

Bu kadar az bir kuvvetle asayışı sağlamak sahilleri korumak mümkün olamamaktaydı.

F-) BALKAN SAVAŞINDA TRAKYA'DA RUM MEZALİMİ

Osmanlı Devleti'nin cephelerde çok ağır yenilgilere uğradığı Balkan Savaşı'nda Anadolu'da özellikle savaş alanı olan Trakya'da, Türklerle asırlardan beri birlikte yaşamış olan Rumlar düşmana destek vermenin yanında Türkleri de katletmeye başlamışlardır. Bu katliamlar Bulgar ordusunun Edirne ve çevresini ele geçirmesiyle yaygınlaşmıştır. Savaş sırasında Anadolu'ya geçmeyip kendi yurtlarında kalan Türkler hem Bulgar ordusunun hem de komşuları olan Rumların baskı ve katliamlarına maruz kalmışlardır. Bu baskı ve katliamlar sadece Trakya'yla sınırlı kalmamıştır. Rumların yoğun olarak yaşadığı Batı Anadolu ve Karadeniz'de de bu tür faaliyetlerin Rumlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ama devletin hazırladığı raporlara, Bulgaristan'la ve Yunanistan'la imzalanan barış anlaşmaları uyarınca ilan edilen affı umumi çerçevesinde hazırlanan isim listelerine bakıldığında Rum ve Bulgarlar tarafından gerçekleştirilen baskı zulüm ve katliamların Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkale Boğazı çevresinde yoğunluk kazandığı görülmektedir

Rum ve Bulgarların yaptıkları katliam ve diğer suçlara dair hükümetin emriyle, bizzat bu zulümlere maruz kalmış insanlardan edinilen bilgiler ve mahallinde yapılan araştırmalarla raporlar hazırlanmıştır. Hazırlanan bu raporlarda Trakya halkının ne kadar büyük bir mezalime maruz kaldığını görmek mümkündür. Ayrıca yine hazırlanan isim listelerinde bu olaylara karışan oldukça fazla Rum ve Bulgar özellikle Rum ismi geçmektedir. Bundan dolayı Türk ahaliye yapılan bu katliam ve baskıların birkaç yerleşim yerinde meydana gelen olaylar olmayıp Doğu Trakya'nın tamamında yaygın bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Rumların yaptığı katliam, gasp, yağma ve hakaretler özellikle Balkan Savaşında Edirne'nin Bulgar eline geçmesiyle yoğunluk kazanmıştır.

Balkan Savaşında Osmanlının çok ağır bir yenilgiye uğraması azınlıkların da isyan etmesine neden olmuştur. Savaşa kadar var olan düzen içerisinde Müslüman ahaliyle birlikte yaşayan Rum ve Bulgarlar devletin yenilgiye uğraması ve kamu düzeninin bozulmasını fırsat bilerek harekete geçmişler, Trakya'dan Müslümanları

katliamlarla kaçırarak mallarına sahip olmak için çalışmışlardır. Savaşta Osmanlının aldığı yenilginin nasıl bu ahalinin fikir ve davranış olarak değişmesine en güzel örnek şudur ki: Birinci Balkan Savaşının patlak vermesi üzerine Edirne'de Uzunköprü'ye bağlı bir köy olan Kırka'da eli silah tutan Türk erkekleri, savaşmak üzere yola çıkmadan önce yaşlı erkek, kadın ve çocuklarını köyün Rumlarına emanet etmişlerdi. Rumlar ise Türklerin yenildiği haberi gelir gelmez bu insanların tümünü kıyımdan geçirmişlerdir.¹⁴³

Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında Rum ve Bulgar ahali ve eşkıyaları ile Bulgar askerlerinin Tekirdağ,Edirne,Vize,Malkara,Hayrabolu,Şarköy,Demirköy, İnöz, Havsa ve köylerinde Müslümanlara yaptıkları mezalimi anlatan Edirne Vilayetinin 2 Aralık 1917 tarihli raporu 1912 yılı Ekim ve Kasım aylarında buralarda yaşananları ortaya koymaktadır.¹⁴⁴

1-) HAVSA'DA RUM MEZALİMİ

Bulgar ordusunun yaklaşması üzerine Havsa'nın Müslüman ahali büyük bir telaş içerisinde yanlarına götürebilecekleri kadar eşyayı alıp yaşadıkları yerleri terk etmişlerdir. Harpten sonra geriye geldiklerinde evlerinin tamamen tahrip olduğunu, eşyalarının tamamının ise karyeye bir buçuk saat mesafedeki Osmanlı Karyesi Rumları tarafından yağma edilip onlar tarafından kullanıldığı görülmüştür. Köyün boşaltılması esnasında köylüleri korumak için geride kalan altı asker düşmanın köye yaklaşması ve silahlarının olmamasından dolayı göç etmek zorunda kalmışlar, Babaeski kazasına girdikleri esnada Rum çeteleri tarafından katledilmişlerdir. Bu olay Babaeski kazasında fırıncılık yapan Mehmet oğlu Osman tarafından görülmüştür.¹⁴⁵

Bulgar ordusunun Mustafa Paşa Kazasına tabi Divane İlyas Karyesine doğru etrafı istila ederek yaklaşmasından dolayı ahali birkaç esyasını alarak Edirneye doğru göç etmiştir. Kaçısan bu ahaliden akrabalarının yanına Semetli Karyesine gitmeye çalışan Ahmet oğlu Hasan, bacanağı ve ailesi karyede buldukları sırada çete oluşturan civar Rum köyleri ahali silahlı bir şekilde ablukaya almışlar tüfek ve

¹⁴³ Justin Mc Carthy, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge umar, İstanbul, İnkılap yay. 1995,s.174

¹⁴⁴ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,24/17

¹⁴⁵ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/62, 1ef2

kılıçla bu ailelere saldırarak kadınlara tecavüz etmişler bütün yiyeceğe ve ahalinin parasına el koymuşlardır. Hasan, İbrahim ve Semetli ahalisinden on iki kişiyi iplerle bağlayarak koyun gibi boğazlamak üzere götürülmekte iken İbrahimi arkadan bıçakla yaralamışlardır. İki kişi kurtulmayı başarmış fakat kalan on kişi vahşi bir şekilde boğazlarından kesilerek öldürülmüştür. Rumlar öldürmekle de yetinmemiş intikam için ölü kişilerin cesetlerini parçalamışlardır.¹⁴⁶

Ada nahiyesine bağlı Emirli ve Bosna karyelilerin göçleri esnasında köyden kaçamayan dört Müslüman civar karyelerin Rum ahalisi tarafından katledilmiş ve Bosna Karyesindekilerin de Edirne'nin düşmesi üzerine kaçmaları esnasında bu Rumlar tarafından yolları kesilerek islam ahalinin malları gasp edilerek kadın ve kızlarına tecavüz edilmiştir. Semetli Nahiyesinin Doğanca Köyü ve Divane İlyas Karyesinde; Bulgar ordusunun köyü muhasara etmesi esnasında köydeki Rumlar dört müslümanı öldürerek evlerindeki eşyalarını yağma edip kadın ve kızlarına tecavüz etmişlerdir.

Ada Nahiyesine bağlı Körmut Karyesi'nin Müslüman ahalisi Rumlardan hayatlarını kurtarmak için Edirne'ye göç etmişler fakat Edirne'nin düşmesinden sonra Bulgar komutanın emriyle köylerine dönerlerken komşu Rum köyleri ahalisi tarafından yolda malları yağma edilmiştir. Aynı olay Kuzucu karyesinde de meydana gelmiştir. Köseömer Karyesi'nde Bulgar ordusunun köye yaklaşması üzerine ahalinin tamamı bütün eşyalarını terk edip göç etmişler göç etmeyen beş altı kişi Rumlar tarafından feci surette katledilmiştir. Osmanlı Karyesinde de Bulgar ordusunun önünden kaçan İslam ahali Rumlar tarafından yolları kesilerek katledilmiş ve malları yağma edilmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁶ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/11,lef.3

¹⁴⁷ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/24,Lef.1/8

2-)TEKİRDAĞ'DA RUM MEZALİMİ

Tekirdağ'da da Bulgarların işgali esnasında bu durumu fırsat bilen Rumlar aynı köylerde birlikte yaşadıkları Müslümanları katlederek mallarını yağmalamışlar evlerini yakmışlardır.

Raporda yaşanan olaylar şu şekilde anlatılmaktadır: İncecik Feyz-i Hürriyet Karyesi Müslüman ahalisinin köyden göç etmesini fırsat bilen bir buçuk saat mesafedeki Semetli Rum köyü ahalisi topluca bu köye gelmiş meskenleri yağmaladıktan sonra köyü ateşe vermişlerdir.

Semetli, Araphacı, Işıklar ve Mürefte'nin Yenice Rum köyleri ahalipleri bir araya gelerek İncecik'in Oğuzlu Karyesinin çevresini sararak ateş altına almışlar ve Müslüman ahaliyi göçe mecbur ettikten sonra köyü oluşturan yirmi dört hanenin tamamını yakmışlardır. Bu Rum köylüleri Ermeni Leon adlı kişinin tahrikleriyle Oğuzlu Köyünü yaktıktan sonra Ahmedce Köyünü de yakmışlardır. Akça Halil ve Kınıklar Köyü de ahalisi Rum olan Işıklar Köyü halkı tarafından yağmalanmış ve yakılmıştır.

Selçuk Köyü Rumları İncecik'in Avcılar, Mahramlı, Dedecik, Karansılı Taşumurca, Otmanlı köylerine saldırılarda bulunmuşlar, Avcılar Köyüne girerek ahalinin silah ve elbiselerini gasbetmişlerdir. Mahramlı Karyesinde Bulgarların Tekirdağ'ına girdiği sırada Ali ve Ziver Beylerin çiftliklerine girerek erzak ve hayvanları yağmalamışlar çiftliği yakmışlardır. Karansılı köyüne ise Bulgar jandarma kıyafetiyle gelerek ahalinin silahlarını gasbetmişlerdir. Otmanlı Köyünde de silahları topladıktan sonra Ahmet oğlu Niyazi Beyi süngü ile katletmişlerdir. Birkaç gün sonra tekrar aynı köye gelerek köy ahalisinin yiyeceklerini gasbetmişlerdir. Selçuk Köyü Rumları Bulgarlar Tekirdağ'ına girdiğinde İncecik merkezde Müslüman ahaliye gece gündüz tecavüzlerinin yanında yapmış oldukları ihbarlarla Müslüman ahalinin para ve silahlarının Bulgar askerleri tarafından alınmasını sağlamışlardır.¹⁴⁸

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 03,06,1918 tarihli başka bir raporda Rumların Balkan Savaşı sırasında Tekirdağ'da Müslüman ahaliye yaptıkları şekavetler şu şekilde anlatılmaktadır: Papa Nikola Mahallesinde Tanaş ile

¹⁴⁸ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/24,Lef.1/2

oğlu Aleko ve Balgiroğulları ve mahallenin Rum komiteleri Canpaşa mahallesindeki cami mekteb ve kabristanı yağmaladıktan sonra yıkıp tahrip etmişler ayrıca bütün kitapları yakmışlardır. Bulgarların Tekirdağı'nı istilaları sırasında Todoraki ve akrabası Nikolakinin İbrahim By mahallesinden Osmanlı Bankası müdür İzzet ve Mehmet Bahaddin Beylerin evlerini yağmalamışlar Müslüman ahalinin evlerini yakmışlardır. Ayrıca bu şahışlar Bulgar zabıtanı için Müslüman ahaliden kadın ve kız talep etmişlerdir.

Bundan başka Çorlulu Tanoşo, Duyun-ı Umumiye Müdüriyetinin yarım milyon kilo tuzu kendi hesabına geçirmiştir. Bayezit mahallesinden Mesnan Ağa, Halil ve damadı Salih dava vekili Ahmet Efendiler katledilmiştir.

Yukarı Kılınçlı Karyesi Müslüman ahalisi, Işıklar, Çanakçı, Semetli ve Naibköy Rumlarının bir çoğu Bulgar komiteleriyle birleşerek Kılınçlar Karyesine saldırmışlar genç kadın ve kızların ırzlarına tecavüz etmişler ahalinin çoğunu da bir samanlığa kapatarak yakmışlar sonra da köyü yağmalamışlardır.¹⁴⁹

Tekye karyesi de Tatarcedit Karyesi Rumlarının saldırısına uğramıştır. Önce Tatarcedit karyesi Rumları Tekye karyelilerden köye saldırmamak için iki bin lira fidye almışlardır. Müslüman ahali gece karanlığından faydalanarak Kuzyörük karyesine kaçmayı başarmışlar ertesi gün bütün köy Tatarcedit ve Torabcı Rumlarının yağmasına uğramış Rumlar köydeki bütün eşya, yiyecek ve hayvanları alıp götürmüşlerdir. Bulgar askerlerinin müdahalesi üzerine Rumlar yağmaladıkları bu eşyaların bir kısmını iade etmişlerdir. Bu iki köy Rumları Güneşli İşlam köyüne de saldırarak hiçbir İşlam kadını bırakmamak üzere hepsine tecavüz etmişlerdir. Kuzyörüğu karyesine de saldırmaya hazırlanmışlar fakat orada Bulgar askerleri olduğundan bir şey yapamamışlardır.

Bu saldırı ve yağma hareketlerine papazlar da katılmışlardır. İrice karyesine saldıran Rumların başlarında Papaz Panayot vardır. Bütün köy papazın lideri olduğu Rumlar tarafından yakılıp yağma edilmiştir.

Rumlar sadece öldürmekle yetinmemişler öldürdükleri insanların cesetlerine hakarete bulunmuşlar yaraladıkları insanları diri diri bıçaklarla parçalamışlardır.

¹⁴⁹ BOA.DH.EUM.3.şB.,25/64,1ef.2

Böyle bir olay Güneşli karyesinde yaşanmış, köye saldıran Rumlar sekiz dokuz kişiyi kurşunla yaraladıktan sonra bıçakla parçalamışlardır.¹⁵⁰

3-)EDİRNE'DE RUM MEZALİMİ

Balkan Savaşında en büyük zorlukları hiç şüphesiz Edirne halkı çekmiştir. Edirne'nin nüfusu çevre yerleşim bölgelerinden Bulgar zulmünden kaçanların şehre sığınması ve Balkanlardan gelmeye devam eden muhacir akını dolayısıyla iki kat artmıştı. Artan nüfus beraberinde yiyecek sıkıntısına da neden olmaktaydı. Bundan dolayı Bulgar kuşatması sırasında tam bir dram yaşanmıştır. Justin McCarthy'nin belirttiğine göre, Carnegie araştırma komisyonu raporuna da yansdığı üzere halk yiyecek sıkıntısından ve açlıktan ağaç kabuklarını yemek zorunda kalmıştır.¹⁵¹ Fakat asıl sıkıntı ve zorluklar şehrin Bulgarlara teslim edilmesinden sonra yaşanmıştır. Edirne 26 Mart 1913 tarihinde Bulgar kuşatmasına daha fazla dayanamayarak düşmüştür. Savaşı kazanan Bulgarlar kendilerince bir düzen kuruncaya kadar kenti üç gün boyunca sınır tanımaz bir talandan geçirdiler. Bu talana Bulgar askerlerinin yanında en fazla yerli Hıristiyan ahali yani Rumlar ve Bulgarlar da katılmışlardır. Öncelikli hedef Türklerin evleri ve dükkanları olmuştur. Bulgar ordusundaki bazı subayların yağmayı engellemek için başarısız çabalarının olduğu belirtilmektedir. Fakat bunun yanında yine araştırma komisyonu raporlarında da belirtildiği üzere Bulgar askerleri talan malını bölüşmek için hırsızlarla işbirliği yapmaktaydılar.¹⁵² Bu durum araştırma komisyonu raporlarıyla da kesinlik kazanmıştır. Yerli Rum ve Bulgar ahali kimin ne çeşit malı mülkü var ve bunların nerede gizlenmiş olabilecekleri konusunda askerlere kılavuzluk yapmakta, yol göstermekteydiler. Bu şekilde yerli Hıristiyanlar ve Bulgarlar arasındaki işbirliği yaşanan mezalimin boyutlarını da arttırmıştır.

Ordunun teslim olmasıyla Türk ahalinin uğradığı mezalim daha da artmıştır.Edirne merkezde Müslüman ahalinin sokak ortasında dövülmeleri ve aşağılanmaları evlerine girilerek mallarının gasp edilmesi sıradan hadiseler haline

¹⁵⁰ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/64,lef.4

¹⁵¹ Justin Mc Carthy,a.g.e.,s.159

Yazar bu komisyonun Balkan Savaşlarının nedenlerini ve yürütülüşünü araştırmak için kurulmuş uluslararası bir komisyon olduğunu belirtmektedir.Bu komisyon raporu Balkan Müslümanlarının başına gelenler konusunda önemli bilgiler vermektedir.

¹⁵² Justin Mc Carthy,a.g.e.,s.157

gelmiştir. Çarşı pazarda Müslüman ahali alışveriş yapamaz hale gelmiştir. Kummahalle’de Fırıncı, Müslüman bir kadının uzattığı Osmanlı parasını alarak önce arkasına sürmüş ve sonra yüzlerine atarak “Bu çingene devletine ait paraların hükmü kalmadı. Bulgar parası getirmezseniz açlıktan geberirsiniz diyerek kadınları dükkanından kovmuştur. Bir başka hakarete Müslüman kabristanına yapılmış Edirne merkezdeki Müslüman kabristanını Gevzelidi Yorgi ve oğulları tarafından tahrip ederek kabir taşlarını dükkanlarının önüne kaldırım yapmışlardır.¹⁵³

Edirne’nin düşmesiyle birlikte yaşanan olaylar şunlardır: Edirne’nin Yıldırımköy mahallesinde Dimitro oğlu Hristo adlı Rum Bulgar askerleriyle İbiş oğlu Ahmet’in evine girerek hanımı tehdit ederek paraları ve ineğini gasbetmiştir. Belediye binasının karşısında fırıncılık yapan Kostanti karısı Anastaşya ve damadı Dimitri oğlu Nalbant, Kula Askeri Kışlasından asker malzemesi ile silah çalmışlardır. Edirne’nin Mihalkoviç Mahallesi Bulgar ahalisi, Bulgar askerlerini teşvik ederek köyün Müslüman ahalisini bir camiye doldurarak işkence ettirmişler ve Muhtar Kara Ahmet yediği dayak sonucu ölmüştür. Sayıları tam tespit edilemeyen Rum eşkıyası bekar ve evli on iki Müslüman kadının evlerine zorla girerek namuslarını kirletmişlerdir.

Kovacılar çarşısında kahvecilik yapan Dimitri ile arkadaşı Fileanti ve ütücü Yorgi, Edirneye sığınan Ada nahiyesi ahalisinden bir köylünün hayvanlarını gasbetmişlerdir. Naib Çelebi Mahallesinde isimleri belli olan on dört Rum bir araya gelerek Edirneye iltica eden bir çok müslümanın hanelerine zorla girerek eşya ve hayvanları gasbetmişlerdir.

Yine Tüccardan Mirasyedi olarak bilinen Vasil yandaşlarıyla Kahveci Tatar Ahmet Ağa’nın evine zorla girerek darb ve işkence yapmıştır. Madanoğlu mahallesinden Kör Tanaş da Kirişhane ulemasından Hacı Ali Efendiyi şiddetli bir şekilde döverek yaralamış aynı şahıs daha sonra Belediye gazinosunun kapılarını kırarak içerideki gaz ve diğer eşyaları gasbetmiştir.¹⁵⁴

Edirne’nin Bulgarların eline geçmesini sevinçle karşılayan Rum ve Bulgarlar Osmanlı askerleriyle dalga geçmişler aşağılamışlardır. Nepaiye Mahallesinde aşçı Sotir Osmanlı zabitan ve askerlerine karşı “Ordularınız ne vakit gelecek? Gelmeye,

¹⁵³ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,24/17,Lef.1/2

¹⁵⁴ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/612Lef.1/2

yetişmeye idi. Çok şükür çingenelerden kurtulduk” demiştir. Ayrıca “Bizim öteden beri arzumuz ve beklediğimiz Bulgar orduları geldi” demesi Rum ve Bulgarların durumlarını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sivil halkla birlikte Osmanlı askerleri aynı akıbete uğramıştır. Edirnenin kuşatılması ve düşmesi sürecini tümüyle gören gazateci Gustav Cirilli, askerlerin başına gelenleri şöyle anlatmaktadır.

“Uzun kollar halinde tutsaklar sokaklardan geçiyor, subayları başlarında. Açlıktan yanakları çökmüş, kahır içindeler, bir deri bir kemik kalmışlar. Aşağılık hayvanlar gibi yumruk, çizme, dipçik vuruşlarıyla sürülüyorlar. Bu bahtsızlar, kentin dışında Tunca ırmağı üzerindeki koruluk bir adada bulunan ve eski saray diye bilinen yere tıklandılar, orada soğuktan ve açlıktan ölmeye bırakıldılar. Kurşunlanarak öldürülenler oldu. Her gün onların cesetlerinden oluşan yığınlar yükseliyordu. Hatta o kadar ki, bu cesetler kentte yaşayanların sağlığı için tehlikeli bir duruma geldi. Ayrıca kolera görülmeye başlandı. Bulgarların elinde 40.000 ile 50.000 tutsak asker vardı. Askerler ölüm korkusuyla kaçmaya bir yerlerde saklanmaya çabaladılar. Fakat onları saklayanlar veya sakladığından şüphelenilenlerin evleri tepeden tırnağa arandı. Şayet yakalanırsa hem evin sahibi hem de asker kurşuna diziliyordu. Bu bir insan avıdır. Türklere karşı yürütülen bir avdır ve zalimliğin tüm incelikleriyle yürütülmektedir. Gece gündüz makineli tüfekler takırdıyor, her yerde adam öldürülüyordu. Cesetler sokaklara, tarlalara, akarsulara fırlatılıyordu. Yol üzerleri insan cesetleriyle doluydu.”¹⁵⁵

İşte böyle bir ortamda asker ailelerine, memurlara düşmanca saldıran Rumlar yine bir çok askeri öldürüp silahlarını almışlar evlerini yağmalayıp kadınlarını kirletmişlerdir. Mesela Edirne Karaağaç'ta meyhanecilik yapmakta olan 61 yaşındaki Haris oğlu Karanikol ve oğulları Dimitri ve Yorgi Bulgarların Edirne'yi işgalinde Osmanlı askerine saldırarak bir çoğunu öldürmüştür. Üsküfçühızır mahallesinde 61 yaşındaki Hacı Aleko ve oğlu Hacı Anesti, Evkaf İdaresi memurlarından Arif Efendinin evine girerek eşyasını yağma etmişlerdir.¹⁵⁶

Yahya Bey mahallesinde Hasırcı Süleyman, Reji kolcusu Emin Çavuş, Mekteb-i Sanayi Müdürü Rıza Bey Rumlar tarafından katledilerek

¹⁵⁵ Justin Mc Carthy, a.g.e., s.158

¹⁵⁶ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/68,lef.8

Süleyman'ın karısının ırzına geçilmiştir. Kummahalle'den fırıncı Anesti ve damadı Osmanlı askerlerinden bir kaçını katletmiştir. ¹⁵⁷

Şarköy'de istiladan kaçan jandarma Sabri, telgraf çavuşu Ali ve Hasan çavuş ve ailesi vapura yetişememişler ve Rumlar tarafından katledilmişlerdir. İnöz Nahiyesinde de Çavuş ve Yeniceköy Rumlarının teşvikiyle liman Re'isi Mülazım Süleyman oğlu Hafız Mehmet, telgraf memuru Hacı Hasan Efendi Bulgarlar tarafından katledilmişlerdir. ¹⁵⁸

4-) İNÖZ, ŞARKÖY VE MÜREFTE'DE RUM MEZALİMİ

Edirne'nin İnöz Kazasının Kemerli karyesinde, hem bu köyün ahalisi olan Rumlar hem de civar köylerin Rumları köye iskan edilen muhacirinin bütün zevcelerinin ırzına geçtikten sonra dokuz erkeği köy içinde birer birer öldürmüşler, bütün ahalinin eşya ve yiyeceğini gasbetmişlerdir. Kemerli köyünden başka Çandır, İncirlik Galata, Hasköy, Çataltepe, Sultaniçe, Kelçavuş, Çeribaşı, Vakıf, Büyükyassıoba köyleri de aynı şekilde Çelebi, Kemerli, Kocaali, Arnavutköy, Yenice, Hisarlı köyleri Rumlarının baskınlarına uğramışlar ve ağır kayıplar vermişlerdir.

Rumlar saldırdıkları köyleri tamamen yaktıkları gibi bazen de köylere ve insanlara saldırmamak için ahalden zorla fidye almışlardır. Galata Karyesine saldıran Çelebi, Kemerli, Arnavutköy Rumları evlere zorla girmiş köylüyü döverek işkence yapmak suretiyle beş yüz lira fidye-i necat almışlardır. Yine İncirlik Karyesinde Rumların teşvikiyle Bulgarlar ahalden bin liraya yakın fidye-i necat almışlardır.

Vakıf karyesinde de Rumların teşvikiyle İnöz Bulgar Kaymakamı bizzat karyeye gelerek hicret etmeyip de köy de kalan dört beş hane Müslümandan yüz lira talep eylediği ve köy ahalisinin ancak elli lira toplayıp kaymakama verdikleri yapılan tahkikattan anlaşılmıştır. İncirlik Karyesinde, Bulgarların buraya gelmesi sırasında

¹⁵⁷ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/612lef.2/1

¹⁵⁸ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/612lef.1/6
BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/11,lef.3

Kocaali Rum ahalisinin teşvik ve yardımlarıyla köyün bütün erkekleri camide toplatılmış ve bunlardan bin liraya yakın fidye-i necat alınmıştır.¹⁵⁹

Şarköy Müslüman ahalisi Bulgar askerinin burayı istila etmesinden üç gün önce bir kısmı Anadolu'ya bir kısmı da Gelibolu'ya hicret ettiklerinden Rumlar tarafından tecavüze maruz köy ahalisi olmamıştır. Yalnız İshaklı ve Kızılcaterzi köylerinden henüz göç etmekte olan on beşten fazla kişi Rumlar tarafından katledilmiş kadınlardan bir kaçına Bulgar askerleri tarafından tecavüz edilmiştir. Ulaman,İshaklı,Bulgur gibi boşaltılan Türk köyleri Esendik, Yayağaç,Gölcük Rumları tarafından tamamen tahrip edilerek kiremitlere varıncaya kadar yağmalanmıştır.

İslam ahali Şarköyü boşaltmasına rağmen buradan vapurla Anadolu'ya geçmek için Şarköye gelenler yollarda Rumlar tarafından öldürülmüştür. Bu amaçla Şarköy'e gelmeye çalışan İshaklı Karyesinden Rasim,Ahmet,İbrahim ve Kamil adlı kişiler, Şarköy'e bir buçuk saat mesafede Doğancılı Çiftliğinde geceledikleri sırada Gölcük karyesi Rumları tarafından öldürülmüşlerdir.

Mürefte Kazasındaki İslam ahali de Bulgar ordusunun istilasından önce Anadolu'ya hicret etmişlerdir.Edirne Vilayetinin hazırladığı 7 Temmuz 1918 tarihli raporda kazanın merkez ve köylerinde Müslüman ahaliye hakaret, ırza geçme,haneleri yağma ve tahrip suçlarını işleyen 131 Rum ve Bulgar tespit edilmiştir. Mürselli ve Milan Karyeleri en fazla baskına uğrayan köyler olmuş ve ahalisi Rumlar tarafından göç ettirilmiştir.¹⁶⁰

5-) MALKARA'DA RUM MEZALİMİ

Malkara polis komiserliğinin 29.5.1918 tarihli raporunda Malkara kasabası ahalisine karşı Rum ahali tarafından yapılan zulümler şu başlıklar altında toplanmıştır¹⁶¹:

- 1-Müslüman kadınların ırzına tasallut etmek
- 2-İsimleri belli olan İslam ahaliyi topluca katletmek
- 3-İslam ahalinin hakarete uğramasına ve katledilmesine sebebiyet vermek.

¹⁵⁹ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/3,lef.3

¹⁶⁰ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/3,lef.5/3

¹⁶¹ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,25/24,Lef.3

4-Bulgarların Malkara'ya geldiklerinde "bundan böyle Osmanlı parası geçmeyecektir" diye çarşı ve pazarlarda bağırarak hissiyat-ı Osmaniyeyi rencide etmek.

5-Kur'an-ı Kerim'i ayaklar altına almak çiğnemek ve bu suretle Müslümanları tahkir ve rencide etmek.

6-Malkara Kasabası ve köylerinde İslam ahalinin haneleri yıkmak tahrip etmek eşya ve malları gasbetmek.

7-Yüzlerine maske takarak İslam hanelerine zorla girmek ve kadın ve kızlara tecavüz etme.

8-Müslüman kadınlarını zorla çarşafsız sokağa çıkarmak ve saçlarından tutarak sürüklemek, İslam kanı ile çeşmelere yazı yazmak

6-) KEŞAN'DA RUM MEZALİMİ

Balkan Savaşında yaşanan yenilgi ve Trakya'nın Bulgarların eline geçmesi buralardaki Türklerin İstanbul'a ve Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Aslında Rumların yaptıkları bu katliamların genel amacı zaten Türk nüfusunu baskı ve zorla buralardan kaçtırmaktı. Bu amaçla Rumlar tarafından Türk köyleri yakılıp yağmalanmakta geceleri köyler etrafında silahlar atılarak korku havası oluşturulmaya çalışılmaktaydı.¹⁶²

İşte bu amaçla Keşan'da Bulgar askerleriyle işbirliği yapan Rumlar Bulgarların buradan gitmesinden sonra Türkleri kaçırma politikasını uygulamışlar Türk erkeklerini angarya işlerde çalıştırmışlardır. Hatta Çavuş ve Yeniceköy Rumlarının kahveye topladıkları altmış kişiyi darb ve tahkir ettikten sonra Keşan'ın sokaklarını süpürmüşler ve bu kişileri iki ay askeri işlerde angarya olarak çalıştırmışlardır.¹⁶³

Keşan'da mahalli hükümet Gelibolu'ya hareket ettikten sonra serbest kalan Hıristiyanlar vaziyetlerini derhal değiştirerek hicret etmemiş olan Türklere zulüm ve hakarete başlamışlardır. Hükümetin çekilmesiyle ilk iş olarak askeri deponun kapıları kırılarak içerideki silah ve cephane yağma edilerek silahlar Rumlar arasında dağıtılmıştır. Sokaklarda silah atarak "bir Müslüman bile bırakmamak şartıyla

¹⁶² BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/11,lef.4

¹⁶³ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/3,lef.3

kamilen itlaf edeceklerini” ilan eden Rumlar kasabanın etrafında devriyeler tertip ederek Türklerin kaçmalarını engellemeye çalışmışlardır. Keşan halkı Gelibolu’ya giden şosenin etrafında Rum köyleri olduğundan dolayı kaçamamışlar hatta sokağa dahi çıkamamışlardır.

Rumların sokaklarda balta ve bıçaklarını bileyleyerek, davul zurna çalarak bir bayram havası içinde katliama hazırlandıkları, Kavak Karyesinde bulunan bir piyade taburuna malumat verilince Keşan halkını kurtarmak üzere otuz kırk asker gönüllü olarak Kavaktan Keşan’a hareket etmiştir. Bunu haber alan Rumlar Keşan’ın cenubunda ve Gelibolu-Keşan yoluna hakim bir mevki olan Kalburcu tepeye siperler kazmışlar, askeri gücün şose yol üzerinde görünmesi üzerine askeri depodan yağma ettikleri silah ve cephaneyle hatta getirdikleri ramazan topuyla askerin üzerine ateş açmışlardır. Askerin arkadan dolanıp onları ablukaya almalarından sonra Rumlar kadın ve çocuklarını alarak kaçmaya başlamışlardır. Askerin Keşan’a girmesiyle serbest kalan evlerini eşyalarını bırakarak askerle birlikte Gelibolu istikametine göç eden Türk ahali canlarını kurtarabilmiştir. Asker ve ahalinin gitmesinden sonra geri gelen Rumlar bütün evleri taşı taş üstünde bırakmadan tamamen yıkmışlar ve evlerdeki eşyaları yağma etmişler evlerin ahşap kısımlarını taşıyarak kışlık odun olarak kullanmışlardır. İhtiyar olduklarından dolayı geride bırakılan on dört ihtiyarın on üçünü katletmişlerdir. Rumlarda sonra yapmış oldukları bu tahrip ve yağmaların Bulgar askerleri tarafından yapıldığını iddia etmişlerdir. Yalnız askerlerin kalmasına müsait olan bu evlerin onlar tarafından tahrip olması mümkün değildir. Ayrıca daha sonra buraların geri alınmasından sonra yapılan aramalarda bu eşyaların Rum evlerinde olduğu görülmüştür. Yapılan ilanlar sonucunda da Rumların geceleri bu eşyaları sokaklara atmaları bu işlerin onlar tarafından yapıldığının ispatı olmuştur.¹⁶⁴ Bundan başka Keşan’a bağlı Karasatı Karyesi Bulgarların Uzunköprü’ye girişlerini müteakip Doğanca Karyesi Rumları tarafından kuşatılmış önce karyedeki ahalinin silahları toplanmış daha sonra yirmi dokuz erkek ve çocuğu katledilmiş kadınlara da tecavüz edildikten sonra hububat ve eşya gasbedilmiştir. Müslümanlardan boşalan Mercan, Kılıç, Doğanca-i Kebir, Seydi, Şükraniye, Yerlisu, Adilhan Karyeleri Grebene, Mavroz,Karlı,Mahmut ve Kadı Karyeleri Rumları tarafından tamamıyla

¹⁶⁴ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/11,lef.2/1,2/2

tahrip ve yağma olmuştur.¹⁶⁵ Mecidiye Nahiye Müdürünün gönderdiği bir başka raporda da Keşan'ın Beyköyü, Dişbudak, Karahisar, Beylikmer'a karyelerinin tamamen imha Erikli, Mecidiye,Şabanmer'a karyelerinin de kısmen tahrip olduğu belirtilmiştir. Dişbudak karyesinde Bulgar karakolu olmamasından dolayı karye kadınlarına insan aklının almayacağı hareketlerde bulunmuşlardır.¹⁶⁶

Raporda belirtilen bir başka konuda kadınlara tecavüzün istila olan her yerde en yaygın bir olay olmasıdır. Hatta öyle ki Malkara'da Gelibolu'dan Edirne'ye doğru harekete geçen Bulgar ordusu Ermenilerin kışkırtmasıyla Müslüman kadınları zorla umumhaneye göndermişlerdi.¹⁶⁷ Yalnız bazı yerleşim yerlerinde, bölge ahali tecavüzün olmadığını belirtmişlerdir. Tahkikatı yapan görevliler ise bu durumun sebebini Müslüman ahalinin bu konuyu konuşmak istememelerinden ve buna maruz kalan kadınların bunu anlatmaktan çekinmeleri olduğunu belirtmektedir.

Hazırlanan raporlar Bulgar askerlerinin Çatalca'ya kadar Trakya'yı ele geçirmesiyle buralarda yaşayan Osmanlı vatandaşı olan Bulgar ve Rumların devlete ihanet ederek düşman askerleriyle işbirliği yaptığını ortaya koymaktadır. Osmanlı askerlerinin de geri çekilmesiyle savunmasız kalan Türk köylerinin hemen hemen tamamı saldırı yağma ve katliama maruz kalmıştır. Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi'nin yayını olan "Cemiyeti Akvam ve Türkiye'de Ermeni ve Rumlar" kitapçığında Balkan Savaşı sırasında 700 köyün Rumlar tarafından yakılıp yıkıldığı belirtilmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁵ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/11,lef.3

¹⁶⁶ BOA.DH.EUM.3.ŞB.,26/11,lef.4

¹⁶⁷ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri**, Ankara T.T.K.,yay.1995, s.40

¹⁶⁸ **Cemiyeti Akvam ve Türkiye'de Ermeni ve Rumlar**,Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekası, İstanbul 1337,s.2

II.BÖLÜM: RUM GÖÇÜNÜN SEBEPLERİ

A-) TRAKYA'NIN GERİ ALINMASINDAN SONRA YAŞANANLAR

Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşında bütün cephelerde ağır bir yenilgiye uğramıştı. Balkanlardaki bütün toprakların kaybedilmesinin yanında Edirne'den Çatalca'ya kadar olan Trakya da kaybedilmiş, Bulgar işgali altına girmişti. 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşmasıyla, Midye-Enez hattının ötesindeki Trakya ve bütün Rumeli, balkanlı müttefiklere bırakılmıştı. Fakat daha sonradan Bulgaristan'ın, müttefikleriyle arasının bozularak II. Balkan Savaşının çıkmasıyla, Trakya'nın geri alınması için bir fırsat doğmuştu. Bulgaristan'ın savaş nedeniyle Trakya'daki kuvvetlerini çekmesini iyi değerlendiren Osmanlı orduları ileri harekate geçerek 15 Temmuz 1913'te Midye Enez hattına kadar olan sahayı, 23 Temmuz 1913'te de Edirne'yi geri alarak Bulgar işgaline son vermişti¹.

Osmanlı ordularının Trakya'yı Bulgar işgalinden kurtarmak için harekete geçmesi, işgale destek vermiş olan Rum, Bulgar ve Ermeniler tarafından hoş karşılanmamıştı. Bulgar işgalini Osman Devleti idaresinden kurtuluş olarak görüp işgalin daha da yaygınlaşması için uğraş veren Rumlar, Bulgar ordusu çekilirken dahi onlara destek vermeye devam ediyorlardı. Malkara, Uzunköprü, Şarköy gibi Rum nüfusunun yoğun olduğu merkezlerde Rumlar, ilerleyen Osmanlı ordusuna karşı Bulgar ordusuyla birlikte silahla karşı koymaktaydılar². Silahlı direnişle Osmanlı ordusunu durduramadıkları için geri çekiliyorlardı. Fakat bu sefer de köyleri yakıp, masum insanları öldürüyorlardı. Nitekim Ergene Köprüsü civarında Rum ve Ermenilerin de katıldıkları katliamda, 35 Müslümanın elleri bağlanarak öldürüldüğü Osmanlı ordusunun Hayrabolu'yu ele geçirmesiyle görülmüştü³.

Yoğun çarpışmaların yaşandığı Trakya'da, Osmanlı ordusunun önünde geriye çekilen Bulgar askerleri ile onlarla birlikte kaçan gayrimüslimler, Türk köylerini de

¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay. 1992, s.65
Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt.II, Kısım II, s.284-309

² Malkara Kazası Kaymakamlığının 8/9 Temmuz 1329(21-22/07/1913) tarihli telgrafname suretidir; BOA. DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.29

³ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat 3 Ağustos 1329 (16/08/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef.95/1,95/2,104

yakıyorlardı. Malkara’da gayrimüslimler tarafından yakılan köy sayısı 29 idi⁴. Yine Malkara merkezde iki büyük yangın meydana gelmişti. Yangınlardan ilki, kaçarken hem kendisinin hem de diğer Bulgarların bıraktığı malların, Türklerin eline geçmesini istemeyen bir Osmanlı Bulgarı tarafından çıkarılmıştı⁵. İkinci yangının çıkışı ise daha dikkat çekicidir. Yangın, dükkanlarında sakladıkları silah ve cephanenin ortaya çıkmasından ve bu yüzden cezalandırılmaktan korkan Ermenilerin kendileri tarafından çıkarılmıştı. Patlayan silah ve cephanelerin etkisiyle iyice yayılan yangında 300 dükkan, 50 hane, 1 değirmen yanmıştı.⁶

Aslında Türk köylerinin büyük çoğunluğu Bulgar işgali zamanında Rumlar tarafından, Türkleri göç ettirmek için yakılmıştı. İskan-ı Aşair Muhacirin Müdüriyeti’nin araştırmasına göre Balkan Savaşında 700 Türk köyü Rumlar tarafından yakılmıştı. Daha önce belirtildiği gibi, göç eden Türklerin malları da Rumlar tarafından yağmalanmıştı. Aynı zamanda bir çok Türk, Rumlar tarafından öldürülmüştü. Sadece Gelibolu civarında Rumların öldürdüğü kişi sayısı 10 bin civarındaydı.

İşgalci Bulgar ordusunun himayesinde Türklere her türlü mezalimi yapmaktan geri durmamış olan Rumların tabii ki, tekrar Osmanlı idaresine altına girmekten memnuniyet duymaları mümkün değildi. Çünkü bu noktadan sonra zulmettikleri insanlarla yine birlikte yaşamak zorunda kalacaklardı. Fakat yaşanan onca üzücü olaydan sonra her iki toplumun birlikte kardeşçe yaşabilmeleri pek mümkün görünmemekteydi.

Nitekim daha göç eden insanların tamamı dönmeden, Osmanlı ordusunu arkadan takip eden insanların kendi köylerine girmeleriyle birlikte, çok ciddi problemler yaşanmaya başlanacaktır. Ahalinin tamamının dönmesi yaşanan problemlerin daha da artmasına neden olacaktır.

⁴ Malkara Kaymakamlığının 11 Temmuz 1329 tarihli telgraf sureti (24/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63,Lef. 12

⁵ Başkumandanlık Vekaleti Celilesi’nden vârid olan 6 Temmuz 1329 (19/07/1913) tarihi telgrafname suretidir. BOA. DH.SYS, 112-24/61-4, Lef.14
Başkumandanlık Vekalet-i Celilesi’nin Telgrafnamesi Suretidir. 7 Temmuz 1329 (20/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-24/61-4, Lef.41

⁶ Malkara Mutasarrıflığının telgrafı 9 temmuz 1329 (22/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-24/61-4, Lef .49

Trakya'nın ele geçirilmesiyle birlikte hükümet, hiç zaman kaybetmeden İstanbul ve Anadolu'da geçici iskan edilen ahaliyi memleketlerine geri göndermeğe başlamıştı. Çünkü savaş ve göç nedeniyle Türk nüfusu oldukça azalmıştı. Savaş zamanında gayrimüslimlerin takındıkları tutum da belli olduğundan dolayı, bir an önce Türklerin sevk edilmesi gerekiyordu. Çok çabuk davranılarak, geri dönmeye maddi gücü olmayanlara da yardımlar yapılarak kara ve deniz yoluyla Trakya ahaliyi memleketlerine sevk edildiler. Anadolu'nun iç kısımlarına yerleşmiş olan fakat dönmek istemeyenler ikna edilerek trenlerle taşındılar. Böylece ilk aşamada Midye-Enez hattının beri taraf ahaliyi olan, Tekirdağ, Şarköy, Çorlu, Kırklareli, Silivri, Çatalca göçmenleri kısa sürede memleketlerine döndüler⁷.

Savaş nedeniyle sadece Trakya'dan kaç kişinin Anadolu ve İstanbul'a göç ettiğini ve ne kadar kişinin memleketine döndüğünü belirtmek mümkün değildir. Yalnız, daha savaşın başında Ekim ayında göç ederek gelip, Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'ne iskanlarının yapılması için başvuruların sayısının 180.883 olması, Kasım 1912'de sadece Marmara sahillerinden;Lüleburgaz, Çatalca, Tekirdağ, Ahtapolu ve Midye'den İstanbul'a gelen göçmenlerin sayısının 120 bine ulaştığının⁸ belirtilmiş olması ayrıca, göçün, savaşın devam ettiği süre içinde de devam etmiş olmasından, geriye dönen Trakya ahalisinin 100 binin üzerinde olduğunu belirtebiliriz.

Bu kadar yüksek sayıda insanın geriye dönmesi olması beraberinde de bir çok soruna neden olmaktadır. Çoğu yerde köyler yağmalanıp yakıldığı için insanların kalabilecekleri sağlam bir bina yoktu⁹. Hükümet açıkta kalan insanlar için en azından çadır temin etmeye çalışıyordu¹⁰. Türklerin evleri kapı, pencere ve kiremitlere varıncaya kadar yağmalanmıştı. Rumlar yıktıkları evlerin kalıntılarını da kışlık odun olarak kullanmışlardı. Bağlar, bahçeler, tarlalardaki ürünler, su kuyuları, meyve

⁷ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri**, Ankara TTK. Yay. 1995, s.128-130

⁸ Ahmet Halaçoğlu, age, s. 49,63

⁹ Gelibolu Mutasarrıfı Cemal Bey'den Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 5 Temmuz 1329 (18/07/1913) tarihli telgraf: BOA.DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.4

Gelibolu Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf, 3 Temmuz1329 (16/07/1913): BOA.DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.24

¹⁰ Muhacirin Komisyon Reisi Şehremi'ninden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 16 Temmuz 1329 (29/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.4

ağaçları, ormanlar tahrip edilmişti¹¹. Bütün bu olumsuzluklar, ahalinin büyük bir sefalet içinde evsiz açıkta kalmasına neden olmaktadır. Kış mevsiminin gelmesi durumu daha da ağırlaştırıyordu.

Memleketlerine ilk olarak dönen insanların karşılaştıkları manzaralar, bütün bunlara sebep olmaları yönünden, Rumları ve diğer gayrimüslimleri çok yakından ilgilendiriyordu. Gerçi Trakya'daki yıkıma büyük oranda Bulgar ordusu neden olmuştu. Ama gayrimüslimlerin, Bulgar ordusunu desteklemeleri, Bulgar üniforması giyerek orduda görev almaları, Bulgar işgaline verdikleri desteklerle Osmanlı ordusunun yenilgiye uğratılmasında pay sahibi olmaları açılarından, en azından Bulgarlar kadar bu durumun sorumlusu olduklarına inanılmaktaydı. Savaşın neden olduğu acıları çekmiş ve çekmeye devam eden ahali bu şekilde düşünmekteydi. Bundan dolayı halk nazarında Rum, Bulgar ve Ermeniler hain olarak görülmektedirler.

Türkler, mallarını çalmış, evlerini yakmış ve bir çok insanı öldürmüş olan gayrimüslimler ile artık bir arada yaşamak istemiyorlardı.Çektiklerine karşılık olarak kendilerine zulmedenlerden intikam almak istemektedirler. Diğer yandan aynı köyde, Türklerin evlerinin yakılmış olmasına karşın, gayrimüslimlerin evlerinin sapaşğlam ayakta duruyor olması, evsiz kalan insanların da çadırda yaşamak zorunda kalmaları bir de, malların gayrimüslimlerin elinde yağmalanmış olması intikam alma arzusunu ateşlemektedir.

Türklerin içinde bulunduğu bu ruh hali gayrimüslimlerde büyük bir korkuya neden olmaktadır. Çünkü yağmalanan mallarını geri almak isteyen halk, bunun için zorla gayrimüslimlerin evlerine girerek yağma mal araması yapıyordu. Buldukları mallara da el koyuyorlardı. Bu ortamda Ermeni ve Rum Patrikhaneleri ise Müslüman ahalinin kendi malları dışında, gayrimüslimlerin mallarına ve göç ederken sattıkları mallara bile el koydukları iddiaları ileri sürülmekteydi¹². Ahalinin kendi başına yapmış oldukları ev aramaları gayrimüslimlerin en çok korktukları ve güvenliklerini tehdit eden bir durumdu. Evlerinde çalıntı mal ortaya çıkan gayrimüslimler, öfkeli mal sahiplerinin saldırılarına maruz kalmaktaydılar. Bundan

¹¹ Gelibolu Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf, 3 Temmuz1329 (16/07/1913): BOA.DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.24

¹² Ermeni Patrikhanesinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 6 Temmuz 1329 (19/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 4,

başka, mallarını ve hayvanlarını kaybeden insanlar mukabele olarak gayrimüslimlerin hayvanlarını gasp etmekte veya çalmaktaydılar.

Askerler tarafından da sahiplerince tanınan çalıntı mallar yağmacıların ellerinden alınarak sahiplerine veriliyordu. Ayrıca yağmacılar, savaş ve işgal dönemlerinde Bulgar ordusuyla işbirliği yapanlar, adam öldürenler tutuklanmaya başlanmıştı.

Osmanlı ordusunun Trakya'yı ele geçirir geçirmez suç işleyenlerin tutuklanmaya başlanmış olması, gayrimüslimler üzerinde oluşan korku, panik ve endişe havasını arttırmaktaydı. Bunun da en önemli nedeni suç ve suçlu oranının çok yüksek olmasıydı. En azından daha Osmanlı ordusunun buraları ele geçirmesi sırasında, bir çok köyde Rumlar orduya karşı silahla karşı koymuştu. Mesela, Malkara'nın geri alınması sırasında Kalyopa köyü Rumları üç gün üç gece Osmanlı askerine silahla karşı koymuştu. Malkara'nın ele geçirilmesiyle birlikte de, askere karşı silahla karşı koyan ve yaptıklarının hesabının sorulmasından korkan Rumların tamamı dağlara kaçmıştı. Bütün bir köy ahalisini cezalandırmak mümkün olmadığı için ayrıca, aralarında masum insanların da olabileceği ihtimalinden dolayı dağlara kaçan Rumlar askerler tarafından toplatılarak, işleri sağlanmış ve başlarında jandarma ve Malkara Metropolit Vekili olduğu halde köylerine iade edilmişti¹³.

Bu olay göstermektedir ki, gayrimüslimler üzerinde oluşan korku ve panik havası, devlet tarafından bilinçli bir şekilde oluşturulmasından ziyade, gayrimüslimler tarafından bir çok suçun işlenmiş olmasının doğal bir sonucuydu. Ayrıca suçluların yakalanarak tevkif edilmeleri asayişin sağlanması açısından da oldukça önemliydi. Çünkü ahaliye zulmeden bu insanları bekleyen en büyük tehlike, zulmettikleri insanların kendilerinden intikam almak istemeleriydi. Nitekim çok zaman geçmeden kendilerinden intikam almak isteyen ahali tarafından gayrimüslimlere karşı saldırılar meydana gelmeye başlamıştır¹⁴.

Trakya'nın ele geçirilmesinden sonra büyük bir karmaşa ve kaosa neden olan en önemli olay, köyleri yakılan Türklerin, mukabele-i bi'l-misl olarak

¹³ Malkara Kazası Kaymakamlığının 8/9 Temmuz 1329 (21-22/07/1913) tarihli telgrafname sureti; BOA. DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.29

¹⁴ Dahiliye Nezaretinden Gelibolu Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 7 Temmuz 1329 (20/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 5/1. Dahiliye Nezaretinin telgrafında dükkanların açılmadığı ve ayak takımının Ermenileri tehdit ettiği bu durumun emniyet-i umumiye hakkında şüphe ve tereddüdün oluşmasına neden olduğu için bu halin devam etmesine izin verilmemesi istenmiştir.

gayrimüslimlerin köylerini yakmalarıydı. Ordunun hemen peşinden köylerine dönen ahali, evlerinin ve köylerinin komşuları tarafından yakıldığını gördüklerinde intikam almak için aynı şekilde gayrimüslimlerin köylerini yakmaya başladılar. Yangınlar, Midye-Enez hattına kadar alanın ele geçirildiği fakat Edirne ve çevresinde hâlâ daha savaşın devam ettiği, devam eden savaş nedeniyle de geri alınan yerlerde devlet otoritesinin henüz daha tesis edilemediği bir ortamda meydana gelmekteydi. Osmanlı ordusu ileri harekate devam ettiği için geçtiği bölgelerde asayişi sağlayacak yeteri kadar kuvvet olmadığından dolayı güvenlik sağlanamıyordu. Gayrimüslimlerden intikam almak isteyen ahali de böyle bir ortamda kendilerine zarar vermiş olan gayrimüslimlere saldırıyordu.

Dahiliye Nezareti, Tekirdağ ve çevresini ele geçiren orduya göndermiş olduğu telgraflarla bu tür taşkınlıklara izin verilmemesini yöneticiler gelinceye kadar asayişin askerler tarafından sağlanmasına dikkat edilmesini istemekteydi. Tekirdağ'ın geri alınmasından bir gün sonra 15 Temmuz 1913'te Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşaya çekilen telgrafla Ermenilere karşı yapıldığı haber alınan taşkınlıkların önlenmesi için gereken tedbirlerin alınması istenmişti¹⁵. 10. Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Bey'e gönderilen diğer bir telgrafla da Ermeni Patrikliğinin şikayetleri aktararak; Tekirdağ'da Ermenilerin ırz, can ve namuslarının korunması, öldürülenlerin dini merasimle defin edilmesi, suçluların şiddetli bir şekilde cezalandırılması, Ermenilere korku verilmemesi bunun için de iftiralarla tutuklamaların yapılmaması, tutuklananların tahliye edilmesi istenmişti¹⁶. Gönderilen telgraflarla ahalinin yaptığı ve yapacağı taşkınlıkların önlenmesi isteniyordu. Fakat, ordunun Edirne'yi almak üzere ileri hareketine devam etmesi ve savaşın devam ediyor olması asayişin sağlanmasını güçleştiriyordu.

Olaylar, en fazla Gelibolu ve Tekirdağ civarında yaşanmaktaydı. Rum nüfusunun yoğun olduğu bu çevre, savaş zamanında Türklere karşı yapılan saldırıların en yoğun olduğu bölgeydi. Bundan dolayıdır ki, en yoğun saldırı ve köy

¹⁵ Dahiliye Nezareti'nden Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa'ya gönderilen telgraf 2 Temmuz 1329 (15/07/1913);BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 1/1. Dahiliye Nazırı Talat Paşa bu telgrafında Ahmet İzzet Paşa'ya, askerlerin Tekirdağ'na girmesi üzerine bazı kişiler tarafından ermeni ahaliye karşı taziyat yapıldığının haber alındığını bildirerek bunun önlenmesi için gereken tedbirlerin alınmasını istemiştir. Ayrıca mutasarrıf gelinceye kadar asayişin sağlanması istenmiştir.

¹⁶ Dahiliye Nezareti'nden Kara Hasan Köyünde Onuncu Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Beyefendiye telgraf, 6 Temmuz 1329 (19/07/1913), BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 2/2

yakmalar da buraların tekrar geri alınmasıyla birlikte yaşanmaya başlayacaktır. Nitekim 14 Temmuz 1913'te Osmanlı ordusunun Tekirdağ'a girmesiyle birlikte, islam ahali tarafından gayrimüslimlere karşı köy yakma ve hayvan gasp etme gibi intikam saldırıları meydana gelmiş, 3 Rum Işıklar köyünde, 1 Rum Kumbağı köyünde, 4 Rum Hayrabolu'nun köylerinde öldürülmüştü¹⁷. Bunlardan başka meydana gelen köy yakma ve öldürme vakaları şunlardı:

Hasköy'de 120 haneden 103'ü yanmış 35 kişi öldürülmüş 7 kişi yaralanmıştır. Malkara'da, Ermenilerden 23 kişi ile Rumlardan 2 kişi öldürülerek yine Ermenilerden 20 kişi yaralanmıştır. 280 haneden ibaret Kalyopa köyünde, iki hanenin dışındaki bütün haneler yanmıştır. Malkara'nın 11 Hıristiyan köyünde 299 hane yanmış, 92 kişi öldürülmüş, 9 kişi yaralanmıştır.10 Hıristiyan köyünde ise ev yakma ve öldürme olayı olmamış fakat köylerdeki hayvanlar çalınmıştır.

Hayrabolu'ya bağlı Kasım Paşa köyünde bir hane yanmış, 2 kişi öldürülmüştür. Karaş köyünde, bir yerli 3 yabancı öldürülmüştür. 63 haneli Tatarköy tamamen yanmış, 24 erkek, 2 kadın, 4 çocuk öldürülmüştür. 73 haneli Durabehiç köyünde meydana gelen yangından bir hane kurtulmuş, 7 kişi öldürülmüştür. Ayrıca bu köylerdeki hayvanlar gasp edilmiştir.

Uzunköprü Kazasının Doğan köyünde, 165 haneden 109'u yanmış, 15 kişi öldürülmüş, 3 kişi yaralanmıştır. 140 haneli Subaşı köyündeki yangından 21'i kurtulmuştur. Yine bu köyde 19 kişi öldürülmüş, bir kişi yaralanmıştır. Kavacık köyünde 8 öldürme 1 yaralama olayı olmuş, 160 haneden 125'i yanmıştır. Tuğran, Subaşı, Kavacık, Dere ile Derunyaki köylerinde gasp ve yağma meydana gelmiştir. Mestanlar, Çopköy, Tırnova, Yeniköy gibi Bulgar, Ermeni ve Rum köyleri de yakılmıştır.¹⁸

Tekirdağ'ındaki olayları araştırmak üzere Dahiliye Nezareti tarafından görevlendirilen komisyonun tek tek köyleri dolaşarak hazırladığı bu rapor, Tekirdağ'da ne kadar büyük bir kaosu yaşadığını açıkça ortaya koymaktadır. Çatalca, Istranca, Silivri taraflarında çok fazla olaylar meydana gelmemesine karşın Tekirdağ büyük bir karmaşa içindedir. Yalnız savaşın devam ettiği Edirne ve Edirne

¹⁷ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat 20 Temmuz 1329 (02/08/1913); BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef.53

¹⁸ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat 3 Ağustos 1329 (16/08/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef.95/1,95/2,104

sınırındaki yerleşim merkezlerinde, yaşanan olaylarla alakalı bilgi bulunmamaktadır. Balkan Savaşında Edirne’de çok büyük zulümlerin yaşanmış olmasından dolayı, burada da büyük bir karmaşanın yaşanmakta olduğu düşünülebilir.

Tekirdağ’ın alınmasından üç dört gün sonra Tekirdağ’a ulaşarak göreve başlayan mutasarrıf, 18 Temmuz 1913 tarihinde Dahiliye Nezareti’ne gönderdiği telgrafında, göreve başlar başlamaz ahaliyi yatıştırmak için nasihat heyetleri oluşturduğunu, kasabada ve köylerde beyannameler dağıttığını, seyyar ve sabit müfrezelerle gayrimüslimleri korumaya çalıştığını fakat bu tedbirlerin hiç işe yaramadığını bildiriyordu¹⁹. Kırklareli’nin alınmasından sonra da Müstakil Süvari Komutanlığı tarafından şöyle bir beyanname yayınlanmıştı:

1-) 21.07.1913 tarihinden itibaren Kırkkilise (Kırklareli) Kasabası, Osmanlı tarafından istirdat olunarak mutasarrıf vekili sıfatıyla müftü tarafından hükümet işleri idare olunacaktır.

2-) Herkes silah ve cephanesini bu günden itibaren yirmi dört saat içinde belde merkez kumandanlığına teslim edecek, aksi takdirde cezalandırılacaktır.

3-) Zayıatı olanlar hükümete müracaat edecektir.

4-) Ahalinin kışla, cephanelik, tabya ve yangın mahallerinde dolaşması katiyen yasaktır.

5-) Geceleri saat bir buçuktan sonra sokağa çıkmak yasaktır.

6-) Yarından itibaren herkes dükkanını açacaktır. Cins ve mezhep ayrımı yapmaksızın herkesin ırzı, canı ve malı muhafaza olunacaktır.²⁰

Yayınlanan beyannameler ve gezdirilen nasihat heyetleri ile halkı teskin etmek mümkün değildi. Olayların merkezi haline gelen Tekirdağ’da, mutasarrıfın da bildirdiği üzere, ahalinin tamamı gayrimüslimlerden intikam almak istemekteydi. Bu nedenle de ahaliyi yatıştırmak mümkün olamıyordu²¹.

Olayların çok ciddi boyutlara ulaşması hükümeti de çok zor durumda bırakıyordu. Ermeni ve Rum Patrikhaneleri yapmış oldukları şikayetlerle hükümeti

¹⁹ Tekfurdağı Mutasarrıfından Dahiliye Nezareti’ne gönderilen telgraf 5 Temmuz 1913 (18/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 7

²⁰ Beyanname sureti 8 Temmuz 1329 (21/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-24/61-4, Lef. 45

²¹ Tekfurdağı Mutasarrıfının Dahiliye Nezareti’ne gönderdiği 5 Temmuz 1329 (18/07/1913) tarihli şifre, BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 7

sıkıştırmaya çalışıyordu. Yaşanan olaylar kulaktan kulağa yayılıyordu. İstanbul'daki Ermeni ve Rum gazetelerinin yaptıkları abartılı haberler de halk arasındaki söylentilerin daha da artmasına neden olmaktadır. Hükümet açısından meydana gelen karmaşanın bir an önce bastırılarak herkesin güvenliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Çünkü, burada başlayacak bir Türk–Hristiyan çatışması, ülke genelinde istenmeyen olaylara neden olabilirdi.

Olayları bastırmak için harekete geçen hükümet, herkesin can ve mal güvenliğini sağlayabilmek, olmayan otoriteyi tesis edebilmek amacıyla ilk olarak Tekirdağ'da idare-i örfi ilan etti. Böylece Tekirdağ'ın geri alınmasından sonra bir hafta geçmeden yani 20 Temmuz 1913 tarihinde idare-i örfi ilan edilmiş oldu²². Durumun aciliyetinden dolayı padişah iradesi beklenmeden idare-i örfi uygulanmasına başlanacaktır²³. İdare-i örfiyle birlikte de suçluların cezalandırılması için de divan-ı harbi örfi kuruldu. Başkanlığına Miralay Servet Bey ile Binbaşı Ahmet Hamdi, Yüzbaşı Muhtar efendi, Yüzbaşı İhsan, Yüzbaşı Süleyman Yüzbaşı Yusuf Kenan, Mülazım-ı Evvel Ömer Faruk ve Hüseyin Basri Efendiler tayin edildi²⁴.

İdare-i örfi ilan edilmesinden sonra ahalinin zorla gayrimüslimlerin evlerine girerek aramalar yapması yasaklandı. Çünkü bu gayrimüslimlerin can güvenliğini tehdit eden en büyük sorundu. Gerçi bir çok gayrimüslimin evinde yağma edilmiş mal bulunmaktaydı ve bunlar sahiplerine iade edilmediği sürece asayiş sağlaması mümkün değildi²⁵. Bundan dolayı da idare-i örfi kapsamında askerler tarafından gayrimüslimlerin evleri aranmaya başlandı. Hatta yağma malların sahiplerine iadesi için Türklerden ve Rumlardan oluşan emval-i menhube komisyonları kuruldu²⁶. Bu komisyon ve askerlerin yaptığı aramalar neticesinde evlerde ele geçirilen yağma mallar sahiplerine iade edilmeye başlandı. Patrikhaneler tarafından evlerin aranması

²² Dahiliye Nezareti'nden Tekfurdağı'na gönderilen tahrirat, 7 Temmuz 1329 (20/07/1913), BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 6/2

Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat, 7 Temmuz 1329 (20/07/1913), BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 6/1

²³ 11 Temmuz 1329 (24/07/1913) tarihli İrade-i Seniyye suretidir. BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 31

²⁴ Dahiliye Nezareti'nden Tekfurdağı'na gönderilen tahrirat, 9 Temmuz 1329 ((22/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 18/1

²⁵ Tekfurdağı Mutasarrıfından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf 7 temmuz 1329(20/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef.7

²⁶ Gelibolu Mutasarrıfından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 8 Temmuz 1329 (21/07/1913); BOA.DH.SYS.112-25/64, Lef.37

şikayet ediliyor idiye de evlerde bir çok kişinin yağmalanmış malı ele geçiriliyordu. Yağma mallarından başka silah ve cephaneye bile rastlanmaktaydı. Çatalca'da Sahra Jandarma kıt'atı tarafından Çanta ve Fener Rum köylerinde yapılan aramalarda, arabalar dolusu çeşitli askeri malzeme ve silah ele geçirilmişti²⁷. Aramalar sıklaştıkça, tevkif edilmekten korkan Rumlar, geceleri çaldıkları malları sokağa atıyorlardı.²⁸ Ahalinin saldırısından ve tevkif edilmekten korkan Rumlardan, suçunu kabul ederek af dileyenler bile olmaktaydı. Hayrabolu'ya tabi Hacet Çiftliği'ne yapılan saldırılar hakkında yapılan sorgulamada, muhtar ve azalardan oluşan 7 kişilik heyetin hazır bulunduğu bir sorgulamada yaklaşık 60 Rum, Zalof ve Pavlı köyleri ile çevredeki Türk köylerini yakarak, çiftlikleri tahrip, gasp ve yağma yaptıklarını kabul etmişlerdir²⁹.

Asayişin ve güvenliğin sağlanması için en önemli konu jandarma ve polis ihtiyacının karşılanmasıydı. İdare-i örfi ilan edilmişti fakat en büyük sorun idare-i örfinin tam olarak uygulanmasını sağlayacak asayişi ve güvenliği tesis edecek yeteri kadar jandarma ve polisin olmamasıydı³⁰. Hatta bu yerlerde yerel hükümetleri tesis edecek memurlar dahi yoktu³¹. Bu durumun karmaşanın asıl nedeni olması dolayısıyla hükümet, hem yerel hükümetleri tesis etmek için memurlar ve yöneticiler atamaya³² hem de olayların yoğunlaştığı merkezlere jandarma sev etmeye çalışıyordu.

En fazla karmaşalık Tekirdağ ve Gelibolu'da meydana geldiği için ilk aşamada 20 Temmuz 1913 tarihinde Gelibolu'ya 100 jandarma gönderildi.³³ 22 Temmuz 1913'te Malkara'ya 327, Hayrabolu'ya da 100 jandarma daha sevk

²⁷ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat, 14 Temmuz 1329 (27/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 39

²⁸ Harbiye Nezareti'nin Keşan ve çevresinde Balkan Savaşında yaşananlarla alakalı olarak 16/07/1334 (19/05/1916) tarihinde hazırladığı rapor, BOA.DH.EUM.3. ŞB, 26/11, Lef.2/2

²⁹ Rum Muhtar ve ihtiyar heyetinin düzenlediği zabıt varakası, 21 Ağustos 1329 (03/09/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 123

³⁰ Tekfurdağı Mutasarrıfından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf 5 Temmuz 1329 (18/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.53

³¹ Tekfurdağı Mutasarrıfından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf 8 Temmuz 1329 (21/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef.10

³² Dahiliye Nezareti'nden diğer nezaretlere gönderilen tahriratta Tekfurdağı, Gelibolu, Çatalca Sancaklarıyla, Çorlu, Hayrabolu, Malkara, Keşan, Mürefte, Şarköy, Eceabad, Silivri kazaları memurin-i adliye ve mülkiyenin 11 temmuz 1329 (24/07/1913) tarihinde gönderileceğini bildirmektedir. BOA.DH.SYS, 112-24/61-1, Lef.26/1

³³ Dahiliye Nezareti'nden Gelibolu Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 7 Temmuz 1329 (20/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 5/1

edildi³⁴. En fazla karmaşanın olduğu Tekirdağ'a da yapılan sevklerle 26 Temmuz 1913 tarihine kadar 450 jandarma gönderildi³⁵.

Edirne'nin alınmasından sonra da aynı karmaşanın yaşandığı Edirne merkezde sadece 30 polis vardı. Valinin 200 polise ihtiyaç olduğunu bildirmesi üzerine³⁶ Edirne'ye İstanbul jandarma tertibatından 400 nefer gönderildi. Bu da yeterli olmayınca 27 Temmuz 1913'te 100 jandarma Edirne'ye, 40 nefer Gelibolu'ya, 45 nefer jandarma da Tekirdağ'ına gönderildi³⁷. Edirne'ye toplam 662 nefer jandarma gönderilmiş olmasına karşın hala daha vali 200 polis istemekteydi. Yalnız hükümet, Trakya'ya gönderilecek jandarmayı temin etmekte büyük zorluk çekmekteydi. Gönderilen jandarmalar büyük oranda İstanbul jandarma tertibatından sağlanmaktaydı. Bunun yanında Anadolu'dan da jandarma temin edilmeye çalışılmaktaydı. Elde fazla jandarma olmadığından ihtiyaçlar tam olarak karşılanamıyordu. Bundan dolayı Edirne Valisinin, gönderilen 662 jandarmaya ilaveten 200 polis istemesi üzerine sadece 91 polis gönderilebileceği cevabı verilmişti.

Jandarmanın yetersiz olması, Trakya'daki ordulardan da asayişî sağlamak noktasında faydalanılması fikrini gündeme getirmişti. Bu gaye ile Gelibolu'da asayişî sağlamak için Çanakkale fırkasının seyyar hale getirilerek Keşan, Malkara, Mürefte, Şarköy ve Bolayır'a dağıtılması düşünülmüştü³⁸. Fakat bu arada, Edine sınırında Yunan orduları Dedeğaç'ı işgal etmiş, Sofulu'yu işgal etmek için hazırlıklara başlamıştı. Dedeğaç- Bolayır hattının bu şekilde Yunan tehlikesine açık hale gelmesi nedeniyle, kazalara asayişî sağlamak üzere dağıtılan Çanakkale Fırkası toplatılarak Bolayır hattına sevk edildi³⁹. Askerilerin savaş hattına sevk edilmesinin Hıristiyanlara yapılabilecek saldırıları arttıracığı endişesinden dolayı, Hayrabolu ile

³⁴ Dahiliye Nezareti'nden İstanbul'da bulunan Edirne Valisi Hacı Adil Bey'e gönderilen tahrirat 9 Temmuz 1329 (22/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.15

³⁵ Dahiliye Nezareti'nden Tekfurdağına gönderilen tahrirat 13 Temmuz 1329 (26/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.28

³⁶ Edirne Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 15 Temmuz 1329 (28/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.32

³⁷ Dahiliyeden Edirne Vilayeti'ne gönderilen tahrirat 14 Temmuz 1329 (27/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.23

³⁸ Harbiye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 12 Temmuz 1329 (25/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.27

³⁹ Babaeski'den Dahiliye Nezareti'ne gönderilen şifre suretidir 14 Temmuz 1329 (27/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-25/64, Lef.21

Çorlu'da var olan bir bölük ile Malkara ve civarındaki tabura ilaveten, Malkara'ya 25 süvari 70 piyade, Çorluya da 8 süvari 20 piyade sevk edildi. Bunlar yetmediği takdirde Çatalca hattından kuvvet istenilebileceği mahalline bildirildi⁴⁰. Yapılan yeni asker sevkleriyle ortaya çıkacak olan güvenlik zaafı önlenmeye çalışıldı.

Jandarmaların sevki, kargaşalığın olduğu yerleşim merkezlerine asker konuşlandırılması ve gayrimüslim köylerinde seyyar müfrezelerin gezdirilmesiyle Rumların ve Ermenilerin can ve mal güvenlikleri sağlanmaya çalışılmaktaydı. Bütün bu tedbirlerin yanında bir de olayların bastırılması için suçluların yakalanarak cezalandırılması işlemlerine başlanacaktır. Suçu sabit olanlar idamla cezalandırılacak ve cezaları zaman kaybetmeden hızlı bir şekilde tatbik edilecekti.

Örneğin; Tekirdağ İncelik'te, bakkal Antuvan'ın oğulları Todori ve Atnaş'ı öldüren manav Hasan oğlu Rahim idama, İncikli Uzun Mehmet oğlu Adem 15, Bekir oğlu Mestan ile Aziz oğlu Ömer 10 sene kürek cezasına çarptırılmışlardır.⁴¹ Hasan oğlu Rahim, irade-i seniyyenin yayınlanmasından sonra idam edilmiştir⁴². Kumbağı'nda 1, Işıklar köyünde 3, Hayrabolu'da da 4 Rumun öldürülmesi olayına karışanlar yakalanarak divan-ı harbe verilmiştir.⁴³ Yine Tekirdağ kasabası Yalı Kışlası civarında Ermeni Krikor ve Simon'u öldüren Canbaz oğlu Yusuf gıyaben idama, kendisine yardım eden Nusretli köyünden Topal Ali 15, imam Kerküklü Salih Efendi 12, Bahattin Efendi 6, Mustafa Efendi 5 sene kürek mahkumuğu ile cezalandırılmıştır.⁴⁴

Sorunlu bir yönetim örneği vererek gayrimüslimlerin güvenliğini sağlamaya çalışan hükümetin, görevini kötüye kullanan asker ve polisler hakkında yapılan şikayetleri de değerlendirdiği, gerekli durumlarda kanunî işlemler yaptığı görülmektedir. Örneğin Malkara Kalyopa köyünde, askerin münasebetsizlik

⁴⁰ Dahiliye Nezareti'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen 20 Temmuz 1329 (02/08/1913) tarihli tahrirat.DH.SYS, 112-25/64, Lef. 5

⁴¹ Dahiliye Nezareti'nden Edirne Vilayeti'ne gönderilen tahrirat, 24 Temmuz 1329 (06/08/1913): BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 82/1

⁴² Edirne Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat, 14 Eylül 1329 (27/09/1913): BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 128

⁴³ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat, 20 temmuz 1329 (02/08/1913): BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 53

⁴⁴ İrade-i Seniyye sureti, 25 Temmuz 1329 (07/08/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 112

yapmasına göz yuman redif taburu binbaşısının görev yeri değiştirilmiştir⁴⁵. Çatalca'da gayri kanuni tutuklamalar yaptığı şeklinde şikayetler bulunan polis İshak Efendinin yeri değiştirilerek merkez livaya alınmıştır⁴⁶. Vize'ye bağlı Ahurköy'de asayiş sağlamaya üzere görevlendirilen jandarma mülazımı Tosun Efendi de, ırza tasallut ettiği iddiasından dolayı divan-ı harbe verilmiştir⁴⁷.

Asayişin ve güvenliğin sağlanması adına bütün bu tedbirleri alan hükümet aynı zamanda, hem Ermeni ve Rum Patrikhanelerini tatmin etmek hem de, halk arasında yayılan söylentilere son vermek için çalışmaktaydı. Bunu için meydana gelen olayları araştırmak üzere Dahiliye Nezareti tarafından 23 Temmuz 1913 tarihinde bir komisyon kurulmasına karar verildi⁴⁸. Bu komisyonun kuruluş gayesi, Ermeni ve Rum gazetelerinde ve patrikhanelerin şikayetlerinin mahallinde araştırılmasıydı. Araştırmalar neticesinde ortaya çıkacak sonuçlar yine gazetelerde yayınlanacak, ülke genelinde huzur ve sükun sağlanmış olacaktı. Elde edilen sonuçlardan ayrıca konsoloslar da haberdar edilecekti. Komisyon, olayların yoğunlaştığı merkezlerde tahkikat yapacak, suçlular hakkında divan-ı harplere bilgi verecek, çalınan malları sahiplerine verecek bir de kendilerine ayrılmış olan 5 bin liralık tahsisattan ihtiyacı olanlara para yardımında bulunacaktı.

Kurulmasına karar verilen komisyon için mülkiye, askeriye ve adliyeden ikişer kişi tayin edildi. Mahkeme-i Temyiz azasından Asım Bey'in başkan olarak tayin edildiği komisyon, Birinci Mahkeme-i Ticaret azası mülazımlarından Konstantin Efendi, Mirliva Tevfik Paşa, Erkan-ı Harbiye Binbaşlarından İzzet Sami Bey, Mülkiye Müfettişlerinden Timoleon Efendi ve Mehmet Raşit Beylerden oluşmaktaydı⁴⁹.

Görüleceği üzere, komisyon üyeleri arasında devlet memuru olan bir Rum ve Ermeni de bulunmaktaydı. Bundan dolayı ilk aşama da Patrikhanelerden komisyona

⁴⁵ Tekfurdağı Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 11 Temmuz 1329 (24/07/1913); BOA.DH.SYS, 112-24/61-5, Lef.30

⁴⁶ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat, 23 Temmuz 1329 (05/08/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 40

⁴⁷ Heyet-i Tahkikiye'nin düzenleyerek Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 1 Ağustos 1329 (14/08/1913) tarihli mazbata; BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef.108

⁴⁸ Dahiliye Nezareti'nden İstanbul Muhafızlığı'na gönderilen tahrirat 10 Temmuz 1329 (23/07/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63Lef. 33/1

⁴⁹ Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdiriyeti'nin 18 Temmuz 1329 (31/07/1913) tarihli tahriratı. BOA. DH.KMS, 63/8

katılması için bir kişi istenmemiştir. Ama Ermeni Patrikhanesinin 20 Temmuz 1913 tarihinde böyle bir komisyonla araştırma yapılmasını teklif etmiş olması ve kurulan komisyon için kendilerin üye istenmemesini eleştirmesi dolayısıyla, Ermeni Patrikhanesine, istedikleri takdirde komisyona üye verebilecekleri bildirilmiştir⁵⁰. Bunun üzerine Ermeni Patrikhanesi tarafından dava vekillerinden Mezdoryan Kifork Efendi seçilmiştir.⁵¹ Yalnız, komisyonun hazırladığı tutanaklarda bu isme rastlanmamaktadır. Ermeni Patrikliği tarafından seçildiği bildirilen bu kişinin, Tekirdağ'a gidip gitmediğine dair bir kayıda da rastlanmamaktadır.

Buna paralel olarak Rum Patrikhanesini de kendisinin komisyona üye vermek istediğini nezarete bildirmişti. Tutanaklardaki Merzifon kaymakam-ı sabık-ı Bedros imzasından, bu kişinin Rum Patrikhanesinin temsilcisi olduğu anlaşılmaktadır⁵².

Temmuzun 28'inde Tekirdağ'a hareket eden komisyon, ilk aşamada Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu, Uzunköprü ve Çorlu'da incelemeler yapmıştır. Komisyon başkanı Asım Bey, en yoğun kargaşalığın bu çevrede yaşanmakta olduğunu bildirmektedir. Bunun yanında Şarköy, Mürefte, Istranca, ve Silivri'de önemli bir olay görülmediği için buralara gitmeye gerek olmadığını bildirmişti. Buna rağmen nezaret, buraların da teftiş edilmesini istemiştir⁵³.

Köyleri dolaşp bizzat köylülerle görüşen komisyon, yaşanan olaylar hakkında ayrıntılı raporlar hazırlayarak nezarete bilgi vermekteydi. Yukarıda Tekirdağ'da meydana gelen olayların listesi bu komisyonun hazırlayarak Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği rapordur.

Yanan Hıristiyan ve Türk köylerini dolaşan komisyon, evleri yandığı içinde açıkta kalan halka, komisyona ayrılan tahsisattan belli bir miktar para yardımında da bulunuyordu. Bir bölge için ayrılan yardım parası, ihtiyacı olan Türkler ile Rum ve Ermeniler arasında paylaştırılıyordu.

⁵⁰ Dahiliye Nezareti'nden Ermeni Patrikliğine gönderilen tahrirat, 15 Temmuz 1329 (28/07/1913): BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef.36/1

⁵¹ Ermeni Patrikliğinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat, 24 Temmuz 1329 (06/08/1913): BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 67

⁵² Heyet-i Tahkikiye'nin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 30 Temmuz 1329 (12/08/1913) tarihli tutanak: BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef.100

⁵³ Dahiliye Nezareti'nden Lüleburgaz'da Bulunan Heyet-i Tahkikiye Reisi Asım Bey'e telgraf, 30 Temmuz 1329 (12/08/1913): BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef.93

Devletin yapmış olduğu bu yardımı az bulan Rum ve Ermeni Patrikhaneleri, evleri yanan ve malları zarar gören Hıristiyanlar için devletten tazminat talep etmekteydiler⁵⁴. Fakat, hükümetin tazminat olarak bir ödemede bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bunun da nedeni devletin zaten açıkta kalmış olan binlerce ahalinin iskan ve iaşesi gibi çok büyük bir sorunu halledememiş olmasıdır.

Tazminat taleplerinin yerine getirilmemesinin bir diğer nedeni de, bu olayların, gayrimüslimlerin yaptıklarının bir sonucu olarak değerlendirilmiş olmasıydı. Özellikle yerel yöneticiler meseleyi bu şekilde değerlendirmekteydiler. Edirne Valisinin de belirttiği gibi, Edirne merkezde 706 hane, Ermeniler tarafından tahrip edilmiş ve yapılan aramalarda tahrip edilen İslam hanelerine ait bir çok eşya, kapı ve pencere Ermenilerin evlerinde ortaya çıkarılmıştı. Valiye göre, Ermenilerin tazminat talebinde bulunabilmeleri için, ilk önce çalınan bu malların bedellerinin onlar tarafından ödenmesi gerekiyordu.

Valinin bu görüşleri hükümet tarafından da haklı bulunmuş olmalı ki patrikhanelerin istediği gibi, tazminat ödemesi yapılmamıştır. Ama bunun yanında, ihtiyaç sahiplerine para yardımında bulunulmuştur. Örneğin komisyonun yanan köyler için Edirne Vilayeti' ayırdığı 1500 liranın 300 lirası Ermenilere dağıtılmıştır⁵⁵. Daha sonradan, yapılan yardımların yetersiz kalması dolayısıyla, ihtiyaç sahibi herkes (müslim, gayrimüslim) için Ziraat Bankası şubeleri aracılığıyla, hane başına 1500 kuruş borç para verilmesine karar verilmiştir⁵⁶. Böylece hükümet, yapmış olduğu para yardımlarıyla, olaylardan zarar görmüş olan gayrimüslimlerin ihtiyaçları karşılanmaya çalışmıştır. Aynı zamanda köyleri yakılmış olduğu için açıkta kalan ahalinin, çekmiş olduğu sıkıntılara bir tepki olarak asayiş bozucu davranışlarda bulunmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki hükümet, daha henüz savaş ortamı diyebileceğimiz bir durumda ortaya çıkmış olan toplumsal kargaşalığı önlemek, can ve mal güvenliğini sağlayabilmek için askeri ve idari tedbirleri almaya çalışmakta, sorumluluklarını yerine getirmek istemektedir. Ama Trakya'da savaş ve işgal

⁵⁴ Patrikhane-i Millet-i Rum'dan Adliye ve Müzâhib Nezareti'ne gönderilen tahrirat, 10 Ağustos 1329 (23/08/1913): BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 118

⁵⁵ Edirne Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 13 Teşrin-i Sani 1329 (26/11/1913); BOA.DH.SYS, 124-25/63, Lef. 142

⁵⁶ Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat, 13 Temmuz 1329 (26/07/1913): BOA. DH.SYS, 112-24/61-5, Lef. 40

nedenleriyle devlet otoritesinin tamamen ortadan kalkmış olması, buraların geri alınmasıyla birlikte hemen otoritenin tesis edilmesini zorlaştırmıştır. Otoritenin olmaması ve savaş zamanında yaşananların etkisiyle, köylerine dönenler veya uzun süre işgal altında yaşamak zorunda kalmış ahali tarafından mukabele olarak gayrimüslimlere karşı saldırılar meydana gelmeye başlamıştır.

Bulgar ordusunun çekilip gitmesi ve buraların tekrar Osmanlı idaresine geçmesi Rumlar üzerinde büyük bir korkuya neden olmuştur. Rumlar, Trakya'nın tekrar Osmanlı Devleti'nin idaresine girmesiyle hem devlete ihanet etmenin hem de halka zulüm etmenin hesabının sorulacağı endişesini duymaya başlamışlardır. Osmanlı ordularının yerleşim merkezlerini teker teker ele geçirmesiyle birlikte hemen suçluları tutuklamaya başlamış olması, Rumların duydukları endişenin büyük bir kokuya dönüşmesine neden olmuştur. Bir kısım Rum bu korku nedeniyle çekilen Bulgar ordusuyla birlikte kaçmıştır.

Rumların geleceklerinden endişe duymaya başlamalarına neden olan belki de en önemli olay zulmettikleri insanların kendilerinden intikam almak istemeleriydi. Ahalinin intikam duygusu önlenemez boyutlardaydı. İşte bu nedenle ele geçirilen yerlerde köyleri yakıldığı için evsiz kalan insanlar köylerini yakan Rum, Ermeni ve Bulgarlara tepki göstermeye başladılar. Mallarını yağma edenlerden zorla mallarını geri almaya çalıştılar. Bir anda meydana gelen bu kaos ortamı Rumların büyük bir baskı altında kalmalarına neden oldu. Hükümetin aldığı tedbirlerle köy yakma ve öldürme olayları kısa zamanda bastırıldı. Asayiş ve güvenlik sağlandı. Yalnız asayişin sağlanmış olması hiçbir şekilde Rumlarla Türklerin aralarındaki bütün problemlerin halledildiği anlamına gelmiyordu. 1913 Eylül ayı itibariyle saldırı ve köy yakmalar büyük oranda bastırılmıştı. Fakat yaşanan acı olaylar, toplum olabilmeyi, birlikte yaşayabilmeyi neredeyse imkansız hale getirmişti. İnsanlar arasına kin ve nefret tohumları serpilmişti. Türkler kendilerine baskı ve şiddet uygulamaktan geri durmayan Rumları, çektikleri sıkıntıların sebebi olarak görmeye devam ettiler. Yağma mallar konusu da 1914 yılının ilk aylarına kadar önemli bir mesele olmaya devam etti. Aynı şekilde Türklerin yakılan köylerinin inşası ve köyleri yandığı için evsiz kalan insanların Bulgar ordusuyla kaçan Rumların evlerine iskan edilmesi, Rumlar üzerinde baskı oluşturmaya devam etti. Osmanlı Devleti

tarafından da ihaneti görülenlerin yakalanarak divan-ı harplerde yargılanmaya başlanması, genel olarak Trakya Rumlarının korkularını daha da arttırdı.

Bütün bu gelişmelere ilaveten 1913'ün sonlarında itibaren Yunanistan'ın Müslümanları zorla göç ettirmeye başlamış olması, Trakya'da sakinleştirilmeye çalışılan ortamın yine karışmasına neden oldu. Yunanistan'dan göç ettirilen muhacirlerden 135 bine yakını Trakya'da iskan edilince aynı şekilde istenmeyen olaylar meydana gelmeye başladı. Sonuç olarak, Balkan Savaşı sonrası meydana gelen ve 1914 yılı ortalarına kadar devam eden Trakya'daki karmaşa ve kaos ortamı, Yunanistan'ın zorla göç ettirme politikasının da katkısıyla Rumların Yunanistan'a göç etmelerine sebep olmuştur.

B-) BALKAN SAVAŞINDA SUÇ İŞLEYEN RUMLARIN CEZALANDIRILMASI

Rumların göç etmelerine neden olan etkenlerden bir diğeri de, Trakya'nın geri alınmasıyla birlikte, savaşta halka ve devlete karşı suç işlediği tespit edilenler hakkında kanuni takibatların yapılmaya başlanmasıydı. Bu durum, Trakya ve Batı Anadolu'da yaşayan büyük bir Rum kitlesini çok yakından ilgilendiren önemli bir gelişmeydi. Balkan Savaşında Rumlar tarafından işlenen suçların büyük boyutlara ulaşmış olması, bu gelişmeyi daha da önemli kılmaktaydı. Savaşın bitmesiyle başlayan dönemde, Osmanlı Devletinin yenilmesini sağlamak için, hem cephede hem de cephe gerisinde her türlü yıkıcı faaliyette bulunmuş olanlar, yaptıklarının hesabını vermek gibi bir durumla karşı karşıya kaldılar. Böyle bir sonuç ise, savaştan bekledikleri neticeyi elde edememiş olan Rumlar üzerinde, büyük bir baskı ve korkuya neden oldu. Trakya'da Bulgar ordusuyla birlik olan, Ege sahillerinde Yunan donanması için çalışan, Anadolu'dan adalara ve Makedonya'ya giderek Türkleri katletmiş olan Rumlar, başlayan soruşturma ve tutuklamalarla geleceklerinden endişe duymaya başladılar. Ayrıca zulmettikleri halkın kendilerinden intikam almak istemeleri, duyulan endişe ve korkunun boyutunu daha da arttırdı.

I. bölümde belgelerle ortaya konulduğu üzere, Balkan Savaşında Rumlar, Osmanlı Devleti aleyhine çalışmışlardı. Savaş alanı olan Trakya'da yaşayan Rumlar,

Bulgar işgaline büyük destek vermişlerdi. Batı Anadolu'da yaşayanlar ise Yunanistan'la işbirliği içerisindeydi. Osmanlı Devletinin Yunanistan'la yaptığı deniz savaşlarında Yunan donanması hesabına casusluk yaparak Osmanlı donanmasının yenilgiye uğramasını sağlamaya çalışmışlardı. Askerlikten kaçan Rum gençleri, adalara ve Yunanistan'a giderek, Yunan ordusuna gönüllü olarak katılmaktaydı. Yunan ordusunda asker olan Rumlar, adalarda ve Makedonya'da Türkleri katletmişlerdi. Batı Anadolu'da yaşayan Rumlar tarafından kilise, mekteplerde Yunan donanması için bağışlar toplanmıştı. Kiliseler Yunan propagandasının yapıldığı merkezler haline gelmişti. Rahipler, metropolitler ve Yunan konsolosları, Rumları ayaklandırmak için çaba göstermişlerdi. Adaların Yunanistan tarafından işgal edilmesinden sonra, Yunan askerlerinin Anadolu'ya da çıkacağı hesabı yapan Rumlar, Yunan askerlerinin karaya çıkmasını kolaylaştırmak için sahillerde yoğun bir tertibat içine girmişlerdi. Önemli stratejik noktalarda yaşayan Rumlar, yaşadıkları yerleri silah deposu haline getirmişlerdi.

Rumların bu yıkıcı faaliyetleri devlet tarafından bilinmekteydi. Ama ne yazık ki, Balkanlarda bir çok cephede savaşmak zorunda kalan ve savaşılan cephelerin tamamında çok ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı Devletinin, Anadolu'daki Rumların zararlı faaliyetlerini önlemek için etkili tedbirler alması mümkün değildi.

I. Balkan Savaşıyla Balkanlardaki tüm toprakların kaybedilmesiyle birlikte Anadolu çok ciddi bir tehlike altına girmişti. Trakya, Çatalca'ya kadar Bulgarların eline geçmişti. Anadolu'nun kıyılarının hemen yanı başındaki adalar da Yunanistan'ın eline geçmişti. Bu durum, elde kalan son toprak parçası Anadolu'nun güvenliğinin sağlanmasını, en hayati bir konu haline getirmişti. Trakya kaybedildiği için yapılacak pek fazla bir şey yoktu. Buna karşın en büyük problem ise Batı Anadolu kıyılarıydı. Savaş zamanında, Yunanistan'a her türlü desteği vermiş olan Rumların devam eden faaliyetleri bertaraf edilmediği takdirde, Ege denizinde üstünlüğü ele geçiren Yunanistan'ın, Anadolu'ya asker çıkarmasını önlemek mümkün değildi.

İşte bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşında önlemeye muktedir olmadığı Batı Anadolu'daki Rum faaliyetlerini önlemek için, 1913 yılının başından itibaren çok ciddi önlem ve tedbirler almaya başladı. Yunan ordusuna yardım ederek devlete ihanet eden Rumlar hakkında takibatlar yapılmaya başlandı. İlk önce Anadolu'dan kaçıp Yunan ordusuna katılarak, Makedonya'da Türkleri

katleden Rumlar yakalanmaya başlandı. İşin ilginç tarafı, Yunan ordusuna asker olarak katılmış olan Rumlar, Yunan askeri olarak oradaki Müslümanlara her türlü fenalığı yaptıktan sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi, giderken bıraktıkları ailelerinin yanına, evlerine dönmeye başlamışlardı. Anadolu'daki Rumlar arasında, Makedonya'ya giderek Türkleri öldürmüş olmak övünülecek bir davranış olarak görülüyordu. Yunan askeri olarak oradaki Türkleri öldürmüş olanlar da döndüklerinde yaptıklarını büyük bir gururla birbirlerine anlatıyorlardı. Çeşitli bahanelerle Anadolu sahillerinden Midilli, Sakız, Sisam, Meis adalarına geçerek, Yunan çeteleriyle birlikte veya kendilerinin kurdukları çetelerle, adaların Müslüman halkını katleden, cami ve medreseleri yakarak tahrip eden Rumlar da bütün yaptıklarından sonra tekrar Anadolu'ya dönmekteydiler⁵⁷.

Osmanlı vatandaşı Rumların, Makedonya'da ve adalarda Türkleri katlettikten sonra tekrar Anadolu'ya gelerek hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam etmeleri, halk arasında büyük bir infiale neden olmaktadır. Makedonya'da kendilerine zulmeden Rumları, Anadolu'ya geldikten sonra teşhis eden muhacirlerin anlattıkları olaylar, halkın öfkesinin daha da artmasına neden olmaktadır.

Güvenlik açısından da vatandaşlıkla bağdaşmayan bu hareketlerin önlenmesi için, bu durumda olanların ağır bir şekilde cezalandırılması gerekiyordu. Bu gereklilikten dolayı, yapılan aramalarda ve şahitlerin ifadeleriyle adalarda⁵⁸ ve Makedonya'da Yunan askeri olarak Türkleri katlettiği anlaşılan Rumlar, yakalanarak mahkemeye sevk edilmeye başlandı⁵⁹. Yapılan yargılamalar neticesinde suçları sabit olanlar, idama mahkum edildiler⁶⁰.

⁵⁷ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 26 Teşrin-i Sani 1329 (09/12/1913), BOA.DH.EUM.EMN, 64/25, Lef. 10. Edremit Kazası ahalisinden Konstanri, Havranlı Demirci Parikli, Zeytinli Karyesinden Hristo, Tahta Karyesinden Nikola, Bulgar Karyesinden Nikola'nın, Midilli'ye giderek İslam ahalinin mallarını gasp ve yağma yaptıkları ve ahaliyi öldürdükleri, Müslümanların evlerini yaktıklarının anlaşıldığı bildirilmiştir.

Dahiliyeden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 7 Kanun-u evvel 1329 (20/12/1913), BOA.DH.KMS, 9/21, Lef.1/1. Savaş esnasında Midilliye geçerek çeteler teşkil etme suçundan dolayı yakalanarak Edremit mahkeme-i nizamiyesinde yargılanan Pari oğlu Konstantin hakkında kız kardeşinin düğünü dolayısıyla Midilliye gittiği ve atfedilen suçun asılsız olduğu şeklindeki Patrikhane iddiasının araştırılması istenmiştir. Karesi Mutasarrıfının cevabi yazısında Edremitli Konstantin'in Midillide çete kurarak Müslümanları katlettiğinin şahitlerin ifadeleriyle sabit olduğu ve yargılamanın devam ettiği bildirilmiştir.

⁵⁹ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 23 Şubat 1328 (08/03/1913), BOA.DH.EUM.EMN, 64/25, Lef 18

⁶⁰ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 10 Mart 1329 (23/03/1913), BOA.DH.SYS, 112-22/51, Lef.15/1

Bu çerçevede, Yunan ordusuna katılıp daha henüz Anadolu'ya dönmemiş olanlar da cezalandırıldılar. Bu durumda olanlar, Tabiiyet-i Osmaniye Kanununun 6. maddesi “saltanatı seniyyeden mezun olmaksızın diyar-ı ecnebîde tebdil-i tabiiyet eden veyahut ecnebi devletin hizmeti askeriyesine giren şahsı Devlet-i Âliye isterse tabiiyetten ıskat edebilir ve tabiiyeti ıskat olunan eşhasın memâlike avdeti memnu olur” hükmü gereğince Osmanlı vatandaşlığından çıkartıldılar⁶¹. Aynı kanununun 2. ve 3. maddeleri gereğince, vatandaşlıktan çıkartılan kişiler, memleketteki bütün istimlak ve veraset haklarını kaybettiğinden dolayı, mallarının varislerine taksim edilmesine, tabiiyetten çıkartılmadan önce edindiği mirî arazî ve vakfiyelerinin mahlul (boş) addedilmesine karar verildi⁶².

Askerden kaçan Rumlara da vatandaşlıktan çıkarma cezası verilmekteydi. Askerlik zamanı geldiği halde askere gitmemek için adalara ve Yunanistan'a kaçan Rumların, Yunan ordusuna katılıp katılmadıklarını kısa bir sürede tespit etmek mümkün değildi. Buna karşın, içinde bulunulan zamanın nezaketinden ve bu gibi kişilerin bir an önce cezalandırılması gereğinden dolayı, ilk önce asker firarilerinin birliklerine katılmaları için bir süre tanındı. Yalnız, verilen bu sürenin kısa tutulmasına dikkat edildi. Verilen süre içinde asker firarileri dönmedikleri takdirde vatandaşlıktan çıkartıldılar⁶³.

Görüldüğü gibi, Yunanistan'a giderek Türkleri katleden Rumlarla, askerden kaçanların ele geçirilerek yargılanmaları mümkün olmadığından, en azından, Yunanistan'a ve adalara giderken gerekli işlemleri yaptırmadan kaçarak gitmiş olmalarına dayanılarak, Tabiiyet Kanununa göre vatandaşlıktan çıkartılmışlardı. Yani, ihanet eden Rumların cezalandırılması konusunda zaman kaybına meydan vermeden elden geldiği kadar çabuk hareket edilmekteydi. Ayrıca, savaş sonrası imzalanacak bir anlaşmada yer alması çok muhtemel bir afla, bu gibi suçluların

⁶¹ Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 2 Nisan 1329 (15/04/1913), BOA.DH.SYS, 112-7B/7-18, Lef.1/1,

⁶² Daire-i Sadaret Tahrirat Kaleminden Hariciye ve Dahiliye Nezaretlerine gönderilen tahrirat 12 Ağustos 1329 (25/08/1913), BOA.BEO, 315562
25 Temmuz 1329 (07/08/1913) tarihli İstişare Odasının Mütalaası ve bu konuda 11 Ağustos 1329 (24/08/1913) tarihli İrade-i Seniyye, BOA.DH.SN.THR 45/12, Lef. 4

⁶³ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat 7 Nisan 1329 (20/04/1913), BOA. A.AMD.MV, 103/30

cezadan kurtulmalarının kesin olması, devletin çabuk davranmasına neden olmaktadır.

Trakya'da ise durum daha farklıydı. Osmanlı Devletinin yenilgiye uğramasıyla birlikte Çatalca'ya kadar olan Doğu Trakya'nın tamamı Bulgar işgaline uğramıştı. Bulgar işgalini Osmanlı idaresinden kurtulmak olarak değerlendiren ve işgali sevinçle karşılayan Rumlar, Osmanlı vatandaşı olarak Bulgarlara karşı topraklarını savunmaktan ziyade, Bulgar işgalinin daha da yayılması için uğraş vermektedirler. Rumların neredeyse tamamına yakını isyan halindeydi. I. bölümde belgelerle ortaya konulduğu üzere, en acı olaylar burada yaşanmaktaydı. Osmanlı idaresinin ortadan kalkması nedeniyle, Rumların Bulgarlarla işbirliği yapmasını önlemek mümkün değildi. Rumların isyan hali, Osmanlı ordularının Trakya'yı geri almasına kadar devam edecektir.

Trakya'nın tekrar Osmanlı idaresine geçmesi Rumlar açısından yeni bir dönemin başlaması anlamına gelmekteydi. Bu, işgal döneminde işlenen suçların hesabının görüleceği bir dönemdi. İlk önce, orduların ileri hareketinde, geriye çekilen Bulgar ordusuyla birlik olup Osmanlı askerine silahla karşı koyan ve bu esnada Türkleri katleden veya Bulgarların yaptıkları katliamlara karışan Rumlar idam edildiler⁶⁴.

Bulgar ordusu çekilip de Trakya'nın tamamen Osmanlı idaresine geçmesinden sonra, savaş zamanında işlenen suçlarla alakalı çok geniş takibatlar yapılmaya başlandı. Bulgar ordusuna destek veren, üniforma giyerek Bulgar ordusuna katılan, Osmanlı askerine karşı silah kullanan, askeri öldüren, İslam ahaliyi katleden, ahalinin mallarını yağmalayan, Müslüman kadınlara tecavüz eden, devlet kurumlarını, askeri bina ve depoları tahrip eden ve yağmalayan Rumlar yakalanmaya başlandı. Tutuklanan Rumların mahkemeleri, kısa bir süre içinde Edirne, Tekirdağ ve Gelibolu'da kurulan divan-ı harb-i örfilerde görülmeye başlandı. Divan-ı harb-i örfilerde görülen dava sayısı şöyleydi:

⁶⁴ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Teşrin-i Evvel 1329 (15/10/1913), BOA.DH.SYS, 112-26/79, Lef.4. Osmanlı ordusunun Uzunköprü'ye vardığı sırada, Bulgar eşkiyası ile birlik olup Şehsuvar Bey mahallesi halkından bazı kişilerin hanelerine zorla giren, bu kişileri işkence ve zorla kasaba dışına kadar götürdükten sonra katleden ve kaçan Togan veledi Yorgi ile mevkuf olan Tanaşaki veledi İspiro'nun idamlarına karar verilmiştir.

Tarih	Listelerin gönderildiği yerler	Yargılanan kişi sayısı
24,02,1914	Kilitbahir Divan-ı Harb-i Örfisi ⁶⁵	40
24,02,1914	Kilitbahir Divan-ı Harb-i Örfisi ⁶⁶	20
23,02,1914	Edirne Vilayeti Müdde-i Umumiliği ⁶⁷	213
12,02,1914	Edirne Vilayeti Müdde-i Umumiliği ⁶⁸	327
27,01,1914	Tekfurdağı Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumiliği ⁶⁹	83
25,01,1914	Tekfurdağı Bidayet Mahkemesi Mustantıklığı ⁷⁰	186
22,01,1914	Malkara Müdde-i Umumiliği ⁷¹	55
21-24,01,1914	Çorlu Bidayet Mahkemesi 1. Katipliği ⁷²	6
22,01,1914	Malkara Müdde-i Umumiliği ⁷³	23
21,01,1914	Çorlu Mustantıklığı ⁷⁴	37
20,01,1914	Hayrabolu Mahkemesi 1. Katipliği ⁷⁵	37
19,01,1914	Hayrabolu Mustantıklığı ⁷⁶	81
19,01,1914	Tekfurdağı İstinaf Mahkemesi ⁷⁷	15
22,01,1914	Tekfurdağı Bidayet Mahkemesi 1 Katipliği ⁷⁸	13
19,01,1914	Tekfurdağı İstinaf Mahkemesi Riyaseti ⁷⁹	10
27,11,1913	Tekfurdağı Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸⁰	70
08,12,1913	Kilitbahir Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸¹	140
27,11,1913	Tekfurdağı Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸²	36

⁶⁵ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.6/2

⁶⁶ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef. 7

⁶⁷ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.10

⁶⁸ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.13, 15,16

⁶⁹ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.17

⁷⁰ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.18

⁷¹ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.20

⁷² BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.23,24

⁷³ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.25

⁷⁴ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.26

⁷⁵ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.27

⁷⁶ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.28

⁷⁷ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.29

⁷⁸ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.19

⁷⁹ BOA.DH.EUM.EMN, 64/4, Lef.14

⁸⁰ BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef.11

⁸¹ BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 17

14,11,1913	Kilitbahir Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸³	41
20,11,1913	Edirne Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸⁴	134
20,11,1913	Edirne Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸⁵	131
12,01,1914	İzmir Divan-ı Harb-i Örfisi ⁸⁶	25
30,04,1914	Edirne Vilayeti ⁸⁷	46
05,04,1914	Edirne Vilayeti ⁸⁸	21
11,03,1914	Edirne Vilayeti ⁸⁹	34
		TOPLAM:1824

Divan-ı harplerin ve Edirne Vilayeti'nin gönderdiği listelerden anlaşılacağı üzere, Trakya'nın geri alınmasından 1914'ün Nisan ayına kadar olan zaman içerisinde, mahkemeye sevk edilen toplam kişi sayısı 1824'tür.

Toplam sayının yüzde doksanını Rumlar teşkil etmekteydi. Rumların yanında Bulgar ve Ermeniler de bulunmaktaydı. Ayrıca divan-ı harplerde gayrimüslimlere karşı suç işlemiş olan Türklerden de yargılananlar bulunmaktaydı. Listelerde, Osmanlı Bulgarlarının sayılarının oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun da nedeni, Osmanlı vatandaşı olan Bulgarların, Trakya'yı boşaltan Bulgar ordusuyla gitmiş olmalarıydı. Savaşta, Bulgar ordusuyla birlikte hareket eden Osmanlı Bulgarları, savaş sonrası cezalandırılmaktan korktuklarından dolayı kaçmışlar, geride çok az bir Bulgar nüfusu kalmıştı.

Davaların büyük çoğunluğu kısa bir süre içerisinde karara bağlanmıştı. Rumların işledikleri suçlar hem çok fazla hem de çok çeşitliydi. Divan-ı harplerde yapılan yargılamalar neticesinde; Osmanlı askerine karşı silah kullanan, askeri öldüren ve mallarını yağmalayan, casusluk yapan, Yunan veya Bulgar ordusuna gönüllü olarak katılan, adaların işgalinde Yunan ordusuyla birlikte İslam ahaliyi

⁸² BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 18

⁸³ BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 14

⁸⁴ BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 16

⁸⁵ BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 16

⁸⁶ BOA.DH.EUM.EMN,51/16,Lef.19

⁸⁷ BOA.DH.EUM.EMN,70/42,Lef.4

⁸⁸ BOA.DH.EUM.EMN,70/42,Lef.5

⁸⁹ BOA.DH.EUM.EMN,70/42,Lef.6

katledenlere idam, zabitan ve askeri ihbar edenlere 15 sene kürek, Bulgar askerine kılavuzluk yapanlara 10 sene kürek, yağma, ihrak (yakma), gasp, öldürme ve yaralama suçu işleyenlere, suça iştiraklerine göre idam ile 3 seneden 15 seneye kadar kürek, ya da hapis, fîl-i şeni ve tecavüz suçu işleyenlere idam ile 10 seneye kadar kürek, komitelere katılarak adam öldürenlere idam, camiden kilim vesaire çalanlara 3 sene kürek, çalınmış ve gasp olunmuş malı alanlara 6 ay hapis cezaları verilmekteydi.

Osmanlı ordusunun Trakya'yı ele geçirir geçirmez, suçlu görülenlerin tutuklanmaya başlanmış olması, gayrimüslimlerde korku ve paniğe neden olmuştu. Suçlular tevkif edilmemek için kaçışmaya başladılar. Tutuklamalar patrikhaneleri de harekete geçirmişti. Tutuklamalara engel olmaya çalışan Patrikhaneler, masum halkın tutuklandığı tarzındaki şikayetlerle hükümeti sıkıştırmaya çalışmaktaydı⁹⁰.

Patrikhanelerin yatırılması ve oluşan korku ve panik havasının dağıtılması için nezaret, yöneticileri kanunsuz tevkif yapmamaları konusunda uyarmaktaydı⁹¹. Dahiliye Nezareti, Trakya'daki ortamı sakinleştirmek üzere görevlendirdiği komisyonun başkanı Asım Bey'e gönderdiği 19 Temmuz 1913 tarihli şifrede, tevkiflerin tahkik edilmesi, tahkik sonucunda gayri kanunî tevkif edilenler varsa, bunların dava dosyalarının mahkemelere sevk edilerek şimdilik tahliye edilmelerini istemektedir⁹². Yalnız kayıtlarda, nezaretin bu isteğinden sonra, Tekirdağ'ın Kesterice köyünde üç Hristiyandan başka tahliye edilmiş gayrimüslime rastlanmamaktadır⁹³. Yapılan tutuklamaların kanuna uygun olup olmadığını araştıranın tahkik heyetinin görevi olmadığını belirten Asım Bey, bu konunun divan-ı harplerin görev alanı içinde olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı da Trakya'da incelemelerde bulunan komisyonun, tevkif olunan gayrimüslimlerle alakalı bir çalışması olmamıştır. Nezaret bu şekilde yapılacak tahliyelerin, yükselen

⁹⁰ Ermeni Patrikliğinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 18 Temmuz 1329 (31/07/1913), BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 79

Dahiliye Nezareti'nden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 23 Temmuz 1329 (05/08/1913), BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 59. Nezaret mutasarrıflıktan , Rum Patrikhanesinin Çatalca Belediye Reisinin tutuklandığı şeklindeki şikayetin tahkik edilerek cevabın bildirilmesini istemektedir.

⁹¹ Dahiliye Nezareti'nden 10 Kolordu erkan-ı Harbiye Reisi Enver Bey'e telgraf 6 temmuz 1329 (19/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 2/2

⁹² Dahiliye Nezaretinden Malkara'da Heyet-i Tahkikiye Reisi Mahkeme-i Temyiz Azasından Asım Beyefendiye telgraf 24 Temmuz 1329 (06/08/1913), BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 65

⁹³ Heyet-i Tahkikiye Reisi Asım Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 27 Temmuz 1329 (09/08/1913), BOA. DH.SYS, 112-25/63, Lef. 81

tansiyonun düşürülmesinde etkili olacağını düşünmüştü. Fakat her türlü zarara uğramış olan muhacirlerin, kendi adaletlerini uygulamak istedikleri bir ortamda yapılacak tahliyelerin asayişi sağlamaktan ziyade asayişsizliği daha da arttıracığından, zanlıların tutukluluk hallerine ve davalarının divan-ı harplerde görülmesine devam edilmiştir.

Trakya'nın alınmasıyla başlayan süreçte, ahaliye ve devlete karşı suç işlemiş olanlar hakkındaki takibatlar artarak devam etmekteydi. Askerlerin ilan edilen idare-i örfi kapsamında yapmış olduğu ev aramalarında yağma mal bulunduran veya başka suç işleyenler tevkif edilmekteydi. Kilise heyetlerinden papazlara, muhtar ve belediye başkanlarına varıncaya kadar bir çok Rum işlemiş oldukları suçlardan dolayı tutuklanmaktaydı. Bütün bunlar bir nevi savaşın ve ihanetin hesabının sorulmasıydı. Adaletin sağlanması adına yürütülen geniş çaplı aramalar, tutuklamalar ve divan-ı harplerde verilen cezalar, Rumlar üzerinde büyük bir baskıya ve korkuya neden olmaktaydı.

İşlemiş olduğu suçlardan dolayı divan-ı harplerde yargılanan ve bir cezaya çarptırılan Rumları ilgilendiren en önemli gelişme, hiç kuşkusuz, Bulgaristanla 29 Eylül 1913 'te imzalanan İstanbul Antlaşması ve Yunanistan'la 14 Kasım 1913'te imzalana Atina Antlaşmasından sonra gündeme gelen genel aftı. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Antlaşmasında "*Muhasamata iştirak etmiş olan ve muahede-i hâzıradan evvelki vakayi-i siyasiyede medheldar bulunan bilcümle eşhas hakkında tarafeyn-i akideynce tam manasile bir aff-ı umumi bahş olunmuştur.*

Terk olunan arazi ahalişi havali-i mezkurede zuhur eden vakayi-i siyasiyeden dolayı aynı afv-ı umumiye mazhar olacaklardır.

Bulgaristan'a rücu eden arazinin tekrar işgali sırasında kanunen teşekkül edecek heyet-i hükümet tarafından tayin olunacak ve usulü veçhile ahaliye ilan edilecek olan iki haftalık müddetin inkızasında iş bu afv-ı umumiden istifade hakkı sakıt olacaktır." Kabul edilen bu madde uyarınca Balkan Savaşı zamanında işlenen suçlara genel af ilan edilmesi kararlaştırılmıştı⁹⁴.

⁹⁴ Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları) C.I, TTK. yay. 1953, s. 462

Af Maddesi, savaşta meydana gelen bütün olayları siyasi olay kabul etmekte ve hiçbir unsuru ayırt etmeden herkesi af kapsamına almaktaydı. Hal böyle olunca, ilan edilmesi kararlaştırılan af, ülkede çok az miktarda kalmış olan Bulgar unsurundan ziyade, genel olarak Rumları ilgilendirmekteydi. Böylece divan-ı harplerce mahkum edilen Rumların tamamının serbest kalması gündeme gelmişti.

Yalnız, İstanbul Antlaşmasının affı konu alan maddesinin, her türlü suçu ve herkesi af kapsamına dahil ediyor olması, affın uygulanmasında problemlere neden olmuştu. Hangi suçların adi hangilerinin ise siyasi olup olmadığı noktasında bir kafa karmaşıklığı yaşanmaktaydı.

Antlaşmanın imzalanmasından sonra Hariciye ve Dahiliye Nezaretleri Edirne Vilayetine gönderdikleri emirlerle, cürümleri adi ve siyasi olarak birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı için, affın bütün suçlara uygulanmasını istemişlerdi⁹⁵. Fakat vali, bu mahkumların, Bulgar ordusuna malen, bedenen ve siyaseten çalışmış olmanın yanında, şahsi çıkar sağlamak kasdıyla katl (öldürme), ırza saldırı ve devlet malına zarar verme gibi bir çok suçları da işlediklerini bildirmekteydi. Valiye göre en azından şahsi çıkar sağlamak kasdıyla işlenen suçların ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu kabil suçların da affedilmesi kamu vicdanında geniş tahribata neden olacaktı. Mağdur insanların hukuklarının çiğnenmesi anlamına gelecekti⁹⁶. Evleri yandığı için açıkta kalan veya mallarını kaybeden, tecavüze uğrayan insanların hukuklarının çiğnenmemesi için, şahsi ve adi suçların bir kanunla af kapsamı dışında bırakılması gerekmektedir⁹⁷.

Neticede, Valinin bu ısrarı, Dahiliye Nezaretinin de fikirlerinin değişmesine oldu. Affın kapsamının daraltılmasına ikna olan Dahiliye nezareti, af ilan etmeden önce hangi suçların af kapsamı dışında tutulması gerektiğini belirleyebilmek için çalışmalara başladı.

Affin kapsamını tayin etmek için mahallinde yapılacak bir araştırmaya gerek duyulmaktaydı. Çünkü divan-ı harplerde yargılanan ve mahkumiyet kararı verilenlerle alakalı hazırlanmış tam bir liste yoktu. Listeler olsa dahi, suçlulara

⁹⁵ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat 26 Eylül 1329 (09/10/1913) , BOA.DH.SYS, 112-26/69, Lef.26/1

⁹⁶ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 26 Eylül 1329 (09/10/1913), BOA.DH.SYS, 112-26/69, Lef.10

⁹⁷Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 27 Kanun-ı Evvel 1329 (09/01/1914), BOA.DH.SYS, 112-26/69, Lef. 12

verilen cezalara bakılarak, kimlerin af kapsamı dışında kalacağına karar vermek gücü. Ayrıca, divan-ı harpler ilga edilince adliyeye tevdi edilen evraklardan da net bir karara varmak mümkün değildi. Bundan dolayı divan-ı harplerde görülen davaların tetkik edilmesine karar verildi.

Edirne, Tekirdağ ve Kilitbahir Divan-ı Harb-i Örfilerindeki davaları tetkik etmek için 22 Ekim 1913 tarihinde, Mahkeme-i Temyiz azasından Mustafa Asım Bey ile Garb Ordusu Divan-ı Harb Reisi Mirliya Ahmet Tevfik Beylerden oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyonun göndereceği raporları incelemek üzere de merkezde Dahiliye Nezareti Müsteşarı Ali Münif Bey, Divan-ı Harb-i Örfi Reisi Sabık-ı Mirliya Tevfik Paşa, Bab-ı Âli Hukuk Müşaviri Reşit Bey ve Adliye Nezareti Umur-ı Cezâiye Müdürü Mazhar Beylerden oluşan bir komisyon kuruldu⁹⁸. Böylece, her iki komisyonda yapılacak çalışmalar ve divan-ı harplerde görülen davaların tasnif edilmesinde sonra genel af ilan edilecekti⁹⁹.

Bundan başka, 14 Kasım 1913 tarihinde Osmanlı devleti ile Yunanistan arasında imzalanan Atina Antlaşmasıyla¹⁰⁰ genel af ilan edilmesi gündeme gelince, aynı şekilde, İzmir Divan-ı Harb-i Örfisindeki davaları tetkik etmek üzere 10 Aralık 1913'te, Mustafa Asım Bey ile Tevfik Paşa görevlendirilecekti¹⁰¹. Affın kapsamına karar vermek üzere 7 Ocak 1914 tarihinde de Adliye ve Evkaf Nazırları ile Şurayı Devlet Reislerinden oluşan bir encümen kurulacaktı¹⁰².

Davaları tetkik eden Asım Bey'e göre; savaşıla ilgisi olmayan tecavüz, fi'l-i şen'î, adam öldürme ve mal edinme gibi şahsî suçların af olunmaması gerekiyordu.

⁹⁸ Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 9 Teşrin-i Evvel 1329 (22/10/1913), BOA.DH.SYS, 112-26/69, Lef. 15

⁹⁹ Meclisi Vükelanın 28 Zilkade 1331 (29/10/1913) tarihli kararı. BOA.MV, Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 20 Teşrin-i Evvel 1329 (02/11/1913), BOA.DH.SYS, 112-26/69, Lef. 2,

¹⁰⁰ Nihat Erim, a.g.e, s. 478, İstanbul Antlaşmasının af'la alakalı 3. maddesi şöyledir:

Muahede-i hazıradan evvelki vekayi-i siyasiyede methaldar bulunan bilcümle eşhas hakkında tarafeyn-i akideynce tam manasile af-fi umumi bahş olunmuştur. Binaenaleyh muharebe ile her ne suretle olursa olsun taalluk ve münasebeti olan ef'alden dolayı hiçbir kimse şahsı veya emvali veyahut hukukundan istifadesi itibarile takip veya tazip edilemeyecek ve bu gibi ef'ale mübteni olarak cihet-i adliyeden sadır olan bütün mahkumiyet kararları ve cihet-i idarece ittihaz olunan tedabir bilfiil hükümden sakıt olacaktır.

¹⁰¹ Meclisi Vükelanın 27 Teşrin-i Sani 1329 tarihli kararı (10/12/1913) ,BOA. MV. 183/13

¹⁰² Meclisi Vükelanın 25 Kanun-u evvel 1329 tarihli kararı. (07/01/1914), BOA. MV, 184/23

Yunan ordusuna katılanların, adalarda katliam yapanların durumlarının ise ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁰³

1-) GENEL AFFIN İLANI, UYGULANIŞI VE TAHLİYE EDİLEN MAHKUMLARIN YUNANİSTAN'A KAÇMASI

Mahallinde yapılan araştırmalar neticesinde, bütün suçları içine alan genel bir affın ilan edilmesinin mümkün olmadığı iyice anlaşılmıştı. Benimsenen bu görüş doğrultusunda, 1 Ocak 1914 tarihinde yayınlanan İrade-i Seniyye ile Osmanlı-Bulgar savaşında¹⁰⁴, 13 Ocak 1914 tarihinde yayınlanan İrade-i Seniyye ile de Osmanlı-Yunan savaşında¹⁰⁵ savaşla ilgisi görülmeyen ırza tecavüz ve fiil-i şen'i cürümleri ve şahsî suçlar af kapsamı dışında bırakıldı¹⁰⁶. Diğer suçlardan mahkum olanların affedilmesine karar verilerek hemen tahliyelerine başlandı. Böylece Edirne Valisinin ısrarla üzerinde durduğu cürümler af kapsamı dışında tutulmuş oldu.

Bu haliyle, kimlerin aftan istifade edip edemeyeceğine karar verilmiş olmasına rağmen uygulamada net bir karara varılmış değildi. Özellikle Harbiye Nezareti, düşman ordusuna yardım ederek, Osmanlı Devletinin yenilmesinde pay sahibi olanların, sadece ırk ve din üzerine işlenen cinayetlerle, askerden firar ederek düşman ordusuna katılanların cezalandırılmasını istemekteydi. Aslında genel olarak, bu konuda görüş bildirenlerin tamamı bu gibi suçluların affedilmemesi gerektiğine inanmaktaydılar. Yalnız, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası'nın da belirttiği gibi, işgal sırasında işlenen suçların adi, siyasi, askeri cürüm olup olmadığının birbirinden açık ve net bir şekilde ayırt edilemediği için, hukukî olarak bu tür suçları af kapsamı dışında bırakmak mümkün değildi. Daha da önemlisi şayet bu konuda bir yanlışa düşülürse Avrupa devletlerinden gelecek tepkilerden çekinilmekteydi.

¹⁰³ Asım Beyin gönderdiği tahrirat 28 Teşrin-i Sani 1329 (11/12/1913), İ.MMS, Tarih 1332 S 3, Vesika No:66, Lef 8,

¹⁰⁴ İrade-i Seniyye sureti 19 Kanun-u evvel 1329 (01/01/1914), BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 13

¹⁰⁵ İrade-i Seniyye sureti 31 Kanun-u evvel 1329 (13/01/1914), BOA.DH.EUM.EMN, 51/16, Lef. 9

¹⁰⁶ İrade-i Seniyye sureti 19 Kanun-u evvel 1329 (01/01/1914), İ.MMS,Tarih 1332 S 3, Vesika no. 66 Affın ilan edilmesinden sonra ilk aşamada Kilitbahir Divan-ı Harbi Örfisi'nden 181, Edirne Divan-ı Harbi Örfisi'nden 159, Tekfurdağı Divan-ı Harbi Örfisi'nden 104 olmak üzere toplam 444 kişinin tahliye edilmesine karar verildi.

Harbiye Nezaretinin başvurusu hakkında mütalaada bulunan Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası, devletin yenilmesinde pay sahibi olanların af kapsamı dışında değerlendirilemeyeceğini bildirirse de asker firarilerinin cezalandırılması konusunda hukukî bir engel bulunmadığı görüşünü bildirmekteydi. Hatta bunların cezalarını çektikten sonra ülkeden ihraç edilmesi gibi fevkalade bir tedbirin alınabileceğini ifade ediyordu¹⁰⁷.

İstişare Odasının ortaya koyduğu bu görüşler oldukça önemliydi. Böylece Meclisi Vükelanın aldığı bir kararla, asker firarileri de af kapsamı dışında tutuldu.¹⁰⁸ Bu gelişmeyle affın kapsamı bir nebze daha daraltılmış oldu.

İstişare Odasının mütalaasında en önemli ve en dikkat çeken nokta, asker firarileri için de olsa, suçluların cezalarını çektikten sonra ülkeden ihraç olunabileceğinin belirtilmiş olmasıydı. Buna benzer bir görüş de, af kanun taslağını hazırlayan komisyon tarafından dile getirilmişti. Komisyon raporunda, hazırlanan af kanun taslağında adam öldürme suçundan tahliye olunanları başka bir yerde iskan etmek için hükümete yetki verildiği belirtilmişti. Gerçi raporda hükümete böyle bir yetkinin verilmesinin nedeni adam öldüren suçluların, öldürdükleri kişilerin akraba ve yakınlarının saldırılarına karşı can güvenliklerinin sağlanması için olduğu belirtilmekteydi¹⁰⁹. Ama bütün bunlar, hem ahaliyi katledenler hem de düşman ordusuna yardım ederek Osmanlının yenilmesinde pay sahibi olanlar hakkında, bir takım yeni uygulamalara gidileceğinin ilk işaretleriydi.

Bu noktada, hükümetin, Rumlara karşı yeni adımlar atmaya hazırlandığı anlaşılmaktadır. Atılacak olan bu adımlar Rum göçünü de yakından ilgilendirmekteydi. Şöyle ki, bir çok Müslümanın öldürülmesine karışan ve düşman ordusuna bilfiil yardım ederek Osmanlı Ordusunun yenilgiye uğramasında etkili olmuş olan mahkumlar, afa tahliye edilmiş olsalar dahi, memlekette kalmaları sakıncalı olarak görülmekteydi. Bundan dolayı, Trakya'nın güvenliğinin sağlanması için, kalmalarında sakınca görülen gayrimüslimlerin hudut dışına çıkarılmasına karar verildi. Bu işlem, ordunun Trakya'ya girmesiyle birlikte, Bulgar ordusuyla kaçmayıp

¹⁰⁷ Bab-ı Ali Hukuk Müşavirliğinin Mütalası 19 Kanun-u Sani 1329 (01/02/1914), BOA.HR.HMŞ.İŞO, 29/9, Lef. 10/2

¹⁰⁸ Meclisi Vükelanın 16 Nisan 1330 (29/04/1914) tarihli kararı., BOA. MV, 188/4

¹⁰⁹ Hazırlanan Aff-ı Umumi kanun taslağının yorumu, BOA. İ. MMS, tarih 1332 CA 20, vesika no 56, Lef.1

geride kalan Bulgarlara uygulanmıştı. Tekirdağ'da, divan-ı harplerce mahkum edilen fakat ülkede kalmaları sakıncalı olanların hudut haricine çıkarılması için Dersâdet'e nakillerine başlandı¹¹⁰. Aynı şekilde Edirne Vilayeti'nde de bu yönde çalışmaların yapılmaktaydı. Valinin belirttiği üzere, bizzat kendisinin isteği üzerine, Edirne, Kırklareli ve çevresindeki köy ve kasabalarda, mutasarrıf ve kaymakamlar tarafından Bulgar ordusunda hizmet etmiş, Bulgar üniforması giymiş olan Rumların isim listeleri hazırlanmaya başlandı. Bulgar ordusu çekilirken onlarla birlikte kaçan Rumlar, sınırdan geri çevrilmeye, tekrar geri gelenler ise Batı Trakya'ya ya da Yunanistan'a sevk edilmeye başlandı¹¹¹.

Trakya'da kalması sakıncalı görülenlerin ülkeden çıkarılması, Edirne sınırında ilk önce Bulgar ordusuyla kaçıp daha sonra geriye dönmek isteyenlerin kabul edilmemesi, gelenlerin tekrar hudut dışına çıkarılmasıyla Rumlara yönelik tehcir uygulamaya konuldu. İleride göç bahsinde vurgulanacağı üzere tehcir işlemi Balkan Savaşında Bulgar ordusuyla birlik olup devlete ihanet eden Rumlara uygulanıyordu. Bu kişiler yakalanmış ve divan-ı harplerde genel itibariyle idam cezasına çarptırılmışlardı. Fakat ilan edilmek zorunda kalınan afla tahliye olmuşlardı. Yalnız ihanetleri sabit olan bu kişilerin memlekette kalmaları her açıdan sakıncalı görüldüğü için bu durumda olan Rumlar sınır ışı edilmekteydi.

Nitekim, Atina ve İstanbul Antlaşmalarının genel affı zorunlu kılması nedeniyle, Bulgar istilası zamanında, ahaliye yaptıkları zulümlerle neredeyse Bulgarlardan da daha ileriye gitmiş olan suçlu Rumları cezalandırmak mümkün olamamıştı. Açıkta Bulgar ordusuna destek vermiş olanların barış zamanında da aynı faaliyetlerine devam edeceklerinin kesin olması dolayısıyla, güvenlik açısından böyle bir uygulamaya gidilmesi anlaşılır bir durumdur.

Affı ilan eden İrade-i Seniyye'de Yunan ve Bulgarlarla işbirliği yapanlar hakkında bir hükme yer verilmemişti. 16 Nisan 1914 tarihinde çıkarılan genel af kanun-u muvakkatinde de, yine İrade-i Seniyye'de olduğu gibi savaş alanı olan Edirne ve Çatalca'da işlenen suçlardan, ırza saldırı, fiil-i şen'i ve şahsî cürümler af

¹¹⁰ BOA. DH.EUM.EMN, 50/10, Tarih 1332 Rabii'l Evvel 4 (31/01/1914)

¹¹¹, Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 21 Nisan 1330 (04/05/1914), BOA. DH.KMS, 16/38, Lef 7
Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gelen 6 Teşrin-i Sani 1329 (19/11/1913) tarihli şifre, BOA. DH.KMS, 5/18, Lef.2

kapsamı dışında bırakılmış¹¹², ihaneti sabit olanlar hakkında ayrıca bir hükme yer verilmemişti. Gerçi, yukarıda belirtildiği üzere, kanun taslağını hazırlayan komisyonun raporunda, bu gibi mahkumların başka yerlere sevk edilmesi için hükümete yetki veren bir maddenin kanun taslağına alındığı belirtilmişti. Yalnız, Meclis-i Mahsus zabtında, taslağın bazı maddelerinin ta'dil ve tashih edildiğinin belirtilmesinden anlaşılmaktadır ki, hükümet, tepki çekeceği endişesiyle çıkarılan af kanun-u muvakkatinde böyle bir maddeye yer vermemiştir¹¹³. Yani, hukukî açıdan cezalandırmak yönünde karar alınamayan, fakat affedilmesi de mümkün olmayan mahkumlar hakkında, fiilî olarak tehcir uygulamasına gidilmekteydi. Hudut haricine çıkarılanların kayıtlarına rastlanamadığı için, ne kadar kişinin Yunanistan'a veya Batı Trakya'ya sevk edildiğini söylemek mümkün değildir.

Bulgar ordusuna bil fiil katılarak Osmanlı Ordularına karşı savaşmış, Osmanlı askerini öldürmüş Rumların, köy ve kasabalarda isim isim tespit edilmeye başlanması ve belirlenen kişilerden bir kısmının yurt dışına çıkarılması, Yunanistan'a sevk edilmesi, Trakya'da yaşayan Rumlar arasında korku ve endişenin yayılmasına neden olmaktadır.

Korkunun en büyüğünü ise aflat birlikte divan-ı harplerden tahliye olan Rumlar yaşamaktaydı. Af sayesinde idam, kürek, hapis gibi cezaları çekmekten kurtulmuşlardı. Fakat bu mahkumlar, köylerine döndükleri zaman zulmettikleri insanların kendilerinden intikam alacakları korkusunu taşımaktaydılar. Yukarıda belirtildiği üzere, divan-ı harplerde yargılanan yaklaşık 2000 kişinin çoğunluğunun, adam öldürme, gasp, yağma gibi suçları işlemiş olması, duyulan korkunun ne kadar genel bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Kendilerinden intikam alınmasından korkan bu mahkumlar, yaşadıkları köylere dahi dönemez hale gelmişlerdi. Hayatlarını kurtarmak için, kendilerine göre emniyet içinde yaşayacakları, anavatanları olarak gördükleri Yunanistan'a göç etmeyi, bir kurtuluş olarak görmeye başladılar. Yani, savaşta umduklarını bulamamış olmak, savaş sonrası da Bulgarlarla

¹¹² 3 Nisan 1330 tarihli aff-ı umumî kanun-u muvakkatı (16/04/1914), BOA.BEO, 326259

¹¹³ Meclis-i Mahsus Zabıt Varakası 2 Nisan 1330 (15/04/1914), BOA. İ. MMS, tarih 1332 CA 20, vesika no 56, Lef.5

Af Kanun-u Muvakkatı 17 Teşrin-i Evvel 1331 (30/10/1915) tarihinde Meclis-i Âyan'da görüşülerek aynen kabul edilmiştir. **Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi 1330-1331, C.1-3/1**, TBMM Bas. 1990, s.505-506

işbirliği yapmış olmalarının bir sonucu olarak yaşam koşullarının zorlaşmış olması, Rumların Yunanistan'ı anavatanları olarak görmelerine neden olmuştur.

Cisri Ergene ahalisinden olan Yorgi Konstantin'in, tahliye sonrası memleketine dönmekten niçin korktuğunu anlattığı mektubu, kendisi gibi afla tahliye olan Rumların içinde buldukları psikolojik durumu ve kurtuluş çaresi olarak neyi düşünmeye başladıklarını açık bir biçimde göstermektedir. Mektup şöyledir:

Bizi mahpushaneden tahliye edenler, Cenâb-ı Hakka dua ederim ki hayatımı kurtardım fakat oraya gelmekliğim imkan haricindedir. Çünkü orada ve civar İslam köyler ahalisi beni pek ziyade tanıdıklarından ve benim böyle birden bire geldiğimi görür görmez, İslamlar beni telef ederler veyahut mecburi olarak ben birisini öldüreceğim. Bunun için de sakınıyorum. Kararım ise Selanik'te yaşamaktır. Binaenaleyh, pederime ve siz sevgilim Vasilyo rica ederim tarlaları ve mevcut buğday, arpa ekinlerini eğer müşterisi varsa satınuz, yoksa icara verip para ile geliniz. Geldiğinizde kiliseye geliniz. Orada beni bulursunuz. Sizi herhalukarda beklerim. Beraber buradan Selanik'e kaçalım. Orada beraberce korkmadan yaşayalım. Buraya gelirken gerek benim ve gerek senin elbiselerimizi beraber getiriniz. Mandaların ikisini hemşireme veriniz. On beş güne kadar bütün eşyayı satıp buraya gelmenizi isterim. Ucuz bahalı satıp gelmelisiniz ve bu suretle elinizde bir miktar para bulsun Allah bize daha ziyadesini verecektir. Kemâlî muhabbetle selam ederim. Pederime, valideme ve biraderlerime bütün akrabalarımaya selam ederim. Buraya geldiğiniz zaman doğruca Papa Konstantin'in hanesine geliniz. Araba ile Gelibolu'ya Gelibolu'dan da kayık veyahut vapurla Çanakale'ye gelirsiniz. Buraya gelirken tezkire-i Osmaniyeleri de beraber getiriniz.

*Zevciniz Yorgi Konstantin*¹¹⁴

Mektup, eşyle buluşmak üzere Gelibolu'ya gelen Yorgi'nin eşi Vasilyo'nun üzerinde ele geçmiştir. Ayrıca, Yorgi de, eşhası muzırca olduğu için zabıta tarafından

¹¹⁴ Yorgi veledi Konstantin'in mektubunun çevirisi 20 Nisan 1330 (03/05/1914), BOA.DH.EUM.EMN, 63/1, Lef.3

takip edilmektedir. Yorginin de diğere eşhası muzırralar gibi sınır dışına çıkarıldığı anlaşılmaktadır¹¹⁵.

Mektubun sahibi Yorgi ve onun gibi olanların nasıl bir korku içinde oldukları, yaptıklarından dolayı artık Türk komşularıyla birlikte yaşamaktan çekindikleri, mallarını mülklerini ucuz pahalı elden çıkarıp bir an önce, anavatanları Yunanistan'a gitme telaşında oldukları görülmektedir.

Trakya'da bunlar yaşanırken Batı Anadolu'da durum daha sakindi. Hükümet Aydın Vilayetinde daha hassas davranıyordu. Bunun da sebebi hem Batı Anadolu'da daha fazla Rum yaşıyor olması hem de Batılı Devletlerin bütün dikkatlerinin İzmir ve çevresine yoğunlaşmış olmasıydı. Özellikle Fransa, Rumların koruyuculuğunu üstlenmiş ve gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Fransa, savaş devam ederken, İzmir ve çevresindeki Rumlara baskı uyguladığı iddiasıyla, Rumları korumak için bir savaş gemisini İzmir'e göndermişti.

İzmir'in bu hassas konumu dolayısıyla burada çıkacak bir karışıklık beraberinde daha büyük sorunlara neden olabilirdi. Bu tehlikeyi göz önünde bulunduran hükümet, 1914 yılının başlarına kadar Batı Anadolu Rumlarının savaşta Yunanistan'la birlikte hareket etmiş olmalarına karşı Trakya'dakine benzer bir uygulamaya gitmemiştir. Gerçi daha önce belirtildiği üzere suçlu olanlara çeşitli cezalar verilmekteydi. Ama Edirne sınırında Bulgar ordusuyla kaçanların geri kabul edilmemesine karşın Aydın Vilayeti için böyle bir karar alınmamıştı. Dahiliye Nezareti, adaların işgaline karışanların tekrar Anadolu'ya geldiklerinde gönüllü askerler ve halk tarafından sahillere çıkmalarına engel olunmasına da karşı çıkmaktaydı. Böyle bir durumun adaların Yunanistan'a bırakıldığı şeklinde yanlış bir anlamaya sebebiyet vereceği vurgulanarak, bu kişilerin karaya çıkmalarına izin verilmesini, suçlu olanların ise mahkemelere sevk edilerek yargılamalarının yapılmasını istemekteydi.

Bundan başka, İzmir Divan-ı Harb-i Örfisi tarafından verilen idam cezalarının tatbikinde de zamanın koşullarına dikkat edilmekteydi. Rumları galeyana getirmesi ve Yunanistan'ın tepkisine neden olması ihtimallerinden dolayı, idamların tatbiki tehir edilmekteydi. Örneğin Midilli'nin işgaline karışan ve kurdukları çetelerle İslam

¹¹⁵ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 27 Nisan 1330 (10/05/1914), BOA.DH.EUM.EMN, 63/1, Lef.2

ahaliye zulmeden Kaptan Konstanti oğlu Vasil, Mihail oğlu Nikola, Konstanti oğlu Metro, Panayot oğlu Hristo, Garib Atnaş oğlu Hralambo, Yani oğlu Konstantin, Kasap oğlu Pandali Dimitri'lerin 1913'ün başlarında İzmir Divan-ı Harb-i Örfisinde yapılan yargılamaları neticesinde suçları sabit görülerek idam cezalarına çarptırılmışlardı¹¹⁶. Bu kişilerin idam edilmeleri için İrade-i Seniyye'ler bile çıkmış olmasına rağmen¹¹⁷, Dahiliye Nezareti'nin Aydın Vilayeti'ne gönderdiği tahriratla idamların sonraki bir emre kadar gerçekleştirilmemesi tebliğ olunmuştu¹¹⁸. Genel affın ilan edilmesinden sonra da Yunan ordusuna ve adaların işgaline karışan ve İzmir Divan-ı Harb-i Örfisi tarafından mahkum edilen 20 Rum ve 5 Ermeni toplam 25 idam mahkumunun tahliye olunmasına kara verilmişti. Bunlardan ikisinin İslam ahaliye yaptıkları zulümlerin yanında tecavüz suçunu da işlemiş olduklarından sadece bu suçtan yargılanmalarının devamına karar verilmişti¹¹⁹. Hatta daha da ileriye gidilerek adli mahkemelerde görülen bu suçların, delil ve şahit yetersizliği nedenleriyle beratla sonuçlanmalarının yüksek bir ihtimal olması dolayısıyla, Dahiliye Nezareti'nden Aydına Valisi Rahmi Bey'e gönderilen tahriratla halkın tepkisine neden olmayacaksa, tecavüz suçu nedeniyle affedilmeyen iki kişinin de affedilmesi istenmişti¹²⁰.

Bütün bunlar, Dahiliye Nezareti'nin hassasiyetini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Fakat hükümetin bu konudaki tavrı, Yunanistan'ın Müslümanlara karşı gösterdiği katı tutum yüzünden 1914'ün başlarından itibaren yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. Her şeyden önce Yunanistan'ın binlerce Müslümanı zorla göç ettirilmesi, mallarına el konulması, evlerine Rum göçmenlerin yerleştirilmesi, hem Yunan askerleri hem de yerli ahali tarafından Müslümanlara çok ağır baskı, şiddet, dayak uygulanması, hükümet tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Bir de orada da uygulaması gereken genel affa aykırı olarak, Yunanistan'ın hapislerdeki Müslümanları tahliyeye yanaşmaması, savaş zamanında esir aldığı Osmanlı

¹¹⁶ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 1 Nisan 1329 (14/04/1913), BOA. DH.SYS, 112-22/51, Lef. 13, 11, 8

¹¹⁷ İrade-i Seniyye sureti 9 Mart 1329 (22/03/1913), BOA. DH.SYS, 112-22/51, Lef.12,14,9,3

¹¹⁸ Dahiliye Nezareti'nin Aydın Vilayetine gönderdiği tahrirat 10 Mart 1329 (23/03/1913), BOA. DH.SYS, 112-22/51, LEF. 15/1

¹¹⁹ Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 6 Kanun-u Sani 1329 (19/01/1914), BOA. DH. EUM .EMN, 51/16, Lef. 7/1

¹²⁰ Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat 22 Kanun-u Sani 1329 (04/02/1914), BOA. DH. EUM.EMN, 51/16, Lef. 1/1

askerlerini bile tahliye etmemesi ¹²¹ hükümetin, savaş suçlularının cezalandırılmasındaki ılıman tavrının sertleşmesine neden oldu. Adalarda Yunan işgaline karışanların takibine daha fazla önem verildi. Osmanlı askerine silah kullanan ve asker öldüren Rumlar af kapsamı dışında tutulmaya başlandı. Örneğin, Yunan Sefareti'nin Meis isyanına katılmalarından dolayı, Mersin hapisanesinde tutulan 10 mahkumun af çerçevesinde serbest bırakılması isteğine karşı, 7 mahkumun serbest bırakıldığı fakat 3'ünün Osmanlı askerini katletmelerinden dolayı, affedilmelerinin mümkün olmadığı, haklarındaki takibatın devam ettiği cevabı verilmiştir¹²².

Bundan başka, af kapsamının dışında kalan şahsî ve adî cürümlerin, adlî mahkemelerde yapılacak yargılamalarda, şahit ve delil yetersizliğinden dolayı tahliye ile sonuçlanması ihtimalinden, bu davaların divan-ı harpte görülmesine karar verilmiştir¹²³. Yargılamada böyle bir değişikliğe gidilmesinin nedeni, tecavüz cürümünün bir çok Rum tarafından işlenmiş olmasıydı. Bunlar da savaş ve göç nedeniyle meydana gelen delil ve şahit yersizliğinden berat ederek serbest kalacak olsalardı halkta büyük bir tepki oluşacaktı¹²⁴. Neticede değişiklikle birlikte, bu mahkumların cezalandırılması mümkün olmuştur.

Yunanistan'ın Müslümanlara uyguladığı baskı, İttihat ve Terakkinin de politikalarının değişmesine neden olmuştur. Hükümet, 1914 yılından itibaren, özellikle savaş döneminde meydana gelen ayrılıkçı faaliyetlerin bir daha ortaya çıkmaması için Batı Anadolu'da güvenlik tedbirlerini en üst seviyede uygulamaya başlamıştır. Zararlı faaliyetleri görülenler hakkında takibatlar daha da arttırılmıştır. Rumların, Yunanlılık lehine yürüttüğü bütün faaliyetler en ağır şekilde cezalandırılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Makedonya'da Yunan ordusuna katılmış olan fakat aftan istifade ettiği için serbest kalanlardan zararlı faaliyetlerine

¹²¹ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat 9 Kanun-u Sani 1329 (22/01/1914), BOA. DH.KMS, 13/29, Lef. 1/1

¹²² Konya Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 3 Mart 1330 (16/03/1914), BOA.DH.KMS, 14/33, Lef. 3

¹²³ Dahiliye Nezareti'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 4 Şubat 1329 (17/02/1914), BOA. DH.EUM. EMN, 53/14, Lef. 1/1. Dahiliye Nezareti Harbiye Nezareti'nden tecavüz suçlusu Konstantin oğlu Kaptan Vasil ile Limmili İstrati oğlu Metro'nun ve bunlar gibi tecavüz suçluların tekrar muhakemelerinin yapılması için evraklarının buldurularak gönderilmesini istemektedir.

¹²⁴ Aydın valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 29 Kanun-u Sani 1329 (11/02/1914), BOA. DH.EUM. EMN, 53/14, Lef. 2

devam eden Rumların ağır bir şekilde cezalandırıldığı görülmektedir. Mesela; Yunan ordusuna katılarak Müslümanları öldürmüş olan, Haydarpaşa Şimendifer Kumpanyası çalışanlarından Atnaş veledi Kosti ile bahçıvan Polihozon aftan istifade ettikleri için cezalandırılmaktan kurtulmuşlardı. Yalnız, bu kişiler, zararlı faaliyetlerine devam ederek Makedonya'da Yunan askerlerinin, Müslümanlara ve camilere yaptıklarını gösteren fotoğrafları ve Yunan askeri olarak kullandıkları silahları, büyük bir gururla etrafındakilere göstererek Rumları devlet aleyhine tahrik ettiklerinden dolayı, 15'er sene kalebentliğe çarptırılmışlardı¹²⁵.

Bütün bunlar şunu açıkça göstermektedir ki, Balkan Savaşında, Bulgar ordusuyla birlik olup Osmanlı Devletinin yenilmesi için mücadele veren ve bu gaye ile yerli ahaliye zulmeden Rumlar, Osmanlı ordusunun Trakya'yı geri almasıyla birlikte işledikleri suçların hesabını kanun karşısında vermek zorunda kalmışlardır. Hesap vermekten korkan bir kısım Rum, daha Bulgar ordusu çekilirken korkudan onlarla birlikte kaçmıştır. Ordunun Trakya'yı ele geçirir geçirmez Bulgar işbirlikçilerinin tutuklanmaya başlanması, divan-ı harplerde bir çok kişinin yargılanmış ve çeşitli cezalara çarptırılmış olması, Rumların büyük bir korku ve endişe içinde kalmalarına neden olmuştur. Bu mahkumlar antlaşmaların gereği olarak ilan edilen genel aflla tahliye edilmişlerdir. Ama bu sefer de, zulmettikleri insanların intikamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Öldürdükleri, mallarını yağmaladıkları insanlarla kardeşçe yaşayamayacaklarını anlayan mahkum Rumlar, büyük bir telaş içerisinde anavatanları olarak gördükleri Yunanistan'a kaçmışlardır. Hükümet de aflla tahliye olan fakat Bulgar ordusunda bizzat görev almış, Bulgar üniforması giymiş ve Trakya'nın güvenliği açısından kalmaları sakıncalı görülenleri sınır dışına çıkarmaya veya Yunanistan'a sevk etmeye başlamıştır. Bu uygulamayla ilk defa Rum tehciri yapılmış olacaktır. Bütün bu gelişmelerin etkisiyle oluşan ortam, Trakya'daki Rumların Yunanistan'a göç etmesinde oldukça etkili olmuştur.

Aydın Vilayetindeki durum ise 1914 yılının ilk aylarına kadar oldukça sakindir. Aydın Vilayetindeki Rumlar da Yunan ordusuna büyük destek vermiştir. Yunanlar tarafından adaların işgal edilmesinde önemli rol oynamışlardır. 1913

¹²⁵ Sadarettin Harbiye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 6 Mayıs 1330 (19/05/1913), BOA. BEO, 321376

yılından itibaren Yunan ordusuna katılanlar, adalarda ahaliye zulmedenler hakkında kanuni takibatlar yapılarak, Rumların zararlı faaliyetleri önlenmeye çalışılmıştır.

Savaş sonrası da aynı şekilde savaşta suç işleyenler hakkında takibatlara devam edilmiştir. Yalnız Batı Anadolu'da, Trakya gibi savaş alanı olmadığı için savaş sonrası Trakya'dakine benzer bir ortam söz konusu olmamıştır. Genel aklı birlikte burada da, Yunanistan'a destek verme suçundan mahkum olanlar tahliye olunmuşlardır. Ama 1914 yılının başlarından itibaren, Yunanistan'ın Müslümanlara baskı uygulamaya başlaması, ittifak ve Terakkinin de tavrının değişmesine neden olmuştur. Hükümet Yunanistan'ın bu siyasetine karşılık olarak hem savaş döneminde işlenen suçlar hakkında yürütülen takibatları arttırmış, bu suçlulara daha dar kapsamda af tatbik etmeye başlamış hem de savaş sonrası işlenen suçları ağır bir şekilde cezalandırmaya başlamıştır. Bu durumun, Rumların göç etmelerinin temin edilmesi gayesinin bir parçası olarak uygulanmaya konduğu söylenebilir.

C- MUHACİR İSKANININ RUM GÖÇÜNE ETKİSİ

Balkan Harbinde Osmanlıya savaş açan devletler, bu topraklar üzerinde yaşayan Müslüman varlığını da ortadan kaldırmak için harekete geçmişlerdi. İşgal ettikleri topraklar üzerinde kendi egemenliklerini sağlamaya çalışan devletler, Balkanları Müslümanlardan temizlemek için masum halka karşı çok geniş çaplı katliamlar yapmaktaydılar. Neticede, asker ve komitacıların katliamları nedeniyle insanlar akın akın Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Bu durum, savaş boyunca devam etti. Savaş sona erip antlaşmalar yapıldıktan sonra, Müslümanların maruz kaldıkları baskı, zulüm ve katliamlar daha da ağırlaştı. Masum insanlara uygulanan etnik temizlik neticesinde, binlerce insan ya hayatını kaybetti ya da yaşadığı toprakları terk ederek Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı.

Savaşla birlikte meydana gelen göç hareketine geçmeden önce, Balkanlardaki müslüman varlığının ortaya konulması, Balkanlı müttefikler tarafından gerçekleştirilen etnik temizliğin boyutlarının anlaşılması açısından oldukça önemli olacaktır.

Savaştan önce Balkan nüfusu içerisinde Müslümanların oranı diğer unsurlardan daha fazlaydı. Savaşa sahne olan ve Balkan devletleri tarafından paylaşılan Doğu ve Batı

Rumeli'deki İşkodra, Kosova, Manastır, Selanik ve Yanya'da çoğunluğu Müslümanlar oluşturmaktaydı. 1906-1907 Osmanlı nüfus sayımına göre beş vilayetin nüfus oranları şu şekildeydi:

Vilayet	Nüfus	Müslüman	Rum	Bulgar
Selanik	921,359	419,604	263,881	155,710
Kosova	671,653	379,595	13,594	272,818
Manastır	824,828	328,551	286,001	197,088
Yanya	516,766	225,415	286,592	
İşkodra	89,848	81,150	6,098	
Genel Toplam	3,024,454	1,434,315	856,166	625,616

Buna göre beş vilayetin 3.024.454 olan toplam nüfusu içinde 1.434.315 kişiyle en kalabalık millet Müslümanlardı. Müslümanlardan sonra 856.166 Rum, 625.616 Bulgar bulunmaktaydı.

Ayrıca Edirne Vilayeti'nin de 1.133.796 olan toplam nüfusunun 618.604'ünü Müslümanlar, 340.982'sini Rumlar, 119.476'sını Bulgarlar, 26.144'ünü Ermeniler, 23.839'unu Yahudiler oluşturmaktaydı.¹²⁶

1911 yılının rakamlarına göre ise yine demografik üstünlük Müslümanların elindeydi. Justin McCarthy'nin belirttiğine göre, Avrupa Osmanlı coğrafyasında 6.353.000 olan toplam nüfus içerisinde 3.242.000 olan Müslüman nüfus, %51'lik bir oranla Balkan milletleri içerisinde en kalabalık olanıydı. Rumlar %25, Bulgarlar %19, diğerleri de %5'lik bir orana sahiptiler. McCarthy'ye göre Müslüman ve diğer unsurların vilayetlere göre dağılımı şu řekildeydi¹²⁷.

¹²⁶ Kemal H. Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikler, Tarih Vakfı Yurt yay.İstanbul 2003, s.204

¹²⁷ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge umar, İstanbul, İnkılap yay. 1998, s.144

Vilayet	Müslüman	Rum	Bulgar	Toplam
Edirne	760.000	396.000	171.000	1.427.000
Selanik	605.000	398.000	271.000	1.348.000
Yanya	245.000	331.000	-	561.000
Manastır	456.000	350.000	246.000	1.065.000
İşkodra	218.000	11.000	-	349.000
Kosova	959.000	93.000	531.000	1.063.000
Toplam	3.242.000	1.558.000	1.220.000	6.353.000

McCarthy ile aşağı yukarı aynı rakamları veren bir diğer istatistikte de, Balkan Savaşlarından önce Edirne dışında beş vilayetin nüfusu 3.638.800 idi. Doğu ve Batı Trakya'nın nüfusu ise 2.291.200 kişiydi. Buna göre toplam Avrupa Osmanlı coğrafyasındaki 5.930.000 olan nüfusun, 3.200.000'ini Müslümanlar teşkil etmekteydi¹²⁸

Rakamlar ortaya koymaktadır ki, Balkan devletleri tarafından işgale uğrayan Osmanlı toprakları üzerinde demografik üstünlüğe sahip unsur Müslümanlardı. Ama ne yazık ki katliam ve göç ettirmeler Müslümanlar lehine olan bu üstünlüğün tamamen bozulmasına neden olacaktı. Yine McCarthy'nin belirttiğine göre, Balkanlardaki Osmanlı topraklarını aralarında pay eden Sırp, Bulgar ve Yunanların ele geçirdiği topraklarda yaşayan 2,315,293 Müslüman'dan, 1923 yılına gelindiğinde geride sadece 870,114 kişi kalacaktır. İki rakam arasında ortaya çıkan 1,445,179 kişilik farktan 812,771'i Anadolu'ya göç ederek sağ kalmayı başarsa da 632,408 kişi, yapılan katliamlarda hayatını kaybetmiştir¹²⁹.

Balkan Savaşıyla birlikte baskı ve zulme maruz kalan Müslümanlar, Anadolu'ya göç ediyorlardı. Savaşla birlikte Balkanlardan çok büyük bir göç dalgası başlamıştı. Gelen muhacir sayısı yüzbinleri bulmaktaydı. Savaşın başından itibaren başlayan göç, 1914 yılının ortalarına kadar çok yoğun bir şekilde devam etmişti. Meclis-i Mebusan'da muhacirlerle ilgili açıklama yapan Dahiliye Nazırı Talat

¹²⁸ Genelkurmay Harp tarihi Başkanlığı, **Balkan Harbi (1912-1913), I**, Ankara 1970, s.74

¹²⁹ Justin McCarthy, *age*, s.191-192

Paşa'nın bildirdiğine göre, savaşın başından 1914'ün Temmuz ayına kadar gelen muhacir sayısı 270,000'den fazlaydı¹³⁰. Muhacirlerin göçü I. Dünya Savaşı sırasında da devam edecektir. Nitekim, 25 Eylül 1920 tarihinde Dahiliye Nezaretinin hazırladığı cetvele göre Balkan Savaşından itibaren Anadolu'ya gelen muhacirlerin sayısının 509,922'ye ulaştığı belirtilmiştir¹³¹.

Balkan Savaşı sürecinde gelen yaklaşık 300.000 muhacirin büyük çoğunluğu, Trakya ve Batı Anadolu'ya yerleştirilmekteydi. Hükümet tarafından uygulanan bu iskan siyaseti, Anadolu'nun güvenliğinin sağlanması için alınması gereken en önemli tedbir olarak düşünülmüştü. Rumların nispeten yoğunluklu olarak yaşadıkları bu bölgelerde, dışarıdan ve içeriden gelebilecek tehlikelerin önlenmesi için ilk önce, Türk nüfusunun arttırılması gerekli görülmüştü.

Trakya ve Batı Anadolu'da Türkler Rumlar karşısında çoğunluğu teşkil etmekteyseler de, özellikle Balkan Savaşında savaş alanı olan Trakya'da, savaş ve işgal dolayısıyla Türk nüfusu oldukça azalmıştı. Türklerin Anadolu'ya göç etmesi ve Batı Trakya'daki Rumların da buraya gelip yerleşmeleriyle Rum nüfusu artmıştı. Savaşta yaşanan acı tecrübeyle Rumlar, Yunan ve Bulgarlarla işbirliği yapmıştı. Bir daha böyle bir duruma mahal bırakmamak ve gelebilecek tehlikeleri bertaraf edebilmek için Türk nüfusunun arttırılması gerekmektedir.

Türk nüfusunun arttırılmasına ihtiyaç duyulan bir diğer yer ise Batı Anadolu'ydu. Megali İdeacı Yunanistan Ege adalarını işgal ederek Anadolu'ya oldukça yaklaşmıştı. Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumların Yunan fikirlerine sahip olması ve Yunanistan'la işbirliği içinde olması, Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya asker çıkarma tehlikesini daha da arttırmaktaydı. Rumlar, Batı Anadolu sahillerinde yoğun olarak yaşamaktaysalar da azınlık durumundaydılar. Buna karşın sahillerde nüfus çoğunluğuna sahip olmak için gizlice çalışmaktaydılar. Rumlar, Anadolu'nun iç kesimlerinden, Trakya'dan, Rumeli'den, başta İzmir, Ayvalık ve Edremit olmak üzere sahillere gizlice göç etmekteydiler¹³². Hem bu gizli planı bozmak hem de Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya asker çıkarması durumunda

¹³⁰ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), C. 1-3/1, s.609-611

¹³¹ Osmanlı Selanik Başkonsolosluğunun tahrirati, BOA. HR.HMŞ.İŞO, 111/15, Lef. 2

¹³² İzmir Kuvayi Mürettebesi Kumandanlığından gelen 3 Nisan 1329 (16/04/1913) tarihli tahrirat suretidir; BOA. DH.EUM.EMN, 90/9, Lef.2

Rumların Yunanistan'la birlik olmasını önlemek için, Türk nüfusunun arttırılmasına gerek duyulmaktaydı.

Balkan Savaşıyla Anadolu'nun güvenliğinin sağlanmasını birinci plana alan İttihat ve Terakki, bütün bunları göz önünde bulundurarak gelen muhacirleri Edirne, Çanakkale, Balıkesir ve İzmir çevresine sevk ve iskan etmekteydi. Dahiliye Nazırı Talat Paşanın Sadarete gönderdiği 16 Mayıs 1915 tarihli tahriratında, savaşla birlikte gelen muhacirlerden 145320'sinin Aydın'a, 62.630'unun Edirne'ye, 14.687'sinin Balıkesir'e (Karesi), 6747'si Çatalca'ya, 5061'inin Çanakkale'ye iskan edildiğini bildirmiştir. Talat Paşanın bildirdiğine göre buralara yerleştirilen muhacirlerin toplam sayısı 234.445'tir.¹³³ Bundan da anlaşılmaktadır ki İttihat ve Terakki tarafından muhacirlerin neredeyse tamamına yakını Trakya ve Batı Anadolu'ya yerleştirilmiştir.

Trakya ve Batı Anadolu'ya muhacir sevkine I. Dünya Savaşı boyunca da devam edilmiş, Dahiliye Nezaretinin 1920 tarihinde hazırladığı cetvelde, Anadolu'ya gelen 509.922 muhacirin 350 bine yakınının yine buralara sevk edildiği belirtilmiştir. Hazırlanan bu cetvele göre muhacirlerin sevk edildiği yerler ve miktarları şöyleydi:

Balkan harbini müteakip hicret edenler:	
Muhacirlerin Bulunduğu Yerler	Gelen Muhacir Sayısı
İstanbul	3,609
Edirne	132,500
Adana	9,059
Ankara	10,008
Aydın	145,868
Halep	10,504
Hüdavendigâr	20,853
Suriye	3,187

¹³³ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat 3 Mayıs 1331 (16/05/1915); BOA.BEO, 326465

Sivas	10,805
Kastamonu	257
Konya	8,512
Mamuratül Aziz	242
İzmit	6,771
Eskişehir	9,088
Bolu	257
Canik	3,875
Çatalca	7,500
Karesi	14,687
Kala-i Sultaniye	4,033
Kayseri	6,140
Karahisar-ı Sahip	280
Menteşe	700
Maraş	5,031
Toplam	413,922
Cezayir-i Bahrisefid'den (Adalardan gelenler)	96,000
TOPLAM	509,922

Görülmektedir ki, 145,868 kişiyle en fazla muhacir Aydın Vilayetine iskan edilmiştir. Ondan sonra da 132,500 kişiyle Edirne gelmektedir. Nezaretin hazırladığı bir diğer cetvele göre Aydın Vilayetinde muhacir iskan olunan merkezler ve buralara iskan olunan muhacir miktarları şu şekildedir:

Liva ve Kaza İsmi	Hükümet Yardımına Muhtaç Olanlar	Hükümet Yardımına Muhtaç Olmayanlar
Mülhakatı ile Birlikte Denizli	3,000	7,000
İzmit Livası	10	-
Aydın Livası	13,000	-
Kütahya Livası	800	-
Teke Livası	70	-
Antalya Livası	500	-
Adapazarı Kazası	4	-
Nazilli Kazası	3,002	5,000
Çine Kazası	3,200	7,000
Söke Kazası	3,134	5,000
Kuşadası Kazası	1,066	3,000
Ödemiş Kazası	1,000	2,000
Dinar Kazası	268	500
Sandıklı Kazası	385	800
Edremit Kazası	1,559	-
Havran Kazası	621	-
Uşak Kazası	411	59
Bandırma Kazası	366	-
Sultanhisar Nahiyesi	268	500
Ekince Nahiyesi	750	1,500
Köşek Nahiyesi	600	1000
Yeni Pazar Nahiyesi	2,500	5,000
Karahayt Nahiyesi	671	1000
Dalama Nahiyesi	2,057	4,000

Bağarası Nahiyesi	767	2,000
Balıkesir Livası	5,768	9,200
Balya Kazası	306	1,800
Burhaniye Kazası	1,253	3,925
Sındırgı Kazası	51	1,400
Gönen Kazası	243	2,987
Balat Kazası	37	1,700
Kepsut Kazası	395	3,735
Kozimi Kazası	304	2,779
Bigadiç Kazası	482	3,779
Giresun Kazası	167	1,436
Fart Kazası	1,010	6,920
Konakpınar Kazası	149	2,370
Şamlı Kazası	357	1,573
İvrindi Kazası	277	1,385
Toplam	50,772	91,359
Genel Toplam	142,131	

Uygulanan bu iskan politikası, bir yandan Anadolu'nun güvenliğini sağlamaya yönelik, diğer taraftan Rumların zararlı faaliyetlerine karşı alınmış bir önlem olarak iki taraflı bir işleve sahipti. Ayrıca bu politika, Osmanlı Devletinin özellikle II. Abdülhamit döneminden itibaren uygulamakta olduğu iskan politikasının devamı niteliğindedir¹³⁴. Abdülhamit döneminde, 93 Harbinden sonra gelen muhacirler bu politika çerçevesinde ilk önce Batı Trakya'ya olmak üzere Marmara, Batı Anadolu ve İç Anadolu'nun batı kesimlerine iskan edilmişlerdi. Çanakkale Boğazı gibi önemli stratejik noktalarda azalan Türk nüfusunu arttırmak, Rumlar ile

¹³⁴ Gülfettin Çelik, "Osmanlı Türkiyesine XIX. Yy. Sonlarında yapılan Göçlerin Sosyo- Ekonomik Bakımdan Tahlihi", **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri** 29-31 Mayıs 1995, İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Tarih Araştırmaları Merkezi yay. İstanbul 1996, s.119-120

Türkler arasında nüfus dengesini oluşturmak, boğazın güvenliğini sağlamak için boğazın her iki tarafına da muhacir iskan edilmişti. Muhacirlerin batıya iskan edilmesinin bir diğer nedeni de iklim ve fiziki şartlara dikkat edilmeden yapılan yanlış iskanlar neticesinde bir çok insanın telef olmasıydı. 93 harbiyle gelen muhacirlerden bir bölümünün Diyarbakır, Van, Musul, Halep ve Basra gibi oldukça uzak ve Balkanlardan gelen insanların uyum sağlamakta zorlanacakları iklim koşullarının olduğu yerlere iskan edilmesi, bir çok muhacirin intibaksızlıktan dolayı telef olmasına yol açmıştı. Bu acı tecrübenin yaşanmış olması muhacir iskanında iklime de dikkat edilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı¹³⁵. Bütün bunları dikkate alan İttihat ve Terakki de kendisinden önce benimsenen politikayı devam ettirmekteydi.

1-) YUNANİSTAN'IN MÜSLÜMANLARI GÖÇE ZORLAMASI

Yalnız 1914 yılının başlarından itibaren bu iskan siyaseti Rumlara yönelik bir hal almaya başlayacaktır. Bunun da nedeni Atina Antlaşmasından itibaren Yunanistan'ın Müslümanlara karşı uyguladığı baskı ve zulümleri arttırmış olmasıydı. Savaşla birlikte başlayan Müslümanlara yönelik şiddet, Atina Antlaşmasından sonra daha da şiddetlenmişti. Müslümanlar zorla göç ettiriliyordu. Göç etmek istemeyenler öldürülüyor, malları ellerinden alınıyor¹³⁶, kadınlara tecavüz ediliyor¹³⁷, silah arama bahanesiyle köyler abluka altına alınıyor ve köy halkı öldüresiye dövülüyordu¹³⁸. Cami, mektep ve vakıflar yerli ahali tarafından işgal veya tahrip ediliyordu¹³⁹.

¹³⁵ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, Ankara, TTK. yay. 1999, s.156,157,197, 228-239

¹³⁶ Selanik Müftü Vekilinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.6.

¹³⁷ Selanik Müftüsü ve Cemaat-i İslamiye Reisi Ahmet bin Ali'den Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrin-i Evvel 1329 (27/10/1913) tarihli tahrirat, BOA. DH.KMS, 1/43, Lef. 3.

BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 44, Kavala Şehbenderi Nuri Beyden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 7 Mayıs 1914 (20/05/1914), **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 255-256**

¹³⁸ Galip Kemalî Söylemezoğlu, **Hatıralar Atina Sefareti (1913-1916)**, Canlı Tarihler, Türkiye Yay. İstanbul 1946, 106-113

Selanik Müftüsü ve Cemaat-i İslamiye Reisi Ahmet bin Ali'den Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrin-i Evvel 1329 (27/10/1913) tarihli tahrirat, BOA. DH.KMS, 1/43, Lef. 3.

¹³⁹ Atina Sefiri Galip Kemalî Beyden Hariciye Nezaretine gönderilen 19 Haziran 1914 (02/07/1914) tarihli tahriratın 24 Mayıs 1330 (06/06/1914) tarihli Siroz Cema'at-i İslamiye Reisi Yusuf bin Zülfikar imzalı mefufu. BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 126,129. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I**, Ankara 1995, s.279-281

Camilerin kapılarına haçlar takılıyor, cami minareleri yıkılıyordu. Camiler tahrip edilmesinin yanında, aynı zamanda kiliseye çevriliyordu. Mezarlıklar ve camilere türlü hakaretler ediliyor, ahır veya helâ olarak kullanılıyordu¹⁴⁰. Asker ve halk Müslümanları tahkir ediyor¹⁴¹, dükkânların açılmasına izin verilmiyor, Müslümanlara boykot uygulanıyordu. Müslümanların katledileceği söylentisiyle insanlar üzerinde baskı oluşturuluyordu¹⁴². Askerler tarafından açıktan Müslümanlara gitmeleri çağrısı yapılıyordu.

Yunanistan Müslümanları göç ettirmek için her yola başvuruyordu. Mesela, Müslümanları baskı altına almak, Müslümanların yoğun olduğu yerlerde Yunan çoğunluğunu tesis etmek için Kafkasya'dan, Trakya'dan ve Amerika'dan getirttiği Rumları, Türklerin yoğun olduğu yerlere iskan ediyordu. Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Galip Kemalî Beyin verdiği bilgiye göre, Atina Antlaşması imzalanmadan önce Kafkasya'dan getirilen 20.000 Rum, Türklerin köylerine iskan edilmişti¹⁴³. Bu Rumlar da Türklere saldırmaya başlamışlar, zorla Türkleri evlerinden çıkararak kendileri yerleşmişlerdi. Türklerin ev eşyalarından ziraat aletlerine varıncaya kadar hepsine el koymuşlardı¹⁴⁴.

Yunanistan'ın Atina Antlaşması'na aykırı olarak, Müslümanları evlerinden zorla çıkarması ve yerli ahali ile göçmen Rumların Türklere saldırmalarını görmezden gelmesinin tek gayesi, Türklerin topluca Anadolu'ya göç etmelerini sağlamaktı. Neticede, hayatları güvencede olmayan binlerce insan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Osmanlı Selanik Başkonsolosluğunun bildirdiğine göre:

¹⁴⁰ Selanik Müftü Vekilinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.6.

Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1329 (17/10/1913) tarihli tahrirat. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.2.

¹⁴¹ Selanik'ten Dahiliye Nezaretine gönderilen Haşmet Hasan imzalı 21 Kanun-ı Sani 1329 (03/02/1914) tarihli tahrirat, BOA.DH.KMS, 1/43, Lef. 10.

Selanik Müftü Vekilinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.6.

¹⁴² Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1329 (17/10/1913) tarihli tahrirat. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.2.

¹⁴³ **Canlı tarihler, Galip Kemalî Söylemezoğlu Hatıraları, Atina Sefareti (1913-1916)**, Türkiye yayınevi 1946, s.95-96

¹⁴⁴ Selanik Müftü Vekilinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.6

Atina Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 28 Haziran 1914 (11/07/1914), BOA. HR.SYS, 13/2,Lef. 38. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 282**

1913 Kasım ayından yani Atina Antlaşması'nın imzalanmasından 1914 Haziran ayına kadar geçen süre içerisinde 150.576 Müslüman, Yunan Makedonyasından Anadolu'ya göç ettirilmişti¹⁴⁵. Savaşın başlamasından 1913 Kasımına kadar da birçok muhacirin Yunanistan'dan Anadolu'ya gelmiş olduğunu hesaba kattığımızda bu sayı daha da artmaktaydı.

2-) İTTİHAT VE TERAKKİ HÜKÜMETİNİN TEDBİR ARAYIŞI

Yunanistan'ın Müslümanlara uyguladığı baskı ve şiddete İttihat ve Terakki büyük tepki göstermekteydi. Aynı zamanda Makedonya'da Müslümanların maruz kaldıkları mezalim Anadolu halkının da galeyana gelmesine neden olmaktaydı. Müslümanların çektiği zulümlerin dayanılmaz boyutlara ulaşması karşısında İttihat ve Terakki Yunan hükümetine başvurarak Müslümanların hukuklarının tanınmasını istemekteydi. Fakat Yunan hükümeti hiçbir şekilde Osmanlı hükümetinin yaptığı şikayetlere önem vermiyordu.

Yapılan şikayetlerin Yunan hükümeti nezdinde dikkate alınmaması ve Makedonya'daki mezalimin dayanılmaz bir hale gelmesi nedeniyle, Yunanistan'a misilleme yapma kararı alındı. Artık bu noktada İttihat ve Terakki, Yunanistan'ın Müslümanları göç ettirmesine karşılık olarak Trakya ve Batı Anadolu'da yaşayan Rumları göç ettirme politikasını benimseyecekti. Amaç Yunanistan'a geri adım attırabilmektir. Rum göçünün başlaması için de ilk önce Rumların ürkütülmesi gerekiyordu. Bu amacı gerçekleştirecek en etkili metot ise muhacirlerin bir kısmının Rum köylerine iskan edilmesi idi. Böylece muhacir iskan siyaseti Rumları göç ettirme politikasının bir aracı olarak kullanılmaya başlandı.

Yine belirtmek gerekir ki, iskan konusunda büyük zorluklar çeken hükümet, miktarın fazla olması nedeniyle muhacirlerin bir kısmını Türk köylerine dağıtıyor ve köylülerin el birliği ile bu insanlara yardımda bulunmalarını istiyordu. Meclis-i Mebusan'da muhacirlerin Rum köylerine iskan edilmesi ile alakalı açıklamalarda bulunan Dahiliye Nazırı Talat Paşa da, açıkta kalan muhacirlerin İslam köylerine misafir olarak gönderildiği gibi aynı şekilde Rum köylerine de gönderildiklerini

¹⁴⁵ BOA.HR.SYS. 2035/2, Lef.1-2,Osmanlı Selanik Konsolosunun tahrirati

belirtmişti¹⁴⁶. Talat Paşa köylere muhacir sevkini genel bir uygulama olduğunu belirtse de, aslında bu uygulama Rumları göçe zorlamak amacını taşımaktaydı. Çünkü Balkanlarda çok büyük mezalime duçar kalmış bu insanlarla, savaşta Osmanlı Devletinin savaştığı devletlere destek vererek ihanet etmiş olan Rumların bir arada yaşamaları mümkün değildi. Kısa zaman sonra muhacirlerle Rumlar arasında yaşanmaya başlanılan olaylar bunun ispatı niteliğindedir. Talat Paşa da Meclis-i Mebusan'da yapmış olduğu konuşmasında bu gerçeğe işaret edecektir.

3-) MUHACİRLERİN TRAKYA VE BATI ANADOLU'YA İSKAN EDİLMESİ VE RUMLARIN TEPKİLERİ

Köyllerine yerleştirecek olan muhacirlerden çekinen ve yaşadıkları bölgelerdeki nüfus çoğunluklarını kaybetmek istemeyen Rum ve Ermeniler, muhacirlerin kendi köyllerine iskan edilmesine karşı çıkmaktaydılar. Muhacirlerin Balkanlarda kendilerine zulmeden Ermeni, Yunan ve Rumların intikamlarını, kendilerinden alacaklarını düşünmekteydiler. Patrikhaneler de hükümete yaptıkları şikayetlerle bu uygulamaya son vermeye çalışmaktaydılar¹⁴⁷. Bunun yanında özellikle Karadeniz'de köyllerine muhacir yerleştirilmesine karşı çıkan Rum ahali hükümetin aldığı bu karara silahla karşı koyuyordu. Nitekim Samsun Sancağına sevk edilen muhacirlerin Rum köyllerine iskanına bazı Rum köylleri karşı çıkmışlardı. Samsun'a bağlı Çırağman köyüne sevk edilen 200 muhacir Rumlar tarafından köye kabul edilmek istenmemişti. Köyün Papazı Papa Sava, Yunan ve Rus konsoloslarıyla görüştüktan sonra Rumları ayaklandırmak için harekete geçmişti. Köyün muhtarı Dimitri ve ahaliden birkaç kişiyle birlikte kilise çanlarını çalarak isyanı başlatan Papa Sava Rumların silah ve sopalarla asker ve muhacirlere karşı koymasını sağlamıştı. Çıkan çatışmada bir Rum yaralanmış ve biri de ölmüştü. Devkeris, Ökşe, Kirazlık gibi çevre köyllerde de papazların Rumları ayaklandırması neticesinde Rumlar, jandarmalara silahla karşı koymuşlardı. Fakat bu isyanlar hükümeti Rum köyllerine muhacir yerleştirme kararından vazgeçirmemiş, isyanı çıkaranlar ve ayaklanmaya

¹⁴⁶ MMZC, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), C. 1-3/1, s.609-611

¹⁴⁷ Adliye Nezaretinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 9 Kanun-u Sani 1329 (22/01/1914), BOA. DH.H, 3-1/44, Lef.2
Ermeni Patrikliğinden Adliye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Kanun-u evvel 1329 (06/01/1914), BOA. DH.H, 3-1/34, Lef. 3

katılanlar yakalanarak divan-ı harpte yargılanmıştır. Yunan ve Rus konsoloslarıyla görüşerek halkı ayaklandıran Papa Sava ve Muhtar Dimitri idam cezasına, diğerleri de müebbet ve çeşitli kürek cezalarına çarptırılmışlardı¹⁴⁸. 1915 yılında idam cezaları müebbet kürek cezasına çevrilecektir¹⁴⁹. Trakya’da da yer yer Rumlarla muhacirler arasında bu tür çatışmalar yaşanmaktaydı. Köyelerine muhacir kabul etmek istemeyen Rumlar, muhacirlerin köyelerine girmesine engel olmaya çalışıyorlardı. Örneğin, Çatalca’ya bağlı Arnavutköy Rumları, oraya gelen muhacirlerin köye girmesini engellemişlerdi¹⁵⁰.

Rum köyelerine muhacir iskanı 1914’ün başlarından Haziran ayına kadar etkili bir şekilde devam etmiştir. İskan için ilk önce önemli stratejik noktalardaki köyler tercih ediliyordu. Çanakkale boğazı gibi stratejik öneme sahip bölgelerdeki Rum köyleri istimlak edildi. Bir başka yöntem olarak, önemli noktalardaki Rum köyleriyle İslam köyleri halkı değiş tokuş yapılarak buralara İslamlar yerleştirildi¹⁵¹. Rumların zararlı faaliyetlerinin en fazla görüldüğü, Yunan fikirlerinin ve Rum nüfusun yoğun olduğu Ayvalık Edremit gibi yerlere, muhacir sevkinde öncelik verildi¹⁵². Yine, Rumların zararlı faaliyetlerini önlemek ve Rumları kontrol altında tutmak gayesiyle Rum köyleri civarlarındaki mîrîye ait arazi ve arsalar muhacirlere tahsis edilerek, muhacirlerin iskanları sağlanmaktaydı. Edremit Körfezinin kuzey

¹⁴⁸ Harbiye Nazırı erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi Enver Bey imzalı Harbiye Nezaretinin tahrirati 16 Temmuz 1330 (29/08/1914), BOA. İMMS, Tarih 133. Za 14, Lef. 1

Stefanos Yerasimos da Samsun Çarşamba’nın Kirazlı, Ökse, Tevkeris, Çinit, Andreandon, Çınarlı köylerinde Rumların muhacirleri kabul etmek istemediklerinden dolayı ayaklandıklarını, Rum çetelerin jandarmalarla çarpıştığını ve bunun da Pontus isyanının başlangıcı olduğunu bildirmektedir. “*Pontus Meselesi (1912-1923)*”, **Toplum ve Bilim**, 43/44 Güz 1988- Kış 1989, s. 37

¹⁴⁹ 9 Eylül 1331 (22/09/1915) tarihli Meclis-i Mahsus Kararı, BOA. İMMS, Tarih 133. Za 14, Lef. 6, Adı geçen karyeden Yani oğlu Nikola ile Devkeris köyünden Hacı Yorgi oğlu Borda muhacirleri kabul etmek istemeyen Rumlara ön ayak olduklarının anlaşılmasıyla siyaseten 7’şer sene hapse mahkum edilerek Dersaadete nakil edilmiş, oradan da Bilecik’e gönderilerek cezalarını çekmişlerdir. Savaştan sonra ise yaşı askeri mükellefiyete dahil olan Borda’n askere sevk edilerek diğeri memleketine gönderilmiştir. Hüdavendigardan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 13 Kanun-u Sani 1334 (13/01/1918), BOA. DH.EUM.3. ŞB, 24/51, Lef 2

¹⁵⁰ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti’ne gönderilen tahrirat 31 Mayıs 1330 (13/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 81/3, Lef. 1

¹⁵¹ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 19 Mayıs 1330 (01/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/53

¹⁵² Sadaretten Dahiliye Nezareti’ne gönderilen tahrirat 20 Nisan 1329 (03/05/1913); BOA. BEO. 312624

sahilinde Küçükkuyu isimli Rum köyünün etrafındaki miri araziye muhacir iskan edilmişti.¹⁵³

Muhacir iskanında Trakya'da işbirliği yaptıkları Bulgar ordusuyla kaçan Rum ve Bulgarların terk ettikleri evlerden de faydaniılmaktaydı. Bulgar mübadelesi çerçevesinde ülke dışına çıkarılan Bulgarların evlerine muhacir iskan edilmekteydi. Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına çekilen 31 Mart 1914 tarihli telgrafla, Bulgaristan'a hicret edenlerden boş kalan hanelere gelen muhacirlerin iskan edilmesinin uygun olduğu belirtilerek, iskan olunan hanelerin kıymetlerinin takdir edilmesi ve defterlerin hazırlanarak gönderilmesi istenmişti.¹⁵⁴ 11 Mayıs 1914 tarihinde Karesi Mutasarrıflığına gönderilen diğer bir telgrafta da, Edremit ve Burhaniye'de, Bulgar mübadelesi nedeniyle boşalan Bulgar köylerine muhacir iskan edilerek, iskan için gereksiz sarfiyattan kaçınılmış olması gerektiği bildirilmişti¹⁵⁵. 1914 yılı başlarından itibaren Rumların Yunanistan'a göç etmeleriyle birlikte onlardan boşalan evlere ve arazilere de muhacir iskan edilmeye başlandı¹⁵⁶. 13 Nisan 1914 tarihinde Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgrafta, Balıkesir'den göç eden Rum ve Bulgarlardan kalan 9 köyde 300 haneye Selanik'ten gelen muhacirlerin yerleştirileceği belirtilmişti.¹⁵⁷

Bunlardan başka muhacir iskanında benimsenen diğer bir metot ise, muhacirlerin doğrudan Rum evlerine misafir olarak yerleştirilmesiydi. Böyle bir uygulama bazen zorunluluktan dolayı yapılmaktaydı. Örneğin Edirne Valisi, Vize Kazası Sergen Köyünde muhacir sayısının fazla olmasından dolayı muhacirlerin bir bölümünün Rum hanelerine yerleştirildiğini bildirmekteydi¹⁵⁸.

Bu uygulamanın bir başka yönü vardı ki o da, Rumları göç etmeye zorlamaktı. Rumların kendi istekleriyle göç etmelerini temin etmeye çalışan hükümet, Yunanistan'ın Müslümanlara uyguladığı baskılara son vermemesi

¹⁵³ Ahmet Halaçoğlu, a.g.e, s. 116

¹⁵⁴ BOA. DH.ŞFR, 39/133, Dahiliye Nezareti İskanı Aşair Muhacirin Müdüriyetinden Karesi mutasarrıflığına çekilen telgraf 18 Mart 1330 (31/03/1914)

¹⁵⁵ BOA. DH.ŞFR, 40/187, Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 28 Nisan 1330 (11/05/1914)

¹⁵⁶ BOA. DH.ŞFR, 40/187, Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair Muhacirin Müdiriyeti'nden İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifre 28 Nisan 1330 (11/05/1914)

¹⁵⁷ Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair Muhacirin Müdiriyeti'nden Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgraf 31 Mart 1330 (13/04/1914); BOA. DH.ŞFR, 39/222

¹⁵⁸ BOA. DH.H, 3-1/44, Lef.5, Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 9 Mart 1330 (22/03/1914)

nedeniyle ilerleyen zaman içerisinde bu uygulamaya daha fazla ağırlık verecekti. Özellikle Batı Anadolu'daki Rumların göç etmelerini sağlamak için sahilden başlayarak iç kesimlere doğru bütün Rum köylerine, muhacirlerin misafir olarak yerleştirilmesi kararı alındı¹⁵⁹. 21 Mayıs 1914 tarihinde Dahiliye Nazırı Talat Paşa Aydın Vilayetine gönderdiği telgrafta *Sadrazamla müzakere edilerek kararlaştırıldığı üzere, Makedonya muhacirlerinin gelmeye devam ettiği müddetçe, gelenlerin sahilden başlayarak dahile doğru Rum köylerine yerleştirilmesini istemişti*¹⁶⁰.

Talat Paşanın bu telgrafından da anlaşılacağı üzere, Rum köylerine muhacir yerleştirilerek Rumların rahatlarının kaçırılması ve sonunda göç ettirilmeleri siyaseti, Yunanistan'a karşı misilleme yapma fikrinden kaynaklanmaktaydı. Hükümet, kendi pozisyonunu Yunanistan'ın Müslümanlara sergilediği tavırlara göre ayarlamakta, Yunanistan'ın Müslümanlara yaptığı baskılar sona ermediği için de Rumlara karşı tavrını sertleştirmekteydi.

İttihat ve Terakki tarafından Rum göçünü teşvik için başlatılan bu uygulama, 1914 Haziran ayına kadar etkili bir şekilde uygulandı. Haziran ayında ise hükümet, Rumlara karşı tavrını biraz daha yumuşatarak, Rum köyleri ve evlerine muhacir iskan edilmesine ara verdi. Çünkü bu ayda, Yunanistan'la Osmanlı Devleti arasında büyük anlaşmazlıklara neden olan Müslüman ve Rum unsurlarının, karşılıklı olarak mübadele edilmesi çalışmalarına başlanılmıştı. İttihat ve Terakki de nüfus mübadelesinin gerçekleşmesini arzu ettiğinden, görüşmelerin aksamadan neticelenebilmesi için Rum köylerine muhacir yerleştirilmesi uygulamasına ara vermişti. Ayrıca iyi niyet göstergesi olarak, Rum evlerine yerleştirilen muhacirlerin bir kısmı da çıkarılarak başka yerlere sevk edilmişti.

4 Haziran 1914 tarihinde Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Kaleminden Aydın, Trabzon, Kastamonu Vilayetleriyle İzmit, Bolu, Canik, Karesi, Teke, Menteşe, Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen telgrafla: “Şimdilik” Rum köylerine muhacir iskan edilmemesi tebliğ olunmuştu.¹⁶¹ Tebliğe aykırı olarak Yalova Kazası dahilinde Rum köylerine muhacir iskan edildiği haberi alındığında da

¹⁵⁹ Talat Paşadan Aydın Vilayetine çekilen telgraf 8 Mayıs 1330 (21/05/1914), BOA. DH.ŞFR, 41/37

¹⁶⁰ Talat Paşadan Aydın Vilayetine çekilen telgraf 8 Mayıs 1330 (21/05/1914), BOA. DH.ŞFR, 41/37

¹⁶¹ Tarih 22 Mayıs 1330 (04/06/1914), BOA. DH.ŞFR, 41/159

¹⁶² çekilen telgrafla katiyen buna müsaade edilmemesi istenmişti.¹⁶³ Çekmece Kazası'na bağlı Anarşa ve Kalikratya köylerine geçici olarak yerleştirilen muhacirler de buradan çıkarılarak Edirne'ye gönderilmişti.¹⁶⁴ Ama bu durum uzun süreli olmayacaktır. 1915 yılı ve sonraki yıllarda gelen muhacirlerin, Rumlardan boşalan hanelere, arazilere iskan edilmesine devam edilecektir.

Rum göçünün en önemli sebeplerinden olan muhacir iskan, Meclis-i Mebusan'da da tartışma konusu olmuştur. Aydın mebusu Emanuel Emanuelidi Efendi ve arkadaşlarının "Rumların esbabı muhacereti ve ittihaz olunan tedabir" hakkında meclise verdikleri soru önergesinin 23 Haziran 1330 tarihinde yapılan görüşmeleri sırasında bu konu gündeme gelmiştir. Önerge sahibi Emanuelidi Efendi meclis kürsüsünde yaptığı konuşmasında, hükümetin uyguladığı bu iskan siyasetiyle Rumların topyekun göç etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Hükümeti, boş arazilerin yerine Rum köylerine muhacir iskan ederek bir takım uygunsuzlukların yaşanmasına neden olmakla suçlayan Emanuelidi Efendinin sözleri şu şekildedir;

Dışarıdan herhangi mezhepten, herhangi unsurdan olursa olsun gelen muhacirleri iskan etmek hükümetin vazifesi idi; fakat bendeniz öyle zannederim ki, gelen muhacirin için Rum karyelerini diğer kuraya tercih etmeye bir mahal yoktur. Bu memlekette hali arazi aramak icabederse Üsküdar'dan taa Basra Körfezine kadar hâli arazi pek çoktur. Ve iskan edilmiş arazi pek azdır. Hâli araziyi boş bırakıp da, muhacirin Rum karyelerine getirmek ve binaenaleyh, bir takım uygunsuzluklara sebep olmak muvafık değildir. Bu emri iskan kasten olmasa bile, bunun sebebi ne idi? Muhacirin iskanına başlanıldığından itibaren Rumların da toptan muhaceret etmeye mecbur olduklarını gördünüz. Öyle bir ayda beş kişi, on kişi yirmi kişi değil, bir ay zarfında veya bir buçuk ay zarfında muhaceret Trakya Kıt'asından Aydın Vilayetine kadar sirayet etti ve yüz bin, yüz elli bin ahali memleketlerini terk ederek diyarı ecnebiyeye gittiler.

¹⁶² Dahiliyeden İzmit Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 19 Haziran 1330 (02/07/1914) BOA. DH.KMS, 19/71

¹⁶³ Dahiliye Nezaretinden İzmit Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 19 Haziran 1330 (02/07/1914) BOA. DH.ŞFR, 42/176

¹⁶⁴ İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdiriyetinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre 27 Mayıs 1330 (09/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/221

Emanuelidi Efendinin eleştirilerine cevap veren Dahiliye Nazırı Talat Paşa, hükümetin niçin böyle bir iskan siyaseti izlemek zorunda kaldığını ve bunun sonuçlarını şu şekilde açıklayacaktır:

Hicret için sebep olarak, gelen muhacirlerin Rum evlerine yerleştirilmesi gösteriliyor. İptidaen bu sebebiyet vermiştir deniliyor. Bendeniz bunu pek tasdik edemeyeceğim. Çünkü, evvela, gelen muhacirleri Rum köylerine değil İslam köylerine tevzi ve taksim ettik ve başka türlü yapamazdık. Gerçi hali arazi pek çoktur, fakat Emanuelidi Efendinin dediği gibi Üsküdar'dan Basra'ya kadar olan arazi-i hâliyye bu İslamları yerleştirmek için evvela on beş yirmi milyon liraya ihtiyaç vardı. Bizde de o yoktu. Bu muhacirleri, dedikleri gibi, oralara gönderip çöllere serpecek olsaydık oralarda cümlesi açlıktan öleceklerdi ve Emanuelidi Efendi de bundan memnun olmazdı. Binaenaleyh biz bunları evvela İslam köylerine gönderdik, İslam kardeşlerini kabul etmeleri için rica ettik ve bir çok yerlerde kabul ettiler; fakat muhaceret o kadar tekessür etti ki bazı Rum köylerine de İslam muhacirlerini vermeye mecbur olduk ve teşekkür olunur ki bazı yerlerde Rum köylüleri, kendileri talip oldular; fakat bundan bir çok şikayetler tevellüt etti. O şikayetlerin de mahiyetini tetkik etmeyeceğim, çünkü neticesi itibariyle şikayettir ve mahzurları da görüldü.

*Şikayet ve mahzuru görülünce hükümet de, bittabi, bu tedbirlerden feragat etti, feragat etmek lüzumunu hissetti, devam etmedi. Ve şimdiye kadar diyebilirim ki Rum köylerine verilmiş muhacirinin miktarı beş bini tecavüz etmez. Gelen muhacirin 270 bini mütecevizdir. Bu istatistiğimiz ile müsbettir.*¹⁶⁵

Sonuç olarak, muhacir iskanı Balkan Savaşıyla birlikte Osmanlı Devletinin halletmek zorunda kaldığı en büyük problemlerden birisi olmuştur. Muhacir sayısının oldukça fazla olması sevk ve iskan işlerini oldukça güçleştirmiştir. Zaten savaş nedeniyle büyük bir ekonomik sıkıntı içerisinde olan devlet, gelen muhacirlerle daha büyük bir sıkıntı yaşamaya başlamıştır. Emanuelidi Efendinin iddia ettiği gibi muhacirleri, Üsküdar'dan Basra'ya kadar olan alandaki boş arazilere sevk ve iskan etmek için çok büyük paraya gerek duyulmaktadır. Bir de Balkanlardan gelen insanları hiç alışık olmadıkları bir iklimde yaşamaya mecbur etmek onların sonu

¹⁶⁵ MMZC, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), C. 1-3/1, s.609-611

anlamına gelecektir. Bütün bunları değerlendiren hükümet, kendisinden önce uygulanan iskan siyasetini de devam ettirerek, muhacirleri genel olarak Batı Anadolu ve Trakya'ya iskan etmiştir. Emanuelidi Efendi aslında, buralara yapılan iskanlarla Rumların yaşadıkları bölgelerdeki nüfus yoğunluğunu kaybedecek olmalarına karşı çıkmaktadır. Bundan dolayı da muhacirlerin ülkenin iç kısımlarına sevk edilmesini istemektedir. Rumlar bu bölgelerde azınlık durumdaysalar da, kendi nüfus yoğunluklarını Megala İdeanın gerçekleşmesi için vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedirler. Rumların Yunan milliyetçiliği yapmaları ve Megali İdeayı gerçekleştirmek için Yunanistan'la işbirliği halinde olmaları, Anadolu'nun güvenliğini çok ciddi anlamda tehdit etmektedir. Hükümet açısından da bu tehdide karşı alınabilecek en önemli tedbir, buralardaki Türk nüfusunun artırılmasıdır.

Balkanlardan Anadolu'ya 300 bin muhacir gelmesi ve bunların tamamına yakınının Rumların yoğun olarak yaşadığı Batı Anadolu ve Trakya'ya iskan edilmesi Rumların rahatlarının kaçmasına neden olmuştur. Rumları asıl tedirgin eden gelişme ise, 1914 yılının başlarından itibaren hükümetin, muhacirleri Rum köylerine de iskan etmeye başlamasıdır. Aslında kolaylıkla anlaşılacağı gibi bu durum, Yunanistan'a karşı oluşan tepkinin bir sonucuydu. Yunanistan Müslümanları zorla göç ettiriyor ve Osmanlı Devletinin Müslümanların haklarının korunması adına yapmış olduğu başvuruları kabul etmiyordu. Makedonya'daki zulümlerin dayanılmaz bir hale gelmesi, Yunanistan'a karşı aynı şekilde mukabelede bulunma fikrini gündeme getirdi. Yunanistan'ın Müslümanları göç ettirmesine karşılık, Anadolu'dan da Rumları göç ettirme siyaseti benimsendi. Yalnız İttihat ve Terakkinin uygulama kararı aldığı bu politika gayri resmi bir politikaydı. Bundan dolayı Rum göçünün temin edilebilmesi için, Rumların rahatlarının kaçırılarak kendi arzularıyla göç etmelerinin sağlanması gerekiyordu. İşte bu amacı gerçekleştirmek için, Yunanistan'ın hem Kafkasya'dan ve Avrupa'dan getirttiği göçmen Rumları hem de Trakya'dan kaçarak gelen Rumları Müslüman köylerine iskan ettiği gibi, İttihat ve Terakki de Rum köylerine Yunanistan'ın göç ettirdiği muhacirleri yerleştirmeye başladı. Muhacirlerin Rum köylerine iskan edilmesiyle birlikte de korku ve endişe içinde kalan Rumlar göç etmeye başladılar. Talat Paşa mecliste yaptığı konuşmasında, Rum köylerine muhacir iskan edilmesinin Rumların göç etmesine bir etkisinin olmadığını, gelen 300 bin muhacirden 5 bin gibi çok cüzî bir miktarın Rum

köylerine iskan edildiğini bildirmektedir¹⁶⁶. Sadece Rum köylerine iskan edilen muhacir sayısının 5 bin olmasının yanında, 300 bin muhacirin tamamına yakınının Rumların yoğun oldukları Batı Anadolu ve Trakya'ya iskani, Rumların büyük bir korku ve baskı altında kalmalarına neden olmuştur. Bir de, gelen muhacirlerin yarısından fazlasının Yunanistan'ın zulmünden kaçarak gelmiş olması, kendilerinden intikam alınacağı düşüncesiyle Rumların daha büyük bir korku duymalarına neden olmuştur. Çok zaman geçmeden de muhacirler ve Rumlar arasında istenmeyen olayların yaşanmaya başlaması Rumların topluca göç etmelerinde büyük rol oynayacaktı.

D- RUM BOYKOTU

1-) MİLLİ İKTİSAT FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI VE CELAL BAYAR'IN FAALİYETLERİ

Rumları göçe zorlayan etkenlerden bir diğeri de I. Balkan Savaşı sonrasında uygulanmaya başlanılan Rum boykotuydu. Yaklaşık iki yıl devam eden boykot Rumların ekonomik açıdan büyük sıkıntıya düşmelerine neden olacaktı. Neticede ekonomik bakımdan zarar görmeye başlayan Rumlar, Yunanistan'a göç etmeyi bir çıkış yolu olarak görecektirlerdi.

Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlere karşı Müslüman ahalinin boykot yapması ilk defa yaşanan bir durumdu. II. Meşrutiyetten itibaren ekonomik silah olarak gündeme gelen boykot, Avusturya gibi İtalya ve Yunanistan gibi, Osmanlı topraklarını ilhak veya işgal eden yabancı devletlere karşı uygulanmıştı. Ancak Yunanistan'ın Girit'i işgal etmesinden dolayı gerçekleştirilen boykotta, Rumlara karşı da bazı olayların yaşanmasının dışında, 1913 yılına kadar Anadolu'da yaşayan gayrimüslimlere karşı herhangi bir boykot girişimi olmamıştı.

Anadolu'da birlikte yaşayan Müslüman ve gayrimüslim ahalinin arasında, ilk defa bir boykot başlamış olmasının en önemli sebebi Balkan Savaşıydı. Savaş, her alanda çok önemli sonuçlar doğurmuştu. Her şeyden önce Müslümanların gayrimüslimlere bakışını değiştirmişti. Bunun da en büyük nedeni Balkan Savaşında hem Balkanlarda hem de Anadolu'da yaşayan Osmanlı vatandaşı gayrimüslimlerin

¹⁶⁶ MMZC, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), C. 1-3/1, s.609-611

düşmanla işbirliği yapmış olmalarıydı. Özellikle Trakya Rumlarının Müslüman ahaliye çok büyük zararlar vermiş olması ve Batı Anadolu'dakilerin de Yunanistan'ı desteklemesi Müslüman ahaliye büyük bir infiale neden olmuştu. Rumların devleti yıkmak veya yaşadığı toprakları Yunanistan'la birleştirmek için yapmış oldukları bu yıkıcı faaliyetler, II. Meşrutiyetten itibaren uygulanmaya çalışılan Osmanlılık (İttihat-ı Anasır) fikrinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı çok açık bir biçimde anlaşılmıştı. Bu gelişmeyle aynı paralelde Türk milliyetçiliği fikri de yükselmeye başlamıştı.

Türk milliyetçiliğinin hızla yükselmesi, etkisini ekonomi alanında da göstermiş, Millî iktisat fikri ağırlık kazanmaya başlamıştı. II. Meşrutiyetten Balkan Savaşına kadar olan zaman içerisinde ekonomide liberalizm benimsenmişti. Balkan Savaşı ve savaşın sebep olduğu toplumsal çöküntü, liberal söylemin bırakılarak Milli iktisat ilkesinin benimsenmesine neden olacaktı¹⁶⁷. Milli iktisadın gerçekleştirilebilmesi için ekonomiyi gayrimüslimlerin kontrolünden kurtarmak gerekiyordu. Bankacılık, sanayi, ticaret yani her alanda Türklerin söz sahibi olması sağlanmalıydı. Bunun için de devletin, serbest piyasa mekanizmasını bırakarak doğrudan iktisadî yaşama müdahale etmesi prensibi benimsenmişti.

1913 yılından itibaren İttihat ve Terakki, Milli iktisadı gerçekleştirmek için planlı bir şekilde çalışmaya başlamıştı. Esnaf ve kooperatifçilik örgütlenmeleri ile Türklerin ticari hayatta belli bir konum elde etmesine çalışılmaktaydı. İttihat ve Terakkinin teşvikleriyle yeni şirketlerin kurulması sağlanmıştı. 1913 yılında 5 anonim şirketi kurulmuşken 1914 yılında bu sayı 10'a yükselecektir. 1915 ve daha sonraki yıllarda da kurulan Türk şirketlerinin sayıları hızla artacaktır¹⁶⁸. İktisadi Türkçülüğün en yoğun olarak uygulanmaya çalışıldığı yer ise Aydın Vilayeti yani İzmir idi. Çünkü Batı Anadolu ekonomisinde Türklere nazaran Rumlar ezici bir üstünlüğe sahipti. İttihat ve Terakki tarafından Rumların ekonomide sahip oldukları bu üstünlük ve Yunanistan'la işbirliği halinde olmaları, ülke için bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Bu açıdan Aydın Vilayeti'ne ayrı bir önem veren İttihat ve Terakki vilayetteki teşkilatlanması sırasında katib-i mesûl olarak 1913 yılında görevlendirilen Mahmut Celal (Bayar) Bey ve İzmir Valisi Rahmi Bey, Ege

¹⁶⁷ Zafer Toprak, **Millî İktisat Milli Burjuvazi**, Tarih Vakfı Yurt yay. İstanbul 1995, s.112

¹⁶⁸ Sina Akşin, **Jöntürkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi kitabevi, İstanbul 1987, s.278-279

ekonomisinin millileştirilmesi için aktif olarak çalışmaktaydılar. Celal Bey'in en büyük amacı, *İzmir iktisadiyatını gayri milli hain ve kasıtlı ellerden ve menbalardan kurtarmaktı*¹⁶⁹. Çok aktif bir kişi olan Celal Bey, İttihat ve Terakkinin katib-i mesûlu olarak göreve başlamasından sonra iktisadi, siyasi ve kültürel bir çok alanda önemli faaliyetlerde bulunacaktı. Özellikle İzmir'de, İttihat ve Terakki politikalarının uygulanmasında bir numaralı şahsiyet olacaktır.

Celal Beyin Türklerin ekonomide söz sahibi olmalarını sağlama adına İzmir'de yaptığı ilk çalışma, kooperatifçiliğin desteklenmesi olmuştur. Üreticiyi tefecinin elinden kurtarmak ve üreticinin hak ettiğini kazanmasını sağlamanın en önemli yolunun kooperatifçilik olduğuna inanan Celal Bey, çaba ve gayretleriyle Balçova'da İtibar ve Satış Ortakları Sandığı adını taşıyan bir tarım kooperatifi ile palamut üreticileri için de bir ortaklık kurulmasını sağlamıştır. Bu kooperatif, üreticilere yönelik satış ve kredi kooperatiflerine öncü olmuştur. Savaş içinde Aydın Vilayeti'nin tam bir savaş bölgesi olmayışı, gerek üretim gerekse ihtiyaç maddelerinin tüketime hazır halde piyasada bulundurulması amaç edinilmiş bu yolda kooperatiflerin kurulmasına özen gösterilmişti¹⁷⁰.

Kısa zamanda yerleşip tutunacak olan kooperatifçilik süreci; ticaretteki Rum aracı egemenliğinin kırılmasında ve ayrıca Rum tüccarların kazandığı paraların Yunanistan'a aktarılmasının baltalanmasında önemli rol oynamıştı. Milli ekonominin kurulması için milli sermaye oluşturulması çalışmalarına da hız veren Celal Bey Türk İthalat ve İhracat Anonim Şirketi, 1913 yılında Aydın İncir Müstahsilleri kooperatifi şirketi, Üzüm İş Kolunda İthalat ve İhracat A.Ş gibi şirketlerin yanısıra çeşitli atölyelerin de kurulmasını sağlamıştı. Üretimdeki kredi gereksinimini çözmek ve yabancı bankaların sömürsünü baltalamak için de yerli ve yerel bankacılığı teşvik etmişti. Yine onun gayretleriyle 1914 yılında Milli Aydın Bankası kurulmuştu.

Rum tüccarların zararlı faaliyetlerini de önlemeye çalışan Celal Bey, casusluk teşkilatının önemli bir parçası olan Rum demiryolları esnafının zararlı faaliyetlerini önlemek için de çalışmalarda bulundu. Bundan başka, Rumların Türklere verdikleri

¹⁶⁹ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, Baha Mat. 1967, C.V, s. 1581

¹⁷⁰ Sabri Sürgevil, **1914-1918 yılları arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, Ege Üniversitesi Edebiyet Fak. Tarih Anabilim Dalı, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir 1984, s.158-159

yüksek faizli borçların karşılığında ipotek yoluyla el koydukları Türk mallarını kurtarmak için de çalışmalarda bulundu. Talat Paşa ve İzmir mebusu Seyyit Beyin yardımlarıyla, mecliste kabul edilen bir yasanın yapılmasını ve böylece Rumlara ipotek edilen binlerce mülk ve arazinin kurtulmasını sağladı¹⁷¹.

Yerli istihdamın desteklenmesi için de faaliyetlerde bulunan Celal Bey Tütün Rejisi Baş Müdürüne baskı yaparak, rejide daha çok Türkün, özellikle de daha çok Türk kadınının çalıştırılmasını sağlarken; bir yandan da İzmir rıhtımında bir Amele Birliği ve İş Bürosu kurarak Türklerin istihdam problemi çözmeye çalışmıştı¹⁷².

Celal Beyin İzmir ekonomisinin Türklerin eline geçmesi adına yapmış olduğu çalışmalar, Rumlar tarafından hoş karşılanmamaktaydı. Nitekim, aşırı Yunan milliyetçisi olan Efes Metropolit Hrisostomos onun çalışmalarının, müesses ve müteamil Rum haklarını çiğneyerek bunları Türklere intikal ettirmek ve bu suretle İzmir ve çevresinde Rumluğu ifna etmek için yapılan faaliyetler olduğunu iddia edecektir¹⁷³.

Rumlar aleyhine gelişen milli iktisat fikrinin en kuvvetli dayanağı Rumların, sahip oldukları ekonomik üstünlüklerini Osmanlı Devleti aleyhine kullanıyor olmalarıydı. I. Balkan Savaşında Rumlar, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ni yenilgiye uğratması için, Yunanistan'ı maddi açıdan desteklemişlerdi. Yunan donanmasının gelişmesi için dernekler, rahipler, metropolitler ve Yunan konsolosları aracılığıyla yardım kampanyaları düzenlemişler ve topladıkları paraları Yunanistan'a aktarmışlardı. I. bölümde belgelerle ortaya konulduğu üzere, Rumlar tarafından İzmir'de, Adana'da geliri sadece Yunan donanmasına bağışlanmak üzere sinemalar kurulmuştu. Mekteplerin, yetimhanelerin gelirleri de yine aynı şekilde, Yunanistan'a aktarılmıştı. Yaşadıkları toprakları Yunanistan'a bağlamak için büyük bir fırsat ele geçirdiklerini düşünen Rum tüccarları, gelirlerinin bir bölümünü Yunan donanmasına bağışlamaktaydı. Boykotun sembolü olan ve Ege Denizinde yapılan savaşlarda Osmanlı Devleti'nin ağır bir yenilgiye uğramasında en büyük pay sahibi olan Averof

¹⁷¹ Erkan Şenşekerci, **Türkiye Devriminde Celal Bayar 1918-1960**, İstanbul Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens. yayımlanmamış doktora tezi İstanbul 1999, s.31-32

Yaşar Aksoy, "*İzmir'de İlk Ulusal Tüccarlar ve Ticaret Odası'nın Öyküsü*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 3, 1993, s.53-54

Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet yay. 1970, s.100-104

¹⁷² Celal Bayar, a.g.e, s. 1554-1555

¹⁷³ Celal Bayar, a.g.e, s. 1556

zırhlısı bile, Görüceli bir Osmanlı Rum vatandaşı Giorgio Averof tarafından Yunan hükümetine hediye edilmişti¹⁷⁴.

Anadolu'da yaşayan ve Osmanlı Devletinin vatandaşı olan Rumların, vatandaşlıkla bağdaşmayacak şekilde, Osmanlı Devletinin savaştığı bir devlete destek vererek ihanet etmiş olmaları halk tarafından büyük bir tepkiye neden olmaktaydı. Bu tepkinin ekonomi alanında ortaya çıkış şekli ise boykottu. Yani kazandığı paraları Yunanistan'a bağışlayan Rumlarla her türlü alışverişin kesilmesi idi.

2-) BOYKOTUN ÖRGÜTLENMESİ

1913 yılından itibaren, Türk milliyetçiliğinin yükselmeye başlaması ve buna paralel olarak da, ekonomide milli iktisat fikrinin ağırlık kazanmasıyla birlikte ahali tarafından Rumlar boykot edilmeye başlandı. Kısa zaman içinde boykot hareketi kendi örgütlerini oluşturmaya başladı. 1908 Avusturya boykotunda olduğu gibi boykot komisyonları ve cemiyetleri kurulmaya başlandı. İstiklal-i İktisad-i Milli Cemiyeti (İİMC) de boykotu teşkilatlandırmak için kurulan örgütlerden birisiydi. Tunaya'nın belirttiğine göre, cemiyet 21 Mart 1329 (03/04/1913) tarihinde kurulmuştu¹⁷⁵. Tarık Zafer, cemiyetin önemli bir role sahip olmadığını belirtse de boykot için böyle bir cemiyet kurulmuş olması bile oldukça önemlidir. Cemiyetin nizamnamesinde, *“günden güne mevcudiyetini kaybeden ve eyadi-i Hristiyaniyeye geçen mevcudiyet-i istikbaliye ve hayatiyetimizin tehlikeye düşmesine sebep olan ve bu gün tamamen sönmüş bulunan hayat-ı iktisadiye-i İslamiyeyi ihya ve mevcudiyet-i sabikasını iade etmek”* üzere kurulduğu belirtilmektedir.

İstiklal-i İktisadi-i Milli Cemiyeti nizamnamesinin 2. maddesine göre, cemiyet üyeleri zorunlu olmadıkça Hristiyanlardan alışveriş yapmayacaklarına dair yemin edecektir. Bütün faaliyetlerinde ülkede iktisadi milli için çalışacağı belirtilen cemiyet, İslamlar arasında fikr-i ticaret ve sanatın neşir ve tamimine ve sanayi-i ziraiyenin terakkisine, üyelerini himaye etmeye ve sanayi-i mevcûdenin ihya ve terakkisine, servet-i İslamiyenin artmasına gayret edecektir. Bu amaçla cemiyet

¹⁷⁴ Umut Tuncer, **“Balkan harbinin Deniz Cephesi ve Osmanlı Donanmasının Durumu”** yayınlanmamış doktora tezi, İst. Ün. Sos. Bilim. Ens. İstanbul 1991, s.131

¹⁷⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler, II**, Hürriyet Vakfı Yay. İstanbul 1984, s. 446

vilayetlerden, livalardan köylere kadar şubeler açacaktır. Bunların dışında nizamnamede cemiyetin, çırak mektepleri denklğinde bir gece mektebi açacağı, Avrupaya tahsil için öğrenci göndereceği, bir banka kurmayı planladığı, tasarrufu özendirip İstanbul ve vilayetlerde mahsulat ve mamulat sergileri açacağı, üyelerinin çocuklarının kız olsun erkek olsun okutturulacağı ve bir de cemiyetin hanımlar kısmı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca nizamnamede cemiyetin, İslamların hayat-ı iktisadiyeye tamamen hakim oluncaya kadar çalışmaya devam edeceği belirtilmiştir. Cemiyet nizamnamesinin boykotajla ilgili maddelerine gelince: 23. maddeye göre “mahsulat ve mamulat-ı dahiliye mevcut iken emtia ve mamulatu- hariciyeye rağbet eden ve muztar olmadığı halde Hıristiyanlardan ahz ü ita edenler cemiyetten çıkarılacaktır. 92. maddeye göre zorunlu durumlar dışında Müslümanlardan alışveriş etmeyen, yerli ürünler almayan meslektaş hakkında cemiyetin her türlü muavenet ve himayesinden mahrumiyet cezası tatbik olunacaktır. 93. maddeye göre de yerli ve ecnebi Hıristiyanlarla kişisel ilişki ve dostluk bu hususa hiçbir zaman tesir etmeyecek, böylece Müslümanlarda taassubun olmadığı gösterilecek, fakat Müslümanlar hiçbir zaman servetlerini onlara vermeyecek, onlarla münasebet-i iktisadiyede bulunmayacaklardır. Bununla beraber nizamnamenin 107. maddesine göre Hıristiyandan ilk defa alışveriş edene ihtar ve nasihat, tekrar ettirene tekdir, beşinci defasında tard-ı muvakkat cezaları verileceği, 108. maddesine göre ise tard-ı müebbed cezası ise esrar-ı cemiyeti bir veya müteaddid Hıristiyanlara ifşa edenlere verilecektir¹⁷⁶. Görüldüğü gibi köylere varıncaya kadar teşkilatlanmış bu cemiyetin en büyük gayesi iktisadi millinin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Bunun için de Hıristiyanlardan kesinlikle alışveriş yapılmayacaktır.

Boykot hareketine diğer cemiyetler de büyük destek vermekteydiler. Türk milliyetçiliği esası üzerine kurulmuş olan Türk Ocağı, milli iktisat fikrini yaymaya çalışmaktaydı. Ocaklarda konferanslar veren Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi aydınlar Türklere millet karakteri kazandırabilmek Türk kültürünün oluşmasını sağlamak için Türk unsurunun iktisadi hayatın içine çekilmesi gerektiğini, her türlü iktisadi faaliyetin azınlık ve ecnebilerin kontrolünde olan Osmanlı Devletinde devletin ve milletin güçlü olabilmesi için Müslüman Türk unsurunun ticaret,

¹⁷⁶ Cüneyt Okay, “Müslüman Boykotajı ve İstiklal-i İktisad-i Milli Cemiyeti”, **Toplumsal Tarih**, S. 31, Temmuz 1996, s.47-51.

bankacılık, sanayi ile uğraşması gerektiğini vurgulamaktaydılar. Bu şekilde İktisadi milli görüşüne sahip Türk ocaklarında üyeler ecnebi malları almamak üzere yemin ettirilmekte düzenlenen konferans sergi gibi faaliyetlerle yerli malı sevgisi aşılmanaya çalışılmaktaydı.¹⁷⁷

İttihat ve Terakkinin örgütleri aracılığıyla da Türk'ün Türk'ten alışveriş yapması Rum, Yunan tüccarlarıyla her türlü ilişkinin kesilmesi düşüncesi halka yayılmaya çalışılmaktaydı.¹⁷⁸

Boycot cemiyetleri ve diğer cemiyetlerin faaliyetleri milli iktisat fikrinin halk tarafından benimsenmesinde ve boykotun yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuşlardı. Böylece 1913 yılının başlarından itibaren Rum boykotu başlamıştı. Yalnız bu konudaki belgelere bakıldığı zaman, 1913'ün başlarından itibaren uygulanmaya başlanılan boykotun çok şiddetli olmadığı anlaşılmaktadır. Hem patrikhane hem de gayrimüslim ahalinin şikayetlerinin 1913'ün sonlarından itibaren yoğunluk kazanmaya başlıyor olması, boykotun da artık bu dönemden itibaren şiddetlendiğini göstermektedir.

1913'ün sonlarından itibaren Rum boykotunun şiddet kazanmasının en büyük nedeni, Yunanistan'ın Atina Antlaşmasından sonra, savaş döneminde uyguladığı zulüm ve baskıyı daha da arttırarak Müslümanları zorla göç ettirmeye başlamasıydı. Binlerce Müslümanın mallarına mülklerine el konularak perişan bir halde Anadolu'ya gelmesi, halkın galeyana gelmesine neden oluyordu. Yunanistan'ın uyguladığı mezalimin her gün gazetelerde yayınlanması, gelen muhacirlerin de bizzat Makedonya'da maruz kaldıkları zulümleri anlatması halkın tepkinin daha da artmasına neden olmaktaydı.

3-) BOYKOTUN ŞİDDETLENMESİ

Neticede, 1914'ün başlarından itibaren Anadolu halkı, Yunanistan'ın yaptığı zulümlere karşı tepkisini, Rumlara uyguladığı boykotu daha da şiddetlendirerek göstermeye başladı. Başta İzmir ve İstanbul olmak üzere Karadeniz ve Adana'ya

¹⁷⁷ Yusuf Sarımay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1913**, s. 155, 204-210

¹⁷⁸ Nurdoğan Taçalan, a.g.e, s.69

varıncaya kadar her yerde Rumlar boykot ediliyordu¹⁷⁹. Muhacir akınının durmadan devam etmesi boykotun her geçen gün daha da ağırlaşmasına neden oluyordu. Boykot kampanyası, boykotçuların çarşı ve pazarlarda halka dağıttıkları risalelerle açıktan yapılmaya başlandı. Dağıtılan risalelerde boykotun gerekçeleri anlatılarak halkın topyekun Rumları boykot etmesi çağrısı yapılmaktaydı. Risalelerde önemle üzerinde durulan konular şu şekildeydi:

1-Rum tüccarların kazandığı paranın bir kısmını Yunan donanmasına bağışlamaları: Bu faaliyetlerin en önemli örneğinin ise Yunan donanmasına bağışlanan Averof'tu. Tek başına bir zırlı Osmanlının mağlup olmasında etkili olduğu Osmanlı donanmasındakilerden üstün olan zırlı nedeniyle; Osmanlı donanması Ege'ye açılmadığı, Selanik ve Ege adalarını savunamadığı, İzmir'den Beyrut'tan Rumeli'ye asker sevki yapılamadığı ifade edilmiştir. Bir Rum vatandaş Yunan hükümetine koca bir harbi kazandırmış ve bütün Yunanistan'ı bir, bir buçuk misli büyümüştür. Daha kaç vatandaşımız servetlerini Yunan hükümetine bağışlamak için geceli gündüzlü çalışıp durmaktadır.

2-Osmanlı topraklarında ticaret Rumların elindedir. Alışverişi Rum vatandaşlar düzenlerler. Böylece zavallı şaşkın ve gafil Müslümanlar kendi elleriyle Rumlardan yaptıkları alışverişlerle Yunanistan'ın topu ve tüfeğini zırlısını finanse etmiş olurlar.

3-Yunanın gemilerinden silahlarından bir çoğunu biz aldık. Kendi memleketimizin üzerine bayraklarını biz kendi ellerimizle dikmiş olduk! Bunca acılardan bunca felaketlerden sonra Osmanlı Müslümanı hala uyanmamıştır. Sırf Müslümanların oturduğu mahallelerde bile bakkal, tuhafiyeci, manav hatta fırın gibi dükkanlar Müslümanların elinde değildir. Buralarda vatandaşlar, Yunanlılar Müslüman ve Türk düşmanları ticari faaliyetlerini sürdürürler. Buna göre Müslümanlar, Türkler ticareti ellerine geçirmeli; fabrikalar şirketler, bankalar kurmalıdırlar. Bundan böyle Haçapulo, Yanko, Alsetopulo, Petro gibi yabancı isimlere ait büyük ve zengin mağazalar boykot edilmelidir. Alışverişler Kahyaoğulları, Karaosman, Uşakizadeler, Hacı Muhittin, Mehmet Şakir vb. ticarethanelerde yapılmalıdır.

¹⁷⁹ Adana Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 5 Haziran 1330 (18/06/1914), BOA. DH.KMS, 25/29

Rumlardan kesinlikle alışveriş yapılmamalıdır. İyi bilinmelidir ki almış olduğumuz her malın belli bir miktarı Yunan hükümetine gitmektedir. Rumlar hiçbir zaman zorunlu kalmadıkları sürece Müslümanlardan on paralık alışveriş yapmazlar. Ayrıca dükkanlarında Müslümanları bile çalıştırmazlar. Yani kendi aralarında tam bir dayanışma vardır. Bundan dolayı Rumlara karşı daima uyanık olmak gerekmektedir.¹⁸⁰

Boycotçular, içeriği bu şekilde olan risalelerle ve çarşı pazarlarda duvarlara astıkları ilanlarla, ahalinin Rumlardan alışveriş yapmasını engellemeye çalışmaktaydılar¹⁸¹. Çanakkale Rum metropoliti bu engellemelerle ilgili olarak, boycotçuların hem Rum tüccarları hem de onlardan alışveriş yapmak isteyenleri tehdit ettiklerini Rumlardan alışveriş yapılmasına mani olmaya çalıştıklarını iddia etmekteydi¹⁸². Bu konudaki bir diğer iddia ise askerlerin de boykota katıldığı şeklindeydi. Simav'dan Vasil ve Luko imzasıyla patrikhaneye gönderilen 1 Şubat 1914 tarihli telgrafta, jandarmanın yollara çıkarak ahaliye “Hıristiyanlardan alışveriş etmeyiniz hükümetin emri vardır ceza göreceksiniz” şeklinde ilanlar yaptıkları ve dükkanların önlerine de birer nefer dikilerek girmek isteyenlere “yasak girmeyiniz” dediklerini bildirilmekteydi. Ayrıca yapılan şikayette, kaymakamın bu olaylara ilgisiz kaldığından şikayet etmekteydi¹⁸³. Bu şikayet üzerine Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigar Vilayeti'ne çekilen telgrafta, hükümet memurlarının boykota katılmalarının kesinlikle caiz olmadığı ve bunun şiddetli bir cezayı gerektireceği bildirilerek, telgrafta bahsedilen olayların araştırılarak acilen gereğinin yapılması istenmişti¹⁸⁴.

Sadece Rumlar değil Bulgar ve Ermeniler de aynı şekilde boykot edilmekteydi. Bandırmadan bir grup Ermeni esnafının bildirdiğine göre; boycotçular, dükkanların önünde durarak Ermenilerden alışveriş yapmamaları

¹⁸⁰ Zafer Toprak, “İslam ve İktisat: 1913-1914 Müslüman Boykotajı”, Toplum ve Bilim 29/30 Bahar-Yaz, 1985, s.179-199

¹⁸¹ Dahiliye Nezareti'nden Adliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 25 Mart 1330 (07/04/1914), BOA. DH.H, 65/74, Lef. 1/2

¹⁸² Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen tahrirat 26 Mayıs 13330 (08/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/57, Lef. 1

¹⁸³ Vasil ve Luko imzalarıyla 19 Kanun-u Sani 1329 (01/02/1914) tarihiyle mürur telgrafnamenin suretidir, BOA. DH/İUM, E/69-3, Lef. 6

¹⁸⁴ Dahiliye Nezareti'nden Hüdavendigar Vilayeti'ne gönderilen tahrirat 8 Şubat 1923 (21/02/1914), BOA. DH/İUM, E/69-3, Lef. 5/1.

konusunda insanları uyarıyorlardı. Bu uyarıları dinlemeyerek alışveriş yapanlar ise, darp edilerek ellerindeki malların üzerine gaz dökülmekte, kırılmakta, yırtılmakta, iade ettirilmekte veya arabalara yüklenilen mallar indirttirilmekteydi.¹⁸⁵

Boycotçuların alışveriş yapmak isteyenlere mani olması ve boykotun artarak devam etmesindeki en önemli unsur zabıtalının, boykotçuların yaptıkları taşkınlıklarını önlemek için yeterli çaba göstermiyor olmalarıydı. Yani zabıtalılar görevlerini tam yapmayarak pasif bir şekilde boykota destek veriyorlardı. Hariciye Nezaretinin de belirttiği gibi bu durum, boykotun şiddetlenerek devam etmesinin en önemli nedeniydi¹⁸⁶. Ermeni Patriği de aynı şekilde, dükkan dükkan gezen boykotçuların zabıtalılar tarafından engellenmemesinin, boykotun şiddetlenmesinde en önemli etken olduğunu bildirmektedir. Zabıtalılar hakkında şikayetlerin artması karşısında Dahiliye Nezareti yöneticilerden, gayrimüslimlerden alışveriş yapmak isteyenlerin engellenmesinin, Osmanlı ahalisi arasında birlik ve dayanışmayı bozacağı için kesinlikle buna izin verilmemesini istemektedir¹⁸⁷. Yalnız nezaretin bu uyarısı zabıtalının tavrının değişmesini sağlayamamıştı¹⁸⁸.

Bütün bunlar göstermekteydi ki Rumlar başta olmak üzere Bulgar ve Ermeniler Müslüman ahali tarafından çok şiddetli bir şekilde boykot edilmekteydi. Yerel yöneticilerin boykota karşı tedbir almaması ve zabıtalının da boykotçulara engel olmak için yeterli çaba göstermemesi, boykotun artarak devam etmesine neden olmaktadır. Bazı durumlarda taşkınlık yapan boykotçuların mahkemeye sevk edildiği halde serbest bırakılması boykotçuları daha da cesaretlendirmektedir¹⁸⁹.

İttihat ve Terakki hükümeti tarafından da boykot gayri resmi bir şekilde uygulanmaktaydı. Çünkü Hükümet, boykotu Yunanistan'ın yaptıklarına karşı halkın gösterdiği haklı tepki olarak değerlendirmektedir. Bu görüş, Yunan tabiyetinde bir

¹⁸⁵ Bandırma'dan bir grup Ermeninin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği tahrirat 21 Mart 1330 (03/04/1914), BOA. DH.H, 70/2, Lef.4.

¹⁸⁶ Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 18 Nisan 1330 (01/05/1914) BOA. HR.H, 698/1, Lef. 4/1.

¹⁸⁷ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği'nin yazısı 3 Mart 1330 (16/03/1914), BOA. DH.HMŞ, 14/77.

¹⁸⁸ Bandırma'dan Ermeni tüccarların Sadaret'e gönderdikleri telgraf 1 Mayıs 1330 (14/05/1914). Tüccarlar dört beş aydan beri yapılan boykotun son günlerde şiddetlendiğini, önlenmesi için hükümet-i mahalliyeye yapılan başvuruların sonuçsuz kaldığını bildirmektedirler. BOA. DH.MUİ, 108-2/30, Lef.3.

¹⁸⁹ Dahiliye Nezareti'nden Ankara Vilayeti'ne gönderilen tahrirat 26 Şubat 1329 (11/03/1914), BOA. DH.KMS, 20/4, Lef. 1/1.

Rumun boykottan zarar görmesi ile alakalı olarak Yunan Sefaretinin şikayetine¹⁹⁰ verilen cevapta şöyle ifade edilmişti: *İslam ahalinin Yunanlıları boykot etmeye hakları vardır. Makedonya'da yapılan mezalimleri gazetelerden ve gelen muhacirlerin anlattıklarından öğrenen ahali Yunanlılara karşı umumi bir nefret hissetmektedir. Mezalimler devam ettiği sürece bu nefret de devam edecektir.*¹⁹¹ Boykotun halkın haklı tepkisi olarak görülmesi nedeniyle de İngiliz, Fransız tabiiyetindeki Rumların, boykottan zarar görmeleri ve bu devletlerin sefaretleri tarafından istenen tazminat talepleri de geri çevrilecektir¹⁹².

Yöneticiler tarafından boykotun bu şekilde değerlendiriliyor olmasından dolayı, boykotu sona erdirmek için de çok ciddi önlemlere başvurulmuyordu. Dahiliye Nezaretinden yöneticilere gönderilen emirlerde boykotçuların taşkınlık yaparak Rumlara zarar vermesini önlemek için inzibati tedbirlerin alınması ve bu şekilde davrananların cezalandırılması istenmekteydi. Ama bunun yanında, duvarlara yapıştırdıkları ilanlarla ve halka dağıttıkları risalelerle boykot propagandası yapanlar hakkında cezâi yaptırımlar uygulanmıyordu. Nitekim Bartın'da Rumlardan alışveriş yapılmaması yönünde çarşıya asılan bir ilan hakkında Patrikhanenin yaptığı şikayete, ilanı asan kişinin ortaya çıkarılmasının mümkün olmadığı cevabı verilerek¹⁹³ bir nevî olay geçirilmiştir.

Boykot karşısında hükümetin genel tavrı, halk hareketi olarak başlayan boykota karşı sessiz kalınması yönündeydi. Boykot nedeniyle oluşacak durum, 1914'ün başlarından itibaren Yunanistan'ın Müslümanları göç ettirmesine aynı oranda karşılık verme politikasını benimsemiş olan hükümetin oldukça işine yaramaktaydı. Ekonomik üstünlüklerini yitiren Rumların göç etmeleri daha kolay olmaktaydı. Netice de boykot etkisini göstermiş, ekonomik olarak büyük sıkıntılar çekmeye başlayan, tarla bağ ve bahçelerinde çalışacak işçi bulamayan Rumlar Yunanistan'a göç etmeye başlamışlardı.

¹⁹⁰ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 1332.08.12 (06/07/1914), BOA. DH.H, 70/11.

¹⁹¹ Aydın Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 26 Nisan 13330 (09/05/1914), BOA. HR.H, 695/26, Lef. 10.

¹⁹² Sadareten Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 31 Kanun-u Evvel 1328 (13/01/1913) tarihli tahrirat, BOA. DH.H, 69/8 Lef.2

¹⁹³ Dahiliye Nezaretinden Adliye Nezaretine gönderilen tahrirat 25 Mart 1330 (07/04/1914), BOA. DH.H, 65/74, Lef. 1/2

Hükümetin boykot karşısındaki tavrı siyasi gelişmelere göre değişiklik göstermekteydi. 1914'ün Haziran ayına doğru Rum göçünün Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında çok ciddi bir gerginliğe neden olması ve bu gerginliğin sona erdirilmesi için mübadele görüşmelerinin başlamasıyla birlikte hükümet de boykota karşı tavrını değiştirecektir. Görüşmelerin sekteye uğramaması için, Rum köylerine muhacir yerleştirilmesinden vazgeçildiği gibi Rumlara yönelik boykotunun da kaldırılması için önlemler alınmaya başlanacaktır. Boykotun çok şiddetli bir şekilde uygulandığını, boykota özellikle reji kolcuları ve bazı memurların da katıldığını, Rum dükkanlarına gidenlerin alenen tehdit edildiğini kabul eden Dahiliye Nezareti¹⁹⁴ Rumların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde vali ve mutasarrıflara tebligatlar göndererek, boykota karşı tedbir alınmasını, yapılan ikaz ve ihtarlara uymayanların ise cezalandırılmasını isteyecektir.¹⁹⁵ Ayrıca nezaret Bulgar ve Ermenilere yapılan boykota da son verilmesini isteyecektir¹⁹⁶.

Rum boykotu Meclis-i Mebusan'da da sert tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Rum göçü ile alakalı meclise hükümete soru önergesi veren Emanuel Emanuelidi Efendi, yapmış olduğu konuşmasında, Rumların göç etmesinin en önemli sebebinin boykot olduğunu belirtmiştir. Hükümeti boykotu bitirmek için hiçbir önlem almamakla suçlayan Emanuelidi Efendinin sözleri şu şekildedir:

“Bir adam diğer bir adamdan alışveriş etmeye mecburdur. Hükümetten bir şey sual edeceği, Milletten bir şey sual edeceğim. Herkes kimden isterse alışveriş eder, kiminle istemezse etmez. Herkes umur-u ticariyede hürdür, serbesttir. Ben sizi benimle alışveriş etmeye mecbur edemem. Yalnız bir nokta var. Eğer kavaidi iktisadiyeye muhalif olan bu kaide propagandaya binerse o zaman hükümete

¹⁹⁴ Dahiliye Nezareti'nden Lazistan Mutasarrıflığına çekilen telgraf 19 Haziran 1330 (02/07/1914), BOA. DH.ŞFR, 42/173.

¹⁹⁵ Dahiliye Nezareti'nden Edirne, Adana, Aydın, Hüdavendigar Vilayetleriyle, İzmit, Bolu, Çatalca, Canik, Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen telgraf 22 Haziran 1330 (05/07/1914), BOA. DH.ŞFR, 42/199.

Dahiliye Nezareti'nden Aydın Valisine gönderilen telgraf 22 Haziran 1330 (05/07/1914), BOA. DH.ŞFR, 42/198

Dahiliye Nezaretinden Lazistan Mutasarrıflığına gönderilen şifre 23 Haziran 1330 (06/07/1914), DH.ŞFR, 42/208

¹⁹⁶ Dahiliye Nezareti'nden, Hüdavendigar Aydın Vilayetleriyle, İzmit, Kala-i Sultaniye Bolu, Karesi, Canik Mutasarrıflıklarına gönderilen tebligat 3 Haziran 1330 (16/06/1914), BOA. DH.KMS, 23/53, Lef. 6/1.

Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen telgraf 3 Haziran 1330 (16/06/1914), BOA. DH. ŞFR, 42/32.

terettüp eden bir vazife vardır. O da, bu propagandayı men etmektir. Evet, bir fert istediği surette bir fikir besler ve istediği gibi o efkarını tatbik edebilir. Fakat iş propagandaya binerse olmaz. Nitekim böyle oldu. Bunu hepimiz biliyoruz. Zannedersen o vakit işe pek ehemmiyet verilmemiş olmalıdır ki menine çalışılmadı. İşin fenalığı da buradadır. Muhaceretten bahsedelim demiyorsunuz? İşte iş baştan bu surette başladı. Bu hepimizin malumu altındadır. Bir unsurun menfaatine çalışmak, diğer unsurun mazarratına çalışmakla olur diye bir propaganda oldu. Bendeniz diyebilirim ve zannederi ki hepimiz de o vakit bu meseleye ehemmiyet vermedik. Eğer ehemmiyet verseydik bu günkü felaket karşısında bulunmazdık. Bu ictihadatı, bu kavaidi kabul etmeyen İslamlar pek çoktur. Biz vatandaşlarımızı biliriz. Vatandaşlarımız bizden ayrılmazlar ve bu propagandayı takbih edenler alışı edeceğiz diyen İslamlar oldu. Böyle diyen İslamlara karşı da sopacılar ortaya çıktı. O vakit Rumlar aleyhinde zulüm icra edildiği gibi, bazı İslamlar aleyhinde de icra edildi. Hükümeti merkeziyenin bundan haberi olmamış olması muhtemeldir. Fakat acaba mahallindeki memurini hükümet bunlardan kaçını divanı harbe gönderdi. İdare-i örfiyeye tabi olan bir memlekette nasıl oluyor da bu gibi ahvalde şedit cezalar tertip edilmeden bırakılıyor? Çünkü o sopacıların işi bir fiili darptan dayaktan ibaret değildir. Bunlar memleketin içinde bir harbi iktisadi açmak için istihdam edilmiş olan vesaiti icraiye dir. Bunların fiillerinin başka ehemmiyeti yoktur.”

Emanuelidi Efendinin iddialarını cevaplamak üzere kürsüye gelen Talat Paşa ise konuşmasında genel olarak boykotun, Makedonya’da yaşananlara bir tepki olarak geliştiği üzerinde durmaktaydı.

“Efendiler bu da şimdiye kadar görülmüş, işitilmiş şey değildir; memleketimizde bir unsurun diğer unsurla alışverişi vaki değildir . Hakikaten İslamlar diğer anasıra karşı bu hususta diyebilirim ki son derece müsadekardır. Hiçbir vakit hatır ve hayallerinden vatandaşlarını bu suretle icaz etmek geçmemiştir. Fakat arzettiğim gibi, muhacirlerin vürudundan sonra bu da başladı ve aynı propagandayı muhacirler yaptı. Mukabele bilmisil hiçbir vakitte doğru bir şey*

* Meclis-i Mebusan zabıt ceridesinde Talat Paşanın *memleketimizde bir unsurun diğer unsurla alışverişi vaki değildir dediği yazmaktadır*. Yalnız bu cümlemin peşinden gelen ifadeler, Talat Paşanın konuşması kayda geçirilirken bir yanlışlık yapıldığını göstermektedir. Büyük ihtimalle cümlemin doğru hali *memleketimizde bir unsurun diğer unsurla alışveriş yapmaması vaki değildir* şeklinde olacaktır.

değildi. Ve her vakit Hükümet bu gibi tecavüzata karşı tedabir ittihaz eder. Fakat şahsı nevine münhasır olmak üzere bir misal arz edeyim, seyahatte tesadüf ettim. Çanakkale’de Mutasarrıf hikaye etmişti. Toyranlı bir fırıncı gelmiş, fırının birine giderek derhal hamur yoğurmaya başlamış ve içindeki fırıncıyı atmış. “ne oluyorsun?” demiş, bilmem, nereye istersen git şikayet et, çünkü gelip beni de birisi fırın içerisine girdi, kolumdan tuttu attı, derhal hamuru yoğurmaya başladı. Ben de buraya geldim aynını yapıyorum demiş. Bittabi Hükümet bunu hüsnü telakki etmedi ve haksız ve mukabele bilmişil şeklinde olan bu taarruzu men’etti.”

Boykotajın devamından Hükümet hiçbir suretle memnun olmaz. Çünkü boykotaj Emanuelidi Efendinin tasvir ettiği şekilde mevcut olursa, yani ahali Rumların tarlalarında işlemezler ise, bundan en ziyade Hazine-i Devlet mutazarrır olur. Fazla olarak anasır arasında münaferet tevlit etmesi hayatı idare-i Devleti işkal eder. Dün Maliye Nazırı beyefendinin irad ettiği nutuktan muzayaka-i maliyemizin ne derecede olduğunu anladınız. Böyle muzayaka-i maliyye sırasında kendi varidatını, kendi eliyle eksildiğine razı olan bir Hükümet tasavvur edemezsiniz. Binaenaleyh, her suretle boykotajın menine tevessül edilmiştir. Bittabi bunun ahaliye ait olan kısmı, yani sırf kendi arzusuyla alışveriş etmeyenlere mazarratını izah ederek nesayih ile ve fakat tecavüz vukuu anında tedabiri kanuniyeye tevessül ederek ve lazım gelen cezayı tertip etmek suretiyle menine çalışılıyor. Emanuelidi Efendi şimdiye kadar bu vakadan dolayı kimse ceza görmedi dediler. Doğru değildir. Yalnız Aydın Vilayetinde Foça ve diğer vakalarda zimethal olarak Divan-ı harpçe yüz kişi muhtelif cezaları duçar olmuşlardır. Boykotajda tecavüz derecesine geçenlerden memur olanlar, memuriyetten tard edilerek Divan-ı Harbe tevdi edildi ve memur olmayanları, doğrudan doğruya Divan-ı Harbe sevk edilerek duçarı mucazat oldu. İstanbul’da dahi bu gibiler hakkında cezalar tertip edilmiştir. Boykotaj mütecevizlerini şiddetle ve layık olduğu ehemmiyetle menetmeyen bazı polis memurları tard edilmiş ve bu gibi hareketi yapan bazı mektepli efendiler bile Divanı Harbe sevk edilmiştir. Emanuelidi Efendi, bu tafsilatı aldıktan sonra kimseye ceza yapılmadı diyemezler zannederim¹⁹⁷.

¹⁹⁷ MMZC, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), C. 1-3/1, s.608,612-613

Aslında Talat Paşanın sözünü ettiği bu tedbirlerin büyük çoğunluğu Haziran ayından itibaren alınmaya başlanmıştı. Daha öncesinde boykotu bitirmek için böyle bir kararlılık gösterildiğini söylemek mümkün değildir. 1914'ün başlarından itibaren yaşanan süreç, Haziran ayına gelindiğinde artık son noktaya ulaşmıştı. Rum göçü Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında çok ciddi bir gerginliğin yaşanmasına neden olmuştu. Savaş hazırlıkları başlamıştı. Avrupalı Devletlerin de olaylara müdahale etme ihtimali oldukça artmıştı. Ülke içinde de Rum Patrikhanesi boykot konusunda hükümete çok ciddi tepki göstermiş, boykotun ve göçün durdurulması için Adliye Nezaretine nota vermişti. Patrikhanenin verdiği notanın nezaret tarafından geri çevrilmesinden dolayı Patrikhane daha da şiddetli tepki göstererek Rum kilise ve okullarını kapatmıştı¹⁹⁸. Bir de, bu aydan itibaren Yunanistan'la mübadele görüşmeleri başlamıştı. Bütün bu gelişmeler İttihat ve Terakkiyi boykot konusunda daha hassas davranmaya, boykotun bitirilmesi için daha sert tedbirler almaya zorlamıştı.

E-SAVAŞ SONRASI BALKANLARDA MEYDANA GELEN GELİŞMELERİN ANADOLUYA ETKİSİ

1-) MAKEDONYA'DA YAŞANAN OLAYLAR VE MÜSLÜMANLARIN GÖÇ ETTİRİLMESİ

Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'ın bir araya gelerek Osmanlı Devletine savaş ilan etmesiyle başlayan Balkan Savaşı, aynı zamanda bu topraklarda yaşayan Müslüman varlığının ortadan kaldırılması için baskı şiddet ve zulümlerin de yaşanacağı bir sürecin başlangıcıydı. Zaptettiği toprakları millileştirme düşüncesiyle hareket eden bu devletler, daha savaş başlar başlamaz Balkanların her yerinde sivil Müslüman ahaliye saldırmaya başladılar. Osmanlı ordusunun ağır yenilgiler alarak geri çekilmesi ve ahalinin korunmasız kalmasıyla yerleşim merkezlerine giren asker ve çeteler yüzlerce Müslümanı topluca öldürdüler ve sağ kalanları da evlerinden çıkararak göç etmeye zorladılar. Yapılan bu gayri insani muamelelerin amacı Balkanları Müslümanlardan temizlemektir¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e, C.II, K.III, s. 254.

¹⁹⁹ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, s. 146

Balkan Devletleri tarafından Müslümanların tehlike olarak görülmesinin sebebi Balkanların toplam nüfusunun yarısından fazlasını Müslümanların oluşturuyor olmasıydı. Müslümanlar bu kadar kalabalık olduğu için de bazı bölgelerin nüfusunun tamamına yakını Müslümanlardan oluşuyordu. Nüfusun karışık olduğu yerlerde ise, en büyük grubu yine Müslümanlar oluşturuyorlardı. Ele geçirdiği topraklarda ilk önce millileştirme politikasını tatbik etmeye çalışan bu devletler Müslümanların demografik üstünlüğünü ortadan kaldırmak için de savaşla birlikte Müslümanları zorla göç ettirmeye başladılar. II. Balkan Savaşında da devam eden aynı süreçte binlerce Müslüman Anadolu'ya göç ettirildi.

Balkan Devletleri içerisinde ele geçirdiği toprakları Müslümanlardan arındırma politikasında en aşırıya gideni hiç şüphesiz Yunanistan idi²⁰⁰. Savaştan en karlı çıkan Yunanistan, Güney Epir, Makedonyanın büyük bölümü ve Ege Adalarını ele geçirerek topraklarını ve nüfusunu tam iki kat büyütmişti²⁰¹. Böylece büyük oranda Megali İdea hayalini gerçekleştirmişti. Yalnız Megali İdeanın tam olarak gerçekleşmesi için ikinci adım olarak ele geçirilen bu toprakları Helenleştirilme politikasına ağırlık verecekti. Bunun da nedeni Yunanistanın ele geçirdiği bölgelerde de büyük bir Müslüman kitlesinin yaşıyor olmasıydı.

Justin McCarthy'nin belirttiğine göre, Yanya Vilayeti gibi bazı bölgelerde Rum nüfusu Müslüman nüfusundan fazla olmasına karşın, özellikle Edirne Vilayetinin Yunanlarca zapt edilen kısımlarında ve Yunan Makedonyasında Müslümanların nüfusu Rumlardan oldukça fazlaydı. Justin McCarthy'nin 1911 nüfus sayımı olarak verdiği rakamlara göre, Yunanların zapt ettiği topraklarda 1. 772.730 olan toplam nüfusun; 797.118'ini Rumlar, 746.485'ini de Müslümanlar teşkil etmekteydi²⁰². Osmanlı Devletinin Selanik Başkonsolosunun bildirdiğine göre ise, Balkan Savaşı öncesi Selanik Vilayetinde yaşayan Müslümanların sayısı 484334 olup, bunun 293907'si Yunan Makedonyasında yaşamaktaydı²⁰³. Yunanistanın 1913 nüfus sayımına göre de, Yunan Makedonyasında 528000 Yunanlıya karşı 465000

²⁰⁰ Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, (çev. Fatmagül Berktaş), İstanbul 1985, Kaynak yay. s.145

²⁰¹ Balkan Savaşı öncesi toprakları 63.211 km ve nüfusu 2.719.422 olan Yunanistanın 1913'te toprakları 121.794 km nüfusu da 4.819.793 olmuştu. N.J. Svoronos, **Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları**, Çev. M. Galip, Ankara, Aydınlık Basımevi, 1935, s. 22

²⁰² Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1995, İnkılap yay.s. 190

²⁰³ Osmanlı Selanik Konsolosunun Tahriratu, 12 Ağustos 1914, HR.SYS, 2035/2, İef. 23

Müslüman bulunuyordu. Bu nüfus yapısı içinde Yunanların oranının %44.1'de kalmasını Megali İdeanın gerçekleşmesi için büyük engel gören Yunanistan²⁰⁴, işte bu yapıyı değiştirmek için zaptettiği toprakları Müslümanlardan arındırarak Helenleştirmeye çalışacaktı. Yalnız bunu yaparken Müslümanlara karşı hiç de insani olmayan yöntemler uygulamıştı. Nitekim, savaşın başlamasıyla birlikte Yunanistan tarafından Epir, Selanik, Drama, Kavala, ve Güney Makedonya'da yaşayan Müslümanlara karşı saldırılar ve göç ettirmeler de başladı. Baskılara dayanamayan bir çok Müslüman Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı²⁰⁵.

Yalnız Müslümanların göç ettirilmesinin bir devlet politikası haline gelmesi II. Balkan Savaşı dönemi idi. II. Balkan savaşında Yunanistan'ın eski müttefiki Bulgaristan'la savaşa tutuşması ve bu savaş döneminde bir ara Osmanlı Bulgaristan ittifakının kurulacağı söylentilerinin yayılması, Yunanistan'ın Bulgaristan sınır bölgesinde yapacağı zulümler için bir bahane olmuştu. Bulgaristan sınırı üzerinde bir hayli eşkıya toplandığını ve Bulgar eşkıyalarının Müslümanlarla birlikte hareket ettiğini iddia eden Yunanistan, bu bölgede bir olay olduğunda güçleriyle bunu bastıramayacağını bildiğinden kendisini garantiye almak üzere buralarda Rumların egemen olmasını sağlamak için şiddet uygulamaya başladı. Ancak II. Balkan Savaşında ne Osmanlı-Bulgaristan ittifakı gerçekleşmişti ne de o bölgede Müslümanlarla Bulgar eşkıyalarının birlikte hareket ettiğini gösteren bir delil veya gelişme mevcuttu²⁰⁶. Ama yine de Müslümanların göç ettirilmesi politikasını benimseyen Yunan hükümeti bu bölgeleri boşaltmaya başladı. Kafkasya'dan getirttiği Rum göçmenlerini de boşalttığı köylere ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlere yerleştirmeye başladı. Osmanlı Devleti Atina Sefiri Galip Kemali Bey Kafkasya'dan getirtilen ve Yunan hükümeti tarafından Müslüman bölgelerine

²⁰⁴ Dimitri Pentzopoulos, **The Exchange of Minorities and its Impact on Greece**, London 2002, s. 28. Bu rakamları A. A Pallis'ten aktaran Pentzopoulos, bu durumun Megali İdeayı gerçekleştirmeye bir engel olarak düşünülemediğini, aksine bu amacı gerçekleştirmeyi kuvvetlendireceğini belirtmektedir.

²⁰⁵ Meclisi Vükelanın 20 Eylül 1328 (03/10/1912) tarihli görüşmesinde Dersaadet'e getirmesi gereken muhacirleri Bozcaada'ya bırakan Yunan gemisinin bıraktığı aç susuz 200 kişinin iafesi için masarifi gayri melhuza tertibinden üç dört bin kuruşun ayrılmasına karar verilmiştir. BOA. MV, 169/78

²⁰⁶ Atina Sefareti Seniyyesine irsal olunan 21 Mayıs 1914 tarih ve 109/53 numaralı tahrirat sureti, BOA.HR.SYS, 13/2, Lef. 48. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I**, Ankara 1995, s. 267

yerleştirilen göçmen sayısının 20.000 olduğunu belirtmektedir²⁰⁷. Müslüman nüfusu karşısında Yunan nüfusunu arttırmaya çalışan hükümet ayrıca Batı Trakya ve Amerika'dan da getirttiği göçmenleri özellikle Müslüman köylerine iskan etti²⁰⁸. Yunan hükümeti Müslümanların evlerini mallarını müsadere ederek Rum göçmenlere verdi. Bunun yanında Rum göçmenler Müslümanları evlerinden zorla çıkararak onları göç etmeye zorladılar²⁰⁹.

Bu dönemde Osmanlı sefaretinin, konsolosların, müftülerin gönderdiği raporlar askerler ve yerli Yunanlar tarafından Müslümanlara karşı çok büyük saldırılar meydana geldiğini ortaya koymaktaydı. Özellikle silah araması bahanesiyle askerler tarafından gerçekleştirilen saldırılar Müslümanların korku içinde kalmalarına neden oluyordu. Çünkü çok acımasız bir şekilde yapılan bu uygulamada Yunan askerleri köyleri abluka altına alıp giriş ve çıkışları tuttuktan sonra köydeki Müslüman evlerine zorla giriyorlardı. Girdikleri evlerdeki değerli eşyaları gasp eden, kadınlara tecavüz eden askerler ve yanlarına aldıkları Rumlar sonra da köyün ahalisini camiye doldurarak onları öldüresiye dövüyorlardı. İşkence ve dayaklar neticesinde de bir çok bir çok Müslüman köylü yaralanıyor veya hayatını kaybediyordu. Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 17 Ekim 1913 tarihli tahriratta Yunan askerlerinin Gevgili Kazasının tamamı Müslüman olan 1000 hanelik Büyük Mayadağı kasabası ileri gelenlerinin sizde silah vardır diye camiye doldurularak 30 kişinin şiddetli bir şekilde dövüldüğü ve üç kişinin öldüğü bildiriliyordu. Yine tamamı Müslüman olan Avrethisar Kazası Çernal köyü, Yenice-i Vardar Kazasının Aşıklar köyü ile Mirova köylerinde ahali yine askerler tarafından şiddetli bir şekilde dövülmüştür²¹⁰. Hemen hemen bütün Müslüman köylerinde yaşanan manzara aynıydı. Müftünün gönderdiği 27 Ekim

²⁰⁷ Galip Kemali Söylemezoğlu, **Hatıralar Atina Sefareti (1913-1916)**, Canlı Tarihler, Türkiye yayınevi, İstanbul 1946, s. 96

²⁰⁸ Mesela Yunan-Bulgar savaşı sırasında evlerinden çıkarılarak Drama'ya göç ettirilen ve sayıları 15 bin olan Ropçoz Müslüman ahalisi dağlarda yaşamaya mecbur edilirken, Kavala, Sarışaban, Pravişte kazalarında göç eden Müslümanların boşalttığı evlere Kafkasya'dan ve diğer yerlerden gelen Rumlar iskan ettirilmişti. Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1329 (17/10/1913) tarihli tahrirat. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.2.

²⁰⁹ Hariciye Nezaretine Viyana Sefaret-i Seniyyesinden gönderilen tahriratın meufu olup News Viztagbilat Gazetesinin 2 Mayıs 1914 (15/05/1914) tarihli nüshasında "Yunanistan'ın Zaptettiği Memalik Dahilinde Mütemekkin Türklerin Şikayati" başlıklı yazının tercümesi. BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 189, **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I.s. 257-258**

²¹⁰ Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1329 (17/10/1913) tarihli tahrirat. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.2.

tarhli ikinci yazıda da Avrethisar Kazası Yaprak, Pikova, ve Virvan Müslümanlarının aynı muameleye maruz kaldıkları ve Virvan Köyünde 20 kişinin yediğı dayak neticesi ölüm döşeginde olduğı, Gevgili'deki olayda da üç kişinin öldüğü haber veriliyordu.

Bunca şiddetin yaşandığı aramalarda ruhsatlı av tüfeğı olanlar dahi tutuklanarak bağı bir halde Selanik'teki hapishaneye götürülüyordu. Müslümanlar arasında genel bir korku havasının oluşturulması için askerler, Osmanlı Devleti Yunanistan'a savaş açtığı takdirde Müslümanların katledileceğini söylüyorlardı. Ayrıca Selanik'te ve diğere yerlerde sokaklardan ve kahvelerden Müslümanlar alınarak hapse atılıyordu. Müftünün bildirdiğine göre, karakol ve hapishanelerdeki mahkum sayısı beş binin üzerindeydi. Her geçen gün daha fazla insan tutuklandığı için Selanik'teki Hacı Süleyman Bey Medresesi ve Askeri Rüştüye binası da hapishaneye çevrilmişti. Tutuklanan bu insanlara hapishanelerde de çok büyük işkenceler yapılıyordu. İşkenceye uğrayan insanların feryatlarının sokaktan duyulduğunu bildiren Müftü, hapislerde bir çok kişinin öldürüldüğünü veya işkencelere dayanamarak hayatını kaybettiğini söylüyordu²¹¹.

Saldırı ve baskılar Müslümanların korku içinde kalarak köylerini terk etmesine ve göç etmek üzere Selanik'e gelmesine neden oluyordu. Ayrıca Yunan askerleri de köylerini terk ederek kaçışan insanları toplayarak gemilere bindirmek üzere Selanik'e getiriyorlardı²¹². Selanik'teki cami, mescit ve medreselerin tamamı muhacirlerle dolmuştu. Yunan hükümetinin bu uygulamaları Müslümanları göç ettirmeye çalıştığını açıkça ortaya koymaktaydı²¹³.

Müslümanlara karşı meydana gelen bu olaylar Atina Antlaşmasıyla²¹⁴ son bulması gerekirken ne yazık ki, 1914'ten itibaren daha da artmış ve Selanik

²¹¹ Selanik Müftüsü ve Cemaat-i İslamiye Reisi Ahmet bin Ali'den Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrin-i Evvel 1329 (27/10/1913) tarihli tahrirat, BOA. DH.KMS, 1/43, Lef. 3.

²¹² Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1329 (17/10/1913) tarihli tahrirat. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.2.

²¹³ Dahiliye Nezaretinden Huzur-ı ali-i hazret-i Sadaret-penahiye gönderilen tahrirat 13 Teşrin-i Evvel 1329 (26/10/1913), BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.1

²¹⁴ 14 Kasım 1913 tarihinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalan Atina Antlaşması, Yunanistan'a terk edilen bölgelerde yaşayan Müslümanların bütün haklarını güvence altına alan bir antlaşmaydı. Antlaşmanın getirdiğı önemli hükümler şunlardır: 2. madde iki ülke arasında daha önce yapılmış veya yürürlüğe konmuş bütün antlaşmaları gündeme getirmektedir. Böylece haklar açısından 1830 ve 1881 metinleri bir kez daha onaylanmaktadır. Aynı madde hükmüne göre, antlaşmaya ekli 3 Numaralı Protokol Yunanistan'ın bütün topraklarında geçerli olacaktır. 3. Madde genel af ilan

Başşehbenderi Fuat Selim'in dediği gibi Makedonya'nın her yerinde Müslümanlara karşı tam bir anarşi yaşanmaya başlamıştı. Göçmen Rumlar Müslümanlara daha fazla saldırıyorlar evlerinden çıkararak mallarını gasp ve yağma ediyorlardı. Adam öldürmeler çok yaygınlaştığı için insanlar sokağa çıkmaya korkuyorlardı. Sebepsiz yere daha fazla insan tutuklanıyor ve hapse atılanların bir çoğundan haber alınamıyordu. Bir çok yerde kadınlara erkeklerinin gözleri önünde tecavüz ediliyordu. Ayrıca Müslümanlara din değiştirmeleri yönünde baskılar da yapılıyordu. Örneğin Fuad Selim Beyin 5 Nisan 1914 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği tahriratında, erkekleri Bulgar işgali zamanında Bulgarlar tarafından öldürülen Drama'ya bağlı Zihne nahiyesindeki Müslüman kadınlarına saldırıldığı ve Hıristiyanlığı kabul etmeye zorlandıkları bildiriliyordu²¹⁵.

Müslüman ahaliye saldırı konusunda her yöntemi denemekten çekinmeyen asker, memur ve yunan halkı cami ve mezarlıklara da saldırmaktan geri durmuyorlardı. Selanik, Siroz, Kavala'daki cami ve mescitler ya ahali tarafından yıkılıyor, enkazları yağmalanıyor ya da işgal olunuyordu. Mezarlıklar da aynı şekilde tahrip ediliyor; mezar taşları bina inşasında kullanılıyordu. Duvarları yıkılan taşları çalınan mezarlıklar bir de hela olarak kullanılıyordu²¹⁶.

edilecektir. 4. Madde Yunanistan'ın idaresine geçen her yerde yaşayan her kes Yunan tebaası olacak. 5. madde, Yunanistan'a bırakılan topraklarda işgale kadar edinilen haklarda Osmanlı belgelerinin geçerli olacağı belirtilmektedir. 6. maddeye göre, Osmanlı uyrukluğunu koruyarak Yunanistan'ı terk etmiş olanlar bu topraklardaki taşınmazlarını korumaya ve onları başkalarına yönettirebilmeye devam edebileceklerdir. Kır ve kentlerde Osmanlı hukukuna göre özel ve tüzel kişilerce edinilmiş mülkiyet hakları Yunanistan'ca tanınmaktadır. Hiç kimseye yasaca saptanmış kamu yararı söz konusu olmaksızın, uygun ve peşim bir tazminat ödenmeden mülkiyetinden yoksun bırakılamayacaktır. 7 maddede padişah ve sülalesinin mallarını güvence altına almaktadır. 11. maddede bırakılan topraklarda oturanların yaşam, onur, din, ve gelenekleri güvence altına alınmakta, bunların Yunan kökenli yurttaşlarla aynı kişisel ve siyasal haklara sahip olacakları, dinlerini açıkça uygulayabilecekleri ve halife olarak padişahın adının hutbelerde okunmaya devam edileceği belirtilmektedir. Madde ayrıca, Müslüman cemaatlerinin yönetimi konusunda da önemli hükümler getirmektedir. Mevcut veya oluşacak bu cemaatlerin özerkliğine ve hiyerarşik yapısına dokunulmayacak, sahip oldukları fonlara ve taşınmazlara ilişilmeyecektir. 3 numaralı protokolle bu hakların bütün Yunanistan topraklarında geçerli olmakta ve Müslüman cemaatlerinin tüzel kişiliğini ile Müslüman özel okulları ve bunların gelirleri de tanınmaktadır. Baskın Oran, **Türk- Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, İstanbul Bilgi yay. 1991, s. 62-64

²¹⁵ Selanik Başşehbenderi Fuat Selim'den Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 23 Mart 1914 (05/04/1914); BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 20, **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 252-253**

²¹⁶ Selanik'ten Dahiliye Nezaretine gönderilen Haşmet Hasan imzalı 21 Kanun-ı Sani 1329 (03/02/1914) tarihli tahrirat, BOA.DH.KMS, 1/43, Lef. 10. Selanik Müftü Vekilinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.6.

Yunan hükümetinin baskıları da dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Yunan halkının nüfus, servet ve ticarete egemen olmasına çalışan hükümet bunu sağlamak için Müslümanların elindeki arazi ve çiftlikleri alarak Rumlara dağıtıyordu. Müslümanları bu şekilde ekonomi ve ticaretten dışlamaya çalışan hükümet Müslümanların en fazla yaptığı tütün ticaretinin de Rumların eline geçmesini sağlamak için Müslümanların tütün toplamak üzere köylerde dolaşmasını çete teşkil ediyorsunuz diye yasaklamıştı. Bu yasaktan sonra da tütün ticareti tamamıyla Rumların eline geçmişti²¹⁷.

Hükümetin baskıları bununla da kalmıyor Müslümanlara ait okullar da işgal olunarak kışla, hastane ve Rum çocukları için okul haline getiriliyordu. Müftünün belirttiğine göre Serez'da 13 mektebin 8'i Yunan askerleri tarafından işgal olunmuş; ikisi hastane yapılmış, ikisi Rumlar için mektep yapılmış, birisi Yunan askerlerinin işgali altında olmasına rağmen yanmıştı. Bundan dolayı Müslüman çocukları açıkça kalmıştı²¹⁸. Ayrıca Müslüman cemaatine ait vakıf ve vakıflara ait akaratlara (gelir getiren yerler, mallar) da el konuluyordu²¹⁹. Hükümetin bu uygulamaları Atina Antlaşmasına tamamen aykırı bir durumdu. Çünkü antlaşmanın 12. maddesinde

Kavala Şehbenderinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Temmuz 1914 (06/08/1914), BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 147. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 283-284**

Selanik Müftüsünden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Teşrin-i Sani 1330 (07/12/1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB, 3/14.

Selanik Müftüsü Ahmet bin Ali'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1329 (17/10/1913) tarihli tahrirat. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.2.

²¹⁷ Selanik Başşehbenderi Fuad Selim'den Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 23 Mart 1914 (05/04/1914) BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 20. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 252-253**

Atina Sefareti Seniyyesine irsal olunan 21 Mayıs 1914 tarih ve 109/53 numaralı tahrirat sureti, BOA.HR.SYS, 13/2, Lef. 48. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 266-270**

²¹⁸ Atina Sefiri Galip Kemali Beyden Hariciye Nezaretine gönderilen 19 Haziran 1914 (02/07/1914) tarihli tahriratın 24 Mayıs 1330 (06/06/1914) tarihli Siroz Cema'at-i İslamiye Reisi Yusuf bin Zülfikar imzalı mefufu. BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 126,129. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 279-281**

²¹⁹ Hariciye Nezaretinden Atina Sefaretine gönderilen tahrirat 25 Teşrin-i evvel 914 (07/11/1914), Nezaret gönderdiği bu tahriratta Sirozda Sofulu Ali Bey ve Ešliha Hatun vakıflarının gelirlerine el konulduğunun haber alındığını bildirmektedir. BOA. HR.SYS, 2056/3, Lef.6.

Evkaf Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahriratta Siroz Tatarhatun Mahallesiinde hacı Ahmet Ağa vakfına el konulduğu bildirilmektedir. BOA. HR.SYS, 2056/3, Lef.24.

Osmanlının terk ettiği arazideki vakıfların cemaatler tarafından idare edileceği ve gelirlerin cemaate ait olduğu kabul edilmişti²²⁰.

Hükümet tarafından Müslümanlara yapılan en büyük göç baskısı, II. Balkan Savaşı sırasında olduğu gibi bu dönemde de gerçekleştirilen silah aramalarıydı. Mayıs ve Haziran aylarında çok şiddetli bir şekilde uygulanan bu yöntemle, yine Müslüman köylüler askerler tarafından öldüresiye dövülüyordu²²¹. Osmanlı Atina Sefiri Galip Kemali Beyin Venizelos'un izniyle yaptığı Makedonya gezisinde de bizzat şahit olduğu bu manzaralar, Yunan hükümetinin Müslümanları göç ettirmek için ne kadar ileri gidebileceğinin bir göstergesiydi. Galip Kemali Bey Selanik, Drama ve Serez'de yapmış olduğu gezi sonrası hazırladığı raporunda²²²; camilerin hediye olarak Rumlara verilmesi, yaşlılara varıncaya kadar insanların öldüresiye dövülmesi, insanlar üzerine kızgın yağlar dökülmesi, hamile kadınlara tecavüz edilmesi, Drama'da olduğu gibi eşrafın ileri gelenlerinin tutuklanması²²³ ve köylülerin gördükleri işkenceleri anlatmaması için tehdit edilmesi gibi bir çok insanlık dışı saldırının meydana geldiğini ve bu muamelelerin de Müslümanları göç etmeye zorlamak için yapıldığının anlaşıldığını belirtiyordu²²⁴. Silah araması

²²⁰ Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Ankara 1953 TTK yay. Atina Antlaşması, s. 477-488

²²¹ Kavala şebbenderi, Drama'nın Karagöz Köyüne silah araması bahanesiyle giren Yunan askerlerinin evlere saldırarak ahaliden bazılarını dövüp üzerlerine gaz dökerek yakmaya teşebbüs ettiklerini, bir sonraki gün aynı müfrezinin köye tekrar gelmesiyle halkın kırlara kaçıp saklandığını bildirmektedir. Kavala şebbenderliğinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 7 Mayıs 1914, BOA. HR.SYS, 13, Lef. 43. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, s. 254-255**

Yine Kavala şebbenderinin bildirmesine göre Drama'daki Boriva karyesine silah araması bahanesiyle giren Yunan askerlerinin erkekleri dövdüklerini ve kadınlara tecavüz ettiklerini, Papas Köyü imamı ve karısını katlettiklerini bildirmektedir. 7 Mayıs 1914. BOA. HR.SYS, 13, Lef. 44. **age**, s.257

²²² Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e, s. 106-113

Atina Sefiri Galip Kemali Bey tarafından Kavala'dan Gönderilen 11 Haziran 914 Tarihli telgrafname sureti, BOA. DH.KMS, 1/43,Lef.19.

²²³ Galip Kemali Drama'da uydurma komplolarla ahalinin tevkif edildiğini, Drama hapishanesinde tutuklu bulunan 700 kişinin hoca, muhtar, avukat gibi ahalinin önde gelen insanlardan oluşmasının oldukça dikkat çekici olduğunu söylemektedir. Atina Sefiri Galip Kemali Bey tarafından Kavala'dan Gönderilen 7 Haziran 914 Tarihli telgrafname sureti, BOA. DH.KMS, 1/43,Lef.18.

²²⁴ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 31 Mayıs 1330 (13/06/1914), Hariciye Nezareti göndermiş olduğu bu tahriratında Galip Kemali Beyin gönderdiği raporlardan en fazla Drama Müslümanlarının Yunan mezalimlerine maruz kaldıklarının anlaşıldığını bildirmektedir. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.20/1

Müslümanlara saldırmanın en basit bahanesiydi ve Yunan hükümetinin 1914'ün sonlarına kadar aynı yöntemle zulmetmeye devam ettiği görülecekti²²⁵.

Baskı ve zulümle göçe zorlanan insanlar Anadolu'ya göç etmek için Selanik'e geliyorlardı. Yalnız burada da, bu insanlara çok büyük sıkıntılar yaşatılıyordu. İlk olarak, muhacirler gidiş işlemlerini yapmaları için uzun ve karmaşık bir prosedüre tabi tutuluyorlardı²²⁶. Daha sonra da, tam gemiye binmeden önce liman dairesinde bütün eşyaları çantaları açılarak bütün tapuları yırtılıyor, eşyaları Rumlar tarafından gasp ediliyor ve kadınların örtüleri açılarak hakaretler yapılıyordu. Bunlar yetmezmiş gibi memurlar tarafından herkesten kişi başı beşer kuruş donanma ianesi adı altında bir para toplanıyordu²²⁷. Limanda yaşanan bir başka sıkıntı ise, muhacir sevkinden ciddi para kazanmaya çalışan Hacı Davut Kumpanyasının, Cemaat-i İslamiye'nin uygun fiyatlı vapurlarla anlaşmasını kabullenememesinden dolayı yalan beyanlarla muhacirlerin limana çıkmasına engel olmaya çalışmasıydı.²²⁸ Tüm bu zorlukları atlatan muhacirler en son olarak, Yunan hükümetinin muhacirlerin Anadolu'da Rumların yoğun olarak yaşadığı Aydın

²²⁵ Bu konuda bir çok vesika mevcuttur. Siroz Şehbenderliğinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 27 Ağustos 914 (09/1914) BOA.DH.EUM.3.ŞB.1/45,Lef.3; Siroz Şehbenderliğinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 28 Ağustos 914 (10/1914) BOA.DH.EUM.3.ŞB.1/45,Lef.2; Siroz Şehbenderliğinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 21 Eylül 914 (04/10/1914), BOA.DH.EUM.3.ŞB.2/8, Lef.2; Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Teşrin-i Sani 1330 (15/11/1914),BOA.DH.EUM.3.ŞB.5/37, Lef.29.

²²⁶ Selanik Müftüsünün bildirdiğine göre, muhacirlerin pasaport almaları ve pasaport ücreti olarak 65 kuruş vermeleri zorunlu kılınmıştı. Ama asıl sorun resmi prosedürün oldukça karışık olması, muhacirlere bilinçli olarak zorluk çıkarılmasıydı. Şöyle ki; hicret edecek bir kişinin önce Cemaat-i İslamiye dairesinden Türkçe ve Rumca isim ve hüviyeti hakkında bir vesika alması ikinci olarak, 65 kuruş vermesi üçüncü olarak, polis müdüriyetine daha sonra da jandarma kumandanlığına gidip hüviyetini bildirerek, ne için ve ne maksatla nereye gideceğini beyan ettikten ve onlar tarafından yapılan beyanların kabul olunmasından ve vesikaya bu bilgilerin kaydedilmesinden sonra, hükümet dairesine giderek bir kere daha orada kurulu olan komisyon karşısında isbat-ı vücut etmesi, aynı soruları orada da cevapladıktan sonra ancak kendisine pasaport verilmekteydi. Bu prosedür oldukça ağır işlemekte olup üç beş gün insanların hükümet kapılarında yağmur çamur altında sokaklarda sabahtan akşama kadar beklemesine neden olmakta ayrıca, jandarma tarafından da muhacirler günlerce sorgulanmakta ve tahkir edilmekte hatta uzun sorgulamalar neticesinde ret cevabı verilmekteydi. Müftü Efendi, buraların resmen ilhakı yapılmadığından memalike gidenlerin yabancı addedilerek pasaport işlemlerinin yapılmasının yanlış olduğunu, halk fakir olduğu için 65 kuruş veremediğini, pasaport işlemleri halkın çektiği sıkıntıları daha da arttırdığından bunun kaldırılması için Osmanlı Hükümetinden devreye girmesini istemekteydi. Selanik Müftüsü ve Cemaat-i İslamiye Reisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrin-i evvel 1329 (18/10/1913) tarihli tahrirat, BOA. DH.KMS, 2-1/31, Lef.2.

²²⁷ Selanik Müftü Vekilinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.6.

²²⁸ Selanik Şehbenderliğinden hariciye Nezaretine gönderilen 1914. 7. 25 tarihli tahrirat. BOA. HR.SYS, 2035/4, Lef. 1.

vilayeti yerine başka yerlere sevk edilmesi konusunda Osmanlı Devleti ile anlaşmasından sonra limandan ayrılmalarına izin veriliyordu²²⁹. Böylece binlerce Müslüman bütün mallarını terk ederek Anadolu'ya göç etmiş oluyordu. Müslümanların göç etmesinden sonra da terk edilen evler, mallar ve çiftlikler de Yunanlar tarafından işgal olunuyordu²³⁰. Nitekim, 1915 yılında çıkarılan bir kanunla Müslümanların terk ettiği mallara hükümet tarafından el konulduğu ve ileride teşkil edilecek bir komisyonda mal sahiplerine malların bedellerinin ödenmeyeceği ilan edilecekti²³¹

Makedonya'da meydana gelen bu olaylar Anadolu'da büyük bir infiale neden oluyordu. Ahali İttihat ve Terakki hükümetinin bir an önce bu baskıları ve Müslümanların göç ettirilmesini önlemek üzere harekete geçmesini istiyordu. Hükümet de hem Yunanistan hem de Avrupa devletleri nezdinde yaptığı girişimlerle bu olaylara bir son verdirmeye çalışıyordu. Atina Sefir Galip Kemali Bey de Başbakan Venizelos ve Hariciye Nazırı M. Streit'le görüşerek veya yazılı başvuruda bulunarak Müslümanların durumuna hükümetin dikkatini çekmeye çalışıyordu. Yalnız, İttihat ve Terakki hükümetinin müftü ve konsolos raporları ile yaptığı başvurulara²³² Yunan hükümeti; Müslüman ahalinin hiçbir tazyik ve baskıya maruz kalmadıkları, Müslümanların her türlü adalet ve emniyet altında yaşadıkları örf ve adetlerine son derece riayet edildiği²³³ ayrıca, yapılan şikayetlerde yer, zaman ve şahıs isimlerinin belirtilmesi gerektiği cevabını veriyordu. Bir de yapılan

²²⁹ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1914. 7. 25 tarihli tahrirat. Bu tahriratta 2000 Arnavut ve 700 Usturumcalı Türk'ün başka yere çıkarılmadan İskenderun'a sevki taahhüdü üzerine Yunanın hicrete izin verdiği belirtilmiştir. BOA. HR.SYS, 2035/4, Lef. 5.

²³⁰ Selanik'te Karakarye Kazasında Mabeyn-i Humayun esbak katibi Emin Beyzadeye ait olan Seleme Çiftliği işgal olunmuş ve Yunan hükümeti tarafından Müslüman ahalinin bu çiftliğe hayvan salmaları yasaklanmıştır. Dahası, Rumların işgal ettiği bu çiftlik üzerine bir de kilise inşa edilmiştir. Hariciye Nezaretinden Atina Sefaretine gönderilen tahrirat 16 Şubat 1914, BOA. HR.SYS, 2056/2, Lef.2

²³¹Selanik Müftüsünden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Teşrin-i Sani 1330 (06/02/1915) BOA.DH.EUM.3.ŞB.3/14

BOA. HR.HMŞ.İŞO, 30/1 Yunanistan'ın Müslümanların emlakları hakkında neşrettiği kanun. Evkaf Nezaretinin hariciye Nezaretine gönderilen 14 Mart 1331 (27/03/1915) tarihli tahriratta Yunanistan'ın Makedonya'da evkafı ve malı olanların bir sene içinde tapularıyla başvurumaları gerektiği yoksa bu malların boş addedileceği hakkında bir kanun kabul ettiği bildirilmektedir. Nezaret, bu sürenin çok kısa olduğunu ve kanunda malların sahiplerine iade olunacağını sarih olmadığını belirtmektedir. BOA. HR.SYS, 2056/9, Lef14

²³² BOA. DH.KMS, 1/43, Lef. ½

BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.5/1

Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 29 Mart 1330 (11/04/1914), BOA. DH.KMS, 1/43,Lef.13

²³³ G.Kemali Söylemezoğlu, age, s. 97

şikayetlerin dikkatle takip ve tahkik edildiği, şikayetlerin ortadan kalkması için ilgililere kesin emirler verildiği ifade ediliyordu²³⁴. Ancak müftü ve konsolosların şikayetleri gittikçe artmaya başlayınca da o zaman müftülere ruhani bir memur olduğu hatırlatılarak bu işlere karışmaması tembih edilmekteydi.²³⁵ Sefaret ve konsolosların verdikleri şikayet yazılarına da “*hükümetin umur-ı dahiliyesinden olan keyfiyet hakkında şehbenderhanenin ahali-i İslamiyenin himayesini istidaya hakları olamayacağı*” cevabıyla²³⁶ hem müftüleri hem de konsolosları susturmaya çalışmaktaydı. Umursamaz ve görmezden gelmez tavrını değiştirmeyen Yunan hükümetinin bunun üstüne bir de Müslümanlara iyi davrandıkları halde göçün dışarıdan yapılan propagandalar yüzünden önlenemediğini iddia ederek Osmanlı hükümetini suçlamaya çalışıyor olması oldukça dikkat çekiciydi²³⁷.

Diğer taraftan İttihat ve Terakki Müslümanlara uygulanan bu baskıların önlenmesi için Avrupa devletleri nezdinde de girişimlerde bulunuyordu²³⁸. Yalnız Makedonya’da Yunanistan tarafından icra edilen bu olayları çok uluslu imparatorluk topraklarının tek uluslu topraklara dönüştürülmesinin doğal bir sonucu olarak gören ve o yüzden sessizliğini bozmayan Avrupalı devletlere yapılan başvurular da sonuçsuz kalıyordu²³⁹. Mesela Makedonya’daki olayların durdurulması için Rusya’yı nüfuz kullanmaya ikna etmeye çalışan Osmanlı Devletinin Petersburg Büyük Elçisi Fahrettin Bey 18 Haziran 1914’te Rusya Hariciye Nezareti 1. Şube Müdürü ile görüşmüştür. Rus yetkili böyle bir teşebbüsün sonuçsuz kalacağını söyleyerek Fahrettin Beye olumsuz cevap vermiştir. Yaptığı bu görüşme hakkında Hariciye Nezaretine bilgi veren Fahrettin Bey, Rusya’nın Makedonya’da yaşanan olaylara son derece lakayt davrandığını, Rusya’nın Ortodoks olması hasebiyle gazetelerin

²³⁴ Sadaretten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 20 Teşrin-i Evvel 1329 (02/11/1913), BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.4.

²³⁵ Selanik Başşehbenderi Fuad Selim’den Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 23 Mart 1914 (05/04/1914) BOA. HR.SYS, 13/2, Lef. 20. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi, I, s. 252-253**

²³⁶ Atina Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 21 Mayıs 1914 (03/06/1914) tarihli ve 110/54 numaralı tahrirat sureti. BOA. HR.SYS, 13/2, 50-51. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi, I, s. 270-277**

²³⁷ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 29 Mart 1330 (11/04/1914), BOA. DH.KMS, 1/43, Lef.13

²³⁸ BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 8,15,16

²³⁹ Bilal N. Şimşir, Ege Sorunu II. Ankara TTK yay. 1989, s. XXXI

Ortodoks Rumların yaptığı mezalimle alakalı haber veya makale neşretmekten çekindiklerini bildirmekteydi²⁴⁰.

Yunanistan'ın Müslümanlara karşı uyguladığı baskı ve göç politikası sadece Makedonya ile sınırlı değildi. İşgal edilen Ege adalarında da I. Balkan savaşından 1914'ün sonlarına kadar Yunan askerleri, Yunan çeteleri ve bir de Anadolu sahillerinden adalara geçen Rumlar tarafından aynı şekilde Müslüman ahalie saldırılmaktaydı. Adaları işgal eden Yunan askerleri Meis adasındaki ahalinin ve memurların bir kısmını gemilerle Yunanistan'a naklediyorlardı²⁴¹. Yine buralarda da silah araması bahanesiyle Yunan askerleri Müslümanlara saldırıyorlardı. Aydın Valisinin haber verdiği üzere 9 Aralık 1913 tarihinde Sakız adasında bir top atıldı bahanesiyle adanın tüm erkekleri tutuklanarak şiddetli bir şekilde dövülmüş ve yaklaşık on kişi katledilmişti. Yine bu olay üzerine evlerde de silah araması yapılmış, müftünün evi önce gasp edilmiş sonra da yakılmıştı. Ada halkının ev, bahçe ve bağları tamamen yağma edilmiş, karşı çıkanlar cezalandırılmıştı²⁴². 1914 yılından itibaren de Müslüman ada halkı göç ettirilmeye başlanmıştı²⁴³.

Saldırıların en yoğun olduğu yer ise Midilli adasıydı. Bergama Kaymakamının 2 Aralık 1913'te bildirdiğine göre; adada, Camilerde ezan okunmasının yasaklanması, minarelerin tahrip edilmesi, erkeklerin kaleye hapsedilmesi, adada görev yapan memur, asker ve polisten 103 kişinin tutuklanarak Pireye nakledilmesi, evlerin tahrip ve yağma edilmesi, Müslümanların elindeki silahların alınarak Rumlara dağıtılması, devlet dairelerinin yağma edilerek ele geçirilen eşyaların gemilerle nakledilmesi, depolarda bulunan elbiselerin Rumlara dağıtılması, kadınlara tecavüz ve hakaret edilmesi, erkeklerin başlarındaki feslerin

²⁴⁰ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 8 Haziran 1330 (21/06/1914);BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 15

²⁴¹ Hariciye Nezaretinden Dahiliye nezaretine gönderilen tahrirat 10 Ağustos 1329 (23/08/1913), BOA. DH.SYS, 112-22/48, Lef.6.

Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 26 Teşrin-i Sani 1328 (09/12/1913), BOA. DH.SYS, 112-10/10-1, Lef.2.

Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 27 teşrin-i Sani 1328 (10/12/1912) BOA. DH.SYS, 112-10/10-1, Lef. 14

²⁴² Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 26 Teşrin-i Sani 1328 (09/12/1913), BOA. DH.SYS, 112-10/10-1, Lef.2.

²⁴³ Bahriye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 13/N /1332 (06/08/1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB, 1/8.

Dahiliyeden hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 1332.B.15 (09/06/1914), BOA. DH.EUM.EMN, 79/8.

delinerek zorla giydirilmesi, çocuklara varıncaya kadar herkesin dövülmesi gibi yine kaymakamın ifadesiyle engizisyon mezaliminden kat kat fazla olan olaylar meydana gelmekteydi. Kaymakam, saldırıların Yunanlar ve yerli Rumlar tarafından gerçekleştirilmesinin yanında Ayvalıktan adaya giden bir çok fedai Rumun da bu olaylara karıştığını söylemekteydi²⁴⁴. Midillideki Müslümanlara yapılan bu saldırılar 1914 yılı boyunca devam edecek ve 28 Şubat 1914 tarihinde Midillideki Fatih Sultan Mehmet Camii Rumlar tarafından kiliseye çevrilecekti²⁴⁵. Anadolu sahillerinin hemen yanı başında olan Sisam adasında da durum farklı değildi. Adada kurulan 3000 kişilik bir çete hem Müslümanları öldürüyorlar hem de Anadolu sahillerine saldırma tehdidinde bulunuyorlardı²⁴⁶.

2- 1914'ÜN İLK AYLARINDAN İTİBAREN ANADOLU'DA ASAYİŞİN BOZULMAYA BAŞLAMASI

1913'ün sonlarından itibaren Balkanlardaki bu durumun dayanılmaz boyutlara ulaşması Anadolu insanı için kaygı verici bir durumdu²⁴⁷. Ahali gazetelerde yayınlanan mezalim haberleri vasıtasıyla gelişmelerden günü gününe haberdar oluyor ve Hıristiyanların Müslümanları göç ettirmesinden dolayı Hıristiyanlara karşı büyük bir tepki duyuyordu. Ayrıca milliyetçi Balkan devletlerinin Müslümanlara uyguladığı bu baskılar Anadolu'da da milli duyguların harekete geçirerek Türk milliyetçiliğinin kuvvetlenmesine neden oluyordu. Türk milliyetçiliğinin yayılması Müslüman gayrimüslim ilişkisini de çok yakından

²⁴⁴ Bergama Kaymakamlığının 19 Teşrin-i Sani 1328 (02/12/1913) tarihli telgrafı, BOA. DH.SYS, 112-10/10-1, Lef.21.

²⁴⁵ Evkaf Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Şubat 1329 (28/02/1914), BOA. HR.SYS, 2055/3, Lef.17 ve 24.

²⁴⁶ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914), BOA. HR.SYS, 11/2.

²⁴⁷ Aydın Vilayetinden Sadarete gönderilen 29 Nisan 1330 (12/05/1914) tarihli telgrafta, telgrafi çeken Belediye reisi Hafız Mehmet ve ahalden altı kişi Balkanlarda yaşanan zulümlere karşı tepkilerini şöyle ifade ediyorlardı: “ Rumeli'de Müslümanlara karşı yapılan Mezalim artık ciğerlerimizi yakdı. Sabr u tahammülümüzü tüketti. Eğer buna bir nihayet verilmezse galeyan-ı milliyenin sevk-i tabiatıyla fevri muhakkaktır. Hükümetimizden bu hale bir çare bularak matem-i umumiyyeye bir nihayet verdirilmesini sabırsızlıkla istirham eyleriz. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef. 16
Aydın Vilayeti Sultanhisar'dan ahali namına gönderilen 30 Nisan 1330 (13/05/1914) tarihli bir başka telgrafta da Balkanlarda Müslümanların uğradığı zulümler karşısında Anadolu insanının hisleri şu şekilde ifade edilmişti. Rumeli'de Yunan kanlı elleriyle İslamların yıkılan namusu, akıtılan kanları damarlarımızdaki kandan başka bir şey değildir. Bu mezalime nihayet verdirilmesini dindaşları için güle güle ölmeye hazır bulunan ahalemiz namına istirham eyleriz. BOA. DH.KMS, 1/43, Lef. 15

ilgilendiriyor ve Yunanistan'ın yaptığı bu zulümler Anadolu'da Müslümanlar ile Rumlar arasındaki ortamın daha da gerilmesine neden oluyordu.

Anadolu'ya zorla göç ettirilen binlerce muhacir de yaşadıklarından dolayı Hıristiyanlara büyük bir öfke duyarak gelmekteydiler. Öfke beraberinde intikam alma arzusunu da ateşlediği için bu insanlar Anadolu'ya geldikten sonra özellikle Yunanlıların yaptığı zulümlerin intikamını Rumlardan almak isteyeceklerdi.

Zulümleri Yunanlar yapmaktaydı ama her şeylerini kaybederek gelmiş olmanın verdiği psikolojiyle hareket eden muhacirlerden Rum Yunan ayrımı yaparak ona göre davranmalarını beklemek pek gerçekçi değildi. Zira bu insanlar orada sadece Yunan askerlerinin baskılarına maruz kalmıyorlar, yerli ahali tarafından da malları ellerinden alınarak zorla evlerinden çıkarılıyorlardı.

Talat Paşa Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmasında "*Muharebe neticelendikten sonra ve Balkanlardan Anadolu'ya göç başladıktan sonra ve buraya yüz binlerce muhacir işkenceler görerek gelmeye başladıktan sonra ve bu gelen muhacirler propaganda yapmaya başladıktan sonra, hakikaten memlekette hükümetin yine kolaylıkla men'e muvafık olamayacağı bir takım husumetler tevellüt etmeye başladı, bizde vukua gelen hicretin esbabı mühimmesinden biri ve en mühimmi budur*" diyerek Rumlara yönelik asayişin muhacirlerin yoğun olarak gelmesiyle birlikte başladığını söylemekteydi. Ayrıca verdiği bir örnek olay da muhacirlerin nasıl bir psikolojiyle hareket ettiklerini ortaya koymaktaydı. Olay şu şekildedir: *Toyranlı bir fırıncı gelmiş, fırının birine girerek derhal hamur yağurmaya başlamış ve içindeki fırıncıyı atmış. "Ne oluyorsun?" demiş, bilmem, nereye istersen git, şikayet et. Çünkü gelip beni de birisi fırın içerisine girdi, kolumdan tuttu attı, derhal hamur yağurmaya başladı. Ben buraya geldim aynısını yapıyorum demiş*²⁴⁸.

Balkanlardan göç ettirilen binlerce insanın bu baskılara maruz kalarak geldiğini ve her gelenin de bu şekilde bir intikam alma düşüncesine sahip olduğunu göz önüne aldığımızda devlet açısından asayişin sağlamanın ne kadar zor olduğu anlaşılacaktır. Nitekim Talat Paşa da bu olayı anlatırken konuşmasının devamında, devletin bu haksız mukabeleyi mazur görmediğini, gerekli tedbirlerin alındığı fakat muhacir sayısının çok fazla olmasından dolayı asayişin sağlanamadığını

²⁴⁸ MMZC, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), C. 1-3/1, s.606-614

söylemekteydi. Meclis-i Mebusan'daki konuşmasında Emanuelidi Efendi de asayişsizliğin ve Rumlara saldırıların muhacirlerin yoğun olarak Anadolu'ya gelmesinden sonra başladığını kabul etmekteydi.

Muhacirlerin bu ruh hali, Balkanlardaki zulümlerden dolayı zaten Hıristiyanlara karşı tepki ve öfke duyan İslam ahaliyi de etkisi altına almaktaydı. Çünkü muhacirlerin anlattıkları olaylar insanları galeyana getiriyor ve bunun sonucunda da Rumlara yönelik saldırılar meydana geliyordu. Yunanistan'a duyulan tepkilerin Rumlara yansımalarının en önemli sebebi ise, Balkan savaşında Yunanistan'ı destekleyen Rumların halk nazarında Yunan işbirlikçileri ve hain olarak görülmeleri idi. Rumlara karşı meydana gelen saldırılar hakkında görüşünü ifade eden İzmit Mutasarrıfı, İzmit'te Rumlara karşı meydana gelen gasp, hırsızlık, köylere saldırı gibi olayların amacının sadece para veya mal çalmak olmadığını, bu vakaların, canlarını kurtararak hicret eden Muhacirlerin anlattığı elim olayları bizzat onların kendi ağızlarından işiten halkın galeyana gelmesinden kaynaklandığının anlaşıldığını bildirmekteydi²⁴⁹. Mutasarrıfın bu sözleri çok yerinde bir tespitti çünkü, Balkan Savaşında Trakya'da Rumlar Müslümanlara saldırırken bile Batı Anadolu ve diğer bölgelerde Rumlar herhangi bir tehdide maruz kalmadan güven içinde yaşamaya devam etmişlerdi. Ama bu kez Anadolu'ya binlerce muhacir gelmesi ve Balkanlardaki olayların mezalime dönüşmesi üzerine Nisan ayından itibaren sonra Rumlara yönelik asayiş bozulacaktı.

Osmanlı Devleti topraklarında asayişsizliğin ilk olarak yaşanmaya başladığı yer Trakya idi. Çünkü savaşta Rumların Müslümanlara verdiği büyük zararlar dolayısıyla Trakya'nın geri alındığı 1913 Temmuzundan 1914 Nisan ayına kadar Trakya'da tam manasıyla bir sükunet tesis edilememişti. Savaşın neden olduğu acıları ve düşmanlıkları kısa zamanda ortadan kaldırmak mümkün olmadığı için Müslümanlarla Rumlar arasında sorunlar yaşanmaya devam ediyordu²⁵⁰. Böyle bir

²⁴⁹ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Haziran 1330 (28/06/1914); BOA.DH.EUM.EMN, 84/2, Lef. 1/1

²⁵⁰ Edirne Vilayeti 1329 temmuz ve Ağustos ayları cinayet cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 33/2, Lef. 8, 9, 10
1329 Temmuz, Ağustos, Eylül, Teşrin-i Evvel aylarında meydana gelen olaylarla alakalı Edirne Vilayetinin vukuat cetveli 1332 Cemaziyelevvel 01 (28/03/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 63/22, Lefler3,5, 24,25,27,

ortama yüz binin üzerinde muhacir gelmesi ise yaşanan sorunların daha derinleşmesine neden olmuştur.

Müslümanlarla Rumlar arasında meydana gelen adli vakaları, vilayetlerin kendi bölgelerinde meydana gelen adli vakaların kayıtlarını tutarak Dahiliye Nezaretine gönderdiği vukuat cetvellerinden tespit etmek mümkündür. Edirne Vilayetinin Nisan ve Mayıs ayına ait cetvellerinde bu iki ayda daha öncesine nazaran Müslümanlar Rumlar arasında daha fazla adli vaka meydana geldiği görülmektedir. Vaka sayısının Nisan ayından itibaren artması ve Rum göçünün de bu ayda başlaması, yaşanan asayişsizliğin Rum göçünü etkilediğini göstermektedir.

Nisan ve Mayıs ayına ait vukuat cetvelleri kayıtlarına göre Rumlara karşı en fazla meydana gelen olaylar gasp, hırsızlık, yol kesme, yaralama ve katl gibi adi suçlardır²⁵¹. Bu vakalar içerisinde en dikkat çeken olay ise hayvan hırsızlığıydı. Çok sık görülen bu şekavet genelde silahlı kişiler ve çeteler tarafından gerçekleştiriliyordu. Hırsızlar mandıra çiftlik veya köylere saldırıyorlar ve çok yüksek sayıda hayvanı gasp ediyorlardı²⁵². Rum köylerine de saldıran kişiler köylerin etrafındaki sürüleri gasp ediyorlar, çobanları öldürüyorlar,²⁵³ geceleri Rum köylerine

1913 Aralık ayında Edirne merkezde bir, Kırklareli’de bir, Dimetoka’da iki olmak üzere toplam dört ölüm olayı yaşanmıştır. 1329 Kanun-u Evvel ayı Edirne Vilayeti vukuat cetveli 1332 Rabiülevvel 7 (03/02/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 52/6, Lef. 3

Edirne Vilayetinin 1329 Şubat ayına dair hazırladığı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 24/9

²⁵¹ Edirne Vilayeti 1330 Nisan vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 84/3, BOA. DH.EUM.EMN, 84/3

Muhtelif yerlerde meydana gelen olayların kayıt defteri, 1332 Cemaziyelevvel 20 (16/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 72/20

²⁵² Edirne Valisinin bildirdiğine göre 15 Nisan 1914 tarihinde Başçiftliği’ne saldıran silahlı 20 kişi 70’den fazla hayvanı alarak Hayrabolu’ya doğru kaçmışlardı. Edirne Valisi Adil Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Nisan 1330 (29/04/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 70/28

19 Nisan 1914’te Kuyu Köyü civarındaki 110 baş sığır silahlı 23 İslam tarafından çalınmıştı. Edirne Valisi Adil Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 10 Nisan 1330 (23/04/1914), BOA. DH.EUM.EMN, 69/29

21 Mayıs 1914’te de gecesi yarısı saat üç sularında Panayotaki ve ortaklarının Şarköy kasabasına bir saat mesafedeki mandırasına saldıran hırsızlar 300’den fazla koyunu çalmışlardı. Edirne Valisi Adil Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Mayıs 1330 (23/05/1914); BOA. DH. EUM. MEN, 74/24

Şarköy ve çevresi ile alakalı olarak Patrikhane tarafından Dahiliye Nezaretine iletilen 24 Nisan 1330 (7 Mayıs 1914) tarihli telgrafta, Şarköy’ bağlı Yeniköy’ü ablukaya alan yaklaşık 300 kişilik silahlı bir grubun köyü ateşe tuttuktan sonra 3629 hayvanı gasp ettiklerinden şikayet edilmiştir. BOA. DH.KMS, 19/44

²⁵³ Edirne Vilayetinin 1329 Temmuz, Ağustos, Eylül, Teşrin-i evvel aylarında meydana gelen vukuatlarla ilgili olarak hazırladığı cetvelde Edirne Semnli’de bir Rum çobanın hayvan hırsızları tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir. BOA. DH.EUM.EMN, 63/22, Lef. 24

Edirne Vilayetinin hazırladığı diğer bir cetvelde 31 Mayıs 1330 tarihinde Pınarhisar’da bir çobanın hayvanlarıyla birlikte kaçırıldığı belirtilmiştir. BOA. DH.EUM.EMN, 81/1

baskınlar düzenliyorlar, köylerdeki bütün hayvanları gasp ediyorlar ve evleri yağmalıyorlardı²⁵⁴.

İpsala Mülkiye Müfettişliğinin 16-17 Mayıs 1914 tarihli tahriratı meydana gelen bu şekavet olayının ne kadar ciddi bir sorun olduğunu, saldırıya uğrayan insanların kokudan köylerini terk ettiklerini açıkça ifade etmekteydi. İpsala ve çevresinde yaşan köy baskınları hakkında ayrıntılı bilgi veren rapor şu şekildedir:

“İpsala'nın Hızır, Korucu, Kuz, Pazardere, Sultan, Ahur, Hacı köylerinden toplam 13868 hayvan çalınmıştır. Yapılan tahkikatlarla 8812 koyun, 500 kuzu, 1203 büyük baş hayvan bulunarak sahiplerine iade edilmiştir. Diğerlerinin de bulunması için de takibat ve aramalara devam edilmektedir. Ayrıca, yapılan bu saldırılarda köylere de zarar verilmiş, mallar gasp edilmiştir. Ahur, Hacı, Sultan, Pazardere köylerinde zarar az olmasına karşın en fazla Hızır ve Kuz köyü zarara uğramıştır. Ele geçirilen mallar köylerine gönderilmiştir. Zahire ziyarı nispeten az olup köylere un dağıtılmıştır. Jandarma devriyeleri gezdirilerek güvenlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

Keşan'ın, Karlıtepe, Kızkapan, Kadıköy, Mahmutlu, Gündüzler, Mavroz, Silli, Karacali, Suluca, Muarız köylerinde de toplam 5514 hayvan kaybolmuştur. Bunlardan 4282'si ele geçirilmiş olup geriye kalan 1232 hayvanın da büyük bir kısmının sahiplerinin eline geçtiği anlaşılmıştır. İnöz ve Kocaali Köylerine tecavüz eden hırsızlar, köyün hayvanlarının bir kısmını öldürmüşlerdir. Korkudan civar köylere dağılan halkın bir bölümü de, sahilden tedarik ettikleri kayıklarla Semadirek adasına kaçmışlardır. Ayrıca bu saldırılarda, Rumlardan ölen ve yaralananlar da olmuştur. Sultan köyünde bir ölü iki yaralı; Hızır Köyünde bir ölü bir yaralı; İbriktepe'de bir ölü bir yaralı. Bunlara ilaveten Kuz köyünde 20, Hızır köyünden 5 kişi kaybolmuştur. Kayıpların, İnöz, Küplü, Keşan ve Semadirek adasına kaçtıkları

²⁵⁴ Edirne Vilayetinin Gelibolu'ya ait vukuat cetvelinde, Keşan'ın Karlı Karyesinin 26 Nisan 1330 (09/05/1914) tarihinde kimliği belirsiz kişiler tarafından ablukaya alındığı, köye silah atıldığı, silahlardan çıkan bir merminin Hristodili'ye isabet ederek öldürdüğü, köy ahalisinin hayvan ve eşyalarının büyük bölümünün aşırıldığı bildirilmiştir. Yine aynı tarihte, Keşan'ın Aranosman, Mavroz, Kadı, Mahmut Köy, Karatepe köylerine de silahlı kişiler tarafından saldırılmış, hayvanlarla birlikte evler de soyulmuştur. 30 Nisan 1330 (13/05/1914) tarihinde de Karacaali karyesinde de aynı şekilde bir saldırı ve hırsızlık yaşanmıştır. Edirne Vilayeti 1330 Nisan ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 84/3, Lef. 18

anlaşmıştır. Bu olaylara karışan 91 kişi tevkif edilmiş, diğerlerinin de takibine devam edilmektedir²⁵⁵”.

Rapordan anlaşılacağı üzere İpsala Keşan ve İnöz taraflarında büyük şekavet olayları meydana gelmekteydi. Yalnız olaylar sadece bu çevre ile sınırlı olmayıp Edirne, Gelibolu²⁵⁶, Tekirdağ²⁵⁷ ve Çatalca'da²⁵⁸ da bir çok hırsızlık vakasının meydana geldiği görülmekteydi.

Asayişin sağlanarak Rumların teskin edilebilmesi için hırsızlar takip edilmekte, yakalananlar mahkemeye sevk edilmekte ve ele geçirilen çalıntı hayvanlar sahiplerine iade edilmekteydi²⁵⁹. Yapılan takiplerde çalıntı hayvanlar ele geçirilemezse o zaman da Hayvan sirkatinin men'ine dair kanun-u muvakkatin 6. maddesi uyarınca mağdur olan insanların zararları tazmin edilmeye çalışılmaktaydı²⁶⁰. Yalnız Mayıs ayında da hırsızlıkların yaşanmaya devam

²⁵⁵ İpsala'da Mülkiye Müfettişliği'nden alınan 3-4 Mayıs 1330 (16-17/05/1914) tarihli tahrirat; BOA. DH.EUM.EMN, 87/26, Lef. 6

²⁵⁶ Dahiliye Nezaretinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen 17 Mayıs 1330 (30/05/1914) tarihli tahriratta Eceabad kazası dahilinde görülen hırsızlık olaylarının Bergos ve Kumkaleden gece kayıklarla gelen ve yerli ahali ile kumpanya halinde çalışan kişilerce yapıldığının anlaşıldığı bildirilmiş ve tahkikat yapılması istenmiştir. BOA. DH. EUM.EMN, 75/36, Lef. 1/1

²⁵⁷ Saray Kazası Belediye Riyasetinin 11 Mayıs 1330 (24/05/1914) tarihli Derkenar Suretinde bildirildiğine göre Muhtelif tarihlerde yapılan aramalarda Saray Kazası dahilinde 586 çalıntı hayvan ele geçirilmişti BOA. DH.EUM.EMN, 76/6, Lef. 2

²⁵⁸ Çatalcanın Çanta Köyünden Kriyona ve Haço oğlu Nikola adlı iki Rumun sadarete gönderdiği 26 Nisan 1914 tarihli telgrafta, 20 silahlı eşkıyanın köyü bastığı ve köydeki ağıllardan toplam 845 hayvanı çaldıklarını belirtmişti. Çanta Karyesinden Sadarete çekilen telgraf 13 Nisan 1330 (26/04/1914), BOA. DH.EUM. EMN, 76/6, Lef. 11

Silivri muhtarı Todoraki, Çanta Köyü muhtarı Hacı Pramana ve Fener Köyü ahali namına Andonaki imzasıyla Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Nisan 1914 tarihli telgrafta da, Silivri ve Çekmece taraflarında yağmakârlığın arttığından ve fırsatçılık yapmak isteyen insanların ahaliyi Rumlar aleyhine kışkırttığından şikayet edilmekteydi. BOA. DH.EUM.EMN, 76/6, Lef. 5

²⁵⁹ 26 Mayıs 1914 günü Çorlunun Değirmendere köyünde hayvan otlatırken Hristaki oğlu Yorgi'ye saldıran ve hayvanlarını gasp eden Silivri muhacirlerinden 7 kişi, takip kollarının sevk edilmesi sonucu yakalanmış ve tahkikat için vilayete gönderilmişti. Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 5 Haziran 1330 (18/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 81/26

Çatalca'ya bağlı Çanta Köyünden Aleksandros'un hayvanlarının çalınması üzerine, Değirmenköyüne yakın bir yerde jandarmalar ile hayvanları çalan dokuz muhacir arasında çıkan çatışmada ikisi firara eden hırsızlardan yedisi tüfek tabanca ve baltayla yakalanarak Silivri'ye gönderilmişlerdi. Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Mayıs 1330 (28/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 75/45

Edirne Vilayetinin 31 Mayıs 1914 tarihli tahriratında Tekfurdağı Karahalil'de bir mandrada ele geçirilen 300'den fazla koyun ve keçinin sahiplerine iade edildiği bildirilmişti Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 18 Mayıs 1330 (31/05/1914); BOA. DH.EUM. EMN, 76/23

²⁶⁰ **Düştur**, 2. Tertip, C.5, Dersaadet Matbaası 1332, s.315-317

Kanunun bu maddesine göre yapılan takiplerde hayvan izlerinin son bulunduğu mandra, çiftli ve köylerde yaşayan insanlar, izlerin kendi bölgelerinin dışına çıktığını ispat etmedikleri veya hırsızları ihbar etmedikleri takdirde çalıntı hayvanların bedellerini ödemek zorunda kalıyorlardı. Kanun maddesinin uygulanmasıyla alakalı olarak Bu maddenin uygulanması ile alakalı olarak

etmesinden alınan önlemlere rağmen olayların bir türlü bastırılmadığı anlaşılmaktadır.

Hayvan hırsızlığının yanında asayişin bozulmasına neden olan başka bir sorun da katl vakalarıydı. bu ayda diğer adi cürümlerle birlikte katl olaylarında da önemli oranda bir artış yaşanmaktaydı. hayvan çalmak²⁶¹, gasp yapmak²⁶², fidye almak²⁶³ kasdıyla Rumlara yapılan sadırların bazılarında cinayet de işlendiği görülmekteydi. . Bunun yanında ortadan kaybolmalar ve ortadan kaybolan kişilerin cesetlerinin bulunması gibi olaylar da yaşanmaktaydı.. Ahaliden bazı kişilerin ve çetelerin işlediği cinayetlerin yanında bir çok olayın faili meçhul kaldığı görülmektedir. Diğer saldırılarda olduğu gibi bu olayların da bir kısmının muhacirler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin Edirne Vilayetinin hazırladığı cetvelde 17 Nisan 1914'de Dimetoka Kazası İnceğiz köyünde iki Rumu öldüren ve iki delikanlıyı da dağa kaldıranların Kafkasyalı muhacirler olduğu, yine 1 Mayıs'ta aynı köye düzenlenen baskında, dağa kaldırılan iki çocuğun cesedinin dere içerisinde bulunduğu ve muhacirlerden üç kişinin tutuklandığı belirtilmiştir²⁶⁴. Başka bir olayda da Edirne'nin Örencik Köyünde, Boşnak muhacirlerden Salih ve Ahmet'in, kahveden zorla alarak koruya götürdüğü Dimitri oğlu Kostaki, askerlerin takibi neticesinde kurtarılmıştır²⁶⁵.

verebileceğimiz Edirne Valisi Adil Bey, Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratta, Mayıs'ın 21'inde Şarköyde Panayotaki ve ortaklarının mandirasından yaklaşık 300 koyunun çalınması olayı ile alakalı olarak Sarıklı ve Yeniköy taraflarında aramalar yapıldığı, hayvan hırsızları ve hayvanlar ortaya çıkmadığı takdirde izlerin son bulunduğu köyün ahalisinden hayvanların bedellerinin tahsil edileceğinin belirtmektedir. 10 Mayıs 1330 (23/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 74/24.

Yine Edirne Vilayetinin Nisan ayına dair hazırladığı cetvelde, Mayıs ayında, Baabeski, Lüleburgaz, Dimetoka, Hayrabolu ve Saray'da meydana gelen hırsızlık olayında hayvan bedellerinin köylülerden tazmin edilmesine karar verildiği bildirilmiştir. BOA. DH.EUM.EMN, 84/3, Lef. 4

²⁶¹ 14 Mayıs 1914 tarihinde Hayrabolu'da Hacıbeyli köyü civarında bir Hıristiyan çoban ölü bulunmuş yapılan tahkikatta bu olayın hayvanları gasp etmek isteyen Münib Beyzade Neşet Bey tarafından yapıldığı anlaşılmıştır .Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 10 Mayıs 1330 (23/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 77/16 Lef. 11

²⁶² Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 11 Mayıs 1330 (24/05/1914);BOA. DH.EUM.EMN, 76/18

²⁶³ 19 Nisan 1330 tarihinde Mustafa Paşa çiftliği sahibi Sabri Efendi, Karakaş Mehmet, Keskin Recep ve Hasan Çavuş, 200 lira fidye istedikleri Doğanca-i Arz köyü muhtarı Kahveci Kula'yı fidyeyi vermediği için bir kuyuya atarak öldürmüşlerdir. Olaydan sonra Karakaş Mehmet ve Hasan Çavuşun yakalanmış diğer ikisinin de şiddetle takip edildiği belirtilmiştir. BOA. DH.EUM.EMN, 72/20, Lef. 2/2

²⁶⁴ BOA. DH.EUM.EMN, 72/20, Lef. 9

²⁶⁵ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 85/26, Lef. 8

Cetvellerde katl vakalarının en fazla Edirne Pınarhisar, Lüleburgaz, Vize, Saray, Malkara, Hayrabolu, Uzunköprü, İpsala, Dimetoka, Gelibolu ile Kırklareli, Tekirdağ ve Çatalca'da meydana geldiği görülmektedir. Bu bölgeler aynı zamanda Rum göçünün de yoğun olarak yaşanacağı merkezlerdir. Katl vakalarını nezarete bildiren yöneticiler, olay haberi alır almaz müfrezeler sevk ettiklerini, katillerin yakalanması için takibat ve tahkikatlara başladıklarını, yakalanan suçluların mahkemeye sevk edildiğini²⁶⁶, firarda olanların yakalanmasına çalışıldığını²⁶⁷ hatta Rumların güvenliklerinin sağlanması için Rumlara saldıran Bulgarların yakalanmasına ve Bulgar çetelerinin kaçırdığı Rumların kurtarılmasına çalışıldığını bildirmektedirler²⁶⁸. Osmanlı Bulgar ahalisinin büyük çoğunluğu Bulgar ordusuyla birlikte gitmişti ama geride kalanlar ve kaçarken bıraktığı malları daha sonra almaya gelenler çeteler kurup Müslüman ve Rum ahaliye saldırıyorlardı. Ancak bütün çabalara rağmen vukuat cetvellerinde ve bu konudaki diğer belgelerde, takip edilen bir çok suçlunun firarda olduğu hatta bir çok vakanın faili meçhul kaldığı görülmektedir²⁶⁹. Bu durum ise Rumların adalete ve devlete olan güvenlerini sarsarak Rumlar arasında, yöneticilerin suçluların yakalanmasında yavaş davrandığı²⁷⁰ Rumları öldürenlerin takip edilmediği²⁷¹ gibi bir kanaatin hasıl

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 81/1

²⁶⁶ Edirne Vilayeti 1330 Mayıs vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 77/16

²⁶⁷ 1329 Senesi Kanun-u Sani mâhı zarfında Kala-i Sultaniye Sancağı dahilinde polis ve jandarmalarca icra kılınan takibat neticesinde ele geçirilen eşkıya ve mücriminin cetvelidir 10 Şubat 1329 (23/02/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 56/20, Lef. 2

1329 Senesi Kanun-u Evvel mâhı zarfında Kala-i Sultaniye Sancağı dahilinde polis ve jandarmalarca icra kılınan takibat neticesinde ele geçirilen eşkıya ve mücriminin cetvelidir 3 Şubat 1329 (16/02/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 54/14, Lef. 2.

Edirne Vilayetinde 1329 Şubat ayı zarfında takip edilen eşhasın listesi, 19 Mart 1330 (01/04/1914);BOA. DH.EUM.EMN, 64/8

Nisan ayında öldürülen Karapınar Köylü Dimo oğlu Yani'nin katillerinin Süleyman bin Recep ve Şerif bin Salih olduklarının tespit edildiği ve yakalanarak mahkemeye sevk edildikleri bildirilmiştir. 10 Nisan 1330 (23/04/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 69/28

²⁶⁸ 1330 yılı Haziran ayında Edirne ve Çatalca'da meydana gelen olayların cetveli, 1332 Şaban 15 (08/07/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 85/26

Edirne Vilayetiyle Çatalca Mutasarrıflığı dahilinde meydana gelen olayların hülasesi 31 Mayıs 1330 (13/06/1914);BOA. DH.EUM.EMN, 80/10

²⁶⁹ Edirne Vilayetinin vukuat cetvelinde Pınarhisar, Semitli, Çorlu, Tekfurdağı, Kerek, ve Uzunköprü'de aranan kişilerin yakalanamadıkları bildirilmiştir. Edirne Vilayeti 1330 Nisan vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 84/3, BOA. DH.EUM.EMN, 84/3, Lef. 45,42,38,37,35

²⁷⁰ Şarköy'den Patrikhaneye çekilen 24 Nisan 1330 (07/05/1914) tarihli telgrafta saldırıya uğrayan Şarköy'e bağlı Yeniköy ahali Rumlar köyden hayvanları gasp eden, silah atan eşkıyaların takibine 12 saat sonra başlandığı için şikayet etmektedirler. BOA. DH.KMS, 19/44

olmasına neden olmuştu. Böylesi bir düşünce ve yaşanan asayişsizlik neticesinde Talat Paşanın da dediği gibi Trakya'yı dehşetli bir korku havası kaplamıştı.

3-AHALİNİN RUMLARA GÖÇ BASKISI

Aslında Trakya'da Rumlara karşı meydana gelen bu saldırıların gayesinin Rumlar arasında korku salarak göç etmelerini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü cereyan eden olaylar içerisinde Rum köylerinin etrafında silah atılması²⁷², köy etrafında hayvan otlatan çobanların öldürülmesi, yangın çıkarılması²⁷³, tarla ve mahsullere zarar verilmesi²⁷⁴ gibi amacı sadece Rumları korkutmak olan saldırıların da meydana geldiği görülmektedir. Yukarıda köylere saldıran çetelerin hayvan hırsızlığı yaptığını ve bu saldırıların Rumları çok korkuttuğunu belirtmiştik. Yalnız bu baskınlarda köylerin yağma edilmesi, hayvanların telef edilmesi ve köylere zarar verilmesi şakilerin amacının sadece hayvan çalmak olmadığını göstermektedir. Baskına uğrayan ve yağmalanan köylerde yaşayan Rumların saldırıya uğradıktan kısa bir süre sonra topluca göç etmelerinden de bu saldırıların Rumları korkutarak göç ettirmek için yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Edirne Vilayetinin 9 Mayıs 1914 tarihli yazısında Tekirdağ'a bağlı Semetli köyünün o bölgede göçebe olarak yaşayan kıptilerin (çingene) saldırına uğradığı belirtilmişti²⁷⁵. Bu olaydan birkaç gün sonra da 2205 kişiden oluşan köy ahalisi topluca Yunanistan'a göç etmişti²⁷⁶.

Rum köylerine yapılan saldırılarda yaşanan bir başka olay ise, köye giren silahlı kişilerin Rumları "göç edip gidin gitmezseniz canınıza malınıza zarar veririz" diye tehdit etmeleri, gitmeyip de kaldıkları takdirde Rumları fidye vermeye

²⁷¹ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Nisan 1330 (15/04/1914);BOA. DH.EUM.EMN, 67/16

²⁷² Edirne Vilayetinin tahriratında Değirmen Köyü civarında silah atarak Hristiyanları korkutan iki kişinin yakalanarak Tekfurdağ'ı Mutasarrıflığına gönderildiği bildirilmiştir. 26 Nisan 1330 (09/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 71/27

Edirne Vilayetinin tahriratına göre Malkara'nın Müstecab nahiyesine bağlı Yunak karyesinden 6 kişi, yağma ve hırsızlık için gittiği Şarköy'ün Hristiyan köyü ahalince açılan ateşle yaralanmışlardır 19 Mayıs 1330 (01/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 76/9

²⁷³ Köyleri eşkıya tarafından yakılan iki şahsın Samataya hicret ettikleri 31 Mayıs 1330 (13/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 80/5

²⁷⁴ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 24 Nisan 1330 (07/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 71/32

²⁷⁵ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderine tahrirat 26 Nisan 1330 (09/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/46 Lef. 7

²⁷⁶ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderine tahrirat 1 Mayıs 1330 (14/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/46 Lef. 10

zorlamalarıydı. Edirne Vilayetinin 10 Haziran 1914 tarihli tahriratında belirtildiği üzere, Keşan bağlı Muarız karyesine saldıran yaklaşık 15 kişilik silahlı bir çete, Rumlara göç etmeleri yolunda çağrı yapmış ve köy ahalisinden kendilerine saldırmamaları karşılığında 1000 lira fidye istemişti. Daha sonra köye giren bazı çete üyeleri, 95 liraya yakın bir para ile bazı eşyayı gasp etmiş, Andon oğlu Vasil'i öldürerek köyden kaçmışlardı²⁷⁷. Edirne Vilayetinin bildirdiğine göre Mayıs ayında da yine aynı köye bir saldırı olmuş ve saldırganlar aynı şekilde köylülerden zorla para almaya çalışmışlardı²⁷⁸.

Bu köy baskınları Rumların çok korkmasına neden olmaktadır. bundan dolayı da saldırıya uğrayan köyler veya saldırıların yoğun olduğu bölgelerde yaşayan Rumlar, yanlarında götürecekleri eşyaların dışındaki bütün mallarını satarak topluca köylerini terk ediyorlardı. tedirginlik ve korkunun hat safhaya çıkmasından sonra da bu insanları köylerine geri döndürmek için yapılan nasihatler de bir işe yaramıyor ve ısrarla gideceklerini söyleyerek iskelelerde kendilerini Yunanistan'a götürecek gemilerin gelmesini bekliyorlardı. 26 Nisan 1914 tarihinde Kumbağı iskelesine giden Patrikhanenin nasihat heyeti köylerini topluca terk ederek iskeleye yığılan Işıklar ve Semetli köyleri ahalisini geri döndürmeye çalışmıştı. Ancak, bütün mallarını satarak iskeleye yığılan bu insanlara heyetin yaptığı nasihatler ve verilen teminatlar hiçbir işe yaramamış, köylüler gitmekte ne kadar kararlı olduklarını göstermek için kendilerini denize atmaya başlayınca heyet daha fazla galeyana olmasın diye oradan ayrılmak zorunda kalmıştı²⁷⁹. Edirne Vilayetinin 9 Mayıs'ta bildirdiğine göre de, Selçuk Köyü Rumları da yine aynı şekilde kendilerine yapılan nasihatlere rağmen göç etmekten vazgeçemeyeceklerini söyleyerek köylerini terk etmişlerdi²⁸⁰.

Görüleceği üzere köy baskınları Rumlar üzerinde ciddi bir göç baskısı oluşturmaktaydı. Bu şekavetin Trakya'daki korku havasının daha da ağırlaşmasına

²⁷⁷ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 28 Mayıs 1330 (10/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 80/16

²⁷⁸ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 12 Mayıs 1330 (25/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN75/27

Edirne Vilayeti 1330 (1914) Nisan ayı vukuat cetveli, DH.EUM.MTK, 62/11, Lef. 43

²⁷⁹ Kumbağı ahalisinden belediye reisi Borjon, belediye azasından İstimad Zahariya, Kumbağı ahalisinden Tanaş ve metropolithaneden bir papaz ile bir doktordan oluşan nasihat heyetinin zabıt varakası, 13 Nisan 1330 (26/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/46, Lef.2

²⁸⁰ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderine tahrirat 26 Nisan 1330 (09/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/46 Lef. 7

neden olmasından dolayı Dahiliye Nezareti 26 Mayıs'ta Edirne Vilayetini uyararak Rum köylerinin saldırılara karşı daha sıkı korunmasını isteyecekti²⁸¹. Nezaretin bu isteği üzerine Edirne Vilayeti de Rum köylerinin korunması için acilen 200 jandarma gönderilmesini isteyecekti²⁸². Yalnız alınan bu önlemler ahali tarafından Rumların göçe zorlanmasını önlemeye yetmeyecek bu olaylar 1914'ün sonlarına kadar devam edecekti²⁸³.

Bu şekavet olaylarının Rumları göçe zorlamasının yanında muhacirler de Rumlar üzerinde baskı kurarak onları göç etmeye zorlamaktaydılar. Balkanlardan göç ettirilmelerine karşılık olarak Rumların da Yunanistan'a göç ettirilmesi düşüncesiyle hareket eden muhacirler, yerleştirildikleri köylerde yaşayan Rumlara saldırmakta veya zorla Rum köylerine girmeye çalışmaktaydılar²⁸⁴. Hatta bunun için askerlerle bile çatışmaya girmekteydiler²⁸⁵. Ayrıca iskan edildikleri köylerde yaşayan Rumlarla ve geçici olarak yerleştirildikleri evlerin sahibi Rumlarla aralarında sorunlar meydana gelmekte yaptıkları saldırılarla Rumları rahatsız etmekteydiler. Adliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Ocak 1914 tarihli yazıda, Patrikhanenin, Vize'ye bağlı Sergen Köyünde Rum evlerine yerleştirilen muhacirlerin hane sahiplerini evden çıkardıklarından ve Hıristiyanlığı tahkir edici davranışlarda bulduklarından şikayet ettiği bildirilmekteydi²⁸⁶. Vilayetin gönderdiği 9 Mart 1914 tarihli yazıda böyle bir olayın yaşanmadığı belirtilse de, muhacir sayısının fazla olduğundan bazı muhacirlerin Rum evlerine

²⁸¹ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine, Çatalca ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre 13 Mayıs 1330 (26/05/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/85

²⁸² Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Mayıs 1330 (28/05/1914), BOA. DH.EUM.VRK, 12/58

²⁸³ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen telgraf 23 Teşrin-i evvel 1330 (05/11/1914); BOA. DH.ŞFR, 46/190. Telgrafın içeriği şöyledir: Babaeski kazasına merbut Nadirli ve Karahalil Karyelerindeki Rum ahalinin tazyik ile hicrete icbar edilmekte olduğu ifade olunuyor. Hâl-i hazırın bu gibi muamelata tazyikaya müsaade olmadığından bir kere daha vazifadarane tebliğiyle tazyikatın ref ettirilmesi ve müsebbiplerin te'dibi.

²⁸⁴ Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Çatalca Mutasarrıflığına çekilen telgraf 2 Haziran 1330 (15/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/26 Çatalca Metropolit'i Yovakim Efendi Sadarete gönderdiği bu telgrafında, İstanbul'dan giden muhacirlerin Karacaköy, Belgrat ve Podima köylerini zorla işgal ettiklerinden şikayet ederek bu durumun Hıristiyanlarda ümitsizliğe neden olduğunu bildirmekteydi.

²⁸⁵ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye nezaretine gönderilen tahriratta bir grup muhacirin Çatalca'ya bağlı Arnavutköy'e girmek istedikleri, Rumlarla çatıştıkları ve jandarmaların muhacirlere engel oldukları ve muhacirlerin köyden çıkarıldığı belirtilmişti, 31 Mayıs 1330 (13/06/1914), BOA. DH.EUM.EMN, 81/3, Lef. 1

²⁸⁶ Adliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 9 Kanun-u Sani 1329 (22/01/1914), BOA. DH.H, 3-1/44, Lef. 2

iskan olunduğu ve yeni haneler inşa edilince, muhacirlerin bu evlerden tahliye edileceği ifade ediliyordu²⁸⁷. Vilayet bu olayın gerçek olmadığını bildiriyordu ama yine vilayetin verdiği bilgilerden muhacirlerin Rumlara saldırdıkları anlaşılıyordu. Örneğin Vilayetin 28 Nisan tarihli yazısına göre, Çorlu'ya bağlı Sultançiftliği köyüne yerleştirilen muhacirler kiliseye girerek kasadan para çalmışlar ve köy bekçisi ile evine girdikleri iki kişiyi darp etmişlerdi. Yaşanan saldırılardan dolayı da bu olaylara karışan 30-40 hane muhacir buradan kaldırılarak Yeniçiftlik köyüne nakledilmişti²⁸⁸. Genel olarak muhacirlerin sevk ve iskan oldukları her yerde bu tür saldırı olayları ve şikayetler meydana gelmekteydi²⁸⁹.

Anadolu'da Rumları göç ettirmeye yönelik baskıların en fazla hissedildiği yer ise Batı Anadolu'ydu. Batı Anadolu'da özellikle Mayıs ayından itibaren asayişin bozulmaya başlaması ve Rumlara yönelik saldırıların artmasıyla birlikte burada da hem muhacirler hem de ahali tarafından göç etmeleri için Rumlara baskı yapılmaya başlanmıştı. Nisanda Trakya'da başlayan Rum göçü kısa zaman içinde etkisini Batı Anadolu'da da göstermeye başlamış ve Mayıstan itibaren İzmir ve çevresindeki Rumlar da göç etmeye başlamışlardı. Aydın Vilayeti, yüz kırk binin üzerinde muhacir sayısı ile en fazla muhacir iskan olunan bir yerdi. Muhacirlerin tamamına yakınının Makedonya'dan geliyor olması ve muhacirlerin bir kısmının da Rum köylerine iskan edilmesi vilayetteki Rumlara iyice tedirgin olmasına neden olmuştu. Muhacirler her açıdan Rumlara için ciddi bir korku kaynağıydı²⁹⁰. Muhacirlerin intikam saldırılarına maruz kalmaktan korkan Rumlara, muhacirlerin köylerine sevk edilmesiyle birlikte göç için hazırlıklara başlıyorlardı. Muhacirler

²⁸⁷ Edirne Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 9 Mart 1330 (22/03/1914), BOA. DH.H, 3-1/44, Lef. 5

²⁸⁸ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Nisan 1330 (28/04/1914), BOA. DH.EUM. EMN, 72/39, Lef. 7

²⁸⁹ Patrikhanenin Adliye Nezaretine verdiği muhturada, Küçükçekmece'ye bağlı Kemerburgaz'a yerleştirilen muhacirlerin Hıristiyanları tehdit ettikleri için buradan kaldırılmalarını istenmişti. Dahiliye Nezareti 27 Kasım 1913 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği tahriratta da Patrikhanenin bu şikayeti aktararak gereğinin yapılmasını istenmiştir. Dahiliye Nezaretinden Adliye ve Müzahip Nezaret-i Celilesi'ne gönderilen tahrirat 2 Kanun-u Sani 1328 (15/01/1913); BOA. DH.İD, 164-2/1, Lef. 85/1

²⁹⁰ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda, orakçılık yapmak üzere Menemen ovasına gitmiş olan 150 kadar Karaburun Rumun, muhacir korkusuyla Foça sahiline indiği bunların Rus gambotuyla İzmir'e getirildiği ve İttihat terakki vapuruyla da Karaburun'a sevk edildiği haber veriliyordu. Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 26 Haziran 1330 (09/07/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 85/30

tarafından Rumlara karşı meydana gelen saldırı olayları da bu korkuların daha da artmasına neden oluyordu.

Muhacirler tarafından gerçekleştirilen olaylara baktığımız da Trakya'da olduğu burada da, muhacirlerin göç ettirmek için Rumlara baskı yaptıkları ve onlara saldırdıkları görülmektedir. Aydın Vilayetinin Haziran ayı vukuat cetvelinde görülen bir hadise muhacirlerin silahlı gezdiklerini, Rumlara saldırdıklarını ve ahaliyi de Rumları göç ettirmeye teşvik ettiklerini göstermektedir. 6 Temmuz 1914'de İzmir Bayındıra bağlı Hasköy'e gece gelen silahlı beş muhacir İslam ahaliye karşı, "siz bu Hıristiyan bakkalları buradan def etmediniz, biz icabına bakmak üzere buraya geldik" demişler ve dükkan sahipleri Taşo ve Daskaloy ile çırakları Çakır ve Hristoyu zorla köy dışındaki çayıra götürerek orada öldürmüşlerdi. Muhacirlerin dükkan sahiplerini öldürmesinden sonra da bakkallar köy ahali tarafından yağmalanmıştı. Yapılan tahkikat neticesinde bakkalları yağmalayan 28 kişi yakalanmış fakat muhacirler ele geçirilememişti²⁹¹. Meydana gelen bu hadise, yaşadıklarından dolayı öfke ve intikam duygularıyla hareket eden muhacirlerin Rumları göç ettirmeye çalıştıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Yunan Sefaretinin şikayetlerinden ve Talat Paşanın Haziran ayında Aydın Vilayetinde yaptığı teftiş gezisi sonrası hazırladığı rapordan da²⁹² göçün başladığı Mayıs ayında, İzmir ve çevresinde ahali ve bazı yöneticiler tarafından, Rumlara göç etmeleri yönünde baskılar yapıldığı anlaşılmaktadır. Yunan Sefaretinin Dahiliye Nezaretine, nezaretin de Aydın Vilayetine bildirdiği şikayetlerde genel olarak; Foça, Urla, Çeşme ve Kuşadası'nda Hıristiyan köylerinin çevre Müslüman köyleri tarafından gasp edildiği, Hıristiyanların Müslümanlar tarafından göç ettirildiği ve Çeşmede olduğu gibi, bazı yerlerde hükümet adamlarının bu işe engel olmadığı hatta yağmaya katıldığından şikayet edilmekteydi²⁹³. Gelen cevaplarda bu iddiaların

²⁹¹ Aydın Vilayeti haziran ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 45/13, Lef. 15

²⁹² Talat Paşanın Aydın Vilayeti gezisi sonrası hazırladığı Meclisi Vükelaya sunduğu raporu, 18 Haziran 1330 (01/07/1914); MV, 190/20

²⁹³ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen 11 Haziran 1914 tarihli telgrafta Çeşme Hıristiyan köylerinin civar Müslüman köylüleri tarafından gasp edildiği ve ahali darp edildikten sonra tard edildiği (kovma, çıkarma), jandarmaların ise saldırganlar birlikte hareket ettiği; Urla'nın Alaşa Köyünün de tahrip edildiği, Çeşme ve Alaşa Rumlarının Ağrıya'da vapur beklediklerinin Yunan Sefaretinden bildirildiği belirtilerek gereğinin yapılması istenmiştir. Kalemi mahsustan Aydın Vilayetine gönderilen telgraf 29 Mayıs 1330 (11/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/236

gerçek olmadığı belirtilmesine rağmen mesela; Çeşme Jandarma zabiti Tayyip Efendinin Çeşme Rumlarının göçü esnasında ahaliyi yağmaya teşvik ettiğinin ve göç edenlerden zorla para aldığına anlaşılması üzerine askeriye ile ilişkisinin kesilmesinden²⁹⁴, göç esnasında bir takım saldırıların meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Talat Paşanın İzmir'e gelmesi ve saldırganların normal mahkeme yerine divanı harplere sevk edilmesiyle mayısta başlayan bu olaylar biraz durulsa da, Talat Paşanın Temmuzda İstanbul'a geri dönmesinden sonra yine İzmir ve çevresinde Rumlara karşı bir takım saldırılar olmaya devam edecekti. Aydın Vilayetinin 17 Temmuz 1914 tarihli telgrafında Urla, Bayındır, Hasköy, Seyitköy, ve Nif'te Rumlara karşı adam öldürme ve köy basmaların meydana geldiğini belirtmesinden olayları bastırılmanın kolay olmadığı anlaşılmaktadır²⁹⁵.

İzmir ve çevresinden sonra olayların yoğunlaştığı bir başka yer ise Ayvalıktı. Ayvalık, Balkan Savaşından itibaren 30 bin nüfusunun tamamına yakını Rum olması, Rumların Yunan milliyetçisi olması ve savaşta en fazla yıkıcı faaliyetlerin burada yoğunlaşmasından dolayı Batı Anadolu'nun en hassas ve en problemlili bir kasabasıydı. Yöneticiler, Batı Anadolu'ya karşı Yunanlılar tarafından bir saldırı olduğunda, Rumların bu faaliyetlerinden dolayı Yunan askerlerinin Anadolu'ya ilk olarak Ayvalık ve çevresinden çıkma ihtimallerinin yüksek olduğunu düşünüyorlardı. Bu ihtimalden dolayı da Ayvalık ve çevresindeki Müslüman nüfusunun arttırılması

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen 8 Haziran 1914 tarihli bir başka telgrafta da, Urla'da Katonpaya köyünün tamamen tahrip olduğu, evlerin yağma edildiği, Hıristiyan ahalinin soyulduğu ve bu işe hükümet adamlarının da katıldığı şikayeti aktararak acilen tahkikat yapılması ve neticenin bildirilmesi istenmektedir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen telgraf 26 Mayıs 1330 (08/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/207

²⁹⁴ Sadareten Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat 4 Haziran 1330 (17/06/1914); BOA. BEO, 321886

²⁹⁵ Telgrafta, Haziran ayında Bayındır'ın Hasköyü basıp yağma eden Yusuf oğlu Himmet ve 27 arkadaşı ile Fetrek kasabasını basan Kütahyalı Emin ve 11 arkadaşının yakalandığı bildirilmiştir. Meydana gelen diğer olaylar ise şunlardır: 11 Temmuzda Urla civarında gece vakti bir Ermeni cerh edilmiştir. 13 Temmuz gecesi Seyitköyün Bulgurca mevkiinde Sancako köyü civarında iki çardak basılarak Lambiroli katl ve Andrikoli cerh edilmiştir. Yine aynı gece Urla'nın Pınardere mevkiinde 3 Rum cerh edilmiştir. 14 Temmuzda ise Nif ile Ulucak arasında iki Rum 16 Temmuzda da Urla'nın Estapalya mahallesinden Panayoti Çakal mevkiinde öldürülmüştür. Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Temmuz 1330 (17/07/1914) tarihli telgraf. BOA. DH.EUM.EMN, 86/39

için buraya muhacir sevkine öncelik verilmişti. Sevk edilen muhacirlerle Rumlar arasında da sorunlar yaşanıyordu.²⁹⁶

Yunanistan'ın Midilli'yi işgal etmesi ve adada yaşayan Müslümanlara saldırıların artmasından sonra Ayvalıkta da Rumlara karşı göç baskısı yapılmaya başlandı. Yunan Sefaretinin şikayetlerinde ise bu işe yöneticilerin de karıştığı hatta İzmir Hapishane müdürünün suçlulardan çete kurduğu ve kaymakamın ahaliyi kışkırttığı iddia edilmekteydi²⁹⁷. Haziran ayından itibaren başlayan bu şikayetlerin 1915 yılı başlarına kadar devam etmesi Ayvalıkta bir takım olayların yaşandığının bir göstergesiydi. Nitekim şikayetlere cevap veren Ayvalık Kaymakamı Nizamettin Bey 13 Eylül 1330 tarihli yazısında şikayet edilen hususların hepsi olmasa da, Midillide Müslümanların Yunanlar tarafından öldürüldüğü, insanların evlerinden bile çıkamadığı, açlık ve sefalet içinde olduğu can korkusuyla göç etmek zorunda kaldığı, Müslümanların sokak ortasında camide tecavüze uğradığı haberini alan ahalinin galeyana gelmesi neticesinde Rumlara yönelik bir takım olayların yaşandığını bildirmekteydi. Ayrıca mutasarrıf Midillideki Müslümanların bu durumuna bir son verilmediği ve Müslümanların adadan çıkarak Anadolu sahiline çıkmalarına izin verilmediği takdirde ileriye doğru meydana gelmesi muhtemel olan olayları önlemenin çok zor olacağını ve bunun Yunan Sefaretine anlatılması gerektiğini

²⁹⁶ Edremit'e gelen muhacirler memurların da yardımıyla Yunan Parlamentosu milletvekili Trikopi'ye ait çiftliği işgal etmiş, çiftlik müdür ve çalışanlarını çiftlikten çıkarmışlar ve eşyaları almışlardı. Zararın 10 bin lira olduğunu bildiren sefaretin çiftliğin tahliye edilmesiyle zararın tazmin edilmesini istemesi üzerine, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen 18 Haziran 1914 tarihli telgrafla durumun acilen araştırılarak neticenin bildirilmesi istenmiştir.

²⁹⁷ Nezaret tarafından gönderilen yazılarda Yunan sefreti tarafından burada da Rumları göçe zorlamak için Ayvalığın etrafının çeteler tarafından sarıldığı, kıyafet değiştiren bir takım zabitanın çetecilik yaptığı hatta İzmir hapishane müdürünün suçlulardan çeteler kurduğu ve, silah ve asker firarisi aramalarının çok şiddetli bir şekilde uygulandığı, kaymakam tarafından kasabaya erzak naklinin yasaklandığı, Hıristiyan köylerine ikame edilen muhacirlerin Rumlara saldırdığı, ahalinin Rumlara çekip gidin diye ihtarlarda buldukları, Rumlara kendi istekleriyle gittiklerine ve arazilerini İslamlara bıraktıklarına dair kağıtlar imzalatıldığı, Rumlara ve Yunan tebaalılara kötü davranıldığı ve kaymakamın ahaliyi kışkırttığı iddia edildiği belirtilerek bu iddialar hakkında tahkikatlar yapılarak sonucun bildirilmesi istenmekteydi. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre 26 Mayıs 1330 (08/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/195

Dahiliye Nezaretinden Balya'da bulunan Dahiliye Nazırı Talat Bey'e gönderilen telgraf, 29 Mayıs 1330 11/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/234

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 5 Ağustos 1330 (18/08/1914);BOA. DH.ŞFR, 44/46

Yunan Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 31 Ağustos 1330 (1914); BOA. HR.SYS, 1961/20, Lef. 8

bildirmekteydi²⁹⁸. Nitekim böyle de olacak 1914'ün sonlarına kadar Ayvalıkta asayiş bir türlü sağlanamayacaktı. Talat Paşanın teftiş gezisi zamanında bir nebze sükunet sağlansa da Temmuz ve Ağustos aylarında yeniden olaylar başlayacak²⁹⁹ ve 1914'ün sonlarına kadar bu durum devam edecekti³⁰⁰.

Rum nüfusunun yoğun olduğu Marmara ve çevresinde de daha önce bahsettiğimiz İzmit mutasarrıfının tahriratında belirtildiği üzere; İzmit, Yalova ve Gemlikte asayiş bozulmuş ve Rum köylerine eşkıya saldırılarının artmasıyla bazı Rumlar köylerini terk etmeye başlamışlardı³⁰¹. Bursa ve çevresinde de aynı durum söz konusuydu. Apolonya Gölü civarındaki Hıristiyan köyleri çevre köyler tarafından tehdit edilmiş ve hemen gitmeleri istenmişti. Rumlar da ipek böcekhanelerini terk ederek Bursa'ya gitmek zorunda kalmışlardı. Jilburutsun imzasıyla 15 Haziran 1914 tarihinde İstanbul İngiltere Sefaretine çekilen bu telgraf³⁰² üzerine Dahiliyeden Hüdavendigâr vilayetine gönderilen şifrede "Jilburutsun'un raporundan durum anlaşılıyor" denilerek acilen tahkikat yapılarak bu gibi fena muamelelere nihayet verilmesi tebliğ olunmaktaydı.³⁰³ Rum nüfusunun yoğun olduğu Bursa ve çevresinde Rumlara yönelik bu saldırıların 1914'ün sonlarına kadar devam ettiği görülmektedir. Örneğin Valinin Dahiliye nezaretine gönderdiği 25 Aralık 1914 tarihli yazısında Karacabey kazasının Çamlıca Köyünün bir takım

²⁹⁸ Ayvalık Kaymakamı tarafından 13 Eylül 1330 tarihinde Dahiliye Nezaretine oradan da 28 Eylül 1330 Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, BOA. HR.SYS, 1961/20, Lef. 9

²⁹⁹ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen 5 telgraf Ağustos 1330 (18/08/1914); BOA. DH.ŞFR, 44/46

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 17 Ağustos 1330 (30/08/1914); BOA. DH.ŞFR, 44/135

³⁰⁰ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 19 Teşrin-i Sani 1330 (02/12/1914); BOA. DH.ŞFR, 47/294

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 3 Kanun-u Sani 1330 (16/01/1915); BOA. DH.ŞFR, 49/29

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf 19 Şubat 1330 (04/03/1915); BOA. DH.ŞFR, 50/164

³⁰¹ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 15 Haziran 1330 (28/06/1914); BOA.DH.EUM.EMN, 84/2, Lef. 1/1

³⁰² Bursa'dan Jilburutsun imzasıyla Dersaadet İngiltere Sefaretine çekilen telgraf 15 Haziran 1914 ; BOA. DH.KMS, 19/60, Lef. 1

³⁰³ Dahiliyeden Hüdavendigâr Vilayetine çekilen telgraf 2 Haziran 1330 (15/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/60, Lef. 2

Kalem-i Mahsus Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf 2 Haziran 1330 (15/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/20

kişilerin saldırısına uğradığı ve Rum ahaliden bir hayli para ve hayvan gasp edildiği saldırganların yakalanması için çalışmalara başlandığını bildirmekteydi³⁰⁴.

Son olarak Anadolu'nun iç kesimlerinin durumuna baktığımızda Trakya'da ve Batı Anadolu'da meydana gelen olaylar ve yaşanan göç etkisini yavaş yavaş Anadolu'da da hissettirmeye başlamıştı. Çünkü Patrikhane tarafından Anadolu'nun değişik yerlerinde yaşayan Rumlara ahali tarafından baskı uygulandığından şikayet ediliyordu.³⁰⁵ Sivas Vilayeti Mesudiye Kazasından papaz ve köy heyeti azalarının 4 Haziran 1914 tarihli Dahiliye ve Adliye Nezaretlerine gönderdikleri şikayet dilekçesinde de Hıristiyanlara yönelik köy etrafında silah atma, fidye alma, tahkir, sirkat gibi saldırıların son zamanlarda arttığı ve bu saldırılar yüzünden Hıristiyanların göç etmeye başladıkları ifade ediliyordu. Dilekçede belirtildiği üzere Mozadra köyüne yapılan bir saldırıda 200 kişi köyü ablukaya alarak silah atmışlar ve Rumlara karşı “Kafir gavurlar, size Rumeli yi verdik oraya gidiniz. Gitmezseniz sizi telef edeceğiz” diyerek tehdit etmişlerdi³⁰⁶. Olay, Mesudiye Kaymakamlığının ifadesine göre iki senedir süren bir arazi anlaşmazlığından kaynaklanmaktaydı³⁰⁷. Yalnız, bir arazi anlaşmazlığında bile Müslüman köylüler tarafından Rumlara Yunanistan'a gidin çağrısının yapılmış olması genel olarak bu dönemde Müslümanlarla Rumlar arasında oluşan havayı açık bir şekilde ortaya koymaktaydı.

1914'ün başlarından itibaren Anadolu'da meydana gelmeye başlayan bu hadiseler Balkanlarda meydana gelen olayların Anadolu'yu nasıl etkilediğini ve Balkanlardan Müslümanların zorla göç ettirilmesinin Anadolu'dan da Yunanistan'a doğru Rumların göç ettirilmesine neden olduğunu göstermekteydi. Müslüman ahalinin Rumları göçe zorlaması, savaş sonrası Balkanlarda Müslümanlara yapılan

³⁰⁴ Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 12 Kanun-u Evvel 1330 (25/12/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 3/25

³⁰⁵ Patrikhane Niksar Kazasında Karasüleyman Çiftliğinde ziraatla meşgul bulunan Rumların ekinlerinin civar Karabucak Karyesi ahali tarafından gasp ve tarlalarındaki ürünlerine saldırılarda bulunulduğu hükümet-i mahalliyenin duruma ilgisiz kaldığından şikayetçi olmuştu. Sivas Vilayetinden gelen cevapta ise Rumların iddialarının doğru olmadığı, Çıktım tepesi isimindeki mahalde bulunan boş araziye Rumların işgal ettikleri belirtilmiştir. BOA. DH.EUM.EMN, 56/6, Lef. 1/1

³⁰⁶ Mesudiye Karyesi Muzdere Karyesi Papazı Damyanos, Muhtar ve iki azanın Dahiliye, Adliye Nezaretlerine ve Meclis-i Mebusan'a gönderdiği telgraf 22 Mayıs 1330 (04/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 80/7, Lef. 8-11

³⁰⁷ Sivas Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 27 Mayıs 1330 (09/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 80/7, Lef. 6

zulümlere duyulan tepkinin bir ürünüydü. Savaşın devam ettiği zamanlarda, Bulgar işgaline uğrayan Trakya'da Rumlar Müslümanlara saldırırken bile ne Batı Anadolu'da ne de Anadolu'nun başka yerinde Müslüman ahali ile Rumlar arasında bu kadar ciddi sorunlar yaşanmamıştı. Ama savaş bitmiş olmasına ve Müslümanların haklarını garanti altına alan antlaşmalar imzalanmış olmasına rağmen Balkanlardaki zulümlerin bir türlü son bulmaması hatta savaş sonrasında daha şiddetlenmesi, binlerce Müslümanın zorla memleketlerinden çıkarılarak göç ettirilmesi, Anadolu'nun Müslüman ahalesinde derin bir üzüntüye ve Hıristiyanlara karşı büyük bir öfkeye neden olmuştu. Bu duyguların Anadolu'daki muhacir miktarının artmasıyla birlikte daha da yoğunlaşması kamuoyunda Müslüman göçüne karşılık verme iç güdüsünü harekete geçirerek Rumların göç ettirilmesi fikrini gündeme getirmiştir. Yani kısaca Balkanlardan Müslüman göçü Anadolu'dan da Rum göçünü doğurmuştur.

F-) YUNANİSTAN'DAN RUMLARA GÖNDERİLEN GÖÇÜ TEŞVİK EDİCİ MEKTUPLAR

Balkan Savaşları sırasında yürüttükleri zararlı faaliyetlerden dolayı Osmanlı Devletinin takibatından kaçıp Yunanistan'a ve adalara giden Rumlar, geride bıraktıkları ailelerine mektuplar göndererek onları yanlarına gelmeye davet etmekteydiler. Rumların yabancı postalarla veya elden gönderdikleri bu mektuplar, hem oralarda yaşayan Rumların hem de geride kalanların psikolojik durumlarını yansıtmaları bakımından oldukça ilgi çekicidir. Rum muhacirler geride kalan aile fertlerinin de bir an önce kendileri gibi göç etmelerini sağlamak için mektuplarında, Anadolu'nun geleceği konusunda felaket senaryoları yazıyorlar, Yunanistan'a geldikleri takdirde kavuşacakları rahat yaşamdan bahsediyorlardı. Böylelikle onları duygusal ve psikolojik açıdan göçe ikna etmeye çalışıyorlardı. Mektuplarda çizilen bu karamsar tablolar, zaten bir tedirginlik duyan Rumları daha büyük endişelere sevk ediyordu. Talat Paşanın belirttiği üzere Rumlar arasında dehşetli bir korkunun yayıldığı ve bu korkunun Rumları göçe zorladığı bir ortamda bu korkunun daha da artmasına neden olan her unsur dolaylı da olsa göçü etkilemekteydi.

Konuya işte bu açıdan yaklaştığımızda göç propagandası yapılan mektupları Rum göçünün temel sebeplerinden biri olarak değil de göçe etki eden önemli bir faktör olarak değerlendirebiliriz. Yine böyle bir etkiyle bağlantılı olarak göç eden insanların içinde buldukları haleti ruhiyelerinin ortaya konulmasında mektupların incelenmesi önem taşımaktadır.

Her şeyden önce mektuplara hakim olan duygu ölüm korkusudur. Çünkü Rumların ailelerine gönderdikleri bu mektuplarda en fazla üzerinde durulan konu Anadolu'da kalacak olanların katliama uğrayacağı iddiasıdır. Her satırda Anadolu'da Rumlara yönelik katliamlara başlanacağı haberini veren bu insanlar ailelerini bu şekilde korkutarak yanlarına gelmeye ikna etmeye çalışmaktadır³⁰⁸. Yazılanlara göre, Batı Anadolu'da her an büyük bir katliama başlanacaktı. Buna dayanak olarak da ele geçirdiklerini iddia ettikleri Osmanlı Devletinin resmi evraklarını göstermekteydiler. İddiaya göre, bu resmi evraklarda Hıristiyanların kovulacağı, türlü rezaletlerin yapılacağı açık açık belirtilmişti. Edremit ve Foça gibi yerlerde yaşanan olaylar, İzmir'in başka yerlerinde de katliam ve mezalimlerin yapılacağının en büyük deliliydi³⁰⁹. Şehir kasaba ve köylerde Türklerle birlikte yaşayan Rumların her an bir felaketle karşı karşıya kalması içten bile değildi. Çünkü "barbar" Türklerle birlikte yaşamak tehlikenin en büyüğüdü.

Selanik'ten Ektafon Açulisi vasıtasıyla İzmir Kasaba'da oturan Anastasya'ya gönderilen mektup, Rumların asırlarca bir arada barış içinde yaşadıkları ve şimdi barbar diye niteledikleri Türklere karşı nasıl düşmanca hisler beslediklerini açıkça ortaya koymaktaydı³¹⁰. Mektubu gönderen kişi, sekiz aydan beri Selanik'te yaşadığını belirtmektedir. Bu da mektup sahibinin, Batı Anadolu'da başlayan Rum göçünden çok önce Yunanistan'a kaçtığını göstermektedir. Uzun bir zamandır Yunanistan'da yaşayan ve göç hakkında Yunan gazetelerinden okuduğu haberlerle bilgi sahibi olan bu kişi, İzmir Kasabada yaşayan ailesine İzmir ve çevresinden bir çok kişinin göç ettiği, Foça'da yüz kıza tecavüz edildiği haberlerini aktararak onları göçe ikna etmeye çalışmaktaydı. Ele geçirilen diğer mektuplarda da aynı şeyin yapılmaya çalışıldığı görülmekte, İzmir merkezinde veya sahilden daha iç kesimlerde

³⁰⁸ Selanik'ten Avusturya Postasıyla Kasaba Kazasında Ilıca Nahiyesinde urganlı Karyesinde ergiri Estafa Namına Gönderilen Mektup Suretidir. 25 Mayıs 1914; BOA. BEO. 322231

³⁰⁹ Midilliden Mihail imzalı Ahmetlide Kasab Yorgi'ye gönderilen mektup; BOA. BEO, 322231

³¹⁰ Selanik'ten Eksafanos Açulisi Vasıtasıyla Anastasya'ya gönderilen mektup; BOA. BEO, 322231

oturan Rumlara sahillerde yaşanan göç olayları abartılı bir şekilde aktararak onların da hayatlarından endişe duymaları gerektiği vurgulanmaktaydı. Köylerinde ve kasabalarında göç etme gibi bir derdi olmadan yaşamlarına devam eden Rumlar da oldukça abartılı ve nefret dolu bu haberleri aldıkları zaman büyük bir endişe ve korkuya kapılarak göç hazırlığına başlıyorlardı. Böylece de sahillerde başlayan göç hareketi iç kesimlere doğru yayılmış oluyordu.

Israrla geride kalanları büyük bir katliamın beklediğini iddia eden mektup sahipleri, bu katliamın da, çıkması kesin olan Osmanlı Yunan savaşında gerçekleşeceğini haber vermekteydiler. Onlara göre, yaşadıkları “mezalimlere” son verecek olan savaşın başlayacağı “mukaddes saate” çok az bir zaman kalmıştı. Osmanlıyı yenecek güce sahiptiler lakin akrabaları Anadolu’da yaşamaya devam ettikleri sürece onları büyük bir tehlike beklemekteydi. Bundan dolayı da hiç vakit kaybetmeden, mektubu alır almaz hatta mektuba cevap yazmakla bile vakit geçirmeden hemen göç için hazırlıklara başlamalıydılar³¹¹.

Mektuplardaki, “oradan kaçınız”, “durmayınız dur bakalım demeyiniz”, “mektubumu bütün dostlarımıza okuyunuz ve bir saat evvel kaçınız”, “bir an evvel geliniz”, “ahvalin daha vahamet kesbetmesini beklemeyiniz”, “canınızı kurtarınız” gibi ifadelerin hepsi insanlarda büyük bir can korkusu ve telaş oluşturacak türdendi. Telaş ve korku içinde kalan Rumlar da mallarını, evlerini terk ederek İzmir’e doğru yola çıkıyor ve sahillerde gemi beklemeye başlıyorlardı. Mektuplarda da onlardan bu şekilde davranmaları mallarını elden çıkararak veya terk ederek bir an önce harekete geçmeleri isteniyordu. Papa Tanaş çocuklarına, “dükkan ve arazileri satarak gelin” diye sesleniyordu³¹². 25 Mayıs 1914 tarihinde Selanik’ten gönderilen başka bir mektupta da oğul Yorgi babasından, “tabak kilim vesaire gibi değerli eşyaları yanlarına almasını ve kıymetsiz olanları ise terk etmesini istiyordu”³¹³. Midilliye kaçan ve bir daha geri gelmeyeceğini söyleyen Koloni de Isparta Ahmetlide yaşayan

³¹¹ Selanik’ten Hristo imzalı Espiro Garfiyanın çırağı Lazariye gönderilen mektup; BOA. BEO, 322231

Selanik’ten Yani Teodoridiye gönderilen 1 Haziran 1914 tarihli mektup; BOA. BEO. 322231

³¹² Papa Tanaş’tan Kasaba’da Bakkal Nikola Panayot adına gönderilen 27 Mayıs 1914 tarihli mektup; BOA. BEO, 322231

³¹³ Selanik’ten Midillide Koloniden Ahmetlide yaşayan Nikola Ispartalıya gönderilen mektup; BOA. BEO, 322231

³¹³ Selanik’ten Avusturya Postasıyla Kasaba Kazasında Ilıca Nahiyesinde urganlı Karyesinde ergiri Estafa Namına Gönderilen Mektup Suretidir. 25 Mayıs 1914; BOA. BEO. 322231

ailesine, “kalalım demekle canınıza kastetmiş olursunuz, bağlar bahçeler hayat kurtarmaz bir an önce gelin” diyordu³¹⁴.

Görüleceği üzere askerlikten ve haklarındaki kanuni takibatlardan kurtulmak için kaçan, anne baba ve aile fertlerinin yanlarını olmasını isteyen genç firari Rumların gönderdiği bu mektuplar, insanların dehşete kapılmasına yetecek ifadelerle doluydu. Zaten mektupları gönderenlerin en büyük gayeleri de tanıdıklarının hayatlarını kurtarma endişesi altında onların korku içinde kalmalarını ve korkudan göç etmelerini sağlamaktır. Bunun için de mektuplarında hep ölümden, öldürülmekten bahsetmektedirler.

Ailelerinin zihinlerinde “göç etmekten başka çare yok” düşüncesini oluşturmaya çalışan bu Rumlar, ailelerinin göç etmelerini kolaylaştırmak için onlara mektupla birlikte yol parası göndermeyi de ihmal etmiyorlardı. Paralar, ya mektupların içinde veya mektupları getiren insanlarla birlikte gönderiliyordu. Ailelerine ve tanıdıklarına nasıl göç edecekleri konusunda akıl veren firari Rumlar, iç kesimlerde oturan akrabalarından İzmir’e inmelerini istiyorlardı³¹⁵. Onlara, İzmir limanında yolcuları taşımak için gemilerin olduğunu haber veriyorlar hatta Yunan gemilerinin Rum göçmenlerini bedava taşıdıklarını müjdeliyorlardı. Bu gemilere bedava binmek için ise “Türkler beş paramıza kadar her şeyimiz aldı ve şimdi bizi kovuyorlar” demelerinin gerektiğini söylüyorlardı³¹⁶.

Mektubun bu kısmı oldukça önemli bir konuya açıklık getirmektedir. Rumların Göç konusunda ileri sürdükleri en büyük iddiaları, Türklerin mallara el koydukları ve kendilerini zorla göç ettirdikleridir. Yalnız, Rumlardan her şeylerini terk ederek gelmelerini, göç edeceklerin kendilerini taşıyacak Yunan gemilerine bedava binebilmeleri için “Türkler mallarımıza el koydu beş parasız kaldık” demelerini isteyen bu mektuplar, olayların iddia edildiği şekilde gelişmediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Göç propagandasının Türkleri karalama ve Anadolu’daki Rumların yok edildiği intibasının uyandırılması kampanyasına dönüşmesiyle birlikte, Rumlar

³¹⁴ Midillide Koloniden Ahmetlide yaşayan Nikola Ispartalıya gönderilen mektup; BOA. BEO. 322231

³¹⁵ Sisam’dan Dimitri’nin Ankili Berberi’ye gönderdiği mektup; BOA. BEO. 322231

³¹⁶ Selanik’ten Avusturya Postasıyla Kasaba Kazasında Ilıca Nahiyesinde urganlı Karyesinde Ergiri Estafa Namına Gönderilen Mektup Suretidir. 25 Mayıs 1914; BOA. BEO. 322231

arasında asıl memleketin Yunanistan olduğu, Makedonya gibi cennet asa bir memleketin kendilerini beklediği ve oraya gittiklerinde rahat bir hayata kavuşacakları düşüncesi yer etmeye başlayacaktır. Tabii böyle bir düşüncenin oluşmasında da yine mektupların önemli bir katkısının olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü mektuplarda Anadolu Rumları hakkında geleceğe dair çok karamsar bir tablo çizildikten sonra kurtuluş için memleketleri Yunanistan'a özellikle Selanik'e gelmeleri çağrısı yapılmaktadır. Mektupların Anadolu'da gönderildikleri adreslerden köylü oldukları anlaşılan bu Rumlar, Selanik gibi mamur, geniş ve bereketli ovaları olan bir şehre gidince, şehre hayran kalmışlar, hayranlıklarını da anne baba, akraba ve dostlarına anlatmışlardır. Mesela 12 Şubat 1914 tarihli bir mektupta kız kardeşiyle birlikte Selanik'e kaçan Rum genci, "biz burada harir (ipekten yapılmış) bir memleket bulduk hem Evankeliyo için de burada çok damatlar var" diyerek bir daha Anadolu'ya dönmeyi düşünmediklerini yazmıştır. Geri dönmeyeceği için de ailesinden, giderken geride bıraktıkları odunları satmalarını istemektedir.³¹⁷

Selanik'te yaşayanlar ailelerini özendirmek ve geldikleri takdirde hiçbir sıkıntı çekmeyeceklerini göstermek için devamlı surette Anadolu'dan daha iyi yaşadıklarını belirtmektedirler³¹⁸. Rahat yaşamaktadırlar çünkü, Yunan hükümeti tarafından her gelene 200 okka arpa tohumluk ile bir çift öküz, iki tane at ve palika arabası verilmektedir³¹⁹. Hükümetin yardımlarına oldukça sevinen Rumlar, tarlalarını ettiklerini, mahsulün iyi olacağını ve çok güzel bir şekilde geçineceklerini yazmakta ve ailelerini davet etmektedirler. Bütün bu anlatılanlara rağmen hala daha göç etme konusunda kararsızlık çeken ailelerine de gelmedikleri için sitem etmektedirler³²⁰.

Mektupların içerikleri, ister daha önce gitmiş olsun ister henüz göç etmemiş olsun insanların hangi duygu ve düşüncelerle hareket ettiklerini göstermektedir. Bir başka deyişle bütün bunlar göçün insani boyutunu yansıtmaktadır. Sıradan insanlar için siyasi gelişmelerin ikini plana düştüğü bu süreçte insanlar, ya kendi hayatları, aileleri, gelecekleri hakkındaki duygu ve düşünceleriyle hareket etmeye başlamışlar ya da toplumsal bir hareket haline dönüşen göçün baskısı altında kalarak kendilerini bu hareketin içinde bulmuşlardır. Mektuplardaki ifadeler, bu toplumsal olayın içinde

³¹⁷ Selanik'ten gönderilen 12 şubat 1914 tarihli mektup, HR.SYS, 2033/1, Lef. 26/2

³¹⁸ Selanik'ten gönderilen 22 Şubat 1914 tarihli mektup, HR.SYS, 2033/1, Lef. 26/1

³¹⁹ Kozana'dan gönderilen 12 Şubat 1914 tarihli mektup, HR.SYS, 2033/1, Lef. 26/1

³²⁰ Lambrinos Dimitriyo'nun 17 Şubat 1914 tarihli Mektubu, HR.SYS, 2033/1, Lef. 26/1

yer alan insanların kaygı korku, özlem, daha iyi bir yaşam arzusu gibi tamamen insani duygularla hareket ettiklerini göstermektedir. Mesela en bariz olanı, aile fertlerinin birbirlerine duydukları özlemdir. Bu özlem elbette göç edenlerin geride bıraktıklarına duydukları özlem değildir, zaten göç eden aileler geride bir fert bile bırakmadan topluca göç etmektedirler. Burada birbirlerine karşı hasret ve özlem duyan insanlar; Balkan Savaşından sonra askerlikten kaçan, asker olduğu kıtalardan firar ederek Yunanistan'a giden, Yunan ordusuna katılmak için Anadolu'dan kaçan ve savaştan sonra da haklarındaki kanuni takibatlar dolayısıyla geri dönmekten korkan Rum gençleri ve onların Anadolu'da yaşayan anne baba ve kardeşleridir. Anadolu'da yaşayan Rumlar hiçbir şekilde askerlik yapmak istemiyor ve askerden firar ediyorlardı. Balkan Savaşının çıkmasıyla bu firarlar oldukça artmıştı³²¹. Osmanlı ordusundan firar eden veya Yunan ordusuna katılan bu gençler orada yaşamaya devam ediyorlardı. Talat Paşanın verdiği rakama göre bu durumda olanların sayısı 12.000 civarındaydı³²².

Haklarındaki kanuni takibatlardan korkarak geri dönmeyen ve uzun zamandır Yunanistan'da yaşayan bu gençler doğal olarak ailelerine, dostlarına özlem duymakta mektuplarda isimlerini saydıkları ahablarına teker teker selam gönderiyorlardı. Hatta Müslüman arkadaşlarına selam gönderenler bile oluyordu³²³. Anne ve babalarının yanlarında olmasını isteyen bu gençler geri dönmekten korktukları için anne ve babalarının kendi yanlarına gelmesini istiyorlardı. Onlara, bizi yalnız bırakmayın, durumumuz iyidir birlikte yaşayalım diye sesleniyorlardı³²⁴. Evlatlarından ayrı kalan aile büyükleri ise Anadolu'daki çocuklarına, yalnızlıktan tarlalarını işleyemediklerini yazıyorlardı³²⁵.

Netice itibariyle bu mektupların, Anadolu'da gerilen ortamdan bunalan ve Yunanistan'a göç edip etmeme kararsızlığı çeken insanların tercihlerini göç etme yönünde kullanmalarında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

³²¹ Ufuk Gülsoy, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg Yay. İstanbul 200, 163-171

³²² İkdâm, "Edirne Vilayetinde Rumlar", **İkdâm**, 15 Nisan 1330 (28/04/1914), s. 1

³²³ Selanikten Dimitri'nin arkadaşı Anagostos'a gönderdiği 22 Şubat 1914 tarihli mektup. HR.SYS, 2033/1, Lef. 26/1

³²⁴ Lambrinos Dimitriyo'nun 17 Şubat 1914 tarihli mektubu, HR.SYS, 2033/1, Lef. 26/1

³²⁵ Papa Tanaş'tan Kasaba'da Bakkal Nikola Panayot adına gönderilen 27 Mayıs 1914 tarihli mektup; BOA. BEO, 322231

Rumları göç etmeye teşvik edici bu mektuplar, Rumların kendi istekleriyle göç ettiklerini savunan İttihat ve terakki tarafından bir göç sebebi olarak gösterilmiştir. Talat Paşa, Rum göçünü durdurmak üzere Aydın Vilayetine yaptığı teftiş gezisi sonrası 1 Temmuz 1914 tarihinde Meclis-i Vükelaya sunduğu raporunda, “*daha evvel Makedonya’ya hicret etmiş olan Rumlarla miktar-ı mühim bir yekuna baliğ olan asker firarilerinin teşvik-i âmiz mektuplar ile aile ve akrabalarını oraya davet*” etmelerinin Rum göçünün sebeplerinden bir tanesi olduğunu ifade etmiştir³²⁶. Talat paşa raporunda mektuplardan başka Rumlara karşı bir takım istenmeyen olayların meydana geldiğini ve ciddi sebeplere dayanmasa da Rumların büyük bir korku içinde kalarak göç ettiklerini ifade etmiştir. Yalnız Talat Paşanın mektupları göç sebebi olarak göstermesi siyasi bir amaç taşımaktadır. O da, göçün Yunanistan tarafından desteklendiğidir. Bu dönemde Yunanistan’da ve Anadolu’da meydana gelen göçler konusunda her iki hükümetin açık olarak ifade edilmese de ima yollu birbirlerini suçladıkları görülmektedir. Bu yaklaşımı ilk defa benimseyen ise Yunanistan olmuştur. Bütün Balkan Savaşı boyunca Makedonya’da meydana gelen olaylar ve göçler hakkında Osmanlı Devletinin şikayetleri Yunanistan tarafından Müslümanların haklarının korunduğu ve hayatlarından memnun oldukları, hiçbir saldırı meydana gelmediği ve dışarıdan yapılan telkin ve teşviklerle kendi arzularıyla göç ettikleri gibi cevaplarla geçiştiriliyordu³²⁷. Yunanistan’ın, 200 bin Müslümanın göç etmesinde ima yollu Osmanlı Devletini suçluyor olması, Rum göçü konusunda da Talat Paşanın aynı tavrı takınmasına neden olacaktır.

Rumların göçe teşvik edilmesi meselesi, rum göçü konusunda Meclis-i Mebusanda yapılan görüşmede de gündeme gelecektir. Verdiği soru önergesi hakkında açıklama yapmak üzere kürsüye çıkan Emanuelidi Efendi kendi tespitleriyle Rum göçünün sebeplerini sıralarken Hacı Şefik Beyin başka sebep yok mu onu da söylesenize çıkışına sinirlenerek; “*Başka sebep arıyorsunuz, eğer*

³²⁶ Meclis-i Vükelanın 18 Haziran 1330 (01/07/1914) tarihli toplantısı, BOA. MV. 190/20

Atina Sefiri Galip Kemalî Söylemezoğlu, Talat Paşanın büyük bir yekuna ulaştığını söylediği asker firarilerin sayısının 12.000 olduğunu belirtmektedir. Galip Kemalî Söylemezoğlu, a.g.e, s.101

³²⁷ Selanik ve çevresinde Müslümanların büyük zulümlere uğradığını haber veren Galip Kemalî ayrıca Venizelos’tan izin alarak Batı Trakya’da yapmış olduğu tahkikatlarda bu zulümlerin ne kadar yaygın ve şiddetli olduğuna bizzat yerinde şahit olmuştur. Şahit olduğu olayları Yunanistan Dışişleri Bakanı Mösyö Streit’e ileten ve bunların önlenmesini isteyen Kemalî Bey’e Bakanın verdiği cevap şöyledir: Vatandaşımız Müslümanların her türlü adalet ve emniyet altında yaşadıklarının örf ve adetlerine son derece de riayet edilmekte bulunduğunu bildirmek isterim. Galip Kemalî Söylemezoğlu, a.g.e, s. 97

biliyorsanız söyleyiniz. Sonra deniyor ki oraya gitmiş olan Rumlar kendi akrabalarına mektuplar yazmışlar. Hicret için teşvikatta bulunmuşlar. Evet, bu doğru olabilir; ama böyle mektupların gelmesi yüz, yüz elli bin muhacirin birden hicretine badi olacak bir sebep olamaz. Düşünelim ki, Selanik'e gitmiş olan bir adam, bana bir mektup yazdı diye, ben buradaki emlakımı eşyay-ı menkule ve gayri menkulemi bırakarak, sandallar içinden düşerek, denizlerde boğularak gitmek mecburiyetini hissetmem. Bu, muhacerete bir sebep-i makul teşkil edemez” diyecektir³²⁸.

Görüleceği üzere Rum mebusu Emanuelidi Efendi yarım ağız da olsa Yunanistan'a göç ve firar eden Rumların ailelerine mektup gönderdiklerini ve mektuplarda göç propagandası yaptıklarını kabul etmektedir. Ayrıca bunun yanında mektupların çok büyük kalabalıkların göç etmesini sağlayacak bir etken olmayacağını vurgulamaktadır. Başta belirttiğimiz üzere bize göre de bu mektuplar göçü birinci derecede etkileyen faktör olmasından ziyade göç eden insanların psikolojilerinin ve oluşan ortamı anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak Balkan Savaşında Makedonya'da ve Trakya'da meydana gelen olaylara hiç değinmeyen, binlerce Müslümanın hangi koşullarda yurtlarından göç etmek zorunda kaldıklarına dair herhangi bir söz söylemeyen bunun yanında Rumların göç etmesinin bütün sorumluluğunu hükümet üzerine yıkmaya gibi bir çaba içerisine giren Emanuelidi Efendinin Rumların kendi istekleriyle gittiklerini ortaya koyacak herhangi bir fikre ve görüşe katılmasını beklemek çok zordur.

³²⁸ MMZC, İctima 26, celse 2, 23 Haziran 1330 (06/07/1914), s.610

III. BÖLÜM: RUM GÖÇÜ

A-) TRAKYA RUMLARININ YUNANİSTANA GÖÇ ETMESİ

1-) I. BALKAN SAVAŞINDA RUM NÜFUS HAREKETLERİ

Rum göçü ilk olarak Balkan savaşıyla birlikte başlamıştı. I. bölümde belirttiğimiz üzere, Yunanistan'ın Osmanlı Devletine savaş açmasını Megali İdea'nın gerçekleşmesi için fırsat gören Rum gençleri, Balkan Savaşı başlayınca hayallerini gerçekleştirmek için Osmanlı ordularıyla çarpışma üzere Yunanistan'a kaçmaya başlamışlardı¹. Makedonya'ya gitmeyenler ise ya çete kurmak ya da Yunan çetelerine katılarak Müslüman ahaliye saldırmak üzere Yunanistan'ın işgal ettiği adalara kaçmışlardı. Talat Paşa'nın verdiği bilgiye göre, asker firarisi olup da Yunanistan'a kaçanların sayısı 12.000 civarındaydı². Ancak, Talat Paşa'nın verdiği bu miktar, sadece Osmanlı ordusunda askerliği gelmiş olup da firar edenleri ihtiva etmektedir. Bu durumda olanların yanında özellikle Batı Anadolu'dan da daha bir çok Rumun Makedonya'ya ve Sakız, Sisam, Midilli, Meis adalarına kaçtığını göz önüne aldığımızda, bu sayının daha yüksek olduğu anlaşılacaktır.

Rumların Yunanistan'a firar etmelerini kısa süreli bir yer değiştirmeden ziyade göç olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Çünkü, savaş zamanı firar edenler vatandaşlıktan çıkarıldığı, geri gelenler de divan-ı harplerde yargılandığı için, firari Rumlar Anadolu'ya geri dönmekten korkmuşlar, Yunan hükümetinin kendilerine ev ve arazi vermesiyle oraya yerleşmişlerdi. Böylece de Yunanistan'a doğru ilk Rum göçü gerçekleşmişti.

Rumların bu şekilde Yunanistan'a göç etmesi, Tanzimat'tan bu döneme değin Anadolu dışına yapılan ilk Rum göçüydü. Bilindiği üzere, XIX. yy'ın ortalarından itibaren Rumlar Balkanların değişik yerlerinden ve Yunanistan'dan Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardı. XIX. yy'ın son çeyreğinden itibaren ise bu göçler iyice şiddetlenmiş Batı Anadolu'daki Rum nüfusu iyice artmıştı. Rumların Anadolu'ya

¹ İstanbul Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratta, savaşın başında Osmanlı Devletinin savaştığı devletler tebaasından olan bir çok kişinin memleketi terk ettiği ve bunlar arasında da askerliği gelmiş bir çok gayrimüslimin sahte pasaportlarla kaçtıklarının anlaşıldığı bildirilmekteydi, 26 Eylül 1328 (09/10/1912), BOA. DH.SYS, 112-13/11-3, Lef. 6

² Talat Paşa'nın teftiş için Trakya'ya gitmesinden sonra Sadarete sunduğu raporu, 13 Nisan 1330 (26/04/1914); BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 20

akın etmesiyle Ayvalık ve İzmir sahillerinin bazı noktalarında Rumlar çoğunluğu ele geçirmişlerdi³.

I. Balkan savaşında Rumların Yunan ordusunda gönüllü asker olmak için firar etmelerinden başka ülkede meydana gelen bir diğer Rum nüfus hareketliliği ise belli noktalardaki Rumların dahile sevk edilmesiydi. Savaşın hemen başında Bulgar orduları Edirne'ye doğru ilerlemeye başlayınca savunma tedbiri olarak şehirdeki gayrimüslimlerden zararlı faaliyette bulunanların bir kısmı savaş alanı dışına veya Anadolu'nun iç kesimlerine sevk edilmeye başlanmıştı⁴. Ancak, savaşın başlamasından 1912'nin sonuna kadar ani gelen yenilgilerden dolayı çok kısa bir zaman içinde Trakya'yı kaybeden devlet, Edirne'nin dışında başka bir yerde bu tür bir savunma tedbiri almaya fırsat bulamamıştı.

İkinci olarak, Çanakkale Boğazı ve Çatalca savunma hattı civarında da 1913'ün başlarından itibaren dahile sevkler uygulanacaktı. Savaşta büyük bir yenilgiye uğrayan devlet, Çatalca hattında ve Gelibolu'daki Bolayır hattında bütün gücüyle ilerleyen Bulgar ordusuna karşı ayakta durmaya çalışıyordu. Bu iki hat savaşın kaderini belirleyecek kadar hayati öneme sahipti. Çatalca hattı düştüğünde önlerinde başka bir engel kalmayacak olan Bulgar orduları direk İstanbul'a ilerleyeceklerdi. Bolayır hattı düştüğü takdirde de boğazdan girecek olan Yunan donanması yine direk olarak İstanbul'a gelecekti. Her iki durumda da İstanbul kaybedilmiş olacaktı ki bu da devletin yıkılması anlamına geliyordu. İşte bu korkuyla hareket eden hükümet buralardaki savunma tedbirlerini en üst seviyeye çıkartmıştı.

Osmanlı orduları buralarda bir yandan ilerleyen Bulgar ordusuna karşı koymaya çalışırken bir yandan da onlara destek veren Rumlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Çünkü Trakya'nın diğer yerlerindeki gibi bu çevrelerde yaşayan Rumlar da Osmanlı devletinin yenilgiye uğramasını sağlamak için büyük bir çaba içerisine girmişlerdi. Çatalca hattı civarındakiler Osmanlı hattının düşmesi, Gelibolu'dakiler de buranın işgal edilmesi için Bulgar ordusuna yardım ediyorlar; boğaz çevresindekiler de boğaz girişini ablukaya alan Yunan donanmasına casusluk yapıyorlardı. Ayrıca, Gelibolu Rumları kurdukları çetelerle hem yerli Müslüman

³ Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, İzmir, Ege Üniv. Mat, 1974, s.63-64

⁴ Hariciye Nezareti, savaşın başında Edirne'den İzmir'e ihraç olunan yüz beş Bulgarın Edirne'ye geri gönderilmesinin Rusya sefaretinden iltimas olunduğunu bildiriyordu. Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 29 Nisan 1329 (12/05/1913), BOA. BEO 312862

ahaliye hem de Balkanlardan göç ettirilerek yarı çıplak bir halde Dedeğaç üzerinden Gelibolu çevresine gelen muhacirlere çok büyük katliamlar yapıyorlardı⁵.

Casusluk ve şekavetin çok büyük boyutlara ulaşması karşısında hükümet, 1913'ün başından itibaren Çanakkale boğazı çevresinde ve Çatalca hattı üzerinde casusluk yapan Rumları buldukları yerlerden çıkararak dahile sevk etmek zorunda kalmıştı. Çanakkale boğazı çevresinde bulunan Yunan tebaalılar sınır dışı ediliyor sahildeki Rumlar ise daha içeriye alınıyordu⁶. 2 Şubat 1913 tarihinde de, Çanakkale Boğazı çevresinde Yunanistan'a casusluk yapan 600 hanelik Yeniköy ile 800 haneden oluşan Yenişehir köylerinin sahilten iki günlük mesafe dahile sevk edilmesine karar verildi⁷. Aslında Orduy-u Humâyûn boğaz çevresinde Çanakkale, Maydos ve Gelibolu dışında bütün Hıristiyan köylerinin tahliye edilmesini istiyordu. Fakat Meclisi Vükela, ileride gerek görüldüğü takdirde kanun gereğince buraların istimlak olunabileceğine karar vererek ordunun bu isteğini geri çevirmişti⁸. Ancak, 1906 ile 1914 yılı Osmanlı nüfus sayımlarını karşılaştırdığımızda, 1906'dan 1914'e gelindiğinde Gelibolu Rum nüfusunda bir artış olurken Çanakkale Rum nüfusunda 30 bine yakın bir azalmanın olması⁹, Meclis-i Vükela'nın 14 Mart 1913 tarihli bu

⁵ Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s. 40

⁶ Savaşın devam ettiği bu zamanda Osmanlı Atina Sefiri Muhtar Bey Dahiliye Nezaretine gönderdiği 11 Teşrin-i Evvel 1912 (11/10/1912) tarihli telgrafta, Memalik-i Şahaneden bütün Yunanlıların tebidinin (çıkarılmasının) Yunanistan'a vurulacak darbelerin en müessiri olduğunu söylemişti. DH.SYS, 112-6/6-5, Lef. 5

Savaş başladığında Osmanlıya savaş açan Sırbistan, Karadağ Bulgaristan ve Yunanistan devletleri tebaalılarını hudut dışına çıkarılmasına karar verilmişti. Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Teşrin-i evvel 1328 (16/10/1912); BOA. DH.SYS, 112-16/22/4, Lef. 46. Bu karar çerçevesinde Maydos (Eceabad) mıntıkasının askeri ehemmiyetine binaen burada bulunan Yunan tebaalılarının orada kalmaları caiz olamayacağından Edremit Fırkası Kumandanlığı tarafından bunların acilen tard ve tebidleri gerekli görülmüş, gönderilen emirle de Yunanlılar gemilere bindirilerek Pireye gönderilmiştir. Gelibolu Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 17 Teşrin-i evvel 1328 (30/10/1912); BOA. DH.SYS, 112-12/11/3, Lef. 30.

Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Teşrin-i evvel 1328 (03/11/1912); BOA. HR.SYS, 1959/10, Lef. 15

⁷ Hariciye nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Kanun-u Sani 1328 (01/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 20

Dahiliye nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Kanun-u Sani 1328 (03/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42/1, Lef. 9/1

Dahiliye Nezaretinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen telgraf, 21 Kanun-u Sani 1328 (03/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42/1, Lef. 37/1

Dahiliye Nezaretinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen telgraf, 21 Kanun-u Sani 1328 (03/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42/1, Lef. 8/1

⁸ Meclisi Vükela'nın 21 Mart 1329 (14/03/1913) tarihli kararı, BOA. MV, 175/129

⁹ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, s. 200-227

kararından sonra ilerleyen zaman içerisinde Çanakkale Boğazının girişinde yer alan Ayvacık ve Ezine Rumlarının dahile sevk edildiğini göstermektedir.

Çanakkale Boğazından başka, özellikle Bulgar işgaline son vererek Trakya'nın geri alınması fikrinin yoğunluk kazandığı dönemde Çatalca hattı çevresindeki Rumların da dahile sevk edilmesi gündeme gelmişti¹⁰. Harbiye Nezareti, 11 Haziran 1913'te, Dahiliye Nezaretinden hat üzerindeki Rum köylerinin boşaltılmasını istemişti¹¹.

Çanakkale Boğazı ile Çatalca'daki Rumların dahile sevk edilmeleri zararlı faaliyetlerinin önlenmesine ve ordunun güvenliğini sağlamaya yönelik alınan askeri bir tedbirdir. Rumların çok ciddi bir şekilde Osmanlı Devletinin savaştığı Bulgar ve Yunan ordularına destek veriyor olmaları dahile sevkleri zorunlu hale getirmişti. Burada dikkati çeken önemli nokta, yıkıcı faaliyetlerde bulunan Rumların sadece dahile sevk edilmesiyle yetinilmiş olmasıdır. Bu önemli bir ayrıntıdır. Çünkü, savaş döneminde yıkıcı faaliyetlerde bulunan Osmanlı Bulgarları ilk önce Anadolu'nun iç kesimlerine sevk edilmiş, fakat Anadolu'ya sevk edilenler Ruslar hesabına çalışmaya başlayınca bu kişilerin dahile sevk edilmesinden vazgeçilerek dışı edilmelerine karar verilmişti¹². Ancak bu dönemde, yıkıcı faaliyetlerde Bulgarlardan daha da ileri giden Rumlara karşı böyle bir karar alınmamıştı.

Ayrıca, dahile sevk uygulaması sadece belirttiğimiz bu yerlerle sınırlı kalmış, Trakya'dan sonra yıkıcı faaliyetlerin en yoğun olduğu Aydın Vilayetinde suç

¹⁰ Bu bölgedeki Rumların Bulgarlara yardım etmesi ve Müslümanlara saldırmasıyla alakalı bilgiler veren Sol Cenah Kumandanı Ferik Hurşit Beyin yazısı, 14 Mayıs 1329 (27/05/1913); BOA. DH.SYS, 112-7B/ 7-44, Lef. 5; Yine, Büyükçekmece Taşağıl Çitliği sahibi Hacı Sabri Efendizade Ömer Beyin Osmanlı Bulgarlarının Müslümanlara yaptıkları saldırıları anlatan yazısı, 9 Mayıs 1329 (22/05/1913); BOA. DH.SYS, 112-7B/ 7-44, Lef. 4

¹¹ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat sureti, 27 Mayıs 1329 (11/06/1913);BOA. DH.SYS, 112-7B/ 7-44, Lef. 3

Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 17 Haziran 1329 (30/06/1913); BOA. DH.SYS, 112-7B/ 7-44, Lef. 6

Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen cevabi yazı, 24 Haziran 1329 (07/07/1913); BOA. DH.SYS, 112-7B/ 7-44, Lef. 1/1

¹² Dahiliye Nezaretinden İstanbul Vilayetine ve İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesine gönderilen tahrirat, 28 Teşrin-i Evvel 1328 (10/11/1912); BOA. DH.SYS, 112-12/11-3, Lef. 62/1

Edirne ahalisinden olup Anadolu şimendüfer inşaatında çalışan ve Mersinden Dersaadet'e sevk edilen 50 nefer Bulgarın hudut haricine çıkarıldığı, 25 Mayıs 1329 (07/06/1913); 112-13/16-6, Lef. 15
Diyarbakır ve Sivas'a sevk edilen Bulgarların Rusya lehine propaganda yaptıkları için oradan kaldırılarak trenle Bağdat'a ve daha içerilere sevkleri münasip görülmüştü. Fakat bu gibi kişilerin memleketin herhangi bir noktasına sevk edilmeleri sakıncalı olduğundan buldukları yerlerden celb olunarak hudut haricine çıkarılmalarına karar verilmişti. 14 Mayıs 1329 (27/05/1913); BOA. DH.SYS, 112-13/16-8, Lef. 6/1

işleyenlerin münferiden sürgün edilmelerinden başka ne vilayetteki Yunan tebaalılarının tamamı ne de sahil kasabalarında çetecilik, silah kaçakçılığı ve ihtilal hazırlığı yapan Rumların tamamı dahile sevk edilmişlerdi¹³.

Yani kısaca söylemek gerekirse, Yunanistan'ın ele geçirdiği topraklardaki Müslümanları göç ettirdiği I. Balkan Savaşında, Çatalca ve Çanakkale yapılan dahile sevklerle Rumların Yunan ordusuna katılmak için firar etmelerinden başka Anadolu'dan Yunanistan'a bir Rum göçü meydana gelmemiştir.

2-) II. BALKAN SAVAŞINDAN SONRA RUMLARIN YUNANİSTAN'A GÖÇ ETMEYE BAŞLAMASI

Rumların Yunanistan'a göç etmelerinin dönüm noktası II. Balkan Savaşında Trakya'nın tekrar Osmanlı idaresine girmesiydi. I. bölümde açıklandığı üzere, savaş ve işgal dönemlerinde Bulgar ordusuyla birlik olan Rumlar İslam ahaliye büyük katliamlar yapmışlar, köyleri yağmalamışlar, yakmışlar ve ahaliyi göç ettirmişlerdi. Buraların tekrar bir daha Osmanlı devletinin eline geçebileceği ihtimalini düşünmeyen Rumlar, Bulgar ordusunu çekilmeye başlayınca yaptıklarından ötürü büyük bir korku içinde kalmışlardı. Bu, Bulgar ordusunun gelmesiyle birlikte asırlardan beri birlikte yaşadıkları Müslümanlara gerçekleştirmiş oldukları insanlık dışı muamelelerin hesabını verme korkusuydu. Bundan dolayı Osmanlı ordusunun ele geçirdiği her yerde geri çekilen Bulgar ordusuyla birlikte kaçıyorlardı. Justin McCarthy'nin Carnegie raporuna dayanarak verdiği rakama göre, bu şekilde kaçan Rumların sayısı 20.000 civarındaydı¹⁴. Bu kaçışlarla birlikte Rum göçü de başlamış oluyordu.

¹³ Dahiliyeden Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda, İzmir'de 50 bin raddesinde Yunan tebaalının yaşadığı, bunlardan eşirra olanlardan bazılarının divan-ı harp kararıyla Yunanistan'a tebid edildiği fakat tebid edilenlerin sayısının oldukça sınırlı olduğu, işinde gücünde olanlara asla ilişilmediği belirtilmiştir, 5 Mart 1329 (18/03/1913); BOA. DH.SYS, 112-12/11-3, Lef. 79/1. Aynı konuyla alakalı Aydın Vilayetinden Hariciye Nezaretine gönderilen şifre, 3 Mart 1329 (16/03/1913); BOA. HR.SYS, 2044/6, Lef. 34

Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgrafta, İzmir'den Rumların dahile sevk edildiği iddiasının gerçek olmadığı sadece sabıkalı guruhundan olan dört beş kişinin divan-ı harp kararıyla dahil-i vilayet gönderildiği belirtilmiştir, 18 Mart 1329 (31/03/1913); BOA. DH.SYS, 112-12/11-3, Lef. 82

¹⁴ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, s.176

Ancak asıl göç buraların tamamen Osmanlı idaresine girmesinden sonra başlayacaktı. Çünkü devlet otoriteyi tesis ettikten sonra savaş döneminde işlenen suçlarla alakalı çok geniş tahkikatlar yapmaya başlayacak, köylerine geri dönen İslam ahali de kendilerine saldıranlardan hesap sormak isteyecekti. Nitekim böyle de oldu; hükümet suçluları yakalamak için tüm Trakya'da idare-i örfi ilan etti. Bu kapsamda yağmalanan malları ortaya çıkarmak ve suçluları yakalamak için askerler tarafından Rumların evleri aranmaya başlandı. Evinde yağma mal ele geçirilenler, ahaliye ve devlete karşı suç işleyenler yakalanarak divan-ı harplere sevk edildiler. Kanuni takibatlar ve ev aramalarıyla devletin adaletin yerine gelmesinde ve suçluların cezalandırılmasında ne kadar kararlı olduğunu gören Rumlar, işledikleri suçların cezasını görecek olmaktan dolayı büyük korku duymaya başladılar.

Aslında Rumları kanuni takibatlardan daha fazla korkutan şey, saldırdıkları, mallarını yağmaladıkları, köylerini yaktıkları ve kadınlarına tecavüz ettikleri İslam ahalinin içindeki intikam duygusuydu. Daha önce belirttiğimiz üzere, Trakya'nın geri alındığı ve henüz daha devlet otoritesinin tesis edilemediği Temmuz ve Ağustos aylarında, geri döndüklerinde yanmış evleriyle ve köyleriyle karşılaşan Müslümanlar bazı Rum köylerini yakmışlardı. Bu ilk zamanlar yaşanan olaylardan sonra göç etmiş olan Müslüman ahalinin tamamının geri dönmesiyle Rumlar büyük bir korku içinde kaldılar. Rumlar arasındaki korku o kadar büyüktü ki korkudan intihar edenler bile oluyordu¹⁵. Hatta savaşta Müslüman ahaliye saldırmış olan Rumlar, Müslüman ahalden gelebilecek intikam saldırılarına engel olmak için, kendilerini daha iyi korumaları için devletin köylerine yerleştirmiş olduğu askerlere rüşvet bile veriyorlardı¹⁶.

Aslında yakalanan ve divan-ı harplerde yargılan suçlu Rumlar cezalandırılabilseydi Müslüman ahaliyi bir dereceye kadar yatıştırmak mümkün olabilirdi. Fakat, Yunanistan ve Bulgaristan'la imzalanan anlaşmalar gereğince zorunlu olarak genel af ilan edilince adam öldüren Rumlar serbest kalmışlardı. Bu da Müslüman ahaliye intikam alma isteğinin daha da artmasına neden olmuştu.

¹⁵ Heyet-i Tahkikiye Reisi Asım Bey'den Dahiliye Nezaretine ve Sadarete gönderilen zabt tutanağı, 24-25 Temmuz 1329 (06-07/08/1913); BOA. DH.SYS, 124-25/63, Lef. 96

¹⁶ Dahiliye Nezaretinden Adliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Temmuz 1329 (12/08/1913); BOA. DH.SYS, 124-25/63, Lef. 80

Ayrıca, yakalan bir çok Rumu ilgilendiren şahsi davalar ve tecavüz suçu af kapsamı dışında bırakıldığı için tahkikatlara devam ediliyordu. Bu adli kovuşturmalardan ve afla birlikte serbest kalsalar dahi ahalinin intikam almasından korkan Rumlar çareyi Yunanistan'a kaçmakta buluyordu.

Bir de, evleri yakıldığı için çadırda yaşamak zorunda Müslüman ahali mahkemeye başvurarak evini yakmış, malını yağmalamış olan Rumlardan zararlarını tazmin etmelerini istiyorlardı. Müslüman ahalinin bu mücadelesi de Rumlar üzerinde büyük bir baskıya neden oluyordu. Savaş sırasında Müslüman ahaliye verdikleri zararlardan dolayı yükümlülük altına girmek istemeyenler de Yunanistan'a kaçıyorlardı. Trakya'yı teftiş için Çorluya giden Talat Paşa Sadarete gönderdiği raporunda, zarara uğrayan İslam ahalinin mahkemelere başvurarak kendilerine zarar verenlerden hak talep etmelerinin Rumların göç etmelerinde önemli rol oynadığını belirtmişti¹⁷. Suçlular hakkında yürütülen kanuni takibatlar ve Müslüman ahali ile Rumlar arasında yaşanan sorunlar Rumların toplu bir şekilde göçe kalkışacakları 1914 Nisanına kadar devam edecek ve toplu göçün en önemli sebeplerinden olacaktı

Trakya Rumlarının topluca göç etmelerine etki eden faktörlerden bir diğeri belki de en önemlisi 1913'ün Ekiminden itibaren hükümetin, Makedonya'daki Müslümanlara yapılan zulümlere ve Müslümanların zorla göç ettirilmesine tepki olarak Yunanistan'a karşı mukabele-i bil misil siyasetini uygulamaya karar vermiş olmasıydı. Sadarete gönderdiği 26 Ekim 1913 tarihli yazıda, Makedonya'da silah araması bahanesiyle Müslümanların evlerine girildiği, asker ve memurlar tarafından para ve değerli eşyaların gasp olunduğu, Müslümanlara bütün mallarını terk ederek Memalik-i Osmaniye'ye göç etmeleri çağrısı ve baskısı yapıldığı, göç etmeyenlerin hapsedildikleri, işkence yapıldığı, binlerce Müslümanın evlerini terk ederek dağlarda

¹⁷ Talat Paşa'nın Sadarete gönderdiği rapor, HR.SYS, 2033/1, Lef. 20.

Müslümanların hak arama mücadelesi farklı bir şekilde Patrikhane şikayetlerinde de dile getirilmekteydi. Patrikhane, İslam ahalinin Bulgarların sirkat ettiği hayvanların ve yaktığı evlerin paralarının Rumlardan almaya çalıştıklarını, Rumların para vermeye zorlandığını iddia ediyordu. Rum Patrikhanesinden Sadarete gönderilen tahrirat 15 Mayıs 1330 (28/05/1914); BOA. A.DVN 807/9. Yine, Patrikhane, yakılan evlere karşılık olarak İslam ahalinin Rumları, evleri yeniden inşa etmeye veya kereste vermeye zorladığını iddia etmekteydi. Adliye ve Mezahib Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 5 Teşrin-i evvel 1329 (18/10/1913); BOA.DH.H, 4/11, Lef. 2. Bu şikayetlere gelen cevaplarda ise, Rumlar ve Müslümanlardan oluşturulan komisyonlar aracılığıyla ve yapılan bağışlarla, evlerin yeniden inşa edilmeye çalışıldığı, Rumların para vermeye zorlanmadığı belirtiliyordu. Adliye ve Mezahib Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 11 Şubat 1329 (24/02/1914); BOA. DH.H,4/14, Lef. 4.

yaşamaya mecbur kaldığı, kadınlara yapılan mezalimin dayanılmaz olduğu, Yunan hükümetinin diğer yerlerden getirttiği Rum göçmenleri evlerini terk etmek zorunda kalan Müslümanların evlerine yerleştirdiği, Selanik'teki İslam ahaliye katliam tehdidinde bulunulduğu, bütün bunların da Müslümanları göç ettirmek için yapıldığının anlaşıldığını belirten Dahiliye Nezareti, Makedonya'da Yunan memurları tarafından yapılan bu mezalimlerin sona erdirilmesi için yapılan başvuru ve protestoların bir işe yaramadığını, şayet ileriye doğru da Yunan hükümeti tavrını değiştirmezse, mukabele-i misl olarak Memalik-i Osmaniye bulunan Yunanlar ve Yunan fikirli olup da bu uğurda faaliyette bulunmaktan geri durmayan Rumlar hakkında da aynı *tazyikat ve teşebbüsât-ı mümasilenin* hemen tatbik edilmesinin elzem olduğunu belirtmişti¹⁸. Bu, oldukça önemli bir karardı ve İttihat Terakkinin bu zaman kadar takip ettiği Rum politikasının değişeceğini gösteriyordu. Artık Yunanistan'ın Makedonya'da Müslümanlara yaptığı baskı ve göç ettirmelere karşılık olarak (mukabele-i bilmisl), Memalik-i Osmaniye'de Yunanistan için çalıştığı anlaşılan Rumlar üzerinde baskı kurulacak ve bu gibi kişiler yurt dışına çıkarılacaklardı.

Yunanistan'a karşı mukabele-i bilmisil uygulanması kararından sonra ilk olarak Edirne ve çevresindeki Batı Trakya Rumlarının sınır dışı edilmesine başlandı. Osmanlı Orduları Temmuz 1913'te Edirne'yi geri aldıktan sonra Osmanlı akıncıları, yüzde seksen beşi Müslüman olan Gümülcine Sancağını yani Batı Trakya'yı da Bulgar işgalinden kurtarmak üzere ileri yürüyüşüne devam etmiş, Bulgarlarla yapılan başarılı mücadelelerden sonra 31 Ağustos 1913'de Gümülcine'yi alarak Batı Trakya Hükümetini kurmuşlardı. Ancak, kurulan bu hükümet uzun ömürlü olamamış, Avrupa ve Rusya'nın baskıları neticesinde hükümet kendini feshetmişti. 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgaristan'la yapılan İstanbul Atlaşmasıyla da buralar yeniden Bulgaristan'a bırakılmıştı¹⁹. Bulgaristan ise Batı Trakya'ya yeniden sahip olunca burada yaşayan Rumları göç ettirmeye başlamıştı. Bu durum karşısında Trakya'daki Rum nüfusunun artmasını istemeyen hükümet, Bulgaristan tarafından gelecek Rumlarının Edirne ve Edirne üzerinden Anadolu'ya göç etmelerini yasakladı. 19

¹⁸ Dahiliye Nezaretinden Huzur-ı Âli-i Hazret-i Sadaret Penahiye gönderilen tahrirat, 13 Teşrin-i evvel 1329 (26/10/1913); BOA. DH.KMS, 1/43; Lef. 1

¹⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele I**, s. 84

Kasım 1913 tarihinde, hükümetin yasağına rağmen Batı Trakya'dan Edirne ve çevresine gelmiş olan Rumların geri aide edilmesine karar verildi²⁰. Ayrıca, 1 Aralık 1913 tarihinde Bulgar hükümetiyle de temasa geçilerek onlardan Batı Trakya Rumlarının Edirne'ye gönderilmesi yerine Yunanistan'a sevk etmesi istendi²¹.

Burada ilginç bir nokta, Osmanlı Devletinin Trakya'yı geri almasıyla firar eden Rumların da geri gelmeye çalışıyor olmalarıydı. Çok kısa bir zaman önce Trakya'yı işgal eden Bulgarlarla birlik olup Müslüman ahaliye büyük zulümler yapan, Trakya'dan çıkarılan Bulgar ordusuyla Batı Trakya'ya giden Rumlar, Müslümanlara yaptığı gibi ele geçirdiği Batı Trakya topraklarındaki Rumları göç ettirmeye çalışan müttefikleri Bulgarların büyük zulmüne maruz kalmışlardı. Bulgar zulmünden canını kurtarmak isteyen bu Rumlar Osmanlı Şehbenderlerine başvurarak geri kabul edilmeleri isteğinde bulunuyorlardı. Ancak bunların geri dönmelerine izin verilmiyordu²².

Bundan başka hükümet Edirne ve çevresindeki Rumların Anadolu'ya göç etmelerini de engellemeye çalışıyordu. Rumlar, hem buradaki İslam ahalinin intikamından kurtulmak hem de faaliyetlerini daha kolay bir şekilde icra edebilmek için Anadolu'da Rum nüfusunun yoğun olduğu Batı Anadolu sahillerine göç etmeye çalışıyorlardı. 29 Kasım 1913 tarihinde Edirne'nin Karaishaklı Köyü ahalisinden 150 nüfus Rumun, 5 Aralık 1913 tarihinde de Tekirdağ Kumbağı Köyünden 60 hane Rumun Ayvalık'a yerleşmek üzere göç ettikleri belirlenmişti. Rumların bu şekilde Batı Anadolu sahillerindeki Rum nüfusunu arttırma ve Trakya'da yaptıkları zararlı faaliyetleri buralara nakletme gibi gizli bir plan içerisinde oldukları anlaşılınca, Edirne, Aydın Vilayetleriyle, Çanakkale ve Menteşe Mutasarrıflıklarına 9 Aralık 1913'te gönderilen mahrem bir şifre ile, Rumların bu göçlerine kesinlikle müsaade

²⁰ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 6 Teşrin-i Sani 1329 (19/11/1913), BOA. DH.KMS, 5/18, Lef. 2

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 2 Kanun-u Sani 1329 (15/01/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 47/14, Lef. 1

²¹ Dahiliye Nezaretinden Osmanlı Sofya Sefaretine gönderilen tahrirat, 18 Teşrin-i Sani 1329 (01/12/1913); BOA. DH.KMS, 5/18, Lef. 8/1

²² Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 11 Teşrin-i Sani 1329 (24/11/1913), BOA. DH.KMS, 5/18, Lef. 7

edilmemesi tebliğ olundu²³. Daha sonra da Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgrafla Ayvalığa yerleşmek üzere Tekirdağ'dan gelen Rumların kabul edilmemesi istendi²⁴.

Rumların Trakya'dan ayrılarak Anadolu'ya göç etmelerinin yasaklanması ve buna engel olunmaya çalışılması, 26 Ekim 1913 tarihli yazıda belirtilen, Yunan fikirli Rumlara baskı yapılması ve hareketlerinin kontrol altında tutulması kararının uygulamaya konulduğunun bir göstergesidir. Hükümetin böyle yaparak göçe kalkışan Rumları Yunanistan'a gitmeye mecbur etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunun da en önemli göstergesi Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin 25 Aralık 1913 tarihli kararıdır. Müşavirlik, Edirne'den ayrılan Rumların İstanbul'a ve Anadolu'ya yayılmaları mahzurlu görüldüğü için, bunların nasihatle geri döndürülmeye çalışılmasına, yine de yerlerine geri dönmek istemezlerse harice çıkarılmasına karar vermişti²⁵. Alınan bu karardan sonra da 21 Ocak 1914'te Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İstanbul Polis Müdüriyetinden bu durumda olanların hudut haricine çıkarılmasını istemişti²⁶.

1914 Ocak ayından itibaren hükümetin savaş zamanı suç işleyen Rumlara karşı tavrı daha da sertleşmeye başlamıştı. Göçe kalkışıp da Batı Anadolu'ya gitmeye çalışanların hudut haricine çıkarılması kararından sonra, savaşta Müslümanları ve Osmanlı askerlerini öldürmüş, Bulgar ordusuna katılarak Osmanlı ordusuna karşı silah kullanmış, bil cümle yıkıcı faaliyetlerle Osmanlı ordusunun yenilgiye uğramasında etkili olmuş olan Rumlar hakkında da benzer bir uygulamaya gidiliyordu. İhanet suçundan yakalanarak divan-ı harplerde çeşitli cezalara çarptırılan Rumlar ilan edilmek zorunda kalınan afla tahliye edilmişlerdi. Suçlular tahliye edilmiş olsalar dahi aynı zararlı faaliyetlerde bulunmaları kesin olduğu için memlekette kalmaları sakıncalı görülüyordu. Ayrıca, adam öldürenlerin köylerine

²³ Polis Müdüriyeti Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Teşrin-i Sani 1329 (07/12/1913); BOA. DH.KMS, 7/20, Lef. 3

Dahiliye Nezaretinden Edirne, Aydın Vilayetleriyle Kala-i Sultaniye ve Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderilen mahrem şifre, 26 Teşrin-i Sani 1329 (09/12/1913); BOA. DH.KMS, 7/20, Lef. 1/1
Aydın Valisi Rahmi Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat, 5 Kanun-u evvel 1329 (18./12/1913); BOA. DH.KMS, 7/20, Lef. 5

²⁴ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına ve Aydın Vilayetine gönderilen telgraf 11 Kanun-u Sani 1329 (24/01/1914); BOA. DH.KMS, 7/20, Lef. 2/1

²⁵ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin yazısı 12 Kanun-u Evvel 1329 (25/12/1913); BOA. DH.HMŞ 27/36

²⁶ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden İstanbul Polis Müdüriyetine gönderilen tahrirat, 8 Kanun-u Sani 1329 (21/01/1914); BOA. DH.EUM.MTK, 68/38

döndükleri zaman intikam saldırısına uğramaları ve bunun da asayişi bozması muhakkak olduğu için bu durumda olan Rumlar sınır dışı edilmeye başlandı²⁷. Sınır dışı edilmeyenler ise polis takibine alınarak her hareketleri kontrol altında tutuluyordu²⁸.

Kanuni tahkikatlar ve sınır dışı etmeler; Osmanlı Devletinin Bulgar ordusu karşısında yenilgiye uğramasında önemli rol oynamış ve Müslüman ahaliye büyük zulümler yapmış olan Rumların işledikleri suçların, Osmanlı Devleti tarafından affedilmediğini ve hükümetin savaş suçlusu Rumları kanunen cezalandırmakta ne kadar kararlı olduğunu göstermekteydi. Hükümetin kararlılığını gösteren bir başka gelişme ise Edirne Valisinin emriyle kaymakam, mutasarrıf ve muhtarlar tarafından savaş zamanı Bulgar üniforması giyerek Bulgar ordusunda bilfiil görev yapmış ve Osmanlı askerine karşı silah kullanmış olan Rumların isimlerinin tek tek tespit edilmesi ve listelerin Harbiye Nezaretine sunulmasıydı. 1 Nisan 1914 tarihinde bu defterleri Harbiye Nezaretine gönderdiğini söyleyen Vali, bu kişiler hakkında ne gibi bir uygulamaya gidileceğinin nezaretten henüz bildirilmediğini söylemekteydi²⁹. İsimleri tespit edilen kişilerin sınır dışı edildiğine dair bir bilgi olmasa da, yukarıda belirtildiği üzere bu listelerin hazırlanmasından önce divanı harplerden tahliye olunan ve memlekette kalmaları sakıncalı görülen Rum mahkumların sınır dışı edilmesi, isimleri tespit edilen bu kişilerin de sınır dışı edildiğini veya bu yönde bir faaliyet içerisine girildiğini düşündürmektedir.

²⁷ Dahiliye Nezaretinden Tekfurdağı'na gönderilen tahrirat, 4 Rabi'ul Evvel 1332 (31/01/1914), BOA. DH.EUM.EMN, 50/10

Dahiliye Nezaretinden Adliye Nezaretine gönderilen tahriratta Keşan Kazası Singer Kumpanyası memuru Kirkor'un affı umumi üzerine tahliye olunarak hudut haricine çıkarılmak için 18 Kanun-u Sani 1329 (31/01/1914) tarihinde İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesine gönderildiğinin Edirne Vilayeti tarafından haber verildiği bildirmiştir. 22 Mayıs 1330 (04/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 77/24, Lef. 1/1

Yine, Gelibolu Mutasarrıflığı 23 Kanun-u Sani 1329 tarihinde Kilitbahir Divan-ı Harb-i Örfisinden tahliye edilen siyasi mahkum ve maznunların liva dahilinde kalmaları sakıncalı olanların Polis Müdüriyeti Umumiyesine gönderildiğini ifade etmiştir. Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 12 Şubat 1329 (25/02/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 53/21, Lef. 2

²⁸ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratta, yapılan bir istihbaratla alakalı olarak, Mürefte ahalisinden olan Yorgaki'nin aftan istifade edemediği ve rahip Lambrino Efendinin aff-ı umumiden istifade ile tahliye olduğu, Kala-i Sultaniye'den Lapseki'ye gittiği fakat Gelibolu'ya geçtiğinin görülmediği haber verilmiştir. 1 Nisan 1330 (14/04/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 67/10 Dahiliye Nezaretinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 6 Mayıs 1330 (19/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 63/1, Lef. 1/1

²⁹, Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Nisan 1330 (04/05/1914), BOA. DH.KMS, 16/38, Lef 7

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, Trakya'nın geri alındığı 1913 Temmuzundan 1914 ilk aylarına kadar geçen zaman, Rumlar açısından, Bulgar ordusuyla birlikte hareket etmelerinin hesabını vermek zorunda kaldıkları bir dönem olmuştur. Savaşta yaptıklarından ötürü yapılan kanuni takibatlar ve İslam ahalideki intikam arzusu karşısında kendilerini baskı altında hisseden Rumlar 1914'ün başlarından itibaren göç etmeye başladılar.

Göç kararı alan Rumlar önce mallarını ve hayvanlarını satıyor, vergi ve diğer borçlarını ödüyorlar daha sonra da hicret vesikası almak için dilekçeyle hükümete başvuruyorlardı. Yöneticiler tarafından da, kendi istekleriyle gittiklerine dair imzalı kağıtlar alındıktan sonra bu Rumların göç etmesine izin veriliyordu. Lüleburgaz Kaymakamlığının bildirdiğine göre, 19 Şubat 1914 tarihinde Lüleburgaz'ın Ayvalı, Ahmet Bey, Mesinli ve daha sonra da Çakılı Köyleri Rumları bu şekilde göç etmişlerdi³⁰.

3-) TOPLU RUM GÖÇÜ

Nisan ayı Rum göçü açısından bir dönem noktasıydı. Trakya'daki muhacir miktarının artmasıyla birlikte Rumlara yönelik asayişin bozulması, saldırıların artması ve ahali arasında yayılan Rumları göç ettirme isteği karşısında baskı altında kalan Rumlar bu aydan itibaren toplu olarak Yunanistan'a göç etmeye başladılar. Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın bildirdiğine göre, ilk toplu Rum göçü Saray kazasına bağlı Yovani Köyünde meydana gelmiş, ahali topluca köyünü terk ederek Yunanistan'a göç etmişlerdi³¹. Saray kazasında başlayan bu hareketin kısa zaman içinde tüm Trakya'ya yayılmasıyla Rumlar arasında büyük bir göç hareketliliği yaşanmaya başlamıştı.

Genel olarak, Edirne, Tekirdağ ve Gelibolu gibi Rum köylerine saldırıların yoğun olduğu yerlerde yaşayan Rumlar topluca köylerini terk ediyorlardı³². Bu yerler

³⁰ Lüleburgaz Kaymakamlığından verilip Kırkkilise Mutasarrıflığından gönderilen 22 Şubat 1329 tarihli ve 571 numaralı tahrirat suretidir. BOA. DH.H, 3-1/35, Lef. 6

³¹ İkdam, 14 Nisan 1330 (27 Nisan 1914), no. 6171,

³² Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 26 Nisan 1330 (09/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/46, Lef. 7

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Mayıs 1330 (14/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/46, Lef. 10

Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey'in Edirne'de Rum göçü ile ilgili yaptığı tahkikat raporu, 16 Haziran 1330 (29/06/1914);BOA. DH.EUM. ADL, 47/6

aynı zamanda savaşta Müslümanlara karşı Rum saldırılarının en fazla meydana geldiği merkezlerdi. Bundan dolayı da buralarda yaşayan Rumlar kendilerinden intikam alınacağı korkusuyla köylerini terk ediyorlardı.

Köylerini terk eden Rumlardan köyleri Bulgaristan sınırına yakın olanlar Meriç'i geçerek Batı Trakya'ya gidiyorlardı. Bulgar hükümeti de bunları Dedeağaç üzerinden gemiyle Yunanistan'a gönderiyordu³³. Ancak Bulgar hükümeti, Rum göçmenlerinin kendi topraklarına geçmesini engellediği için³⁴ bu güzergahtan gidişler nispeten azdı. En fazla hareketlilik ise Gelibolu ve Tekirdağ sahillerinde yaşanıyor. Edirne çevresindekiler Gelibolu ve Tekirdağ sahillerine iniyorlardı. Kırklareli ve Çatalca'nın Karadeniz sahillerinde yaşayanlar da bu sahil kesiminden ve İstanbul üzerinden göçler yasaklandığı için³⁵ Tekirdağ sahillerine geliyorlardı. Çanakkale boğazının Anadolu tarafındakiler de aynı şekilde, ya boğaz sahiline ya da boğazın girişindeki sahillere geliyorlardı. Toplu göçün başlamasıyla birlikte Nisan ayından itibaren bu sahillerde büyük bir yoğunluk yaşanıyor. İkdam gazetesinin Atina gazetelerinden alarak yayınladığı bir habere göre, 25 Nisan 1914 tarihinde Trakya sahillerinde göç için gemi bekleyenlerin sayısı 15 bin civarındaydı ve her geçen gün bu sayı daha da artıyordu³⁶.

Sahillerdeki yığılmalar beraberinde bir çok sıkıntının da yaşanmasına neden oluyordu. Her şeyden önce Rumlar mallarını satarak veya terk ederek iskelelere geldikleri, gece gündüz demeden iskelelerde yatarak gemi bekledikleri için sefil ve perişan oluyorlardı. Onların bu acınacak durumunu gören yetkililer işlerini temin etmeye çalışıyorlardı. Yalnız, Rumlar çektikleri sıkıntılara rağmen kendilerine verilen zahireleri kabul etmedikleri için çektikleri sıkıntılar daha da ağırlaşıyordu³⁷.

Yunanistan Hariciye Nazırı İstirati tarafından Petersburg Yunan Sefaretine çekilen telgraf, 29 Nisan 1914 (12/05/1914); HR.SYS,2033/1, Lef. 29

³³ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Haziran 1914, BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 77

³⁴ Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 7 Haziran 1330 (20/06/1914); HR.SYS, 2033/1, Lef. 190

³⁵ Kalemli Mahsustan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 19 Mart 1330 (01/04/1914); BOA. DH.ŞFR, 39/138

Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 16 Nisan 1330 (29/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/42, Lef. 1/1

³⁶ İkdam 14 Nisan 1330 (27 Nisan 1914), no. 6171

³⁷ Edirne Valisi 25 Mart tarihinde Turgut Bey Karyesi Rumlarının kendilerine verilen yemeklik zahireyi kabul etmediklerini ve Yunanistan'a gittiklerini bildirmektedir. 19 Haziran tarihinde de Babaeski Kazasının Nadirli ve İmam Pazarı karyeleri Rumları da verilen işeyi kabul etmemişlerdir.

Bu konuya dikkat çeken Tekirdağ Mutasarrıfı 23 Nisan 1914 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği şifrede, büyük kısmı fakir olan Rum göçmenlerinin perişan bir halde iskelelere gelmelerinin ve geldikten sonra da gemi beklemelerinin hoş olmayan manzaralara neden olduğunu bildirmişti³⁸.

Rumlar, Yunan hükümetinin gönderdiği gemilerle Yunanistan'a taşınıyorlardı³⁹. Ancak, göçmen sayısının fazla oldu ve Yunan gemilerinin Rumları taşımada yetersiz kaldığı için hükümet de kiraladığı gemilerle Rum göçmenleri Yunanistan'a taşıyordu. Göçün daha seri olmasına çalışan hükümet bunun için Osmanlı gemilerinin yanında Yunan bandıralı gemiler bile kiralyor, fakir yolcuların bilet ücretlerini karşılıyordu.

İskelelerdeki Rumları taşıma işinin düzenli yürütülmesine çalışan hükümet kiralanan gemilerin üç günden fazla bekletilmesinin tazminata neden olması nedeniyle yöneticilere haber vererek onlardan, gemiler gelmeden önce yolcuları hazır etmeleri ve gemiler geldikten sonra da yolcuların tamamının bindirilmesinin temin edilmesini istiyordu⁴⁰. Yine de buna rağmen bir takım aksaklıklar yaşıyordu. Mesela, bazen gemiler kapasitesinin altında yolcu olarak iskeleden ayrılıyorlardı⁴¹. Bazen de Yunan gemileri göçmenleri almadan kaçıyorlardı. Çanakkale Boğazındaki Yeniköy Rumlarını almaya gelen Yunan gemisi, Yunan Konsolosunun telkinleriyle 25 Mayıs 1914 tarihinde Rumları almadan kaçmıştı. Yetkililer sahilde kalan bu Rumları köylerine döndürmeğe çalışmış fakat, onlar yeni bir gemi beklemek üzere Kumkale merkezine gitmişlerdi⁴². Beş gün daha bekledikten sonra anca gidebilmişlerdi⁴³.

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 14

³⁸ Tekirdağ Mutasarrıfı Zekeriya Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 10 Nisan 1330 (23/04/1914); BOA. DH. KMS, 21/10, Lef. 2

³⁹ İAMM'den Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 13 Mayıs 1330 (26/05/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/180

⁴⁰ İAMM'den Tekirdağ Mutasarrıflığına gönderilen acil şifre, 7 Nisan 1330 (20/04/1914); BOA. DH.ŞFR, 40/58

⁴¹ İAMM'den Tekirdağ Mutasarrıflığına gönderilen acil şifre, 8 Nisan 1330 (21/04/1914); BOA. DH.ŞFR, 40/68

⁴² Kalemli Mahsustan Çanakkale Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 15 Mayıs 1330 (28/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/50, Lef. 2

⁴³ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 19 Mayıs 1330 (01/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/53, Lef. 3

Hazırlanan cetvellere göre, Gelibolu çevresi hariç diğer yerlerde yoğun bir göç hareketi yaşanmaktaydı. Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği 10 Temmuz 1914 tarihli cetvelde, bu tarihe kadar olan bir senelik zaman zarfında Edirne Vilayetinden hudut dışına göç etmiş olan Rumların miktarının 56.191 olduğu belirtilmiştir. Rumların yanında göç eden Bulgar sayısı da 30508 kişidir. Aynı zamanda 54.116 Müslüman muhacir de Trakya'ya gelerek yerleşmiştir. Göç eden Rum ve Bulgarlarla gelen muhacirlerin miktarlarının gösterildiği tablo şu şekildedir⁴⁴:

Kaza İsmi	Göç Eden		Gelip Yerleşen Müslüman Muhacirler
	Rum	Bulgar	
Edirne Merkez	430	-	2,431
Mustafapaşa	-	5,275	3,946
Seymenli	-	1,000	800
Lalapaşa	206	-	5,052
Dimetoka	1,051	1,736	1,049
Uzunköprü	348	-	3,500
Kırklareli Merkez	4,875	10,400	6,865
Lüleburgaz	3,263	1,342	2,246
Babaeski	4,002	932	2,697
Vize	13,442	-	5,790
Demirköy	1,536	2,097	3,143
Pınarhisar	1,980	4,181	4,161
Tekirdağ Merkez	12,337	-	4,102
Malkara	42	3,460	2,935
Çorlu	3,000	400	1,750
Hayrabolu	570	625	306
Saray	2,040	-	-
Gelibolu Merkez	539	-	-
Keşan	1,700	-	142
İpsala	141	-	185
Şarköy	497	-	500
Mürefte	3,578	-	2,516
İnöz	-	5	-

⁴⁴ Dahiliye Nezareti Umur-ı Mülkiye Müfettişliğinden Emniyet-i Umumiye Müfettişliği'ne gönderilen 27 Haziran 1330 (10/07/1914) tarihli istatistik raporu. BOA. DH.EUM.EMN, 86/37, Lef. 2

Eceabat	10	-	-
Genel Toplam	56,191	30,508	54,116

Hemen belirtelim cetvelde Müslüman muhacir toplamı doğru verilmişken Rum ve Bulgar genel toplamında bir yanlışlık yapılmıştır. Verilen rakamları topladığımızda Bulgarların toplamı 31,508, Rumların ki ise 55587 olması gerekmektedir. Buna göre 55587 Rumun; 29098'i Kırklareli'den, 17989'u Tekirdağ'dan, 6465'i Gelibolu'dan göç etmiştir. Cetvele göre 2035 kişiyle göçün en az yaşandığı yer ise Edirne'dir.

Hazırlana bu cetvelde Çatalca ile alakalı bir bilgi bulunmamaktadır. Buradan göç eden Rumların miktarını ise mübadele komisyonu çalışmaları çerçevesinde hazırlandığı anlaşılan Çatalca'nın nüfus ve emlak sayımı cetvelinde bulmak mümkündür. Eylül 1914 tarihli cetvelde Çatalca'dan göç eden Rumların sayısının 6,461 olduğu belirtilmiştir. Cetvele göre, Silivri ve Büyükçekmece'den göç eden olmamasına karşın Çatalca Kazasına tabi Terkos Nahiyesinin Istranca Köyünden 4816, Podime'den 916, Belgrat'tan 265 ve Karaca Köyünden 464 kişi göç etmiştir⁴⁵. Böylece, Edirne Vilayeti ve Çatalca Sancağından göç edenleri topladığımız da resmi kayıtlara göre toplam 62048 Rumun Trakya'dan Yunanistan'a göç ettiği anlaşılmaktadır. 1914 yılı verilerini baz aldığı anlaşılan Edirne Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 14 Aralık 1918 tarihinde şifrede de Balkan Savaşı sonrası göç eden Rumların sayısının 62 olduğunu belirtilmiştir⁴⁶.

Yalnız resmi kayıtlarda göç eden Rumların sayısı 62 bin olarak ifade edilmiş olsa da bu sayının biraz daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İkdan Gazetesinde 30 Haziran 1914'te yayınlanan haberde bile Trakya'dan göç edenlerin 75 bin olduğu ifade edilmişti⁴⁷. Anılarında Rum göçüne yer veren eski Şurayı Devlet azası ve 1914 yılında Meclis-i Mebusan reisliğini yapmakta olan Halil Menteşe, Trakya'dan

⁴⁵ Çatalca Sancağı Nüfus cetveli, 1332 Z 9, (29/10/1914); BOA. DH.EUM.3. Ş.B, 2/41

⁴⁶ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Kanun-u Evvel 1334 (14/12/1918) tarihli şifre; BOA. DH.SN.THR, 82/37, Lef. 2

⁴⁷ İkdan, "Osmanlı-Yunan Münasebeti", 17 Haziran 1330 (30/06/1914)

göç eden Rumların sayısının 100 bine yakın olduğunu bildirmektedir⁴⁸. Ayrıca Tefrik Bıyıklıoğlu da Trakya'da yaşayan 250 bin Rumun mühim bir kısmının Yunanistan'a kaçığını ifade etmektedir⁴⁹.

Bütün bunlardan Ali Seydi Beyin vilayetlerden gelen bilgiler dođrultusunda⁵⁰ hazırladığı cetvelinde gösterilen Rum göçmen sayısının eksik olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin cetvelde, 86 bin kişiyle en yoğun Rumun yaşadığı Edirne'den sadece 2035 Rumun göç ettiğinin belirtilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. Çünkü sadece Hariciyeden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1914 tarihli yazıda, Edirne Vilayetiyle Dimetoka'dan gidenlerin sayısının 2500 olduğu belirtilmiřtir⁵¹. Edirne Vilayetinin hazırladığı 2 Temmuz 1914 tarihli cetvelde de bu tarih itibariyle Edirne ve Dimetoka Rumlarından 1771 kişinin Tekirdağ üzerinden göç ettikleri belirtilmiřtir⁵².

Bütün bunlar hazırlanan cetvellerde göç eden Rumların tam olarak sayılarının tespit edilemediğini göstermektedir. Göçün hemen sonrasında I. Dünya savaşının başlamış olması ve I. Dünya Savaşı içerinde devletin güvenlik amaçlı olarak Rumları dahile sevk etmesi, savaşın hemen bitiminde de giden Rumların geri gelmeye başlamış olması bu zamanda göç edenlerin tam olarak miktarının tespit edilmesini imkansız hale getirmiştir. Bu gerçeği dile getiren Edirne Valisi Dahiliye Nezaretine gönderdiği 14 Aralık 1918 tarihli şifresinde, vilayette 160 bin Rum kayıtlı olduğunu fakat Yunanistan'a göçün savaş boyunca devam etmesi, savaş nedeniyle ölüm olaylarının yoğun olması ve savaşla birlikte Rumların Anadolu'nun

⁴⁸ Halil Menteşe, **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşenin Anıları**, Giriş İsmail Arar, İstanbul 1986, s.165

⁴⁹ Tefrik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele I**, s. 93

⁵⁰ Dimetoka'nın nüfus cetvelinde, Dimetoka'dan 1051 Rum ile 1736 Bulgarın hicret veya firar ettiği belirtilmektedir, 19 Haziran 1330 (02/07/1914). Bu sayı aynen Ali Seydi Beyin cetvelinde yer almaktadır. Hayrabolu'nun listesinde 577 Rum göç ettiği belirtilirken bu cetvelde 570 olarak kaydedilmiştir. BOA. DH.EUM.3. şB, 1/2

30 Mayıs 13330 tarihinde Saray kaymakamlığının hazırladığı cetvelde, Saray kasabasından 1135, Yuvalıdan 783, Kavacık'tan 122 olmak üzere toplam 2040 Rumun göç ettiği belirtilmiş, bu rakam aynen Ali Seydi Bey'in listesinde yer almıştır. Saray Kaymakamlığının 24 Haziran 1330 (07/07/1914) tarihli cetveli; BOA. DH.EUM 3şB, 1/3

⁵¹ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Nisan 1330 (7 Mayıs 1914) tarihli tahrirat; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 35

⁵² Edirne Vilayetinin göç eden Rumlarla alakalı cetveli, 19 Haziran 1330 (02/07/1914

içine gönderilmesi gibi nedenlerden dolayı yeni bir sayım yapıldığında, bu oranın oldukça azalmış olduğunun görüleceğini söylemekteydi⁵³.

1914 yılında göç eden Rumların tam olarak sayılarının tespit edilememesinin diğer bir sebebi de, Bulgar ordusunun savaş ve işgal dönemlerinde bütün resmi daireleri tahrip etmiş olmasıydı. Nüfus ve emlak kayıtları yandığı için savaş sonrasında, yeniden sayımlara başlanmış fakat gelen muhacirler giden gayrimüslimler burada çok yoğun bir nüfus hareketliliğine neden olduğu için nüfus ve emlak kayıtları kısa zamanda oluşturulamamıştır. Bundan dolayı da giden ve gelenlerin tam olarak kayıtlarını tespit etmek mümkün olamamıştır.

Bundan başka 1913 Temmuzundan 1914 Temmuzuna kadar yaşanan bu göç sürecinde Rumların kendi istekleriyle göç etmelerinin yanında Balkan Savaşı zamanında Bulgar ordusuyla birlikte hareket ederek devlete ihanet eden Rumların da hükümet tarafından sınır dışı edilmiş olması göçmen sayısını tespitinde olumsuz rol oynamıştır. Hem yukarıda belirttiğimiz belgelerden hem de 1918 yılında Rum tehciri üzerinde Meclis-i Mebusanda yapılan görüşmede konuşan Mehmet Faik Beyin sözlerinden, II. Balkan Savaşının hemen sonrasında hükümet tarafından Bulgar ordusuyla birlikte hareket eden Rumların sınır dışı edildiği anlaşılmaktadır. Konuşmasında tehcirle göçü birbirinden ayıran Mehmet Faik Bey, Balkan Savaşından I. Dünya Savaşının sonuna kadar olan süreçte Edirne Vilayetinden 82 bin Rumun tehcir edildiğinden bahsetmektedir⁵⁴. Mehmet Faik beyin telaffuz ettiği bu sayının büyük kısmı I. Dünya Savaşında tehcir edilenleri ihtiva etse de hem onun beyanlarından hem de Rum mebuslarının beyanlarından bu dönemde 20 ila 30 bin arasında bir kitlenin hükümet tarafından sınırdışı edildiği anlaşılmaktadır.

Bu konu şu açıdan önemlidir; bu dönemde kaç kişinin tehcir edildiğine dair bir bilgi olmadığı hazırlanan cetvellerde de tehcir edilen Rumların ayrıca belirtilemediği görülmektedir. Hazırlanan cetvellerde verilen rakamlar Balkan Savaşı sonrası göç edenler diye belirtilmiş olsa da aslında bu sayılar 1914'ün Nisanından itibaren göç eden Rumları kapsadığı anlaşılmaktadır. Şayet bu sayılar ifade edildiği üzere Balkan savaşının hemen sonrasında yaşanan göçleri kapsamış olsaydı o zaman

⁵³ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Kanun-u Evvel 1334 (14/12/1918) tarihli şifre; BOA. DH.SN.THR, 82/37, Lef. 2

⁵⁴ MMZC, İctima 24, Celse 1, 11 Kanun-u evvel 1334 (1918), s.297

Trakya'nın Rum nüfusundaki azalmanın 60 binden daha fazla olması gerekecekti. Çünkü 1906-1907 Osmanlı nüfus sayımı 1914 Osmanlı nüfus sayımını karşılaştırdığımızda, 1906-1907 yılında Trakya'daki 291,790 olan toplam Rum nüfusunun 1914 yılı başlarına gelindiğinde 224,259'a indiği ve iki nüfus sayımı arasında 67331 kişilik bir fark olduğu görülmektedir⁵⁵. 1914 nüfus sayımının 1914'ün hemen başında toplu göç öncesinde hazırlandığını göz önüne aldığımızda her iki nüfus sayımındaki 67331 olan farkın Rum göçü öncesine ait olduğu ortaya çıkmaktadır.

Rum nüfusunda meydana gelen bu dalgalanma içerisinde; Edirne Rum nüfusu 103258'den 46627'ye, Kırklareli 70501'den 31799'a, Tekirdağ 53427'den 28562'ye inmiştir. Tek artış Gelibolu'da yaşanmış 64604 olan Rum nüfusu 1914'te 77471'e yükselmiştir. Bunu da Trakya'nın her tarafından bu kesime yapılan göçlerle izah etmek mümkündür. Çatalca'da ise 1907'deki 44325 olan Rum nüfusu 1914'e gelindiğinde 36797'ye inmiştir. Yani 1907 yılından Balkan Savaşı sonrası 1914 yılına kadar olan zaman içerisinde Edirne Vilayetiyle Çatalca Sancağındaki toplam Rum nüfusunda 74859'luk bir eksilme meydana gelmiştir.

Rum nüfusundaki böyle bir azalmaya savaş döneminde Çatalca hattındaki Rumların dahile sevk edilmesi, Osmanlı Bulgar çatışmaları arasında kalan Rumların İstanbul ve Anadolu'ya geçmeleri⁵⁶ ve savaş sonrasında Rumlarının Batı Anadolu'ya ve diğer yerlere göç etmeleri neden olmuştur. Ama bunun yanında bu farkın büyük bir kısmını Trakya'nın geri alındığı tarihten 1914'ün başına kadar geçen sürede Yunanistan'a yapılan göçler ve hükümetin yaptığı sınır dışılar teşkil etmektedir. Bütün bu açıklamalardan sonra, 1913 Temmuzundan 1914'e, 1914'ün

⁵⁵ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, s. 200-227

⁵⁶ Osmanlı orduları Bulgar orduları karşısında ileri harekate geçtiğinde ve çatışmalar yoğunlaştığında çatışma arasında kalan Rumlar Patrikhaneye başvurarak savaş alanından çıkmak ve İstanbul'a gelmek istediklerini bildirmişlerdi. Patrikhane de Rumların bu isteğini hükümete ileterek Rumların İstanbul'a getirilmesi talebinde bulunmuştu. Patrikhanenin talebini değerlendiren hükümet de yolcuları getirecek gemilerin Patrikhane tarafından ayarlanması şartıyla Kalikratya, Çopluca, Kumburgaz, Balos, Eksantro, Bigados köyleri ile Şarköy ve Mürefte ahalisinden olan çoğu kadın ve çocuk olan Rumların İstanbul ve İzmit'e taşınmasına müsaade etmişti. Bahriye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 31 Kanun-u Sani 1328 (13/02/1913); BOA. DH. SYS, 112-22/49, Lef. 23 Dahiliye Nezaretinden İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'ne gönderilen tahrirat 13 Nisan 1329 (26/04/1913); BOA. DH. SYS, 112-22/49, Lef. 12/1 Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 26 Mayıs 1329 (08/06/1913); BOA. DH. SYS, 112-22/49, Lef. 2

başından Temmuz ayına ve Temmuzdan senenin sonuna kadar⁵⁷ Anadolu dışına yaşanan göçlerin hepsini birlikte değerlendirdiğimizde Rum göçü esnasında Trakya'dan yüz bin veya yüz binin üzerinde bir Rum kitlesinin Yunanistan'a göç ettiğini belirtebiliriz.

4-) RUM GÖÇÜ BAŞLADIĞINDA HÜKÜMETİN YAKLAŞIMI VE GÖÇÜ DURDURMA FAALİYETLERİ

1914'ün başlarından itibaren Rumların göçe kalkışması karşısında isteyen istediği yere gitme özgürlüğü var diyen yetkililer göçü engellemek adına bir çaba içerisine girmemişlerdi. Göç etmek isteyen Rumlar önce buldukları yerlerde yerel hükümetlere başvuruyorlar, vergi ve banka borçlarını ödüyorlar ve kendi istekleriyle gittiklerini beyan eden bir yazı verdikten⁵⁸ sonra İstanbul ve Tekirdağ'a doğru harekete geçiyorlardı. Hükümet de yola çıkan kabileleri ve onların geride bıraktıkları malları muhacir saldırı ve yağmaya karşı korumaya çalışılıyordu⁵⁹. Ancak, zabıta eksikliğinden dolayı bu her zaman mümkün olamıyordu⁶⁰.

Nisan ayında ise bu göç hareketi iyice yoğunlaşmış daha fazla Rum köyünü terk ederek iskelelere akın etmeye başlamıştı. Göçle birlikte ahali ve memurların Rumları göçe zorladığı şeklindeki Patrikhane şikayetleri de iyice artmıştı. Patrikhanenin şikayetlerini tahkik etmek üzere Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey gönderilmişti. Bu arada hükümetin izniyle Patrikhane tarafından da Rumları göç fikrinden vazgeçirmek üzere nasihat heyetleri gönderilmişti. Bir yandan Ali Seydi Bey ve yöneticiler diğer yandan da nasihat heyetleri göç hazırlığı içinde olan, köyleri

⁵⁷ Dedeoğaç şebenderi 23 Ekim 1914 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği yazıda, Dedeoğaç'a gelen 30-40 vagon Rum göçmeninin Yunanistan'a sevkinin mümkün olmadığını, biletlerini alarak giden Rumların yanında özellikle Dimetoka'nın Hasırcı, Arnavutköy ahalisinin mallarının ellerinden alındığını iddia ettikleri için gidemediklerini, Dedeoğaç hükümetinden yardım talebinde bulduklarını ve Yunan Kralının buraya gelerek Rumlara dağıtılmak üzere 500 frank verdiğini bildirmektedir. Osmanlı Dedeoğaç Şebenderinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 209

⁵⁸ Vize Kaymakamı Ahmet Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen müsta'cel (acil) şifre, 18 Mart 1330 (31/03/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 3

⁵⁹ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat, BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 3

⁶⁰ Çatalca Mutasarrıfı Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazısında, göç etmek amacıyla köylerinden ayrılarak Karaca Köyüne gelen Podima ahalisinin köylerinde bıraktığı yüzlerce büyük küçük baş hayvanın, jandarmanın yetersiz olmasından dolayı meçhul kişiler tarafından çalındığını, göç etmek için köylerini terk eden Celb köyü için de aynı durumun söz konusu olduğunu bildiriyordu. Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 10 Nisan 1330 (23/04/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 69/31

terk ederek yollara düşen ve iskelelere doluşarak vapur bekleyen Rumlarla görüşüyorlar onları köylerine geri döndürmeye çalışıyorlardı⁶¹. Ancak, mallarını satarak iskeleye gelen Rumları göç fikrinden döndürmek mümkün olmuyor, bazen geçim sıkıntısından bazen de saldırıya uğradıkları için göç etmek istediklerini söyleyen Rumlar yanlarına aldıkları eşyaları gemilere yükleyerek gidiyorlardı⁶².

Nasihatle Rumları göç etmekten vazgeçirmek mümkün olmayınca ve bir de yaşanan bu olaylar Yunanistan'da büyük bir tepkiye neden olunca Dahiliye Nazırı Talat Paşa bizzat durumu teftiş etmek ve göçü durdurmak üzere yeni önlemler almak üzere 24 Nisan 1914 tarihinde Çorluya geldi⁶³. Burada Edirne Valisi, Tekirdağ Mutasarrıfı, Edirne Mülkiye Müfettişi ve Ali Seydi Beyle görüşerek bir durum değerlendirmesi yapan Talat Paşa aynı gün şu kararları alarak yöneticilere bildirdi.

1-) Halen köylerinden hareket etmemiş olanların hicretlerine müsaade edilmeyecektir.

2-) Ahalinin Rum köylerini hicrete etmelerine katiyen engel olunacak ve bunu yapanlar müdahalelerinin derecesine göre cezalandırılacaktır.

3-) Hayvan alım satımında ihtikar derecesini bulan muameleye hükümet mani olacaktır.

4-) Rızası dahilinde gitmekte ısrar edenler toplu bir surette bırakılmayacak, münferiden gitmelerine müsaade olunacak ve bu gibiler hükümetten vesika almak şartıyla ancak Tekirdağ iskelesinden binebileceklerdir.

⁶¹ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen 19 Mart 1330 (01/04/1914) tarihli şifrede, Vize Rumlarına nasihat etmek üzere Patrikhane tarafından gönderilecek metropolite yardımcı olunması istenmektedir. BOA. DH.ŞFR, 39/138

⁶² Vizede bulunan Mülkiye Müfettişinden gelen şifre, 10 Nisan 1330 (23 Nisan 1914); BOA. DH.EUM.EMN, 72/39, Lef. 3

Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 22 Mart 1330 (04/04/1914); BOA. DH.ŞFR, 39/263

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratta; Patrikhaneden gönderilen heyet-i ruhaniye ve hükümetin de yerlerine avdet etmeleri beyanatına karşı hükümetten gördükleri adalete müteşekkir olduklarını fakat geri dönmeyeceklerini, Yunanistan'a gideceklerini ifade eyleyen Tekfurdağ ve Ereğlide bulunan Rum göçmenlerin ücretlerini ödeyerek gemilere bindiklerini bildirmektedir 3 Nisan 1330 (16/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 17

⁶³ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 13 Nisan 1330 (26/04/1914); HR.SYS, 2033/1, Lef. 20-22

Meclis-i Vükelanın 17 Mayıs 1914 tarihli toplantısında bazı umur- ı mühimme-i devletin tahkik ve tetkik zımında geçenlerde Çorlu'ya azimet etmiş olan Dahiliye Nazırı Bey Efendinin tren ve o sırada nakledilmiş olan otomobil nakliye masrafı olarak şark demir yolları kumpanyasınca talep edilmekte olan altın akçe dörtbinikiyüzkırkdörtbuçuk kuruşun mesarif-ı gayri melhuza tertibinden tesviyesinin Maliye Nezaretine bildirilmesine karar verilmiştir. BOA. MV. 188/28

5-) Midye ve Ereğli gibi iskelelere katıyen muhacir almak üzere vapur uğratılmayacak ve bu iskele memurları hicrete engel olacaklardır⁶⁴.

Yayınlanan bu kararlardan dört gün sonra da Rumları göçe zorlayıcı saldırı ve baskıların önlenmesi ve Rumların korunması için şu ikinci tebligat yayınlandı.

1-) Evvelce Yunanistan'a giden hemşehrilerinin teşvikatına kapılarak azm-i hicret olan Rum ahalinin satmak veya bırakmak istediği eşyayı, gizli ve aşikar baskıyla gasp ederek veya ucuza alarak ahaliyi heyecan ve telaşa sevk eden, vilayetin herhangi bir noktasında münferiden veya müştereken geşt ü güzar ederek huzur ve asayiş az çok ihlal eden ve kendilerine çete, esnaf veya müşteri namı veren serserilerin her nerede olursa olsun derdest ve tevkifi ve bunlardan cürmü sabit olanların mevkufen adliyyeye teslimi ve yalnız suizan altında kalanların mahfuzan vilayet haricine tebidi katıyen matlubdur.

2-)Mıntikanız dahilinde bir ferdin hiçbir vesile ile müsellaah gezmesine müsaade etmeyiniz. Keza hudut üzerinde bulunan kura ahalisine mücerred muhafaza-i nefis için verilen birkaç silahın suiistimal edilmekte olduğu ihtimaline karşı hemen yoklama ettirecek ve her karyedeki silahların en yakın karakola toplanması.

3-)Her jandarma taburu dairesine merbut olan bölüklerden bir seyyar takip müfrezesi tertip olunacaktır. Bu süvari müfreze jandarma taburunun en lüzumlu kaza ve mıntıkalarında dolaşarak ve birinci, ikinci fıkralar ahkamını tatbik edecektir. Müfreze hangi kaza ve nahiye hududu dahilinde bulunursa o kaza kaymakamı veya nahiye müdürü dahi takibat ve tertibata iştirak edecektir.

4-)Merkez vilayete merbut kaza bölüklerinden bilmuhabere lazım olan yerlerde dolaştırılması jandarma kumandanlığının vazifesidir.

5-)İcraat-ı fiiliyeden malumat verilecektir⁶⁵.

⁶⁴ Dahiliye Nazırı Tarafından 12 Nisan 1330 (24/04/1914) Tarihinde Çorluda İttihaz Edilen Mukarrerat; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 25

Talat Paşa'nın yayınladığı bu kararlar 27 Nisan 1914 tarihinde İkdâm gazetesinde de yayınlanmıştır. **İkdâm**, 14 Nisan 1330, no. 6171, syf. 1

⁶⁵ Edirne Vilayetinden mülhakata vuku bulan tebligat-ı umumiye, 28 Nisan 1914, BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 19

Edirne Vilayetinin bu tebligatı da ikdam gazetesinde yayınlanmıştır. İkdâm, 14 Nisan 1330, no. 6171, s. 1

Güvenliğin sağlayarak göç hareketini durdurmak üzere alınan bu kararlar hükümetin Rum göçüne ilgisiz kalmadığını ve gerekli önlemleri almaya çalıştığını gösteriyordu. Yalnız alınan bu kararlar asayişin sağlanmasında ve göçün durdurulmasında yeterli olmamıştı. Yunanistan Hariciye Nazırı İstirati, Trakya'da göçün yasaklanmasından sonra 29 Nisan tarihinde Trakya'dan Selanik'e 7 bin Rum geldiğini söylüyordu⁶⁶.

Yunan Hariciye Nazırı "göçün tamamen yasaklanmasına rağmen" dese de aslında İttihat ve Terakkitarafından Rum göçü tamamen yasaklanmış değildi. Talat Paşa'nın Çorlu'da yayınladığı tebligatın dördüncü maddesi uyarınca gitmekte ısrar edip kendi istekleriyle gittiklerine dair yöneticilere imzalı kağıt verenlerin göç etmelerine müsaade ediliyordu. Nitekim 29 Nisan tarihinde, Çatalca Rumlarından bazılarının eşya ve aileleriyle Silivri ve Büyükçekmece yoluyla İstanbul'a gitmek istediklerini bildiren ve buna müsaade edilip edilmeyeceğini soran Çatalca Mutasarrıfına, göç edenlerden bir kişinin bile İstanbul'a kabulünün mümkün olmayacağı, köylerinde oturmak istemeyen kişilerin Tekirdağ üzerinden göç etmekte serbest oldukları cevabı verilmişti⁶⁷.

Aynı şekilde Mayıs ayında da Trakya'nın değişik yerlerinde göç etmek isteyen Rumlara müsaade ediliyordu. Çünkü bir kere köyünü terk etmiş ve iskeleye gelmiş olan Rumları silah zoruyla bile geri döndürmek mümkün olmuyordu⁶⁸. Yetkililer nasihat ederek, teminat vererek göçe kalkışan Rumları bundan vazgeçirmeye çalışıyorlardı⁶⁹. Bazen bu çabalar başarılı olsa da kısa bir zaman sonra

⁶⁶ Yunanistan Hariciye Nazırı İstirati tarafından Petersburg Yunan Sefaretine çekilen telgraf, 29 Nisan 1914 HR.SYS,2033/1, Lef. 29

⁶⁷ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 16 Nisan 1330 (19/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/42, Lef. 2. Aynı gün Dahiliye Nezaretinin cevabı Lef. 1/1

⁶⁸ Jandarma Tabur Kumandanlığından bildirildiğine göre; 23 Mayıs 1914'te Bolayır'ın Muarız Körfezi sahilinden bir kayığa binerek kaçmakta olan kişilere bir çok kez dur denilmesine rağmen kayıktakiler emre itaat etmemişler ve eşirradan olacağı ihtimalinden dolayı jandarma tarafından kayığa ateş açılmıştı. Yapılan takipler neticesinde gece yarısı kayık ele geçirildiğinde kayığın içinde Atnaş oğlu Ayandi, oğlu 20 yaşında Panayot ve ailesi olduğu, eşyalarıyla birlikte adalara gitmekte oldukları görülmüştü. Açılan ateşte Ayandi isabet alarak ölmüştü. Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 17 Mayıs 1330 (30/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 76/7

⁶⁹ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 13 Mayıs 1330 (26/05/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/78

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Nisan 1330 (07/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 71/31

Nezarete gönderilen yazıda köylerine döndürülen Rumların ısrarla gitmek istedikleri veya göç ettikleri haber veriliyordu⁷⁰.

Ayrıca, ayağa kalkan Rumları durdurmaya çalışmak bile şikayet konusu oluyordu. Rumların göç etmesine karşı çıkan Patrikhane, hükümeti göçü durdurmamakla suçluyordu. Yalnız göç yasaklandığı zaman bu sefer de hükümeti Rumlara göç izni vermeyerek Rumlara baskı yapmakla suçluyordu⁷¹. Böyle bir ortamda zaten Rumların göç etmelerine çok da karşı olmayan hükümet askeri tedbirlerle Rumları zorla köylerinde tutmaktan veya köylerine geri aide etmekten ziyade onlara zorluk çıkarmadan Gelibolu Mutasarrıfının dediği gibi *haklarında pek ziyade kolaylık göstererek*⁷² göç etmelerini temin ediyordu. Bu ayda Rum göçü konusunda hükümetin göz önünde bulundurduğu temel hususlardan birincisi, göç etmek isteyenlerin ahali baskısına maruz kalmamaları ikincisi de, göçün toplu bir şekilde olmamasıydı. Yetkililerin bu noktalara dikkat etmesini isteyen hükümet, onlardan bu durumda olmayan Rumların göç etmelerine izin vermelerini istiyordu⁷³.

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere Talat Paşanın Nisanın sonlarında Çorluya gelmesi ve göçü durdurmak üzere tedbir almasına rağmen Mayıs'ta da Rum göçü devam etmişti. Ayrıca bu aydan itibaren Batı Anadolu sahillerinde de yoğun bir göç hareketi başlamıştı. Göçün bu denli yaygın kazanınca bir yandan Patrikhane bir yandan da Yunanistan şiddetli bir şekilde hükümeti eleştirerek memurların ve yöneticilerin Rumlara göç baskısı uyguladığını ileri sürmeye başlamışlardı⁷⁴. Ayrıca göç ederek Selanik'e ve diğer yerlere giden Rumlar da Osmanlı memurlarının

⁷⁰ Çatalca Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Mayıs 1330 (13/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/55, Lef. 7. Mutasarrıf, göçe kalkışan Karaca ve Belgrat karyelerinin köylerine döndürüldüğünü söylüyordu . Yalnız 1914 Eylül ayında hazırlan cetvelde bu iki köyde yaşayan Rumların büyük kısmının göç ettiği belirtilmekteydi. Çatalca Sancağı Nüfus cetveli 1332 Z 9, (29/10/1914); BOA. DH.EUM.3. Ş.B, 2/41

⁷¹ Edirne Vilayetinin şikayetlere verdiği cevaplar, 1332 C. 23 (19/05/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 74/4, Lef. 8/1

⁷² Gelibolu'dan gelen şifre, 9 Mayıs 1330 (22/05/1914); BOA.DH.KMS, 22/15

⁷³ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 18 Mayıs 1330 (31/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/52, Lef. 3/1,1/1

⁷⁴ Rum Patrikhanesinden Sadarete gönderilen şikayet listesi, 15 Mayıs 1330 (28/05/1914); BOA. A.DVN 807/9

İstanbul Rum patrikhanesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 17 Nisan 1330 (30/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/55, Lef. 5

Çorlu Metropolitidi Hristomasi ve Patrikhane memuru Silifke Piskopozu Yermanos tarafından 16 Nisan 1330 (26/04/1914) tarihinde Silivri'den Patrikhaneye, Patrikhaneden de Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf suretidir. BOA. DH.KMS, 19/55, Lef. 4

baskılarına maruz kaldıklarını söylüyorlardı.⁷⁵ Yunanistan'ın yaptığı propagandalar ve devam eden göç, Avrupa kamuoyunda İttihat ve Terakki hükümetinin Rumları göç ettirdiği kanaatinin hasıl olmasına neden oluyor ve bu durum da, Rum göçü konusunun uluslararası bir sorun haline gelme ihtimalini kuvvetlendiriyordu.

Sorunun bu kadar büyümesini istemeyen İttihat ve Terakki Mayıs sonlarından itibaren göçü durdurmak için daha etkili tedbirler alma ihtiyacı hissetmişti. Öncelikli olarak göçün sebeplerinin başında gelen asayişsizliğin önlenmesi gerekiyordu. Hükümet bu aya gelinceye kadar yöneticilerden, Rumlara karşı saldırıların önlenmesi için bir çok talimat vermişti. Yalnız bu sefer Edirne Vilayeti, Çatalca ve Kala-i Sultani Mutasarrıflıklarına 26 Mayıs 1914 tarihinde gönderilen talimat öncekilerden farklıydı. Asayişin bir türlü sağlanamaması karşısında neredeyse yöneticileri suçlayan nezaret bu sefer yöneticileri ciddi bir şekilde uyararak, bir daha Rumlara karşı bir saldırı meydana gelecek olursa ve saldırganlar yakalanamazsa en büyük mülki ve zabıta memurlarının bir daha devlette istihdam olunmamak üzere azledileceklerini bildiriyordu⁷⁶. Oldukça sert bir ifade ile yazılan bu telgraftan sonra yine aynı gün ve aynı yerlere gönderilen ikinci bir şifrede sertliğini devam ettiren Dahiliye Nezareti yine yöneticileri uyararak, her ne surette olursa olsun Rum köylerine tecavüz ve tehdit eden kişilerin hemen yakalanarak divan-ı harbe verilmesini emrediyordu. Bu emri dinlemeyen ve köyleri muhafaza etmeyerek böyle bir olayın meydana gelmesine neden olan veya saldırganları yakalamayan zabıta ve küçük jandarma efradının Yemen'e sürüleceğini, rütbeli askerlerin de askeriye ile ilişkilerinin kesileceğini haber veriyordu. Mülki memurlar hakkında da aynı şiddette ceza verileceğini bildiren nezaret, yöneticilerden en küçük bir hadiseden bile merkezin haberdar edilmesini istemişti⁷⁷. Bu emirlerden sonra da

⁷⁵ Edirne Vilayetinden Kavala'ya giden Rum göçmenlerin İslam ahalinin ve Osmanlı memurların baskısına kaldıklarını mal ve paralarının gasp, kadın ve kızlarına tecavüz edildiğini söylediklerinin haber veren Osmanlı Kavala Şehbenderinin tahriratına cevap olarak Edirne Vilayeti gönderdiği yazıda, iddiaların gerçek olmadığı ve bütün nasihatlere rağmen göç etmekte ısrar eden Rumlara kolaylık gösterildiği ifade edilmiştir. Edirne Vilayetinden Hariciye Nezaretine gönderilen 114 Mayıs 1914 tarihli cevabi tahrirat; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 50

⁷⁶ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayeti ile Çatalca ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 13 Mayıs 1330 (2605/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/85

⁷⁷ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayeti ile Çatalca ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 13 Mayıs 1330 (2605/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/91

Rum köylerine asker yerleştirilmesine karar verilerek 28 Mayıs 1914 tarihinde Edirne Vilayetine 200 jandarma gönderilmişti⁷⁸.

Görüleceği üzere bu ana kadar göçü durdurmak konusunda bu denli bir kararlılık göstermeyen hükümet ahali arasında yaşanan sorunlardan ziyade yönetici ve memurlar hakkındaki şikayetlerin göz ardı edilemez bir hale gelmesiyle harekete geçmişti. Memurlar hakkındaki şikayetler göçün planlı bir hükümet politikası olduğu iddialarını kuvvetlendirecekti ki bu da her koşulda kendilerinin böyle bir politikasının olmadığını Rumların kendi istekleriyle göç ettiklerini ileri süren hükümeti zor bir durumda bırakacaktı. Böyle bir suçlamayla karşı karşıya kalmak istemeyen ama bir yandan da asayişin bir türlü temin edilememesinde memurların da kanunsuz ve uygunsuz davranıyor olma ihtimalini dikkate alan hükümet gönderdiği bu talimatlardan sonra bir adım daha ileri giderek yönetici ve memurlar hakkındaki şikayetleri araştırmak, bütün uyarılara rağmen varsa görevini suiistimal eden memurları cezalandırılmak bir tahkikat komisyonunun oluşturularak hemen Trakya'ya gönderilmesine karar vermişti.

Heyetin başkanlığına yine daha önce aynı görevle Trakya'ya gönderilen Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey'i seçen nezaret, 31 Mayıs 1914 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıda, 3. kolorduya mensup 13. Süvari Alayının 2. Bölüğü Yüzbaşısı Ali Hikmet Beyin tahkik komisyonuna seçildiğini bildirdi⁷⁹. Aynı gün Sadarete de başvurarak, Ali Seydi Bey, Yüzbaşı Ali Hikmet Bey ve Bab-ı Âli Jandarma Kumandanı Ömer Abdulkadir Efendinin komisyona seçildiklerini, heyetin harcırah ve yevmiyelerinin tespit edildiğini ve durumun aciliyetine binaen gereken 135 liranın hemen verilmesi için Maliye Nezaretine emir verilmesini istedi⁸⁰. Bu istek doğrultusunda da Meclisi Vükela toplantısında, Edirne Çatalca ve gerekli görülen diğer yerlerde iddiaları tahkik etmek ve iddiaların gerçekliği anlaşıldığında gerekli tedbirleri almak üzere Dahiliye Nezareti tarafından oluşturulan bu heyetin gönderilmesine karar verildi⁸¹.

⁷⁸ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat ve bu tahriratın Umum Jandarmalar Kumandanlığına havale edilmesi, 15 Mayıs 1330 (28/05/1914), BOA. DH.EUM.VRK, 12/58

⁷⁹ Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen şifre, 18 Mayıs 1330 (31/05/1914); BOA. DH.KMS, 22/40, Lef. 1/1

⁸⁰ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 18 Mayıs 1330 (31/05/1914); BEO. 321587

⁸¹ Meclis-i Vükela'nın 18 Mayıs 1330 (31/05/1914) tarihli kararı. BOA. MV. 189/12

Dahiliye Nezareti tarafından çok hızlı bir şekilde oluşturulan ve Meclisi Vükela'da göreve başlamasına karar verilen komisyona, şu görevler tevdi edilmişti:

1-) Çatalca Sancağı, Edirne Vilayeti ve gerektiğinde Kala-i Sultaniye ve Karesi Sancaklarında Rumların göçü münasebetiyle vuku bulan iddiaları, rivayet edilen olayları ve memurların bu olaylardaki tutum ve davranışlarını ciddi bir şekilde araştırarak ve neticesini Dahiliye Nezaretine bildirecektir.

2-) Heyet, Dahiliye Nezareti tarafından kesin olarak yasaklanmasından sonra da meydana gelen olaylara lakayt kalan, göçün neden olduğu karışıklıktan gayri meşru bir şekilde istifade etmeye çalışanların yakalanmasında yavaş davranan ve tarafgirâne bir tutum içerisine giren bilcümle memur hakkında, yaptıkları tahkikatların sonuçlarını ve kanaati vicdaniyelerini derhal nezarete bildireceklerdir.

3-) Dahiliye Nezaretinden verilen emri mahsustan önce bile, gasp ve diğer ceza gerektiren suçları işleyenler hakkında ayırt etmeksizin takibatlarının yapılmasını sağlayacaklardır.

4-) Bazı kişilerin bu işi kendilerine vazife ettikleri ve bu olayda en mühim amil oldukları cihetle, bu gibi kişilerin ehemmiyetle takip edilerek yakalanmalarını sağlamak heyetin en mühim vazifesi olacaktır.

5-) Heyetin memur edildiği mıntıka dahilinde meydana gelen olaylar, mahalli memurlar tarafından hemen kendilerine bildirilecek ayrıca, Dahiliye Nezareti de başka kaynaklardan elde ettiği bilgileri telgrafla heyete haber verecektir.

6-) Dahiliye Nazırı tarafından evvelce bu mesele hakkında Çorlu'dan Edirne Vilayetiyle Çatalca Mutasarrıflığına yapılan tebligatın uygulanmasını sağlayacaklardır.

7-) Heyet, meydana gelen olayları önleme adına kararlar alarak bunları mahalli hükümete tebliğ edebilecek ve neticeden nezarete bilgi verecektir.

8-) Heyet, buldukları mahalleri, bu yerlerde meydana gelen göçleri, göçten asayişin ne derece etkilendiğini ve bunları önlemek için alınan kararları günü gününe Dahiliye Nezaretine rapor edecektir⁸².

Görüleceği üzere Trakya'ya gönderilen bu heyetin öncelikli görevi Yunanistan'ın ve Patrikhanenin iddia ve şikayetlerinde en fazla dile getirilen

⁸² Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyetinin yazısı, BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 76

yönetici ve memurların Rumlara baskı yapıp yapmadıklarının araştırılması ve şayet böyle bir durum varsa bu gibi kişiler hakkında hukuki işlemlerin yapılmasıydı. Bu zamana kadar, Yunanistan'a daha önceden kaçan akrabalarının gönderdiği göçü teşvik edici mektupların etkisiyle Rumların kendi arzularıyla göç ettiklerini, memurlar tarafından hiçbir baskı yapılmadığını iddia eden hükümetin⁸³, oluşturulan bu komisyona öncelikli olarak memurların tahkik edilmesi görevini vermesi oldukça önemli bir gelişmeydi. Atılan bu önemli adımın Yunanistan'ın sakinleştirilmesinde de etkili olacağı düşüncesiyle, komisyonun kurulma kararı ve komisyonun görevlerini içeren evraklar aynı gün Yunan hükümetine iletilmek üzere Osmanlı Atina Sefiri Galip Kemali Bey'e gönderilmişti⁸⁴. Hükümetin aldığı bu kararları olumlu karşılayan Venizelos da Galip Bey aracılığıyla İttihat ve Terakki hükümetine memnuniyetini bildirerek teşekkür etmiş ve aynı tedbirlerin Batı Anadolu'da da alınmasını istemişti⁸⁵.

Geniş yetkilerle Trakya'ya gönderilen bu komisyon, şikayetleri değerlendiriyor ve Rumların güvenliklerini sağlamaya çalışıyordu. Muhacirlerin Rumlara baskı yaptığı yerlerde, muhacirleri başka yere sevk ederek asayiş sağlamaya ve Rumları teskin etmeye çalışıyordu⁸⁶. Örneğin Çatalca Kazasına bağlı Anarşa Köyü ile Kalikratya'ya (Mimarsinan) geçici olarak iskan edilen muhacirlerin Rumlara baskı yapmalarından dolayı Ali Seydi Bey, nezarete başvurarak, hemen bu muhacirlerin başka bir yere nakledilmesini istemişti. Bunun üzerine de nezaret, Çatalca Mutasarrıflığına gönderdiği 9 Haziran 1914 tarihli şifrede, adı geçen bölgeye muhacir sevk edilmemesi ve Rum evlerinde misafir edilen muhacirlerin kaldırılarak Edirne Vilayeti dahiline gönderilmesini istemişti⁸⁷ Bununla da kalmayan hükümet Çatalca Mutasarrıflığına gönderdiği 10 Haziran tarihli ikinci şifrede,

⁸³ Talat Paşa'nın Trakya gezisi sonrası hazırladığı raporu yorumlayan İkdam gazetesi 28 Nisan 1914 tarihinde yayınladığı "Edirne Vilayetindeki Rumlar" başlıklı makalede, Talat Paşanın tahkikatıyla birlikte memurların Rumları göçe zorladığı türünden iddiaların yalan olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir. İkdam, 15 Nisan 1330 (28 Nisan 1914) s. 1

⁸⁴ Hariciye Nezaretinden Atina Sefiri Galip Kemali Bey'e gönderilen tahrirat, 3 Haziran 1914; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 65/1

⁸⁵ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Mayıs 1330 (06/06/1914); BOA. HR.SYS, 2035/1, LEF. 19/1

⁸⁶ Dahiliye Nezaretinden Silivri'de bulunan Mülkiye Müfettişlerinden Ali Seydi Bey'e gönderilen şifre, 21 Mayıs 1330 (03/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 81/3, Lef. 3/1

⁸⁷ Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 27 Mayıs 1330 (09/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/221

Anarşa köyünde meydana gelen olaydan dolayı Jandarmanın Kumandanı Mülazım İbrahim ve Komiser Muavini İsmail Efendilerin hemen işten el çektiler ve İstanbul'a gönderilmelerini istemişti⁸⁸.

Bu da gösteriyor ki bu aydan itibaren artık hükümet olaylara karışan memurları cezalandırmaya başlamıştı ve mülki amirlere gönderdiği yazılarda da şikayet olunan memurlar hakkında tahkikat yapılmasını ve suçlu görülenlerin cezalandırılmasını istiyordu⁸⁹. Bu iş için görevlendirilen komisyon da gerekli görülen kişiler hakkındaki şikayetleri araştırıyor⁹⁰, şikayetlerin doğruluğu durumunda yönetici olanlara işten el çektiriyor, memur ve ahaliden olan kişileri de adliyeye sevk ediyordu. Örneğin Şarköy'de tahkikat yapan komisyon 22 Haziran 1914 tarihinde; kendi vazifesi olmayan işlere karışmasından dolayı Evreşe Müdürünün işten el çektilerine, diğer memur ve ahaliden bazı kişilerin de adliyeye sevk edilmesine karar vermişti⁹¹.

Tahkikatlar ve verilen cezalar yaşanan karmaşa içinde bazı memurların da bu olaylara karıştıklarını gösteriyordu. Örneğin Edirne Vilayetinden gönderilen 2 Haziran 1914 tarihli tahriratta, İnöz'de görev yapan komiser muavini Yanyalı Yusuf Ziya'nın bazı Rumlardan zorla ve tehditle para alarak Fransız bandıralı bir gemi ile Çanakkale'ye kaçtığında orada yakalandığını fakat, Gelibolu'ya getirildiği sırada jandarmaların elinden kurtularak iskele yakınında bulunan Avusturya Konsolosluğunun açık kapısından içeri girerek oraya sığındığını bildirmişti⁹². Bir diğer vaka da ise, Çanakkale Mutasarrıflığının 18 Haziran 1914 tarihinde bildirdiğine

⁸⁸ Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 28 Mayıs 1330 (10/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/224

⁸⁹ Dahiliye Nezareti 11 Haziran 1914 tarihinde Edirne Vilayetine gönderdiği şifrede vilayetten Kumbağı Müdürü hakkında tahkikat yapılmasını istiyordu. 29 Mayıs 1330 (11/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/59, Lef. 1/1

⁹⁰ Komisyonun Trakya'da yaptığı incelemeler sonrasında 16 Haziran 1330 (29/06/1914) tarihinde Sadarete gönderdiği rapor sureti; BEO, 322510
Komisyonun Edirne'de yaptığı tahkikatla ilgili Dahiliye Nezaretine gönderdiği raporu, 16 Haziran 1330 (29/06/1914), BOA. DH.EUM.ADL, 47/6

⁹¹ Şarköy'de bulunan Mülkiye Müfettişinden Alınan Telgrafname, 9 Haziran 1330 (22/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 18

⁹² Daha sonra Komiser muavini Yusuf Ziya'nın iadesi için Avusturya Sefareti nezdinde girişimlerde bulunulmuştu. Edirne Vilayetinden Hariciye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1330 (02/06/1914); BOA. HR.SYS, 181/2, Lef. 18

göre, göç eden Rumların hayvanlarını aldıkları zannıyla Sabit Efendi ile jandarma kumandanı sabıkı Rıfat Efendi hakkında tahkikat yapılmaya başlanmıştı⁹³.

Hükümetin aldığı bu önlemler Hazirandan itibaren olayların büyük oranda azalmasını sağlamıştı. Nezarete gelen yazılarda suçluların yakalanmasına çalışıldığı, yakalananların adliyeye teslim edildiği, ele geçirilen çalıntı hayvanların sahiplerine iade edildiği haber veriliyordu. Yalnız vaka sayısı azalsa da bu ayda da meydana gelen olaylar Müslüman ahali ile Rumlar arasındaki gerginliğin kısa sürede bitecek gibi olmadığını gösteriyordu⁹⁴.

Haziran ayında meydana gelen bir diğer önemli gelişme de Osmanlı Yunan nüfus mübadelesi görüşmelerinin başlamış olmasıydı. Görüşmelerin olumlu neticelenmesini isteyen hükümet herhangi bir sorunla karşılaşmamak için de göç etmek isteyenlere engel olmaya çalışıyordu⁹⁵. Ama bunun yanında bu ayda da ısrarla

⁹³ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 5 Haziran 1330 (18/06/1914); BOA. DH.KMS, 23/47, Lef. 3

⁹⁴ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratta, 31 Mayıs 1914'de Tekfurdağı Karahalil'de bir mandradan aşırılan 300'den fazla koyun ve keçinin bulunarak sahiplerine iade edildiği bildirilmiştir. BOA. DH.EUM.EMN, 76/23

Haziranın 15'inde, Edirne'nin Örencik köyünde, Boşnak muhacir Salih ve arkadaşı Ahmet, kahveden aldıkları Konstanti ile Dimitri oğlu Kotaki'yi zorla koruya götürmüşlerdir. Askerin takipleriyle Rumlar kurtarılmıştır. Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Haziran 1330 (15/06/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 85/26, Lef. 8

Dahiliye Nezaretinin Edirne Vilayetine gönderdiği 17 Haziran 1914 tarihli şifrede, Vize'ye bağlı İnceköy'de Müslüman komitacılar tarafından bir Rumun öldürüldüğü haberinin alındığı belirtilerek katil veya katillerin yakalanması istenmiştir. Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre telgraf 4 Haziran 1330 (17/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/55

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1330 (02/06/1914) tarihli tahriratta, Edirne Babağaç'ta köylü Dimitri oğlu Ramkan'ın otlattığı 300 keçiden 140'ını çalan silahlı 6 kişi yakalanarak mahkemeye sevk edildiği bildirilmektedir. BOA. DH.EUM.EMN, 75/10

13 Haziran 1914 tarihinde, bir grup muhacir Çatalca'nın Arnavutköy karyesine zorla girmeye çalışmış fakat jandarmalar buna engel olmuşlardı. Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat 31 Mayıs 1330 (13/06/1914), BOA. DH.EUM.EMN, 81/3, Lef.1

Edirne Vilayetinin 31 Mayıs 1330 (13/06/1914) tarihli tahriratında Haziran ayında Keşanlı Yorgi'nin mağazasının yakıldığı ve yapılan tahkikatta maznun bazı kişilerin göz altına alındığı bildirilmektedir. BOA. DH.EUM.EMN, 80/10

Edirne Vali gönderdiği 10 Haziran 1914 tarihli tahriratta Muarız karyesinin baskına uğradığı ve köye saldıran çetenin Rumlara gidin çağrısında bulduklarını yalnız yapılan tahkikatta bu kişilerin kimliklerinin tespit edilemediğini bildirmektedir. BOA. DH.EUM.EMN, 80/16

⁹⁵ Edirne Vilayeti merkez kazasına bağlı Tatar karyesi Rumlarından 21 hane üç ay önce evlerini terk ederek Karaağaç'a gelmiş ve kira ile ikamet etmeye başlamışlardı. Yiyecek ve paraları olmadığı için zor durumda kalan Rumlara vilayet bir miktar para yardımıda bulunmuştu. Burayı teftiş eden heyet validen fakrı zaruret içinde olan bu Rumlara yemelik zahire verilerek gitmelerinde serbest bırakılmalarını istemişti. Rumlar da zahire alarak kalmayı reddetmişlerdi. Fakat Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen 21 Haziran 1914 tarihli yazıda, yakında mübadele başlayacağından bu Rumların gitmesine izin verilmesinin uygun olmayacağı bildirilmişti. BOA. DH.KMS, 19/72, Lef. 2/1

göç etmek isteyenlere, göç etmek için köyünü terk etmiş ve perişan bir hale düşmüş olanların da göç etmelerine müsaade ediliyordu⁹⁶.

Nitekim İttihat ve Terakki hükümetinin aldığı etkili tedbirler sayesinde Nisanda başlayan toplu Rum göçü Haziran ayında büyük oranda kontrol altına alınmıştı. Fakat ahali arasında yaşanan sorunlar ve mübadele görüşmelerinin olumlu sonuçlanmamasından dolayı Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına girdikten sonra da Trakya Rumları Yunanistan'a göç veya firar etmeye devam edeceklerdi⁹⁷.

B-) ANADOLU RUMLARININ GÖÇÜ

1-) BATI ANADOLU RUM GÖÇÜ

Trakya'da meydana gelen bu göç hareketinden kısa bir süre sonra Marmara sahillerinden Antalya sahillerine kadar olan geniş bir alanda yaşayan Rumlar da Mayıs ayından itibaren göç etmeye başladılar. Göçün en yoğun yaşandığı yer Ege sahilleri ve özellikle İzmir çevresiydi. İzmir, Manisa, Aydın, Denizli ve İzmir'den oluşan Aydın Vilayetinin merkezi idi. 1914 Osmanlı Nüfus Sayımına göre vilayetin toplam Rum nüfusu 299,096 idi ve bu miktarın 217,686'sı İzmir ve çevresinde yaşıyordu. Diğer bölgelere nazaran en fazla Rum burada yaşıyor olsa da Rumlar yine de azınlıktaydı çünkü vilayetteki Müslümanların toplam sayısı 1,249,067 idi. İzmir'in Müslüman nüfusu ise 378,883 idi⁹⁸. Vilayetin Müslüman nüfusu Balkan Savaşıyla birlikte artmaya başlamıştı. Bunun sebebi savaşla birlikte Balkanlı

⁹⁶ 28 Haziran 1330 (11/07/1914) tarihinde Dahiliye Nezareti Naib ve Yenişar karyelerinin gitmelerine müsaade etmişti. Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, BOA. DH.EUM.EMN, 87/40, Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden 1 Temmuz 1330 (14/07/1914) tarihinde Edirne ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen şifrede ise; müdüriyet, kendilerine göç izni verilen Naib ve Yenişar karyeleri ahalisinin göç edip etmedikleri hakkında nezarete bilgi verilmesini istiyordu. BOA. DH.ŞFR, 43/13

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 20 temmuz 1330 (02/08/1914), BOA. DH.EUM.3. ŞB, 1/14

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 14

⁹⁷ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat, 22 Teşrin-i Evvel 1330 (04/11/1914); BOA. DH.İD. 85/49

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 23 Teşrin-i Evvel 1330 (05/11/1914); BOA. DH.ŞFR, 46/196

Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 5 Teşrin-i Sani 1330 (18/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/74

⁹⁸ Kemal Karpat, a.g.e., s. 212

devletlerin göç ettirdiği 300 bine yakın muhacirin büyük yarıya yakınının bu vilayete iskan edilmiş olmasıydı.

Aydın Vilayeti gibi Karesi, Menteşe ve Antalya sancaklarında da demografik üstünlük Müslümanların elinde olmasına rağmen bu durum ne yazık ki Rumların Balkan Savaşında zararlı faaliyetlerde bulunmasını engellemeye yetmemişti. Çok ağır yenilgilerin yaşandığı I. Balkan Savaşında, I. bölümde belirttiğimiz üzere tüm sahil boyunca yoğunlaşan Rum zararlı faaliyetleri devleti ve orduyu büyük zaafa uğratmış, Anadolu'yu büyük tehlikeye sokmuştu. Sahillerin hemen yanı başındaki Ege adalarının Yunanistan tarafından işgal edilmesiyle birlikte de Ege sahillerindeki tehlike daha büyük boyutlara ulaşmıştı. Vilayetin artan stratejik önemine paralel olarak hükümet de Rumların bu zararlı faaliyetlerini önlemek amacıyla bölgedeki İslam nüfusunu daha da arttırma yoluna gitmiş ve Balkanlardan göç ettirilen 300 bin muhacirin yarıya yakını Aydın Vilayetine iskan etmişti.

Hükümet, 1913'ün sonlarından itibaren Makedonya'daki durumun daha da ağırlaşmasıyla birlikte Anadolu'ya gelen muhacir sayısı da artınca bu iskan politikasına daha da ağırlık vermişti. Muhacir iskanı bahsinde belirttiğimiz üzere, Yunanistan'ın Müslümanları baskı ve zorla göç ettirmekten vazgeçmemesi üzerine hükümet, 1914'ün başlarından itibaren gelen muhacirleri sahilden başlayarak iç kesimlere doğru Rum köylerine yerleştirmeye başlamıştı. Yunanistan'ın Makedonya'daki zulümlerine dayanamayan gelen muhacirlerin kendi köylerine hatta evlerine misafir olarak yerleştirilmesi Rumları iyice tedirgin etmişti. Kısa zaman içinde muhacirlerle Rumlar arasında yaşanmaya başlanılan sorunlar tedirginlik ve endişenin büyük bir korkuya dönüşmesine neden olmuştu.

Rumları göç etmeye sevkedecek kadar büyük bir korkunun oluşmasının en önemli nedeni daha önce de izah ettiğimiz gibi, Anadolu'da Makedonya'daki hadiseler ve Müslümanların göç ettirilmesine duyulan tepki ve öfkenin sonucu olarak Rumlara yönelik asayişin bozulmasıydı. Ayrıca her şeylerini kaybetmiş olmanın verdiği halet-i ruhiye ile hareket eden muhacirler Anadolu'ya geldikten sonra kendilerine yapılanların intikamını Rumlardan almak istiyorlardı.

Ahali arasında meydana gelen hadiselerden başka hükümetin, Balkan Savaşında Rum ayrılıkçı ve yıkıcı faaliyetlerinin merkezi haline gelen Batı Anadolu sahillerinde, savaş sonrası bu tür yıkıcı faaliyetlerin bir daha meydana gelmemesi

için harekete geçmiş olması da, bu çevreyi Yunan toprağı yapma hayali içerisinde olan Rumların rahatsız olmalarına neden olmuştu. Yunanistan'ın Anadolu sahillerine yakın adaları ele geçirmesinden ve bu adaların büyük devletler tarafından kendisine bırakılmasına karar vermesinden sonra Batı Anadolu sahillerinde güvenlik en hayati bir sorun haline gelmişti. Yunanistan'ın Batı Anadolu sahillerine saldırma ihtimaline karşı hükümet, İttihat ve Terakkinin İzmir Katib-i Mesûlu (genel sekreter) olan Mahmut Celal Bey'in (Celal Bayar) verdiği bilgiye göre; İzmir , Manisa, Aydın, Muğla ve Antalya'yı içine alan Ege Bölgesinde üç kolordu kurulmuştu. İzmir Dördüncü Kolordunun merkeziydi. Bu Kolorduya da Onbirinci ve Onikinci tümenler bağlanmıştı. Bu Kolordunun başına Pertev Paşa (Boratav), Kurmay Başkanlığına da Cafer Tayyar Bey (Cafer Tayyar Eğilmez) getirilmişti⁹⁹. I. Dünya savaşında da Ege'nin savunmasını üstlenen bu Dördüncü Kolordu aslında müstakil bir ordu özelliğine sahipti¹⁰⁰.

Harbiye Nazırı Enver Paşanın yapmış olduğu bu askeri düzenlemeyle dışarıdan ve içeriden gelecek tehlikeye karşı Batı Anadolu'da tam bir devlet hakimiyeti kurmak amaçlanmıştı. Bunun için zararlı faaliyetlerin yoğunlaştığı ve Müslüman ahali ile Rumlar arasında karşılıklı bir çatışma ihtimalinin yüksek olduğu merkezlere askerler konuşlandırılıyordu. Savaş zamanı sahillerin korunması için gönüllü müfrezeler savaş sonrasında da bu gönüllü müfrezeler görevlerine devam ediyorlardı. Bundan başka zabıta gücünün eksik olduğu, Rumların çetecilik yaptığı, Yunanistan'ın asker çıkarma ihtimalinin kuvvetli olduğu Çanakkale Boğazı çevresi ile Edremit ve Ayvalık çevresindeki İslam silah dağıtılmıştı¹⁰¹.

Bundan başka savaş zamanı Rumların sahillerde yapmış oldukları silah ve yiyecek kaçakçılığı ve Yunan donanması için çalışma gibi zararlı faaliyetlerin önlenmesi için sahillerden giriş ve çıkışlar kontrol altına alınmıştı. İskele ve

⁹⁹ Celal Bayar, **Bende yazdım**, s. 1578

¹⁰⁰ Cemal Kutay, **Etniki Eteryadan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı**, İstanbul, Boğaziçi Yay, 1980, s. 223

¹⁰¹ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 28 Teşrin-i Evvel (10/11/1913); BOA. DH. SYS, 112-11/10-13

Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen yazı, 8 Teşrin-i Sani 1328 (21/11/1913); BOA. DH. SYS, 112-11/10-5, Lef. 5/1

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen telgraf, 14 Teşrin-i evvel 1328 (27/11/1913); BOA. DH. SYS, 112-16/22-4, Lef. 3/1

sahillerde asker, zabita ve gönüllü müfrezeler tarafından yapılan kontrollerde, Yunan tabiiyetlilerin Anadolu'ya çıkmasına izin verilmiyordu. Savaşta adalara geçerek çetecilik yapmış, Yunan ordusuyla birlik olmuş, hem Müslüman ahaliyi hem de Osmanlı askerlerini katletmiş olan Rumlar da tutuklanarak yargılanmak üzere divan-ı harbe sevk ediliyorlardı. Ayrıca, Yunanistan'dan gelen Rum yolcular hakkında da istihbarat çalışmaları yapılıyor; yapılan aramalarda Makedonya'da Yunan ordusunda asker olduklarına dair bir delil ele geçerse o zaman bu kişiler de divan-ı harbe sevk ediliyorlardı.

Savaş döneminde Batı Anadolu Rumlarının silah kaçakçılığı yapmalarından dolayı silahların ortaya çıkarılması için sahil kesiminde silah aramaları yapılıyordu. Aramalara en fazla ağırlık verilen nokta Ayvalık'tı. Tamamı Rumlardan oluşan bu kasabanın Batı Anadolu silah kaçakçılığının merkezi olduğu biliniyor, fakat bu silahlar bir türlü ele geçirilemiyordu. Bundan dolayı Ayvalık'ta silah aramasına diğer yerlerden daha fazla önem veriliyordu. Rumların şikayetçi oldukları bu aramalarda çok sayıda asker kaçağı da ele geçiriliyordu. Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına girmesinden sonra Rumlar yine askerden kaçmaya başlayınca, bu sefer de asker kaçaklarını yakalamak üzere ev aramaları yapılacaktı¹⁰².

Hükümetin Yunan tehlikesine ve Rum yıkıcı faaliyetlerine karşı aldığı bütün bu tedbirlerden, Trakya'daki Rum göçü konusunda bahsettiğimiz, Yunanlılığa hizmet eden Rumların cezalandırılmasına yönelik alınan kararın Batı Anadolu'da da uygulamaya konulduğunu anlaşılmaktadır. Bunun bir göstergesi de Dahiliye Nazırı namına Müsteşar imzalı 8 Nisan 1914 tarihli yazısıdır. Yazıda, Yunanîlikle işgal eden Rumlar hakkında; dosyalar tutulması, bilgilerin burada toplanması, yapılacak muamelelerde bu bilgilerin esas tutulması; gerek başkentte ve gerekse taşrada Rumların cemaat teşkilatlarıyla idare heyetlerinin bilinmesi için kişilerin isim, şehir ve ikametgahlarının tespit edilmesi için gerekenin yapılması istenmekteydi¹⁰³. Bu belge, hükümetin sadece Batı Anadolu'da değil Anadolu'nun her tarafında Yunan milliyetçiliği yapan ve Anadolu güvenliğini tehdit eden Rumlar hakkında ciddi takibatlar yapmaya başladığını göstermektedir. Bu iki belgede dikkati çeken önemli

¹⁰² Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 5 Ağustos 1330 (18/08/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/31

¹⁰³ Dahiliye Nezaretinin 26 Mart 1330 (08/04/1914) tarihli yazısı; BOA. DH.İUM, E-3/61

nokta, belgelerde, kanuni takibatların yalnız Yunan emelleri doğrultusunda faaliyet gösteren ve Anadolu güvenliğini tehdit eden Rumlara yönelik olduğunun özellikle belirtilmiş olmasıdır. Trakya ve Batı Anadolu'da yaşayan ve Anadolu Rum nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Rumlar genel itibarıyla yapmış oldukları yıkıcı faaliyetlerle devlete sadık olmadıkları ortaya çıkmış olduğu için kanuni takibatlar buralarda yaşayan Rumları çok yakından ilgilendiriyordu. Neticede Rumlar ile Müslüman ahali ve muhacirler arasında yaşanan olaylar bunun yanında hükümetin hem savaş zamanı suç işleyen Rumları cezalandırmada hem de Yunanistan lehine yapılan faaliyetleri önlemede gösterdiği kararlılık Halil Menteşenin dediği gibi, savaştaki ihanetlerinden dolayı maneviyatları bozulan Rumlar üzerinde ciddi bir baskıya neden olmuş onları göçe etmeye sevk etmişti¹⁰⁴.

Batı Anadolu'daki toplu Rum göçü 1914 Mayısından itibaren başlamıştı. Sahillerde yaşayanlarla iç kesimlerden göç etmek üzere sahillere gelenlerin büyük çoğunluğu kayıklarla Yunanistan'ın ele geçirdiği adalara ve Yunanistan'a göç ediyorlardı. Bunun yanında özellikle İstanbul'da olduğu gibi Rusya, Romanya ve Viyana gibi Yunanistan dışında başka yerlere de göç edenler oluyordu¹⁰⁵. Göçler münferit olduğu gibi bazı yerlerde toplu bir şekilde meydana geliyordu. Mesela Aydın Vilayetinin iç kesimlerinden göçe kalkışan Rumlar münferit bir şekilde İzmir'e geliyorlardı. Vilayetin sahil kesiminde yer alan ve nüfus yoğunluğunu Rumların teşkil ettiği Karaburun, Foça, Çeşme gibi yerlerde ise Rumlar topluca göç ediyorlardı.

Göçün en şiddetli yaşandığı yer hiç şüphesiz Aydın Vilayeti idi. Mübadele Komisyonunun hazırladığı cetvele göre, sadece Manisa, Aydın Denizli ve İzmir'den oluşan Aydın Vilayetinden 80,120 Rum Yunanistan'a ve Yunanistan'ın ele geçirdiği Ege adalarına göç etmişti. Köylere varıncaya kadar kaç kişinin göç ettiğini gösteren cetvel şu şekildedir¹⁰⁶:

KAZALAR	GİDENLER	KALANLAR	MÜLAHAZA
---------	----------	----------	----------

¹⁰⁴ Halil Menteşe, **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları**, Giriş, İsmail Arar, İstanbul 1986, s. 165

¹⁰⁵ Emniyet-i Umumiye'nin tahkikat raporu, BOA. DH.EUM.3. ŞB, 24/32

¹⁰⁶ Aydın Vilayetinden göç eden Rumları gösteren cetvel, BOA. HR.SYS, 2035/2, Lef. 12

	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
ÖDEMİŞ KAZASI					Kaza Merkezinden 38, Birgi'den 5, Adakide'den 6 toplam 49 hane İzmir'e gitmişlerse de avdete başladıkları.
TİRE KAZASI			678	3155	34 hanede 159 nüfus İzmir'e gitmişlerse de avdete başladıkları.
ÇEŞME KAZASI MERKEZİ		10,805		40	
Aşağı Çiftlik Köyü		4256		6	
Ovacık Köyü		985			
Köste Köyü		3988		5	
İldiri Köyü		1610			
Birgi Köyü		540			
Reisdere Köyü		3462			
Alaçatı Nahiyesi		12895			
MENEMEN KAZASI merkezi				4445	
Menemen Ali Ağa Çiftliği		1193		7	
Menemen Arab Çiftliği		318		12	
Menemen Ulucak Çiftliği				675	Seyrek ve Ulucak ahali si İzmir'e gitmişlerse de avdete başlamışlardır
Menemen Seyrek Çiftliği				983	
BAYINDIR KAZASI				3738	
KUŞADASI KAZASI					
FOÇA KAZASI Merkezi		7064		39	
Söğütcek Köyü		656			
Giran Köyü		755			
Foça-i Cedid Nahiyesi		6536			
Kozbeyli Köyü		139			
Çakmaklı		365			
SEFERHİSAR KAZASI					
KARABURUN KAZASI Merkezi		703		5	

Anbarseki Köyü		161			
Manastır		362			
Karareis		1772			
Küçükbağçe		156			
Salman		429			
Denizgirân		341			
Boynak		725			
Merciğan-ı sağır		704			
Teke Köyü		756			
Yenice Pınar Köyü		1098			
Tepeboz Köyü		514			
Haski Köy		437			
Yeni Liman Köy		449			
Sarıncak Köy		164			
Sazak Köy		562			
Eğri Liman Köyü		65			
NİF KAZASI					Müteferrik köylerden ve bilhassa Ulucak Köyünden İzmir'e gitmişlerse de avdet etmekte oldukları.
URLA KAZASI	?				
Torbalı Nahiyesi		26			Köylerine avdet etmemişlerdir.
Tepeköy Köyü		5			
Seydiköy Nahiyesi					Nahiyeden bir müddet 1300 kadar nüfus ayrılmışsa da avdet ettikleri
Bornova Nahiyesi	?				
MANİSA MERKEZ KAZA VE KÖYLERİ	13	57			Manisa Kazası merkezinden ve köylerinden Rumlardan göç eden olmayıp ticaretle uğraşan yabancılar İzmir Alaçatı'ya gitmişlerdir.
KASABA KAZASI		150		2332	Kasaba merkezinden 420, mülhakatından, Ahmetli Nahiyesinden 50, Urganlıdan 10 toplam 480 Rum esnan erbab sırf askerlikten firar etmişlerdir. Esbab-ı meçhuleye mebni merkezden yani Kasabadan İzmir'e 390 genç kız kaçmışlarsa da bazıları dönmeye başlamıştır.
Ahmetli Nahiyesi		24			

Kasaba ve Ahmetli		170			Bunlar alakası olmayan yabancı amele olup oralardan gitmişlerdir.
SALİHLİ KAZASI Merkezi	25	83	306	1240	
Sarın Köyü	4	4			
Gördes	3	14 Kamilen		789	Memalik-i Osmaniye haricine gitmişlerdir.
“	5	6 Kısmen			
“	6	32 Kamilen			
“	13	34 Kısmen			İzmir’e ve Akhisar’a gitmişlerdir.
KIRKAĞAÇ KAZASI			502	2320	
Gelenbe Nahiyesi	5		197	851	Giden 50 hane peyderpey avdet etmektedir. Büsbütün hicret eden yoktur.
Bakır Köyü			67	254	
SOMA KAZASI			465	1895	250 nüfus kadarı İzmir’e gitmiş ise de yarısı gelmiş geri kalan kısmı da peyderpey avdet etmektedir.
AKHİSAR KAZASI				5190	Merkez Kazadan ve Marmara Nahiyesinden Süleymanlı, Medar, Moralılar, Harmandereli Köylerinden 550 kişi gitmiş ise de bu muntazam bir hicret olmayıp ekserisi İzmir’e firar ederek ahiren bir kısmı avdet ettiği
ALAŞEHİR KAZASI					
KULA KAZASI					
EŞME KAZASI					
DEMİRCİ KAZASI					

AYDIN MERKEZ KAZASI				8621	Aydından 6'sı Yunanlı 20'si Osmanlı 26 Rum kaplıcalara gitmek üzere ayrılmışlardır. Bir işle meşgul değillerdir.
NAZİLLİ KAZASI		598		1698	
Atca Nahiyesi		150		250	
Sultanhisar		51		34	
Kuyucak		9			Ticaretle meşgul yabancı olup memleketlerine gitmişlerdir.
KARACASU KAZASI		72		40	
BOZDOĞAN KAZASI					
ÇİNE KAZASI					
SÖKE KAZASI					
DENİZLİ SANCAĞI					Çal, Sarayköy, Buldan, Tavas, Garbi Karaağaç Kazalarını havi olan buradan hiçbir Rum gitmediği bildiriliyor.
BERGAMA KAZASI merkezi		5108	3	13	Bergama kazasından toplam 13,794 nüfus hicret etmiştir.
Kınık nahiyesi		2110			
Kaşıkçı Köyü		62			
Dikili Nahiyesi		1953	9	9	
İsmailler Köyü		210			
Kayakum		157			
Çandarlı Nahiyesi		959			
Encanoz Köyü		357			
Reşadiye Nahiyesi		522			
Koyuneli Köyü		9			
Aşağı Şakran		18			
Ayazmend Nahiyesi		259			
Zağnos Köyü		27			
Bulcak Köyü		26			
Ali Bey Köyü		18			
Rumköy Köyü		471			
Sağancı Köyü		571			
Galarğa Köyü		328			

Sazçiftliği Köyü		46		
Aşağı Kınık Köyü		65		
Köçekli Köyü		186		
Sarıcalılar Köyü		52		
TOPLAM		80,120		

Bu cetvelin Batı Anadolu'daki toplu Rum göçünün başladığı Mayıs ayından mübadele görüşmelerinin başladığı Temmuz ayına kadar olan zaman içerisinde göç edenleri kapsadığı anlaşılmaktadır. Cetvelde Karaburun, Foça ve Çeşme'de yaşayan Rumların tamamına yakınının göç ettiği görülmektedir. 1914 Nüfus sayımına göre, Karaburun'da 9934, Foça'da 15670, Çeşme'de 39073 toplam 64677 Rumdan 63454'ü bu süreçte göç etmiştir. Bu da, göçün büyük oranda sahil kesiminde yoğunlaştığını göstermektedir.

Cetvelde Temmuz ayına kadar göç edenleri ihtiva etse de bu çevreden Temmuz ve Ağustos aylarında da hatta 1914'ün sonlarına kadar göçlerin devam ettiğini göz önüne aldığımızda, cetvelde verilen miktardan daha fazla Rumun göç ettiğini belirtebiliriz. Mesela cetvelde, Bergama'dan 13,794 (cetvelde verilen rakamları topladığımızda bu sayının 13514 olması gerekmektedir) kişinin göç ettiğini belirtilmiş olmasına karşın, Aydın Valisi Rahmi Bey 1 Mart 1915 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazısında, Bergama ve çevresinde tek bir Rum bile kalmadığını bildirmiştir. 1914 nüfus sayımına göre 16,841 Rumun yaşadığı Bergama'da, 1914'ün sonlarına gelindiğinde tek bir Rum bile kalmadığının belirtilmiş olması hem göçün ilerleyen zaman içerisinde devam ettiğini hem de bu cetvelde verilen sayıdan daha fazla Rumun göç ettiğini göstermektedir. Bunun bir başka göstergesi de İzmir İngiltere konsolosluğu tarafından İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderilen yazıdır. Konsolosluğun gönderdiği yazıda Haziranın 16'sına kadar bütün Batı Anadolu'dan göç eden Rumların toplam miktarının 134,000, sadece Aydın Vilayetinden göç edenlerin ise 107,000 olduğu ifade edilmiştir. Konsolosluğun listesi şu şekildedir¹⁰⁷:

¹⁰⁷ İzmir İngiltere konsolosluğundan İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderilen yazı, F.O, 195-2548, p.552

GÖÇ TARİHİ	GÖÇÜN MEYDANA GELDİĞİ YER	MİKTAR
Mayıs 28- Haziran 9	Çeşme	45,000
Haziran 4	Edremit	15,000
“	Burhaniye ve Kemer	7,000
Haziran 5	Balıkesir	5,000
Haziran 7-10	Bergama ve Dikili	18,000
Haziran 11-12	Foça	13,000
Haziran 12-16	Karaburun	14,000
Haziran 13-16	Menemen	2,000
Haziran 7-16	Kasaba-Aydın Demiryolu civarındaki kasaba ve köyler	15,000
	Aydın Vilayetinden göç edenler toplam: 107,000 Genel toplam: 134,000	

Bu iki cetvelden başka Aydın vilayeti sahillerinden veya tüm Batı Anadolu sahillerinden ne kadar Rum göç ettiğine dair elimizde kesin bilgi bulunmamaktadır. Zaten göçün hemen sonrasında Osmanlı devletinin I. Dünya savaşına girmiş olması ve savaş başladıktan sonra sahil kesimlerinde ve Trakya’da yaşayan Rumları iç kesimlere tehcir etmeye başlamış olmasından dolayı kimin göç ettiğini kimin de tehcir edildiğini tespit etmek mümkün olmamıştır. Gerçi savaşın hemen başında dahiliye nezareti valilerden kendi bölgeleriyle alakalı nüfus cetvelleri hazırlamalarını istemiştir. Bizim de aşağıda ele alacağımız üzere bazı yerlerde bu tür cetveller hazırlanmıştır. Ancak birkaç tanenin dışında başka bir cetvele rastlanılmamış olması ayrıca hazırlanan cetvellerde göç edenlerin açıkça ifade edilmemiş olması nedeniyle umumi göç sırasında Yunanistan’a ve adalara göç eden Rumların tam miktarının tespiti mümkün görünmemektedir.

Belgelerin dışında Celal Bayar, Halil Mentşe’nin anılarında ve Yunan kaynaklarını araştıran Engin Berberin araştırmasında göç eden Rumların miktarıyla alakalı bilgiler bulunmaktadır. Bu sırada İzmir’de bulunan ve İttihat ve Terakkinin

İzmir genel sekteri olan Celal Bayar, Aydın Vilayetinden göç eden Rumların 130 bin civarında olduğunu belirtmiştir¹⁰⁸. Yine bu dönemde Meclis-i Mebusan Reisliğini yapan bir diğer İttihatçı Halil Menteşe de İzmir civarından 200 bine yakın Rumun Yunanistan'a göç ettiğini bildirmektedir¹⁰⁹. Engin Berber'in belirttiğine göre de İzmir Sancağından adalara göç eden Rumların sayısı 98,552 olup bunun 3097'si Merkez Kazadan, 19661'i Bergama'dan, 8817'si Yeni Foça'dan, 9250'si Eski Foça'dan, 2415'i Menemen'den, 2070'i Urla'dan, 43549'u Çeşme'den, 9693'ü Karaburun'dan göç etmişlerdir¹¹⁰.

2-) ÇANAKKALE'DE RUM GÖÇÜ

Batı Anadolu Rum göçü en yoğun haliyle İzmir ve çevresinde meydana geliyordu. Ancak göçün burayla sınırlı kalmadığı aynı oranda olmasa da bütün Ege ve Marmara sahillerinde de göç hareketliliği yaşanıyordu. İzmir'den sonra ikinci olarak en fazla nüfus hareketliliğinin yaşandığı yer Çanakkale idi. Buradaki hareketlilik daha savaş zamanında başlamıştı. Bunun nedeni ise, Osmanlı-Yunan deniz savaşları devam ederken boğaz çevresinde yaşayan Rumların Yunan donanması için casusluk yapmalarından dolayı 1912'nin sonlarından itibaren hükümet tarafından sahilden iki günlük mesafe dahile sevk edilmesiydi. Daha önce belirtildiğimiz üzere, hükümet öncelikle boğaz içindeki Rumların dahile sevkine karar vermişse de, 1906-07 ile 1914 Osmanlı nüfus sayımlarını karşılaştırdığımızda ortaya çıkan sonuçtan, il genelinde önemli oranda bir Rum nüfusunun dahile sevk edildiği anlaşılmaktadır. Sancağın 1906-07 sayımında 38,291 olan Rum nüfusu 1914'e gelindiğinde 29,750 azalarak 8541 düşmüştür. 1906-07 sayımında 18106 olan Ayvacık Rum nüfusunun 1914 sayımında sıfıra, Ezine'nin ise 5390'dan 486'ya düşmesi oldukça dikkat çekicidir. Her iki nüfus sayımına göre Çanakkale Rum nüfusu şu şekildedir¹¹¹:

¹⁰⁸ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C. V, s. 1568

Celal Bayar, **Üç Devirden Hakikatler, Celal Bayar'ın Yazmadığı ve Yazamadığı Üç Devirden Hakikatler**, İstanbul, Alioğlu Yay, 1982, s. 56

¹⁰⁹ Halil Menteşe, a.g.e., s. 165

¹¹⁰ Engin Berber, **Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara Ayraç yay. 1997, s. 58

¹¹¹ K. Karpat, a.g.e, s. 204,224

1906-07		1914	
Yerleşim Merkezi	Nüfus	Yerleşim Merkezi	Nüfus
Biga	7711	Kala-i Sultaniye	4358
Ezine	5390	Ezine	486
Biga ve Lapseki	6114	Biga	2243
Ayvacak	18106	Ayvacak	-
Bayramiç	970	Bayramiç	290
Toplam	38291	Toplam	8541
İki nüfus sayımı arasındaki fark: 29,750			

1914 nüfus sayımında görülen Rum nüfusundaki bu azalmaya hükümetin bu çevredeki Rumları dahile sevk etmesinin ve bir de savaşın hemen sonrasında Trakya'daki Rumların Yunanistan'a göç etmesinin neden olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız Mayıs ayı sonrası yapıldığı anlaşılan 1914 Osmanlı Nüfus Sayımı, bir önceki nüfus sayımı sonuçları doğrultusunda vilayetlerden gelen bilgilerle hazırlandığı ve 1913'ün sonlarından itibaren meydana gelmeye başlayan ve 1914'te şiddetlenen göçte göç edenler kayıttan düşülmediği için sancak nüfusunda meydana gelen bu azalmanın ne kadarının Yunanistan'a göç ettiğini söylemek mümkün değildir.

3-) AYVALIK'TA RUM GÖÇÜ

Batı Anadolu'da İzmir ve Çanakkale'den sonra en önemli göç hareketinin yaşandığı bir başka yer Ayvalık ve çevresiydi. Ayvalık gerek nüfusunun tamamına yakını Rum olması ve gerekse Yunan milliyetçiliğinin en yoğun olması açısından II. Meşrutiyetten itibaren çok problemlili bir noktaydı. Rumlar Balkan Savaşında kasabayı silah ve yiyecek kaçakçılığının, çeteciliğin merkezi haline getirmişlerdi. Batı Anadolu'nun diğer yerlerindeki zararlı faaliyetleri önlemede başarısız kalan hükümet Ayvalık Rumlarının yaptığı faaliyetleri de önlemede yetersiz kalmıştı. Özellikle Yunanistan'ın Ayvalık sahillerinin hemen yanbaşındaki Midilli adasını ele geçirmesinden sonra Ayvalık Rumlarının faaliyetleri daha da yoğunlaşmıştı. Daha

önce belirtildiği üzere Ayvalıktan adaya geçen Rum fedaileri Yunan askerleri ve çeteleriyle birlikte adanın Müslüman halkına zulmediyorlardı.

Adaları işgal eden Yunanistan tüm Batı Anadolu sahilinde büyük bir tehlike oluşturmaya başlamıştı. Yunan tehlikesinin en fazla hissedildiği yerlerin başında Ayvalık geliyordu. Bu sahil kesimindeki Rumların desteğinden faydalanmak isteyen Yunanistan I. Balkan Savaşından beri Ayvalık'tan Çanakkale Boğazına kadar olan sahili ablukaya almıştı¹¹². Yunan savaş gemileri sahillerde geziyor kıyıları topa tutuyordu. Diğerlerinde olduğu gibi Midilli'de askeri gücünü arttırmıştı ve kurduğu çetelerle sahili tehdit ediyordu¹¹³. Ayvalık Rumlarının Yunanistanla birlikte hareket ediyor olması, adadaki çetelerin sahile çıkmalarına yardım etmeleri Yunan tehlikesinin boyutunu daha da büyütüyordu¹¹⁴.

Osmanlı Devleti dıştan Yunan askerleri ve çetelerinin içten de Rumların neden olduğu bu ciddi tehlikeyi bertaraf etmek, sahilin güvenliğini sağlamak için belli bölgelere asker ikame etmişti. Savaşın başında Edremit sahilinin korunması için Edremit'te bir mustahfız taburu teşkil edilmişti. Ayvalığa da bir mustahfız bölüğü sevk edilmişti¹¹⁵. Midillinin Yunanlar tarafından işgalinden sonra da Ezine ve Ayvacık sahillerinin korunması için 3 bin kişilik bir müdafaa kuvvetinin teşkili tasarlanmıştı¹¹⁶. Ancak, sahilin ve Çanakkale Boğazının korunması için yapılan bu planları uygulama noktasında bir takım sorunlar yaşanıyor. Mesela Edremit'te güvenliği sağlamak için oluşturulan mustahfız taburu Ezine'ye kaydırılmıştı bundan dolayı da Edremit ve Burhaniye sahilleri korunmasız kalmıştı. Kaymakam buraların korunması için asker gönderilmesini istiyordu¹¹⁷. Bundan başka savaştan önce Ayvalık'ı korumakla görevlendirilen bölük savaş başladıktan sonra İzmir'deki taburuna katılmış, silah kaçakçılığının merkezi olan bu kasabanın inzibatı için sadece

¹¹² Aydın Vilayetinden alınan telgraf 28 Teşrin-i evvel 1328 (10/11/1912); BOA. DH.SYS, 112-11/10-13, Lef. 14/1

¹¹³ Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 7 Şubat 1328 (20/02/1913); BOA. DH. SYS, 112-21/42-1, Lef. 36

¹¹⁴ Kala-i Sultaniyeden gönderilen telgraf, 9 Teşrin-i Sani 1328 (22/11/1912); BOA. DH. SYS, 112-11/10-5, Lef. 12/1

¹¹⁵ Harbiyeden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı 24 Teşrin-i Sani 1328 (07/12/1912); BOA. DH.SYS, 112-16/22-4, Lef. 10

¹¹⁶ Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat 8 Teşrin-i Evvel 1328 (21/10/1912); BOA. DH.SYS, 112-11/10-5, Lef. 5/1

¹¹⁷ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 28 Teşrin-i Evvel 1328 (10/11/1912); BOA. DH.SYS, 112-11/10-13

50 nefer bırakılmıştı. Bu kadarcık bir güçle inzibatın sağlanmasının mümkün olmadığını bildiren Karesi Mutasarrıfı, bir an önce Ayvalık'a kuvvet gönderilmesini istiyordu¹¹⁸. Hükümetin Edremit, Burhaniye ve Ayvalıktaki durumun ve tehlikenin ciddiyetini fark etmesiyle Ayvalık merkezde bir nizamiye alayının, Edremit ve Burhaniye'de de birer müfrezenin bulundurulmasına karar verilmişti¹¹⁹.

Ancak Ayvalık'tan Ayvacık sahiline kadar olan alanda Rumların Yunanistanla işbirliği içerisinde olmasından dolayı sevk edilen askerler yeterli olmuyordu¹²⁰. Her türlü yıkıcı faaliyetin yoğunlaştığı bu kesimde 19'dan 40 yaşına kadar bütün Müslüman erkeklerinin askere alınmasıyla Rum ve Yunan saldırılarına karşı İslam ahali korumasız kalmıştı. Tehlikenin büyüklüğü tehlikeyi önlemek içinse yeterli askeri gücün olmamasından dolayı güvenliği sağlamak üzere ilk akla gelen tedbir sahil kesimindeki yerli ahaliden gönüllü müfrezeler teşkil edilmesiydi. Yunan çetelerinin sahillere saldırılarda bulduklarını, Rumların da silah kaçakçılığı yaptığını haber veren Çanakkale ve Balıkesir Mutasarrıfları, güvenlik ve asayişin sağlanması için sahil kesimindeki yerli ahaliden gönüllü müfrezelerin kurulması gerektiğini ifade ediyorlar bunun için de nezaretten izin istiyorlardı. Ayrıca mutasarrıflar nezaretten müfrezelerin teşkil edilebilmesi için ahaliye dağıtılmak üzere silah gönderilmesini istiyorlardı¹²¹.

Elinde bu çevreye sevk edecek kadar güç olmayan Harbiye Nezareti de gönüllü müfrezelerin kurulmasının faydalı olacağını düşünerek yöneticilerin silah ve cephane isteklerini temin etmeye çalışıyordu. Harbiye Nezaretinden Karesi (Balıkesir) Mutasarrıflığına gönderilen 27 Ekim 1912 tarihli yazıda, Edremit'te oluşturulan gönüllü askerler için her tüfeğe yüz fişek verilmek üzere 200 şınaydır tüfek gönderildiği haber verilmişti¹²². Ayvalık ve Edremit'ten başka Yunan

¹¹⁸ Karesi Mutasarrıflığından varid olan şifre 18 Teşrin-i Sani 1328 (01/12/1912); BOA. DH.SYS, 112-16/22-4, Lef. 8

¹¹⁹ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat 19 Teşrin-i Sani 1329 (02/12/1912); BOA. DH.İD, 176/24, Lef. 1/1

¹²⁰ Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 26 Kanun-u Sani 1328 (08/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 11/1

¹²¹ Umum Jandarmalar Kumandanlığı tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 10 Teşrin-i Evvel 1328 (23/10/1912); BOA. DH.SYS, 112-16/22-4, Lef. 51

¹²² Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgraf 14 Teşrin-i Evvel 1328 (27/10/1912); BOA. DH.SYS, 112-16/22-4, Lef. 52/1

çetelerinin saldırdığı ve Rumların Yunanlarla birlik olduğu¹²³ Çanakkale'nin Ege sahillerinde de gönüllü müfrezeler kurulmuş, buraya da 168 martini tüfek gönderilmişti¹²⁴. Böylece bu sahil kesiminde yerel hükümetler aracılığıyla silahlı gönüllü müfrezeler teşkil edilmişti. Yapılan şikayetlere baktığımızda, bu müfrezelerin dıştan gelecek tehlikelerin önlenmesinin yanında kuruluş amacında belirtildiği üzere, asayişin sağlanması için; silah aramasında, suçlu ve asker firarilerinin yakalanmasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Rumlar, iskelelerde gönüllü müfrezeler tarafından arandıklarından ve Midilli'de Müslümanlara saldıranların yakalanması için gönüllüler tarafından evlerinin arandığından şikayet ediyorlardı¹²⁵. Gönüllülerin bu işlerde kullanılmasının Yunan milliyetçisi Rumları rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Rumların yıkıcı faaliyetlerini önleyerek asayişi ve güvenliği sağlamaya çalışan hükümet, jandarma yetersizliği karşısında gönüllü müfrezeleri bu işlerde kullanmaya mecbur kalmıştı.

Bütün bunlar güvenliğinin sağlanması için ciddi askeri önlemler alındığını göstermektedir. Ne var ki bu tedbirler Rumların Yunanistan'la birlik olmalarını önlemede yetersiz kalmıştır. Böyle olunca da bir başka güvenlik tedbiri olarak Çanakkale Boğazı çevresinde olduğu gibi Ayvalıktaki Yunan tebaalılarının da yurt dışına çıkarılmaları gündeme gelmişti. Sadarettin Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Eylül 1912 tarihli yazıda Ayvalık ve Yunda'dan (Cunda, Ali Bey) 3000'den fazla Yunanlının hudut haricine çıkarılmasına karar verildiği belirtilmişti¹²⁶. Gönderilen bu yazıda hudut haricine çıkarılacakların Yunanlılığı tasdik edilmiş veya edilmemiş kişiler olarak ifade edilmesinden, Rumların Yunan vatandaşlığı iddialarının büyük bir kısmının gerçek olmadığını göz önüne aldığımızda¹²⁷ hudut dışına çıkarılacaklar

¹²³ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı Raşid Beyden Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf 29 Kanun-u Sani 1328 (11/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 14

¹²⁴ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından alınan şifre, 4 şubat 1328 (17/02/1913); BOA. DH.SYS, 112-21/42-1, Lef. 45

¹²⁵ Edremit Hristiyan Cemaati Namına Metropolit Vekili Protopositi İmzasıyla Çekilen 7 Şubat 1328 (20/02/1913) tarihli Telgrafname Suretidir; BOA. DH.EUM.EMN, 64/25, Lef. 22

Metropolidin bu şikayetine cevap veren Karesi Mutasarrıfı, metropolitin yazısında geçen kişilerin jandarma maiyetindeki gönüllüler olduğunu ifade etmiştir 23 Şubat 1328 (08/03/1913); BOA. DH.EUM.EMN, 64/25, Lef. 18

¹²⁶ Daire-i Sadaret Tahrirat Kaleminden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 2 Teşrin-i Evvel 1328 (15/10/1912); BOA. BEO 307338

¹²⁷ II. Meşrutiyetten itibaren Osmanlı vatandaşı olmanın getirdiği yükümlülüklerden kurtulmak ve kapitülasyonların verdiği ayrıcalıkları kullanmak isteyen Rumlar yoğun bir şekilde Yunan tabiiyeti iddiasında bulunmaya başlamışlardı. Bu iddiaların en yoğun olduğu yer de Ayvalık'tı. Artan bu tür

arasında aslen Osmanlı vatandaşı olan fakat Yunan tabiiyeti iddiasında bulunan Rumların da olduğu anlaşılmaktadır¹²⁸.

Yunanistan'ın Ayvalık ve Edremit çevresinden Anadolu'ya çıkmasını engellemeye çalışan hükümetin almış olduğu bu önlemler Rumları oldukça rahatsız etmişti. Hareketleri kısıtlanan Rumlar, 1913'ün başlarından itibaren Avrupa kamuoyunu etkilemek ve büyük devletlerin Osmanlı Devletine baskı yapmasını sağlamak için Anadolu'da Rumlar katlediliyor tarzında propaganda yapmaya başlamışlardı. Ayvalıkta bu tür propagandaların en etkili ismi Ayvalık Fransa konsolosu Sabuncu oğlu Nikolaki idi. Osmanlı vatandaşı bir Rum olan Sabuncakıs Nikolaki, Fransız vatandaşlarının işlerini takip etmesi gerekirken daha fazla Rumlukla meşgul olmakta, Fransa'yı Osmanlı Devleti aleyhine yönlendirmeye çalışmaktaydı. Yabancı Devletler gayrimüslimlerin yoğun olduğu yerlerde konsoloslarını genelde Rumlardan seçmekte bunlar da Ayvalık Kaymakamının 16 Temmuz 1914 tarihli yazısında belirttiği üzere tafsili mümkün olmayan işlere karışmaktaydılar. Ayvalık'ta Rumlar katlediliyor diye Avrupa'yı ayağa kaldırmaya çalışan Sabuncakıs konsolos olmanın verdiği yetkileri kullanarak Ayvalıkta silah kaçakçılığı yapıyordu. Ayrıca hükümetin Midillideki Yunan çetelerinin sahile çıkmasını, Ayvalık çevresindeki Rumların da Midilliye kaçmasını önlemek üzere aldığı yasak kararlarını Rumlar aleyhine yapılan uygulamalar olarak göstermeye, hükümeti zor durumda bırakmaya çalışıyordu. Bundan başka askeri mevkilerde dolaşarak Osmanlı askeri gücü hakkında bilgi topluyor, kendisine engel olduğunda

iddialar karşısında hükümet, yabancı tabiiyet iddialarının araştırılması için yoğun bir çaba içerisine girmiş; Ayvalığa tabiiyet müdüriyetinden görevliler gönderilmiş ve Hariciye Nezaretinde tabiiyet tahkiki için komisyon kurulmuştu. Yabancı tabiiyet iddiasında bulunanların büyük kısmı yalan ihbarda buldukları ve iddia ettikleri tabiiyeti ispat edecek evraklara sahip olmadıkları için kayıtlardan bu iddiaların araştırılması gerekiyordu. Bu araştırmalar da çok uzun zaman alıyordu. Ayrıca yabancı tabiiyet iddiasında bulunan Rumların takındıkları tavır ve tutular bu sürecin daha da uzamasına neden oluyordu. Yabancı tabiiyet iddiasında bulunan fakat bunu ispat edemeyen Rumlar, tahkikat için konsoloslar aracılığıyla çağrılmadıklarını bahane ederek tabiiyet komisyonunun yaptığı davete icabet etmiyorlardı. Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat 1 Eylül 1326 (14/09/1910) ; BOA. DH.İD, 62/1, Lef. 2

Hariciye Nezareti Tabiiyet Müdüriyetinin 27 Kanun-u Sani 1325 (09/02/1910) tarihli yazısı; BOA. BEO, 277636

Sadareten Harbiye Nezaretine gönderilen yazı; BOA. BEO, 277636

Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen 27 Kanun-u Sani 1325 (09/02/1910) tarihli yazı, BOA. BEO, 277636

¹²⁸ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 1791' numaralı tezkire 30 Eylül 1328 (13/10/1912); BOA. BEO 307338

ise hakarete uğradığını, ölümle tehdit edildiğini iddia ederek ahali arasında bu nasıl memleket, eşkıya çeteleri içindeyiz, hükümet de eşkıya gibi diyerek merkezi ve mahalli hükümeti alenen tahkir ediyordu¹²⁹.

Sabuncakis'in, Osmanlı Devletinin Ayvalıkta güvenliği sağlayamadığı, hatta ileride İslamlarla Rumlar arasında bir olay meydana geldiğinde Osmanlı güçlerinin böyle bir olayı önleyemeyeceği bundan dolayı da Rumların korunması için ecnebi gemilerinin gelmesi gerektiği¹³⁰ şeklindeki propagandaların bir sonucu olarak 30 Ekim 1912'de 9800 tonluk dört bacalı bir Fransız savaş gemisi Ayvalık'a gelerek liman haricine demirlemişti. Karaya çıkan kaptan Fransız Konsolosluğunu yani Sabuncakis'i ziyaret etmişti. Rum ahalinin büyük bir sevinçle karşıladığı savaş gemisi bir gün sonra yine Rumların düzenlediği merasimle uğurlanmıştı¹³¹. İkinci olarak 25 Şubat 1913'de Fransa'nın Zevlin Dölekarabir isminde 4 bacalı, 180 askerli, 18 toplu bir başka savaş gemisi yine Edremit Ayvalık sahillerine gelmişti. Geminin Edremit Limanına demirlemesinden sonra kaptan karaya çıkarak yerel hükümeti ziyaret etmiş ve kaymakama "Fransız Devletinin Osmanlılara muhabbeti olduğundan dolayı ziyaret etmiş olduğunu ve harp dolayısıyla sahildeki Hristiyanların dahi hamisi bulduklarını" söylemişti¹³². Edremit'ten sonra Ayvalık Limanına da gelen gemiye Sabuncakis de binmişti. Karaya çıkan kaptan Fransız konsolosluğunu, bir Rus tebaalının fabrikasını ve kiliseyi ziyaret etmişti. Ayvalık Kaymakamını ziyareti sırasında ziyaret amacını Rumların hamisi oldukları şeklinde açıklayınca kaymakam kendisine sert çıkmıştı.

Bu Fransız savaş gemilerinin güya Rumları korumak amacıyla sahillerde dolaşması hatta Ayvalık açıklarında demirleyerek silah talimi yapmaları İslam ahaliye büyük bir telaş ve heyecana neden olmuştu¹³³. Bu şekilde halka ve

¹²⁹ Ayvalık Kaymakamlığından alınan 5 Temmuz 1330 (18/07/1914) tarih ve 102 nolu tahrirat, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/9

¹³⁰ Karesi Mutasarrıflığından varid olan şifre, 18 Teşrin-i Sani 1328 (01/12/1912); BOA. DH. SYS, 112-16/22-4, Lef. 8

¹³¹ Karesi Mutasarrıfı Cevdet Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 18 Teşrin-i Sani 1328 (01/02/1912); BOA. DH.SYS, 112-16/22-4, Lef. 6

¹³² Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 13 Şubat 1328 (26/02/1913); BOA. DH. SYS, 112-16/22-4, Lef. 26

¹³³ Ayvalık Kaymakamlığının 13 Şubat 1328 (26/02/1913) tarihli telgrafı; BOA. DH. SYS, 112-16/22-4, Lef. 28

Karesi Mutasarrıflığından gelen şifre, 20 Şubat 1328 (05/03/1913); BOA. DH. SYS, 112-16/22-4, Lef. 31

yöneticilere gözdağı vermeye çalışan gemiler sadece Ayvalık sahillerinde değil Gelibolu sahillerinde de dolaşmakta ve karaya çıkarak tahkikat yapmaktaydılar. Boğaz komutanlığı 10 Şubat 1912 tarihli yazısında buradaki iddiaların da yabancı devletlerin Osmanlı vatandaşı olan Rum konsoloslarının işi olduğunu ve bu konsolosların yalan beyanlarla Osmanlı Devleti üzerinde Avrupa baskısı oluşturmaya çalıştıklarını ifade etmişti¹³⁴.

Görüleceği üzere Osmanlı hükümeti Balkan Savaşında, Anadolu sahillerinde Yunanistan'la işbirliği yapan Rumların neden olduğu tehlikeyle baş etmenin yanında bir de savaşta Yunanistan'ı destekleyen Avrupa devletlerinin Anadolu'daki Rumların hamiliğine soyunmaları ve bu amaçla Osmanlı Devleti üzerinde oluşturmaya çalıştıkları baskılarla da uğraşmak zorunda kalmıştı. Tüm Balkanların ve Ege adalarının kaybedildiği bu savaştan sonra Avrupalı Devletlerin desteğini alan Yunanistan'ın yayılmacı politikasına devam etmesiyle sıranın Anadolu'ya geldiğini anlayan ve bu korkuyla sahillerdeki güvenlik tedbirlerini en üst düzeye çıkaran hükümet, baskılara boyun eğmeden askeri önlemleri almaya devam ediyordu. Mesela savaşın başlamasıyla birlikte Edremit ve Ayvalık'ta ilan edilen idare-i örfinin Rumların durumları dikkate alınarak savaş sonrasında kaldırılmasının zararlı olacağı sonucuna varılmıştı¹³⁵. 21 Ağustos 1913 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında Rumlara konan seyahat yasağının kısmen gevşetilmesine ama bunun yanında Rumların sıkı kontrol altında tutulmasına karar verilmişti¹³⁶.

Bütün bunların yanında bu çevredeki yerli İslam ahali ve muhacirler ile Rumlar arasında yaşanan sorunlar da Rumların göç etmelerinde birinci derece rol oynuyordu. Rumların tebası olduğu devlet aleyhine faaliyette bulunmaları ahalinin tepkisini çekiyordu. Ayrıca Ayvalıktan giden Rum fedailerinin Midillide çeteler kurarak Müslümanlara saldırımları İslam ahaliyi galeyana getiriyordu. Asayiş ve güvenliği bozucu Rum faaliyetleri karşısında yaşadıkları yerlerin işgal edileceği korkusunu hisseden ahali ile buraları Yunan toprağı yapmaya çalışan Rumlar arasında neredeyse savaşın başından beri çatışma ortamı yaşanıyordu. Rumların tüm

¹³⁴ Bahri Sefid Boğazı Kuvayi Mürettebe Kumandanlığından mürur 13 Kanun-u Sani 1328 (10/02/1912) tarihli 2162 nolu tahrirat sureti. BOA. BEO, 310643

¹³⁵ Bahri Sefid boğazı ve Havalisi Kumandanlığından Alınan 25 Temmuz 1329 (07/08/1913) tarihli telgraf suretidir. BOA. DH. SYS, 112-25/66, Lef. 20

¹³⁶ Meclis-i Vükela'nın 8 Ağustos 1329 (21/08/1913) tarihli kararı, BOA. DH. SYS, 112-25/66, Laef. 22/1

isyan hallerine rağmen yine de böyle bir çatışmanın daha ağır sonuçlara neden olacağını bilen hükümet, bölgeye yapılan asker sevklerinde böyle bir ihtimali de göz önünde bulunduruyor ve ahali arasında çatışma çıkmaması için önlemler alıyordu. Örneğin Karesi Mutasarrıfı Harbiye Nezaretine gönderdiği 17 Kasım 1912 tarihli yazıda, Rumlarla Müslümanlar arasında bir çatışma çıkma ihtimalinden dolayı Ayvalıkta bir nizamiye alayı ile Edremit ve Burhaniye’de de birer müfreze bulundurulmasının gerekli olduğunu bildirmişti¹³⁷. Bu belge Yunan işgallerinin ve Rum faaliyetlerinin ahaliye ne denli büyük tepkiye neden olduğunu ancak büyük olayların yaşanmamış olması hükümetin aldığı tedbirlerin İslam ve Rum ahali arasında çatışma çıkmasını önlediğini göstermektedir.

Savaş sırasında çok büyük sorunlar yaşanmış olsa da asıl sorunlar savaş sonrasında yani 1914’ün başlarından itibaren yaşanacaktı. Yunanistan’ın Makedonya’da Müslümanlara uyguladığı baskı ve şiddetin bir yansıması olarak ortaya çıkan bu durumdan, Müslümanların zorla göç ettirildiği Midilli’ye on mil mesafede bulunan Ayvalık da önemli derecede etkilenmişti.

Rumların göç etmelerinde önemli rol oynayan Ayvalık’ın bu genel durumunun yanında göçe etki eden bir diğer faktör de muhacir iskanı ve bu iskanın Rumlar üzerindeki etkisiydi. Hükümetin Megali İdeayı gerçekleştirmeye uğraşan Rumların zararlı faaliyetlerini önlemek için Makedonya’dan ve adalardan gelen muhacirleri bu çevrede öncelikli olarak Edremit ve Ayvalık’a yerleştirmesinin Rumları tedirgin ettiğini belirtmiştik. İskan edilen muhacirler ile Rumlar arasında olaylar meydana geliyordu. Özellikle Midillide zulme uğrayan muhacirler Ayvalık’a geldikten sonra Rumlara mukabelede bulunuyorlardı. Bu şekilde tedirginlik ve korku içinde kalan Rumlara, Müslümanların göç ettiriliyor olmasına tepki duyan ve bu duruma karşılık vermek isteyen yerli İslam ahali ile bu çevreye iskan edilen Lazların¹³⁸ da baskı yapmaları neticesinde Ayvalık Rumları göç etmeye başladılar.

¹³⁷ Karesi Mutasarrıfından Harbiye nezaretine gönderilen tahrirat, 4 Teşrin-i Sani 1329 (17/11/1912); BOA. DH. İD, 176/24, Lef. 3

¹³⁸ Justin McCarthy, 93 harbinden sonra Osmanlı Devletinin Berlin Antlaşmasıyla Ruslara terk etmek zorunda kaldığı Batum, Kars, ve Ardahan’dan gelen yaklaşık 40.000 Lazın bir haylisini Kuzeybatı Anadolu’ya, Hüdavendigâr Vilayetine ve İzmit Sancağına iskan ettiğini söylemektedir. Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, s. 123-125. Lazların Batı Anadolu’ya sevkleri 1914 yılı ve Osmanlı Devletinin seferberlik ilan etmesinden sonra da devam etmişti. İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen 23 Haziran 1914 tarihli şifrede, liva dahilindeki Lazların Dedeğaç’tan gönderilen Gümülcine muhacirleriyle birlikte Edremit ve Burhaniye tarafına

Ayvalık Rumlarının göçü Yunanistan'ı ayağa kaldırmıştı. Göç hakkında Yunan Sefaretinin Bab-ı Âlî'ye verdiği savaş notasında ahalinin, çetelerin, askerlerin ve kaymakamın Rumları zorla göç ettirdikleri iddia etmişti. Yunanistan'dan başka İngiltere de aynı şekilde Batı Anadolu'da en ciddi olayların Ayvalıkta meydana geldiğini, şehrin başıbozuklar tarafından kuşatıldığını, başıbozukların şehri yakmakla ve Rumları öldürmekle tehdit ettiklerini belirtiyordu¹³⁹. Bu iddialar karşısında Osmanlı Hükümeti tarafından hükümetin Rumları göç ettirme gibi bir politikası olmadığı cevabını verse de Karesi Mutasarrıfı Reşit Bey'in iddialarla alakalı olarak Dahiliye Nezaretine gönderdiği 10 Haziran 1914 tarihli şifresinde¹⁴⁰; *“Edremit ve Burhaniye havalisinde Rumların hicret etmekte olduklarının mahalli kaymakamları tarafından bildirilmesi üzerine bizzat bu mahallerde yaptığım tahkikatlerde Rum muhaceretinin İslam veya Rum oldukları tam olarak anlaşılamayan bir takım eşhas-ı meçhulenin tehdidiyle vuku bulmakta olduğu iddia olunmuş ise de men'i için hükümetçe ciddi tedbirler alınmakta ve göçe kalkışanlara nasihatler edilmektedir”* şeklindeki cevabından Ayvalıkta Rumlara göç etmeleri yönünde baskılar yapıldığı anlaşılmaktadır.

Hatıralarında Ayvalık hadiselerine değinen Osmanlı Devleti Atina Sefiri Galip Kemali Bey de Haziran ayında Ayvalıkta Yunan efkarını etkileyecek önemli hadiselerin meydana geldiğini söylemektedir. Kemali Bey, Venizelos'tan aldığı izinle Makedonya'da Müslümanların durumunu yakından görmek üzere yapmakta olduğu seyahat sırasında sefaret müsteşarı Necib Bey'in Ayvalıkta mühim hadise çıktığını binlerce Rumun Midilliye kaçtığını, Atina'da telaş ve heyecan hüküm ferma olduğunu haber vermesi üzerine 13 Haziranda Atina'ya geri dönmek zorunda kalmıştı. Geri döner dönmez de Hariciye Nazırı Mösyö Streit'le görüşen Kemali Bey'e bakan, Ayvalık Rumlarının Midilliye iltica ettiklerini ve Yunan efkar-ı umumiyesinin bu hadiseden dolayı son derece heyecana düştüğünü söylemişti¹⁴¹.

sevk ve iskan edilmesi istenmişti. Fuat Dündar, İttihat ve Terakkinin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918), s. 157

¹³⁹ İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Mr. Erskine'nin İngiliz Dışişleri Bakanı Sir E. Grey'e gönderdiği 16 Haziran 1914 tarihli yazı, Bilal Şimşir, **Ege Sorunu II**, s. 535-536

¹⁴⁰ Karesi Mutasarrıfı Reşit Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 28 Mayıs 1330 (10/06/1914); BOA. HR. SYS, 2034/5, Lef. 8

¹⁴¹ Galip Kemali Söylemezoğlu, **Hatıraları, Atina Sefareti**, s. 113-114

Galip Kemali Bey anılarında meydana geldiğini söylediği mühim hadiseler hakkında bilgi vermese de Yunan Sefaretinin iddia ve şikayetlerinin¹⁴² dışında diğer belgelerden de Ayvalık Rumlarının eşkıyalar tarafından göçe zorladıkları anlaşılmaktadır. Bunun da en önemli göstergesi Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen 9 Temmuz 1914 tarihli şifredir. Şifrede, Ayvalık Rumlarının eşkıya tarafından tazyik ediklerinin haber alındığı belirtilerek gerekli tahkikatın yapılması ve saldırganların yakalanması istenmişti¹⁴³. Yunan Sefareti eşkıyaların kasabayı yakmakla tehdit ettiklerinden şikayet ediyordu. Talat Paşa da 15 Haziran 1914'te Ayvalık Küçükköy'de dört evin yanmasına neden olan bir yangının meydana geldiğini ve korkudan köy halkı Rumların göçe kalkıştıklarını bildirmişti¹⁴⁴. Yangının çıkış sebebi ve kimler tarafından çıkarıldığı açıklanmamış olsa da çetelerin kasabayı yakmakla tehdit ettikleri bir ortamda meydana gelen bir yangının Rumların korku içinde kalmalarına neden olacağı aşıkardı. Bütün bunlar da Rumların korkutularak kaçırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Ayvalıkta meydana gelen bu hadiseler ve göç, Talat Paşa'nın Batı Anadolu gezisi sırasında buraya da uğramasıyla biraz olsun durulmuştu. Fakat olaylar, Talat Paşa'nın Batı Anadolu'daki incelemelerini bitirip de İstanbul'a dönmesinden sonra Temmuz ve Ağustos aylarında yeniden başlamıştı¹⁴⁵. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına hazırlık olarak seferberlik ilan etmesiyle askerden kaçışların en yoğun olduğu Ayvalıkta bu sefer askere gitmek istemeyen Rumlar adalara ve Yunanistan'a kaçacaklardı¹⁴⁶.

Ayvalık nüfusunun tamamına yakını Rum olan bir kasabaydı. 1905 nüfus sayımına göre Ayvalıkta toplam 29,933 olan nüfusun 29,600'ünü Rumlar

¹⁴² Yunan Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 18 Ağustos 1330 (31/08/1914) tarihli yazı. BOA. HR. SYS, 1961/20, Lef 8

¹⁴³ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgraf, 26 Haziran 1330 (09/07/1914); BOA. DH. ŞFR, 42/240

¹⁴⁴ Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan alınan 2 Haziran 1330 (15/06/1914) tarihli telgraf, BOA. HR. SYS, 2034/5, Lef. 5

¹⁴⁵ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgraf, 5 Ağustos 1330 (18/08/1914); BOA. DH. ŞFR, 44/46

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına çekilen telgraf, 17 Ağustos 1330 (30/08/1914); BOA. DH. ŞFR, 44/135

¹⁴⁶ Ayvalık Kaymakamı Nizamettin Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 13 Eylül 1330 (26/09/1914); BOA. HR. SYS, 1961/20, Lef. 9

oluşturmaktaydı. Kaza genelinde yaşayan İslamların sayısı ise sadece 333 idi. 1905 sayımına göre nüfus dağılımını gösteren cetvel şu şekildedir:

KARESİ SANCAĞI AYVALIK KAZASI 1320 SENESİ NÜFUS SAYIMI ¹⁴⁷									
	Toplam	İSLAMLAR				RUMLAR			
		Yerli		Yabancı		Yerli		Yabancı	
		Er	Ka	Er	Ka	Er	Ka	Er	Ka
Ayvalık	21245	47	42	131	96	10332	10116	277	204
Küçükköy Karyesi	2799	-	-	11	6	1415	1357	9	1
Yunda Adası Nahiyesi	5889	-	-	-	-	3015	2874	-	-
Toplam		89		244		29109		491	
	29933	333				29600			

1905 sayımında 29,933 olan Ayvalık toplam nüfusu 1914'e gelindiğinde 31,894'e yükselmişti. Yani Balkan Savaşında Hüdavendigâr ve Aydın Vilayetindeki artış gibi Karesi Sancağı Rum nüfusu da artış göstermiş, Ayvalık Rum nüfusu 1840 kişi artarak 31,440 olmuştu. Rum nüfusundaki bu artışa karşın 121 kişilik sınırlı bir artışla Müslümanların sayısı 454'e yükselmişti.

1914 Osmanlı Nüfus Sayımına kadar Ayvalıktaki nüfus hareketini ortaya koyduktan sonra Rum göçü esnasında Ayvalıktan kaç kişinin göç ettiğine baktığımızda, Dahiliye Nezaretince hazırlanan 12 Temmuz 1915 tarihli "Ayvalık Kazasıyla Yunda Nahiyesi Rum Ahalisinden Hicret edenlerle Mükellefiyet-i Askeriye Dahilinde Bulunup Firar edenler Dışında Nüfus-u Mevcudesini Mübeyyin Cetvel" bu konuda net bir rakam vermeyi mümkün kılmaktadır. Nezaretin hazırladığı cetvel şöyledir¹⁴⁸:

¹⁴⁷ Ayvalık 1320 Senesi Nüfus-u Umumi Cetveli, 15 Nisan 1335 (28/04/1919); BOA. DH.SN.M, 40/57

¹⁴⁸ Ayvalık Kazasıyla Yunda Nahiyesi Rum Ahalisinden Hicret Edenlerle Mükellefiyet-İ Askeriye Dahilinde Bulunup Firar Edenlerin Dışında Nüfus-u Mevcudesini Mübeyyin Cetvel, 30 Temmuz 1331 (12/08/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 8/1

* Cetvelde İslamların toplamı 1488 olarak verilmiştir. Yalnız cetveldeki İslam erkek ve kadın miktarını topladığımızda sonucun 1508 olması gerekmektedir.

AYVALIK KAZASIYLA YUNDA NAHİYESİ RUM AHALİSİNDEN HİCRET EDENLERLE MÜKELLEFİYET-İ ASKERİYE DAHİLİNDE BULUNUP FİRAR EDENLER DIŞINDA NÜFUS-U MEVCUTESİNİ MÜBEYYİN CETVEL					
	Toplam	İSLAMLAR		RUMLAR	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ayvalık	17458	234	194	7096	9934
Küçükköy Karyesi	2461	586	494	489	892
Yunda Adası Nahiyesi	4011	-	-	1570	2441
Toplam	23930	1508*		22422	

Cetvelle1914 nüfus sayımı sonuçlarını karşılaştırdığımız zaman Ayvalıktan kaç kişinin göç veya firar ettiği anlaşılacaktır. Tabloda görüleceği üzere, göç ve firarlar sonrasında Ayvalık Merkezde 17,030, Küçükköy Nahiyesinde 1,381, Yunda Nahiyesinde 4011 Rum kalmıştır. Buna göre 1914'te 31,440 olan Ayvalık toplam nüfusu 22,422'ye düşmüştür. Yani göç sırasında Ayvalıktan toplam 9,081 Rum adalara veya Yunanistan'a göç veya firar etmiştir.

Ayvalık'ın yanında aynı sahil üzerinde bulunan benzer durumun hakim olduğu Edremit ve Burhaniye'deki Rumlar da göç etmekteydi. Karesi Sancağının bu kesiminde Ayvalıktan farklı olarak nüfus üstünlüğü Müslümanlar lehineydi. 1914 sayımına göre Edremit'te 30,846 İslama karşın 9,699 Rum, Burhaniye'de ise 20,280 İslama karşın 4,514 Rum bulunmaktaydı¹⁴⁹. Müslüman nüfusu fazla olsa da savaş zamanında büyük çoğunluğu sahil kesiminde yaşayan bu Rumlar, Ayvalık Rumlarıyla birlikte hareket etmişlerdi. Nitekim Ayvalık'ta göç başlayınca bunlar da göç etmeye başladılar. Bu çevreden göç edenlere dair bir cetvel olmasa da 1915 yılında hazırlanan nüfus cetveli bu konuda bir değerlendirme yapma imkanı sunmaktadır. Hazırlanan bu cetvele göre, Osmanlı Devletinin I. Dünya savaşına

¹⁴⁹ Kemal Karpat, a.g.e., s. 224

girmeden önceki Edremit Rum nüfusu 2274 olarak verilmiştir¹⁵⁰. 1914 nüfus sayımında 9,699 olan Rum nüfusundan 2274'ü çıkardığımızda Rumların 7,425 kişi azaldığı ortaya çıkmaktadır. Cetvelde şu kadar kişi dahile sevk edilmiştir gibi bir açıklama olmadığı için Edremit'ten yaklaşık olarak bu oranda Rumun göç ettiğini belirtebiliriz. Ayrıca Karesi Mutasarrıfının 11 Haziran 1914 tarihli şifresinde, Edremit'in merkez ve köylerinden tahmini 2 bin küsur hanenin göç ettiğini söylemiş olması da ulaştığımız bu sonucun doğru olduğunu göstermektedir¹⁵¹.

Karesi Mutasarrıfı Reşit Bey, Burhaniye'den ise tahminen 938 hane Rumun göç ettiğini bildirmiştir. Burhaniye'nin 1914 nüfus sayımına göre Rum nüfusu 4514'tür¹⁵². Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığının I. Dünya Savaşı öncesine dair hazırladığı nüfus cetvelinde, Burhaniye'nin nüfusu 4105 olarak gösterilmiştir. İki bölüm halinde hazırlanan bu cetvelin I. Dünya Savaşına girildikten sonraki nüfusunu gösteren ikinci kısmında ise Burhaniye Rum nüfusu 237 olarak gösterilmiştir¹⁵³. Yani 1914 nüfusuna göre Burhaniye Rum nüfusundaki azalma 4277, I. Dünya Savaşı öncesi cetveline göre ise 3868'dir. Karesi Mutasarrıfının tahmini olarak 938 hanenin göç ettiğini belirtmiş olması da Burhaniye Rumlarının neredeyse tamamına yakınının göç ettiğini ortaya koymaktadır.

4-) MARMARA SAHİLLERİNDE RUM GÖÇÜ

Marmara Denizinin Anadolu sahillerinde önemli oranda bir Rum nüfusu yaşamaktaydı. 1914 nüfus sayımına göre Çanakkale hariç Erdek'ten İzmit'e kadar olan alanda toplam 143.941 Rum bulunuyordu. Bunun 42,542'si Karesi Sancağına bağlı Erdek ve Bandırma'da, 74,927'si Bilecik Sancağı dahil olmak üzere Hüdavendigâr Vilayetinde, 40,048'si de İzmit Sancağında yaşıyordu. Rum nüfusunun büyük yoğunluğunun sahil kesiminde yaşadığı bu alanda özellikle Bursa ve İzmit taraflarında Müslümanlar ile Rumlar arasında bir takım olaylar yaşansa da yine de göç eden Rum sayısı Trakya ve Batı Anadoluyla karşılaştırılmayacak oranda azdı.

¹⁵⁰ Edremit Kazasının nüfusunu beyan eden cetvel, 15 Temmuz 1331 (18/07/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 9/36

¹⁵¹ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mayıs 1330 (11/06/1914) tarihli şifre, BOA. HR. SYS, 2034/5, Lef. 26

¹⁵² Kemal Karpat, a.g.e., s. 224

¹⁵³ Kale-i Sultaniye'nin mülki teşkilatını gösterir haritayla harpten önce ve sonraki nüfus miktarını havi iki cetvel, 12 Eylül 1331 (25/09/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 10/23

Bursa Valisinin 19 Haziran 1914'te Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta Kırmasti ve Karacabey taraflarında korku içinde kalmış ve göç etmek üzere Mudanya sahiline inmiş 6 bin Rum olduğunu haber vermişti¹⁵⁴. Ancak hükümet bu ayda göçü durdurmak üzere harekete geçmişti ve sahile doluşan Rumları asker zoruyla köylerine iade ediyordu. Bundan başka Trakya'dan sonra Anadolu'da göç başladıktan sonra Anadolu Rum göçünü durdurmak için harekete geçen Talat Paşa'nın Haziran ayında Aydın Vilayetine gitmeden önce Marmara sahilini teftiş etmiş ve tedbirler almış olması da bu sahil kesimindeki göçün çok büyümemesini sağlamıştır.

Elimizdeki nüfus cetvellerindeki nüfus eksilmelerinden çıkardığımız sonuçlara göre Rum nüfusun yoğun olduğu Karesi Sancağına bağlı Erdek Kazasında göç edenlerin miktarı sadece 1,277 idi. 1914 Osmanlı nüfus sayımına göre kazada 15,232 Müslümana karşı 31,035 Rum yaşıyordu. Yukarıda bahsettiğimiz Çanakkale Mutasarrıflığının hazırladığı cetvelde I. Dünya Savaşına girmeden önce Erdek Rum nüfusu 29,758 olarak gösterilmiştir¹⁵⁵. 1914 Osmanlı nüfusunun hazırlanış tarihi ile Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına girmesi arasında çok kısa bir zaman olduğu için aradaki bu fark bize göç eden miktarını vermektedir.

Aynı şekilde Bursa'nın 1914 nüfus sayımı sonucu ile 1 Eylül 1915 tarihli nüfus cetvelini¹⁵⁶ karşılaştırdığımızda da, 1914'te 74,927¹⁵⁷ olan Rum nüfusunun Eylül 1915' gelindiğinde 73,277'ye indiği görülmektedir. Aradaki fark ise 1,650'dir. Hükümet I. Dünya Savaşına girdikten sonra Marmara Sahillerini boşaltmaya başlamıştı. Ancak hemen belirtelim Bursa sahillerinden tahliye edilenler başka yere nakledilmiyor vilayetin iç kesimlerinde iskan ediliyorlardı. Bundan dolayı 1914 nüfus sayımı ile Eylül 1915 tarihli nüfus cetveli arasındaki farkı göç edenler olarak değerlendirmek mümkündür.

¹⁵⁴ Hüdavendigâr Valisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH. KMS, 19/66, Lef. 2

¹⁵⁵ Kale-i Sultaniye'nin mülki teşkilatını gösterir haritayla harpten önce ve sonraki nüfus miktarını havi iki cetvel, 12 Eylül 1331 (25/09/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 10/23

¹⁵⁶ Hüdavendigâr ve Kazaları nüfus Cetveli, 19 Ağustos 1331 (01/09/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 15/73

¹⁵⁷ Kemal Karpat, a.g.e., s. 214

HUDAVENDIGAR VILAYETİ	1914 NUFUS SAYIMI	01/09/1915 TARİHLİ NUFUS CETVELİ
Bursa Merkez Kazası	24,048	24,042
Orhaneli Kazası	44	-
Kırmastı Kazası	1,381	1,384
Karacabey Kazası	9,921	9,850
Mudanya Kazası	17,389	16,359
Orhangazi Kazası	-	-
Gemlik Kazası	8,568	8.241
Ertuğrul Sancağı	9,877	9,976
Sögüt Kazası	1,982	1,947
İnegöl Kazası	34	-
Yenisehir Kazası	1,683	1,478
Toplam	74,927	73,277
Nüfustaki azalma	1,650	

5-) BATI ANADOLUNUN DİĞER YERLEİRNDE VE ANADOLUNUN İÇ KESİMLERİNDE RUM GÖÇÜ

Marmara sahillerinde olduğu gibi Muğla'dan Adana'ya kadar olan Ege ve Akdeniz sahillerinde de oldukça sınırlı sayıda Rum göç etmişti. BU kesimde 868,615 gibi çoğunluğa sahip Müslümana karşılık 42,715 gibi oldukça cüzi bir Rum nüfusu bulunmaktaydı. Rumların 19,293'ü Muğla'da, 12,385'i Antalya'da, 2,500'ü İçel'de, 8,537'si de Adana'da yaşıyordu¹⁵⁸. Bu şekilde Rum nüfusu az olduğu için göç edenlerin miktarı da oldukça sınırlıydı.

Bu kesimde göçün en çok yaşandığı yer Muğla'nın Bodrum ve Marmaris gibi sahil kasabalarıydı. Bodrum Kaymakamı 10 Temmuz 1914'te Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafında baskı sebebiyle olmasa da kazadan bazı Hıristiyanların maişet derdinden dolayı İstanköy ve Kalimenos'a gittiklerini, hükümetin bilgisi dahilinde

¹⁵⁸ Kemal Karpat, a.g.e., s. 224-226

olan bu göçlerin yanında bazı Rumların da kaçarak gittiklerini bildiriyordu¹⁵⁹. Marmaris Kaymakamı da 8 Temmuz 1914'te gönderdiği telgrafında, hükümetin göçü yasakladığı Haziran ve Temmuz aylarında Marmaris'e Bağlı Daye Nahiyesi Rumlarının adalara kaçmaya çalıştıklarını, jandarmalarla buna engel olmaya çalıştıklarını bildiriyordu. Bu belgeler bu kesimdeki Rumlar arasında da göç hareketliliğinin yaşandığını göstermektedir. Ancak bu hareketlilik Muğla'nın (Menteşe Sancağı) Aydın Vilayetine komşu olmasına karşın İzmir sahillerinde yaşandığı ölçüde değildi.

Oluşturduğumuz tabloda görüleceği üzere 1914 nüfus sayımına göre Muğla'da 188,916 Müslümana karşı 19,923 Rum yaşıyordu.

İDARİ BÖLGE	MÜSLÜMANLAR	RUMLAR
Menteşe (Muğla)	61,576	2,008
Marmaris	15,040	2,082
Köyceğiz	23,716	727
Fethiye	36,734	7,394
Bodrum	15,468	4,042
Milas	36,382	3,670
Toplam	188,916	19,923

Menteşe Mutasarrıflığının hazırladığı 22 Eylül 1915 tarihli nüfus cetvelinin “İlan-ı Harbden Evvel Mevcut Olan Nüfus” kısmında sancaktaki Rum miktarı 17,928 olarak gösterilmişti¹⁶⁰.

Muğla Sancağının İlan-ı Harbden Evvel Mevcut Olan Rum Nüfusu			
Muğla Kasabası	1060	Bağla ve Kefaloga Karyesi	370
Cazgırlar Hıristiyan Karyesi	677	Marmaris Kasabası	7

¹⁵⁹ Bodrum Kaymakamının Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraf, 27 Haziran 1330 (10/07/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 87/42, Lef. 2

¹⁶⁰ Mentese Sancağının harpten önce ve sonraki nüfusunu gösterir defterle mülki teşkilatını havi haritanın takdimi, 13 Za 1333 (24/09/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 10/19

Fethiye Kasabası	1027	Orhaniye Karyesi	7
Göcek Karyesi	21	Turgut Karyesi	69
Tersana Karyesi	302	Bozburun Karyesi	16
Kaya Karyesi	6626	Aziziye Karyesi	244
Yüksekkum Kasabası	-	Kızlak Karyesi	129
Dalyan Karyesi	358	Reşadiye Karyesi	14
Milas Kasabası	2102	Dadeye Karyesi	92
Tuz Abad Karyesi	14	Hızırşah Karyesi	79
Mandalyat Karyesi	Kızılca 457	Kara Karyesi	61
Akbük Karyesi	253	Yaka Karyesi	143
Bodrum Kasabası	3658	Cumalı Karyesi	131
TOPLAM	17,928		

Görüldüğü üzere 1914 Osmanlı nüfus sayımına göre 19,923 olan Muğla'nın Rum nüfusu Osmanlı Devletinin I. Dünya savaşına girmesinden önce 17,928'e düşmüştür. Buna göre göçle birlikte sancak Rum nüfusundaki azalma 1995 kişidir.

Bu kesimde son olarak Antalya sahillerine baktığımızda, yine az sayıda da olsa Antalya sahillerinde yaşayan Rumların da Meis adasına göç ettikleri görülmektedir. Bunun da sebebi savaş sırasında Antalya sahillerinde yaşayan Rumların Yunanistan hesabına casusluk yapması ve Meis adasına firar ederek oradaki İslam ahaliye ve adadaki Osmanlı askerlerine saldırmış olmalarıydı. Bu suçları işleyenler diğer yerlerde olduğu savaş sonrasında Meis adasına ve Yunanistan'a kaçıyor olmalarıydı. Antalya Mutasarrıfı 25 Ağustos 1914 tarihli şifresinde sahil kasabalarında yaşayan Yunan tabiiyetlilerden ve Rumlardan bazılarının sandallarla adalara ve Yunanistan'a kaçtıklarını, bunlardan birkaçının da yakalandığını, sandalların ele geçirildiğini bildirmişti¹⁶¹. Ancak sancağın elimizde diğer yerlerde olduğu I. Dünya savaşı öncesine dair nüfus cetveli olmadığı için bu

¹⁶¹ Antalya Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği şifre, 12 Ağustos 1330 (25/08/1914); BOA. DH. EUM. VRK, 13/30

dönemde göç veya firar edenler hakkında fikir verecek bir miktar söylemek mümkün değildir.

Buraya kadar 1914 nüfus sayımına göre ülke genelinde 1,729,738 olan Rum miktarının 2/3'ünün yaşadığı Trakya ile Batı Anadolu, Marmara ve Akdeniz sahillerinde meydana gelen göçün boyutlarını ortaya koymaya çalıştık. Rum nüfusunun yoğun olduğu bu bölgelerin yanında Anadolu'nun diğer kesimlerinde Niğde'de 58,312, Konya'da 25,071, Sivas'ta 75,324, Kayseri'de 26,590, Ankara'da 20,226, Kastamonu'da 20,958, Trabzon'da 161,574, Canik'te 98,739 Rum yaşıyordu. Anadolu'nun batısına oranla çok az sayıda olsa da Karadeniz taraflarından Kafkasya ve Yunanistan'a doğru Anadolu'nun iç kesimlerinden de göç etmek üzere sahillere doğru bir hareketlilik yaşanmaktaydı. Örneğin Trabzon Vilayetinden gönderilen 7 Nisan 1914 tarihli şifrede, Karahisar-ı Şarki ve çevresiyle Suşehri, Alucra ve Refahiye'den bir çok Hıristiyan ailenin gemilerle Dersaadet'e gittikleri ve bunların Selanik ve Kavala'ya gittiklerinin haber alındığı bildirilmişti¹⁶². 29 Nisan 1914 tarihli bir başka yazıda da, Sivas Vilayeti Zara Kazasının Abbas Nahiyesindeki Rumların hicret etmek istedikleri ve bunun için vilayet başvurdıkları belirtilmişti¹⁶³. Rum göçünün sebepleri bölümünde izah ettiğimiz Müslüman ve Rum ahali arasında yaşanan sorunların yanında bu çevrede yaşanan göçler de ekonomik ve dini etkenlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. 1911 tarihli olmasına karşın önemli gördüğümüz bir belgede, Sivas Vilayetinden gönderilen 20 Haziran 1911 tarihli tahriratta ifade edildiği üzere, Sivas vilayeti dahilindeki Rumlar 1910 yılından itibaren yoğun bir şekilde çalışmak para kazanmak için Kafkasya'ya ve Rusya'ya göç etmeye başlamışlardı. Bu dönemde göçler o kadar yoğunlaşmıştı ki geride kalanlar, köy ve nahiyelerinde kimse kalmadığı için kızlarını evlendiremediklerini ve kızlarının kırk yaşına geldiğini yine dindaşları gittiği için dini vecibelerini de yerine getiremediklerini ileri sürerek göç etmeleri kendilerine izin verilmesini istemişlerdi¹⁶⁴. 1910 yılından itibaren Sivas Vilayetindeki Rumların Rusyaya göç etmelerinin bir diğer belki de en önemli nedeni askerlikten kaçıkmaktı. Çünkü Sivas'ın

¹⁶² Trabzon Vilayetinden gelen şifre, 25 Mart 1330 (07/04/1914); BOA. DH. KMS, 19/32, Lef. 2

¹⁶³ Dahiliye Nezaretinden adliye ve Mezahib Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Nisan 1330 (29/04/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 85/47

¹⁶⁴ Sivas Vilayetinden dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 7 Haziran 1327 (20/06/1911); BOA. DH. İD, 61-1/17, Lef. 7

Pirdede Karyesinde 24 Ekim 1910'da bu gerekçeleri ileri sürerek kendilerine göç etmek için izin isteyen Rumlar, 1909'da hükümet binasında ve tapu dairesinde çıkan yangın nedeniyle 3 senedir askerlikleri tehir edilmiş ve yeni yapılan sayımda askere alınacaklar belli olduktan sonra Erzurum'a göç edeceğiz diyerek 30 bin kuruş öşür veren 10 bin lira kıymetindeki arazilerini birkaç yüz liraya satarak askeriye haber vermeden Bayburt üzerinden Rusya'ya göç etmişlerdi. Dahiliye Nezaretinin 15 Eylül 1911 tarihli yazısında bildirildiği üzere bu şekilde 600 kişi olan köy nüfusunun 330'u göç etmişti¹⁶⁵.

C-) GÖÇ ESNASINDA MEYDANA GELEN OLAYLAR

Daha önce belirttiğimiz üzere, yüzellibin muhacirin iskan edildiği Batı Anadolu'da yoğun olarak 1914 Mayısından itibaren Rumlara yönelik saldırı ve göçe zorlama gibi olaylar meydana gelmeye başlamıştı¹⁶⁶. Aslında II.Meşrutiyetten itibaren Çakırcalı gibi bir çok çetenin hüküm sürdüğü ve bir türlü asayişin sağlanamadığı Batı Anadolu'da¹⁶⁷ Balkan Savaşı sonrasında da özellikle de Aydın Vilayetinde asayişsizlik hüküm sürüyordu. Savaş sonrası döneme ait vukuat cetvellerindeki kayıtlarda yerli İslam ahalinin kendi arasında bile başta adam öldürme ve yaralama olmak üzere; hırsızlık, darp, fiili şen'i, tehdit, cünha (cezayı gerektiren fiil) gibi bir çok suç vakasının meydana geldiği görülmektedir¹⁶⁸. Hatta bunlar içerisinde adam öldürme vakalarının oldukça yoğun olması dikkat çekmektedir¹⁶⁹. Ayrıca muhacirler ile yerli İslam ahali arasında da meydana gelmiş olan vakalara da rastlanmaktadır.

Suç oranın çok yüksek olduğu vilayette Mayıs ayına kadar olan zaman dilimi içerisinde Rumlarla İslamlar arasında meydana gelen vaka sayısı ise oldukça

¹⁶⁵ Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen yazı, 2 Eylül 1327 (15/09/1911); BOA. DH. İD. 21-1/39, Lef. 4-5

¹⁶⁶ Aydın Vilayeti Mayıs ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 53/14

¹⁶⁷ Bkz. Sabri Yetkin, Ege'de Eşkiyalar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1997

¹⁶⁸ Aydın Vilayeti Teşrin-i Evvel-Şubat (Ekim-Şubat) 1329 tarihli vukuat cetvelinde belirtilen adli olay kaydına göre; vilayet dahilinde Nisan ayından Ekim ayına kadar herhangi bir adli olaya karışmış İslamlardan 963, Rumlardan 178, Ermenilerden 286 kişi bulunmaktaydı. Kasım ayında; İslam 946, Rum 111, Ermeni 192. Aralık ayında; İslam 669, Rum 111, Ermeni 225. Ocak 1914'te İslam 835, Rum 101, Ermeni 240. Şubat 1914'te İslam 935, Rum 100, Ermeni 202. BOA. DH.EUM. MTK, 20/25

1330 (1914) Nisan ayı vukuat cetvelinde İslam 213, Rum 82, Ermeni 4. BOA. DH.EUM. MTK, 27/17

¹⁶⁹ 1329 yılı Kanun-u evvel ayı (Aralık) istatistik cetveli, BOA. DH.EUM.MTK,30/16

sınırlıdır¹⁷⁰. Cetveller, Trakya'nın Osmanlı idaresine geçmesinden sonra karmaşa ve kaos yaşanırken dahi Batı Anadolu'da Müslümanlarla Rumlar arasında herhangi bir olay yaşanmadığını ortaya koymaktadır. Rum yıkıcı faaliyetlerinin merkezi haline gelen Ayvalık'ta bile savaş sonrasında 1913 Ağustos ayından 21 Ocak 1914'e kadar Edremit'te bir Rum'un faili meçhul bir olayda evinin önünde öldürülmesinden başka bir olaya rastlanmamaktadır¹⁷¹. Kısaca söylemek gerekirse, göç öncesi Batı Anadolu'da Rumlara yönelik ciddi anlamda bir asayişsizlik söz konusu değildir.

Yalnız göç havasının burada da yaşanmaya başlamasıyla birlikte Mayıs ayından itibaren Müslümanlarla Rumlar arasında Trakya'dakine benzer olaylar ve asayişsizlik yaşanmaya başladı. Trakya Rumlarının göç etmesi Batı Anadolu'da ki Rumların da büyük bir tedirginlik duyarak göç etmek üzere harekete geçmelerine neden olmuştu. Yalnız Rumlar açısından tedirginliğin ve göçün asıl sebebi sayıları yüzelli bini bulan Balkan muhacirleriydi. Deniz yoluyla Makedonya'dan Anadolu'ya taşınan muhacirler yoğunluklu olarak İzmir'den Anadolu'ya çıktığı için Batı Anadolu'ya iskan edilen muhacir sayısı diğer yerlerden oldukça fazlaydı. Hükümet de takip ettiği iskan siyaseti gereği, adaları ele geçirerek Anadolu'yu ciddi oranda tehdit etmeye başlayan Yunanistan'a karşı tedbir olarak bu muhacirlerin büyük kısmını Aydın Vilayeti'ne iskan ediyordu. Bu tarz bir iskan siyaseti Anadolu güvenliğini sağlamak açısından gerekli olsa da Rumları oldukça rahatsız etmişti.

Rumlar Makedonya'da Yunanistan'ın zulümlerine uğrayan bu insanların kendilerinden intikam almalarından korkuyorlardı. Nitekim böyle de oldu; Trakya'dan sonra Batı Anadolu'da da muhacirler ile Rumlar arasında sorunlar yaşanmaya başladı. Zaten her şeylerini kaybetmiş olmanın verdiği ruh haliyle hareket eden ve yaşadıklarından dolayı Yunanlara ve Rumlara karşı kin ve nefret duyan muhacirlerle Rumların hiçbir sorun çıkmadan birlikte yaşayabileceklerini düşünmek neredeyse imkansızdı. Muhacirler Rumlardan intikam almak ve zorla göç ettirilmiş

¹⁷⁰ Aydın Vilayeti'nin 1329 yılı Temmuz Ağustos aylarına ait vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 54/3

Aydın Vilayeti'nin 1329 yılı Haziran ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 58/26

Konya Vilayeti 1329 yılı Eylül ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 59/19

Karesi Mutasarrıflığı 1329 yılı Ağustos ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 50/17, Lef. 12,16

Hüdavendigâr Vilayeti 1914 yılı Nisan ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 77/1

¹⁷¹ Karesi Mutasarrıflığı 1329 yılı Kanun-u Sani vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 61/13, Lef.4.

olmalarına mukabele olarak Rumları da Anadolu'dan göç ettirmek istiyorlar; bu amaçla da Rumlar üzerinde baskı kurmaya çalışıyorlardı.

Tabii ki bu göç veya göç ettirme baskısı sadece muhacirlerle sınırlı değildi. Savaş sırasında Yunanistan'ı destekleyen Rumların ihanetiyle karşı karşıya kalmış olan yerli ahali, Makedonya'dan ve adalardan Müslümanların göç ettirilmesine karşılık olarak Yunan işbirlikçileri olarak gördükleri Rumların da Anadolu'dan göç ettirilmesi fikrini benimsemişti.

İşte bu şartlar altında meydana gelen Rum göçü esnasında, Marmara sahillerinden Batı Anadolu sahillerine kadar oldukça geniş bir alanda özellikle de Aydın Vilayetinde ciddi anlamda bir asayiş sorunu ortaya çıkmış, karmaşa ve kaos yaşanmaya başlamıştı. Bu asayişsizliğin bir boyutunu ahali tarafından Rumların göç etmeye zorlanması ve göç eden Rumlara karşı yapılan gasp ve yağma hareketleri teşkil ediyordu. Diğer boyutunu ise göç amacıyla ayağa kalkan Rumların İslam ahaliye ve muhacirlere saldırması, gizli tertibatlar, çeteler kurarak askerlerle çatışmaya girmesi ve adalardan gelen Yunan eşkıyalarıyla işbirliği yaparak köylere saldırımları oluşturuyordu.

Asayişsizliğe neden olan bu iki sorundan öncelikle ilkinin ele aldığımızda Aydın Valisi Rahmi Bey'in 20 Mayıs 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazısında belirttiği üzere, göç esnasında vilayetin bazı mahallerinde büyük bir karmaşa ve kaos meydana gelmiş; İslam ahali arasında Rumlardan intikam alma duygusu ortaya çıkmış ve bu kaos ortamında her iki taraftan ölenler olmuştu¹⁷². Ayrıca olayların yoğunlaştığı Haziran ayına dair hazırladığı vukuat cetvelini Dahiliye Nezaretine gönderen Rahmi Bey cetvelle birlikte gönderdiği notunda, yaşanan olaylar nedeniyle vilayetin bazı yerlerinin siyasi mahal haline geldiğini ve bu karışıklıktan dolayı bir çok kişinin yakalanamadığını belirtmekteydi¹⁷³. Valinin bu sözlerinden ve aşağıda ortaya koyacağımız belgelerden göç esnasında ortaya çıkan karışıklıkla birlikte bazı kişilerin göç eden Rumlara saldırdıkları, öldürme ve yaralama vakalarının meydana geldiği anlaşılmaktadır.

¹⁷² Aydın Valisi Rahmi Beyin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 35112 nolu tahrirat 7 Mayıs 1332 (20/09/1916); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 14/2, Lef.3

¹⁷³ Vali Rahmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 9 Eylül 1330 (22/09/1994); BOA. DH.EUM.MTK, 48/43, Lef. 1

Bu tür hadiselerin yanında Rumların mallarını terk etmiş olmalarından faydalanmak isteyen kişiler gasp veya yağma olaylarına karışmaktaydılar. Hükümet terk edilen malları korumaya çalışsa da göçün yoğun olduğu yerlerde bu tip yağma olayları meydana geliyordu. Bursa Valisinin gönderdiği 30 Haziran 1914 tarihli şifrede, göç etmek için sahile inen Bursa merkez, Mudanya Karacabey Rumlarının geride bıraktıkları evlerin, malların ve mahsullerin tahrip edildiğini bildirmişti¹⁷⁴. Bu tarihte göçü önlemek için sıkı önlemler alan, göçe kalkışanları köylerine iade eden hükümet de perişan durumlarından dolayı bu Rumlara 300 lira para yardımında bulunmuştu¹⁷⁵.

Göç esnasında Rumlara karşı meydana gelen bu saldırılar asayiş bozmakta ve Rumları göçe zorlamaktaydı. Aşağıda da ele alınacağı üzere hükümet bu saldırılara göz yummamakta ve yakalanan saldırganları divan-ı harbe sevk ederek cezalandırmaktaydı¹⁷⁶.

Asayişsizliğin ikinci boyutu da göç eden Rumların neden olduğu olaylardı. Savaş zamanında büyük şekavet olaylarına karışan, silahlı çeteler kuran, Yunan çeteleriyle birleşerek sahil güvenliğini tehlikeye sokan Rumlar göç ederken de bu faaliyetlerine devam etmekteydiler.

Rumlar tarafından gerçekleştirilen şekavet olaylarını göç ederken ve geride kalan Rumların gerçekleştirdiği olaylar olarak iki şekilde ele almak mümkündür. Göç eden Rumlar giderken yerli İslam ahaliye ve muhacirlere saldırarak onlardan bazılarını öldürmekteydi.Örneğin 10 Haziran 1914 tarihli şifresinde Karesi Mutasarrıfı, Ayvalık göçü sırasında Rumlardan ve Müslümanlardan birer kişi

¹⁷⁴ Vaka adedine çok rastlanmasa da göç esnasında meydana gelen diğer bir olay da kız kaçırma hadisesiydi.Elimizdeki belgeler içerisinde Ayvalık'ta meydana geldiği görülen bir hadisede, Burhaniye'de Rumların Karaağaç köyünden göçleri esnasında iki hemşire iki kişi tarafından kaçırılmıştı.Mutasarrıf Reşit Bey Burhaniye'nin Karaağaç Köyünden İstirati'nin iki kızından birinin Hacı Bayram, diğerinin de Hacı Mustafa isimli şahısların evlerinde olduğunun tespit edildiğini ve bu kişilerin kızlarla yakalanarak adliyeye teslim edildiğini bildirmektedir.Karesi Mutasarrıfı Reşit Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mayıs 13330 tarihli ve 243 nolu şifre; BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef.8

Ayrıca adliyeeye sevk edilen bu kişilerden birisinin kaçırdığı kıza tecavüz ettiği anlaşılmıştı.Talat Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 30 Mayıs 1330 (12/061914); BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 32

¹⁷⁵ Talat Paşa'dan Sadarete gönderilen 19 Haziran 1330 tarihli yazı; BOA. A.AMD. MV, 104/31

Talat Paşa'dan Sadarete gönderilen 19 Haziran 1330 tarihli yazı, BOA. DH.KMS, 19/69, Lef. 1/1

Hüdavendigar Vilayetinden alınan 17 Haziran 1330 tarihli şifre, BOA. DH.KMS, 19/69, Lef. 2

¹⁷⁶ Talat Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1330 tarihli şifre, BOA. DH.KMS, 19/68, Lef.19

öldüğünü bundan başka dört yaralama hadisesinin meydana geldiğini bildiriyordu¹⁷⁷. Bundan başka, Muhaberat ve Tensikat Şubesine gönderilen vukuat cetvelindeki kayda göre, 27 Haziran'da Kuşadası'nda bir Rum yedi Arnavut muhacirini öldürmüştü. Ayrıca Karaburun'da da iki İslam öldürülmüştü¹⁷⁸. Bu vakalar göç eden Rumların da karışıklıktan istifade ile intikam alma gayesiyle yerli İslam ahali ve buralara iskan edilen muhacirlere saldırdıklarını göstermektedir.

Göçmen Rumların neden olduğu sıkıntılar bununla sınırlı değildi; indikleri sahillerde yolları kesmekte, telefon ve telgraf hatlarına zarar vermekte, hatta kendi güvenliklerini sağlamaya çalışan, göçü engellemek için uğraşan asker ve polisler bile saldırmakta, onlarla silahlı çatışmaya girmekteydiler. Bursa'nın Karacabey ve Mudanya taraflarında yaşanan göç hadisesinde, hiçbir nasihati dinlemeyen Karacabey Rumları Mudanya'ya doğru akın akın inmeye başlamışlardı. Rumlar Tırilya civarından itibaren hakim noktaları tutarak telefon ve telgraf hatlarını kesmişler, yolları tutarak kendilerinden başka kimsenin sahile inmesine müsaade etmemişlerdi¹⁷⁹.

Hükümetin göçü durdurmak istemesine de karşı çıkan Rumlar göçe engel olmaya çalışan askerlere bile saldırmaktaydılar. Karacabey'de yaşanan ilginç bir olay da (20 Haziran 1914); Karacabey civarında tahkikat yaparak asayişini sağlamaya çalışan askerlere Karaağaç köyü Rumları; burada vukuat var diyerek yalan bir haber göndermişlerdi. Askerler köye yaklaştıklarında ise Rum asker kaçaklarından oluşan bir çete askerlere saldırmış ve çatışma meydana gelmişti. Jandarma kumandanına bir kurşunun isabet ettiği çatışmada daha sonra saldırganlar kaçmayı başarmışlardı¹⁸⁰. Gemlikte ise gizli bir örgüt kuran Rumlar, polise saldırmışlar ve bir komiseri öldürmüşlerdi¹⁸¹.

Göç etmeyip de geride kalan Rumlar da daha önceden yaptıkları şikayet olaylarına aynı şekilde devam etmekteydiler. Her şeyden önce sahil kesiminde yaşayan Rumların adalardan gelen Yunan eşkıyalarıyla birlikte hareket ettikleri, sahil

¹⁷⁷ Karesi Mutasarrıfı Reşit Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mayıs 1330 tarihli ve 243 nolu şifre; BOA.HR.SYS, 2034/5, Lef. 8

¹⁷⁸ Aydın Vilayeti 1914 Haziran ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 45/13

¹⁷⁹ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden İzmir'de bulunan Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderilen şifre, 4 Tanin, "Bursa'da Muhaceret", 5 Haziran 1330 (18/06/1914)

¹⁸⁰ Tanin "Bir Taarruz Daha", 7 Haziran 1330 (20/06/1914)

¹⁸¹ İkdam, "Talat Beyle Mülakat", 28 Haziran 1330 (),

güvenliğini sağlamaya çalışan askerlerle çatışmaya girdikleri görülmekteydi. Bazen Yunan gemilerinin getirerek sahillere çıkardığı bazen de kayıklarla adalardan gelen eşkıyalar Batı Anadolu sahillerine saldırıyorlardı. Çok yoğun bir şekilde İzmir sahillerine çıkan Yunan eşkıyaları köylere saldırmakta, karakolları basmakta, insanları kaçırmakta ve hayvan hırsızlığı yapmaktaydı. Rumlar da bu Yunan çeteleriyle işbirliği yapmakta, sahillerde devriye gezen askerlerle çatışmaya girmektedirler¹⁸². Vilayetin Haziran ayı vukuat cetvelindeki bir olayda Kuşadası'nda 13 silahlı Rum, sahilde devriye gezen seyyar jandarma müfrezesine saldırmıştı.Çıkan çatışmada bunlardan 12'si ölü biri de yaralı ele geçirilmişti¹⁸³.

Bunlardan başka Rumlar, köyler arasında devriye gezerek güvenliği sağlamaya çalışan asker ve polisler de saldırmaktaydılar. Örneğin İkdam Gazetesinin 17 Haziran 1914 tarihli nüshasında “Cinayetler Devam Ediyor” başlıklı haberde, Urla'ya iki buçuk saat mesafedeki Gülbahçe, Uzunkuyu ve Sukud köyleri arasında devriye gezen 8 kişilik bir jandarma müfrezesi,80 kişilik bir Rum çetesinin saldırısına uğramış, çıkan çarpışmada bir jandarma yaralanmıştı.Saldırganlardan 10 kişi yakalanmış diğerleri ise kaçmıştı¹⁸⁴.

Güvenliği sabote etmeye çalışan Rumlar aynı zamanda karakol baskınları da düzenlemekte, rüsumat idaresi gibi resmi kurumları da abluka altına almakta¹⁸⁵ asker ve ahaliden bazı kişileri dağa kaldırmakta¹⁸⁶, tren raylarına zarar vermeye çalışmaktaydılar¹⁸⁷. Kiliselerde silah depolarının ortaya çıkarıldığını¹⁸⁸, Rumların

¹⁸² İkdam gazetesinin 16 Haziran 1330 tarihli nüshasında “Yine Yunan Eşkiası” başlıklı yazıda; Çeşme civarında Yunan eşkıyasının saldırması üzerine askerlerin sevk edildiği ve şiddetli bir çarpışmanın yaşandığı bildirilmektedir.

Yine aynı gazetenin “Karaburun'da Hadise” başlıklı haberinde 12 Haziran 1914 tarihinde Karaburun sahiline çıkan eşkıya çetesinin Karahisar mevkiinde jandarmayla çatıştığı ve bir jandarma, bir kolcunun öldüğü, iki jandarmanın ise yaralandığı bildirilmektedir. İkdam 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

¹⁸³ Aydın Vilayeti 1914 Haziran ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 45/13

Aydın Vilayeti 1914 Ağustos ayı vukuat cetveli, BOA. DH.EUM.MTK, 61/14, Lef 35

¹⁸⁴ İkdam 4 Haziran 1330 (17/06/1914)

5 Temmuz 1914 tarihinde Tanin gazetesinde yayınlanan başka bir haberde ise Karaburun Karareis köyünde 30 kişilik bir Rum çetesiyile müsademe olduğu haber verilmektedir. 22 Haziran 1330, (05/07/1914)

¹⁸⁵ İkdam, “İzmir'de Vakayi” 4 Haziran 1330, (17/06/1914)

¹⁸⁶ İzmir'de 1 Temmuz 1914'te Karaburun Denizgiran limanında iki Rizeli gemici Rum eşkıya tarafından dağa kaldırılmıştır.İkdam 19 Haziran 1330 (02/07/1914)

5 Temmuz 1914 tarihinde ise yine Denizgiran'da bir askerin dağa kaldırıldığı ve kendisinden haber alınmadığı bildirilmiştir. Tanin 22 Haziran 1330 (05/07/1914)

¹⁸⁷ İkdam, “Vilayet Haberleri Aydın”, 19 Haziran 1330 (02/07/1914)

güvenliğini sağlamaya çalışan asker ve polisler saldırdıklarını, çeteler kurduklarını bunların karşısında İslam ahalinin de onları göçe zorladığını göz önüne aldığımızda göç zamanında sahillerde ne kadar büyük bir karmaşıklık ve asayişsizlik yaşandığı anlaşılacaktır.

D-) YUNANİSTANIN RUM GÖÇÜNE TEPKİSİ

Trakya daha sonra da Batı Anadolu'daki Rumların adalara ve Yunanistan'a göç etmesi Osmanlı-Yunan ilişkilerini Balkan Savaşından sonra tekrar kopma noktasına getirmişti. Savaşın bitmiş ve Atina Antlaşmasının imzalanmış olmasına rağmen hâlâ daha iki devlet arasında barış ortamı tesis edilememişti. Bunun da en önemli iki sebebi; Ege adaları ve Müslüman göçü sorunuydu.

Yunanistan'ın işgali altına giren Ege adalarının kime ait olacağı sorunu I. Balkan Savaşından Dünya Savaşına kadar geçen süre içinde bir türlü halledilemeyen bir konuydu. I. Balkan Savaşından sonra imzalanan Londra Antlaşmasında adaların kaderinin büyük devletler tarafından belirlenmesine karar verilmişti. II. Balkan Savaşından sonra imzalanan Bükreş Antlaşmasında, daha sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalanan Atina Antlaşmalarında da bu karar aynen tekrar edilmişti. Mesele büyük devletlerin kararına havale edilmişti ama bir yandan da Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında da ikili görüşmeler devam etmekteydi. Ancak ikili görüşmelerden bir sonuç çıkması mümkün değildi. Çünkü Megali İdeayı gerçekleştirmek için yayılmacı politikalarına devam eden ve Anadolu'ya çıkma planları yapan Yunan hükümeti, hiçbir şekilde ele geçirdiği adaları geri Osmanlı Devletine bırakmayı düşünmüyordu. Avrupa'da adaların Yunanistan'a bırakılması için yoğun bir propaganda faaliyeti yürüten Yunan hükümeti, Mora yarım adasına oldukça uzak olan bu adaların hem coğrafik hem de demografik açıdan Yunanistan'a ait olduğunu iddia ediyordu. Buna karşın Batı Anadolu sahillerinin kıyısındaki adaların Anadolu güvenliğinin sağlanması için hayati öneme sahip olduğunu belirten İttihat ve Terakkiise, adalardaki Rum nüfusunun İslamlardan fazla olmasına rağmen

¹⁸⁸ Tanin, "Kilisede Silah Deposu- Muhacerete Teşvik", 7 Haziran 1330, (20/06/1914); Gazetede yayınlanan habere göre; Bursa'da 19 Haziran tarihinde Bursa Başköy kilisesinde bir silah deposunun ortaya çıkarıldığı ve silahların müsadere edildiği ayrıca Rumları göçe teşvik edici resmi belgelerin de ele geçirildiği bildirilmektedir.

adaların coğrafik açıdan Anadolu'nun doğal bir uzantısı olduğunu iddia ediyor ve bu noktaların büyük devletler tarafından takdir edileceğini umuyordu.

Büyük devletlerin kararını açıkladığı 14 Şubata kadar bir tarafın vermek diğer tarafın da almak veya vermemek için büyük çaba harcadığı adalar konusu iki devlet arasında çok ciddi bir ihtilaf konusu haline gelmişti. Avrupa devletlerinin adaların Yunan işgalinde kalmasını istediğini bilen İttihat ve Terakki, böylesi bir durumda Yunanistanla yeni bir savaşa girmekten çekinmeyeceğini açıkça ifade ediyordu. İttihat ve Terakki böyle yaparak İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı, Bozcaada ve Gökçe ada haricinde Sakız, Sisam, Midilli ve diğer adaların Yunanistan'a bırakılması kararını baştan kabul etmeyeceğini göstermeye çalışıyordu.

Aslında II. Balkan Savaşında Trakya'nın geri alınma başarısı hükümetin kendine güven duygusunu yerine getirmiş ve adaların da geri alınabileceği umutlarını yeşertmişti. Bundan dolayı da hükümet adaları Yunanistan'a vermeyi planlayan Avrupa devletlerine karşı Yunanistanla bir savaştan kaçınmayacağını açıkça söylüyordu. Avrupa'nın desteğini alan Yunanistan da aynı şekilde, İttihat ve Terakki adaların Yunanistan'a ait olduğunu kabul etmediği takdirde savaşla bunu kabul ettireceğini söylüyordu. Karşılıklı restleşmeler neticesinde her iki hükümet çıkacak bir savaşın karadan ziyade denizlerde gerçekleşeceği ihtimalinden dolayı büyük bir donanma yarışına girdiler. Bir yandan görüşmeleri devam ettiriyorlar diğer yandan da en kısa bir zamanda güçlü bir donanmaya sahip olmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Ancak İttihat ve Terakkinin savaş tehdidi İngiltere'yi adaları Yunanistan'a bırakma kararından caydırmamıştı. İngiltere'nin görüşü diğer devletler tarafından da onaylanınca 14 Şubat 1914'te Bozcaada ve Gökçeada dışındaki adaların tamamı Yunanistan'a bırakılmıştı.

Böylelikle İttihat ve Terakkinin, ileri sürdüğü haklı gerekçeleri takdir edecekleri ümidiyle büyük devletlerin kararına havale edilen bu hayati mesele, bütün beklentilerin aksine, Osmanlı Devletinin aleyhine sonuçlanmış oldu. Böyle bir kararın oldukça adaletsiz olduğunu ifade eden İttihat ve Terakki Avrupalı devletlere,

alınan bu karara uymayacağını¹⁸⁹ve bundan sonra görüşmelerin Yunanistanla yürütüleceğini bildirdi¹⁹⁰.

Yunanistanla yapılan ikili görüşmelerde de hükümetin en büyük amacı, Sakız ve Midilli konusunda Yunanistan'dan ödünler koparmaktı. Bu dönemde Yunanistan'ın Avrupa devletlerinden, Osmanlı Devletinin adaları geri almak üzere harekete geçeceği, bunun için de hem adaların güvenliği için Avrupalıların güvence vermelerini¹⁹¹ ve Batı Anadolu'yu silahsızlandırmalarını¹⁹² istemesinden dolayı savaşçı tutumunu yumuşatmak zorunda kalan İttihat ve Terakki, Avrupa'nın bu yönde bir adım atmamasını sağlamaya çalışıyordu¹⁹³. Daha az savaştan bahsederek dostluk ilişkisini geliştirmek istediğini vurguluyordu. İki görüşmelere ağırlık vererek Yunanistan'ın Sakız, Sisam ve Midilliği geri vermesini sağlamaya çalışıyordu.

İki devlet arasındaki ilişkilerin bozuk olduğu ve savaş hazırlıkların yapıldığı bir bu dönemde bir de Trakya ve Batı Anadolu Rumlarının Yunanistan'a göç etmeye başlaması ilişkilerin iki devlet arasındaki gerginliği hat safhaya çıkarmıştı.

Aslında göç sorunu Balkan Savaşıyla birlikte başlamıştı. Osmanlı Devletini Balkanlardan atan Balkan Devletleri savaşla birlikte buralarda yaşayan Müslümanları da almak için yoğun bir çaba içerisine girmişlerdi. Bu devletler içerisinde en aşırıya kaçan Yunanistan, Osmanlı ülkesindeki Rumların göç etmeye başladığı zamana kadar binlerce Müslümanı zorla Anadolu'ya göç ettirmişti ve ettirmeye devam ediyordu. Her zaman Yunanistan'ın yanında yer alan büyük devletler bu meseleye duysız kalınca Avrupa'nın gözü önünde gerçekleşen bu Müslüman göçü Müslüman göçü bir sorun haline dönüşmemişti.

Uyguladığı baskı ve şiddet politikasıyla Müslümanları göç ettirmeye devam eden Yunan hükümeti Osmanlıdaki Rumlar göç etmeye başladığında buna çok büyük

¹⁸⁹ Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'dan İstanbul'daki altı büyük devlet büyükelçilerine nota, 16 Şubat 1914, Bilal Şimşir, **Ege Sorunu**, s. 402

¹⁹⁰ Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'dan Londra Büyükelçisi Tefik Paşa'ya genelge, 21 Şubat 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 418

¹⁹¹ Atina elçisi Galip Kemali Beyden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya telgraf, 21 Şubat 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 419

¹⁹² Paris Büyükelçisi Rifat Paşa'dan Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya telgraf, 9 Nisan 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 453

¹⁹³ Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'dan Londra Büyükelçisi Tefik Paşa'ya genelge, 8 Nisan 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 451

Paris Büyükelçisi Rifat Paşa'dan Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya telgraf, 7 Nisan 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 451

tepki gösterdi. İlk tepki İttihat ve Terakkinin Rumları baskı ve şiddet uygulayarak göç ettirdiği ve Rumların katliama uğradığı şeklindeydi. Atina gazeteleri göçün meydana geldiği yerler hakkında her gün katliam haberleri yayınlıyorlardı. Yunan hükümetinin teşviki ile yayınlanan bu katliam haberleri Yunan kamuoyunu galeyana getiriyordu.

Gazetelerin yürüttüğü bu katliam kampanyaları iki devlet arasındaki gerilimin her geçen gün daha da artmasına neden oluyordu. Yunan gazeteleri yapmış oldukları haberlerde özellikle İttihat ve Terakki hükümetinin bilinçli bir şekilde Rumlara baskı uyguladığını ve onları zorla göç ettirdiği vurguluyordu. Atina gazeteleri gibi Anadolu'dan Yunanistan'a gelmiş olan göçmen Rumlar da Anadolu'nun durumun çok ciddi olduğunu; kadınlara tecavüz edildiğini çocukların öldürüldüğünü, mallarına hükümet ve ahali tarafından el konulduğunu söylüyorlardı. Yunan kamuoyunu Anadolu'da Rumların çok geniş bir baskı ve katliama maruz kaldığına inandırmaya çalışan göçmen Rumlar seslerini duyurmak için aynı zamanda cemiyetler kurup mitingler düzenliyorlardı. Mitinglerde yapılan konuşmalarda Türklere ve İttihat ve Terakki hükümetine ağır hakaretler yapıyorlar, ayrıca Hellenizm üzerine yeminler ediyorlardı.

Örneğin göçmen Rumlar tarafından kurulan cemiyetlerin en önemlisi olan "Trakya Cemiyetinin" Nisanın 26'sında Selanik'te kiliseye çevrilen Ayasofya Cami bahçesinde düzenlediği bir mitingde, Ranfos isiminde bir Rum, topluluğa şunları söylemişti: "Pek uzak olmayan bir gelecekte şanlı kralımız Konstantin İstanbul'a muzafferden girdikten sonra barbarların gayrimeşru hareketlerine nihayet verecek ve patriğimiz tarafından parlak ve muhteşem bir surette karşılanacaktır. Sabr ve sebat ediniz, Tanrı düşmanlarımızı kahredecektir" .

Bu konuşmadan sonra cemiyet reisi Andonyadis ise daha ağır hakaret ve ithamlarda bulunarak şunları söylemişti:

Şarki Trakya'daki genç Türkler tarafından Rum milletdaşlarımıza uygulanan mezalimden dolayı pek müteessiriz. Barbar ve haydut Osmanlı memurlarının gözü önünde ika edilen mezalim, baskı, şiddet ve rezaletlerden kurtulmak için şehrimize her gün binlerce göçmen gelmekte olduğunu görüyoruz. Barbar Türkler! Trakya'daki her şeyi harab etmektedirler. Barbar Türklerin çeteleri Osmanlı memurlarıyla birlikte Şarki Trakya'daki Rum mekteplerini, köylerini, muhasara

ettikten sonra Rumların mal ve mülklerini yağma ediyorlar, biçare Rumları aç ve çıplak bir halde Tekfurdağı, ereğli sahiline kadar sürmektedirler. Türkler idareleri altındaki Hristiyanları asırlardan beri taziyik ede ede barbarlık ve denaatten maada başka bir iş görmemişlerdir. Her türlü hukuk-u tabiye ve mevzuiyeyi ayaklar altına almışlardır. İstanbul sokaklarından köpekleri taltif ve mutlu eden, beşeriyeti hiç menzilesine indiren ve dinlerine bağlılıkları yüzünden Rumlara gayz ve nefret duyan bir kavmin çok zaman yaşaması kabil değildir. Türkler İtalya tarafından Trablus ve Bingazi'den atıldıkları gibi ahiren Epir, Makedonya ve Adalardan da mahrum edilmişlerdir. Girit meselesi, Avrupa'daki vilayetlerin kaybedilmesine neden olmuştu. Şimdi dahi Adalar meselesi yüzünden tamamen bir harabiyet ve yok oluş onları bekliyor.

Son felaketten sonra Türklerin akıllanacağını zannetmiştik. Fakat kudurmuşçasına Rumlara saldırmaktadırlar. Türklerin takip ettikleri siyaset Türkiye'yi yok olmaya doğru sürüklüyor. Onlar Yunan ordusunun muzaffer olması sayesinde Edirneyi geri almışlardır. Böyle olduğu halde arsızlaşarak Rumlara saldırmaya başladılar. Edirne'nin alınmasıyla Zalofi'deki katledilen kadın ve çocukların kanı caniler aleyhine aksi sedalar çıkartıyor. Tekfurdağı, Lüleburgaz, Kırkkilise, Babaeskide yapılan mezalim ıslah kabul etmez Türk kavminin özelliğini pek güzel bir şekilde gözler önüne seriyor. İstanbul'da şan ve şerefle parlayan patrikhanemiz, genç Türk denilen şeytanların siyasetini beyhude yerde tahfif etmek istiyor. Halbuki onların mahvı süratle devam ediyor. Hamiyet ve yakın olanları sevmek hasletinden bigane kalan Avrupa, Şarki Trakya'da cereyan eden mezalime seyirci kalıyor. Binaenaleyh biz Yunaniler Avrupa'nın bu lakaydlığı karşısında kurtuluşumuzu kendi kuvvetimize istinat ettirmeliyiz. Muharebe meydanlarında Yunan ordusuna kumanda ederek Yunanistan'ı Mesta Nehrine kadar genişleten büyük kumandan Konstantin Mavi Beyaz bayrağın az bir zaman zarfında Bizans surlarına dikilmesi ümidini bahşediyor, Yunanlılar arsındaki dayanışma eski ve barbar düşmanımıza karşı hukukumuzun müdafaası için kuvvet oluşturuyor.

Ey henüz daha kurtarılamamış olan Trakyalılar! Necib muavenet-i mütekabelemiz sayesinde Trakya'yı asla hatırdan çıkarmayınız. İçinizde beslediğiniz

*intikam duygusu çok geçmeden Trakya'yı şanlı ve serbest yapacaktır. Panhellenizm Trakyalıların destan zaferini yazacaktır*¹⁹⁴.

Cemiyet başkanı Andonyadis'in konuşmasında dile getirdiği İstanbul'un alınacağı Hellenizmin gerçekleştirileceği, Türklerin barbar olduğu ve Rumların zorla göç ettirildiği gibi sözler o zaman için Yunan kamuoyunda yaygın kanaati ortaya koymaktaydı. Benzer düşüncelere sahip olan Yunan hükümeti, Galip Kemali'nin belirttiği üzere, bu cemiyetin miting düzenlemesini ve yabancı devletler konsoloslarına nota vermesini el altından destekliyordu¹⁹⁵. Osmanlı Devletine açacağı bir savaşta kamuoyu desteğini oluşturmaya çalışan Yunan hükümeti, İttihat ve Terakkinin, Osmanlıyı ve Türkleri aşağılanan bu sözlerinden dolayı cemiyetin faaliyetlerinin durdurulması isteklerine sessiz kalmayı tercih etmişti¹⁹⁶.

Göçmen Rumların Türkler ve Osmanlı Devleti aleyhinde yürüttüğü ve Yunan kamuoyunu galeyana getiren bu kampanyalar henüz daha göç etmemiş Makedonya Müslümanları üzerinde de büyük bir baskı oluşmasına neden oluyordu. Anadolu'dan zorla göç ettirildiğini mallarına el konulduğunu iddia eden Rumlar, Müslümanları zorla evlerinden çıkararak mallarına el koyuyorlardı. Savaş zamanı Kafkaslardan ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinden getirttiği Rumları Müslüman köylerine iskan eden Yunan hükümeti, aynı politikaya devam ederek göçmen Rumları Müslümanların köylerine yerleştiriyordu. Kin ve nefretle Müslümanlara saldıran göçmen Rumlar da Müslümanları evlerinden çıkararak kendileri yerleşiyordu¹⁹⁷. İttihat ve Terakkiyi muhacirleri Rum köylerine ve evlerine iskan etmekle suçlayan Yunan hükümeti de, göçmen Rumların yapmış oldukları saldırıları

¹⁹⁴ Osmanlı Selanik Konsolosunun gönderdiği yazı, 30 Nisan 1914 tarihli yazının eki, HR.SYS, 2033/1, Lef. 61

¹⁹⁵ Atina Sefir Galip Kemali Bey'den Sadrazam ve Hariciye Nazırı Mehabetlü ve Devletlü Prens Sait Halim Paşa Hazretlerine gönderilen tahrirat, 3 Şubat 1915, BOA. HR. SYS, 2035/3, Lef. 12

¹⁹⁶ Selanik Konsolosunun gönderdiği mitingdeki konuşma metinleri ve cemiyet tarafından Avrupa devletleri konsoloslarına verilen protestonameler Bab-ı Ali Hukuk Müşavirliğinde müzakere edilerek; Atina Antlaşmasının 2. maddesi mucibice iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin yapılan anlaşma, muahede ve mukavelelerin tekrar mer'i olacağı ve 1897 muahedesininin 14. maddesinde, iki devlet kendi ülkesinde huzur ve emniyeti ihlal edebilecek tahrikat ve tesvilat vukuunu tecviz etmemeği taahhüt eyler diye muharrer bulunduğu gibi Devlet-i Âliye ve Osmanlı aleyhinde gerçekleştirilen tecavüzatın iki devlet arasındaki sulhe uygun düşmeyeceğinden, Trakya Komitesinin tahrikatının men edilmesi için Yunan hükümeti nezdinde teşebbüste bulunması için Atina Sefareti Seniyyesine talimat verilmesine karar verilmiştir. 5 Mayıs 1330 (18/05/1914); BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 64

¹⁹⁷ Atina Sefareti Seniyyesine Kavala Şehbenderliğinden 28 Nisan 1914 tarihiyle vürud eden tahrirat, BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 36
İkdam, 14 Haziran 1330 (27/16/1914)

önlemekten ziyade askerler aracılığıyla Müslümanları evlerinden zorla çıkarıyor, göçmen Rumları yerleştiriyor ve Müslümanların mallarını, bahçelerini ve tarlalarını Rumlara dağıtıyordu. Bu uygulama sadece Makedonya ile sınırlı olmayıp adalarda özellikle de en fazla tartışma konusu olan Midilli ve Sakızda da aynı olaylar yaşanıyor¹⁹⁸.

İttihat ve Terakkinin Müslümanların göç ettirildiği şikayetlerine; Müslümanların haklarının korunduğu, onların Hıristiyan bir idare altında yaşamak istemedikleri için kendi istekleriyle göç ettikleri hatta bu göçün dışarıdan yapılan teşviklerle gerçekleştiği cevabını veren Yunan hükümeti, şikayetlerin artması karşısında, Anadolu'da yaşanan hadiseleri mazur göstermek için Makedonya'da hadiselerinin bilinçli bir şekilde abartıldığını söylüyordu¹⁹⁹. Müslüman göçünde hiçbir sorumluluk kabul etmeyen Yunan hükümeti, aslında Rum göçünü, Osmanlı Devletine karşı ilan edeceği savaşın bahanesi olarak kullanmak istiyordu. Rum göçünü Avrupa'da, Anadolu Rumları katliama uğruyor şeklinde lanse etmeye çalışan Yunan hükümetinin en büyük amacı katliam haberleriyle Avrupa kamuoyunu ayağa kaldırmak ve bütün tepkilerin Türkler üzerinde yoğunlaşmasını sağlamaktı.

Yunan hükümetinin Anadolu'da Hıristiyanlara karşı çok büyük olaylar yaşandığına Avrupa'yı ikna etmesi büyük anlam taşıyordu. Çünkü bu sayede ya Osmanlıya karşı açacağı bir savaş için büyük devlerin onayını almış olacaktı, ya da Küçük Asya Sorununun varlığına Hıristiyan Avrupa'yı ikna edebilirse Osmanlıya karşı umumi bir savaş açılmasını sağlayabilirdi. Açılacak genel bir savaşta da çok kolay bir şekilde de Hellenizmi gerçekleştirecekti. Atina atmosferi hakkında günlük olarak İstanbul'a bilgi gönderen Galip Kemali Bey, Yunanistan'ın amacının eninde sonunda Osmanlı Devletine savaş açmak olduğunu ve sadece kendisinin değil Atina'daki bütün Avrupa devletleri temsilcilerinin de bu şekilde düşündüğünü bildiriyordu²⁰⁰.

¹⁹⁸ Karesi Mutasarrıfı Ayvalık'tan Midilli'ye giden Rumlar Yunan idaresi tarafından Müslümanların evlerine yerleştirildiğini bildiriyordu. Karesi Mutasarrıflığının Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Şubat 1330 (23/02/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 4/18, Lef. 2

Karesi Mutasarrıflığının Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 22 Teşrin-i Evvel 1330 (04/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 3/9, Lef. 1

¹⁹⁹ Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 115

İngiltere Atina Elçisi Sir. F. Elliot'tan Dışişleri Bakanı Sir E. Grey'e yazı, 22 Mayıs 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 499

²⁰⁰ Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 115

Osmanlı Devletinin donanmasını güçlendirmeden özellikle de İttihat ve Terakkinin İngiltere'ye sipariş ettiği "Sultan Osman" ve "Reşadiye" dretnotlarının gelmesinden önce Osmanlıya savaş açma planları yapan Yunan hükümeti, Mayıs ve Haziran aylarında hem kendi ülkesinde hem de etkili bir propaganda kampanyası içine girmişti. Sözde Hıristiyan katliamı haberlerinin Avrupa kamuoyunu ayağa kaldıracığını bildiği için ilk önce sefirlerinden buldukları ülkelerin gazetelerinde katliam haberlerini yayınlamalarını istiyordu. Atina'daki Avrupa gazetelerinin muhabirleri de her gün Dışişleri bakanlığına çağrılıyor ve Anadolu'daki mezalime ilişkin telgraflar veriliyordu²⁰¹. Bu şekilde bilgilendirilen muhabirlerde kendi ülkelerindeki gazetelerinde bu haberleri yayınlıyorlardı²⁰².

Yunanistan'ın yaptığı bu katliam propagandaları etkisini hemen göstermişti. Çünkü büyük devletler, Rumların İttihat ve Terakki hükümeti tarafından göç ettirildiğinden şikayet etmeye başlamışlardı.

"Balkan Savaşından beri Makedonya'dan göç eden Türklerin zulüm gördükleri anlaşılıyor. Türk göçleri, Rum göçlerinden daha önce başlamıştır. Kesin istatistikler yok. Bu karşılıklı göçler, Balkan Yarımadası tarihinin önemli bir olayıdır. Trakya'dan Rumların göçü, Hellenizm için ağır bir kayıp oluyor. Uzun süre, etnik sınırlarla coğrafi sınırları ahenkli olabileceği düşünülürse bu göçler belki Balkan Yarımadası ahalisi için hayırlı da olabilir" diyerek Makedonya'daki Müslümanların zulüm gördüklerini kabul eden ve bir nevi Rum göçünün Müslüman göçünün sonucu olduğunu söyleyen İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir. L. Mallet, yaşanan bu göçlerin uzun vadede Makedonya ve Batı Trakyanın millileşmesi sağlayacağı için faydalı olacağını söylemektedir. Elçiye göre Rum göçü Hellenizm

²⁰¹ Galip Kemali'den Sadrazam Said Halim Paşaya tahrirat, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914); BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 52

²⁰² Fransız matbuatından Tan Gazetesinin Atina Gazetelerine dayanarak verdiği haberlerde, "Osmanlı memurlarının Rumları göçe zorlamak için uyguladığı baskılar Yunan efkar-ı umumiyesini galeyana getirmiştir. Sulhun hemen akdinden sonra yeni düşmanlıkların ortaya çıkmasına neden olan bu duruma bir son vermesi için hükümetin memurlarına kati emir vermesi arzu olunuyor. Osmanlı kabinesi sulh arzusunda bulunduğunu pek çok defalar tekrar etmiş olduğundan samimiyetinden şüphe etmek istemeyiz. Bunun içindir ki Bab-ı Âli'nin bu hale bir nihayet vermek için düveli muazzamanın teşebbüsüne intizar etmeyeceğini ümid ediyoruz" yorumunu yapmaktadır. Bu yorumdan sonra gazete Tekfurdağı'nda Selçi Köyünün tamamıyla yağma edildiği haberini yayınlıyordu. Fransa'da yayınlanan diğer gazeteler de Atina matbuatından aktardıkları haberlerde, Rumların duçar oldukları bu baskılar karşısında Yunan hükümetinin ağır kararlar alacağını, Sakız ve Midilli adaların tahkim edileceğini ve hatta boğazları bile tahkim edeceğini bildiriliyordu. Fransa Matbuatından derlenen haberlerle ilgili Dahiliye Nezaretinin yazısı, BOA. DH. KMS, 19/46, Lef. 6

için bir kayıp olsa da en azından Makedonya'yı millileştirmeye çalışan Yunanistan ve diğer devletler için çok olumlu bir netice verecektir. Elçinin bu sözleri İngiltere'nin zulüm gördüklerini kabul ettiği Makedonya Müslümanları için İngiltere'nin niçin harekete geçmediğini de ortaya koymaktadır. Megali İdeaya her zaman için destek vermiş olan İngiltere Hellenizm için büyük kayıp olarak gördüğü fakat uzun vadede Balkan yarımadasının etnik birlikteliğini sağlayacak olan Trakya Rumlarının göçüne ses çıkarmıyordu. Yalnız Rum göçünün Anadolu'ya kayması neticesinde bu tavrını değiştiren İngiltere, İttihat ve Terakkiye Rum göçünü durdurması için baskı yapacaktı.

Yunanistan'ın etkilemeye çalıştığı bir diğer devlet de yine her zaman için kendisini desteklemiş olan Rusya idi. Ortodoks Rus halkının Rumlara katliam yapıldığı haberlerinden etkileneceğini bilen Yunan Dışişleri Bakanı İstrayet Petersburg Yunan Sefirine çektiği 29 Nisan 1914 tarihli telgrafta, sefirinden, Trakya Rumlarının uğradıkları baskı ve zulüm haberlerinin Rus gazetelerinde yayınlanması için elinden gelen gayreti göstermesini istemişti²⁰³. Nitekim Rusya Dışişleri bakanı Sazanof Osmanlı Petersburg Sefiri Fahrettin Beyle yaptığı bir konuşmada Trakya'dan göç den Rumlarla alakalı Rus konsoloslarının gönderdiği raporları ve Patrikhanenin şikayetlerini konu edinerek; *“Dostane ilişkileri devam ettirmek ve geliştirmek arzusunuzdayız. Efkar-ı umumiye Osmanîlere karşı hayır hahtır. Matbuat aleyhinize değildir. Şimdi Trakya Rumlarının muhaceretleri ve şikayetleri artarsa iki devlet arasından yanlış anlamalar ortaya çıkacaktır; biz böyle bir sonucu arzu etmiyoruz. Bizde 30 milyona yakın Müslüman var. Kırım kazan gibi yerlerde Müslümanların hicret ettikleri vaki olmadığı gibi bir şikayetleri de işitilmemiştir. Hepsi servet kazanyorlar. Biz onlardan memnunuz ve onlar da bizden. Bizim Rusya'da Müslümanlara ettiğimiz muameleyi siz de sizdeki Hıristiyanlara etseniz hiçbir sızlanmaya meydan kalmaz. Rica ederim Hükümet-i Seniyyenin dikkatini çekiniz! Bu meseleye bir son verilsin”* demişti²⁰⁴.

Üstü kapalı bir şekilde Rum göçü önlenmediği takdirde Osmanlı Rus ilişkilerinin bozulacağını söyleyen Sazanof Fahrettin Beyle 29 Nisan 1914 yaptığı bir

²⁰³ Yunan Dışişleri Bakanı İstrayet tarafından Petersburg Sefirine çekilen telgraf, 29 Nisan 1914; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 29

²⁰⁴ Osmanlı Petersburg Sefir-i Kebiri Fahrettin Beyden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 9 Mayıs 1914, HR.SYS, 2033/1, Lef. 38

görüşmede, Fahrettin Bey Makedonya'da yapılan baskı ve zulümlerden bahsettiği zaman, Makedonya'daki Rus Konsoloslarından bu yolda hiçbir malumat almadığını söylemişti²⁰⁵. Makedonya'daki olaylara bu kadar ilgisiz kalan Rusya'nın konsoloslarına Anadolu'da Rumların göç ettiği yerlerde tahkikat yaptırması ve göçmen Rumlara dağıtılmak üzere 10 bin ruble göndermesi²⁰⁶ Rusya'nın Rum göçü konusunda Yunanistan'ın yanında yer aldığını göstermekteydi.

Osmanlı Devleti Fransa Sefir-i Kebir-i Rıfat Paşa da, aynı Rusya'da olduğu gibi Fransız matbuatının da Yunan gazetelerinden alıntı yaparak katliam haberleri yayınladıklarını bildiriyordu. Sefir, Makedonya Müslümanlarına uygulanan zulümleri anlattığı söyleşilerin özetlerinin gazetelerde yer aldığını fakat, Yunanlıların heyecânâmez havadislerle gazeteleri doldurarak halkın hissiyatını tahrik etmek için gayret sarfettiğini; Yunanistan'ın bu kampanyalarına karşı Anadolu'da şikayete konu olan yerler hakkında matbuatın bilgilendirilmesi gerektiğini söylüyordu²⁰⁷.

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere Yunanistan, yapmış olduğu bu kampanyalarla Avrupa kamuoyunun desteğini arkasına almıştı ve bu destekle de savaşçı tutumunu daha da belirginleştirmişti. Osmanlı ile Yunanistan arasından arabuluculuk yaparak savaşı önlemeye çalışan Romanya Dışişleri Bakanı, İngiltere'nin Bükreş Büyükelçisi Sır. G. Barclay'a, Yunanistan'ın, İttihat ve Terakkinin İngiltere'ye sipariş ettiği Sultan Osman ve Reşadiye dretnotları gelmeden önce Türkiye'ye savaş açmak niyetinde olduğunu söylemişti²⁰⁸.

Sakız ve Midillinin kaybedilmesinin Türkiye'nin paylaşılması olarak gören İttihat ve Terakkinin, bu iki adayı geri almak için Yunan tehdidine karşı savaşa

²⁰⁵ Osmanlı Petersburg Sefir-i Kebiri Fahrettin Beyden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 nisan 1914, HR.SYS, 2033/1, Lef. 39

²⁰⁶ Osmanlı Petersburg Sefir-i Kebiri Fahrettin Beyden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 nisan 1914, HR.SYS, 2033/1, Lef. 29

²⁰⁷ Osmanlı Paris Sefir-i Kebiri Rıfat Paşa'dan vürud eden 7 Haziran 1914 tarihli telgraf; BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/1, Lef.1

Osmanlı Paris Sefir-i Kebir-i Rıfat Paşa'dan vürud eden 14 Haziran 1914 tarihli telgraf; BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 8

²⁰⁸ İngiltere'nin Bükreş Büyükelçisi G. Barclay'dan İngiltere Dışişleri Bakanı Sır. E. Grey'e telgraf, 30 Mayıs 1914. Bilal Şimşir, a.g.e., s. 509

Osmanlı Atina Sefiri Galip Kemali Beyden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya telgraf, 15 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 519

girmekten çekinmeyeceğini anlayan Avrupa devletleri,²⁰⁹ savaşı önleyebilmenin yolu olarak Türkiye'nin donanmasını güçlendirmesini engellemeye çalışıyor, bunun yanın da Amerika'dan iki savaş gemisi satın alan Yunanistan'a sadece savaş yapmaması telkininde bulunmakla yetiniyordu.

Hazırlıklarını tamamlayan Yunanistan, Haziran ortasına doğru Osmanlı Devletine savaş ilan etmek için fırsat kollar hale gelmişti. Yunan meclisinde 12 Haziranda ateşli bir konuşma yapan Venizelos;

“Türkiye’de meydana gelen olaylar dolayısıyla Yunan kalpleri gayet muzdarip ve müteessirdir. Pek çok zaman evvel işittik ki Trakya’da başlayan baskı ve kanunsuz hareketler bilahare Anadolu’ya yayıldı. Bu ana kadar tarihte emsali olmayan bir safhaya ulaştı. Bu baskılar asırlardan beri orada yaşamakta olan ahaliyi büsbütün imha etmek maksadına matuftur. Trakya’dan binlerce Rum Yunanistan’a gelerek yardım ve himaye talep ediyorlar. Bu son günlerde 20 binden fazla göçmen Anadolu’dan Yunanistan’a gelmiştir. Bundan maada 30 bin belki de 50 bin kişi daha hareket için Asya sahillerinde bekliyorlar.

Bütün göçmenler servetlerini evlerini arazilerini her şeylerini memlekette terk etmektedirler. Yunan hükümetin bu felaketzedelere yardımda kusur etmemektedir. Hükümet göçmenlere erzak ve lüzum olan vapurları göndermiştir. Lakin bir sual vardır hatırdadır. Bu kabil ahvalin devamı mümkün müdür? Bu ahvale daha uzun tahammül edebilecek mi ?

Tamiri gayri kabil sözleri ağızından kaçırmak istemem. Ahvalin vahamet kazandığını, hatta pek vahim olduğunu beyan etmeyi kendim için esaslı bir vazife addederim. Hükümet bu gibi ahval-i müessifeye nihayet verilmediği takdirde yalnız bedbaht göçmenlerin ahvaline acılamakla iktifa etmemeğe mecbur kalacağını bilir(şiddetli alkışlar)”²¹⁰, diyerek Rum göçü durdurulmadığı takdirde Osmanlı Devletine savaş açacağını söylüyordu.

Savaş açmaya kararlı fakat Avrupa’dan gelebilecek bir engellemeye karşı savaş ilan eden taraf olmak istemeyen Yunan hükümeti, mecliste bu ateşli

²⁰⁹ İngiltere’nin Viyana Büyükelçisi Sir M. De Bunsen’den Dışişleri Bakanı Sir. E. Grey’e yazı, 4 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 512

²¹⁰ İkdam, “Atina Ajansından”, 1 Haziran 1330 (1/06/1914)

konuşmanın yapıldığı gün İttihat ve Terakkiye bir nota vererek notaya gelecek cevabı beklemeye başlamıştı²¹¹.

Galip Kemali Bey böyle bir notanın veriliş amacının, Balkan Savaşında olduğu gibi Osmanlı Devletini savaş ilanına zorlamak böylece de harbin bütün mesuliyetini İttihat ve Terakki hükümeti üzerine yıkmak olduğunu söylüyordu²¹². Yunanistan'ın İstanbul Sefiri Mösyö Panas tarafından Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşaya verilen oldukça sert bu notada²¹³ Yunanistan; Önce Ayvalık'ın etrafının çeteler tarafından sarılmasından, Rumların zorla göç ettirilmesinden, mallarının ve evlerinin ellerinden alınmasından şikayet edilmekte sonra da Rumların bu durumuna bir an önce son verilmez, Rumların evlerine dönmelerine, evlerine ve mallarına sahip olmasına izin verilmezse Hükümet-i Kırالیye'nin bunlardan doğacak neticenin mesuliyetini kabul etmeyeceği bildirilmişti²¹⁴. Notada ileri sürülen

²¹¹ İkdam, "Yunanın Notası", 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

²¹² Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 117

²¹³ İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sır. L. Mallet, notanın oldukça sert ve katı bir dille kaleme alındığı yorumunu yapmaktadır. Sır. L. Mallet'ten İngiltere Dışişleri Bakanı Sır E. Grey'e telgraf, 15 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 525

Aynı şekilde İkdam Gazetesi de, notanın gayet katı ve şiddetli olduğunu söylemektedir. İkdam, "Yunanın Notası", 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

²¹⁴ Sadrazam Ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya 30 Mayıs 1330 (12/06/1914) tarihiyle Dersaadet Yunan Sefirinden irsal olunan tahririn tercümesidir; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 133/1

Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 120

Hariciye Nezareti belgeleri arasında geçen bu nota Galip Kemali Beyin hatıratında aynı şekilde geçmektedir. Bundan dolayı Galip Kemali'nin hatıratından aktarmayı tercih ettiğimiz notanın içeriği şu şekildedir:

Hükümetimin emri üzerine sırf Rumlarla meskun Ayvalık kasabasının, müsallah çeteler tarafından, tecavüze uğramak tehlikesine maruz bulunduğunu zatı Fehimanelerine bildirmiştim. Sonradan aldığım ve zatı Fehimanelerine de okuduğum bir telgraf üzerine de mezkur şehre yapılacak bir tecavüzün, hasıl eyleyeceği teessür sevkiye, iki memleket arasındaki münasebetleri nazik bir noktaya vurduracağını, Hüküme-ti Seniyye bildirmekliğim hakkında Hükümeti Kırالیyeden talimat aldığımı beyan eylemiştim. Feyizli bir kasaba olup, sükunet içinde yaşayan, sırf Rum unsuriyle meskun Ayvalık şehri, müsallah çeteler tarafından ika edilmekte olup, Osmanlı memurlarının men'ine çalışmadıkları tecavüzlere maruz kalmakta devam etmektedir. Öbür taraftan da, her şeyleri alınmış, bucaklarından kovulmuş, sefil ve sergerdan, 30.000 Rum, Edremit Körfezi sahillerine iltica ederek, kendilerini Yunanistan'a nakledecek gemiler gönderilmesini dilemektedir. Bunların meskenleri cebren işgal edilmiş ve bütün işe maddeleri, yerlerini alan Müslüman ahaliye dağıtılmış olmakla, bu zavallılar açlıktan ölme tehlikesine maruzdurlar. Bunların arasında karmakarışık halde kadınlar, hastalar, çocuklar, ihtiyarlar vardır. Bir çoğu Hükümeti Kırالیyenin kendilerine temin etmeye çalıştığı ilticagâhlarına varmadan aldıkları yaralar tesiriyle öleceklerdir.

Trakya'da tatbik edilmiş bulunan taaddiyattan sonra, Küçükasya'da da başlamış bulunan bu hareket, Yunan efkar-ı umumiyesini heyecana getirmiş ve Hükümet-i Kırالیyeden –hiçbir sebebe müstenit olmadan adeta bir imha siyasetine kurban gitmekte olan- bu onbinlerce Rumun himayesi için lazım gelen tedbirlerin alınmasını istemeğe sevk etmiştir.

"Hükümetimden aldığım emre imtisalen, bunu, nezdi Fehimanelerinde en şiddetli bir surette protesto eder ve bu ahvale süratle bir son verilmez ve bu derece felaketlere uğratılmış bulunan Rumların hemen yerlerine dönerek mal ve mülklerine derhal sahip olmaları temin edilmezse,

iddialar aslında bir çok kereler Yunan sefaretinin şikayetlerinde ifade edilmişti²¹⁵. Yalnız Yunan hükümeti bu sefer ilk defa istekleri yerine gelmediği takdirde sonuçtan mesul olmayacağını, yani çıkacak savaşın sorumlusunun İttihat ve Terakkiolacağını açıkça ifade ediyordu. Bu sert nota Yunanistan'ın savaş açmakta ne kadar karalı olduğunu gösteriyordu. Nitekim Avrupa gazeteleri, büyük devletlerin elçileri ve dışişleri bakanları savaşın an meselesi olduğunu söylüyorlardı²¹⁶.

Yani iki yıldır devam eden Müslüman göçüne karşılık yoğun bir şekilde üç aydır devam eden Rum göçü nedeniyle Yunanistan ve Osmanlı artık savaşın eşğine gelmişti. Adalara sahip olabilmeyi masada Osmanlı Devletine kabul ettiremeyen ve İttihat ve Terakkinin Anadolu güvenliğini sağlamanın vazgeçilmez bir unsuru olarak gördüğü, eninde sonunda donanmasını güçlendirdiği zaman bu iki adayı almak için harekete geçeceğini bilen, ayrıca Batı Anadolu Rumlarının göç etmesini en büyük hayali olan Megali İdeanın sonu olarak gören Yunanistan, hem adalara sahip

Hükümet-i Kırالیyenin bunlardan doğacak neticelerin mesuliyetini kabul etmeyeceğini arz etmekle şerefyap olmaktadır.

Yüksek hürmetlerimin tarafı Fehimanelerinden lütfen kabul buyurulmasını dilerim.

12 Haziran 1914 Panas

²¹⁵ Ereğli Rumlarının Kaymakam ve jandarmalar tarafından zorla göç ettirildiğine, mallarının yapma edildiğine dair Yunan Sefirinin iddiaları için Bkz. Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 12 Teşrin-i Evvel 1330 (25/10/1914); BOA. DH.KMS, 19/76, Lef. 6

Urla'da köylerin tahrip edildiği iddiası için Bkz. Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 26 Mayıs 1330 (08/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/207

Ayvalık Edremit Rumlarının göç ettirildiği iddiası için Bkz, Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 26 Mayıs 1330 (08/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/195

Çeşme ve Urla Hıristiyan köyleri ahalsinin İslam ahali tarafından gasp ve darp edildiği iddiası için bkz, Kalemi Mahsus Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/236

Çeşme, Urla, Ayvalıkla ilgili Yunan muhturası için bkz, Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/62, Lef. 5

Dahiliye Nezaretinden Balyada bulunan Talat Bey'e telgraf, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/234

Çeşme, Ayvalık Rumlarının göç ettirildiği iddiaları için bkz, Dahiliye Nezaretinden Talat Bey'e gönderilen şifre, 31 Mayıs 1330 (13/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 41/260

²¹⁶ İkdam, "Rumca Gazetelerden", 5 Haziran 1330 (18/06/1914). İkdam Gazetesi Rumca gazetelerden alıntı yaptığı haberinde Roma ve Viyana'nın savaşın kaçınılmaz olduğunu düşündüklerini yazmaktadır.

Berlin Büyükelçisi Mahmut Muhtar Paşa Said Paşa'ya gönderdiği telgrafta Alman Dışişleri müsteşarı kendisine donanma üstünlüğünden yararlanan Yunanistan'ın Türkiye'ye savaş açmak istediği kanısında olduğunu, savaşı önlemek için Atina'da girişimlerde bulduklarını ancak, hiçbir devletin Yunanistan'ı savaş açmaktan ahkoyamayacağını söylediğini bildiriyordu. Bilal Şimşir, a.g.e., s. 528

olabilmek hem de Anadolu üzerindeki hayallerini devam ettirebilmek amacıyla Rum göçünü bahane ederek savaş ilan etmek için fırsat kollamaya başlamıştı²¹⁷.

Savaş planı dahi hazırlayan Yunan hükümeti, adalara silah ve asker yığmaya başlamıştı. Karesi Mutasarrıfının bildirdiğine göre, Midilli adasına 10 savaş gemisi gönderen Yunanistan adada Anadolu'ya sevk etmek üzere çeteler halinde 10 bin kişiyi silahlandırmıştı. Yunanistan'ın Osmanlıya savaş açması umudu içerisinde olan Ayvalık Rumları ailelerini geride bırakarak bu çetelere katılmak üzere adaya firar ediyorlardı²¹⁸. Aynı uygulamayı Makedonya'da da yapan Yunanistan Anadolu'ya sevk etmek üzere Selanik'te Anadolu ve Trakya göçmen Rumlarından çeteler kurmuş ve bu çeteleri sevk etmeye başlamıştı²¹⁹.

Yalnız Rumların zor ve baskı kullanılarak göç ettirildiği konusunda Yunanistan'a büyük destek veren fakat, savaş söz konusu olduğunda Avrupa'nın böyle bir savaştan olumsuz etkileneceğini veya en azından boğazların kapanması gibi meydana gelebilecek gelişmelerle kendi çıkarlarının zarar göreceğini hesap eden büyük devletler, Yunanistan'ın bu kararlılığına karşın savaş çıkmasını istemiyorlardı. Yunanistan'ın hızla savaşa gittiği bu dönemde diplomasi trafiğini yoğunlaştıran devletler, savaşı önlemek için harekete geçmişlerdi. İngiltere, Fransa ve Rusya savaşın doğurabileceği büyük olumsuzlukları Venizelos'a göstererek onu savaştan vazgeçirmeye çalışıyorlardı²²⁰. Yunanistan'a sakin olma tavsiyesinde bulunan devletler diğer taraftan İttihat ve Terakkiye de ilk önce, Yunan notasına yumuşak bir

²¹⁷ İngiltere'nin Atina İşgüderi Mr. Erskine'den Dışişleri bakanı Sır. E. Grey'e gizli yazısı, 16 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 535

İngiltere'nin Atina İşgüderi Mr. Erskine'den Dışişleri bakanı Sır. E. Grey'e gizli yazısı, 16 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 537

²¹⁸ Karesi Mutasarrıflığından varid olan 4 Haziran 1330 (17/06/1914) tarihli şifre; BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 9

²¹⁹ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Edirne, Aydın, Hüdavendigar Vilayetleriyle, Karesi, Menteşe, Kala-i Sultaniye ve Teke mutasarrıflıklarına çekilen şifre, 14 Haziran 1330 (27/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/133

Edirne Valisi Adil Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Temmuz 1330 01/08/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 1/10, Lef. 2

²²⁰ Londra Büyükelçisi Tevfik Beyden Sadrazam Said Halim Paşaya telgraf, 15 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 520

Berlin Büyükelçisi Muhtar Beyden Sadrazam Said Halim Paşaya telgraf, 17 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 540

Petersburg Büyükelçisi Fahrettin Beyden Sadrazam Said Halim Paşaya telgraf, 17 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 540

cevap vermesi daha sonra da, gerekli önlemleri alarak göçü bir an önce durdurması için baskı yapıyorlardı²²¹.

Yunanistan'ın savaş tehdidi ve Avrupa'dan gelen baskılar İttihat ve Terakkiyi Rum göçünü durdurmak için ciddi bir şekilde harekete geçmesine neden olmuştu. Yunanistan'ın nota vermesinden dört gün önce aşağıda açıklanacağı üzere, Talat Paşa, şikayetleri incelemek ve Rum göçünü durdurmak üzere 8 Haziranda Batı Anadolu teftiş gezisine çıkmıştı. Onun kısa bir zaman içinde nerdeyse savaşın çıkma nedeni olacak olan Ayvalık dahil Balıkesir ve İzmir çevresini dolaşarak asayiş tesis etmek ve Rum göçünü durdurmak için etkili tedbirler alması, göçmen Rumlara saldıran kişileri, görevini ihmal eden yönetici ve memurları cezalandırması ortamın büyük oranda sakinleşmesini sağlamıştı. Alınan tedbirlerin olumlu neticelerinin de görülmesini isteyen Bâb-ı Âlî Yunanistan'ın notasına hemen ilk anda cevap vermemiş, cevabî nota için beş gün beklemişti²²². İttihat ve Terakkinin göçü durdurmak için gayret sarf ediyor olmasından bu mesele yüzünden bir savaş çıkmasını istemediği anlaşılmaktadır. Nitekim verilen cevabi nota da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yine Galip Kemali Beyin hatıratından aktaracağımız Said Halim Paşanın Hükümet-i Seniyye namına Yunan hükümetine verdiği cevabî notası şu şekildedir:

Ekselansınızın, 12 Haziran tarih ve 3057 numara ile, gönderdikleri notayı aldım. Bu nota mündericatının, sırf Yunan tebaasının vaziyetini farzederek, bunlar hakkındaki her teşebbüslerini Hükümeti İmparatoriyenin kemali samimiyetle ve ehemmiyetle nazarı dikkate alacağını temin ederim

*Bununla beraber şunu da Ekselansınıza bildirmek isterim ki, Hükümeti Seniyye Makedonya'da uğradıkları mezalimden kaçmak mecburiyetinde kalmış bulunan 250.000'den *fazla Müslümanın Türkiye'de iskan, iâşe, ve en mühim ihtiyaçlarını temin için pek büyük masarifi ihtiyari zaruretinde kalmıştır. Bu büyük*

²²¹ İngilterenin İstanbul Büyükelçisi Sır. L. Mallet'den Dışişleri bakanı Sır. E. Grey'e telgraf, 18 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 549

²²² Venizelosla Yunan notası ve buna İttihat ve Terakkiden beklediği cevap üzerine konuşma yapan Galip Kemali, Sadrazamın notasında ele aldığı konuları Osmanlıya savaş açmaktan vazgeçen Venizelosla birlikte kararlaştırdığını ve Osmanlı Hükümetinin cevap vermek için bir hafta beklemesinin kendi teklifi sonucu olduğunu iddia etmektedir. Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 118, 121

* Galip Kemali burada 250.000 muhacirden bahsetmektedir ama notanın Viyana gazetelerinde yayınlanan halinde muhacir sayının 200 bin olarak ifade edildiği görülmektedir.

mikyasta muhacir gelmesinin memleket için sebebiyet verdiği istiraptan doğan bir takım teessüfe şayan hadisâtın muvaffakiyetle bastırılması için Hükümet-i Seniyye lazım gelen tedbirleri vaktinde almıştır.

Bu kabilden olarak bir ay evvel Trakya'da çıkan hadiselere nihayet verildiği gibi, Küçükasya'da bazı ahali arasında hasıl olmuş bulunan heyecan da tamamen ortadan kaldırılmak üzeredir. Bunun delillerinin başlangıçta memleketi terketmeğe kalkışmış bulunan bir takım halkın kemalî emniyetle meskenlerine dönmekte olmalarını görüyoruz.

Zaten, Hükümet-i Seniyye harb esnasında bile tebaasının ve topraklarında oturan ecnebilerin, emniyet ve istirahatını temin etmeğe ne kadar kıymet ve ehemmiyet verdiğini bilfiil isbat etmiştir.

Şunu da Ekselansınıza bildirmek isterim ki : Dahiliye Nazırımızdan alınan raporlar muhteviyatı, notanızda bahis mevzuu olan hadiselerle uygun olmadığına nazaran Yunan Hükümetine yanlış malumat verilmiş olduğu tebeyyün ediyor.

Bundan böyle Küçükasya'da asayiş ihlal edebilecek hiçbir hadise çıkmaması ve Hükümeti Kıraliye'nin de iki devlet arasındaki münasebatı ihlal edebilecek her türlü ahvalin Makedonya'da zuhuruna mani olması temennisiyle sözümü bitiririm²²³.

Görüleceği üzere Yunanistan'ın sert notasına karşı İttihat ve Terakkioldukça yumuşak, uzlaştırıcı bunun yanında pek ödün vermeyen bir nota vermeyi tercih etmişti²²⁴. Notanın yapıcı olmasına karşın İttihat ve Terakkicevabî notasında, Yunan notasında ileri sürülen iddiaların memalikte bulunan Yunan tebaalılarla alakalı olduğunun anlaşıldığı belirtilerek aslında bir nevi Rum göçünün Osmanlı Devletinin iç meselesi olduğu ve Yunanistan'ın Osmanlı Devletinin iç işlerine müdahale hakkının olmadığını vurgulamaya çalışıyordu. Hariciye Nezareti belgeleri içerisinde üzerinde tarih ve nereye yollanacağı belirtilmemiş olan fakat Yunan notasına verilecek notanın taslağı olduğu anlaşılan bir belgede, bu durumun açıkça ifade

²²³ Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 121

Hariciye Nezaretine 20 Haziran 1914 tarihiyle Viyana Sefareti Seniyyesinden varid olan 282 numaralı tahrirata melfuf olup Bâb-ı Âlî'nin cevabî notası serlevhali makalatı havi gazete maktualarının tercümesidir; BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 164,166

²²⁴ İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sır. L. Mallet'ten Dışişleri bakanı Sır E. Grey'e telgraf, 20 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 553

edilmesinin tasarlandığı ama daha sonra ifadelerin yumuşatıldığı anlaşılmaktadır²²⁵. Cevabi notada vurgulanan ikinci bir nokta, Anadolu’da bazı mahallerde meydana gelen olayların sebebinin Makedonya’da yaşanan hadiseler olduğudur. Hükümete göre Balkanlardan gelen 200 bin muhacir hükümeti zor durumda bırakmıştır. Bu kadar çok muhacir gelmesi bazı teessüfe şayan hadiselerin meydana gelmesine neden olmuştur. Ama Hükümet-i Seniyye bu olayları bastırmak için gerekli önlemler almıştır. Yine burada taslak notaya baktığımızda ifadelerin yumuşatıldığı görülmektedir. Taslak notada direk Yunanistan muhatap alınarak, Yunanistan’ın yüzbinden fazla Müslümanı göç ettirdiği ve Anadolu’da iddia edildiği gibi mühim hadiselerin meydana gelmediği belirtilmiştir.

Netice olarak Anadolu’da Rumlara karşı bazı olayların meydana geldiğini kabul eden ama bunların sebebinin Makedonya’dan Müslümanların göç ettirilmesi olduğunu vurgulayan hükümetin bu notası ve Talat Paşa’nın İzmir’deki çabaları, savaş yanlısı Yunanistan’ın yumuşamasını sağlamış, savaş ihtimalini an aza indirmişti²²⁶.

²²⁵ Nota taslağında Yunan Sefirinin Osmanlı tebaası Rumlar hakkında bir şikayette bulunma hakkının olmadığı şu cümlelerle ifade edilmiştir. “Mamafih takdir-i alileri bittabi zatı sefirânelerine taalluk etmeyen hükümet-i Osmaniye ile tebaası arasındaki münasebatı mevzubahs etmiş olduğundan şayet, bazı cihetlerde Yunan tebaası tarafı alilerinden bir teşebbüs icrasını istilzam eyleyecek bir tehdit ve tehlikeye maruz kalmış ise bu hususta irsal edecekleri takrirlerin Hükümet-i Osmaniyece en dostane ve hakşinasâne bir his ile kabul ve terfik edileceğinin cay-ı iştibah görülmemesini rica eder” denmektedir. Hariciye Nezaretinin taslak cevabi nota yazısı, BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 135

²²⁶ İngiltere’nin Atina İşgüderi Mr. Erskine Türk notasının uzlaştırıcı olduğunu, Yunan hükümetini memnun ettiğini ve Yunan hükümetinin dilinin daha barışçı olduğunu bildirmektedir. İngiltere’nin Atina İşgüderi Mr. Erskine Dışişleri bakanı Sır. E. Grey’e gönderdiği telgraf, 19 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 551

Yine Mr. Erskine Yunan Dışişleri bakanının kendisine son Türk notası üzerine son derece uzlaştırıcı bir tutum içine girdiklerini, Türk-Yunan savaşının şimdilik önlendiğini söylediğini bildirmiştir, 20 Haziran 1914, Bilal Şimşir, a.g.e., s. 552

E-) RUM GÖÇÜNE PATRİKHANENİN TEPKİSİ

Yunanistan gibi İstanbul'daki Rum Patrikhanesi de göçe çok büyük tepki göstererek İttihat ve Terakki hükümetini Rumlara baskı yapmakla suçluyordu²²⁷. Bu suçlamalar toplu Rum göçü zamanında en üst seviyeye çıksa da aslında Osmanlı Devletinin yenilgi üzerine yenilgi aldığı, Trakya ve Batı Anadolu'daki Rumların Bulgar ve Yunanistanla birlik olduğu Balkan Savaşının o en sıkıntılı günlerinde bile Patrikhane, Müslüman ahali ve Osmanlı askerleri tarafından Rumların katledildiğini iddia etmişti²²⁸. Patrikhane, Balkan Savaşı zamanında resmi olarak Rumları Osmanlı Devletine karşı harekete geçmeye davet etmemiş olsa da Rumların tebaası olduğu devlete sadık kalmaları ve asırlardır birlikte yaşadığı Müslümanlara saldırmamalarını sağlamak için hiçbir çaba ve gayret içerisine girmemiş hatta din adamları ve kiliselerin de bu yıkıcı faaliyetlerde aktif rol almasıyla devletin içine düştüğü kötü durumdan faydalanma düşüncesine sahip olduğunu göstermişti. Bundan dolayı da yaşanan toprak kayıplarından sonra devletin, hem ilerleyen Yunan ve Bulgar ordusuna hem de içeride Rumların yıkıcı faaliyetlerine karşı elde kalan Anadolu'yu

²²⁷ Patrik III. Yovakim 1912 yılında ölümünden kısa bir süre önce Le Figaro Gazetesinin İstanbul muhabirine; "Ben çaresiz bir ruhbandan başka bir şey değilim. Esir bir koyun sürüsünün zavallı çobanım. Cismani hiçbir iktidarım yoktur. Canım ve makamım tehlike altındadır. İrkdaş ve mezhepdaşlarım korku içindedirler. Benden öncekilerin neler çektiklerini bütün dünya biliyor. Ancak bütün bunlara rağmen ümitli olmalıyız. Seleflerimizin mezara yaklaşırken yaptıkları nasihatler, dinimizin tebliğine aitti. Ben gelecekte eminim. Ben bir fikir ve gayeyi temsil ediyorum. İşte maddi aczime rağmen, bana kuvvet veren bu fikirdir. Bu fikir er geç bize yapılan zulme rağmen gerçekleşecektir. Bu fikre hiçbir şey karşı gelemez. Bu fikir bir ışıktır. Ölmeden önce bu ışığın aydınlığını ve fikirlerimizin gerçekleştiğini görürsem kendimi bahtiyar hissedeceğim" diyerek Osmanlı Devletinin Balkanlarda savaşın getirdiği çok ağır ve çetin şartlar altında mücadele etmeye çalıştığı bir dönemde Avrupa'ya hitaben Patrikhanenin ve Rumların baskı ve zulüm gördüğünü iddia ederek bir nevi yardım çağrısında bulunmaktaydı. Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri**, s. 80-81

²²⁸ Patrikhane-i Millet-i Rumdan Sadarete gönderilen 15 numaralı ve 4 Kanun-u evvel 1328 (17/12/1912) tarihli takrire merbut yazı. BOA. BEO, 309417. Aynı şikayetlerin yer aldığı başka bir başka dosya numarası da 3093442'dür. bu yazılarda Patrikhane Osman askerlerinin Şarköy, Çatalca civarında Rum köylerini ihate ederek bir çok Rumu katlettiğini iddia etmiştir. Bu iddialara örnek verecek olursak; Teşrin-i Saninin 15'inde (28/11/1912) bir müfreze jandarma efradı Gölcük karyesine giderek bir çok köylüyü katl ve bütün karyeyi ihrak etmiştir. Teşrin-i Saninin 29'unda (12/12/1912) Şarköy'ün Bulgar askeri tarafından işgal edileceği haberinin alınması üzerine kasabaya giden Osmanlı askeri tarafından ihata edilerek ahaliiden bir kısmı itlaf ve 150 kişi kadar derdest ve tevkif ve bütün haneler yağma edilmiştir. Teşrin-i Sani'nin 24'ünde (07/12/1912) iki tabur süvari ve piyade askeri Çatalca 'ya tabi Arnavutköy'e giderek köylülerin hanelerine zorla girmiş, birkaç haneyi yakmış, hayvanat ve erzakı ahz ve gasb etmiş, kiliseleri depoya çevirmiştir. Bulgar ordusu karşısında tutunamayarak geri büyük bir bozgunla geri Çatalca'ya kadar çekilen Osmanlı ordusunun bu katliamlarda bulunduğunu iddia eden Patrikhane bütün bunlara ilaveten Trabzon'da da İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Rumların katledileceği haberlerinin yayılarak Rumların korkutulduğunu, Gümüşhane'de de Rumlara baskı yapıldığını iddia etmekteydi.

korumak için aldığı güvenlik önlemlerini, sanki Rumlara karşı yapılmış gibi gösterme gayreti içerisine girmişti. Mesela daha önce belirttiğimiz Bulgar işgali altına girmemiş Gelibolu çevresi olayları hakkında; Gelibolu Rumlarının Bulgar işgalinin Çanakkale boğazına kadar genişlemesini sağlamak için silahlanmasına, Osmanlı askeriyeye çarpışmasına ve Adaköy’de olduğu İslam ahaliye ve muhacirlere katliam yapmalarına²²⁹ karşı devletin idare-i örfi ilan etmesi ve silahlı Rumlarla Osmanlı askerleri arasında yaşanan çarpışmaları ve bu çarpışmalarda meydana gelen ölümleri, Rumlara katliam yapıyor diye lanse etmeye çalışmıştı. Bundan başka Rumların çetecilik, silah kaçakçılığı, adalarda Yunan askerleri ve çeteleriyle birlikte hareket etme gibi faaliyetlerinin yoğunlaştığı İzmir çevresinde bile İzmir Metropoliti Hrisostomos, Rumlar katlediliyor diyerek dünya kamuoyunun dikkatini Anadolu ve Rumlar üzerine çekmeye çalışmıştı²³⁰. Osmanlı Devletinin Bulgar ordusu karşısında yaşadığı büyük hezimet göz önüne aldığımızda, meydana gelmesi mümkün görünmeyen bu katliam ve baskı iddialarının amacının aslında, Avrupa devletlerinin Anadolu’ya müdahale etmesini ve Rumların Avrupa koruması altına alınmasını sağlamak olduğunu belirtebiliriz.

Patrikhanenin baskı ve zulüm iddiaları II. Balkan Savaşından sonra daha da artarak “Rumlar ortadan kaldırılmaya çalışılıyor” halini almıştı. Bunun da nedeni savaş zamanı Osmanlı idaresinin ortadan kalkmasının verdiği sevinçle Bulgar ordusuyla birlikte Müslüman ahaliye büyük saldırılar düzenleyen Rumların savaş sonrasında yapmış oldukları bu gasp, yağma, köy yakma, adam öldürme gibi saldırıların hesabını vermek gibi bir sonuçla karşı karşıya kalmış olmalarıydı. Osmanlı orduları Trakya’daki Bulgar işgaline son verdiklerinde memleketlerine dönen Müslümanlar kendilerine saldıran Rumlara mukabelede bulundular. Devlet otoritesi tesis edilinceye kadar geçen süre içinde önemli oranda bir asayişsizlik meydana gelmişti. Bundan başka savaş zamanı ahaliye ve devlete karşı suç işlemiş olan Rumların yakalanması ve yargılanmasına başlanmıştı. Bir çok suçlu Rum divan-ı harplere sevk edilerek işledikleri suçlardan dolayı çeşitli cezalara çarptırıldılar. Kendi cemaatinin devlete sadık olduğunu söyleyen Patrikhane, mezalim yapıyor

²²⁹ Edirne Vilayetinden varid olan 1 Haziran 1330 (14/06/1914) tarihli tahriratta Sultanköy vakası üzerine İslam ahali tarafından Adaköy katliamının intikamı alınacağından korkan 263 Rumun Meriç’i geçerek Bulgaristan cihetine kaçtıkları haber verilmiştir. BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 189

²³⁰

şikayetiyle savaşta Bulgar ve Yunan ordusuyla birlikte hareket eden Rumları kanuni takibatlardan kurtarmaya, yakalananların da serbest bırakılması için hükümet üzerinde nüfuz kullanmaya çalışıyordu²³¹.

1914'ün başlarından itibaren Anadolu'daki muhacir sayısının artmasıyla birlikte Rumlara karşı meydana gelen saldırı olayları da artış gösterince Patrikhane, daha fazla şikayet etmeye ve kanun dışı olayları örnek göstererek hükümeti Rumları göç ettirmeye çalışmakla suçlamıştı. Yapılan şikayetler sonucunda da 10 Mart 1914 tarihinde Adliye Nezaretine vermek istediği fakat Nazırın kabul etmediği muhtırayla hükümeti protesto etmişti²³². Bu belge Yusuf Hikmet Bayur²³³ ve Zafer Toprak'ın²³⁴ boykotun protesto edildiğini söyledikleri gerçekte ise sadece boykot değil affın uygulanması, muhacir iskanı, Rumlar hakkındaki kanuni takibatlar ve memurların davranışları olmak üzere her alanda hükümetin en sert şekilde protesto edildiği bir muhtıraydı.

Muhtırada, “*Hükümeti seniyyenin verdiği sözler ve teminatlara rağmen memalikte yaşayan Rum millet-i sadıkası aleyhine tamamıyla mahv ve yok etme maksadına matuf bi eman mezalim ve i'tisafata başlanıldığını*” iddia eden Patrikhane, Rum milleti sadıkanesine yapılan mezalimleri şu şekilde sıralamaktaydı: *Önceden bazı mahallerde meydana gelmiş olan müessif olaylar gittikçe yaygınlaşmaktadır. Patrikhanenin istirhamı üzerine ilan edilen umumi af semeresiz kaldığı gibi afla tahliye olan bazı kişiler tekrar tutuklanarak hapse atılmaktadırlar. Bunların bazıları da memleketlerine dönmekten men edilmişler veya memleketlerinden uzaklaştırılmışlardır. Önceden gayet sınırlı bir şekilde Rumlar aleyhine başlayan boykot, memurlarında katılmasıyla genişlemiştir. Çarşı ve pazarlarda alenen boykot çağrıları yapıldığı yetmezmiş gibi Hıristiyanlara ait ticari mallar bir yerden bir yere nakledilirken tahrip ve imha edilmektedir. Rumlar terki*

²³¹ Patrikhanenin salıverilmesini için uğraş verdiği mahkumlar arasında Meis adasının Yunanistan'a ilhakı için Yunan çeteleriyle birlik olmuş Osmanlı askerini ve İslam ahaliyi öldürmüş Rumlar bulunuyordu. Patrikhanenin tahliye istekleri hükümet tarafından davaların görülmesine devam edildiği gerekçesiyle geri çevrilmişti. Konya Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 6 mart 1330 (19/003/1914); BOA. DH.KMS, 14/33

²³² Adliye ve Mezahib Nezareti Celilesine Patrikhaneden 25 Şubat 1329 (10/03/1914) tarih ve 431 Numara ile Takdim Kılınan Mazbatanın Suretidir; BOA. A. DVN, 806/99

²³³ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C.II, K.III, s. 254

²³⁴ Zafer Toprak, “İslam ve İktisat: 1913-1914 Müslüman Boykotajı”, Toplum ve Bilim 29/30 Bahar-Yaz, 1985, s. 182

vatana zorlanmakta ve yerlerine muhacir iskan edilmektedir. Bir çok yerde iane toplama bahanesiyle fakir Rum ahaliden zorla ve tehditle para toplanmaktadır. Ayrıca yalan beyanlarla bir çok Rum tutuklanmaktadır.

Bütün bunların hükümet tarafından yapıldığını veya hükümetin olayları bastırmak için gereken önlemleri almadığını iddia eden patrikhane, muhtıranın sonunda “*milletimiz namuna hasbü’l mecburiye şediden protesto ve şikayet etmekle beraber bu dayanılmaz ahvale bir son verilmesi için serian ciddi tedbirlerin alınması bu olmadığı takdirde doğal olarak netayic-i vahimenin sorumlusu hükümeti seniyye olacaktır*” diyerek hükümeti tehdit etmekteydi.

Bu kadar sert ifade ve ithamlarla dolu muhtırayı Adliye Nazırının; Boykot şahsi bir kızgınlık sonucu bazı yurttaşların bazı esnaf ve tüccardan mal satın almamalarından ibaret bir harekettir. Hükümet buna karşı bir şey yapamaz. Kanun ve kararlar hilafına tevkif edilmiş kimseler varsa serbest bırakılacaktır. Eğer Rumlardan zorla iane alınıyorsa bunu önleriz diyerek geri çevirmesi Patrikhaneyi oldukça kızdırmıştı²³⁵. Bunu kendisine yapılmış bir hakaret olarak telakki eden Patrikhane Sadarete aynı sertlikle yazılmış bir yazıyla şikayet etmişti.

Hemen ertesi gün Sadarete verilen yazıda Adliye Nazıyla yaşanan olay anlatılarak protesto ve şikayet tabirine sinirlenen nazırın hiddetle ve hoş olmayan bir tavırla Rum milleti sâdıkası reisi ruhanisine ve patriklik makamına yakışmayacak bir hareketle mazbatayı iade ettiği ve iade ederken de tehdit makamında konuştuğu belirtiliyordu. Şikayetlerin hak ve hakikate uygun olduğunun vurgulandığı yazıda Sadrazamdan bu hale bir son verilmesi isteniyordu²³⁶.

Patrikhanenin şikayet ettiği olayların neler olduğunu 28 Mart 1914’te Sadarete sunulan çok uzun bir şikayet cetvelinden öğreniyoruz. Tarih, yer ve şahıs isimleri verilerek hazırlanan bu cetvelde Trakya başta olmak üzere çeşitli yerlerde Rumların öldürüldüğü, her yerde kötü muameleye tabi tutulduğu, Rum evlerine zorla muhacir iskan edildiği ve Rumların evlerinden çıkarıldığı, Rumların eşya ve mallarının gasp edildiği, Jandarmaların ahaliyi darp ettiği, sebepsiz tutuklamaların yapıldığı, Bulgar ordusuyla birlik oldukları iddiasıyla Rum köylerine baskılar

²³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 254

²³⁶ Patrikhane-i Millet-i Rum’dan Makam-ı Sadaret-Penâhî Cânib-i Seniyyesi’ne gönderilen 26 Şubat 1329 tarih 132 nolu yazı, BOA. A. DVN, 806/99

yapıldığı, rahiplerin tutuklandığı, Bulgar ordusunun ahaliye verdiği zararların Rumlardan tazmin edilmeye çalışıldığı, Rumların angaryaya tabi tutulduğu, muhacirlerin Rumlara saldırdığı, zorla iane toplandığı, nahiye müdürleri, kaymakam, mutasarrıf, ve askerlerin Rumları para ve hayvan vermeye zorladıkları ve her yerde Rumların ahali ve memurlar tarafından göçe zorlandığı belirtilmiştir²³⁷.

Bu cetvel aslında daha önce Dahiliye nezaretine verilmişti. Nezaret de Edirne Vilayeti ve ilgili yerlere gönderdiği tebligatlarla bu iddiaların tahkik edilerek sonucun bildirilmesini istemişti. Bu istek üzerine de 7 Şubat 1914'te en fazla şikayetin olduğu Edirne Vilayetinden ve diğer yerlerden cevaplar gelmiş nezaret de bu cevaplardan Patrikhane'yi haberdar etmişti²³⁸. Yani patrikhane birkaç ay önce verdiği ve Dahiliye Nezareti tarafından tahkik edilen şikayet cetvelini, aradan iki üç geçtikten sonra tekrar aynı haliyle Sadarete vermişti. Bu da, Patrikhanenin Dahiliye Nezaretinin şikayetlerine karşılık olarak kendisine verdiği bilgilere itibar etmediğini göstermektedir.

Bunun sebebi ise, Edirne Vilayetinin bütün şikayetleri 38 maddede ele aldığı cetvelinde, bahsedilen bazı ölüm hadiselerinin doğruluğunun kabul edilmesinin dışında memurlar hakkındaki iddia ve suçlamaların hiç birinin gerçek olmadığı cevabının verilmiş olmasıydı²³⁹. Bu ve diğer yerlerden gelen yazılarda yöneticiler, Rumlara karşı genel asayişî ilgilendirir tarzda hırsızlık, gasp, ahır yakılması gibi bazı ufak tefek hadiselerin meydana geldiğini, saldırı olayları olduğunda derhal müfrezeler sevk edildiğini ve saldırganların yakalanarak adliyeye teslim edildiğini, bunların dışında Rumlara baskı ve göçe zorlama gibi bir durumun söz konusu olmadığını bildiriyorlardı. Hatta bütün baskı iddialarına karşılık olarak Çatalca

²³⁷ Patrikhanenin muharebe-i zailenin ilanından itibaren hükümet-i seniyyeye şimdye kadar tevarih-i muhtelifede arz olunan vukuat ve sui muamelattan maada bu kere Patrikhanece kesb-i i'tila olunan bir takım taaddiyat ve sui muamelatı mutazammın cetveldir. 15 Mart 1330 (28/03/1914); BOA. A.DVN, 807/9. Patrikhane bu cetveli daha önce Dahiliye Nezaretine vermiş ve nezarete adı geçen yerlerdeki Patrikhane-i Millet-i Rumdan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 17 Nisan 1330 (30/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/55, Lef. 5

Çorlu Metropolit Hristomasi ve Patrikhane memuru Silifke Piskopozu Yermanos'un itasıyla Silivri'den 16 Nisan 1330 (29/04/1914) tarihiyle Patrikhane'ye keşide kılınan telgrafnamenin suretidir; BOA. DH.KMS, 19/55, Lef. 4

²³⁸ Patrikhanenin muharebe-i zailenin ilanından itibaren Hükümet-i Seniyyeye şimdye kadar tevarih-i muhtelifede arz olunan vukuat ve sui muamelattan maada bu kere Patrikhanece kesb-i i'tila olunan bir takım taaddiyat ve sui muamelatı mutazammın cetveldir. Dahiliye nezareti Kalemî Mahsus Müdüriyeti tarafından cetvele düşülen notta 25 Kanun-u Sani 1329 (07/02/1914) tarihinde Edirne Vilayetine yazılarak gelen cevap tefhim olunmuştur denmektedir. BOA. DH.KMS, 63/55, Lef. 2

²³⁹ Edirne Vilayetinin cevabî cetveli, BOA. DH.EUM.EMN, 86/32, Lef. 15

Mutasarrıfı gibi bazı yöneticiler, Rumların göç etmesine neden olan bu olayların Yunan casusları ve Megali İdeacı Rumlar tarafından tertip edildiğini söylüyorlardı²⁴⁰.

Aktardığı olaylarla hükümetin Rumları göç ettirdiğini ortaya koymaya çalışan patrikhaneye, hükümetin göç de hiçbir dahlinin olmadığı cevabının verilmesi Patrikhanenin tavrını daha da sertleştirmişti. Patrikhanenin ısrarla hükümetin Rumlara baskı ve mezalim uyguladığını iddia etmesinin amacı, hükümeti Rum göçünü durdurmak üzere harekete geçmeye zorlamak, bu olmadığı takdirde Avrupa'yı Hıristiyanlara büyük zulümler yapıldığına ikna büyük devletlerin İttihat ve Terakkiye baskı yapmasını, daha da önemlisi Anadolu'ya müdahale etmelerini sağlamaktı.

Kendi varlığı ve otoritesinin devamı için kesinlikle Rumların Anadolu'dan ayrılmasına karşı olan Patrikhane göçü durdurmak için sorunu daha da büyötmeye çalışıyordu. Göçle birlikte Anadolu'daki Rum miktarının azalması gelirlerini kendi cemaatinden topladığı vergilerle temin eden patrikhanenin gelirlerinin azalması anlamına gelecekti²⁴¹. Bundan daha da önemlisi Anadolu'daki Rum varlığı Patrikhanenin gücünün temel kaynağıydı ve Anadolu'daki Rumların büyük kısmı varlıklarını devam ettiriyor olsa da Megali İdeanın temel hedefi olan Trakya, Marmara ve Batı Anadolu'daki Rum oranının azalması kutsal gayeye ulaşmayı neredeyse imkansız hale getirecekti. Bu nedenle buralarda yaşayan Rumların varlıklarını devam ettirmesi gerekiyordu.

İttihat ve Terakki hükümeti ise, Balkan savaşı zamanında tebaası olduğu devletin aleyhine faaliyetlerde bulunarak devlete sadık olmadıkları anlaşılan bu kişilerin Anadolu güvenliği açısından son derece hayati öneme sahip olan bu bölgelerde bulunmalarını tehlikeli gördüğü için, Rumların Yunanistan'a göç

²⁴⁰ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 9 Mayıs 13330 (22/05/1914; BOA. DH.EUM.EMN, 86/32, Lef. 4

Yöneticilerin Rumlara karşı meydana gelen olayların bir tertip olabileceğini söylemelerinin en önemli sebebi göç sırasında Osmanlı ile Yunanistan arasında bir savaş çıkmasını arzu eden bazı Megali İdeacı Rumların hükümetin asayışı sağlama gayretlerini ve göçe karşı alınan önlemleri boşa çıkarmak için Rumları göçe teşvik ederek bu sorunu daha da büyötmeye çalışıyor olmalarıydı. Bu düşüncede olan kişiler bazen korku içinde kalarak göç etmelerini sağlamak için kendi milletdaşlarına saldırmaktan; onların tarla, bahçe ve mahsullerine zarar vermekten geri durmuyorlardı. İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen²⁴ Nisan 1330 (07/05/1914) tarih ve umumi 1025, hususi 126 no'lu tahrirat; BOA. DH.EUM.EMN, 71/32

²⁴¹ İngilterenin İstanbul Büyükelçisi Sır. L. Mallet Dış işleri Bakanına gönderdiği yazıda Cemaatin azalmasıyla geçim kaynağının da azalacağını anlayan Patriğin mübadeleye karşı olduğunu söylüyordu. 27 Mayıs 1914. Bilal Şimşir, a.g.e. s. 503

etmelerine karşı değildi. Hükümetin bu tavrını gören Patrikhane de mezalim ve katliam suçlamalarıyla hükümeti zor durumda bırakarak onu göçü durdurmaya zorlamaya çalışıyordu.

Nitekim Patrikhanenin suçlamalarına maruz kalan hükümet olayların daha fazla büyümesini engellemek için Trakya Rum göçünü durdurmak üzere harekete geçmişti. Hükümetin göçe karşı tedbir almaya başlamasıyla birlikte Patrikhane de harekete geçerek Rumlara nasihat ederek göçten vazgeçmelerini sağlamak üzere nasihat heyetleri oluşturdu. Hükümetten oluşturulan bu nasihat heyetlerine izin verilmesini ve gittikleri yerlerde kendilerine kolaylık sağlanmasının ilgili kişilere bildirilmesi ricasında bulundu²⁴². Bu ricayı geri çevirmeyen hükümet de Trakya'ya gidecek nasihat heyeti azalarına izin belgesi tarzında birer vesika verdi ve onların geleceklerini yetkililere haber vererek gereken kolaylığın sağlanmasını tebliğ etti²⁴³.

Toplu Rum göçünün yoğun bir şekilde yaşandığı Nisan ayında hükümet izniyle Rumlara nasihat etmek üzere metropolit, papaz, patrikhane görevlileri, Rum ahalinin ileri gelenlerinden oluşturulan bu nasihat heyetleri göç etmek üzere Rumların yığıldığı iskelelerden başlayarak köylere varıncaya kadar her yeri dolaşıyorlar, göç hazırlığı içerisinde olanları bu fikirden vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Patrikhane gönderdiği bu heyetlerden başka Trakya'daki din adamları ve metropolitlere gönderdiği yazılarda onlardan Rumların göç etmemeleri için gereken gayretin gösterilmesini istiyordu²⁴⁴. Trakya'da Martta başlayan Patrikhanenin bu çabaları Haziran ayına kadar devam etmişti.²⁴⁵ Batı Anadolu Rumları göç etmeye başladıkları zaman aynı çabalar burada da yürütülecekti.

²⁴² Adliye Ve Mezahib Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 3 Nisan 1330 (16/04/1914) tarihli yazıda Patrikhanenin göç teşebbüsünde bulunan Rumların mahallerine dönmeleri için kendilerine nasihatte bulunmak üzere Yuvakim, Aleksandros, Anados Efendilerden mürekkebe bir heyetin Edirne, Vize, Kırkkilise havalisine gönderileceğinden bahisle, adı geçen yerlere bu durumun hemen bildirilerek kendilerine gereken kolaylığın sağlanmasının istendiği belirtilmiştir. BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 13

²⁴³ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat, 3 Nisan 1330 (16/04/1914); Lef. 12/1

²⁴⁴ Patrik Yermanos tarafından Midye Rum Metropolit vekaletine gönderilen tahrirat, 4 Nisan 1330 (17/04/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 72/39, Lef. 1

²⁴⁵ Dahiliye Nezaretinden İnöz, Şarköy, ve Mürefte Kaymakamlıklarına çekilen telgraf, 4 Mayıs 1330 (17/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 26/1

Dahiliye Nezaretinden Tekfurdağı Mutasarrıflığı, Keşan ve Uzunköprü Kaymakamlıklarına çekilen telgraf, 3 Mayıs 1330 (16/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 25/1

Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına çekilen telgraf, 1 Mayıs 1330 (14/05/1914); BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 24/1

Nasihat heyetlerinden gelen yazılarda Trakya’da bazı yerlerde Rumların memurlar tarafından zorla gemiye bindirildiği²⁴⁶, memurların nasihat heyetlerine zorluk çıkardıkları iddia edilse, bir çok yerde edilen nasihatler her şeylerini satarak iskelelere doluşan Rumları geri döndürmeye yetmese de²⁴⁷ hükümetin göçü durdurmak üzere tedbir alması Patrikhaneyi oldukça memnun etmişti. Memnuniyetini 4 Mayıs 1914’te Adline Nezaretine gönderdiği yazıda ifade eden Patrikhane, alınan önlemler nedeniyle Hükümet-i Seniyyeye teşekkür etmişti²⁴⁸. Teşekkürle birlikte göçün tamamen durdurulması beklentisi içinde olduklarını yineleyen Patrikhane, hükümetten Rum ahaliyi teskin etmek için tekalif-i emriye ve Ziraat Bankası borçlarının bir sene ertelenmesini talep etmişti. Bu talebi de geri çevirmeyen hükümet, buradaki İslam ahalinin de savaş dolayısıyla büyük zararlar görmesini göz önünde bulundurarak sadece Rumların değil bütün ahalinin borçlarının bir sene ertelenmesine karar vermişti²⁴⁹.

“Edirne Vilayeti ile Çatalca sancağı dahilinde bir müddetten beri başlayan muhaceretin men’i zımında ahiran hükümet-i seniyyece müttehaz tedabir-i müessire nazar-ı şükran ile meşhud olub” diyerek hükümetin göçe karşı aldığı tedbirlere teşekkür eden Patrikhane Trakya’dan sonra Marmara ve Batı Anadolu’da yaşayan Rumların da göç etmeye başlamasıyla tekrar hükümeti suçlamaya başlamıştı. Yalnız bu sefer Rum milletvekilleri, Rum gazeteleri ve hatta Yunanistan’la ortak hareket eden Patrikhane hükümete karşı daha sert bir tepki göstermeyi planlıyordu.

Bu sefer göçün daha geniş alana yayılması karşısında yine hükümeti buralardaki göçü de durdurmak üzere harekete geçmeye zorlamak isteyen bunun için de düzenlediği matem gösterileri tepkisini ortaya koyan Patrikhane, ikinci adım olarak en son çare iddiasıyla 7 Haziran 1914’te kilise ve okulları kapatma kararı

²⁴⁶ Vize metropoliti Aleksandros Yuvakim’den Dersaadet’te Fener’de Rum Patrikliğine gönderilen telgraf, 1 Nisan 1330 (14/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/45, Lef. 11

²⁴⁷ Nasihat heyeti zabıt varakası, 13 Nisan 1330 (26/04/1914); BOA. DH.KMS, 19/46, Lef. 2

²⁴⁸ Patrikhane-iş Millet-i Rumdan Adliye ve Mezahib Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Nisan 1330 (04/05/1914), BOA. BEO, 321188

²⁴⁹ Dahiliye Nezaretinden Huzur-ı Sadarete gönderilen yazı, 8 Haziran 1330 (21/06/1914), BOA. DH.İD, 170/9, Lef. 15

aldı²⁵⁰. Paris Osmanlı Büyükelçisi Rıfat Paşa'nın 17 Haziran 1914'te Sadrazama bildirdiğine göre, Patrikhane bu kararı Yunan elçiliğinin isteği üzerine almıştı²⁵¹.

Anadolu'da Sivas'a²⁵² varıncaya kadar kilise ve okulların kapatılması Rumları teskin ederek göçün önüne geçmeye çalışan hükümetin işini oldukça zorlaştırmıştı. Diğer yandan Avrupa'ya karşı da Anadolu'da asayişin sağlanamadığını, durumun düzelmediğini göstermesi bakımından da hükümeti oldukça zor bir duruma sokmuştu. Bundan dolayı da hükümet Rum milletvekilleri ve ayan azaları yoluyla Patrikhaneyi bu kararından döndürmeye çalışıyordu. 15 Haziranda yaptığı bir toplantıda hükümetin Meclis-i Ayan azası Mavrokordano Efendi ve Aristidi Paşa aracılığıyla hükümetin kilise ve mekteplerin tekrar açılması isteğini görüşen Patrikhane meclisi, Patrikhaneyi böyle bir karar almaya iten sebepler ortadan kalkmadıkça bunun mümkün olmayacağı cevabını vermişti.

Bu durum karşısından çaresiz kalan ve sadece Talat Paşa'nın İzmir'de yaptığı gibi, okulları kapatan muallimler hakkında tahkikat yaparak Patrikhaneyi kararından döndürmeye çalışan hükümet, alınan önlemleri göstererek Patrikhaneden kilise ve okulların açılması ricasında bulunuyordu. Ricayı geri çeviren Patrikhane de olayların ve göçün durdurulamaması halinde hükümeti tehdit ederek daha önce alınan karar gereği Avrupa'da hükümet aleyhine kampanyaya başlayacağını söylüyordu. Nitekim 15 Haziranda Patrikhane meclisinde yapılan görüşmelerde, Patriğin teklifinin kabul edilmesiyle düveli muazzama ve Avrupa'daki müstakil kiliseler nezdinde girişimlerde bulunulması kararı alınmıştı. Kararla birlikte hemen Sensinod meclisince müstakil kiliselere verilecek tebligatları ve düveli muazzamaya verilecek muhtıraları takdim edecek papazlardan oluşan iki heyet seçilmişti. İkdam Gazetesi, Avrupa müstakil kiliseleri ve düveli muazzamaya sunulacak tebligatların mahiyeti belli olmasa da bu müracaatın gayesinin büyük devletleri Anadolu'ya müdahale etmeğe davet etmek olduğunu söylüyordu²⁵³.

²⁵⁰ İkdam, "Rum Kilise ve Mekteplerinin Seddi", 27 Mayıs 1330 (09/06/1914)

Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, s. 63

²⁵¹ Paris Büyükelçisi Rıfat Paşa'dan Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya telgraf, 17 Haziran 1914; Bilal Şimşir, a.g.e., s. 540

²⁵² Sivas Valisinin yazısı, 10 Temmuz 1330 (23/07/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 1/7

²⁵³ İkdam, "Patrikhanenin Son Teşebbüsü", 3 Haziran 1330 (16/06/1914)

İstanbul Polis Müdürü Umumisinin 2 Haziran 1330 (15/06/1914) tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazı; BOA. DH. EUM.EMN, 87/28, Lef. 1

Patrikhane, Talat Paşanın Batı Anadolu'ya gitmesi ve büyük oranda sükuneti sağlayarak göçü durdurmasına rağmen kilise ve okulların açılmaması konusundaki ısrarına devam ediyordu. İnfial havasını yaygınlaştıran bu uygulamaya son vermeye çalışan hükümet, Avrupa'ya karşı durumun sakinleştiğini göstermek için kilise ve okulların açılmasının gerekli olduğunu düşünüyor ve aracı yaptığı Rum milletvekilleriyle Patrikhaneyi bu kararından döndürmeye çalışıyordu²⁵⁴. İkdam ve Tanin gazeteleri de göçün durdurulması karşısında Patrikhanenin bu tavrının anlaşılır bir şey olmadığını söyleyerek bu duruma büyük tepki gösteriyorlardı²⁵⁵.

3 Temmuz 1914'te yine hükümetten gelen ricayı görüşmek üzere toplanan Patrikhane meclisi, hükümetin icraatlarının tatminkar bulunmasına karşın hapisanelerdeki bütün Rum siyasi mahkumlar tahliye edilmediği, muhacirler tarafından işgal olunan emlaklar iade edilmediği, göçe kalkışan Rumlar evlerine döndürülmediği ve iaşeleri temin edilmediği takdirde kilise ve okulların açılmayacağı cevabını vermişti²⁵⁶. Buna karşılık mahkumlardan bir kısmının tahliye edildiğini söyleyen Talat Paşa, Patrikhanenin kilise ve okulları açmasıyla bu mahkumların hepsinin tahliye edileceğini bildirmişti²⁵⁷. Tamamen olmasa da hükümetin bu istekleri yerine getirmesi ve verilen teminatlar karşısında Patrikhane de 28 Temmuzda kilise ve okulları açmıştı²⁵⁸.

Ancak, kiliselerin açılması Rumlara baskı ve zulüm yapıldığı iddialarının sona erdiği anlamına gelmiyordu²⁵⁹. 15 Haziran'daki Patrikhane meclisinde Anadolu'daki Rumların mezalime uğradıkları konusunda büyük devletlere muhtıra verilmesini kararlaştıran ve bu iş için Avrupa'ya gönderilecek heyetleri seçen

²⁵⁴ İkdam gazetesinin La Türkî Gazetesi'nden alıntı yaptığı haberinde Dahiliye Nazırı Talat paşanın Meclis-i Mebusan'da Rum mebuslarıyla yaptığı hususi bir görüşmede onlardan kiliselerin açılması için Rum Patriği nezdinde nüfus kullanmalarını ısrarla talep ettiği yoksa Trakya ve İzmir'de durumun normale gelmesi için gösterdiği gayretlerin boşa çıkacağını söylediği belirtilmiştir. İkdam, "Kiliseler Meselesi", 26 Haziran 1330 (09/07/1914)

²⁵⁵ Tanin, "Kilise ve Mektepler Meselesi", 19 Haziran 1330 (02/07/1914)

²⁵⁶ Patrikhane-i Millet-i Rumdan Adliye ve Mezahib Nezareti Celilesine gönderilen tahrirat, 4 Teşrin-i Sani 1330 (17/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB. 2/71

Tanin, "Patrikhane Meclisleri" 21 Haziran 1330

Rum Patrikhanesi Kapıkethüdasından Sadarete gönderilen 17 Mayıs 1330 (30/05/1914) tarihli yazıda Silivri'nin Fener Karyesi rahibi ile içlerinde Silivri Metropolitinin kardeşinin de olduğu on kişinin tutuklandığı belirtilerek bunların tahliye edilmesi istenmiştir. BOA. HR.H, 708/78, Lef. 2

²⁵⁷ İkdam, "Kiliseler Meselesi", 26 Haziran 1330 (09/07/1914)

²⁵⁸ Elçin Macar, a.g.e., s. 63

²⁵⁹ Patrikhane-i Millet-i Rumdan Adliye ve Mezahib Nezaretine gönderilen yazı, 14 Ağustos 1330 (27/08/1914); BOA. DH.H, 51-1/59, Lef. 4

Patrikhane, Ağustos ayında aldığı bu kararı uygulamaya koymuştu²⁶⁰. Avrupa başkentlerine gönderilen heyetler görüştükleri büyük devletlerin temsilcilerine, Türklerin ve İttihat ve Terakki hükümetinin Rumlara büyük mezalim ve baskı uyguladığını anlatıyorlardı. Patrikhanenin böyle bir harekete girişmesine engel olamayan İttihat ve Terakki hükümeti ise, sadece muhataplarına bu meselenin Osmanlı Devletinin bir iç sorunu olduğunu bundan dolayı da ancak Hükümet-i Osmaniye'nin bu mesele ile alakadar olabileceğini bildirerek Avrupa hükümetlerinden heyetlerin kabul edilmemesini sağlamaya çalışıyordu²⁶¹.

Görüleceği üzere Patrikhanenin bitip tükenmek bilmez istekleri hükümeti çok çaresiz bırakmıştı. Bu arada talepleri karşılandığında bile Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhine Avrupa'da yürüttüğü propagandalarından vazgeçmemişti.

F-) TALAT PAŞA'NIN* BATI ANADOLU TEFTİŞ GEZİSİ VE GÖÇÜ DURDURMAK İÇİN ALINAN ÖNLEMLER

Görüleceği üzere Balkan Savaşıyla birlikte başlayan Müslüman göçü hiçbir soruna neden olmayan Müslüman göçünün bir sonucu olarak ortaya çıkan Rum göçü Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında çok ciddi bir sorun haline gelmişti. Balkan Savaşından sonra büyük devletlerin kendisine bırakılmasına karar verdiği fakat Osmanlı Devletinin geri almakta kararlı olduğu Ege adalarındaki hakimiyetini Osmanlı Devletine kabul ettirmeyi ve sonraki adım olarak Anadolu üzerindeki hayallerini gerçekleştirmeyi planlayan Yunanistan, göç meselesini kullanarak savaş hazırlıklarına başlamıştı. Ayrıca Yunanistan ve Patrikhanenin yürüttükleri katliam kampanyaları neticesinde Avrupa Hıristiyan kamuoyunda Türklere ve İttihat ve Terakki hükümetine karşı büyük bir tepki oluşmuş, büyük devletler bu sorunla ilgilenmeye başlamışlardı.

²⁶⁰ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Ağustos 1914; BOA. HR.SYS, 1770/8, Lef. 4

²⁶¹ Hariciye Nezaretinden Londra, Petersburg, Berlin, Paris, Viyana Sefareti Seniyyelerine gönderilen tahrirat, 4 Ağustos 1914; BOA. HR.SYS, 1770/8, Lef. 10

Hariciye Nezaretinden Bükreş Sefiri Safa Bey Efendi Hazretlerine gönderilen tahrirat, 11 Ağustos 1914; BOA. HR.SYS, 1770/8, Lef. 5

* Dahiliye Nazırı Talat Bey Paşa rütbesini 4 Şubat 1917'de yani Sait Halim Paşa'dan sonra Sadrazam olduğunda almıştır. Ancak biz baştan beri en fazla bu şekilde bilindiği için Talat Paşa olarak ifade ettik. Hasan Babacan, **Mehmet Talat Paşa (1874-1921)**; Ankara, TTK Yay, 2005, s. 144

Osmanlı Devletinin yaşadığı önceki tecrübeleri dikkate alan İttihat ve Terakki hükümeti sorunun uluslararası alana çekilmesinin çok zararlı sonuçlara yol açacağını çok iyi bilmekteydi. Ayrıca donanma gücü Yunanistan'dan zayıf olduğu için yeni bir savaşı da göze alamıyordu. Bundan dolayı hemen harekete geçerek ortamın sakinleştirilmesinin daha akılcı olacağı sonucuna varılmıştı. Gerçi Avrupa devletlerinin Yunanistan'ı desteklediği bir ortamda başka türlü davranması da mümkün görünmüyordu.

Hükümet içinde sorunun bu kadar büyümesinden en fazla endişe duyan kişi Sadrazam Said Halim Paşa idi. Talat Paşaya nazaran daha ılımlı bir politika taraftarı olan Sadrazam, savaşa karşıydı ve Talat Paşa'dan Rumlara ve Yunan tebaalılara karşı daha dikkatli davranılmasını istiyordu. Yunan Sefaretinin birbiri ardına verdiği şikayet yazıları, İstanbul'daki büyük devletler sefaretlerinin yaptığı baskılar ve Patrikhane heyetlerinin ziyaretleri en sonunda Sadrazamı harekete geçirmişti.

Rum göçünün durdurularak şikayetlere bir son verilmesine karar veren Sadrazam Said Halim Paşa kabinenin en etkili bakanı olan Talat Paşa'dan bu sorunu halletmesini istiyordu. Hatta onu harekete geçmeye mecbur etmek için Cemal Kutay'ın belirttiği üzere, istifa ederek hükümeti düşürmekle tehdit etmişti²⁶². Sadrazamın bu kararlılığı karşısında harekete geçmeye mecbur kalan Talat Paşa da 8 Haziran 1914'te Bab-ı Âlide, Sadrazam, Harbiye ve Nafia nazırlarının katıldığı toplantıdan sonra geceleyin yanına Emniyet-i Umumiye Müdürü İsmail Canbulat'ı da alarak Rum göçünü durdurmak üzere Batı Anadolu'ya doğru yola çıkmıştı²⁶³. Batı Anadolu'da yaşanan hadiseler bununla birlikte Yunanistan'ın Ege denizinde savaş hazırlığı yapması hükümetin çok ciddi bir şekilde harekete geçmesine neden olmuştu. Dahiliye Nazırı Talat Paşanın yola çıkmasından birkaç gün sonra Harbiye Nazırı Enver Paşa da Batı Anadolu'ya gidecekti. Kabinenin en önde gelen bu iki ismin Batı Anadolu'ya gitmesi İttihat ve Terakki hükümetinin meseleye ne kadar ciddi baktığını göstermektedir.

²⁶² Cemal Kutay, **Üç Devirden Hakikatler, Celal Bayar'ın Yazmadığı ve Yazamadığı Üç Devirden Hakikatler**, İstanbul, Alioğlu yay. 1982, s. 53-54

²⁶³ İkdam 27 Mayıs 1330 (09/06/1914)

Celal Bayar'ın belirttiği üzere, Talat Paşa, İzmir'de görüştüğü İngiliz Başkonsolosuna, "*Buraya Sadrazam Paşa'nın emriyle geldim. Paşa Hazretleri (Prens Said Halim Paşa) Yunanlılarla bir harb yapmayı arzu etmemektedirler. Ben de hadiseleri durdurmak ve vaziyeti düzeltmek için elimden geleni yapacağım*" demişti. Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, s. 1569

Jöntürk Gazetesine verdiği beyanatta memleketin gelişme ve ilerlemesini yakından görmek ve yapılan ıslahatların memurlar tarafından ne derece tatbik edildiğini teftiş etmek üzere Dahiliye Nazırı olarak Batı Anadolu'ya 10 gün sürecek bir seyahate çıktığını söyleyen ve yapacağı gezinin amacını bu şekilde açıklayan Talat Paşa, muhabirin Rum göçüyle ilgilenecek misiniz sorusu üzerine şu önemli açıklamada bulunmuştu:

Rum göçüyle meşgul olacağım. Biz Rumların katiyen göç etmesini arzu etmiyoruz. Göçe kalkışanların yerlerine döndürülmesi için Karesi memurlarına kati emirler verdim. Oraya vardığımda da Rumları göçe zorlayan kişileri cezalandırmak niyetimdeyim. Orada ilk işim memurların Rumların göçüne engel olmak için kendilerine verdiğim emirleri yerine getirip getirmediğini tetkik etmek olacaktır. Tahkikatım esnasında memurların katiyen vazifelerini ifa etmedikleri kanaatine varırsam görevini ihmal eden memurları derhal azledeceğim.

Bir daha tekrar ederim; Rumların memleketimizden göçünü biz katiyyen arzu etmiyoruz. Hükümete bu konuda suç isnat edenler gerçeği tahrif ediyorlar. Ayvalık Rumlarından bir kısmının göçe başlamaları üzerine göçmenlerin derhal yerlerine iadesiyle ahaliyi göçe sevk eden sebeplerin ortadan kaldırılması için çalışılmasını emrettim. Oraya vasıl olduğumda ahalinin şikayetini dinleyeceğim ve kendilerine hükümet tarafından güvenliklerinin sağlanacağı konusunda teminat ve garanti vereceğim²⁶⁴.

Talat Paşanın Batı Anadolu teftişi için Balıkesir'e hareketinden önce verdiği bu beyanat oldukça ilginçtir. Daha önce Trakya'da alınan önlemler çerçevesinde bazı memurlar cezalandırılmış olsa da genel olarak Patrikhane ve Yunan Sefaretinin memurlar hakkında yaptığı şikayetlerin doğru olmadığı cevabını veren Talat Paşanın memurlar hakkında tahkikat yapacağını ve görevini ihmal edenleri de azledeceğini söylemesi ilk defa bu tarz şikayetleri kabul ettiğini göstermekteydi. Daha önce Rumların göçe zorlandığı iddialarını da kabul etmeyen Talat Paşa bu beyanattla yine ilk defa Rumların göçe zorlanmasından bahsetmekteydi.

Talat Paşanın gazeteye verdiği bu beyanat onun, Sadrazamın da zorlamasıyla Rum göçü konusunda fikir değiştirdiğini göstermekteydi. Çünkü daha iki gün önce

²⁶⁴ İkdam, "Talat Beyin Beyanati", 29 Mayıs 1330, (11/06/1914)

(6 Haziran 1914) Aydın Valisi Rahmi Bey'e gönderdiği hususi telgrafta validen, çok yakında mübadele görüşmeleri başlayacağı için başka yerlere teşmil edilmeden vilayet dahilindeki göçün serileştirilmesini istemişti²⁶⁵. Gerçi aynı gün Karesi Mutasarrıfına acil bir şifre gönderen nezaret, göçün kesinlikle önlenmesini ve göç etmek isteyen Rumların köylerine iade edilmesini ve göç esnasında herhangi bir olaya mahal verilmemesini istemişti²⁶⁶. Aynı günde gönderilen bu iki telgrafın içeriklerinin birbirinden farklı olmasından, sadrazamın niçin onu göçü durdurmak konusunda harekete geçmeye zorladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu telgraflar Talat Paşanın göçe yaklaşımını da ortaya koymaktadır. Aydın Vilayetinin sahil kesimindeki Rumlar Yunan fikirli olduğu, adalardan gelen Yunan çeteleriyle işbirliği yaptığı için Talat Paşa bu Rumların göç etmelerine ses çıkarmıyordu. Gidenlere bir saldırının olmaması güvenliklerinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını isteyen²⁶⁷ Talat Paşa gönderdiği genel tebliğlerle göçün durdurulmasını istese de gezi kapsamında vilayete gelmeden önce bu hususi telgrafta olduğu gibi validen göçe kalkışanların göç etmeleri için gerekenin yapılmasını istiyordu.

8 Haziran günü gecesini İstanbul'dan hareket eden Talat Paşa, 9 Haziranda Bandırmaya ulaşmış, buradaki incelemelerin ardından gece yarısı Balıkesire geçmişti. 10 Haziran tarihli telgrafında Bandırma ve Balıkesir yaptığı incelemeler hakkında Sadrazama bilgi veren Talat Paşa; Bandırmada iki Bulgar köyünden başka kaza merkezinde, Rum köylerinde ve Kapıdağ civarında bir tek ferden bile göç etmediğini, Ermenilerin boykottan şikayetçi olduklarını, Rum metropolit ve Ermeni murahhası ile görüşüğünü ve yaptığı bu görüşmelerde ortamın sakin olduğuna kani olduğunu bildiriyordu. Ayrıca Karesi Mutasarrıfından aldığı bilgiyi de Sadarete aktaran Talat Paşa, Burhaniye ve Edremit'ten yaklaşık 2 bin kusur hanenin hükümetin tüm engellemelerine rağmen göç ettiğini söylüyordu. Bu kazalarda meydana gelen göç sırasında İslam ahaliden yağmaya kalkışanlar olmuş fakat alınan tedbirlerle bunun önüne geçilmişti. Kargaşada Rumlardan yalnız bir maktul ve Rumlar tarafından öldürülmüş bir İslam dört yaralı bulunmaktaydı. Katl ve yaralama

²⁶⁵ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 24 Mayıs 1330 (06/06/1914), BOA DH.ŞFR, 41/175

²⁶⁶ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen acil şifre, 24 Mayıs 1330 (06/06/1914), BOA DH.ŞFR, 41/171

²⁶⁷ Dahiliye Nezaretinden hususi olarak İzmir Valisi Rahmi Bey'e gönderilen şifre 10 Mayıs 1330 (23/05/1914), BOA. DH.ŞFR, 41/52

olaylarının faillerinin hepsi yakalanarak tevkif edilmişlerdi. Bunların yanında çapulculara yardım ettiği anlaşılan Burhaniye Belediye reisi azledilerek tevkif edilmişti. Ayrıca Balya jandarma bölük kumandanıyla İvrindi takım kumandanı İsmail Hakkı ve Rifat Efendilerin vazifelerini suiistimal ettikleri anlaşarak azledilmelerine karar verilmişti²⁶⁸. Bu şekilde Balıkesir ve çevresinde emniyeti sağlayarak göçün önünü alan Talat Paşa sancağın en çok şikayete konu olan Ege sahillerindeki kazalarında incelemelerde bulunmak üzere yola çıkmış ve 11 Haziran akşamı Edremit'e gelmişti.

Talat Paşanın buradan Nezarete çektiği telgrafa göre; Edremit merkezinden ve köylerinden toplam 16 bin kişi kendisinin buraya gelmesinden önce tamamen göç etmişlerdi. Rumların çoğu mallarını terk ettiği için boşalan hanelerin bazılarında eşya çalan 41 kişi yalanarak adliyeye sevk edilmişti. Talat Paşa malların korunması için Ayvalıktan bir tabur asker gönderilmesini emretmiştir. Göç sırasında Rumlara karşı katl, yaralama ve tecavüz gibi herhangi bir saldırı meydana gelmemiştir. Yalnız Rumlar tarafından bir İslam ağır bir şekilde yaralanmıştır. Bu çevre hakkında daha etraflı bilgi almak için Kala-i Sultaniye mutasarrıfını yanına çağıran Talat Paşa ondan Kala-i Sultaniye livasına bağlı Ayvacık Rumlarının tamamen gittiğini öğrenmişti. Kala-i Sultaniye Mutasarrıfına hiçbir şekilde livanın diğer yerlerinde göçe izin verilmemesini, Edremit Kaymakamından Rumların bıraktığı mal, ev ve eşyaların korunması için gerekli önlemlerin alınmasını emrettikten sonra buradan Burhaniye'ye geçmişti²⁶⁹.

12 Haziranda Burhaniye'de incelemelerde bulunan Talat Paşa buraya gelir gelmez ilk önce göç için iskeleye gelmiş olan merkez kazadan 57 hane, Dere-i Kebir İslam köyünden 53 hane olmak üzere toplam 150 hane Rumu nasihat ederek göçten vazgeçirmek üzere metropolitle birlikte iskeleye gitmişti. Onlara köylerine geri dönmedikleri takdirde askerler tarafından evlerine gönderileceklerini söylemişti. Kazanın Müslüman köylerindeki Rumlar daha önceden göç etmişlerdi²⁷⁰.

²⁶⁸ Kareside bulunan Talat Bey'den gelen şifre, 28 Mayıs 1330 (10/06/1914); BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 7

²⁶⁹ Talat Beyden Dahiliye nezareti müsteşarlığına gönderilen şifre 30 Mayıs 1330 (12 Haziran 1914), BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 33

Tanın, "Talat Bey'in Seyahati", 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

²⁷⁰ Talat Beyden Dahiliye nezareti müsteşarlığına gönderilen şifre 30 Mayıs 1330 (12 Haziran 1914), BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 32

Burhaniye'deki tahkikattan sonra Karesi Livasının en problemlı yeri olan Ayvalık'a geçmişti. Yunanistan'ın Osmanlı Devletine verdiği notaya konu olan Ayvalık hakkında hem Yunanistan'daki gazetelerde hem de Yunan Sefaretinin şikayetlerinde çok abartılı olaylardan bahsediliyordu²⁷¹. Yunan kamuoyunu ayağa kaldırmaya alışan Yunan gazeteleri Ayvalıklı ocukların ellerinin kesildiği haberlerini yayınlıyorlardı²⁷². Yunan sefreti ise Ayvalık'ta her gün sekiz on Rumun öldürüldüğünü iddia ediyordu. Tüm bu iddiaları araştırmak ve buradaki Rum gnn durdurmak üzere 13 Haziran 1914'te Ayvalık'a gelen Talat Paşa, önce metropolit sonra da Yunan, Fransız, ve İtalyan konsoloslarıyla görüşmüştü. Konsoloslar Ayvalık merkezde o güne kadar hiç bir ferdin burnunun bile kanamadığı ve kimsenin mal ve eşyasına saldırı olmadığını söylüyorlardı. Talat Paşa Yunan konsolosuna, şehrin etrafının zabıter kumandasındaki çeteler tarafından sarıldığı şeklindeki Yunan Sefaretinin iddiasının kaynağını sorduğunda ise konsolos, bunu ahaliden işittiğini ve doğruluğu hakkında bir şey diyemeyeceğini söylemişti.

Burada da ge kalkışanları geri döndürmek için çaba sarfeden Talat Paşa, Küçükköy'den ge etmek üzere Ayvalık'a gelen ve vapur çağıran 800 hane Rumu evlerine döndürmüştü. Rum ahalinin korkudan köydeki işlerini halletmeye gidemediklerinden şikayet etmeleri üzerine de korkunun ortadan kaldırılması için kumandanla görüşerek devriyeler gezdirilmesini ve alınan tedbirlerin belediye reisi ve metropolit aracılığıyla halka ilan edilmesini sađlamıřtı²⁷³. Talat Paşanın bu incelemeleriyle Ayvalık'ta çok gergin bir ortam var olsa bile Yunan iddialarının çoğunun gerçek olmadığı anlaşılmıştı. Rumlarla Müslümanlar arasındaki gerginlik de onun aldığı tedbirlerle bir nebze olsun yumuşamıştı. Aynı gün Ayvalık'a bağlı nüfusunun tamamına yakını Rum olan Yunda (Cunda) adasına da uğrayan Talat Paşa

Tanın, "Talat Bey'in Seyahati", 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

²⁷¹ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına telgraf, 26 Mayıs 1330 (08/06/1914); BOA. DH.şFR, 41/195

Balyada Dahiliye Nazırı Talat Bey'e telgraf, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914), BOA. DH.şFR, 41/234

²⁷² Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre telgraf 1 Kanun-u Sani 1330 (14/01/1915); BOA. DH.şFR, 49/2

²⁷³ Ayvalıkta bulunan Dahiliye Nazırı Talat Beyin telgrafı, 31 Mayıs 1330 (1306/1914); BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 29

Tanın, "Talat Bey'in Seyahati", 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

İkdam, "Venizelos Ne Söylemiş", 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

buradaki ahaliyi de sakinleştirmişti²⁷⁴. Alınan önlemlerle Ayvalık ve çevresinde sükunet sağlanmıştı. Ayvalık belediye başkanı Yorgaki Efendi 14 Haziran 1914 tarihli İkdam gazetesinde yayınlanan beyanatında Talat Paşanın gelmesiyle ahalideki göç arzusunun ortadan kalktığını söylüyordu²⁷⁵.

Bu şekilde Karesi Livasındaki tahkikatını tamamlayan Talat Paşa, 14 Haziran günü öğleden sonra göçün yoğun olduğu sahil boyunda ilerleyerek İzmir Dikili'ye varmıştı. İlk önce göç için Dikili Bergama ve civarından iskeleye gelmiş olan 3 bin kişinin köylerine iade edilmesiyle ilgilenmiş, ilgililere güvenliğin sağlanması talimatını verdikten sonra Bergama'ya gitmişti. Bergama Rumlarının Midilliye göçleri esnasında meydana gelen yağma ve hırsızlık olaylarının faillerinin yakalanması ve malların muhafaza alınması talimatını vermiş buradan en otomobille Soma'ya geçmişti. Kendisinden önce Somaya gelmiş olan Vali Rahmi Beyle görüştüğünden²⁷⁶ ve Rumlara göç etmemeleri yönünde nasihatte bulunduktan sonra gece saat 11'de Manisa'ya gitmişti. Ertesi günü sabahtan Menemen'e gelmiş ve köylere varıncaya kadar her yerde Rumlarla konuşmuş, halini anlatmaya gelenleri teskin etmişti. Menemen istasyonunda biriken 2 bine yakın Ruma göç etmemeleri için nasihat etmişti. Menemen merkezde Rumlara göçe zorlamak için civar köylerden gelen bir takım kişileri tutuklatmıştı²⁷⁷. Ayasuluğ metropolitinden de Rumlara göç etmesine mani olmasını isteyerek hususî trenle Menemenden İzmir'e doğru hareket etmişti.

Her gittiği yerde büyük halk gösterileri ve resmi törenlerle karşılanan Talat Paşa, İzmir'e gelişinde de istasyonda Kumandan Pertev Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Cafer Tayyar Bey ve mülki memurlar ile öğrenci ve öğretmenlerden oluşan kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştı. Karşılamadan sonra doğrudan hükümet konağına giden Talat Paşa vali ve kumandan vekiliyle vilayet dahilinde göçe karşı alınacak önlemleri görüşmüş, Manisa'daki süvari alayıyla iki bölüğün Menemene ve iki

²⁷⁴ İkdam, "Talat Bey'in Seyahati", 2 Haziran 1330 (15/06/1914)

²⁷⁵ İkdam, "Ayvalık'ta Sükun" 1 Haziran 1330 (14/06/1914)

²⁷⁶ Talat Beyden Sadarete gönderilen telgraf, 1 Haziran 1330 (14/06/1914), BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 40,41

Tanin, "Talat Bey'in Seyahati", 2 Haziran 1330 (15/06/1914)

²⁷⁷ Tanin, "Talat Bey'in Seyahati, muhaceretin tevkifi", 3 Haziran 1330 (16/06/1914)
İkdam, "Muhaceret Meselesi, Talat Bey'in Seyahati", 3 Haziran 1330 (16/06/1914)

bölüğün de Foça'ya sevk edilmesi, çapulcuların yakalanması ve gerekirse bunlara karşı silah kullanılması talimatını vermişti.

Talat Paşanın İzmir'e gelmesiyle birlikte göçe karşı alınan tedbirler daha da arttırılmıştı. Göçün ve buna paralel olarak da karışıklığın en yoğun olduğu Foça, Çeşme, Urla, Karaburun gibi İzmir'in sahil kazalarına bir yandan güvenliği sağlamak için askerler sevk ediliyor, diğer yandan da Rumları teskin ederek göç fikrinden vazgeçirmek için nasihat heyetleri gezdiriliyordu. Balıkesir'de tahkikat yapılan yerlerde olduğu gibi burada da Talat Paşanın gelmesinden önce Çeşme, Urla ve diğer sahil kazalarındaki Rumların büyük bölümü yapılan tüm nasihatlere rağmen Yunanistan tarafından gönderilen istibotlarla Sakız adasına göç etmişlerdi²⁷⁸.

En azından geride kalanların göç etmelerini önlemek ve buralarda meydana gelen saldırı olaylarının faillerini cezalandırmak üzere sahil kasabalarında incelemelerde bulunan Talat Paşa, 15 Haziran sabahı Urla'ya gitmiş, heyecan içinde olan Rumlara ve İslam ahaliye nasihatte bulunmuştu. Öğleden sonra göç için harekete geçmiş olan Ulucak köyüne gitmiş yanına aldığı İzmir Karşıyaka Metropolitisi ile birlikte Rumları göçten vazgeçirmeye çalışmıştı. Urla ve çevresinin güvenliğinin sağlanması için buraya Manisa Süvari Alayından kuvvetler sevk edilmesi, istasyonda biriken Rumların evlerine iade edilmesi ve devriyeler gezdirilmesi talimatını vermişti. Göç esnasında Rumlara saldıran 40 kişi de tevkif edilmişti. Menemen, Bergama, Ulucak ve civarında ele geçirilen 100'ü aşkın kişi de divan-ı harbe sevk edilmişti²⁷⁹.

Urla'da olduğu gibi Rumların büyük kısmının göç ettiği bir diğer yer de Çeşme idi. 11 Haziran tarihli telgrafında Yunan Sefaretinin burası ile alakalı

²⁷⁸ Bandırmada Dahiliye Nazırı Beyefendi'ye telgraf 27 Mayıs 1330 (09/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/62, Lef. 3/1

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gayet müstacel cevap şifre 27 Mayıs 1330 (09/06/1914), BOA. DH. ŞFR, 41/210

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 26 Mayıs 1330 (08/06/1914), DH.ŞFR, 41/207

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914), DH.ŞFR, 41/236

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat, 29 Mayıs 1330 (11/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/62, Lef. 5

Aydın Vilayetinden gelen şifre, 27 Mayıs 1330 (09/06/1914), BOA. DH.KMS, 19/62

Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Mayıs 1330 tarihli şifre, BOA. HR.SYS, 2034/5, lef. 77

²⁷⁹ Dahiliye Nazırı Talat Beyden alınan 2 Haziran 1330 (15/06/1914) tarihli iki kıt'a telgraf, BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 55

iddialarını yalanlayan Rahmi Bey burada hiçbir tahribatın olmadığını ve Rumların yapılan nasihatlere rağmen kendi istekleriyle Sakıza göç ettiklerini söylüyordu. Sadece bir jandarma zabitanın ahaliyi yağmaya teşvik ettiğinin anlaşılması üzerine tevkif edilmişti. Rumların bıraktığı mallar korumaya alınmış, evlere muhacir iskan olunmuştu²⁸⁰.

Talat Paşa Rumların tamamına yakınının göç etmesiyle birlikte göç sonrası alınan önlemleri yeterli görmüş olacak ki Urla'daki incelemelerinden sonra Çeşmeye uğramadan geri İzmir'e dönmüştü. İzmir'e döner dönmez de Aliğa Çiftliği Rumlarının yaralama ve yağma olaylarının yaşandığını haber veren telgrafları üzerine tekrar Menemene gitme ihtiyacı hissetmişti. Menemen'den gelen telgraflar Aliğa'dan başka Çakmaklı, Sarayköy, ve diğer köylerde de bir takım saldırı olaylarının yaşandığını ve Rumların evlerini terk ederek Menemen merkezine gitmek zorunda kaldıklarını bildiriyordu²⁸¹. Rahmi Beyle Menemene giden Talat Paşa Rumlara saldıran bu kişileri İzmir'deki Divan-ı Harbe sevk ettirmiş ahaliye de bu tür davranışlarda bulunanların ağır bir şekilde cezalandırılacağını ilan ettikten sonra akşam tekrar geri İzmir'e dönmüştü²⁸².

Talat Paşa İzmir çevresindeki incelemelerinden sonra 16 Haziranda Rahmi Beyle birlikte Aydın Nazilliyi, 17 Haziranda da Aydın, Söke, Tire, Ayasuluğ ve kasabalarıyla civardaki köyleri teftiş etmişti. Bu havaliden hiçbir ferdin göç etmediğini bildiren Talat Paşa Rumların boykottan şikayet etmesi üzerine ahalden ileri gelenlere boykotu bitirmeleri çağrısı yapmıştı²⁸³.

Görüleceği üzere kısa bir zaman içinde tüm Batı Anadolu'yu gezerek incelemelerde bulunan Talat Paşa, gittiği her yerde Rumlarla bizzat görüşmekte onların şikayetleri dinlemekte, güvenliklerinin sağlanacağına dair devlet garantisi vererek onları göçten vazgeçirmeye çalışmaktaydı. Tüm nasihatlere rağmen yine de gitmek isteyenleri askerlere talimat vererek evlerine iade ettiriyordu. Güvenliği sağlamak ve Rumların korkularını ortadan kaldırmak için karışıklık olan yerlere askerler sevk ettirmekte, köylerde devriyeler gezdirtmekteydi. İslam ahaliye ve

²⁸⁰ Aydın Vilayetinden alınan şifre, 30 Mayıs 1330 (12/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/62, Lef. 8

²⁸¹ Tanin, "İzmir ve Havalisinde", 4 Haziran 1330 (17/06/1914)

²⁸² Tanin, "Seyahat Tafsilatı", 6 Haziran 1330 (19/06/1914)

²⁸³ Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Sadarete gönderilen telgraf, 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 11

İkdam, "Muhaceret meselesi, Talat Bey'in Seyahati", 6 Haziran 1330 (19/06/1914)

yöneticilere de itidalli olmaları çağrısı yapmaktaydı. Rumlara saldıran ve onları göçe zorlayan kişilerin yakalanarak cezalandırılmasına ayrıca büyük önem veriyordu. Yakalanan saldırganları vakit geçirmeden İzmir'deki divan-ı harbe sevk ettirmiş ve kısa süre içinde davaların karara bağlanması talimatı vermişti. Yapılan yargılamalarda da Rumlara saldıran bu kişiler işledikleri cürümlere göre 3 seneden 5 seneye kadar çeşitli cezalara çarptırılıyorlardı.

Yaptığı incelemeler sonucunda bazı yönetici ve memurların da görevini ihmal ettiği veya kötüye kullandığı kanaatine varan Talat Paşa, bunları da cezalandırmaktan geri durmamıştı. Bu kapsamda Foça, Ayvalık, Biga²⁸⁴ ve Tire Kaymakamı²⁸⁵ göçü önlemede yeteri gayreti göstermediği ve görevlerini ihmal ettikleri için azledilmişlerdi. Ayrıca Urla civarında Rumlara karşı meydana gelen saldırılarda birinci derecede rol oynayan Çeşmeye bağlı Barbaros Nahiyesi Müdürü²⁸⁶ ile Karaağaç köyü göçü esnasında Rumların saldırıya uğramalarına meydan vererek bir bakirenin tecavüze uğramasına neden olan İvrindi müdürlüğünü yapan eski Gömeç Nahiyesi Müdürü de azledilmişti²⁸⁷. Çeşme Jandarma Yüzbaşısının da askeriye ile ilişkisi kesilerek divan-ı harbe sevk edilmişti.

Askeri tedbirler, aziller ve saldırganların cezalandırılmasıyla Rumların göçe zorlanmasını önlemeye ve karşı karşıya gelmiş olan iki unsur arasındaki gerilimi ortadan kaldırmaya çalışan Talat Paşa bunlara ilaveten bir de kışkırtıcı yayınlarla tansiyonun yükselmesine neden olan gazeteleri de kapatma kararı almıştı. Bu kapsamda İslam ahaliyi galeyana getiren Anadolu ve Köylü gazeteleri ile Rumlara göç propagandası yapan Rumca Laraforum gazetesini kapatmıştı²⁸⁸. Yalnız bu kapatmaların geçici olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 18 Haziranda tatil edilen Laraforum gazetesi yayın politikasını değiştirmedeği için 22 Haziranda ikinci defa tatil edilmişti²⁸⁹.

²⁸⁴ İkdâm, “Muhaceret Meselesi, İzmir’de İcraat”, 5 Haziran 1330 (18/06/1914)

²⁸⁵ İkdâm, “Tire Kaymakamının Azli”, 4 Haziran 1330 (17/06/1914)

²⁸⁶ Tanin, “İzmir ve Havalisinde”, 4 Haziran 1330 (17/06/1914)

²⁸⁷ Talat Paşa’dan Sadarete çekilen telgraf, 4 Haziran 1330 (17/06/1914), BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 51

²⁸⁸ İkdâm, “Muhaceret Meselesi, İzmir’de İcraat”, 5 Haziran 1330 (18/06/1914)

²⁸⁹ İkdâm, “Hayeti Mahsusa İzmir’de”, 9 Haziran 1330 (22/06/1914)

Bu dönemde Rumca gazetesinin Rumları göçe teşvik etmesi veya toplumdaki gerilimi tırmandırmaya çalışması gibi, bazı Rum ve Yunan tebaalılar²⁹⁰ da göçün devam etmesini sağlayarak hükümetin aldığı bu önlemleri boşa çıkartmaya, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki sorunu daha da derinleştirmeye çalışmaktaydılar²⁹¹. Hatta bu dönemde Yunanistan'ın bile Rumları göç ettirmek için Anadolu'ya casus gönderdiği ifade ediliyordu²⁹². Göç propagandası yapan bu kişiler “Türkler Rumları kesecekler” söylentileriyle milletdaşlarını korkutuyorlardı. Sükuneti ve güvenliği sağlamaya çalışan hükümet yaydıkları söylentilerle Rumları korkutarak göç ettirmeye çalışan kişilere karşı da harekete geçmişti. Tanin Gazetesinin Talat Bey'in Seyahati başlıklı 19 Haziran 1914 tarihli yazısında belirtildiği üzere, Bandırmaya tabi Kestel Köyünde köy ahalisi Rumları“Türkler ve Çerkezler sizi kesecekler” diye ve bir çok kişinin göç etmesine neden olan Mehran oğlu Kosti, Hormez oğlu Pandali, mektep muallimi Papa Dimitri ile arkadaşları yakalanarak adliyeye teslim edilmişlerdi²⁹³. Adapazarı'nda da Türkçe olarak Rum kilise ve mekteplerin duvarlarına; “*Ey Rumlar mektebinizi ve Kilisenizi nasıl kapattınız ise evlerinizi ve yurtlarınızı dahi o yolda terk ederek bu şehirden çıkınız*” diye yazı yazan Yunan

²⁹⁰ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Canik Vilayetine gönderilen şifrede Yunan tebaasından Pireli Petro isminde birinin Erbaa kazasına tabi Rum köylerinde telkinat-ı muzırrada bulunduğu ve Amasya, Havza, Mecitözü, ile Samsun cihetlerine gittiğinin Tokat Mutasarrıflığından bildirildiği ve Amasya Mutasarrıflığına gereken tebligatta bulunulduğunun Sivas Vilayetinden bildirildiği haber verilerek gereken tetkikatın yapılması istenmiştir. 7 Haziran 1330 (20/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/184

Yunan Sefaretinin Rumları göçe teşvik etmek suçundan dolayı Desaadet Divan-ı Harbi Örfisinde yargılanan Espir Çikulasi'nin serbest bırakılması için devreye girmesi üzerine Hariciye Nezareti Dahiliye Nezaretinden bu kişi hakkında bilgi verilmesini istemiştir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3 Şubeden Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda ise; Galata'da Valer Serkiz ticarethanesi müstahdemlerinden ve Balkan Muharebesinde Yunan ordusunda ihtiyat zabiti ve Osmanlı esirleri üzerine memur olan Yunan tebaalı Espir Çikulasinin, Mudanya'daki Rumları göçe teşvik ettiğinin anlaşılması üzerine kaymakamlıkça yakalanarak 6 Haziran 1330 (19/06/1914)'da Desaadet Divan-ı Harbi Örfisine gönderildiği, 8 Haziranda (21 Haziran)'da mahkeme tarafından teminatla serbest bırakıldığı belirtilmiştir. 10 Ağustos 1330 (23/08/1914); BOA. DH.EUM.3 ŞB, 1/28, Lef. 1/1

²⁹¹ Karahisar Mutasarrıflığından gelen şifre, 8 Temmuz 1330 (21/07/1914), BOA. DH.KMS, 25/40, Lef. 2

²⁹² Tanin Gazetesinin haberinde Mihaliç'teki Rumları hicrete teşvik eden köylü kıyafetinde iki Yunan zabitanın yakalandığı haberinin çıkması üzerine (Tanin, 3 Haziran 1330 (16/06/1914), Dahiliye Nezareti Hüdavendigâr Vilayetine gönderdiği şifrede, bu haberin doğru olup olmadığının araştırılmasını doğru ise zabitelerin hüviyetlerinin açık bir şekilde bildirilmesini istemiştir. 3 Haziran 1330 (16/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/41.

²⁹³ Tanin, “Talat Bey'in Seyahati”, 6 Haziran 1330 (19/06/1914)

propagandacısı bir kişi polis tarafından suçüstü yakalanmıştı²⁹⁴. Rumları galeyana getirdiği anlaşılan kişiler yakalanarak divan-ı harbe sevk ediliyordu²⁹⁵.

Göç propagandası sadece bu kişilerle sınırlı değildi. Yapılan tahkikatlarda bazı metropolit, papaz ve Yunan konsoloslarının da göç propagandası yaptıkları anlaşılmıştı. Mesela, Patrikhanenin Rumların göç etmesine karşı olmasına rağmen papaz ve metropolitler Ayvalık gibi çok hassas bir yerde, kiliselerde verdikleri vaazlarda Rumlara göç edin çağrısı yapmıştı²⁹⁶. Bursa'nın Yaş köyü kilisesinde yapılan aramalarda bir depo dolusu silahla birlikte Rumları göçe teşvik eden resmi belgelerde ele geçirilmişti²⁹⁷. Balkan Savaşı zamanından beri Rumlar İzmir'de Rumlar katlediliyor diyerek Avrupa'yı ayağa kaldırmaya çalışan İzmir Metropolit Hristomos ise Rumları göçe teşvik ediyor ve 18-35 yaş arasındaki yani askerlik çağındaki Rumları adalara kaçırmak için vapur kiraliyordu²⁹⁸. Erdek Metropolit de kaymakama çıkarak hükümeti acizlikle suçluyor ve dönüşünde Rumların toplandıkları bir yerde ortaya çıkarak; "İslamlarla hükümet Rumların mallarını yağma etmek için ittifak kurmuş; Hristiyanlar kendilerini koruyacak ve yakında hesap görülecek" tarzında beyanatlarla Rumları galeyana getirmeye çalışıyordu²⁹⁹. Başta İzmir olmak üzere Rumların yaşadıkları diğer yerlerde köylere varıncaya kadar tek tek Rum evlerini gezen Yunan konsolosları kavasları da Yunan Pasaportu dağıtarak Rumların kaçmalarını temin ediyorlardı³⁰⁰.

Kavas ve konsoloshanelerin sahte pasaport dağıtmasına engel olamayan hükümet tedbir olarak ecnebi tebaa iddiasında bulunanların kayıtlarının sıkı bir şekilde kontrol edilmesine dikkat ediyordu. Ayrıca bu tür zararlı faaliyette bulunan kavaslar da ülkeden sınır dışı ediliyordu. Metropolit ve papazların Rumları göçe sevk

²⁹⁴ İkdam, "Adapazarı'nda Bir Vaka", 11 Haziran 1330 (24/06/1914)

²⁹⁵ Dersaadet Divan-ı Harbi Örfisinde görülen bir davada ahaliyi galeyana getiren ve asayışı bozucu beyanatlarda bulunan Zindan Kapısında terzi Anarşalı Dimitri'nin Mülkiye Ceza Kanununun 66. maddesinin ikinci zeyli uyarınca iki sene hapis ve 50 lira para cezasına çarptırılmıştır. Tanin, "Divan-ı Harbi Örfide", 4 Haziran 1330 (17/06/1914)

²⁹⁶ Karesi Mutasarrıflığından gelen şifre, 28 Mayıs 1330 (10/06/1914); BOA. HR.SYS, 2034/5, Lef. 8

²⁹⁷ Tanin, "Kilisede Silah Deposu – Muhaceret ve Teşvik", 7 Haziran 1330 (20/06/1914)

²⁹⁸ Tanin, 6 Temmuz 1330 (19/07/1914)

²⁹⁹ Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 6 Temmuz 1330 (19/07/1914); BOA. DH.KMS, 19/74, Lef. 3

³⁰⁰ Umur-ı İdare-i Umumiye ve ticariye şubesinden Hariciye Nezaretine gönderilen 2 Nisan 1330 (15/04/1914) tarihli tezkirenin cevabı, 13 Nisan 1330 (26/04/1914); BOA. DH.İD, 63/17, Lef. 3/1 Dahiliye Nezaretine Adana Vilayetinden 28 Haziran 1330 (10/06/1914)tarihinde gönderilen tahrirat; BOA. HR.H, 693/37, Lef. 12

etmesine karşı da din adamlarının cezalandırılmasının Rumları daha fazla galeyana getireceği için bunların kontrol altında tutulmaya çalışılmasından başka ciddi bir tedbir alınamıyordu. 19 Temmuz 1914 tarihinde Tanin Gazetesinde yayınlanan habere göre; Adliye Nezareti, İzmir’de askerlik çağındaki Rumları adalara kaçırmaya çalışan Metropolit Hrisostomosun değiştirilmesi için Patrikhaneye yazı göndermiş fakat bundan bir netice çıkmamıştı³⁰¹.

Rum göçünü durdurmak için çok yoğun çalışan Talat Paşa, görevini tamamladıktan ve yine Sadrazamın isteği üzerine birkaç gün daha İzmir’de kalmış İttihat ve Terakki hükümetinin isteği üzerine Batı Anadolu’da incelemelerde bulunmak, hükümetin göçün durdurulması için aldığı önlemleri yerinde görmek üzere İzmir’e gelen büyük devletler sefaretleri tercümanlarıyla ilgilendikten sonra 27 Haziran 1914’te İstanbul’a dönmüştü³⁰². Seyahat oldukça verimli geçmişti. Yaptığı incelemeler hakkında kabine üyelerini bilgilendirmek üzere hazırladığı ve 1 Temmuz 1914 tarihli Meclisi Vükelada toplantısında okunan raporunda Talat Paşa, geziye çıkmadan önce Çanakkale’de Erenköy, Yenişar, Kalafatlı köyleri ile bazı kasabalardakiler haricindekilerin, Balıkesir’de Edremit, Aydın Vilayetinde Foça, Çeşme Karaburun Rumlarının tamamen; Burhaniye ve Bergama’dakilerin ise kısmen gitmiş olduklarını, oraya varduktan sonra ise göçe kalkışan bütün herkesin evlerine döndürüldüğünü; emniyet ve asayişin sağlandığını söylüyordu. Batı Anadolu’da yaşanan durumu ise özetle şu şekilde anlatıyordu:

Trakya’da Rumların göç ettiklerini gören veya haber alan, ahali ve muhacirlerde bazılarının baskılarına maruz kalan, daha önceden Makedonya’ya göç etmiş olan akrabalarının gönderdiği teşvik-i âmiz mektupları alan ve Müslümanların orada bıraktığı mallara sahip olma düşüncesine sahip olan ve sebepsiz bir korkuya kapılan Rumlar göç etmektedirler. Göç bir çok yerde ani ve topluca oluyor. Taşıyabilecekleri eşyaları yanlarına alan Rumlar bütün eşyalarını terk ediyorlar. Göç esnasında yağma olayları meydana geliyor. Alınan önlemlerle eşyalar yağmacıların elinden kurtarılıyor ve saldırganlar yakalanarak İzmir’de divan-ı harbi

³⁰¹ Tanin, 6 Temmuz 1330 (19/07/1914)

³⁰² İkdam, 15 Haziran 1330 (28/06/1914). Talat Paşayı rıhtımda Nazırlardan bazıları, İstanbul Polis Müdürü Umumisi, Dahiliye Nezareti Müsteşarı karşılamıştır. Doğruca Bâb-ı Âlî’ye giden Talat Paşa Sadrazama gezisi hakkında bilgi vermiştir. Kendisini de ziyarete gelen Maliye Nazırı Cavid, Adliye Nazırı İbrahim Bey ve Nafia Nazırı Mahmut Paşa ile görüşmüştür.

örfiye diğer yerlerde de adliyeye teslim ediliyorlar. Göç esnasında bazı mahallerde Rumlar silahla karşı koymuşlar, Menemen Kazasının Seyrek Köyünde katl ve cerh olayları yaşanmıştır. Foça'da bazı masum Rumların katl edildiği anlaşılmış ve derhal buraya heyeti tahkikiye sevk edilmiştir. Tahkikat sonucunda ortaya çıkacak neticeye göre gereği yerine getirilecektir. Rumların bıraktıkları mallardan bozulma ve çürüme ihtimali olanlar mahallerince satılmakta ve bedelleri mal sandıklarına teslim edilmektedir. Tarladaki ürünler halka toplatılmaktadır. Manda, öküz gibi ziraat hayvanları ve tarım aletleri muhafazaya alınmıştır. Hayvanlar muhacirlere verilmekte veya satılarak bedelleri mal sandıklarında korunmaktadır. Malların ve hayvanların korunması hakkında zorluklar çekilmektedir ve bununla alakalı bir karar alınması gerekmektedir.

Kabine üyeleri, Talat Paşanın bu raporunu ve göçe karşı aldığı tedbirleri olumlu ve yerinde bulmuştu. Yapılan görüşmelerden sonra da yine onun teklifi doğrultusunda bozulması muhtemel olan malların sahipleri istediğinde verilmek üzere satılmasına ve bedellerinin mal sandıklarına teslim edilmesine, muhafaza edilmesi mümkün olan malların depolarda korunmasına, hayvanların da güvenilir kişilere teslim edilerek muhafaza altına alınmasına karar verilmişti³⁰³. Sadarettin Maliye Nezaretine gönderilen yazıyla da gereğinin yapılması istenmişti³⁰⁴.

Talat Paşanın çabası göçün durmasını bu da dolayısıyla savaşın eşiğine gelen Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki gerginliğin yumuşamasını ve savaş ihtimalinin ortadan kalkmasını sağlamıştı³⁰⁵. İkdâm ve Tanin Gazetesi Yunanistan ve Avrupa devletlerinin İttihat ve Terakki hükümetinin göçünü durdurma konusundaki çabalarını takdir ettiklerini yazıyorlardı.

Talat Paşa İstanbul'a döndükten sonra da kendisine gönderilen günlük raporlarla Batı Anadolu'nun asayişini yakından takip etmekteydi. Alınan önlemlerle büyük oranda sükunet sağlanmış olsa da gelen haberler Talat Paşanın orda bulunduğu zaman zarfında duran göç hareketinin onun İstanbul'a dönmesinden sonra yer yer tekrar başladığını gösteriyordu. Örneğin 9 Temmuz 1914 tarihli İkdâm

³⁰³ Meclis-i Vükelânın 18 Haziran 1330 (01/07/1914) tarihli kararı, MV. 190/20

³⁰⁴ Sadarettin Maliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 23 Haziran 1330 (06/07/1914); BOA. BEO. 322231

³⁰⁵ İkdâm, "Osmanlı-Yunan Gerginliği", 16 Haziran 1330 (29/06/1914). Gazetenin Daily Telegraph gazetesinden alıntı yaptığı bir haberde Times muhabirinin, Talat Paşanın men'i muhaceret için aldığı tedbirler üzerine harb ihtimalinin zail olduğunu söylediğini yazmaktadır.

Gazetesinde “Muhaceret Tekrar Meydan Aldı” başlıklı haberde, Foça ve Seydiköy’de göçün tekrar başladığı bildiriliyordu³⁰⁶. Bundan başka Marmaris Kaymakamlığının 8 Temmuz tarihli şifresinde³⁰⁷ ve Bodrum Kaymakamlığının 10 Temmuz 1914 tarihli telgrafında³⁰⁸ Rumların göçünün devam ettiği bildiriliyordu.

Rumların hala göç etmeye çalışmaları karşısında en azından mübadele komisyonu çalışmalarının sona ermesine kadar göçün durdurulması³⁰⁹ gerektiğini düşünen Talat Paşa, yöneticilerden kimsenin göç etmesine izin vermemelerini istiyordu³¹⁰. Sahillerde ve kıyılarda gerekli önlemleri alan yöneticiler de yerine göre bazen göçe kalkışanları tutuklayarak zorla göçü engellemeye çalışıyorlardı³¹¹. Mübadele komisyonundaki Yunan delegelerinin 115 Karaburun Rumunun adalara göç etmesine izin verilmesi için komisyonun Osmanlı Delegesi Muhtar Beye ricada bulunmalarından sahillerde uygulanan göç yasağının oldukça katı olduğu anlaşılmaktadır³¹².

Mübadele görüşmelerin başladığı Temmuz ayında komisyon çalışmalarını sekteye uğratabilecek herhangi bir olumsuzluğa meydana vermemek için azami gayret gösteren Talat Paşa, her zaman için en fazla şikayete konu olan boykotun sona erdirilmesine çalışmaktaydı. Boykotun sona erdirilmesi konusunda hiç bu kadar karalı olmayan Talat Paşa, yöneticileri boykotu önlemedikleri takdirde azletmekle korkutuyor onlardan boykot adı altında Rumlara saldıran kişileri cezalandırmalarını istiyordu³¹³. Örneğin 1 Temmuz 1914’te Aydın Valisi Rahmi Beye gönderdiği

³⁰⁶ İkdam, 26 Haziran 1330 (09/07/1914)

³⁰⁷ Marmaris Kaymakamlığının 25 Haziran 1330 (08/07/1914) tarihli şifresi; BOA. DH.EUM.EMN, 87/45, Lef. 1

³⁰⁸ Bodrum Kaymakamlığının 27 Haziran 1330 (10/07/1914) tarihli telgrafı; BOA. DH.EUM.EMN, 87/42, Lef. 2

Dahiliye Nezaretinin Hariciye nezaretine gönderdiği 29 Haziran 1330 (12/07/1914) tarihli tahriratta da Yalova Gemlik Kazasının Arnavut Rum Köyü muhtarının cerh olunmasından korkan Rumların Katarlı Karyesine gittikleri ve gönderilen jandarmalarla köylerine iade oldukları bildirilmiştir. BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 196

³⁰⁹ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine çekilen telgraf, 25 Haziran 1330 (08/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/231

³¹⁰ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Teke Mutasarrıflığına çekilen telgraf, 23 Haziran 1330 (06/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/210

³¹¹ Teke a Mutasarrıflığından İnan şifre, 1 Ağustos 1330 (14/08/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/22

³¹² Aydın Valisi Rahmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 9 Temmuz 1330 (22/07/1914); BOA. DH.İD, 85/48, Lef. 3

³¹³ Kalemli Mahsustan Menteşe Mutasarrıflığına çekilen telgraf, 1 Temmuz 1330 (14/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/12

şifrede, boykotun önlenmesini istiyor bunun için de aşırıya gidenleri işledikleri cürümlere oranla cezalandırılmasını tebliğ ediyordu³¹⁴. Nitekim bu tebliğ uyarınca İzmir’de boykotu teşvik etmekten dolayı yakalanarak divan-ı harbe sevk edilen 7 kişiden üçü 45’er gün, 2’si 8’er ay hapis cezasına çarptırılmış, diğer iki kişi de vilayet dışına çıkarılmıştı³¹⁵. Bundan başka İslam ahalinin gözünü korkutarak Rumların göçe zorlanmasına tamamen son vermek isteyen Talat Paşa Rahmi Beyden Rumlara karşı yağma ve adam öldürme suçlarını işleyen kişilerin de mahkemelerinin bir an önce karara bağlanmasını ve suçu en ağır olan bir kişi hakkında verilecek idam kararının hemen infaz edilmesini istemişti.

Bu dönemde bizzat Talat Beyin emriyle divanı harbe sevk edilen kişilerden kaçına idam kararı verildiği ve idam edilen birinin olup olmadığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Rahmi Beyin 20 Mayıs 1916 tarihli yazısından Rum göçü esnasında, adam öldürme suçundan 5 kişinin divan-ı harpte yargılandığını öğrenmekteyiz. Harbiye Nezaretinin 4 Haziran 1916 tarihli yazısında, bu kişilerden Kütahyalı Mehmet oğlu Eminin, Torbalı Nahiyesine bağlı Fetrek köyünden Yorgi’nin değirmenini basarak onu ve baldızını öldürdüğü, eşiyle birlikte bazı kişileri yaraladığı için idama ve diğer dört kişinin de müebbet kalebentliğe çarptırıldığı anlaşılmaktadır. Harbiye Nezaretinin bu yazısında Kütahyalı Mehmet oğlu Eminin idamının infazıyla ilgili Padişah İradesinin 20 Ağustos 1914 çıktığı belirtilmiştir³¹⁶.

³¹⁴ Talat Bey’den Aydın Valisi Bey’e gönderilen 18 Haziran 1330 (01/07/1914) tarihli şifre; BOA. DH.ŞFR, 42/166

³¹⁵ Tanin, 30 Haziran 1330 (13/07/1914)

³¹⁶ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat 22 Mayıs 1332 (04/06/1916); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 14/2, Lef. 2

G-) İTTİHAT VE TERAKKİNİN BÜYÜK DEVLETLERE BAŞVURMASI

Talat Paşanın Marmara sahillerinden Aydın Vilayetine kadar olan alanı bizzat gezerek almış olduğu bu önlemler Rum göçünü büyük oranda durdurmuştu³¹⁷. Daha önce belirttiğimiz üzere Trakya Rumları göç etmeye başladığında o zaman da Trakya'ya gitmiş ve göçe karşı tedbirler almıştı. Ama bu sefer Osmanlı Devletinin Yunanistanla savaşın eşiğine gelmesi ve Avrupa devletlerinin baskısı İttihat ve Terakki hükümetini daha etkili tedbirlerle göçü tamamen durdurmaya zorlamıştı.

Haziran ayında Aydın Vilayeti başta olmak üzere tüm Batı Anadolu'da, Marmara sahillerinde ve Trakya'da çok etkili tedbirler alan hükümet Rumlarla İslamlar arasında yaşanan olayları büyük oranda bastırmıştı. Büyük oranda diyoruz çünkü Makedonya'daki hadiseler ve Müslüman göçleri devam ederken ve hükümetin göçü yasaklamasına rağmen Rumlar ısrarla göç etmek isterlerken olayları tam manasıyla bastırmak mümkün görünmüyordu. Zaten hükümetin de birinci gayesi Müslümanlarla Rumlar arasında meydana gelen olayları yok saymadan ziyade "hükümet Rumları göç ettiriyor ve göçü durdurmak için çalışmıyor" tarzındaki suçlamalarının gerçek olmadığını göstermekti. İttihat ve Terakkiye göre devletin başına daha büyük gaileler açacak olan bu ciddi suçlamaların aksinin ispatlanması hayati önem arz ediyordu. Bunun içindir ki Talat Paşa teftişi sırasında hükümetin Rumları göç ettiriyor şikayetlerinin ortaya çıkmasına neden olan bazı yöneticileri de cezalandırmaktan geri durmamıştı.

Talat Paşanın İzmir'e gelerek Rumların şikayetleriyle ilgilenmesi, Rumlara saldıran veya onları göçe zorlayan kişileri cezalandırması hükümetin Rumları göç ettirme gibi bir politikasının olmadığını gösterme gayretiydi. Avrupa devletlerinin bu soruna dahil olmaya başlaması hükümeti buna mecbur kılmıştı. Hükümet böyle bir atağa kalkmamış olsaydı Yunanistan'ın ve Patrikhanenin Avrupa'da yaptığı "Rumlar katlediliyor" kampanyaları, Rum göçünü milletlerarası bir sorun haline getirecekti.

³¹⁷ Talat Paşa yokluğunda vekaleten yerine bakan Maliye Nazırına gönderdiği şifrede İzmir ve çevresinde sükunetin tesis edildiğini, Vali Rahmi Bey'in İzmir'deki Konsoloslara verdiği yemekte İngiliz ve Rus konsoloslarının yaptıkları konuşmalarında alınan ciddi tedbirlerin tesiriyle ahvalin iyileştiğini beyan ederek hükümete teşekkür ettiklerini ve buna diğer konsoloslarında katıldıklarını bildiriyordu. İzmir'de bulunan Dahiliye Nazırı Talat Beyden Maliye Nazırına gelen şifre, 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 13

Yunanistan'ın büyük devletleri Anadolu'ya ve Osmanlı Devletinin iç işlerine müdahale ettirme ve Rumları Avrupa devletlerinin koruması altına sokma gayretlerini önceden gören hükümet, bu planı boşa çıkarmak ve sorunun daha da büyümemesini sağlamak için atağa geçmişti. Talat Paşanın faaliyetleri Avrupa'da İttihat ve Terakki hakkındaki olumsuz kanaatlerin yumuşamasını sağlamıştı. Bu olumlu havadan daha fazla faydalanmak isteyen hükümet, bunun peşinden ikinci bir atağa kalkmıştı. Bu da, Anadolu hakkındaki şayialara ve abartılı haberlere karşı gerçeğin anlaşılması için Avrupa devletlerine göçün yaşandığı yerlerde incelemelerde bulunma fırsatı tanımaktı. Böylece Yunanistan'ın ortaya attığı Rumların katliama uğradığı ve İttihat ve Terakki hükümetinin Rumları göç ettirdiği iddialarının doğru olmadığına ve göçün durdurulması için samimane gayret gösterildiğine Avrupa devletleri ikna edilecekti. Yani bu kez bir müdahale gelmeden önce hızlı davranan hükümetin kendisi Avrupa devletlerine başvurarak onlardan Anadolu'daki durumu yakından görmelerini isteyecekti. Bu kadar tehlikeli bir konuda hükümetin böyle bir adım atması aslında kendisine çok güvendiğinin bir göstergesiydi. Makedonya hadiseleri hakkında her iki tarafta tahkikat yapılmasını çok olumlu neticeler vermeyeceği için istemeyen hükümet, bu kez kendisi Anadolu'nun kapısını büyük devletlere açıyordu. Tabii ki hükümetin planı bunun bir tahkikat olmasından ziyade sadece alınan önlemlere devletlerin yerinde tanık olmalarını sağlamaktı. Bu, oldukça önemli bir ayrıntıydı ve büyük devletlere yapılan yazılı başvuruda bu ayrıntı önemle vurgulanmıştı

Bu gaye ve amaçla hareket eden İttihat ve Terakki hükümeti, 18 Haziran 1914 tarihinde İstanbul'daki büyük devletlerin sefaretlerine yazılı bir nota ile başvurarak, istedikleri takdirde İzmir'e Talat Paşanın yanına bir özel temsilci gönderebileceklerini ve alınan tedbirlere yakından şahit olabilecekleri bildirdi. Sefirlere verilen notada ilk önce Rumların göçe zorlandığı, emlak ve eşyalarının gasp edildiği, ahali tarafından kadın çocuk ve yaşlılara kötü muamelede bulunulduğuna dair Yunan menşeli iddiaların daha önceden hükümet tarafından tekzip edildiği belirtilmişti. Akabinde Anadolu İslam ahalisinin hiçbir zaman hükümeti zor bir durumda bırakacak bir hareket içinde olmadığı beyan edildikten sonra, gördükleri zulümler dolayısıyla Makedonya'da göçe mecbur kalan ve yerli İslam ahali ile temasda bulunan İslam muhacirlerin sefil ve perişan hallerinin İslam ahaliyi galeyana

getirmesinden dolayı bazı hadiselerin meydana geldiği, hükümetin ise bizzat Dahiliye Nazırını olayların olduğu yerlere göndererek efkar-ı umumiye'yi teskin ettiği ifade ediliyordu. Notanın son kısmında ise büyük devletlerden, birer temsilci seçerek Müslümanların hallerini görmek ve şikayetleri araştırmak üzere Yunanistanın eline geçen mahallere göndermeleri isteniyordu.

Kamuoylarında İttihat ve Terakkinin Rumları göç ettirdiği gibi bir anlayışın hakim olmasına rağmen bu sorun yüzünden Avrupa'yı ve kendi çıkarlarını etkileyecek bir savaşın çıkmasını istemeyen büyük devletler, Bab-ı Âli'nin bu teklifini memnuniyetle karşılamışlardı. Birkaç kere Avusturya Sefarethesinde toplanarak bu teklifi değerlendiren sefirler³¹⁸ 21 Haziranda şu ortak cevabi notayı vermişlerdi:

Bazı sahil mahallerinde meydana gelen hadiselerin ecnebi gazetelerde pek mübalağalı bir şekilde neşr edildiğinden bunların mahiyetlerini araştırmak ve Dahiliye Nazırı Talat beyin yanında olmak üzere birer güvenilir zatın sureti gönderilmesinin Bab-ı Âlice hüsnü kabul göreceği bildirilmişti. Devletlerimizden aldığımız talimatlar doğrultusunda iş bu davete isimleri belirtilen kişilerin gönderilmesine karar verdik.

Temsilcimiz olan zatların Talat Bey Efendinin maiyetinde tetkikat ve müşahadatda bulunacağı gibi istediği mahale de gitmeye salahiyyetdar bulunacağından vazifesini hakkıyla ifa edebilmesi kendilerine kolaylığın gösterilmesine dair hükümeti mahalliye memurlarına gerekli emirlerin verilmesi rica olunur. Gidecek olan şahıslar şunlardır: Rusya Sefareti Birinci Tercümanı Mösyö Tholga, Avusturya Sefareti Üçüncü Tercümanı Fulyadina, Almanya Sefareti İkinci Tercümanı Doktor Shönberg, Fransa Sefareti Birinci Tercümanı Mösyö Ludo, İngiltere Sefareti İkinci Tercümanı Mösyö Matheo, İtalya Sefareti İkinci Tercümanı Mösyö Şaber³¹⁹.

³¹⁸ İkdâm, "Sefirlerin İctimai", 6 Haziran 1330 (19/06/1914)

İkdâm, "Muhaceret Meselesi- Avusturya Sefarethesinde İctima", 8 Haziran 1330 (21/06/1914)

³¹⁹ İkdâm, "Düveli Muazzamanın Cevabi Notası", 9 Haziran 1330 (22/06/1914)

21 Haziran sabahı Bab-ı Âliye verilen bu cevabın hemen ardından öğleden sonra Bursa'ya gitmiş olan İngiltere tercümanı dışındakiler Rus vapuruyla İzmir'e doğru hareket etmişlerdi³²⁰.

Bab-ı Âli'nin sefaretlere başvurduğu bu tarihlerde İzmir'de bulunan Talat Paşa büyük oranda incelemelerini bitirmiş, İstanbul'a geri dönmeyi planlıyordu. Fakat Sadrazam Said Halim Paşa onun biraz daha orda kalmasını istedi. Sükunetin tesis edildiğini söyleyen Talat Paşa ise görevini tamamladığını düşünerek daha fazla kalmasının sebebinin tam olarak anlayamadığı için gönderdiği şifrede "burada fazla kalmak için ne gibi bir esbab-ı ciddiye vardır ve ne fayda tasavvur ediliyor ve ne vakte kadar kalmam arzu olunuyor" diyerek kendisine bir açıklama yapılmasını istiyordu³²¹. Aslında Talat Paşadan biraz daha kalmasının istenme nedeni Bâb-ı Âli'nin sefaretler nezdinde başlattığı girişimdi ve Sadrazam, tercümanlar geldiği zaman Talat Paşanın orda bulunmasının, tercümanların yapacağı incelemelerin salahiyeti açısından gerekli görüyor olmasıydı. Bu durumu Talat Paşaya gizli bir şifre ile izah eden Cavid Bey, heyetin orada bulunduğu süre içinde İzmir'den ayrıldığı takdirde emniyetin yeniden bozulabileceğini ve ayrıca heyetin belli bir gezi programı olmadığı için bunun da en iyi bir şekilde kendisi tarafından ayarlanabileceğini bildirdi³²². Yani Sadrazam sefaretlere verilen notada da belirtildiği üzere tercümanların Talat Paşa ile birlikte hareket etmesini veya diğer bir anlamda Talat Paşanın tercümanları yalnız bırakmamasını istiyordu. Aldığı talimat doğrultusunda İstanbul'a dönmeyi erteleyen Talat Paşa da İzmir'de faaliyetlerine devam ederek tercümanların gelmesini bekliyordu.

İstanbul'dan hareket eden tercüman heyeti 22 Haziranda İzmir'e ulaştı. Heyeti İzmir'de kendi devletleri konsoloslarının da hazır bulunduğu resmi törende heyeti vali adına Umur-ı Ecnebiye Müdürü Karabüber Efendi karşıladı. Akşam saatlerinde hükümet binasına giden heyet orada kendilerini bekleyen Talat Paşa ve Vali Rahmi Beyle görüştüler. Bu ziyaretin ardından da metropolithaneye giderek metropolit Hrisostomos'u ziyaret ettiler. Ayafotini Kilisesi dahilinde bulunan

³²⁰ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 23 Haziran 1914, BOA. HR.SYS, 2033/1, Lef. 177

³²¹ İzmir'de bulunan Dahiliye Nazırı Talat Beyden Maliye Nazırına gelen şifre, 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH.KMS, 19/68, Lef. 13

³²² Cavid Beyden Talat'a gönderilen mahrem şifre, 10 Haziran 1330 (23/06/1914); BOA. DH.KMS, 24-1/20

Metropolithaneye giden heyeti burada kilise bahçesini dolduran yüzlerce Rum karşılamıştı. Rumlar büyük bir nümayiş içerisinde kendilerine zulüm yapıldığından şikayet ediyorlardı³²³.

Heyet üyelerinden; Alman, Avusturya, ve İtalyan tercümanı Kramer Palas Oteline diğerleri de kendi konsoloshanelerine yerleşmişlerdi. Geldiği gibi tahkikata başlayan heyet, ilk olarak 23 Haziran günü Talat Paşa ile birlikte Urla'ya gitmişti³²⁴. Ertesi gün yine yanlarında Talat Paşa, Kalemî Mahsus Müdürü Fuad Bey ve Umur-ı Ecnebiye Müdürü olduğu halde trenle Menemen'e ve oradan da Manisa'ya giden heyet akşam geri İzmir'e dönmüştü³²⁵. Menemen'de göç etmek için kilise bahçesine toplanan Rumlarla görüşen heyet onlara niçin göç ettiklerini sormuş ve vatanlarını terk etmemelerini tavsiye etmişti. Bir sonraki gün Talat Paşadan ayrılarak Menemen'e yeniden gelen heyet, İkdâm Gazetesinin haberine göre, burada İslamlar tarafından yaralandığını iddia eden Rumların fotoğraflarını çekmişlerdi Heyet Menemendeyken Talat Paşa da Kuşadası'na gidip gelmişti³²⁶. 26 Haziranda da Talat Paşanın yerine Mülkiye Müfettişi Şükrü (Kaya) Bey'in eşlik ettiği heyet Çeşme'ye gitmişti. Talat Paşa'nın İzmir'den ayrıldığı 27 Haziranı istirahatla geçiren tercümanlar ertesi gün Foça'ya gitmişti. İzmir'in sahil kesimini bu şekilde dolaşan tercümanlar daha sonraki günlerde Ayvalık, Dikili, Bergama, Kemer, Aydın, Nazilli, Tire ve Ödemiş taraflarını da giderek tahkikat yapmışlardı. Osmanlı Yunan Nüfus mübadele komisyonu üyelerinin İzmir'e gelmesiyle görevleri sona eren tercümanlar 6 Temmuz 1914'te İzmir'den ayrılmaya başlamışlardı³²⁷.

Gidilen yerlerde resmi bir şekilde karşılanan heyet üyeleri, Rumlarla ve metropolitlerle birebir görüşerek o bölgelerde meydana gelen olaylar ve göç etme sebepleri hakkında bilgi alıyorlardı. Rumların yanı sıra İslam muhacirleri ile de görüşerek tarafsız ve adil davrandıklarını göstermeye çalışıyorlardı. Sakızlı Müslümanlar adadaki Yunan idaresinden gördükleri zulmü anlatan bir muhtırayı heyete vermiş ve Alman tercümanı da bu muhtırayı değerlendireceklerini

³²³ İkdâm, "İzmir Ahvali", 13 Haziran 1330 (26/06/1914)

³²⁴ İkdâm, "En son Haberler-Heyet-i Mahsusa Urla'da", 11 Haziran 1330 (24/06/1914)

³²⁵ İkdâm, "En son Haberler-Heyet-i Mahsusa Menemen ve Manisa'da", 12 Haziran 1330 (25/06/1914)

³²⁶ İkdâm, "Talat bey Kuşadası'nda", 12 Haziran 1330 ((25/06/1914)

³²⁷ Tanin Gazetesi 6 Temmuz 1914'te İtalya ve Avusturya tercümanlarının İzmir'den İstanbul'a hareket ettiğini bildirmektedir. İkdâm, "Son Havadis", 24 Haziran 1330 (07/07/1914)

söylemişti³²⁸. Gerçi muhtırada Müslümanlar, heyetten tahkikat yapmak üzere Sakız'a gitmelerini istemişler fakat böyle bir tahkikat gerçekleşmemiştir.

Tercümanlar, İstanbul'a döndükten sonra ortak bir rapor hazırlama kararı aldıklarını söyleyerek tahkikatlarla ilgili olarak basına bilgi vermiyorlardı. Ama zaman zaman muhabirlere mülakat veren Alman tercümanı Shönberg, yaptığı tahkikatlar sırasında Yunanistan tarafından koparılan yaygaraların asılsız olduğunu, yalnız Menemen civarında ehemmiyetsiz surette birkaç yaralı ve bir ölü Ruma rastladığını, buna karşın Çeşmede yaralama ve öldürme gibi bir hadiseye rastlamadıklarını, Rumların kendi istekleriyle gittiklerinin anlaşıldığını, hükümetin göçü durdurmak üzere aldığı önlemlerin takdire şayan olduğunu ve göçün Yunanistan tarafından tertip edildiğinin hissedildiğini söylüyordu³²⁹.

Tahkikat sırasında tercümanları takip eden ve heyetle birlikte gezen Times ve Daily Telegraph muhabirleriyle konuşan İkdam ve Tanin muhabirleri de, Rumların en fazla kendilerine uygulanan boykottan şikayetçi olduklarını bunun yanında genel olarak tahkikatların sorunsuz geçtiğini, hükümetin adil ve Yunan iddialarının asılsız olduğunun anlaşıldığını, Rumların bıraktığı malların, kiliselerin korunduğunun ve hatta Çeşmede olduğu gibi geride kalan 30 Rumun İslam ahali tarafından beslendiğinin, Aydın ve çevresindeki Rumların hükümetten memnun olduklarının ve buradan kimsenin göç etmediğinin anlaşıldığını söylüyorlardı³³⁰.

³²⁸ Tanin, "Alman Tercümanı ile Mülakat", 15 Haziran 1330 (28/06/1914)

³²⁹ İkdam, "Alman Tercümanı ile Mülakat", 15 Haziran 1330 (28/06/1914)

Kalemi Mahsustan İzmir'de teftiş gezisinde olan Talat Bey'e gönderilen şifrede, Almanya Hariciye Nazırının Osmanlı Sefirine; "Osmanlı Rumlarının baskıya maruz kaldıkları hakkında Avrupa Hristiyanlık alemince kanaat hasil olursa bunun Devlet-i Osmaniye için büyük bir sorun doğuracağı, son günlerde bilhassa aydında Rumlara saldırı vuku bulduğu ricali Devlet-i Osmaniye'nin bile Alman sefirine ifade eylediğini, Türkleri mukabele-i misle sevk eden hiss-i intikamı anladığını fakat Devlet-i Osmaniye'nin bu duruma bir son vermesinin gerekli olduğunu" bildirdiği ifade olunmaktadır. BOA. DH.ŞFR, 42/48 4 Haziran 1330 (17/06/1914). Aynı belge için Bkz. BOA. DH.KMS, 19/64. Alman Sefaretinin bu dostane uyarıları ve tavsiyelerinden, büyük savaş öncesi Almanya'nın bu meseleden dolayı Osmanlı dostluğunu kaybetmek istemediği veya Osmanlı Devletiyle dost olmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

³³⁰ Tanin, "İzmir'de Tercümanların Tahkikatı", 22 Haziran 1330 (05/17/1914)

Hatıralarında Sefaret tercümanlarının tahkikatlarını değerlendiren Cemal Paşa, tahkikatla birlikte Rumlara zulüm yapılmadığının, zulümden çok yanı yanmış İslam muhacirlerinin irtikab ettiği bazı tecavüzler, hükümet tarafından şiddetle men edildiğinin anlaşıldığını, bunun Morgenthau'nun bile istemeye istemeye itiraf ettiği bir hakikat olduğunu söylemektedir. Cemal Paşa, Fransız, İngiliz, Alman ve Avusturya sefaretlerine başvurarak baş tercümanlarının kendi nezdine gönderilmesini teklif eden kişinin Talat paşa olduğunu belirtmektedir. Cemal Paşa, Hatırat, Yayına hazırlayan Metin Martı, İstanbul Arma yay. 1996, s.80.

Bu yorumları aktaran ve tercümanların yaptığı incelemeleri olumlu şekilde değerlendiren İkdam ve Tanin gazeteleri aynı zamanda heyet üyeleri arasında ihtilaf olduğunu; İstanbul'a döndükleri zaman ayrı ayrı rapor vereceklerinin söylendiğini de bildiriyorlardı. Heyetin geri dönmesinden sonra Bâb-ı Âlî'ye ortak bir rapor vermemiş olması (araştırmalarımız sırasında böyle bir rapora rastlanamamıştır) bu söylentinin doğru olduğunu düşündürmektedir. Yalnız tercümanların bir kısmı göç konusunda ittihat ve Terakkiyi suçlu bulsa dahi neticede bu durum Osmanlı devletine bir müdahaleye yol açmamıştı. Bunun da en önemli nedeni büyük devletler, Rum göçünü Hıristiyanlığı ilgilendiren bir mesele olarak görseler ve bu yüzden Osmanlıya baskı yapmaya kalksalar dahi, büyük savaş öncesi safların belirginleştiği bir zamanda bu meseleden dolayı Osmanlı devletini kaybetmek istememeleri ve işi daha fazla büyütme istememeleriydi.

H-) OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELE GİRİŞİMİ

1-) MÜBADELE FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI

Her iki ülkeden karşı tarafa doğru büyük nüfus kitlelerinin yer değiştirdiği bu dönemde meydana gelen önemli gelişmelerden bir tanesi de, göçlerin neden olduğu sorunlara son verebilecek bir formül olarak mübadele fikrinin ortaya çıkmasıydı. Aslında mübadele fikri ilk olarak Atina Antlaşması görüşmeleri sırasında ortaya çıkmıştı. O zamanlar iki devlet arasında arabuluculuk yapan Romanya Dışişleri bakanı, Osmanlı-Yunan anlaşmazlıklarının halledilebilmesi için İslam-Rum ahalinin mübadelesini Venizelos namına hükümeti Osmaniye'ye teklif etmiş, Bâb-ı Âli de bu teklifi kabul etmişti³³¹. Yalnız Yunan hükümeti böyle bir teklifte bulunmasına karşın, savaşın başından beri uyguladığı Müslümanları göç ettirme politikasına Atina Antlaşmasından sonra daha fazla ağırlık verdiği ve fiili olarak zaten Müslümanlar göç ettiği için Anadolu'daki Hellenizmi olumsuz etkileyecek olan nüfus deşitokuşuna gerek görmemişti. 1914'ün başlarından itibaren Anadolu'daki Rumlar Makedonya'ya gelmeye başlayınca, önceleri Anadolu'daki Rum varlığının

Yalnız Talat Paşa teftiş gezisi bitip de İstanbul'a geri dönmeyi planladığında Sadrazamın ondan birkaç gün daha İzmir'de kalmasını istemesine karşılık Sadrazamdan niye kalması gerektiğini sorması, sefaretlere yapılan başvurunun Talat Paşa tarafından değil de Sadrazam tarafından yapıldığını ve ilk başta onun bundan haberinin olmadığını düşündürmektedir.

³³¹ Tanin, "Siyaset, İslam ve Rum Ahalinin Mübadelesi", 13 Haziran 1330 (26/06/1914)

eksilmesini istemediği için mübadeleye sıcak bakmayan Yunanistan, Rumların yoğun olarak göç ettiği bu zamanda yine aynı kaygıyla en azından, Rum göçünü kontrol altına alabilmeyi sağlayacak bir araç olarak nüfus mübadelesine önem verecekti.

İttihat ve Terakki hükümeti adına mübadele teklifini Osmanlı Devletinin Atina Sefiri Galip Kemali Bey iletmişti. Hatıralarında bu konuya değinen Galip Kemali Bey, mübadele fikrinin kendisine ait olduğunu; Venizelos'un Anadolu'daki Rumlara uygulanan baskıları kendisinin de, Makedonya'da Müslümanlara uygulananları konuştukları özel bir görüşme sırasında Venizelos'a, bütün bu iddia, itham ve insanların yaşadıkları sıkıntıların çözümü olarak Makedonya'daki Müslümanlarla İzmir'deki Rumların mübadele edilmesini teklif ettiğini söylemişti.³³²

Mübadele fikri, Trakya Rumlarının göç etmeye ve Yunanistan tarafından Rumlar Anadolu'dan kovuluyor şikayetleri yapılmaya başlandığı zaman ortaya çıkmıştı. Trakya'daki Rumlar göç etmeye başladıklarında Talat Paşa Trakya'ya gitmiş ve yaptığı incelemeler sonrasında Yunanistan'ın şikayetlerine cevap olarak, Rumların kendi istekleriyle gittiklerini söylemişti. İttihat ve Terakkinin Makedonyadaki olaylar hakkındaki şikayetleri artınca da Venizelos, Selanik'e giderek incelemelerde bulunmuş ve Osmanlı şikayetlerine; Makedonya ahvalinden memnun olduğu, İslam ahalinin şikayet ettiği olayların Trakya'dan Yunanistan'a göç ettirilmiş olan Rumların sebebiyet verdiği bir takım sıkıntılardan ibaret olduğu, bu göçmenlerin yaşadıklarına karşılık olarak Müslümanları rahatsız ettikleri cevabını vermişti. Yani her iki taraf da topraklarından yapılan göçler konusunda aynı şekilde kendisini savunmaktaydı.

Galip Kemali Bey suçlamalara karşılık Venizelos'a; Hükümet-i Osmaniye'nin, payitahtının hemen kapısı civarında ve yabancı devletlerin gözleri önünde, asırlardan beri asude bir hayat yaşayan yüzbinlerce Ruma karşı hasmane bir politika takip edilmesine müsamaha ile bakılmasına imkan olmadığını; suçlamalarla bir yere varılamayacağını söylüyordu. Kemali'ye göre, çözüm bulunamazsa durum daha da vahim bir hale gelecekti. Sorunların çözümü olarak Venizelos'a gönderdiği

³³² Galip Kemali Söylemezoğlu. **Hatıraları Atina Sefareti (1913-1916)**, s. 102

mektupta, Makedonya'daki Müslümanlara uygulanan baskılara son verilir ve şayet teklif ettiği gibi İzmir Vilayetindeki Rumlar Müslümanlarla mübadele edilebilirse, o zaman en azından Aydın Vilayetindeki Rumlara karşı olabilecek misillemelerin önlenebileceğini söylemişti³³³.

Böylece mübadele fikri başlangıçta Galip Kemalî Bey'in şahsi bir fikri olarak ortaya çıkmış, Venizelos da bu fikri olumlu karşılayarak ondan bunun resmi bir şekilde kendisine iletilmesini istemişti. Bunun üzerine Galip Kemalî Bey de 12 Mayıs'ta 1914'te Sadrazam Said Paşa'ya gönderdiği telgrafında; Venizelos'un, Selanik'te memurlara Müslüman ahaliye karşı hayırhane ve himayekarane muamelede bulunmaları yolunda talimat verdiğini, baş müftü seçiminin bir an önce yapılmasını sağlayacağını, müftünün seçilmesiyle birlikte Müslüman ahalinin şikayetlerini daha rahat bir şekilde Yunan hükümetine iletme şansı bulabileceklerini söylediğini aktardıktan sonra, şahsi bir fikir olarak kendisinin Venizelos'a Makedonya'daki Müslümanlarla Aydın Vilayetindeki Rumların mübadele edilmesini teklif ettiğini ve Venizelos'un da bu fikre katıldığını bildirmişti. Devamında Hükümet-i Seniyye'den bunun resmi bir şekilde teklif edilmesini isteyen Venizelosun, *tarafeyninin sureti mahsusada tayin edeceği komiserlerin mübadele edilecek ahalinin miktarını tesbit ve bırakacakları emlakın kıymetini takdir etmek suretile varacakları netice üzerine bu işe başlanabileceğini; bu halkın seyahatini temin için her iki taraftan vapurlar tahsis edilmesi ve köylerinden gidecekleri mahallere kadar hiçbir fena muameleye tabi olmamalarının teminin lazım geleceğini bu şartlar altında mübadelenin gerçekleşebileceğini* söylediğini bildiren Kemalî Bey, Sadrazamdan bu teklifin hükümet tarafından benimsenip benimsenmeyeceğini ve gereken talimatın hemen gönderilmesini istemişti. İttihat ve Terakki hükümeti Kemalî Beyin bu fikrini uygun görmüştü ve Galip Bey 18 Mayıs 1914'te Venizelos'a yazdığı mektupta, Sadrazamdan aldığı "muvafakat" yani olur cevabını ileterek, *Yunan hükümetinin resmi cevabının icra edilmek üzere Bâb-ı Âlî'ye arz edilmesi için tarafına tebliğ edilmesini rica etmişti*³³⁴.

³³³ Galip Kemalî, a.g.e., s. 104-105

³³⁴ Galip Kemalî, a.g.e., s. 103

Galip Kemalî Bey'in bu ve diğer telgraflarının Fransızca metinleri için bkz; BOA. HR.SYS, 2035/2, lef. 1,2,4,5,6,7,8,9,10

Osmanlı ile Yunan arasındaki sorunların bir an önce çözüme kavuşturulması için büyük bir çaba gösteren Galip Kemali Venizelos'a gönderdiği bu mektubunda bir kez daha, *Müslüman muhacirlerin Aydın Vilayetine akın etmesinden doğabilecek teessüfe şayan hadiselerin önüne geçilebilmesi için, Bâb-ı Âlî'nin bu mesele hakkındaki itilafın en kısa bir zamanda en kati bir şekilde hallini arzu ettiğini vurgulamıştı*³³⁵.

Venizelos bu teklife, Aydın Vilayetindeki Rumlardan gönüllü olanlarla o tarihe kadar Trakya'dan göç edenlerin mübadele kapsamına alınması ve terk edilen mallarının kıymetlerinin takdir edilerek farkların ödenmesi esasında mübadelenin yapılabileceğini ama görüşmelere başlanması için ön koşul olarak bir an önce Trakya Rumlarının zorla göç ettirilmesine son verilmesi ve Aydın Vilayetinde sükunetin sağlanması gerektiği cevabını vermişti. Bu cevap karşısında Galip Kemali, mübadele teklifinin Osmanlı Devletinden gelmesini isteyen ve verdiği cevapta Trakya Rumlarına baskı yapıldığını, zorla göç ettirildiğini iddia eden Venizelos'un böyle yaparak Rum göçü konusunda bütün mesuliyeti Hükümeti Osmaniye üzerine yıkmaya çalıştığı yorumunu yapmakta ve onun çok sinsî hareket ettiğini söylemekteydi³³⁶.

Bu günlerde aslında mübadele görüşmelerine başlanması için çok da istekli olmayan ve Müslüman göçü devam ederken Anadolu'da sükunetin sağlanması ve Rum göçünün durdurulması şartını getiren Venizelos, Said Paşanın Trakya'da göç hareketinin durdurulacağı hakkındaki Osmanlı Hükümetinin teminatını bildiren 25 Mayıs 1914 tarihli mektubunu aldığı gün Kemalî Beye gönderdiği mektupta, *Hükümeti Osmaniye ile Yunan Hükümeti arasında müzakerelere başlanmasını maalmemnuniye kabul eylediğimi bildirmekle şerefyab olmaktadır*³³⁷. Böylece her iki hükümet arasında müzakerelere başlanması kararı alınmıştı. Yalnız mübadelenin yapılması konusunda tam bir irade oluşmadığı için müzakerelere başlanması bir aydan daha fazla bir zaman alacaktı. Her geçen günün sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirdiği bu ortamda kaybedilen zaman her iki devleti savaşın eşiğine getirecekti.

³³⁵ Galip Kemali, a.g.e., s. 102-103

³³⁶ Galip Kemali, a.g.e., s. 103-104

³³⁷ Galip Kemali, a.g.e., s. 105-106

Anadolu'daki Rumların göç etmesine bir yandan Hellenizmin zararına olduğu için karşı çıkan ve telaşa kapılan Yunanistan diğer yandan da bu sorunu kendi çıkarları açısından en akılcı bir şekilde kullanmak istiyordu. Bu noktada hükümetlerin politikasını belirleyen iki temel etken; adalar meselesi ve istenmeyen unsurlardan kurtulma düşüncesiydi. Yunan hükümeti ele geçirdiği Makedonya'yı Müslümanlardan arındırmaya çalışıyor ve adaları bir türlü bırakmayı kabul etmeyen İttihat ve Terakkiye karşı bir savaş açarak adalara tam manasıyla hakim olmayı bunun da ötesinde Anadolu üzerindeki Megali İdeayı gerçekleştirmeyi tasarlıyordu. Balkan savaşından çok büyük karla çıktığı ve savaşta büyük hezimet yaşayan Osmanlı Devletini kendisinden daha güçsüz olarak gördüğü için onu çok rahat yeneceğini düşünüyordu. Ayrıca Anadolu'ya çıkmasa bile en azından Anadolu'nun hemen yanı başındaki adaları hakimiyetine alarak hayallerini canlı tutmak istemekteydi.

İttihat ve Terakki ise, Anadolu'nun bir parçası olarak gördüğü ve kaybedilmesinin Anadolu'nun paylaşılması anlamına geleceği adaları hiçbir şekilde bırakmak istemiyordu. Rumlar konusunda ise, Balkan savaşındaki faaliyetlerinden dolayı bu unsurun devlete sadık olmadıkları ve sahip oldukları Yunan milliyetçiliği fikirlerinden dolayı Anadolu için her zaman tehlike oluşturacaklarını düşünmekteydi. Ayrıca Midilli, Sakız, Sisam gibi Batı Anadolu sahilleri boyunca sıralı olan adaların kaybedilerek Yunanistan'la denizde sınır komşusu haline gelmesi, bu sahil şeridi boyunca 400 binden fazla Yunan milliyetçisi Rumun yaşadığı düşünüldüğünde çok büyük bir tehlike anlamına gelmekteydi. Bu nedenle de Rumların göç ederek bu sahil şeridinin boşalmasını Anadolu güvenliği açısından gerekli görüyordu. Hal böyle olunca Yunanistan'ın mübadele ile birlikte Anadolu'daki Rum miktarının azalmasını istememesinden, buna karşın İttihat ve Terakkinin de ne kadar fazla Rum giderse o derece daha iyi olur düşüncesine sahip olmasından dolayı müzakereler ancak Temmuz ayında başlayacaktı.

Şayet hızlı hareket edilseydi iki ülke arasında yaşanan sorunların çözümünde mübadele önemli rol oynayabilirdi. Yunanistan'ın resmi olarak mübadeleye evet cevabını 25 Mayıs'ta vermesine rağmen görüşmelere başlama işini ağırdan alıyordu. Haziran ayına girildiğinde iki hükümet göçler nedeniyle karşıya gelmiş durumdaydı. Hükümetler birbirlerinden ülkelerindeki durumu sakinleştirerek göçü durdurmasını

istiyorlar ama göç ve bununla birlikte karşılıklı suçlamalar da devam ediyordu. Mübadele fikrinin ortaya çıkmasından sonra bile Makedonya'daki durumda hiçbir değişme olmamıştı. Galip Kemal'in 5 Haziran'da Venizelos'un izniyle çıktığı ve bizzat şahit olduğu olaylarda, Yunan askerlerinin güvenliği sağlama adına uyguladığı aşırı güce, baskı ve zorla göç ettirmelere maruz kalan Müslümanların Anadolu'ya kaçışları devam ediyordu. Göç ettirilen bu muhacirler de Anadolu'ya geldikten sonra Rumları göçe zorluyorlardı. Yani Galip Kemal'in Venizelos'a mübadele fikrini açarken ifade ettiği çekincesi gerçek olmuş; Makedonya'daki hadiseler son bulmadığı için Batı Anadolu'da da Rumlara karşı misilleme hareketleri başlamıştı.

Trakya'dan sonra Güney Marmara sahillerinden Akdeniz sahillerine kadar geniş bir alanda yaşayan Rumların göç etmeye başlaması Yunanistan'ın tavrını daha da sertleştirmişti. Bundan dolayı Haziran ayına girildiğinde iki devlet arasında ve uluslararası diplomasi trafiğinde mübadeleden çok savaşın çıkıp çıkmayacağı konuşuluyordu. Yunanistan Müslümanlara yönelik politikasını değiştirmedigi veya yumuşatmadığı için İttihat ve Terakki de Rum göçünde takip ettiği politikasında bir değişime gitmiyordu. Ta ki Yunanistan savaş blöfünde ciddileşmeye başlayınca ve büyük devletlerin baskıları da artınca İttihat ve Terakki hükümeti içinde savaşa en karşı isim olan Sadrazam Said Halim Paşanın ağırlığını koyup Talat Paşayı Batı Anadolu'ya göndermesiyle İttihat ve Terakki takip ettiği politikada değişime gidiyordu.

Göçü durdurmak için harekete geçen İttihat ve Terakki hükümeti, Talat Paşanın Batı Anadolu'ya hareket ettiği 8 Haziran 1914'te Galip Bey'e de Yunan hükümetine iletmesi üzere mübadelelerin hangi şartlarda yapılacağına dair bir öneri göndermişti. Buna göre³³⁸;

1-) Trakya ve boğazlar civarı ile İzmir Vilayeti Rum köyleri ahalisiyle Makedonya Epir İslam köylüleri mübadele edilecektir.

2-) Mübadele iki hükümetin himayesi altında ve köylerin tamamıyla mübadelesi şeklinde olacaktır.

³³⁸ Dahiliye Nezaretinin yazısı, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 36

3-) İki hükümet tarafından atanacak dört üyeden oluşacak muhtelit bir komisyon, mübadele olacak köylerin emvali menkule ve gayri menkulelerini tayin ve kıymetlerini takdir edecektir. Bu komisyon muhaceretin emniyetle icrası için gereken tedbirleri de alabilecektir.

4-) Komisyon müzakerelerinin ve çalışmalarının merkezi İzmir veya Selanik olacaktır.

Rum göçünü durdurmak üzere harekete geçen ve eş zamanlı olarak da belirlediği mübadele esaslarını Yunanistan'a bildiren hükümet, 5 Haziranda Osmanlı delegesi Şükrü Bey'in İzmir'e yollanmak üzere hazır olduğunu bildirerek bir an önce Yunan delegesinin seçilmesini ve İzmir'e gönderilmesini istemişti. Atılan bu adımlardan İttihat ve Terakkinin mübadeleye çok ciddi yaklaştığı anlaşılmaktadır³³⁹.

Buna karşın Yunanistan işi daha ağırdan alıyordu. Hatta Yunan hükümetinde mübadele konusunda fikir ayrılıkları vardı. Yunan Dışişleri Bakanı Streit, Aydın Vilayetindeki Rumların mübadele edilmesine soğuk bakıyor ve delege seçimini geciktiriyordu³⁴⁰. Streit, 13 Haziranda Makedonya gezisi sonrasında kendisiyle görüşmeye giden Galip Kemaliye, Türkiye'de Rumlara yapılan zulümleri haklı göstermek için, Makedonya'da Türklere yapılan muameleyi kasten abarttığını ve Makedonya'daki Türkler ile İzmir bölgesi Rumlarının değiş tokuş edilmesinin düşünülemeyeceğini söyleyerek onunla tartışmıştı³⁴¹. Ayrıca Yunan efkar-ı umumiyesi ve muhalefet partileri de mübadeleye karşıydı. Bundan dolayıdır ki Venizelos Galip Kemalî'ye "*Aman yazacağınız mektupta sakın benim tarafımdan böyle bir teklif vaki olduğu anlaşılmasın yoksa muhalefetin ve efkar-ı umumiyenin hücumundan kurtulamam*" demişti³⁴². Bir de Rumların göç etmesiyle gelirlerinin azalmasından çekinen Patrikhane de mübadeleye karşıydı³⁴³. Patrikhanenin, Yunan

³³⁹ Hariciyeden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 23 Mayıs 1330 (05/06/1914); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 21

³⁴⁰ Atina Sefareti Seniyyesi Müsteşarlığından varid olan 2 Haziran 1914 tarihli telgraf tercümesidir, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 25

³⁴¹ Atina elçisi Galip Kemali Bey'den Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya telgraf, 13 Haziran 1914; Bilal Şimşir, a.g.e., s. 516

Galip Kemali Bey, a.g.e., s. 115

³⁴² Osmanlı Atina Sefiri Galip Kemali'den Sadrazam Said Halim Paşaya gönderilen tahrirat, 23 Mayıs 1914; BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 7

³⁴³ İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sır. L. Mallet'den Dışişleri bakanı Sır. E. Grey'e gönderilen yazı, 27 Mayıs 1914; Bilal Şimşir, a.g.e., s. 503

halkının, muhalefetin karşı olmasından ve hükümet içindeki fikir ayrılıklarından dolayı Yunanistan tarafı bu günlerde mübadeleyi ikinci plana atmıştı.

Bu günlerde Yunan hükümetinin odaklandığı esas konu Osmanlı Devletine ilan edilecek olan savaşı. Savaş hazırlıklarını tamamlayarak Osmanlı Devletine 12 Haziranda bir nota vermişti. Oldukça sert bir dille kaleme alınan ve Osmanlıya cevap vermesi için 48 saat mühlet verilen bu notada, Anadolu'daki durum normale dönmediği takdirde savaşın kaçınılmaz olduğunu bildirilmişti. Nota, yaşanan sorunu en üst noktaya çıkarmış ve artık herkes savaşın an meselesi olduğunu düşünmeye başlamıştı³⁴⁴. Yunanistan'ın açık savaş tehdidine karşı İttihat ve Terakki hükümeti ise, savaşı göze alamadığı için Rum göçüne karşı aldığı tedbirleri arttırmıştı. Beş gün sonra Yunanistana verdiği cevabî notada da savaş istemediğini ortaya koymuştu. İlerleyen günlerde İttihat ve Terakkinin büyük oranda göçü durdurması Yunanistan'ın yumuşamasını sağlamıştı. İşte bu noktada mübadele konusu tekrara gündeme gelmişti.

İttihat ve Terakki “*bundan böyle Küçük Asya’da asayışı ihlâl edebilecek hiçbir hadise çıkmaması ve Hükümet-i Kıraliye’nin de iki devlet arasındaki münasebâtı ihlâl edebilecek her türlü ahvâlin Makedonya’da zuhuruna mani olması temenni olunur* dediği 17 Haziran tarihli cevabi notasından bir gün sonra Atina Sefiri Galip Kemalî’ye gönderilen telgrafla, mübadele esaslarının belirlenmesi ve müzakerelere başlanması isteğinin Venizelos’a bildirilmesi istenmişti. Rum göçünün durmasıyla tavrını yumuşatan Yunanistan da İttihat ve Terakkinin bu isteğine olumlu yanıt vermişti³⁴⁵.

2-) MÜBADELE GÖRÜŞMELERİNE HAKEM GÖREVLENDİRİLMESİ

İttihat ve Terakki hükümeti Yunanistan’dan bir an önce kendi mübadele proje metnini hazırlamasını ve müzakerelere başlanması için Yunan delegesinin tayin edilmesini istiyordu. Bu isteğe 26 Haziranda cevap veren Yunan Dışişleri bakanı, muhtelit komisyonda Yunan delegesi olarak Mösyö M. Dimaras ile G.

³⁴⁴ Atina elçisi Galip Bey’den Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa’ya telgraf, 15 Haziran 1914; Bilal Şimşir, a.g.e., s. 519

³⁴⁵ Galip Kemalî, a.g.e., s. 122

Tsorbatisglou'nun (Çorbacıoğlu) tayin edildiklerini haber veriyor ve mübadelenin, “Trakya ile İzmir Vilayeti dahilinde, boğazlara kadar meskun Rumlarla Makedonya ve Yunan Epir’inde mukim Müslümanların kendiliklerinden muhaceret etmek istedikleri ve bırakacakları malların kıymetleri tespit edildikten sonra gerçekleşmesi gerektiğini belirtiliyordu. Bakan telgrafında ayrıca, “muhtelit komisyonda her meselede oyların taksime uğradığı sırada kati karar vermek salahiyetiyle büyük devletler tarafından gösterilecek bir hakem bulundurulması pek ziyade şayanı arzudur” diyerek o zamana kadar konuşulmayan bir konuyu ilk defa gündeme getiriyordu. Yunanistan, komisyon müzakereleri sırasında özellikle de mallar konusunda anlaşmazlıkların çıkacağını öngörüyor ve komisyon dört kişiden oluştuğu için anlaşmazlık durumunda bir beşinci kişinin bulunmasının karar almayı kolaylaştıracağını söylüyordu³⁴⁶. Daha önce tartışılmamış bir konu olduğu için şimdi bunun üzerinde tartışmanın zaman kaybına neden olacağını Venizelos’a bildiren Kemalî Bey ondan, Yunan delegelerinin hemen İzmir’e gönderilmesini ve müzakereler başladıktan sonra hakeme gerek olup olmadığının mübadele komisyonundaki delegeler tarafından ele alınmasını teklif etmişti. Venizelos’un hakem konusunda ısrar etmesi karşısında 30 Haziran 1914’te Said Halim Paşa Galip Kemaliye gönderdiği telgrafla, Yunanistan’ın hakem isteğini kabul etmiş ve hakem seçilmesini şu şartlara bağlamıştı:

1-) Hakem bir üçüncü devlet değil iki hükümet tarafından seçilecektir.

2-) Hakem, komisyon müzakerelerine iştirak etmeyip, yalnız iki taraf delegesi tarafından kendisine bildirilecek olan ihtilaflar hakkında hüküm verecektir.

3-) Hakemin salahiyetleri her iki hükümet arasında tanzim edilecek bir tahkimmâne ile tespit edilecektir³⁴⁷.

Osmanlı hükümeti hakemin vereceği kararlarda tarafsızlığını kaybetmemesi için müzakerelere katılmamasını gerekli görüyordu. Venizelos ise buna karşı çıkarak hakemin müzakerelere katılarak sorun hakkında etraflı bilgi sahibi olmasının vereceği karar açısından gerekli olacağını söylüyordu. Neticede, mübadele

³⁴⁶ Galip Kemali, a.g.e., s. 123

Yunan Delegeleri olarak Mösyö M.C Dimaras ve G. Tchorbadjoglou’nun seçildiğini bildiren yazı. 26 Jun 1914, BOA. HR.SYS, 2035/2, Lef. 6-7

³⁴⁷ Galip Kemali, a.g.e., s. 125

komisyonunda hakem olması kabul edilmiş hakemin görev ve yetkileri hakkındaki hususlara İzmir’de çalışacak komisyonun karar vermesi sonucuna varılmıştı.

İzmir’de görüşmeler başladıktan sonra Osmanlı delegeleri ve İstanbul’dan gönderilen uzman kişiler tarafından hakemin ne şekilde görev yapacağına dair şu tahkimname hazırlanmıştı³⁴⁸:

1.Madde: Muhtelit mübadele-i muhacirin tali komisyonlarında ortaya çıkması muhtemel ihtilaflarda, İsviçre hükümetinin intihap edeceği bir zatı Osmanlı Padişahı ile Yunan Kralı hazretleri hakem tayin edeceklerdir. Hakem heyetler tarafından bir ihtilafın halli için davet edilmedikçe müzakerelere iştirak etmeyecektir.

Görüşmeler sırasında mübadele-i muhacirin mukavelenamesi tatbikatında bir ihtilaf ortaya çıkarsa komisyon reisi hakemi davet eder. Hakem celse zabıtlarını okunduktan sonra, sebebini açıklayarak kararını verir. Karar zabta geçirilir ve hakem tarafından imza edilir. Şayet ihtilaf hukukî bir noktaya dayanıyorsa o zaman hakem, zabıtnameleri okuduktan, her türlü tetkiki yaptıktan ve gerekli gördüğü kişileri dinledikten sonra sekiz gün zarfında kanat ve vicdanına göre kararını verir

2.Madde: Azami olan bu sekiz gün zarfında muhtelit komisyon müzakereleri tatil etmeyip diğer noktalar ve konuların tetkikine devam eyler.

Hakem her türlü kararını yazılı olarak verir ve verdiği kararların sebeplerini yazarak imza eder.

3.Madde: Sırf sübutu hal gibi hususlarda vereceği kararlarda hakem için namus ve vicdanının telkinatından başka tesir edecek kaide yoktur. Emlak-ı metrukenin sahibi ve kıymetlerinin takdiri gibi hukukî noktalarda resmi kayıtlara müracaat eden hakem, Osmanlı yazılı kayıtlarına ve defter-i hakâni kayıtlarına dayanarak Osmanlı kanunları hükümleri dairesinde karar verecektir.

4.Madde: Muhtelit komisyon ile hakem arasında yapılacak bütün yazışmalarda ve hakemin vereceği kararnamelerde Fransız lisanı kullanılır.

Görüleceği üzere Osmanlının hakemin görüşmelere katılmaması isteği kabul edilmişti³⁴⁹. Hakem için iki taraf da İsviçre konusunda anlaşmışlardı³⁵⁰. Bundan sonra iki hükümet de İsviçre cumhurbaşkanına başvurarak Osmanlı-Yunan muhtelit

³⁴⁸ İzmir Muhtelit Komisyonu, Tahkimname Layihası, BOA. HR.SYS, 2034/3, Lef. 1-12

³⁴⁹ Atina Sefiri Galip Kemal Bey’den Said Halim Paşa’ya gönderilen telgraf, 6 Temmuz 1914, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 57

³⁵⁰ Said Halim Paşa’dan Galip Kemali Bey’e telgraf, 7 Temmuz 1914, BOA. HR.SYS, 2035/2, Lef.

komisyonunda çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde hakem olacak bir memurun gönderilmesini isteyecek ve İsviçre hükümeti de bu teklifi kabul edecekti.

3-) MUHTELİT KOMİSYON GÖRÜŞMELERİ VE MÜBADELE KONUSUNDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR

İttihat ve Terakki hükümeti daha önce Yunanistana bildirdiği üzere komisyona birinci delege olarak sabık Atina Sefir-i Sabıkı Ahmet Muhtar Bey'i, ikinci delege olarak da Mülkiye Müfettişi Şükrü Bey'i (Kaya) tayin etmişti³⁵¹. Komisyon katibi olarak İstişare Odası muavinlerinden Cemalî Bey³⁵², komisyon görüşmelerinde ortaya çıkacak ihtilafların halledilmesinde yardımcı olması gayesiyle de İstişare Odası Hukuk Müşaviri Seniyyüddin Bey³⁵³ seçilmişti. Ayrıca komisyon görevine başladıktan sonra da hakem konusuyla ilgili olarak tahkimname hazırlamak³⁵⁴ hukuki konuları tetkik etmek üzere Bâb-ı Âlî Birinci Hukuk Müşaviri Kont Ostrorog görevlendirilmişti³⁵⁵.

Yunanistan ise, İstanbul Konsolosu Konstantin Dimaras'ı birinci delege, Edirne Konsolosu George Tsorbatisglou'nu da (Çorbacıoğlu) ikinci delege olarak tayin etmişti³⁵⁶.

Ahmet Muhtar ve Sürûr Cemal Bey 4 Temmuz 1914'te³⁵⁷ İstanbul'dan hareket etmişler 6 Temmuzda İzmir'e varmışlardı³⁵⁸. Diğer delege Şükrü Bey ise

³⁵¹ Meclis-i Vükela'nın 18 Haziran 1330 tarihli toplantısında komisyon reisi olarak tayin edilen Ahmet Muhtar Bey'e 5 lira yevmiye ve 50 lira harcırah; Şükrü Bey'e ise 1 lira yevmiye verilmesine ve bu ücretlerin mesarifi gayri melhuza tertibinden karşılanmasına kara verilmişti. BOA. MV. 190/22 Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Huzur-ı Sadarete gönderilen tahrirat, 17 Haziran 1330 (30/06/1914); BOA.BEO. 322185

³⁵² Kalemî Mahsustan Müdüriyetinden Sadarete gönderilen tahrirat, BOA. DH.KMS, 25/48

³⁵³ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden İzmir'de Muhtelit Mübadele Komisyonu Reisine çekilen telgraf, 16 Temmuz 1330 (29/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/124

³⁵⁴ Dahiliye Nezaretinden İzmir'de Muhtar Bey'e telgraf, 14 Temmuz 1330 (27/07/1914); BOA. DH.KMS, 25/48, Lef. 5/3, 6/1

Talat Bey'den Aydın'da Muhtar Bey'e şifre; 14 Temmuz 1330 (27/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/111

³⁵⁵ Meclisi Vükela'nın 23 Temmuz 1330 tarihli oturumunda Konta 14 günlük yevmiyesinin 1/4'ü olan 77 liranın mesarifi gayri melhuza tertibinden verilmesine kara verilmişti. BOA. MV. 191/21 Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Sadarete gönderilen tahrirat, 20 Temmuz 1330 (02/08/1914); BOA. BEO, 322745

Dahiliye Nezareti Kalemî Mahsus Müdüriyetinden Aydın Valisi Rahmi Bey'e şifre, 1 Temmuz 1330 (14/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/15

³⁵⁶ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine müsta'cel şifre, 15 Haziran 1330 (28/06/1914); BOA. DH.ŞFR, 42/136

Tanin, "Son Havadis", 16 Haziran 1330 (29/06/1914)

³⁵⁷ İkdâm, 22 Haziran 1330 (05/07/1914)

zaten İzmir’de bulunuyordu. Yunan delegesi Dimaras’ın da 5 Temmuzda Atina’dan bir Rus vapuruyla hareket edeceği haber veriliyordu³⁵⁹. Çorbacıoğlu ise bu günde İzmir’e gelmişti³⁶⁰. İkdam gazetesi komisyonun görevine 6 Temmuzda başlayacağını duyurmaktaydı³⁶¹. Ancak ilk toplantı 11 Temmuz Cumartesi günü hükümet konağında gerçekleşmişti³⁶².

Bu şekilde İzmir’de toplanan muhtelit mübadele komisyonu delegeleri kendilerine iki hükümet arasında bu konudaki yazışmaların birer suretlerinin verilmesiyle birlikte müzakerelere başladılar³⁶³. Tutulan zabıtlara göre komisyonun 11, 18, 20 ve 25 Temmuzda olmak üzere dört kere toplandığı anlaşılmaktadır³⁶⁴. İlk oturumda evlerini terk etmiş fakat hâlâ daha Osmanlı topraklarından ayrılmamış Rumlar, mübadelenin uygulanacağı bölgeler ve mülkiyetlerin ne şekilde değerlendirileceği konuları etraflıca ele alınmıştı.

Yunan delegeleri, evlerini terk etmiş ama daha henüz göç etmemiş Rumlarla alakalı olarak bunların, Osmanlı vatandaşlıklarının devamıyla tekrar köylerine ve evlerine döndükten sonra zorlama olmadan göç etmek isteyip istemediklerine bakılarak bir değerlendirme yapılmasını istiyorlardı. Osmanlı delegeleri göç etmek isteyen halkın yerel yetkililere başvurarak göç etmek istediklerine dair imzalı dilekçeler vermeleri gerektiğini ve bu göçmenlerin gruplar halinde gönderilmelerinin kontrol için daha iyi olacağını ifade ettiler. Yunan delegeleri Osmanlı güvenlik güçlerinin göçü kontrol altına alması gerektiğini şayet istenirse Yunan güvenlik güçlerinin yardımcı olacağını bildirdiler. Buna karşı Osmanlı delegeleri, göç bölgesi olan kıyılar boyunca alınan en sıkı tedbirlerin dahi gizli göçleri engelleyemediğini belirttiler. Mübadelenin tatbik edileceği bölgeler olarak her iki taraf da Trakya, Çanakkale Boğazı çevresi ve Aydın Vilayetindeki Rumlarla Makedonya ve Epir’deki Müslümanların mübadele edilmesini kabul etti. Mallar konusunda ise, önceden göç

³⁵⁸ Tanin, 24 Haziran 1330 (07/07/1914)

³⁵⁹ İkdam, “Yunan Delegeleri”, 22 Haziran 1330 (05/07/1914)

³⁶⁰ Tanin, “Son Havadis”, 22 Haziran 1330 (05/07/1914)

³⁶¹ İkdam, “En Son Haberler”, 23 Haziran 1330 (06/07/1914)

³⁶² Muhtelit Komisyon Reisi Ahmet Muhtar Bey’den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 28 Haziran 1330 (11/07/1914); BOA. DH.EUM.EMN, 86/26

³⁶³ Atina Sefiri Galip Kemali Bey’den Sadrazam Said Halim Paşa’ya gönderilen tahrirat, 3 Temmuz 1914; BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 58

Ahmet Muhtardan Dahiliye Nazırı Talat Beyefendi Hazretlerine telgraf, 7 Temmuz 1330 (20/07/1914); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 70

³⁶⁴ Muhtelit Mübadele Komisyonu Zabıt Tutanakları, BOA. HR.SYS, 2034/2

eden ve şimdi göç edecek olanların öncelikli olarak mallarının değerlerinin tespit ve takdir edilmesi konusunda uzlaşıldı³⁶⁵.

18 Temmuzdaki oturumda ağırlıklı olarak göç eden halkların tabiiyetleri konusu tartışılmıştı. Yunan delegeleri, Yunanistan'daki Müslümanların Atina Antlaşması gereğince tercih ederlerse üç sene içinde Yunan vatandaşlığına geçebileceklerini, göç eden Müslümanların ise Osmanlı tabiiyetine girmeleri gerektiğini; Rumlarla alakalı olarak da, göç eden Rumların Yunan vatandaşı olacaklarını yalnız Yunan vatandaşı oldukları tarihten itibaren bir sene boyunca Osmanlı tabiiyet haklarını korumalarının gerekli olduğunu ileri sürdüler.

20 Temmuzdaki oturumda bu konu üzerinde tekrar durulmuş ve Osmanlı tarafı, Yunan delegelerinin Müslümanların tabiiyetleri hakkındaki teklifi kabul ettiklerini fakat Rumların Osmanlı tabiiyetlerinin bir sene devam etmesi teklifini “böyle bir yetkinin Osmanlı Rumlarına verilmesiyle bu komisyonun ve çalışmalarının bittiği, tek ve doğal sonucun bu halkların tabiiyetlerini değiştirmek olduğu kabul edilir” diyerek tamamen reddetmişlerdi.

Buna karşın Yunan delegeleri; göç eden Rumlara böyle bir hak tanımanın kendiliğinden olması istenen göçün prensiplerine uygun bir karar olacağını, çünkü bu göç edenler içinde anavatanına geri gelmek isteyenlerin olabileceğini ve bunları da zorla Yunanistan'a yerleştirmenin yaşam standardı yüksek ve çoğu şehirli olan kişilere yapılmış bir haksızlık olacağını bildirdiler. Bunun devamında da göçün isteğe bağlı olması, eş zamanlı olması, şehir halklarından ziyade köylerde yaşayan Rumların mübadeleye tabi olması ve sayısal eşitliğin sağlanması konularını gündeme getirdiler. 25 Temmuzdaki oturum da Yunan delegelerin çok ısrarlı oldukları bu konuların tartışılmasıyla geçti³⁶⁶.

Dahiliye Nazırı Talat Paşa komisyonda gerçekleştirilen müzakereleri yakından takip ediyordu. Muhtar Bey'e gönderdiği şifrelerde müzakerelerle alakalı günlük rapor gönderilmesini ve bir fikir ileri sürmeden muhakkak surette kendisine

³⁶⁵ Nurten Çetin, Osmanlı Arşiv Belgelerine göre 1914 Osmanlı Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 53-60

³⁶⁶ Nurten Çetin, a.e.g., s. 61-64

Yannis G. Mourellos, The 1914 Persecutions and the First Attempt at an Exchange of Minorities Between Greece and Turkey, Balkan Studies, V.26, 1985, s. 401-411

danışılmasını emrediyordu³⁶⁷. Muhtar Beyin gönderdiği raporlar üzerinde de düzeltmeler yaparak geri gönderiyor ve düzelttiği şekilde komisyonda kabul edilmesinin sağlanmasını istiyordu. Örneğin komisyonun ilk oturumundan sonra Muhtar Bey'in gönderdiği raporun birinci, dördüncü, ve beşinci maddelerinin muvafık görüldüğünü belirterek ikinci maddedeki “komisyonca sur-ı vesait-i münasibe ile tahakkuk etmedikçe azimetlerine” fıkrasının “hükümeti mahalliyeye tahakkuk etmedikçe azimetlerine müsaade edilmemesi” şeklinde düzeltilmesini; üçüncü maddedeki “boğazlara kadar” tabirini de Karesi Livası dahil olmak üzere boğazın Anadolu sahilini de kapsayacak şekilde düzenlenmesini istemişti³⁶⁸.

Karşılıklı çıkarlar veya mübadeleden beklenen faydalar çatıştığı için müzakereler oldukça sorunlu geçiyordu. Öyle ki Muhtar Bey 25 Temmuzdaki son oturumdan sonra Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta, bazı konularda anlaşmaya varılamadığını hatta varılmasının da çok zor olduğunu söylüyordu. Müzakerelerde çoğu konu her iki taraf delegelerinin karar verme yetkisine ve salahiyetine sahip olmamasından dolayı muallakta kalmıştı. Bundan başka komisyonda, müzakerelere başlanılmadan önce Bâb-ı Âlî ile Atina tarafından tespit edilmiş olan mübadele esasları konularında anlaşmazlık yaşanıyordu. En önemli konu da mübadele ile gerçekleşecek göçün eş zamanlı ve göçmen sayısının denk olması meselesiydi. Yunan hükümetinin müzakerelerin başlamasına koşul olarak ileri sürdüğü bu teklif Bâb-ı Âlî tarafından kabul edilmişti. Ama komisyon müzakerelere başladıktan sonra mübadeleye tabi olacak Rum miktarını büyük oranda sınırlandıracak ve Yunanistan'ın tazminat taleplerini ortaya çıkaracak olan bu konu hakkında Bâb-ı Âlî fikir değiştirmişti. Komisyon Reisi Ahmet Muhtar Bey, hükümetlerin daha önceden birbirine verdiği bu takrirlerin komisyonda aynı şekilde kabul edilmesinin müzakere maslahatına ve teamüllere aykırı olacağını, bu takrirlerin sadece ortaya çıkacak olan

³⁶⁷ İzmir'de bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu Reisi Muhtar Bey'e şifre, 3 Temmuz 1330 (16/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/36

İzmir'de bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu Reisi Muhtar Bey'e şifre, 8 Temmuz 1330 (21/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/67

³⁶⁸ İzmir'de bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu Reisi Muhtar Bey'e şifre, 8 Temmuz 1330 (21/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/65

ihtilafların halinde tali bir belge olabileceğini söyleyerek Yunan delegelerini ikna etmeye çalışıyor fakat onlar bu takrirlerin esas tutulmasında ısrar ediyorlardı³⁶⁹.

Komisyonun iki haftalık çalışmasından sonra muallakta kalanlarla birlikte genel olarak yapılacak olan mübadele ile ilgili bütün konular ele alınmıştı. Ahmet Muhtar, muallakta kalan bu konularda bir uzlaşmaya varmak için daha on, onbeş güne ihtiyaç olduğunu söylüyordu. Buna karşın Dahiliye Nezareti tarafından tahkimname ve mukavelename hazırlamak üzere İzmir'e gönderilen Kont Estrorog, müzakereleri yakından takip etmiş; üzerinde uzlaşmaya varılamayan konuları da ele alarak bir mukavelename layihası (anlaşma metni) hazırlamıştı. Hazırlanan bu metnin de 25 Temmuz Cumartesi günü yapılan son müzakereden sonra Pazartesi günü muhtelit komisyona sunulmasını istemişti. Daha bir çok noktada uzlaşma sağlanamamışken sunulacak böyle bir metinle Yunan delegelerine *işte bizim projemiz budur kabul ederseniz ediniz* demenin çok da uygun düşmeyeceğini düşünen Ahmet Muhtar, Talat Paşa'ya gönderdiği 25 Temmuz tarihli telgrafında Kont'un bu teklifi karşısında ne yapacağını bilemediğini ve kendilerine daha rahat hareket edebilme yetki ve salahiyetinin verilmesinin komisyonun görevini başarıyla yürütebilmesi için gerekli olduğunu bildirmişti³⁷⁰.

Müzakerelerde ortaya çıkan anlaşmazlıklarda bir uzlaşmaya varmanın çok zaman alacağını anlaşılmamasından dolayı son toplantıda delegeler, üzerinde anlaşılmayan bu konularda kesin ve katı bir karara varmak üzere 30 Temmuz Perşembe günü bir araya gelmeyi kararlaştırmışlardı. Bu son görüşmede kesin bir karara varılacak olunması karşısında durumu Talat paşaya bildirerek atılacak adımlar konusunda hükümetin talimatını almayı gerekli gören Muhtar Bey 28 Temmuz 1914'te Talat Paşaya gönderdiği oldukça uzun ve tafsilatlı telgrafında, mübadele görüşmelerinde yaşanan sorunları ve hazırlanacak mübadele metninde hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini şöyle izah etmekteydi:

Birinci konu, komisyonun ve murahhasların (delegelerin) yetkileri meselesidir. Yunan delegeleri, hükümetlerinin bu işte kendilerine özel bir talimat ve salahiyet vermediğini bundan dolayı da mütalaalarının hükümetlerini

³⁶⁹ Muhtelit Komisyon Reisi Ahmet Muhtar'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 12 Temmuz 1330 (25/07/1914); BOA. DH.KMS, 25/48, Lef. 7-8

³⁷⁰ Muhtelit Komisyon Reisi Ahmet Muhtar'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 12 Temmuz 1330 (25/07/1914); BOA. DH.KMS, 25/48, Lef. 7-8

bağlamayacağını söyleyerek önemli konuları geçiştirmektedirler. Mübadelenin takvimi, emlaklerin mübadelesi ve tabiiyetin tayini gibi göçle alakalı konularda ve diğer esasların müzakeresinde, iki hükümetin tasvip ve onayına sunulacak kararların alınmasında delegelerin tam bir salahiyete sahip olmaları gerekmektedir. Bâb-ı Âlî Osmanlı murahhaslarına salahiyet tanımalı ve Yunan delegeleri için de aynı salahiyetin temini için çalışmalıdır.

İkinci konu, komisyonca kararlaştırılıp hükümetler tarafından tasdik ve teati edilecek olan mukavelenamenin tatbik süresinde yapılacak sınırlandırma meselesidir. Osmanlının müşkül bir duruma düşmemesi için mukavelenin tasdikinden itibaren bir senelik müddetin veyahut da, eski tabiiyetlerine dönmek için kaybedilen yerler ahali si Müslümanlara Atina Antlaşması nca bahşedilen müddetin tamamıyla tanınması uygun olacaktır.

Üçüncü konu, Makedonya ve Epir'den beyannameli veya beyannamesiz olarak hicret eden Müslümanların emlak ve arazisinin tabi olacağı usul konusudur. Şimdiye kadar ister beyannameli isterse de beyannamesiz hicret eden Müslümanların geri dönmesi mümkün görünmemektedir. Ayrıca buralardaki köylülerin emlaklerinin muhafazasında gerek kendileri gerekse Hükümet-i Osmaniye açısından siyasî ve malî menfaat yoktur. Bundan dolayı bütün köylerin muhacir addedilerek emlak ve arazilerinin mübadeleye tabi tutulması zaruridir. Selanik Serez, Drama, Kavala, Yanya, Serfice gibi büyük şehirler ahalisinden olup da büyük servet sahibi olanlardan bazılarının geri dönme ve emlakleri üzerindeki haklarına sahip olma ihtimalleri bulunmaktadır. Bu durumda olan kişilerin emlaklerinin kayıtlardan tespit edilerek Atina Antlaşmasının ilgili maddeleri uyarınca hakları korunabilir. Böylece de bu şehirlerden göç eden Müslümanlar mübadeleye tabi tutularak Yunanistan borçlu bırakılabilir. Böyle bir yol tutulmasıyla da mübadeleyi köy ahalisine hasretmek isteyen ve bunda ısrar eden Yunan delegelerinin isteği yerine gelerek Rumların göç etmeleri kolaylaştırılmış olacaktır.

4. Önceden göç edenler gittikleri ülkelerin tabiiyetini kazandığı takdirde mukavelenin yürürlükte kaldığı süre içinde göç edecek olanların da emlak ve arazilerinin mübadeleye tabi olmaları, beyanname vermesine gerek kalmaksızın göç ettikleri memleketin tabiiyetini kazanmalarının komisyonca kabul edilmesi ihtilafların önünü alacaktır. Yunan delegeleri, Bâb-ı Âlî ile Atina arasında teati edilen

takrirlerde yalnız köylülerden bahsedilmiş, şehirler hariç tutulmasından dolayı; Bergama, Foça, Çeşme gibi şehirlerden göç eden Rumların Osmanlı tabiiyetlerinin devamını yahut Yunan tabiiyetine geçmek için kendilerine bir sene müddet tanınmasını, bu da olmadığı takdirde en azından bu Rumlara memalikte bulunan Yunan tabiiyetlilerin sahip oldukları haklara sahip olma imkanının verilmesini teklif etmektedirler. Bu teklif çok açık bir şekilde göç eden Rumların geri dönmeleri anlamına geleceğinden uygun görülmemiştir. Bu kişilerin Osmanlı kanunlarına tabi olacakları söylenmiştir. Yalnız, Yunan delegeleri tekliflerinde ısrar etmektedirler. Hükümet göç eden Rumların geri gelmemelerinin temini prensibini benimsediği için Yunan delegelerinin teklifinin reddinde ısrar edilecektir.

5. Dağınık bir şekilde münferiden veya ailesiyle birlikte göç eden Rumların göç arzularının tahkik edilmesi mümkün olamayacağından, Yunan delegelerinin karşı çıkmalarına rağmen, bu gibi kişilere ait emlak ve arazinin de mübadeleye tabi tutulması gerekmektedir.

6. Servet sahibi Müslümanların haklarının korunmasıyla birlikte Rumların da tamahkarlıklarını arttırmak ve göç etmelerini kolaylaştırmak için, kişiler arasında özel mübadelelerin yapılması, bu şekilde değiş tokuş edilecek malların değerlerinin resmi kayıtlardan tespit edilerek umumî hesaptan düşürülmesini Yunan delegeleri de kabul etmiştir. Mübadele edilecek mal ve emlaklerin tasarruf haklarına ve kıymetlerine ait konuların komisyonca tetkiki lazım geldiğinde, bunların tapu ve emlak kayıtlarına göre yapılmasını Yunan delegelerine kabul ettirmeye çalışacağız. Delegeler, Yunan hükümetinin Makedonya’da Müslümanların mallarını satmalarını ve devretmelerini yasaklandığını söylemektedirler. Mübadelenin serbestliğine aykırı bu durumun kaldırılması için teşebbüste bulunulması lazımdır.

7. Mübadele edilecek mallarının değerlerinin tespiti, Rum göçmenlerine ait olan ve şimdi hükümetin koruması altında bulunan mevcut emval-i metrukeyi işgal eden kişilerin tedibi ve Yunanistan’daki Müslüman mallarının değerlerinin hesaplanması zaruridir. Yalnız yağma edildiği iddia edilen ve kısmen de sahiplerinin yanlarında götürdükleri muhakkak olan malların ispatı zordur. Ayrıca, hukukî olarak da zarara uğrayan mallardan hiçbir hükümet tazminata mahkum edilemez. Bunun için tazminat talep eden Yunan delegelerine itiraza devam edilecektir. Rumların tazminat talebine karşın Müslümanlar Makedonya’da daha fazla zarara uğramıştır.

Müslümanların zararlarına karşı Yunan hükümeti, bunların savaşta meydana geldiğini iddia edecektir. Rumların malları kilise defterlerinde kayıtlı olduğu için onlara nazaran Müslümanlara ait malları ispat etmek oldukça zor ve zahmetli olacaktır. Bundan dolayı mevcut olmayan mallar hakkındaki talepler reddedilecektir.

8. Bâb-ı Âlî ve Atina arasında teati edilen takrirlerde göçün eş zamanlı ve karşılıklı olması kabul edilmiş olduğundan Yunan murahhasları, takrirlerdeki “Simultanation” kelimesine dayanarak göçün eş zamanlı olmasının ve muhacir miktarının birbirine denk olmasının lazım geldiğini iddia ediyorlar. Onlara göre şimdiye kadar Makedonya ve Epir’den gelen 60 bin İslama karşılık Türkiye’den 150 bin Rum gitmiştir. Onların bu sözlerinden aradaki farkın geri iade edilmesini veya fazla olan Rum oranında tazminat talebinde bulunacakları anlaşılmaktadır. Mübadelede eşitliğin kabulü şimdiden Rum göçünün durdurulması anlamına geldiğinden göçmen sayısındaki denklik talepleri reddedilecektir. Tazminat talebi şimdilik malum olmadığı için, delegelerden gelebilecek bir teklif hemen hükümete bildirilecek ve talimat gelmediği müddetçe meselenin müzakeresinden kaçınılacaktır. Bu noktalar hakkındaki mütalaa-i devletlerin acilen bildirilmesi istirham olunur³⁷¹.

Muhtar Bey’in bu telgrafına cevap veren Talat Paşa da 30 Temmuzda gönderdiği şifrede, İttihat ve Terakki hükümetinin mübadele konusunda esas aldığı noktaları şu şekilde ortaya koymaktaydı³⁷²:

1.) Talebiniz mevkiinizi Yunan delegeleri karşısında kuvvetlendirmek içinse sizlere salahiyet verilmesi münasip görünmüştür ve gereken itimatname gönderilmiştir.

2.) Komisyonun muamelatının, kararlarının ve müddetinin sınırlandırılması lazım olduğundan Osmanlı menfaatlerine uygun bir şekilde sınırlandırılması.

3.) Makedonya ve Epir’in şehirlerinden şimdiye kadar gelen muhacirlere ait emlakın mübadele kapsamına alınması muvafaktır.

4.) İki memleketten göç edenlerin, göç ettikleri ülkenin tabiiyetine girmeleri tabidir. Bunların daha sonra geri dönmeleri caiz olamayacağı ve hükümetin arzusu

³⁷¹ Muhtelit Komisyon Reisi Ahmet Muhtar Bey’den Dahiliye Nazırı Talat Beyefendi Hazretlerine gönderilen 14 numaralı telgraf, 15 Temmuz 1330 (28/07/1914); BOA. HR.SYS, 2035/2, Lef. 71-75

³⁷² Muhtar Beyin 15 Temmuz 1330 (28/07/1914) tarihli telgrafına cevaben Talat Paşa tarafından gönderilen 17 Temmuz 1330 (30/07/1914) tarihli şifre; BOA. DH.ŞFR, 43/129

hilafında göç ettiklerinden dolayı tabiiyetleri sakıt olacağı için, bu konuda Yunan delegelerinin teklifinin reddinde ısrar edilmesi.

5.) Müteferrik surette münferiden veya ailece göç edecek Rumlara ait emlak ve arazinin de mübadeleye tabi tutulması.

6.) Yunan hükümetinin Makedonya'daki Müslümanların mallarını satmalarına veya devretmelerine dair getirdiği yasağın kaldırılması için çalışılacaktır. Mübadele-i husûsiyenin mukavele-i resmiyeye konulmasının, kıymetlerinin umumi hesaptan düşürülmesinin, bunların tasarruf hakları ve kıymetlerine dair hususların tapu ve emlak kayıtlarına göre belirlenmesinin komisyona kabul ettirilerek mukaveleye konulmasına çalışılması

7.) Göç eden Rumlara ait emlak-ı gayri mevcudenin (yağmalanmış veya zarar görmüş malların) hesaba dahil edilmesi muvafık değildir, bu konuda ısrar edilmesi

8.) Göçmenlerin mübadelesinde denklik usulünün kabul edilmemesi gereklidir.

Bu direktiflerden de anlaşılacağı üzere Talat Paşa Ahmet Muhtar Bey'in işaret ettiği noktalara ve çekincelere aynen katılmakta ve mübadele mukavelenamesinin bu esaslar çerçevesinde hazırlanmasını istemektedir. Netice olarak Osmanlı murahhasları Kont Ostrorogun da katkılarıyla³⁷³ şu mübadele mukavelenamesini hazırlamışlardı³⁷⁴.

İzmir Muhtelit Komisyonu Mukavelename Layihası

1. Madde: Trakya ile Kala-i Sultaniye boğazı ve boğazın Anadolu ciheti maverasıyla Aydın Vilayetinde sakin Osmanlı Rumları, Makedonya ve Epir kıtalarının Yunanistan'a intikal eden aksamında mütemekkin ahali-i İslamiye ile mübadele edilecektir.

2. Madde: Madde-i salifede zikredilen Rum ahaliden iş bu mukavelenamenin akdi tarihinden sonra toplu surette terk-i diyar edeceklere müsaade edilmesi, ileri sürdükleri nedenlerin tahkikine ve göçün gönüllü olduğuna Osmanlı memurlarınca kanaat hasıl olmasına bağlı olacaktır.

³⁷³ Talat Bey'den İzmir'de Muhacirin Komisyonu Reisi Muhtar Bey'e telgraf, 1 Temmuz 1330 (14/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/14

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Muhtar Bey'e telgraf, 9 Temmuz 1330 (22/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/86

³⁷⁴ İzmir Muhtelit Komisyonu Mukavelename Layihası, BOA. HR.SYS, 2034/3, Lef. 13-30

3. Madde: Taraflara mensup muhacir kafilelerinin gerek limanlara sevki gerekse gemilere bindirilmesi muamelesi Hükümeti Osmaniye ile Hükümeti Yunaniyenin himaye ve nezareti altında icra olunacaktır. Hükümetlerden her biri toptan göçe hazırlanan muhacirinin durumunu diğer tarafa bildirmekle mükelleftir.

4. Madde: İş bu mukavelenamenin ikinci maddesi ahkâmı tarafeyn memalikinden az miktarda ve müteferrik surette muhaceret edecekler hakkında cari değildir.

5. Madde: Epir ve Makedonya'nın Yunanistan eline geçen yerlerindeki İslam ahali ile Trakya, Kala-i Sultaniye ve boğazın Asya'daki maverası ve Aydın Vilayeti Osmanlı Rumlarından şimdiye kadar muhaceret etmiş olanlarla, iş bu mukavelenamenin devamı meriyyeti müddetince hicret edeceklere ait olarak müteakabilen terk edilen emval-i gayri menkulenin evveleminde defterleri tanzim ve heyeti mecmuasının kıymetleri takdir edilecektir. Netice-i muavazada tayin edecek fark-ı kıymet medyun kalacak olan taraftan diğerine nakden te'diye edilecektir.

6. Madde: Muhacirin tarafından müteakabilen metruk emval-i menkule kıymetleri bidayeten madde-i salifede mezkur defterler üzerine muhtelit komisyonlar marifetiyle mahallerinde icra edilecek tahkikat neticesinde tayin edilecektir.

Şurası bilhassa mukarrerdir ki, anlaşmazlık halinde malların değerlerinin tespitinde her iki memleket için dahi Osmanlı Devleti kayıtları ve defter-i hâkânî esas tutulacaktır.

7. Madde: Hesaplanacak emval-i menkule kıymetleri yekûnundan göçmenlerin maliye, belediye, mal sandıklarına ve ziraat bankasına olan borçlarıyla kişilere olan borçları ve hacizli mal bedelleri düşürülecektir.

8. Madde: Muhacirinin senet ve defter kayıtlarıyla eşhasa ait olduğu iddia olunan borçlardan, sıhhati komisyonca tahkik edilenler de hesap edilen toplam değerden düşürülecektir.

9. Madde: İki taraf muhacirlerinden çiftlik veya fabrika gibi arazi ve emlak sahibi olanların ba mukavelename akt edecekleri mübadelât-ı hususiye mer'i ve mukarrer olup, iş bu emlak ve büyük arazi değerleri toplamı da genel hesaptan düşürülecektir.

10.Madde: Ahalisi hicret eden mahallerdeki mektep, dini kurumlar ve her nevi emlak ve vakıf arazi değerleri dahi belirlenerek umumi hesaba dahil edilecektir.

11.Madde: İş bu mukavelenamenin akdi tarihine kadar karşılıklı göç etmiş olan İslam ve Rum ahali gittiği ülkenin tabiiyetini ihtisab etmiş addolunur. Şurası muhakkaktır ki, Atina Antlaşmasınının 4. maddesinde, Makedonya ve Epir Müslüman ahalisine tanınan haklar mahfuzdur.

12.Madde: Memâlik-i Osmaniye'deki şehir ve kasabalardan şimdiye kadar Yunanistana ve diğer mahallere göç etmiş olanların geri dönmeleri mukarrerdir.

13.Madde:Altıncı maddede zikredilen tâli muhtelit komisyonların sureti teşkili, vazifeleri, salahiyetleri ve tarzı mesaileri için muhtelit komisyon tarafından bir talimatname tanzim edilecektir.

14.Madde: Muhtelit komisyonda gerek iş bu mukavelenamenin tatbikinden ortaya çıkan ve gerek muhtelit tâli komisyonlarda tahaddüs edip de muhtelit komisyonda halledilemeyerek muğlakta kalan ihtilaflar tahkimname gereği hakeme havale edilecektir.

15.Madde: İş bu tahkimnamenin tatbiki için akdinden itibaren bir buçuk sene müddet tayin kılınmıştır. Bu müddet muhtelit komisyonun vazifesini bitirmesine yetmediği takdirde kendiliğinden iki ay daha uzatılır. Bu da yeterli olmazsa komisyonun görevini uzatma kararı hükümeteyn tarafından alınır.

16. Madde: Muhtelit komisyonların çalışmalarını hızlandırmak ve kontrol altında tutmak ve esaslarda ortaya çıkacak ihtilafları halletmek için muhtelit komisyon icabına göre göçün meydana geldiği merkezlere gidecektir.

17.Madde: 14 Teşrin- Sani 1913 tarihli Atina mukâvelenâmesinin iş bu mukâvelenâme hükümlerine aykırı olmayan ahkâmı bâkidir.

Osmanlı tarafı böyle bir mukavelename metni hazırlamasına, müzakerelerde; mübadelenin gerçekleşeceği yerlerin, mübadele olunacak kişilerin tabiiyetlerinin değişmesi, köylü ve şehirli göç eden Rumların geri dönmeleri, mübadeleye tabi olan kişilerin emlak bedellerinin Osmanlı kayıtları esas alınarak hesaplanması, hususi mübadele olunacak çiftliklerin bedellerinin umumi hesaptan düşürülmesi konularında uzlaşmaya varılmasına rağmen; göç arzusunun tahkiki, göç zamanının ve göçmen miktarının denk olması, Rumların dini kurumları üzerindeki tasarruf hakları

konularında anlaşmazlık bir türlü aşılamıyordu. Yunan delegelerinin ısrarları ve Osmanlı delegelerinin de şiddetle karşı çıkmalarından dolayı Ahmet Muhtar'ın tali meseleler dediği bu konularda uzlaşmaya varılması mümkün görünmüyordu ve görüşmeler çıkmaza girmişti. Müzakerelerin tamamen kesilmesinin de uygun olmayacağını düşünen Talat Paşa 23 Temmuz 1914'te gönderdiği talimatla, dünya savaşının başlamış olmasından dolayı komisyonda mübadele konusunda kesin bir karar almak için uğraşılmamasını³⁷⁵ ama bunun yanında müzakerelerin de inkitaya (kesintiye) uğramamasının temin edilmesini istemişti. Bu talimat üzerine de hazırlanan mukavelename metni komisyona getirilerek Yunan delegelerine sunulmamıştı. Hatta 29 Temmuzda Talat Paşa'nın Yunan hükümetine başvurulduğunu, kabul edildiği takdirde komisyonun artık İstanbul'da toplanmasına karar verildiğini bildirmesinden ve müzakerelere dair evrakların İstanbul'a gönderilmesini istemesinden sonra komisyonca kararlaştırılan 30 Temmuzdaki görüşme de gerçekleşmemişti³⁷⁶. Dünya Savaşıyla birlikte durumun vahim bir hal alması ve bu arada bir de Osmanlı delegesi Şükrü Beyin hastalanmasıyla 4 Ağustosta Muhtar Bey'e gönderilen telgrafla müzakerelerin geçici olarak ertelendiği bildirilmişti³⁷⁷.

4-) MÜBADELE KOMİSYONUNUN İSTANBUL'DAKİ ÇALIŞMALARI

Komisyonun İstanbul'a taşınması ve müzakerelere ara verilmesi kararından sonra Şükrü Bey apandisit ameliyatı olmuş ve onunla birlikte Muhtar Bey de İzmir de kalmıştı³⁷⁸. Yunan delegeleri ise Atina'ya dönmüşlerdi. Şükrü Bey'in ameliyatı ve iyileşmesi uzun zaman aldığından Osmanlı delegelerinin İstanbul'a gelmesi Ekimin sonlarını bulmuştu³⁷⁹. Müzakerelerin İstanbul safhasında Osmanlı delegelerinde

³⁷⁵ İzmir'de bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu Reisi Muhtar Bey'e şifre, 2 Temmuz 1330 (04/08/1914); BOA. DH.ŞFR, 43/164

³⁷⁶ İzmir'de bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu Reisi Muhtar Bey'e şifre, 16 Temmuz 1330 (29/07/1914); BOA. DH.ŞFR, 45/126

³⁷⁷ Muhtelit Komisyon Reisi Ahmet Muhtar Bey'in şifresi 4 Eylül 1330 (17/09/1914); BOA. DH.EUM.5. ŞB, 1/54, Lef. 1-2

³⁷⁸ Mübadele-i Komisyon reisi Ahmet Muhtar'dan Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf, 28 Ağustos 1330 (10/09/1914); BOA. DH.KMS, 27/43, Lef. 2

³⁷⁹ Şükrü Bey Talat Paşa'ya çektiği telgrafta 10 Teşrin-i Evvel 1330'da (23/10/1914) trenle İzmir'den İstanbul'a hareket ettiğini haber vermektedir. BOA. DH.KMS, 27/43, Lef. 9

değişiklik olmazken Yunan heyetinde bir değişiklik olmuş; Mösyö Dimari'nin yerine Çorbacıoğlu birinci delegeliğe, İstanbul Yunan Sefareti Baş Tercümanı Mösyö Papas da ikinci delegeliğe tayin edilmişti³⁸⁰.

Delegelerin İstanbul'a gelmesiyle görüşmelere başlanacaktı. Bundan dolayı Ahmet Muhtar İstanbul'a gelmeden önce İzmir'den gönderdiği 17 Eylül tarihli şifresinde, 28 Temmuz tarihinde kendilerine verileceği bildirilmiş olan itimatnamenin gönderilmesini istiyordu³⁸¹. Çünkü, I. Dünya Savaşının başladığı o günlerde kesin bir anlaşma yapmanın doğru olmayacağını düşünen Talat Paşa, Hariciyeden Sadarete oradan da 30 Temmuzda Dahiliye Nezaretine tevdi edilen itimatnameyi³⁸² bu zamana kadar göndermemiştir.

Elimizdeki mübadele dosyası içerisinde mübadele komisyonunun İstanbul'da gerçekleştirdiği görüşmelere dair bir müzakere zabtına rastlanmamaktadır. Yalnız Muhtar Bey'in Dahiliye Nezaretine verdiği yazıda, Yunan delegeleriyle İstanbul'da görüşmeler yapıldığı belirtilmiştir. Zabıt olmaması İstanbul'daki komisyon çalışmalarının müzakereden ziyade ikili görüşme ve fikir alışverişi tarzında olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

İstanbul'daki görüşmeler ve mübadele konusunda genel durumu anlatan Muhtar Bey'in yazısında³⁸³ belirtildiği üzere, İstanbul'da da İzmir'deki müzakerelerde üzerlerinde bir türlü uzlaşmaya varılamayan konularda hiçbir ilerleme kaydedilememiştir. Yunan delegeleri yine mübadele edilecek kişilerin eşit miktarda, göçlerinin eş zamanlı olmasında ve göç edecek kişilerin göç etme isteklerinin tahkik edilmesinde ısrar ediyorlardı. İttihat ve Terakki hükümeti de aynı şekilde, mübadele edilecek kişilerin eşit miktarda olmasının Atina Antlaşmasının Müslümanlara tanıdığı hakların iptali ve böyle bir ilkenin kabul edilmesinin, Makedonya ve Epirde bir çok müslümanın Yunan zulmü altında yaşamak zorunda kalacağı anlamına gelmesinden dolayı karşı çıkıyordu. Bunun gibi Yunan delegelerinin ısrar ettiği diğer

³⁸⁰ Mübadele-i Komisyon Reisi Ahmet Muhtar'dan Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf, 22 Eylül 1330 (05/10/1914); BOA. DH.KMS, 27/43, Lef. 6

³⁸¹ Muhtelit Komisyon Reisi Ahmet Muhtar Bey'in şifresi 4 Eylül 1330 (17/09/1914); BOA. DH.EUM.5. ŞB, 1/54, Lef. 2

³⁸² Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 17 Temmuz 1330 (30/07/1914); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 76

³⁸³ Ahmet Muhtar'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 Kanun-u Evvel 1330 (12/01/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB 3/34, lef. 2-3

konularda da İttihat ve terakki hükümeti için hem Müslümanlar hem de takip edilen siyaset açısından mahzurlar bulunmaktaydı. Örneğin mübadelenin eş zamanlı olması Makedonya'dan gelecek Müslümanların gelebilmeleri için Anadolu'dan aynı oranda bir Rum kafilesinin göç etmesine bağlı olacaktı ki, bu koşul Müslümanları büyük bir sıkıntıya sokacaktı. Anadolu'dan göç edecek Rumların göç etme isteklerinin tahkik edilmesi ve bundan sonra gitmelerine izin verilmesi konusu da hükümetin siyasetine aykırıydı. Ahmet Muhtar Bey'in belirttiği üzere, öteden beri Anadolu'yu istila planları içerisinde bulunan Yunanistan'ın bu konudaki ısrarının nedeni, Anadolu Rum göçünü tamamen sonlandırmaktı. Muhtar Bey, şayet bu hüküm kabul edilirse Anadolu'dan kimsenin Yunanistan'a gitmeyeceğini çünkü, giden Rumların Makedonya'da hayal ettikleri saadete ve refaha ulaşamadıklarını söylüyordu. Aslında Muhtar beyin de belirttiği üzere memleketin güvenliğini ve muhafazasını sağlamak için sahillerin tahliyesini devlet politikası olarak benimseyen İttihat ve Terakki, Yunan delegelerinin bu teklifle Rum göçünü engellemek istemelerine izin vermek istemiyordu. Yunan delegeleri özellikle bu konudaki isteklerinin kabul edilmesi halinde diğer iki noktada ödün verebileceklerini söylüyorlar yalnız belirttiğimiz neden dolayı İttihat ve Terakki bunu kabule yanaşmıyordu.

Bu anlaşmazlıklar nedeniyle İstanbul'daki görüşmelerden de bir sonuç çıkmamıştı. Osmanlı delegeleri belki bir uzlaşmaya varılır düşüncesiyle ellerinden geldiği kadar müzakerelerin uzamasını sağlamışlardı. Fakat gerçekleştirilen en son görüşmede Yunan delegeleri, tekliflerinin tadil edilmeden kabul edilmemesi halinde hükümetlerinin komisyon çalışmalarını gereksiz göreceğini kesin ve açık bir şekilde ifade etmişlerdi. Geline bu son noktada Ahmet Muhtar 12 Ocak 1915 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazısında, bu konulardaki ihtilafların halline değin komisyonun çalışmasının mümkün olamayacağını söyleyerek yapılması gerekenin bildirilmesini istemişti³⁸⁴. Nezaret de bir gün sonra bu yazıyı aynen Sadarete göndererek ne yapılacağını bildirilmesini istemişti³⁸⁵.

³⁸⁴ Ahmet Muhtar'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 Kanun-u Evvel 1330 (12/01/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB 3/34, lef. 2-3

³⁸⁵ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 31 Kanun-u Evvel 1330 (13/01/1915); BOA. A. AMD.MV; 104/61
Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 31 Kanun-u Evvel 1330 (13/01/1915); BOA. DH.EUM. 3. ŞB. 3/34, Lef. 1/1

Görüleceği üzere Yunan tarafının Anadolu'dan olabildiğince az Rumun mübadele edilmesini sağlamaya çalışmasından İttihat ve Terakkinin de buna karşı çıkmasından dolayı müzakereler tıkanmıştı. Bu arada bir de Osmanlı devletinin Kasım 1914'te I. Dünya savaşına girmesi üzerine 1915 yılından itibaren resmi olarak ilan edilmese de mübadele müzakerelerine son verilmişti.

Ancak müzakereler sona erse bile İttihat ve Terakki hükümeti mübadele komisyonunu dağıtmamıştı. 14 Mart 1915'te Meclisi Vükela'da Osmanlı Mübadele-i Muhacirin Komisyonu murahhaslarının görevlerinin devam etmesine ve ücretlerinin mesarif-i gayri melhuza tertibinden karşılanmasına karar verilmişti.³⁸⁶ Hatta 1916 yılında da bu görev nedeniyle Muhtar Bey'e yevmiye verilmesine devam edilmişti³⁸⁷. Yalnız Ağustos aylarında bir ara Lahey Sefareti vekaletine atandığı için komisyon görevi nedeniyle aldığı yevmiyenin kesilmesine karar verilmişti³⁸⁸.

5-) MÜZAKERELERLE BİRLİKTE YAPILAN DİĞER ÇALIŞMALAR

Mübadele komisyonunun İzmir'deki müzakerelerinde göç edenlerin mallarının değerlerinin tespit edilmesi konusunda uzlaşmaya varılmasıyla birlikte hemen Anadolu'dan Yunanistan'a giden Rumlarla, Yunan idaresine geçen yerlerden gelen Müslümanların bıraktıkları malların değerlerinin tespit edilmesine çalışmalarına başlanmıştı. Hükümet gönderdiği yazılarda göçün meydana geldiği bölgelerdeki yerel yöneticilerden Rum emval-i metrukesine dair cetvellerin hazırlanmasını istemişti. Hatta işi sıkı tutmuş bu emvali metruke cetvellerinin ne şekilde

³⁸⁶ Meclis-i Vükela'nın 27 R 1333 (14/03/1915) tarihli kararı, BOA. MV,197/7

Daire-i Sadaret-i Umur-ı Mühimme Kaleminden Dahiliye ve Maliye Nezaretlerine gönderilen yazıda, İzmir Mübadele-i Muhacirin Muhtelit Komisyonu memuriyetinin sene-i âtide ne kadar devam edeceğinin tahmin edilememesinden dolayı, bir reis, aza ve katiplerden oluşan komisyon heyetinin yevmiyelerinin sene-i atide de önceden olduğu gibi mesarif-i gayri melhuza tertibinden verilmesi kararı uygun görülmüştür, denilmektedir. Yalnız komisyon merkeze geldiği için yevmiyeleri yarıya indirilmiştir. 1 Mart 1331 (14/03/1915); BOA. BEO, 325685

³⁸⁷ Dahiliye Nezaretinin Sadarete gönderdiği yazıda, Mübadele-i Muhacirin Komisyonu Reisi olmasından dolayı Muhat Bey'e verilen 2.5 lira yevmiyenin 1916 yılı için de verilmesine karar verildiği belirtilmiştir. 12 Nisan 1332 (25/04/1916); BOA BEO,330771

Meclis-i Vükela'nın 17 Nisan 1332 (30/04/1916) tarihli kararı, BOA. MV, 201/87

³⁸⁸ Maliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 25 Ağustos 1332 (07/09/1916); BOA. BEO, 332164

hazırlanacağına dair bir talimatname bile çıkarmıştı³⁸⁹. Yapılan bu faaliyetler neticesinde de Bursa, Aydın, Edirne Vilayetlerindeki Rumlara ait mallara, çiftliklere dair cetveller hazırlanmıştı.

Anadolu'da Rumların malları tespit edilirken Yunan hükümetinin mübadele komisyonunun Selanik'te teşkil edilmesine karar verdiği tali komisyonu kurmamasından dolayı Makedonya'daki Müslüman mallarının tespitinde sorunlar yaşanıyordu. Tali komisyon kurulmadığı için de Müslümanların malları oralardaki Osmanlı şebhenderleri tarafından tespit edilmeye çalışılıyordu³⁹⁰. Yalnız Müslümanların büyük bölümü göç ettiği ve malların tespiti için hiçbir kayıt olmadığı için Müslümanların malları tespit edilemiyordu³⁹¹. Şebhenderler, Yunan idaresinin İslamların mallarına ve göç eden Müslüman sayısına dair bir kayıt tutmadığı için bu cetvellerin hazırlanmasının mümkün olmadığını en sağlam bilgiler defter-i hakânî kayıtlarında olduğu için istenilen bilgileri bu defterlerden çıkarmanın daha uygun olacağını bildiriyorlardı³⁹².

Müslümanların mallarıyla alakalı yaşanan bir diğer sorun da, Yunan hükümetinin bu mallara el koymaya devam ediyor olmasıydı. İttihat ve Terakki Haziran ayında Rum göçünü durdurmak için aldığı önlemler kapsamında, Rumların evlerine yerleştirilen muhacirleri çıkarmaya başlamıştı. Ama Yunan hükümeti, Balkan savaşının başından beri Müslüman evlerine göçmen Rumların yerleştirilmesi politikasına devam ediyordu³⁹³. Atina Antlaşmasına aykırı olan bu duruma karşı İttihat ve Terakki 16 Eylül 1914 tarihinde, Müslüman mallarına el koymaktan vazgeçilmediği takdirde mukabele-i bilmissilde bulunma kararı almış ve bu Meclisi Vükela kararını 19 Eylül 1914'te Yunan hükümetine bildirmesi için Atina Sefaretine

³⁸⁹ Mübadele-i Muhacirine Ait Cetvellerin Suret-i İmlâsı Hakkında Talimat, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 83

³⁹⁰ Dahiliye Nezareti, Hariciye Nezaretinden hazırladığı talimat ve cetvellerden oluşan 221 adet nüshanın Makedonya ve Epir'deki şebhenderliklere ulaştırılmasını istemişti. 17 Ağustos 1330 (30/08/1914); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 78

³⁹¹ Serez'den alınan yazıda, hicret eden Müslüman ahali ve onların arazi ve emlaklerine dair hiçbir kayıt olmadığı için bu cetvellerin hazırlanmasının mümkün olmadığı belirtiliyordu. 29 Eylül 1914; BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 80

³⁹² Selanik Baş Şebhenderliğinin 5 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1914 tarihli tahriratu; BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 81

Kavala Şebhenderliğinin 20 Eylül 1914 tarihli telgrafı, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 79

³⁹³ Talat Paşa'dan Sadarete gönderilen tahrirat, 3 Eylül 1330 (16/09/1914); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 87

tebliğ etmişti³⁹⁴. Bu notaya cevap veren Yunan hükümeti ise, işgalden önce göç edenlere ayrı muamele yapıldığını ve şayet bunlardan işgal edilen varsa teslim edileceğini bildirmişti Atina Sefiri Galip Kemalî de bir kısım emlakın iade edildiğini haber veriyordu³⁹⁵.

Ancak işgal edilen mallar karşısında iade edilenler oldukça sınırlıydı. Yunan hükümeti Müslümanların evlerine Rumları yerleştirmeye devam ediyor ve bu uygulamanın, malların değerlerinin hesaplanacak olmasından dolayı müsadere anlamına gelmeyeceğini bildiriyordu. Yunan hükümetine göre, 23 Mayıs 1914 tarihli mübadele itilafnamesiyle birlikte Atina Antlaşmasının çiftliklerin vekillerle idaresine imkan tanıyan hükmü sakıt olmuştu. Mübadele edilecek olan bu malların değerlerinin tespit edilmesi kararından sonra boş addedilmesi gereğinden dolayı İslam muhacirlerinin malları üzerinde hak talep etmelerine müsaade edilmemekte ve buralara Rum göçmenleri iskan edilmekteydi.

İttihat ve Terakkinin aynı uygulamasına şiddetli şekilde karşı çıkan ve bunu Rumların zorla göç ettirildiğinin en önemli dayanağı olarak gösteren Yunan hükümeti bu dönemde, Hükümet-i Seniyye ile dostluk ilişkilerini geliştirmeyi çok isteseler dahi iskan edilen binlerce Rum göçmenin buralardan tahliyesinin mümkün olmadığını bildiriyordu. Bu konuyu da İttihat ve Terakki hükümetine karşı bir koz olarak kullanmaya çalışarak, Rumların evlerine dönmelerine ve mallarına sahip olmalarına izin verilirse geri gelecek Müslümanlara mallarını iade edebileceklerini bildiriyordu³⁹⁶. Yalnız Galip Kemalî'nin 1914'ün sonlarına doğru Müslüman mallarına karşı yapılan gasp ve yağmaların arttığını haber vermesi³⁹⁷ bunun çok da samimi bir vaat olmadığını ortaya koyuyordu.

Yunanistan'ın bu politikası neticesinde mallarını terk ederek gelen Müslümanlar büyük kayıplara uğradıkları için komisyon müzakerelerinde delegelerin hususi mübadeleyi kabul etmesiyle³⁹⁸ birlikte Meclisi Vükela'da özellikle

³⁹⁴ Meclisi Vükela'nın 3 Eylül 1330 (16/09/1914) tarihli kararı; BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 87

³⁹⁵ Serfice, Yanya, Preveze, Yenice, Serez'de Yunan hükümeti tarafından iade edilen oniki parça emlak. BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 98

³⁹⁶ Hariciye Nezaretine 26 Eylül 1914 tarihiyle Atina Sefaretinden varid olan 780 nolu telgraf, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 96

³⁹⁷ Atina Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 16 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1914 tarihli telgraf, BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 105

³⁹⁸ Talat Bey'den Sadarete gönderilen tahrirat, 10 Temmuz 1330 (23/07/1914); BOA. BEO. 322820

Makedonya’da sahip oldukları büyük çiftlikleri kaybeden Müslümanların Anadolu Rumlarıyla anlaşarak mallarını değiştokuş edebilecekleri kararı alınmıřtı³⁹⁹. Bu karardan sonra da yöneticilere gönderilen emirlerde, Rumların mal kaçırmalarının önüne geçilmesi için Rumlara ait satış ve devir işlemlerinin durdurulması bunun yanında, hususi mübadele yapmak isteyen Rumların çiftliklerini Müslümanlara bırakmasına müsaade edilmesi istenmişti. Ayrıca çiftlik sahibi Müslümanlara yine çiftlik verileceği için buralara muhacir yerleştirilmemesine özen gösterilmesi istenmiřti⁴⁰⁰.

Hükümetin mübadele olunacak Rum ve Müslümanların mallarının tespiti ile alakalı çalışmaları 1917 yılına kadar devam etmiřti⁴⁰¹. Yunanistan’ın gelen Rumlara mallarını kaydettirmeleri çağırısı yapmasından dolayı, Anadolu’ya gelmiş olan muhacirlere de mallarını kaydettirmeleri çağrıları yapılıyordu⁴⁰². Aynı şekilde Rum mallarının tespit çalışmaları da devam ediyordu. Hatta 18 Ocak 1917 tarihinde Hariciye Nezareti bünyesinde Rum emval-i metrukesini tetkik etmek ve bu konuda hükümetçe takip edilecek siyaseti belirlemek üzere Hariciye, Dahiliye, Maliye ve Adliye Nezaretlerinden görevlendirilen memurlardan oluşacak bir komisyon kurulması kararı alınmıřtı⁴⁰³. Yine Ahmet Muhtar’ın riyaseti altında oluşturulacak bu komisyona⁴⁰⁴ : Dahiliye Nezaretinden Muhacirin Müdüriyeti Umumisi Hamdi

³⁹⁹ Meclisi Vükela’nın 30 temmuz 1330 (12/08/1914) tarihli kararı. BOA. MV, 191/29

⁴⁰⁰ Sadarettten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 31 Temmuz 1330 (13/08/1914); BOA. DH.EUM.3. şB, 1/23, Lef. 2

Dahiliye Nezaretinden İzmir’de Mübadele-i Muhtelit Komisyonu Reisi Muhtar Beye telgraf, 2 Ağustos 1330 (15/08/1914); BOA. DH.EUM. 3. şB, 1/23, Lef. 1/1

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 3 Teşrin-i Sani 1330 (16/11/1914); BOA. DH.şFR, 47/44

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 3 Teşrin-i Sani 1330 (16/11/1914); BOA. DH.EUM.3. şB, 2/69, Lef. 1/1

⁴⁰¹ Nazır Talat Bey’den Muhtelit Mübadele-i Muhacirin Komisyonu Reisi Muhtar Bey’e gönderilen yazı, 14 Teşrin-i Sani 1332 (27/11/1916); BOA. DH.İUM, E/42-48, Lef. 2

⁴⁰² Serez şehbenderliğinden gönderilen tahrirat, 9 şubat 1916. BOA. HR.SYS, 2035/2, Lef. 46
Atina Sefiri Galip Kemali Bey’den Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 26 şubat 1916, BOA. HR.SYS, 2035/2, Lef. 48

⁴⁰³ Sadarettten Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 12 Kanun-u Sani 1332 (25/01/1917); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 124

⁴⁰⁴ Hariciyeden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 31 Kanun-u Sani 1332 (13/02/1917); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 126

Hariciye Nezaretinden Maliye ve Adliye Nezaretlerine gönderilen tahrirat, 31 Kanun-u Sani 1332 (13/02/1917); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 128

Bey, Adliye Nezaretinden Umur-ı Hukuk Müdürü Esad Bey⁴⁰⁵, Maliye Nezaretinden de Emlak-ı Emiriye Müdüriyet-i Umumiyesi Muavinlerinden Hüseyin Hüsnü Beyler tayin edilmişlerdi⁴⁰⁶.

Yalnız devam eden bu çalışmalar Yunanistan'ın 1917 yılında Osmanlı Devletine karşı İtilaf devletlerinin yanında I. Dünya Savaşına girmesiyle birlikte tamamen askıya alınacak ve savaşın sonuna kadar İttihat ve Terakki hükümetinin gündemine gelmeyecekti. Savaş bitip de önceden göç etmiş olan binlerce Rum Anadolu'ya geri gelmeye ve gelenler de İngilizler tarafından Müslümanlar çıkarılarak evlere yerleştirilmeye başlanınca, İttihat ve Terakkiden sonra başa geçen yeni hükümet, 1914 yılında başlayan mübadele görüşmelerinde bir anlaşma imzalanıp imzalanmadığını ve iki hükümetin hangi noktalarda anlaşma sağladıklarını araştırma ihtiyacı hissetmişti. İlk iş olarak Hariciye Nezareti belgeleri arasında bulunan ve bizim de baştan beri ele aldığımız bu mübadele dosyalarının incelenmesine karar verilmişti⁴⁰⁷. Dosyaları incelemek ve Yunanistan'la imzalanan protokolleri ortaya çıkarmak üzere Hariciye Nezareti memurlarından Hilmi Bey görevlendirilmişti⁴⁰⁸. Aydın vilayetinden de müzakere zabıtlarının gönderilmesi ve 1914 yılı mübadele komisyonu çalışmaları hakkında bilgi verilmesi istenmişti⁴⁰⁹. Savaş sonrasında mübadele konusunun bir kere daha gelmesinin nedeni, mübadele yapılıp yapılmadığını anlamak ve herhangi bir anlaşma yapıldıysa bununla Rumların Anadolu'ya akın etmesinin önüne geçmektir.

Yapılan araştırmalardan mübadele konusunun yarım kaldığı ve bir neticeye bağlanmadığı anlaşılmıştı⁴¹⁰. Yalnız mübadele dosyasındaki mazbatalardan ve o zamanki hükümetler arasında yapılan karşılıklı yazışmalardan 1914 yılında İttihat ve Terakki ile Yunan hükümetinin mübadele yapılmasını kabul ettiklerini görülmüştü.

⁴⁰⁵ Hariciye Nezaretinden Atina Sefiri Sabık-ı Muhtar Beye tahrirat, 7 Mart 1333 (07/03/1917); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 133

⁴⁰⁶ Maliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 11 Mart 1333 (11/03/1917); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 131

⁴⁰⁷ Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Nisan 1335 (1919); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 137

⁴⁰⁸ Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdüriyeti Umumiyesine gönderilen tahrirat, 8 Nisan 1335 (08/02/1919); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 136

⁴⁰⁹ Hariciye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat, 10 Nisan 1335 (1919); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 138

⁴¹⁰ Aydın Vilayetinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Mart 1335 (1919); BOA. HR.SYS, 2035/1, Lef. 139

Uygulanamamış olsa dahi iki hükümetin mübadele yapılması konusunda anlaşmış olmalarını esas kabul eden hükümetler, mütareke döneminde Anadolu'ya yönelik Rum göçünü engellemeye çalışmakta, yöneticilerden mübadele kapsamına giren bu Rumların kabul edilmemesini istemektedir.

1914 yılında ilk defa ortaya çıkan ve bir türlü hayata geçirilemeyen mübadele fikri ve bu dönemde yapılan çalışmalar son olarak Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde gündeme gelmişti. Lozan Konferansında Müslümanların ve Rumların mübadelesi konusu görüşülürken Türk heyetinin katibi 1 Mart 1922'de, o zaman için Stockholm Sefirliğini yapan Galip Kemali Bey'e gönderdiği mektupla, 1914 yılı mübadele çalışmaları hakkında bilgi vermesini istemişti. Galip Kemali Bey de cevabında, İzmir mübadele komisyonunun çalışmalarının yarım kaldığını fakat, bir anlaşma metni olmasa dahi komisyonun toplandığı tarihe kadar Makedonya'ya giden 70 ila 80 bin Rumun Yunan tabiiyetine geçmiş olmasının Yunan hükümetinin fiilen mübadeleyi teyit ettiğinin hatta uyguladığının en büyük göstergesi olduğu cevabını vermişti⁴¹¹. 1914'te ortaya çıkan mübadele fikri 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile gerçek anlamda hayata geçirilecekti. Bu antlaşmanın 3 maddesinde 18 Ekim 1912'den yani Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın Balkan savaşına girdiği tarihten itibaren karşılıklı olarak göç etmiş olan Müslüman ve Rumların yapılacak mübadele kapsamına alınmasıyla Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan göç ve göçmen sorunları tamamen halledilecekti⁴¹².

⁴¹¹ Stockholm Sefiri Galip Kemali tarafından Bern Sefiri Cevad Bey Efendiye 4 Mart 1922 tarih ve 341/5 rakamlı irsal buyurulan tahrirat-ı cevabiyenin suretidir. BOA. HR.SYS, 2034/3, Lef. 40 Vakit Gazetesinde 25 Mart 1338 (1922) de yayınlanan "Ekalliyetlerin Mübadelesi Hakkında Bir İtilaf" başlıklı yazıda da 1914 mübadele girişimi konu edilerek bu tarihlerde Yunanistan'ın verdiği notalarda mübadeleyi istediği ve eldeki belgelerin bunu teyit ettiği belirtiliyordu. BOA. HR. SYS, 2035/1, Lef. 1

⁴¹² İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I (1920-1945)**, Ankara, TTK. Yay., 1989, s. 177-183
Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi için bkz. Kemal Arı, **Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000

IV. BÖLÜM: RUM TEHCİRİ

A-) TEHCİRİN SEBEPLERİ

1-) İTİLAFLI DEVLETLERİNİN ANADOLU'YA SALDIRMASI

a-) EGE VE AKDENİZ SAHİLLERİNE SALDIRILAR

Osmanlı Devletinin I. Dünya savaşına dahil olmasıyla birlikte, Anadolu'yu kendi aralarında paylaşma planları yapan İtilaf Devletleri bu planlarını gerçekleştirmek için harekete geçmişlerdi. Daha savaşın başında Osmanlı Devletini saf dışı bırakmak için Çanakkale Boğazına saldırmaya karar veren İngiltere ve Fransa, 1914'ün ortalarından itibaren Ege denizine savaş gemilerini göndermişler ve Batı Anadolu sahillerini ablukaya almaya başlamışlardı. İtilaf Devletlerinin savaş başladıktan sonra Çanakkale'de cephe açmaya karar vermeleri ve bunun için Ege denizine büyük bir askeri güç yığmaları tüm Ege ve Akdeniz sahillerinin büyük bir tehlike altında kalmasına neden olmuştu.

Batı Anadolu sahillerine yönelik baskılar 1914 Ağustosundan itibaren başlamıştı. Goben ve Breslau adlı iki Alman zırhlısını takip eden İngiliz savaş gemileri, Çanakkale Boğazı önlerine kadar gelerek boğazı tehdit etmeye başlamışlardı¹. Eceabad Kaymakamı, 12 Ağustosta sabahleyin İmroz cihetinden gelen dört İngiliz zırhlısının seferi harbe giriştiklerini, boğazın girişine kadar geldiklerini ve Seddülbahir önlerinde ağır topçuya ait projektör zabıtine; Goben ve Breslau'ın dışarı çıkarılması, bu olmadığı takdirde boğaza saldıracaklarını söylediklerini bildirmekteydi². Bu tarihten itibaren savaş gemileri Limni, Bozcaada ve Çanakkale Boğazı arasında gezinerek boğaz çevresini ablukaya aldılar³. Kala-i Sultaniye (Çanakkale) Mutasarrıflığından gelen telgraflar, Midilliden hareket eden savaş gemilerinin kıyıyı takiben boğaz önlerine kadar geldiklerini ve arada sırada Bozcaada'ya koydukları hedeflere top ateşinde bulduklarını haber veriyordu⁴.

¹ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından gelen şifre, 30 Temmuz 1330 (12/08/1914); BOA. DH. EUM, 5. ŞB, 1/11

² 31 Temmuz 1330 (13/08/1914) tarihinde Edirne Vilayetinden alınan şifre suretidir. BOA. DH. EUM. 5 ŞB, 1/12

³ Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 23 Ağustos 1330 (05/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 1/29
Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 2 Eylül 1330 (15/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 1/43

⁴ Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 9 Eylül 1330 (22/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 1/58
Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 17 Eylül 1330 (30/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 2/1
Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 23 Ağustos 1330 (05/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 1/29

İtilaf Devletleri Eylül ayından itibaren Osmanlı Devletine karşı tehditlerini iyiden iyiye arttırmışlardı. Bu tehditlerin yanında etkili bir savaş propagandası da yürütüyorlardı. Özellikle İttihat ve Terakki hükümetinin 1 Eylül 1914'ten itibaren kapitülasyonları kaldırmasının da etkisiyle, Anadolu'daki Hıristiyanların hayatlarının tehlikede olduğunu iddia ediyorlardı. Daha önce belirttiğimiz üzere Balkan Savaşından beri ileri sürülen bu tür iddialar Rum göçü zamanında iyice artmıştı. Yalnız o zamanlar bir yandan aralarındaki problemler diğer yandan da Osmanlı Devletini karşılarına almak istememeleri yüzünden durumdan çok da hoşnut olmasalar da, çıkarları gereği Osmanlı Devletine karşı harekete geçmeyi uygun görmemişler, sadece hükümete baskı yapmakla yetinmişlerdi. Ama I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devletinin tavrı iyice belirginleşince bu iddialarını açıktan ifade etmeye başlamışlardı. Daha da ileri giderek Osmanlı Devletine gözdağı vermek için 9 Eylül'de Amerikan bandıralı North Carolina adlı savaş gemisini İngiltere'den İzmir'e göndermişlerdi⁵. Kasım ayında Urla önlerinde bulunan gemi, limanın kapatılmasına rağmen limana girmeye çalışıyor ve girmesine izin verilmediği takdirde şehri bombalamakla tehdit ediyordu⁶.

Bütün bunlar henüz Osmanlı Devletinin savaşa dahil olmadığı ve İtilaf Devletlerinin Anadolu'ya yönelik gerçekleştirecekleri saldırıların araştırmalarını yaptıkları bir dönemde meydana geliyordu. Osmanlı Devletine karşı savaş planı oluşturmaya çalışan İngiliz ve Fransızlar bu nedenle Dedeoğaç'tan İzmir Körfezine kadar tüm Ege kıyılarını abluka altına almışlardı.

İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazına saldırma kararı almalarına ve burada tarihin gördüğü en büyük savaşlardan birisi yaşanıncaya kadar geçen zaman içerisinde, bu üç bölgede içerisinde en çok baskı ve saldırıya maruz kalan yer Aydın Vilayeti yani İzmir ve çevresiydi. İzmir körfezi girişindeki Kösten adasına (Uzunada) topçularını yerleştiren ve adaya bir uçak alanı yapan İngilizler, limana giriş ve çıkışı kontrol altına almışlar ve Osmanlı gemilerine saldırmaya başlamışlardı. Örneğin 30 Ekim 1914'te limana giren iki İngiliz destroyeri, Mendirek civarında mayın

Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 18 Eylül 1330 (01/10/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 2/3

⁵ Sabri Sürgevil, "İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devletine Bakış Açıklarına İlişkin Belgeler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, C. III, S. 8, Yıl 1998, s. 301-302

⁶ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf, 3 Teşrin-i Sani 1330 (16/11/1914); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 2/70, Lef. 3

dökmekte olan bir Osmanlı teknesini batırmıştı⁷. 1 Kasım'da da sabah saatlerinde liman önüne gelen ikişer direkli üçer bacalı iki İngiliz torpidosu, limanda bulunan Beyrut Gambotu ile Kınalıada Vapuruna teslim ol çağrısı yapmış, daha sonra da ateş ederek gemilere hasar vermişti⁸.

Bu dönemde İtilaf Devletleri İzmir'i baskı altına alsalar da aslında onların Osmanlı Devletini saf dışı bırakmak amacıyla saldıracakları yer Çanakkale Boğazıydı ve bu niyetlerini 3 Kasım 1914'te yani, Osmanlı devletine karşı daha resmî savaş ilanında bulunmadan önce Çanakkale istihkamlarına saldırarak ortaya koymuşlardı⁹. Yapacakları bu büyük saldırı için de Ege Denizinde büyük bir askeri hazırlık içerisine girmişlerdi. Hazırlıkların yapıldıkları yerler Anadolu sahillerinin hemen yanı başında sıralı olan Yunan işgali altındaki Ege adalarıydı.

Çanakkale Boğazı ve Anadolu sahillerine saldırmayı planlayan İngiliz ve Fransızlar 1914 Eylülünden itibaren Limni, Bozcaada, Gökçeada, Midilli, Sakız, Sisam ile Akdeniz'deki Meis adasına asker, savaş gemisi ve savaş uçakları yığarak bu adaları askeri üs haline getirmişlerdi¹⁰. Kala-i Sultaniye (Çanakkale) Mutasarrıfı Midilli'den firar ederek gelen dört Müslümanın verdiği bilgileri aktardığı 22 Eylül 1914 tarihli telgrafında, bir aydır Midilli'de süren hazırlıklar çerçevesinde limandan iki nakliye gemisi tarafından İngiliz filosuna mütemadiyen erzak ve kömür verildiğini, adada beş adet kruvazör üç zırhlı ve bir torpido bulunduğunu ve her gün erzak taşındığını haber veriyordu¹¹. İngilizlerin yanında Yunanlar da 1914'ün başlarından itibaren adalarda başlattıkları askeri hazırlıklara devam etmekte, özellikle Midilli'nin Anadolu sahiline bakan mevkillerine toplar yerleştirmekteydi¹².

Adalar Yunanistan'ın işgali altındaydı ve Yunanistan'ın tarafsızlığını ilan etmiş olmasından dolayı hukukî açıdan İtilaf Devletlerinin bu adaları kullanmaları

⁷ Sabri Sürgevil, "Çanakkale Savaşları ve İzmir", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl 15, S.28, Şubat 1990, s. 94

⁸ Urla Kaymakamlığının dört adet telgrafı, 19 Teşrin-i Evvel 133 (01/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/46

⁹ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığının 21 Teşrin-i evvel 1330 (03/11/1914) tarihli telgrafı, BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/48

¹⁰ Karesi Mutasarrıfı Nazım Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 6/7 Nisan 1331 (19-20/04/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 5/4

Karesi Mutasarrıfı, İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazının girişindeki Limni, Bozcaada ve İmroz'u boşaltarak buradan tahliye ettiği Rumları Midilliye sevk ederek mektep ve diğer binalara iskan ettiğini bildirmekteydi. 29 Mart 1331 (11/04/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/57, Lef. 1

¹¹ Kala-i Sultaniye'den alınan şifre, 9 Eylül 1330 (22/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 1/59

¹² Aydın Vilayetinden alınan şifre, 14 Eylül 1330 (27/09/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 2/34, Lef. 3

mümkün değildi. Yalnız, adalarda İtilaf Devletleri askerleri olduğunu kabul eden, İtilafların adaları işgal etmediklerini, işgale niyetleri varsa bile kendilerinin onları durduracak güce sahip olmadıklarını söyleyen Venizelos'un onlarla birlikte hareket etmesi neticesinde, adalar İtilaf Devletlerinin eline geçmişti¹³. Yunan Kırallı bile Galip Kemali Bey ile yaptığı bir görüşmede, Meis'in Fransızlar tarafından işgal edildiğini ve adada kendi yönetimlerini kurdukları ifade etmişti¹⁴. Böylece adalara yerleşen İngiliz ve Fransızlar hem Çanakkale Savaşları sürecince hem de I. Dünya Savaşının sonuna kadar olan zaman zarfında Anadolu sahillerine yönelik yapacakları yıpratma, yıldırma askeri hedefleri tespit ve imha amaçlı saldırılarda bu adaları kullanacaklardı.

Adalara konuşlanan İngiliz ve Fransızlar, Osmanlı Devletinin savaşa dahil olduğu Kasım ayından Çanakkale Boğazına saldırıya geçtikleri 1915 Şubatına kadar geçen zaman zarfında, yapacakları bu büyük saldırıyı kamufle etmek ve hedef saptırmak için olsa gerek Anadolu sahillerini, yoğunluklu olarak da Batı Anadolu kıyılarını ablukaya almışlardı. Adalardan hareket eden savaş gemileri tek başlarına veya filo halinde kıyılar boyunca geziniyorlar, limanların önlerine kadar giriyorlar, giriş ve çıkışları kontrol altına alıyorlar, kıyılara ateş açıyorlar, gemi ve kayıkları tahrip ediyorlardı.

Bu dönemde Ayvalık¹⁵, Muğla¹⁶, Antalya¹⁷ sahillerini baskı altına alan İtilaf devletleri en fazla İzmir sahillerine saldırıyordu¹⁸. Boğazı denizden geçmek üzere

¹³ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 15 Şubat 1330 (28/02/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/15

Michael, Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, Ankara, Ayraş Yay, 2002, s. 59-92

¹⁴ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 23 Kanun-u Evvel 1331 (05/01/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/75

¹⁵ Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 19 Teşrin-i Evvel 1330 (01/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/45

Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 22 Teşrin-i Evvel 1330 (04/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/52

Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından alınan şifre, 22 Teşrin-i Evvel 1330 (04/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/53

Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 28 Teşrin-i Evvel 1330 (10/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/60

Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 24 Kanun-u Evvel 1330 (06/01/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 3/31

¹⁶ Menteşe Mutasarrıflığının telgrafı, 13 Teşrin-i Sani 1330 (26/10/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 3/7

¹⁷ Antalya Mutasarrıflığından alınan şifre, 4 Teşrin-i Sani 1330 (17/11/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/73, Lef.2

harekete geçtiklerinde eş zamanlı olarak şehre yaptıkları saldırılarını da arttırmışlardı. Şehri ablukaya alan savaş gemileri askeri hedeflerin yanı sıra yerleşim yerlerini, çiftlikleri, yolları, köprüleri, tren raylarını, limanları, hastahaneleri, haberleşme araçlarını vuruyor, evleri, camileri tahrip ediyordu. Örneğin 4 Mart 1915'te sabah saat 10.30'da Karabayrak istikametinde gelen üç bacalı iki direkli bir İngiliz kruvazörü, Menemen Kazası sahilindeki Abdullah Ağa çiftliğine onyedi mermi atmış, oradan Bergama sahiline giderek Reşadiye ve Şakran cihetlerine altı top atmış ve oradan Ancanoz Burnunu dolaşarak saat iki buçukta seksen kadar top atarak Dikili'yi bombalamış, daha sonra da Midilli'ye gitmişti¹⁹. Bu saldırıda İngiliz gemisi müstahkem mevki üzerine de yüzden fazla mermi atmış, iki asker yaralanmıştı²⁰. Hemen ertesi gün yine gelen İngiliz gemileri sabahleyin saat 8'den 9.30'a, öğleden sonra da 2.30'dan 3'e kadar askeri istihkâmlar üzerine 500'den fazla top atmışlar bir nakliye gemisini batırmışlardı²¹. 7 Martta ve 8 Martta da saldırılarına devam eden savaş gemileri şehre 288 mermi atmışlardı²². 9 Martta öğlen öncesi başlayan saldırılar akşama kadar devam etmiş ve bir savaş uçağı şehri bombalamıştı²³. Yaptıkları bu saldırılarla şehrin işgal edileceği intibasını vermeye çalışan İngilizler 9 Martta ultiatom vererek Vali Rahmi Bey'den şehrin teslim edilmesini istemişlerdi²⁴.

İzmir ve çevresine yapılan bu saldırılar İngiliz ve Fransızların 18 Mart 1915'te boğazda büyük bir hezimet yaşamalarından sonra daha da şiddetlenmişti. Çünkü boğazda hiç ummadıkları bir savunmayla karşılaşan İtilaf Devletleri, sahillere uyguladıkları baskıları arttırarak Osmanlı devletini zaafa düşürmeyi ve boğazdaki savunmayı kırmayı planlıyorlardı. Bu amaçla Gelibolu'ya asker çıkardıktan sonra daha da yoğun bir şekilde Ege ve Akdeniz sahillerine saldıracaklardı.

¹⁸ Foça-i Atik Liman Reisinden Bahriye Nezaretine gönderilen şifre, 19 Teşrin-i Evvel 1330 (01/11/1914); BO. DH. EUM. 3. ŞB, 2/44

¹⁹ Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 19 Şubat 1330 (04/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, lef. 8

²⁰ Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 20 Şubat 1330 (05/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, lef. 10

²¹ Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 21 Şubat 1330 (06/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, lef. 7

²² Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 23 Şubat 1330 (08/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, Lef. 6

²³ Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 24 Şubat 1330 (09/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, Lef. 5
Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 23 Şubat 1330 (08/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, Lef. 4

²⁴ Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.1, S. 3 Yıl 1993, s. 365-366

Çanakkale Boğazında kanlı çarpışmalar devam ederken İzmir'e yapılan saldırılar da artmıştı. 4 Nisanda bir savaş uçağı şehri bombalamıştı²⁵. Hem havadan hem de denizden yapılan ve çoğu zaman sivilleri hedef alan bu saldırılarda önemli oranda hasarlar da meydana geliyordu. Rahmi Bey 22 Nisan 1915 tarihli şifresinde, İzmir Körfezi dahilinde Yenikale, Narlıdere, Foça, Urla, Menemen'e yapılan saldırılarda 21.997 kuruşluk zarar meydana geldiğini bildirmişti²⁶. 30 Nisan'da Karaburun civarında zapt edilen Laz İbrahim kaptanın yelkenli kayığından toplam 14.498 kuruş değerinde tütün ve una el konulmuştu. Ayrıca, 9 Mayıs'ta Klizman'a yapılan saldırıda köprü isabet almış 55 bin kuruşluk hasar meydana gelmişti²⁷.

Bu dönemde İzmir'in yanında Çanakkale Savaşlarını etkileyen önemli saldırıların yapıldığı bir başka nokta da Ayvacık, Edremit ve Ayvalık sahilleriydi²⁸. Midilli'den gelen savaş gemileri, savaş uçakları ve denizaltılar askeri mevzileri, yerleşim merkezlerini, fabrikaları, karakolları bombalıyorlardı²⁹. Ayrıca aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere İngiliz ve Fransızlar, bir yandan adalardan getirdikleri eşkıyaları bu sahillere çıkarıyorlar, yağma yaptırıyorlar diğer yandan da bu çevredeki Rumlar arasında Yunan milliyetçiliğinin çok kuvvetli olmasından istifade ile Rumları ayaklandırmaya çalışıyorlardı. Bu sahil kesimine yapılan saldırılar yoğun bir şekilde 1916 yılına kadar devam etmişti³⁰.

²⁵ Aydın Valisi Rahmi Bey'in şifresi, 22 Mart 1331 (05/05/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/36, Lef. 2

²⁶ Rahmi Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği şifre, 9 Nisan 1331 (22/04/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 16/36, Lef. 5

²⁷ Rahmi Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği şifre, 19 Mayıs 1331 (01/06/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 16/36, Lef. 4

²⁸ Karesi Mutasarrıfı Nazım Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 20 Şubat 1330 (05/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/47, Lef. 5, ayrıca 1,2 ve 4 no'lu lefler. Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 19 Mart 1331 (01/04/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/46, Lef. 2.

²⁹ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Haziran 1331 tarihli şifrede; bir kruvazörün Edremit'e yaptığı saldırıda, fabrika, karakol ve diğer mahallere 157 mermi atıldığı ve hasar meydana geldiği bildirilmekteydi. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/65, Lef. 5. Mutasarrıf, 6 Temmuzda, savaş uçaklarının Edremit çevresine yaptığı saldırıda; Sarımsak mevkiine 4, Tuzla mevkiine 21 bomba atıldığını, bir harp gemisinin de sahilde bekçi kulübesini tahrip ettiğini bildiriyordu. Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Haziran 1331 (07/07/1915) tarihli şifre; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/65, Lef. 6

³⁰ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre de, 1 Aralık 1915'te Yunda'dan Patric'e giden Osmanlı askeri müfrezesine Zeytinburnu önünde duran bir denizaltıdan 15 mermi atıldığı, iki askerin şehit olduğu ve civarda zeytin toplayan Nikola'nın yaralandığı, 6 kişinin hayatta olup olmadığından haber alınmadığı bildirilmekteydi 19 Teşrin-i Sani 1331 (02/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/22

Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 27 Kanun-u Sani 1331 (09/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/46

Ege sahillerinde yoğun saldırıya uğrayan bir diğer kesim de Menteşe (Muğla) sahilleriydi. Savaş gemileri Marmaris, Bodrum, Köyceğiz, Fethiye, Milas gibi sahil yerleşim yerlerini topa tutuyordu. Mutasarrıf Müştak Lütfi Bey 29 Mayıs 1915'te bir Fransız Kruvazörünün Milas'ın Güleksi limanını 3 saat bombaladığını, 160 mermi atarak limandaki kayık ve mavnaları tahrip ederek çevredeki evlere hasar verdiğini haber vermekteydi³¹. 7 Haziranda Köyceğiz'in Karaağaç köyüne savaş gemisi tarafından 50 mermi atılmış, 6 hane, bir kayık tahrip olmuştu³². Mutasarrıfın 22 Temmuzda bildirdiğine göre Bodrum 5 kez bombalanmıştı³³. 7 ve 8 Şubat 1916'da da Bodruma iki gün üst üste saldıran Fransız savaş gemileri attıkları 200'den fazla topla rüsumat idaresini, cami ve evleri tahrip etmişlerdi³⁴.

İtilaf Devletleri bu sahil kesiminde bazı yerlere asker de çıkartıyorlardı. Mesela 19 Eylül 1915'te iki savaş gemisi Marmaris sahiline asker çıkarmış, yapılan çarpışmada iki Osmanlı askeri şehit olmuştu³⁵. 2 Kasım 1915'te Bodrum'un Kışlabükü mevkiine asker çıkarmak için İngiliz gambotu yaklaşmış ve Osmanlı askerlerinin ateş açmasıyla karaya çıkan askerlerden 3'ü esir alınmıştı. Mutasarrıf, yaralı olarak esir edilenlerden birisinin Bahriye Yüzbaşısı olduğunu bildiriyordu³⁶. 10 Eylül 1915'te de Fransızlar Marmaris'in 5 mil açığındaki Fener adasına 30 asker çıkarmışlar, adadaki fener alet ve edevatını tahrip etmişler, fenerci Rodoslu Süleyman'ı esir alarak götürmüşlerdi³⁷.

Belgeler Batı Anadolu sahillerinde yaşanan bu durumun aynı şekilde Akdeniz sahilleri için de söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. 1914'ün sonlarından itibaren özellikle Meis adasına konuşlanan Fransızlar, ağırlıklı olarak Antalya sahillerini baskı altına almışlardı. Bir çok saldırıyı gerçekleştiren Jandark

³¹ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 17 Mayıs 1331 (30/05/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/1

³² Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 30 Mayıs 1331 (12/06/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/18

³³ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 9 Temmuz 1331 (22/07/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 80/45, Lef. 1

³⁴ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 24/11/1331 (06/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/42

³⁵ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 6 Eylül 1331 (19/09/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/70

³⁶ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 20 Teşrin-i Evvel 1331 (02/11/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 9/50

³⁷ Menteşe Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 29 ağustos 1331 (11/09/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/58

zirhlısı devamlı surette Antalya sahillerinde dolaşıyor, limana giriyor, sahillerde yük taşıyan Osmanlı kayıklarını zaptederek içindeki yüklere el koyuyor ve kayıkları batırıyordu. Örneğin 12 Mayıs'ta Antalya limanı önlerinde İstanköylü Hüseyin Kaptanın 650 kile buğday yüklü kayığını, Metoli kaptanın 400 kile arpa ve 10 çuval un, 50 teneke zeytin yağı, 3 teneke yağ ve 50 kıyve peynir yüklü kayığını, Ahmet Kaptanın da 370 kile buğday, 1 teneke sade yağ, 3 teneke peynir yüklü kayığını zaptetmiş, yükleri aldıktan sonra kayıkların ikisinin üzerine benzin dökerek yakmıştı³⁸. Kayıklara yönelik bu saldırılar ileriki günlerde de devam etmişti³⁹.

İngiliz hükümetinin 2 Hazirandan 1915'ten itibaren Antalya sahillerinin ablukaya alınacağını ilan etmesinden sonra Fransızlar, sadece Antalya değil Akdeniz sahilinin tamamına çok ağır bir baskı uygulamaya başlamışlardı⁴⁰. Mutasarrıfların gönderdiği onlarca telgrafta, hareket halinde olan irili ufaklı bir çok Fransız savaş gemisinin İskenderun Körfezi ile Antalya arasında mekik dokurcasına gidip geldikleri belirtilmektedir⁴¹. Ayrıca bu belgeler, kıyılarda gezinen savaş gemilerinin çok yoğun bir şekilde sahillerdeki yerleşim yerlerini denizden ve havadan bombaladıklarını da ortaya koymaktadır.

³⁸ Teke Sancağı Polis Serkomiserinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Nisan 1331 (13/05/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 5/40.

³⁹ Teke mutasarrıfının Jandark zirhlısının Antalya sahillerindeki saldırılarını anlattığı tahriratu. 2 Mayıs 1331 (15/05/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 5/43, Lef. 1

⁴⁰ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Stockholm Sefareti Seniyyesinin yasağın 2 Mayıs'tan itibaren mer'i olacağını bildirdiğini yalnız, sefaret bunu 4 Haziranda bildirdiğinde Mayıs ayı çıkmış olduğu için bu ilanın Hazirandan itibaren geçerli olmasının daha mantıklı olacağını bildirmekte ve ona göre tedbir alınmasını istemekteydi. 24 Mayıs 1331 (06/06/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/9

Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 12 Haziran 1331 (25/06/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/45

Başkumandan Vekili Enver Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Haziran 1331 (28/06/1915) tarihli tahriratta, uygulanacak abluka için dört ve altı bacalı iki Fransız zirhlısının görevlendirildiğinin haber alındığı bildirilmekteydi. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/57

⁴¹ Akdeniz sahillerinin ablukaya alınmasıyla alakalı Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti 3. Şube evrakları içinde onlarca belge bulunmaktadır. Belge sayısının bu kadar fazla olması Akdeniz sahillerinin savaş boyunca ne kadar büyük bir baskıya maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Belgeleri içerdiği bilgiler açısından; savaş gemilerinin sahillerde görünmeleri, liman önlerine gelip demirlemeleri ile sahillere, yerleşim merkezlerine yaptıkları saldırıların anlatılması bakımlarından iki gruba ayırabiliriz. Birinci gruptakiler önemli bir yekun tuttuğu ve sadece savaş gemilerinin hareket halindeyken görüldüklerini, bir limana gelip demirlediklerini ve sonra oradan ayrıldıklarını haber verdiği için burada tek tek ifade edilmemiştir. Örnek olarak verebileceğimiz 15 Haziran 1331 (28/06/1915) tarihli Antalya Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği şifrede, gece vakti gelen iki direkli iki bacalı bir Fransız kruvazörünün Antalya Limanı girişine yaklaştığı ve yarım saat kaldıktan sonra gittiği belirtilmişti. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/55. Bunun gibi şu belgelerde de Akdeniz sahilinin sadece Antalya kesiminde Fransız gemilerinin boy gösterdiği anlatılmaktadır: BOA. DH. EUM. 3. ŞB; 6/39, 6/51, 6/59, 7/60, 7/61, 7/62, 8/4, 8/6, 8/9, 8/26, 8/43, 8/44, 8/50, 8/80,

Saldırıya uğrayan yerleşim merkezlerinin başında ise Antalya gelmekteydi. Antalya sahillerini topa tutan savaş gemileri büyük tahribatlar meydana getiriyorlardı⁴². Sivil ve askeri hedef ayırt etmeyen Fransızlar 1 Eylülde 1915'te, üzerinde Hilal-i Ahmer bayrağı olduğu halde Gureba Hastahanesini bile bombalamışlardı⁴³. İngilizlerin Ayvacık'ta yaptığı gibi Antalya sahillerine asker çıkaran Fransızlar, hem resmi binaları ele geçirmişler hem de getirdikleri Rum eşkıyalara köyleri yağmalatarak, memurlardan ve ahaliden esir aldıkları kişileri Meis adasına götürmüşlerdi⁴⁴.

Akdeniz sahillerinde yoğun saldırıya uğrayan bir başka yer de İskenderun Körfezi çevresiydi. Körfez çevresini ablukaya alan gemiler özellikle Adana'yı denizden ve havadan vuruyorlardı. Bir çok belgenin içerisinde örnek olarak verebileceğimiz Adana Valisinin 19 Ağustos 1915 tarihli iki telgrafında, Ceyhan önlerinde demirleyen savaş gemisinden havalanan uçakların Seyhan Nehri üzerinde uçtukları ve demiryolu köprüsünü havaya uçurdıkları belirtilmişti⁴⁵.

Ege ve Akdeniz sahillerine yapılan bu saldırılar çok yoğun bir şekilde 1915'in sonuna kadar devam etmişti⁴⁶. Hatta İtilaflar Aralık 1915'te Gelibolu Yarımadasını

⁴² Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifrede, Kaş Kazasına bağlı Kalamaki'yi top ateşine tutan savaş gemilerinin evkafa ait binaları ve evleri tahrip ettiği bildirilmekteydi. 18 Eylül 1331 (01/10/1915); BOA. DH. EUM.3. ŞB, 13/85, Lef. 19

⁴³ Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 18 Eylül 1331 (01/10/1915); BOA. DH. EUM.3. ŞB, 13/85, Lef. 18,

⁴⁴ Kala Nahiyesinin Finike Kaymakamlığı aracılığıyla gönderdiği jurnal sureti, 13 Mayıs 1331 (26/05/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/66, Lef. 2-3

Teke Mutasarrıflığının 1 Mayıs 1331 tarihli şifresi, BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/42, Lef. 1,2

⁴⁵ Adana Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraf, 6 Ağustos 1331 (19/08/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/12, 8/13

⁴⁶ Menteşe Mutasarrıfı 30 Aralık 1915'te bir düşman gemisinin Bodrum'un Yalıkavak İskelesini bombaladığını, birkaç ev ile karakolun isabet alarak hasar gördüğünü, ertesi günü yine gelen gemilerin yaptığı saldırıda yel değirmeninin tahrip olduğunu bildirmekteydi. Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 19 Kanun-u Evvel 1331 (01/01/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/72

boşaltma kararı aldıktan sonra da 1916 yılı boyunca Ege’de İzmir ve çevresine⁴⁷, Akdeniz’de de Antalya sahillerine saldırıya devam etmişlerdi⁴⁸.

b-) MARMARA SAHİLLERİNE, İSTANBUL BOĞAZINA VE KARADENİZ SAHİLLERİNE YAPILAN SALDIRILAR

I. Dünya Savaşında Ege ve Akdeniz sahillerinden başka Marmara sahilleri ve tüm Karadeniz sahili de İtilaf Devletlerinin saldırılarına maruz kalmıştı. Bunları da tek tek ele aldığımızda, Çanakkale’de devam eden savaşı çok yakından ilgilendiren önemli saldırılar Marmara denizinde meydana geliyordu. İngiliz ve Fransız savaş gemilerini durdurmayı başaran Osmanlı ordusu ne yazık ki denizaltıların geçmesine engel olamamıştı. Çanakkale Boğazını denizden geçemeyen İtilaf devletleri 18 Mart 1915’te yaşadıkları hezimetten sonra Osmanlı ordusunun karargâh-ı umûmî yani İstanbul’la arasındaki silah, mühimmat ve asker sevkıyatı trafiğini kesmek için denizaltılarını devreye sokmuşlardı. Boğazı geçerek İstanbul önlerine kadar gelen bu denizaltılar da Marmara Denizinde bir çok gemiyi batırıyorlar, sahillerde önemli tahribatlar yapıyorlar ve İstanbul’u tehdit ediyorlardı⁴⁹.

Marmara Denizinin her noktasında görülen ve İstanbul önlerine kadar gelen denizaltıların öncelikli hedefi gemilerdi. Asker ve mühimmat sevkıyatı yapan gemilere saldırarak batırıyorlar veya ağır hasar veriyorlardı. Nisan 1915’te AE-2 denizaltısı asker yüklü 3 gemiyeye saldırmıştı. Daha sonra bu denizaltı Gelibolu’dan dönen Yüzbaşı Rıza Bey komutasındaki Sultanhisar torpidosu tarafından

⁴⁷ Rahmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 23 Şubat 1331 (07/03/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 12/32, Lef. 1

Posta Telgraf Telefon Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Mayıs 1332 (21/05/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 13/75

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat, 16 Şubat 1331 (29/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 12/13

Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 16 Şubat 1331 (29/02/1916); BOA. DH. ŞFR, 61/58

⁴⁸ 14 Ocak 1916’da Antalya sahillerine gelen bir savaş gemisi sabah saatlerinde Antalya’nın 10 km. garbındaki Konyaaltı mevkiinde ahaliden birinin çiftliğine 30-35 mermi atmış daha sonra Antalya önüne gelerek kasabayı top ateşine tutmuş ve gazhaneyi tahrip etmişti. Antalya Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 1 Kanun-u Sani 1331 (14/01/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/16, Lef. 2

⁴⁹ Mustafa Selçuk, Hedef Şehir İstanbul, Çanakkale Geçildi mi?; İstanbul, Emre Yay, 2005, s. 110-112

batırılmıştı⁵⁰. Denizaltılar tarafından 3 Aralık 1915'te adalar açıklarında Yarhisar torpidosu batırılmış 72 kişilik mürettebattan 30'u şehit olmuştu⁵¹. 11 Aralık 1915'te Dil iskelesi ile Eskihisar arasında sevkıyat römorkörü, 400 tonluk ot yüklü yelken gemisi ve 25 tonluk 23 numaralı odun yüklü mavnaya yapılan saldırıda mavna dışındaki diğer iki gemi batmış ve mürettebat şehit olmuştu⁵².

Denizaltılar, askeri gemilerden daha da fazla sivil kayıklara, yolcu taşıyan vapurlara ve yaralı taşıyan gemilere saldırıyorlardı. Hükümet sivillere yapılan saldırıların 1907 Lahey Sözleşmesine aykırı olduğunu ileri sürerek Amerikan Sefareti aracılığıyla İtilaf Devletlerini protesto etse de⁵³ sivillere yönelik saldırılar devam etmişti. Örneğin 15 Ağustosta, Haydarpaşa rıhtımına kömür indiren İsfahan gemisi denizaltılardan atılan torpille batmış, mürettebat yaralanmıştı⁵⁴. 22 Ağustosta, Yalova limanından kalkan Mudanyalı Miltiyadi kaptanın kuru soğan yüklü kayığı adalar civarında ortaya çıkan bir denizaltı tarafından batırılmıştı. Aynı gün Gemlikli Hralambo'nun zeytin yüklü kayığı da batırılmıştı⁵⁵. 26 Ağustos 1915'te de Yalova önlerinde odun yüklü sandal,⁵⁶ 4 Eylülde de İzmit Katırlı'da büyük bir yelken gemisi batırılmıştı⁵⁷.

Bunlardan başka denizaltılar dolaştıkları sahillerde yerleşim yerlerine, limanlara, tren raylarına, köprülere saldırmakta, özellikle demiryolu ulaşımını aksatmaya çalışmaktaydı. 17 Ağustos 1915'te Gebze yakınlarına gelen bir denizaltı

⁵⁰ Mustafa Selçuk, a.g.e., s. 113

⁵¹ İstanbul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 22 Teşrin-i Sani 1331 (05/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/30

⁵² İstanbul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 Teşrin-i Sani 1331 (12/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/47

İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 29/09/1331 (12/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/67-C

Gekbuze Kaymakamlığının 29 Teşrin-i Sani 1331 (12/12/1915) tarihli telgraf suretidir. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/49

⁵³ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Mayıs 1331 (01/06/1915) tarihli yazıda, Marmara denizinde yolcu taşıyan gemilere ve kayıklara yapılan saldırıların devam etmesi halinde karşılık olarak hükümetçe düşman tebaası hakkında tedâbir-i şedide ittihaz olunacağını muhâsım devletlere tebliğ olunmak üzere Amerikan Sefaretine bildirildiği belirtilmişti. Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I, s. 20

⁵⁴ İstanbul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Ağustos 1331 (16/08/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/2

⁵⁵ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 9 Ağustos 1331 (22/08/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/22

⁵⁶ ⁵⁶ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 13 Ağustos 1331 (26/08/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/3

⁵⁷ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 22 Ağustos 1331 (04/09/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/52

sabah vakti tren yolunun 46. kilometresindeki tünele, Yarımca istasyonuna, o sırada gelen bir posta trenine ve Dil iskelesi istasyonuna ateş etmiş, posta treninin vagonlarına hasar vermişti⁵⁸. Yine 17 Aralık 1915'te Haydarpaşa'dan İzmit'e hareket eden marşandiz trenine Hereke ile Yarımca arasında 65. kilometrede denizaltı tarafından ateş edilmişti⁵⁹.

Liman ve yerleşim yerlerine yapılan saldırılara örnek olarak verebileceğimiz Maliye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratta; 12, 22, 28 Ağustos ile 19 Eylül ile 6 Ekim tarihlerinde denizaltıların Mudanya'ya yaptıkları saldırılarda attıkları torpil ve bombalarla; gümrük idaresini, ambar müstemilatını ve iskeleyi tamamıyla tahrip ettikleri bildirilmekteydi⁶⁰. Denizaltıların yerleşim merkezlerine yaptıkları saldırılardan dolayı Erdek'te hükümet binası sahilden oldukça uzakta olan Anarşa okuluna nakledilmek zorunda kalınmıştı⁶¹.

Bu saldırılarla başkenti zorlayarak Osmanlı Devleti ve ahali üzerinde psikolojik baskı yapmaya çalışan denizaltılar, Marmara Denizinde savaş karşıtı propaganda yapmaktan da geri durmuyorlardı. 30 Ağustosta kömür yüklü iki kayığı Yalova Darıca arasında batırdıktan sonra kayıktakileri denizaltıya alan İtilaf Devletleri askerleri onlara, “Almanların Türkleri beyhude yere kırdırdıklarını, Türklerin savaşmaktan vazgeçmeleri ve Almanlar için kan dökmemeleri gerektiğini söylemişler” daha sonra bu kişileri İbrahim reisin kayığına vermişlerdi⁶². Ayrıca denizaltılar batırdıkları kayıkların sahiplerine Osmanlı askerlerinin silah bırakması çağrısının yapıldığı el ilanları dağıtıyorlardı⁶³.

⁵⁸ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 4 Temmuz 1331 (17/07/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/15

⁵⁹ İstanbul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 4 Kanun-u Evvel 1331 (17/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/67-B

⁶⁰ Maliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Eylül 1331 (07/10/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/67-D, Lef. 1

⁶¹ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 21 Teşrin-i Sani 1331 (04/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/67-A

⁶² Kartal Kaymakamlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Ağustos 1331(31/08/1915) tarihli tahrirat. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/55, Lef. 2

⁶³ Ele geçirilen bu ilanların içeriği şu şekildeydi: Ey asâkiri Osmaniye ! Size malum olduğu gibi külliyyetli miktarda bulunan İngiliz ve Fransız askerleri sahillerimize çıktılar ise de karşınıza kat'iyen hiçbir husumet beslemedikleri gibi sizinle muharebe etmeye mecbur olmaktan dolayı ziyadesiyle teessüf ediyorlar. Mamâfih İngiltere Devleti kendini erbab-ı siyasetinizin sizi ellerine teslim etmiş oldukları Almanların yed-i tasallutundan kurtarmak için hâl-i hâzırda icrâ olunmakta olan a'mâl-i harbiyeyi ittihâz etmeye mecbur oldu. Binânenaleyh kuvâ-yı müttefikaya mukavemetimizde müdâvemet edikçe kuvâ-yı mezkûre dahi hal-i hâzırda bu tarafa gelen ve hemen yolda bulunan kuvâ-yı imdâdiyenin muâvenetiyle memleketinizin istilâsına devam etmek mecburiyetinde bulunacaklardır.

Görüleceği üzere gemilerini Çanakkale Boğazından geçiremeyen İtilaf Devletleri, denizaltılar sayesinde Marmara denizi sahillerini de aynı Ege ve Akdeniz sahillerinde olduğu gibi ablukaya almışlardı. Osmanlı Devletinin çaresiz kalmasından dolayı denizaltıların yaptıkları bu saldırılarda toplam; 8 savaş gemisi, 31 buharlı ticaret gemisi ve 200 yelkenli ve kayık batırılmıştı. Denizaltılardan da 8 tanesi Osmanlı kuvvetlerince batırılmış bir tanesi de ele geçirilmişti⁶⁴.

Çanakkale’de çok büyük çarpışmalar yaşanırken Osmanlı Devletinin kendini savunmak zorunda kaldığı bir diğer yer de İstanbul Boğazıydı. Savaşın başlamasıyla birlikte İngiltere ve Fransa Ege ve Akdeniz sahillerine saldırdığında, İtilaf Devletlerinin diğer müttefiki olan Rusya da Anadolu’nun Karadeniz sahillerini ablukaya almıştı. Artvin’den itibaren tüm Karadeniz sahilini baskı altına alan Rusya, yoğun bir şekilde Trabzon, Samsun, Sinop, Bolu, Zonguldak sahillerini bombalamaya başlamıştı. Rusların Çanakkale Savaşları sürecince en yoğun saldırdıkları yer de İstanbul Boğazıydı.

Ruslar, müttefikleri Çanakkale Boğazına saldırdığında; Osmanlı donanmasının Karadeniz’e çıkmasını engellemek, Zonguldak-İstanbul arasındaki kömür nakliyatını engellemek, Çanakkale cephesinde savaşan müttefiklerine yardım etmek, Osmanlı Devletinin Kafkas cephesine yapacağı asker sevkıyatını engellemek ve İstanbul işgal olunursa söz sahibi olmak gibi gayelerle İstanbul Boğazını tutmuşlardı. Boğazı geçerek İstanbul’u işgal edebilecek kadar büyük bir donanma gücüne sahip değillerdi. Ancak, Osmanlı devletini zaafa uğratmak için özellikle boğaz çevresindeki yerleşim yerlerine ve İstanbul’a kömür taşıyan gemilere saldırarak büyük tahribata neden oluyorlardı.

Ruslar, Mart 1915’ten itibaren yani İngiliz ve Fransızların Çanakkale Boğazına saldırılarıyla birlikte yoğun bir şekilde İstanbul Boğazına saldırmaya başlamışlardı. 28 Mart 1915’te, 5 muharebe gemisi 2 kruvazör, 10 muhrip ve 5

Son müsâdemâtda esir alınan zâbitân ile arkadaşlarınız, kendilerine gösterilen hüsn-i muameleyi takdir ile her gün beyân-ı teşekkür etmektedirler. Mecnûh olan İngiliz askerlerine verilen tedavi, mecnûhlarınıza dahi aynı tedavi veriliyor. Şecâat ve cesaretiniz cihanın malumudur. Niçin sırf Almanya’nın menfaat-i hususiyesi için icrâ olunan muharebe-i hâzıranın müddetini beyhude temdid ediyorsunuz. Artık muharebeye devamdan imtinâ ederek silahları teslim eder iseniz kendi evleriniz ve çocuklarınıza avdet etmeye muktedir olursunuz ve biz dahi vatanımıza avdet ederiz. **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, s. 30

⁶⁴ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi**, C. VIII, s. 290

mayın tarama gemisiyle Anadolu ve Rumeli Fenerleri ile Riva'yı bir saat bombardımana tutmuştu. Rus filosuna ait bir uçak da Riva ve Elmastepe'ye birer bomba atmıştı⁶⁵. 25 Nisan Pazar günü sabah 7 sıralarında yine boğaz önüne gelen 2 zırhlı, 2 kruvazör, 9 torpido, 1 denizaltı, 3 nakliye gemisi ve bir savaş uçağından oluşan Rus filosu, Anadolu ve Rumeli Fenerlerine büyük çaplı toplarla 150 mermi atmış, bir Rus savaş uçağı da Rumeli Feneri üzerine gelerek bir Osmanlı gambotunu bombalamıştı⁶⁶. Boğazın iç kesimlerindeki Sarıyer ve Beykoz'un da etkilendiğı bu bombardımanda⁶⁷ ahali daha iç kesimlere çekildiğı için çok büyük kayıplar olmasa da evler hasar görmüş ve ahaliden yaralananlar ve vefat edenler olmuştu⁶⁸. 2 Mayıs'ta da 17 gemiden oluşan bir filo, boğaz önüne gelerek 110 mermi atmıştı⁶⁹. Boğazın arka kesimlerine kadar geniş bir alana düşen mermilerden 16 hane zarar görmüş, toplam 39,850 kuruşluk hasar meydana gelmişti⁷⁰.

Rusların askeri istihkamların yanında yerleşim merkezlerini de yoğun bir şekilde bombardımana tutması neticesinde çok büyük hasarlar meydana geliyordu. Şile kaymakamlığının hazırladığı 21 Eylül 1915 tarihli cetvele göre, Rusların 29 Temmuz'da yaptıkları saldırıda; Şile, Merkeb Adası ve Yunuslar roket hanelerinin⁷¹ ve iskelelerdeki gemi ve kayıkların isabet almasının yanında⁷², kahve, mağaza, hane, liman dairesi, mescit, gazino, fabrika, samanlık, vakıf binası olmak üzere toplam 38 binada 70,500 kuruşluk hasar meydana gelmişti⁷³. 16 Eylül 1915 tarihli hasar cetveline göre de aynı şekilde saldırıya uğrayan Rumeli Feneri Nahiyesinde, Rusların

⁶⁵ Makriköy Kumandanlığının 16 Mart 1331 (29/03/1915) tarihli ve 23 nolu tahrirat suretidir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 12/14, Lef. 6

⁶⁶ İstanbul Vilayetinde Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 13 Nisan 1331 (26/04/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/30, Lef.7

⁶⁷ Üsküdar Mutasarrıflığının 12 Nisan 1331 (25/04/1915) tarihli ve 271 numaralı tahrirat suretidir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/30, Lef.5

⁶⁸ 13 Mayıs 1331 (26/05/1915) Tarihli Hasar Cetveli; BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/30, Lef.2

⁶⁹ Üsküdar Mutasarrıflığının tahrirat suretidir, 20 Nisan 1331 (03/05/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/30, Lef. 3

⁷⁰ 6. Kolordu tarafından hazırlanan hasar cetveli, 1 Mayıs 1331 (14/05/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 24

⁷¹ Anadolu Cihet-i Tahlisiye Müfettişinin 5 Ağustos 1331 (18/08/1915) tarih ve 142 numaralı raporu suretidir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 17

⁷² Bu saldırıda Alman Bandıralı Nikos gemisi, Şile limandaki 8 kayık ile Kayafoz, Kızılca, ve Tavanlı iskelelerinde ondan fazla kayık Ruslar tarafından batırılmıştı. İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Temmuz 1331 (29/07/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 15/47, Lef. 2

⁷³ Şile Kaymakamlığının hasar cetveli, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 11

Şile Belediyesince hazırlanan 16 Temmuz 1331 (29/07/1915) tarihli cetvelde hasar gören bina sayısı 36 ve zarar miktarı da 62,200 kuruş olarak belirtilmiştir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 21

boğaz önüne gelmesinden Eylül 1915'e kadar çeşitli zamanlarda yaptıkları saldırılarda toplam 146 hanede 10,479 Osmanlı Lirası değerinde hasar meydana gelmişti⁷⁴. Askeri ve sivil gemilere yapılan saldırılar neticesinde de 14 Mayıs'tan 22 Ağustos'a kadar Şilede toplam 47 gemide 838.080 kuruş hasar meydana gelmişti⁷⁵. Ağva'da da seferberliğin başından 28 Eylül 1915'e kadar bir çektirme, bir mavna iki de kömür kayığı batırılmıştı. Gemilerde meydana gelen hasarın miktarı 83,200 kuruştur⁷⁶.

Hükümetin bu şekilde hasar tespiti yapmasının gayesi, harbin sonunda yapılacak barış müzakerelerinde Osmanlı tebaasına verilen zararların gündeme getirilerek, İtilaf Devletlerinden bu zararların tazmin edilmesi düşüncesiydi. Bundan dolayı Hariciye Nezareti Dahiliye Nezaretinden, aynı Balkan Harbinde hazırlananlar gibi zarara uğrayıp da tazminat talebinde bulunan kişilerin isim şehir, ikamet mahalli, hasar gören mahaller ve zarar uğrayan malların bedellerini gösteren cetvellerin hazırlatılmasını istemişti⁷⁷. Nezaret de kurduğu Tetkik-i Hasarat Komisyonlarıyla bu hasarları tespit ediyordu. Yapılan çalışmalar neticesinde seferberliğin başından Eylül ayına kadar olan zaman dilimi içerisinde tüm Osmanlı Memâliki sahillerinde İtilaf Devletleri tarafından; Trabzon Vilayetinde 26.040.417, Kastamonu Vilayetinde 25.861.551, Edirne Vilayetinde 4.873.559, Çatalca Livasında 45.786, İstanbul Vilayetinde 491.700, Beyrut Vilayetinde 297.230, Adana Vilayetinde 512.985, Teke Livasında 131.000, Medine-i Münevvere Muhafızlığında 1.642.161, Karesi Livasında 1.136.360, Menteşe Livasında 1.013.876, Aydın Vilayetinde 2.324.457 toplam 64.538.357 kuruşluk zarar verildiği tespit edilmişti⁷⁸.

⁷⁴ Rumeli Feneri Nahiyesinde hazırlanan 3 Eylül 1331 (16/09/1915) tarihli hasar cetveli, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 13

Beşiktaş Bölüğü Rumeli Feneri Mıntıkasında Rus kuvve-i bahriyesi tarafından hasara uğrayan hane, dükkan vesaireyi gösterir cetvel, 1331/5/6 (19/07/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 23

⁷⁵ Şile kaymakamlığı tarafından hazırlanan 8 Eylül 1331 (21/09/1915) tarihli hasar cetveli. BOA. DH.EUM.5. ŞB, 36/22, Lef. 11-12

Yine hasara uğrayan gemilerle alakalı olarak hazırlanan 28 Temmuz 1331 (10/08/1915) tarihli bir başka cetvel. BOA. DH.EUM.5. ŞB, 36/22, Lef. 20

⁷⁶ Ağva Nahiyesinde hazırlanan 15 Eylül 1331 (28/09/1915) tarihli cetvele göre bu gemilerdeki toplam zararın 83,200 kuruş olduğu belirtilmiştir. BOA. DH.EUM.5. ŞB, 36/22, Lef. 3

⁷⁷ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 13 Nisan 1331 (26/04/1915); BOA. DH. EUM. 5.ŞB, 14/47

⁷⁸ Tevârih-i Muhtelifede Düşman Donanması Tarafından İcra Edilen Bombardıman Neticesi Olarak Dûçâr-ı Hasar Olan Eşhas ve Emvâl ve Eşya ve Mebâni İle Merâkib-i Bahriyeyi Mübeyyin Cetveldir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 14/26, Lef. 2

Görüleceği üzere Anadolu'ya yapılan saldırılarda en fazla zarar gören yer 26.040.417 kuruşla Trabzon Vilayeti ondan sonra da 25.861.551 kuruşla Kastamonu Vilayeti idi. Daha savaşın başlarında tespit edilen bu rakamlar bile Karadeniz sahillerinin ne kadar yoğun saldırıya uğradığını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca önemli bir yekun tutan belgelere bakıldığında, Rusların savaşın başından itibaren ablukaya aldıkları Karadeniz sahillerine savaşın sonuna kadar saldırdıkları görülmektedir.

Rusların devamlı surette saldırdıkları kesimler ise tespit edilen hasar miktarından da anlaşılacağı üzere Trabzon ve Zonguldak sahilleriydi. Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına girmesine neden olan Yavuz ve Midilli zırhlılarının Rusya'nın Yalta şehrine yaptıkları saldırının intikamını almak üzere harekete geçen Ruslar⁷⁹, 1914'ün sonlarından itibaren Trabzon ve Zonguldak sahillerine saldırmaya başlamışlardı. İstanbul Boğazı önlerine konuşlanmadan önce 6 Kasım 1914'te Zonguldak sahillerini ağır bir bombardımana tutmuşlardı⁸⁰. Çanakkale'deki çarpışmalarla eş zamanlı olarak İstanbul Boğazına baskılarını arttıran Ruslar, aynı tarihlerde Zonguldak ve Trabzon'a da yoğun bir şekilde saldırıyorlardı⁸¹. Saldırıları 1915 yılı boyunca devam etmişti. 1916'da Trabzon'u ele geçirdikten en sonra da Batı ve Orta Karadeniz sahillerine saldırmaya devam etmişlerdi.

⁷⁹ Başkumandan Vekili Enver Bey'den Dahiliye Nezaretine tahrirat, 12 Şubat 1330 (25/02/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/14, Lef. 2

⁸⁰ Efrenci 6 Teşrin-i Sani (Kasım) 1914 bombardımanında Zonguldak'ta hasar cetveli, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 9/62, Lef. 12/2, 22
Dahiliye Nezaretinden Bolu Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 8 Mart 1331 (21/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/39

⁸¹ Bolu Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Mart 1331 (03/04/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/34, Lef. 50

Atina (Trabzon) Kaymakamından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 8 Mart 1331 (21/03/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/34, Lef. 49

Trabzon Valisi Azmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 17 Mart 1331 (30/03/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/34, Lef. 47

Bolu Mutasarrıflığından dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 5 Mayıs 1331 (18/05/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 13/34, Lef. 17

Trabzon Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 26-27 Kanun-u Evvel 1330 (08-09/01/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 9/62, Lef. 105

Trabzon Metropolitisi Hrisantos Efendi, İstanbul'da Rum Patrikhanesine gönderdiği telgrafta, 7 Şubatta Trabzon'a yapılan saldırıda genel itibariyle Rumların mahallelerine bombaların düştüğünü ve Metropolithanenin de hasar gördüğünü haber vermekteydi. 27 Kanun-u Sani 1330 (09/02/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/17, Lef. 2

Savaşın başlamasından Ağustos 1331'e (1915) kadar Trabzon, Ordu ve Samsun sahillerinde Rusların batırdığı kayıkların alakalı hasar cetveli, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 36/22, Lef. 26

2-) İTTİFAK DEVLETLERİYLE İŞBİRLİĞİ YAPAN GÖÇMEN RUMLARIN SAHİLLERE SALDIRMASI

Görülebileceği üzere Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına girmesiyle birlikte Karadeniz, Ege ve Akdeniz sahillerini ablukaya alan İtilaf Devletleri çok yoğun olarak Anadolu'ya saldırmaya başlamışlardı. Çanakkale Boğazını geçmek üzere Ege denizine büyük bir askeri güç yığan İngiltere ve Fransa'nın boğazdaki Osmanlı savunmasını kırmak amacıyla Çanakkale'den Mersin'e kadar ablukaya aldığı kıyılarda düzenledikleri saldırılar çok ciddi bir şekilde Anadolu'yu tehdit ediyordu. Saldırıların artarak devam etmesi Batı Anadolu'da özellikle İzmir ve çevresinin işgal edilme ihtimalini kuvvetlendiriyordu⁸².

İtilaf Devletlerinin Ege Denizinde Batı Anadolu sahilinin hemen yanı başında sıralı olan Midilli, Sakız, Sisam, Meis adalarını askerlerle donatması, savaş gemilerini, savaş uçaklarını konuşlandırmaları sonucunda Adalar, Anadolu'ya yönelen tehditlerin merkezleri haline gelmişti. Anadolu'nun güvenliğinin sağlanması için hayati öneme sahip olan bu adalar Balkan Savaşında Yunan işgaline uğramıştı. Yapılan antlaşmalarda adaların kime ait olacağına bir türlü karar verilememiş ve en sonunda 14 şubat 1914'te büyük devletler adaların Yunanistan'a bırakılmasına karar vermişlerdi. Fakat adaların kaybedilmesinin Anadolu'nun paylaşılması anlamına geleceğini düşünen İttihat ve Terakki bu karara karşı çıkmıştı. Ancak, İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletlerinin, hatta I. Dünya savaşında Osmanlı Devletinin müttefiki olan Almanya'nın bile Yunanistan'ı desteklemesi sonucunda adaları geri almak mümkün olmamıştı.

Ege ve Akdeniz'deki adalarda önemli oranda bir Rum kitlesi yaşıyordu. 1906-7 nüfus sayımına göre sadece Midilli, Sakız, Sisam ve Limni adasındaki Rumların sayısı 316,842 idi⁸³. Bu Rumlar Yunan milliyetçisiydi ve bu yüzden Yunanistan Balkan Savaşında çok kolay bir şekilde bu adaları işgal etmişti⁸⁴. Büyük

⁸² Sabri Sürgevil, **1914-1918 Yılları arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1984, s. 75

⁸³ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu**, s. 200

⁸⁴ Dahiyile Nezaretinden Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine gönderilen 4 Teşrin-i Evvel 1326 (17/10/1910) tarihli tahriratta, 30 bin nüfusluk Sakız'ın 1800'ünün Müslim, 200'ünün Musevi olduğu geriye kalanlarının tamamının Rum ve bu Rumların da efkar-ı Yunaniyeyi hamil oldukları ve Yunan propagandası yaptıkları belirtilmiştir. BOA. DH. İD, 86/24, 11/1

devletlerin kararından sonra da yayılcı siyasetine devam eden Yunanistan⁸⁵, hem adalarda kurdurduğu çeteleri hem de Makedonya'da teşkil ederek adalara sevk ettiği çeteleri Anadolu'ya saldırtıyordu.

Adalar her açıdan Anadolu'yu tehdit ediyordu. Rum ve Yunan eşkıyalarının sahillere yaptığı saldırıların yanında adalarla Anadolu sahilleri arasında çok yoğun bir şekilde yiyecek ve silah kaçakçılığı yapıyordu. Adalardan gelen çeteler Anadolu sahillerinde yaşayan Rumları silahlandırıyorlar, Anadolu Rumları da bu çetelerinin kıyılara çıkmasına yardım ediyordu. Adaların kıyılara çok yakın, sahillin çok geniş, kıyılarda yaşayan Rumların da Yunan milliyetçisi olması devletin aldığı tüm tedbirleri sonuçsuz bırakıyordu.

Adalardan Anadolu'ya yönelen tehditler Rum göçü zamanında iyice artmıştı. Daha önce belirttiğimiz üzere bu dönemde yaklaşık 100 bin civarında bir Rum kitlesi adalara göç etmişti⁸⁶ ve bunlar intikam almak için çeteler kurarak çok yoğun bir şekilde sahillere saldırıyorlardı. Çetelerin bu saldırıları Yunanistan'ın takip ettiği savaştı politikanın bir parçasıydı. Çünkü, adaları bir türlü bırakmak istemeyen İttihat ve Terakkiye bunu zorla kabul ettirmeyi planlayan ve Batı Anadolu Rum göçünü zorla da olsa durdurmak isteyen Yunanistan, 1914 Mayısından itibaren çok ciddi bir şekilde savaş hazırlıklarına başlamış ve bu Adalarda çok geniş bir çete teşkilatı kurmuştu. İkdam Gazetesinin 27 Haziran 1914 tarihli haberinde, Midilli ve Sakız'daki çete teşkilatının 60 bin kişiden oluştuğu belirtilmişti⁸⁷.

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına dahil olmasıyla birlikte adalardan Anadolu'ya yapılan saldırılar daha büyük bir yoğunluk kazanmıştı. Çünkü bu sefer Osmanlı Devletini yenmek üzere Ege ve Akdeniz'e gelerek adalara yerleşen İngiltere ve Fransa Anadolu sahillerine yaptıkları saldırılarda bu adaları ve adalarda yaşayan Rumları kullanmaya başlamışlardı.

İtilaf Devletlerinin adalara yerleşmeleri ve Anadolu'ya saldırmaları Megali İdeayı gerçekleştirmek ve Müslümanlardan intikam almak isteyen Rumlar için büyük bir ümit kaynağı olmuştu. İtilaf Devletleri askerlerinin adalara yerleşmesini sevinçle karşılayan çoğunluğu Anadolu'dan göç etmiş olan Rumlar, Osmanlı Devletinin

⁸⁵ Michael, Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, s. 62

⁸⁶ Engin Berber, Sancılı Yıllar: **İzmir 1918-1922 Mütarake ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, Ayraç Yay, 1997, s. 58

⁸⁷ İkdam, "Midilli ve Sakızda Çete Teşkilatı", 14 Haziran 1330 (27/06/1914)

savaşa girmesiyle birlikte bir kez daha gönüllü olarak Osmanlı Devleti ve Müslümanlar aleyhine başka devletlerle işbirliği yapıyorlardı. Yalnız, sadece Midilli, Sakız ve Sisam ahalisi değil Ege Denizinde bulunan irili ufaklı bir çok adada yaşayan toplam sayıları 600 bini bulan Rum ve Yunanların tamamı aynı düşüncedeydi ve İtilaf Devletleriyle birlikte hareket ediyorlardı⁸⁸.

Osmanlı Devletine karşı İtilaf Devletleriyle işbirliği yapan Rumların ilk icraatı İtilaf Devletlerinin ordularına katılmaktı. İngiliz ve Fransızlar ordularına gönüllü katılan bu Rumlara maaş bile veriyorlardı. Ayrıca Osmanlı ordusundan firar eden Anadolu Rumları da adalara kaçarak İngiliz ve Fransız ordularına asker yazılıyorlardı. Hatta Makedonyadaki göçmen Rumlar da İtilaf Devletleri ordusuna gönüllü kaydoluyorlardı⁸⁹.

Karesi (Balıkesir) Mutasarrıfı Nazım Bey, askerden kaçışların yoğun olduğu Ayvalık ve çevresinden firar eden Rumların beş altı lira maaşla İtilaf Devletleri ordusuna gönüllü kaydolduklarını bildiriyordu⁹⁰. Yine Nazım Bey, daha İtilaf Devletleri Osmanlı Devletine resmî savaş ilanında bulunmadan önce, 31 Eylül 1914 tarihli şifresinde, İngiliz ve Fransızların Anadolu sahillerine saldıracaklarının muhtemel olduğunu, Midilli ve Sakız'da Fransız askeri üniforması giymiş 20-30 bin Rum bulunduğunun haber alındığını bildiriyordu⁹¹.

İtilaf Devletleri, Çanakkale boğazına saldırdıktan sonra da adalardaki yerli ve göçmen Rumları askere alıyorlar⁹² ve onları Osmanlı Devletine karşı savaşmak üzere Çanakkale cephesine sevk ediyorlardı⁹³. Çanakkale savaşları devam ettiği süre

⁸⁸ 1906-7 Osmanlı nüfus sayımına göre Midilli, Sakız, Sisam ve Limni adalarının toplam nüfusu 316,842 idi. 1874 sayımına göre Giritin 120 bin, Kıbrıs'ın 100 bin; 1881 sayımına göre Rodos, Sombeki, Meis, Kirpa, Kaşut adalarından oluşan Rodos Sancağının ise 39,264 idi. Buna göre Ege ve Akdeniz'deki adalarda toplam 576,106 gayrimüslim yaşamaktaydı. Kemal Karpat, a.g.e., s. 157-170

⁸⁹ Atina Sefareti Seniyyesine Siroz Şehbenderliğinden 142/47 numara ve 15 Mayıs 1915 tarihiyle vârid olan tahrirat suretidir. BOA. DH.EUM.3.ŞB, 6/2

⁹⁰ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 18 Nisan 1331 (01/05/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/21

Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 6/7 Nisan 1331 (19-20/04/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/4

⁹¹ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 18 Teşrin-i Evvel 1330 (31/10/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 2/42

⁹² Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 13 Nisan 1331 (26/04/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/18

⁹³ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 7 Mayıs 1331 (20/05/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/57

Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 16 Mayıs 1331 (29/05/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/75

boyunca da Rumları savaş meydanına sevk etmeye devam etmişlerdi. Nazım Bey, 29 Eylül 1915 tarihli şifresinde, Midilliye göç etmiş olan Rumlardan İngiliz ordusuna gönüllü kaydedilenlerden 750 kişinin, İngilizlerin boğaz girişindeki askeri üssü olan Limni'ye sevk edildiğinin haber alındığını bildiriyordu⁹⁴.

I. Dünya Savaşında adalardaki Rumların faaliyetleri sadece bunlarla sınırlı değildi. Anadolu için belki de en büyük tehlike, yine İtilaf Devletlerinin teşvik ve destekleriyle bu Rumların yoğun bir çeteleşmeye giderek sahillere saldırıyor olmalarıydı. Osmanlı Devletinin savunma gücünü kırmak isteyen İtilaf Devletleri, onu cephe gerisinde zaafa uğratmak ve Anadolu'nun işgal edileceği düşüncesini kuvvetlendirmek için Yunan ve Rum çetelerini Anadolu sahillere saldırtıyordu. Bunun için hem Selanik'teki Rum ve Yunan çetelerini hizmetlerine alıyorlar⁹⁵ hem de adalardaki yerli ve göçmen Rumlardan çeteler kuruyorlardı. Bu çetelere katılanlara da maaş veriyorlardı. Aydın Valisi Rahmi Bey, 30 mart 1915 tarihli yazısında, Girit'teki İngiliz ve Fransız konsoloslarının çete teşkil ettiklerinin ve çetelere katılanlara 120'şer frank maaş verildiğinin haber alındığını bildiriyordu. Rahmi Bey, Girit'te kurulan bu çete teşkilatının 30 bin kişiden oluştuğunu belirtiyordu⁹⁶.

İtilaf Devletlerinin bu uygulamaları neticesinde Midilli, Sakız, Sisam ve Meis ile İtalya işgali altında bulunan Rodos ve on iki ada da tam manasıyla eşkıya yuvası haline gelmişti. Diğer adalardaki⁹⁷ ve Yunanistan'daki çeteler⁹⁸ de bu adalara geliyorlardı. Adalarda ortaya çıkan bu eşkıyalar, İngiliz ve Fransızların sahilleri ablukaya almalarıyla birlikte çok yoğun bir şekilde kıyılara saldırmaya başlamışlardı. Kayık, sandal ve İtilafların savaş gemileriyle geldikleri sahillerde; Osmanlı askerlerine ateş açıyorlar⁹⁹ köyleri basıyorlar, hırsızlık¹⁰⁰ ve yağma yapıp

⁹⁴ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 16 Eylül 1331 (29/09/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/19

⁹⁵ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Teşrin-i Sani 1330 (14/11/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 2/63

⁹⁶ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 18 Şubat 1330 (03/03/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 4/19

⁹⁷ Dördüncü Kolordu Kumandanlığından mürur tahrirat, 24 Şubat 1330 (09/03/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 4/24, Lef. 2

⁹⁸ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 4 Teşrin-i evvel 1330 (17/10/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/22, Lef. 3

⁹⁹ Karesi Mutasarrıfı Nazım Bey'den şifre, 6 Eylül 1330 (19/09/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/61
¹⁰⁰ Karesi Mutasarrıfı Nazım Bey'den şifre, 7 Eylül 1330 (20/09/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/60

Müslüman ahaliyi öldürüyorlardı¹⁰¹. Ege sahillerinin hemen hemen her noktasına yapılan bu saldırılar en fazla İngiliz ve Fransız saldırılarının da yoğunlaştığı Midilli, Sakız, Sisam adalarının tam karşısındaki Ayvalık ile İzmir arasındaki sahil kesiminde görülüyordu¹⁰². Çünkü bu kesimde büyük oranda bir Rum nüfusu bulunuyordu ve eşkıyalar bu Rumları ayaklandırmaya çalışıyorlardı. Bunun en önemli göstergesi de ileride açıklanacağı üzere Yunda adasında meydana gelen ayaklanmaydı.

İttihat ve Terakki, Yunan hükümetine başvurarak Venizelos'tan, Rumların hem Çanakkale cephesine sevk edilmesinin hem de Anadolu'ya saldırılarının önlenmesini istiyordu. Venizelos ise, kendilerinin böyle bir tertip içinde olmadıklarını, Anadolu sahiline çıkmak isteyenlerin çete değil de, Anadolu'dan ayrılan ve memleketlerine dönmek isteyen Rumlardan bazıları olduğunu, hatta bu kişilere bile izin verilmediğini söylüyordu¹⁰³. Her ne kadar Venizelos Rumların yaptığı bu saldırıların Anadolu'dan göç etmiş olan birkaç Rumun işi olduğunu ve Yunan hükümetinin Rumları Anadolu'ya saldırtmak gibi bir politikası olmadığını söylese de, Selanik'ten alınan istihbarat bunun doğru olmadığını gösteriyordu. Şöyle ki Şehbenderler, Yunanistan'ın Makedonya'da özellikle de göçmen Rumlardan çeteler kurduğunu ve bu çetelerden bir kısmını adalara sevk ettiğini bildiriyorlardı. Mesela Selanik Başşehbenderliğinin 25 Kasım 1914 tarihli şifresinde, Epir'deki çetelerden 800 kişilik bir çetenin Anadolu'nun Çeşme ve diğer sahillerine saldırmak

¹⁰⁰ Marmaris Kazası Kaymakamlığının gönderdiği 10 Teşrin-i Sani 1330 (23/11/1914) tarihli yazıda, İtalyanların işgali altındaki Sömbeki Rumlarının adaya ticaret için gidip gelen Müslümanlara saldırdıkları ve adadan gelen eşkıyaların Marmaris Kazasına bağlı Bozburun Nahiyesine çıkarak hayvanları çaldıkları bildirilmekteydi. BOA. DH.EUM. 3. ŞB, 3/49, Lef. 8

¹⁰¹ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Ağustosun 28'nde iki kayıkla Karaburun'a çıkan eşkıyalarla Boşnak Muhacirleri arasında meydana gelen çarpışmada, dört eşkıyanın öldürüldüğü, Boşnaklardan da bir kişinin öldüğü bildirilmişti. 27 Ağustos 1330 (09/09/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/52

¹⁰² Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 14 Ağustos 1330 (27/08/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/30

Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 20 Temmuz 1330 (02/08/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/15, Lef. 2

Menteşe Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 28 Ağustos 1330 (10/09/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 1/53

Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından alınan şifre, 20 Eylül 1330 (03/10/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 2/9

Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından alınan şifre, 22 Eylül 1330 (05/10/1914); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 2/13

23 Eylül 1330 (06/10/1914) Tarihli Jandarma Tabur Kumandanlığının Düzenlediği Zabıt Varakası, BOA. HR.H, 676/81, Lef. 5,6,7,8

¹⁰³ 28 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1914 tarihiyle Atina Sefir Galip Kemali Bey'den varid olan tahrirat, BOA. DH.EUM.3.ŞB, 4/35, Lef. 15

üzere Midilli ve Sakız adasına gönderildiği bildiriliyordu¹⁰⁴. 15 Kasım 1914 tarihli bir başka telgrafta da, Selanik şehrinde Küçük Asya'ya (Anadolu) sevk edilmek üzere çeteler kurulduğu, hatta kralın bu çete reisleriyle görüştüğü haber veriliyordu¹⁰⁵. Serez Şehbenderi de, Yunanistan'ın Makedonya'da Trakya göçmeni Rumlardan çeteler oluşturduğunu bildiriyordu¹⁰⁶. Bütün bunlar kendisine vaat edilen Batı Anadolu'yu ele geçirme hayaline kapılan ve bunun için de savaşa İtilaf Devletleri safında katılmak için ülkesinde yoğun bir çaba içerisinde giren, adalara gelerek Yunan ordusu için asker toplayan¹⁰⁷ Venizelos, her ne kadar Galip Kemali Bey'e, Anadolu'ya saldırma gibi bir siyasetleri olmadıklarını söylese de aslında adalarda ortaya çıkan binlerce eşkıyanın Yunan hükümetinin sevk ve idaresi altında planlı bir şekilde Anadolu'ya saldırdığını gösteriyordu.

Çanakkale'de savaşların tüm hızıyla devam ettiği 1915 yılında, Midilli, Sakız, Sisam ve Meis'teki eşkıyaların sahillere yaptıkları saldırı ve tecavüzler de iyice yoğunlaşmıştı. Osmanlı sahil muhafaza kuvvetleri elden geldiği kadar güvenliği sağlamaya çalışıyor olsalar da sahilin geniş ve zabita gücünün yetersiz olmasından dolayı saldırıları önlemek mümkün olmuyordu¹⁰⁸. Sahillere saldıran eşkıyalar çok büyük miktarlarda hayvan gasp ederek adalara götürüyorlar ve bu hayvanları ya satıyorlar ya da İngiliz ve Fransız askerlerine teslim ediyorlardı.

14 Mart 1915 tarihinde Milas Kazıklı Nahiyesine saldıran 100'den fazla eşkıya, jandarma kuvvetleri yetişinceye kadar nahiyeden 100'den fazla ineği alarak kaçmışlardı¹⁰⁹. Bu tür olayların en fazla meydana geldiği yer Aydın Vilayeti idi ve

¹⁰⁴ Selanik Başşehbenderliği'nden alınan 12 Teşrin-i Sani 1330 (25/11/1914) tarihli, 650/323 numaralı şifre; BOA. DH.EUM.3.ŞB, 2/75

¹⁰⁵ Selanik Şehbender vekili Ruhi Beyden alınan 1332 Z 26 (15/11/1914) tarihli telgrafname sureti tercümesidir. BOA. DH.EUM.3.ŞB, 2/67

¹⁰⁶ Serez Şehbenderliğinden 13 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1914 tarih ve 269/102 numara ile vârid olan tahrirat suretidir. BOA. DH. EUM. 3.ŞB, 2/34, Lef. 2

Serez Şehbenderliğinden Hüzûr-ı Sâmi-i Hazret-i Penâhiye'ye irsal kılınan 8 Ağustos 1914 tarih ve 179/71 nolu tahrirat suretidir. BOA. DH.EUM. 5. ŞB, 1/24 , Lef. 2

¹⁰⁷ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 11 Mayıs 1331 (24/05/1915); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 5/61

Hariciye nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 2 Nisan 1331 (15/04/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/62

¹⁰⁸ Menteşe Mutasarrıfı Dahiliye Nezaretine gönderdiği 24 Teşrin-i Evvel 1331 (06/11/1915)tarihli şifrede, Marmaris'in Aziziye Karyesinden sahile çıkan Rum eşkıyaların dört neferden oluşan devriye kolunu pusuya düşürerek birini şehit ettiğini, ikisini de yaraladığını bu arada bir kadının da şehit edildiğini bildirmekteydi. BOA. DH.EUM.3.ŞB, 9/55

¹⁰⁹ Milas Kaymakamlığının 2 Mart 1331 (15/03/1915) tarihli şifresi, BOA. DH.EUM.3.ŞB, 4/34

Rahmi Bey 14 Mayıs 1916 tarihli yazısında; Gümüldür Köyüne Fransız bandıralı bir gemiyle gelen birkaç yüz silahlı eşkıyanın, köyden topladıkları 600 koyunu ve sahil muhafaza memurlarından iki kişiyi, koyuncuyu ve oğlunu Kösten adasına götürdüklerini bildiriyordu. Eşküyalar koyunları Kösten adasından sonra Sisam'a götürerek İngiliz ve Fransız askerlerine teslim etmişlerdi. Yine gerçekleşen bir başka saldırıda, 800 kişiden oluşan silahlı eşkıya grubu İtilaf Devletlerinin himayesi altında Söke sahiline saldırmışlar; telefon tellerini kesmişler ve ahaliden birkaç kişiyi öldürmüşlerdi. Bu çevreden topladıkları 2000 koyunu da alıp götürmüşlerdi. Ayazamend'e yapılan bir başka saldırıda da, Recep Ağa çiftliğinden 50-60 baş sığır çalan eşkıyalar Midilli'ye kaçmışlardı. Rahmi Bey, İngilizlerin himayesinde gerçekleşen bu saldırılarda meydana gelen hırsızlık ve gasp olaylarının, sahillerde büyük tahribat yapmaya çalışan bunun için de Rumları kullanan İngilizlerin işi olduğunu; İngilizlerin Söke'deki kömür ocaklarına saldırtmak üzere adalarda Rumlardan 7000 kişilik bir kuvvet teşkil ettiğini bildiriyordu¹¹⁰.

Ege ve Akdeniz'deki adalarda ortaya çıkan eşkıyaların yoğun saldırına uğrayan bir başka nokta ise Antalya sahilleriydi. Göç zamanında buradan Meis'e giden Rumlar çeteler kurarak sandal ve kayıklarla gelip kıyılardaki köyleri basıyorlar ele geçirdikleri yiyecek ve hayvanları Meis'e götürüyorlardı. Örneğin 26 Ağustos 1914'te yağma yapmak, zahire çalmak amacıyla Meis'ten iki büyük kayıkla gelen 100 kadar eşkıya Kaş Kazasının Keleş iskelesine çıkarak telgrafhane bekçisini yaralamıştı¹¹¹. Fethiye ve Kaş'tan müfrezelerin yetişmesiyle yağma yapmaya fırsat bulamayan eşkıyalar adaya kaçmışlardı¹¹².

Rum göçmenlerinin yaptıkları bu saldırılar Fransızların Meisi işgal etmesiyle daha da yoğunlaşmıştı. Çünkü Antalya sahillerini sıkı bir ablukaya alarak yerleşim merkezlerini, limanları bombalayan, gemilere el koyan ve batıran Fransızlar İngilizlerin Ege sahillerinde yaptığı gibi adadaki Rum eşkıyalarını Antalya

Bodrum Sabit Jandarma Kumandanlığından Liva Tabur Kumandanlığına keşide eylediği 12 Kanun-u Sani 1330 (25/01/1915) tarihli telgrafname sureti. BOA. DH.EUM.3.ŞB, 3/45, Lef. 2

¹¹⁰ Aydın Valisi Rahmi Bey'in 1 Mayıs 1332 (14/05/1916) tarihli yazısı, BOA. DH.EUM.3.ŞB, 14/7, Lef. 2

¹¹¹ Teke Mutasarrıflığından alınan şifre, 13 Ağustos 1330 (26/08/1914); BOA. DH. EUM. KLU, 1/39, Lef. 11

¹¹² Teke Mutasarrıflığından gelen şifre, 15 Ağustos 1330 (28/08/1914); BOA. DH. EUM. KLU, 1/39, Lef. 9

sahillerine saldırtıyordu. Fransız komutan ve askerleri eşliğinde savaş gemileriyle sahile çıkan yüzlerce Rum eşkıya sahildeki kasaba ve köyleri işgal ediyordu. 26 Ocak 1916 tarihinde Teke Sancağına bağlı Kaş Kazasının merkezi olan Andıklı Kasabası, Meis adasından gelen 500 kişilik bir eşkıya grubu tarafından kuşatılmış ve işgal edilmişti. Yaklaşık 200 Fransız askeri ile birlikte kasabaya giren eşkıyalar, Fransızların izniyle bütün haneleri, dükkanları yağmalamışlar, her cins mal, eşya, hayvan ve parayı alarak kayıklarla Meis'e götürmüşlerdi¹¹³. Eşkıyaların büyük bir çoğunluğu Anadolu'dan kaçan asker firarileri olduğu için Meis'e dönerlerken kendi aile ve eşyalarını da alıp götürmüşlerdi¹¹⁴.

Fransız askerleri ve Rum eşkıyalarının ortaklaşa düzenledikleri bu saldırıda dört Osmanlı askeri ve ahaliden bir kişi şehit edilmiş; kadı, malmüdürü, aşar katibi, orman fen memuru, ziraat bankası muhasebe memuru, muhasebe-i hususiye, rüsûmat, reji divan-ı umumiye memurlarıyla, telgraf müdürü ve adliye başkatibi ile çeşitli dairelerde görev yapan beş memur toplam 16 kişiyi esir alarak adaya götürmüşlerdi¹¹⁵. Ayrıca saldırıda Fransızlar hükümet binasını işgal ederek Fransız bayrağı çekmişlerdi¹¹⁶. Antalya da dahil olmak üzere Elmalı'ya kadar o çevreyi işgal edeceklerini söyleyen eşkıyalar, aynı gün Fethiye'yi de ele geçirmişlerdi. Ele geçirdikleri yerlerde de kadınların ırzlarına geçmişlerdi¹¹⁷. Bu işgalin ardından Mart sonlarında altı sandalla Kale Nahiyesine saldıran eşkıyalar, yağmaladıkları malları iki bacalı bir Fransız savaş gemisiyle Meis adasına taşımışlardı¹¹⁸. Yağmanın ertesi

¹¹³ Kaş Kazası Kaymakamlığı daha sonra hazırladığı 30 Teşrin-i Sani 1333 (30/11/1917) tarihli cetvelde, bu çevreden esir edilen memur sayısının 30 olduğunu bildirmişti. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 52/9, Lef.4

¹¹⁴ Antalya Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Şubat 1331 (16/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 13/85, Lef. 3

¹¹⁵ Kaş Kazası Kaymakamlığı daha sonra hazırladığı 30 Teşrin-i Sani 1333 (30/11/1917) tarihli cetvelde, bu çevreden esir edilen memur sayısının 30 olduğunu bildirmişti. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 52/9, Lef.4

¹¹⁶ Posta Telgraf Telefon Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 20 Kanun-u Evvel 1331 (02/01/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/76

¹¹⁷ Kaş Kaymakamından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 5 Kanun-u Sani 1331 (18/01/1916); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 16/32-A, Lef. 10-13

Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan İzmir Valisi Rahmi Bey'e ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderilen tezkire, 22 Teşrin-i Evvel 1332 (04/11/1916), BOA. DH.EUM.3.ŞB, 16/32-A, Lef. 1/1

¹¹⁸ Teke Mutasarrıfı Edhem Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 18 Haziran 1332 (01/07/1916); BOA. DH.EUM.3.ŞB, 14/40, Lef. 2

günü malları taşıyan savaş gemisi ve Fransız savaş uçakları nahiyeyi tekrar denizden ve havadan bombalamıştı¹¹⁹.

1916 yılında gerçekleşen olaylardan bir diğeri de Temmuz ayında Çanakkale boğazının girişi sayılabilecek bir noktada bulunan Ayvacık'a yapılan saldırıydı. Savaşın başladığı ilk günlerden itibaren çok yoğun saldırıya maruz kalan bu çevreye 24 Temmuz 1916'da, iki İngiliz torpidosu, iki Fransız gambotu, iki İngiliz nakliye gemisi ve 25 parça kayıkla gelerek Ayvacığın Tuzla civarındaki Yılgın Dere mevkiine çıkan yaklaşık 500 Rum eşkıya, İngiliz ve Fransız subaylarının kumandasında ilerleyerek Külahlı, Babadere, Tuzla, Kösedere ve Bademli köylerini işgal etmişlerdi. Köyleri ele geçirdikten sonra da büyük bir talan ve yağmaya girişmişlerdi.¹²⁰

Ayvacık Kaymakamlığının 27 Temmuz 1916 tarihli şifresine göre yağma şu şekilde gerçekleşmişti; 24 Temmuz gecesi sabaha karşı düşmanın Tuzla'nın Ilgın Burnuna çıkardığı asker ve çeteler, muhtelif kollar halinde sahilten iki saat mesafede bulunan Tuzla ve Külahlı Köylerine kadar giderek hanelere girmeye, insanları öldürmeye, gasp ve yağma yapmaya, ahırlardaki hayvanları çıkarıp götürmeye başlamışlardı. Eşkıyanın bir kısmı da ovadaki hayvanları topluyordu. Eşkıyalar ahırları, otları ve harmanları da ateşe veriyorlardı. Kösedere'deki müfreze kumandanı 30 neferle müsademeye çalışsa da bunda başarılı olamamıştı. Neferlerden dördü şehit düşmüş, dördü de yaralanmıştı. Ayvacık'tan gönderilen kuvvet ise ancak eşkıya savuştuktan sonra yetişebilmişti. Eşkıyalar sabah saat yedide karaya çıkmışlar saat 14.30'da kayıklarına binerek kaçmışlardı. Karada buldukları yedi buçuk saat zarfında Kösedere, Külahlı, Babakale, Tuzla, Babadere ve Ahiler Köylerindeki ahırlardan ve ovadakilerden 3259 adet koyun, 677 keçi, 500 sığır ve öküz, 116 merkebi kayıklara bindirip götürmüşler, 11 deveyi itlaf etmişlerdi. Ayrıca köylerden 715 lira nakit para, 50 bin kuruşluk ev eşyası, 13 silah gasp etmişlerdi. Bu saldırıda ahaliden 17 kişiyi alıp götürmüşler; köy içinde ve tarlada çalışanlardan da 7 kadın 9 erkeği öldürmüşler; 121 kadın ve çocuğu yaralamışlardı. Her taraf ateşe verildiği için tarlalar bağ ve bahçeler yanmıştı ve yanan hububatın miktarı tahminen 500

¹¹⁹ Teke Mutasarrıfı Edhem Bey'den Hariciye Nezareti Nezaretine gönderilen telgraf, 18 Haziran 1332 (01/07/1916); BOA. HR. HMS, İŞO, 3/1, Lef. 9

¹²⁰ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 12/13 Temmuz 1332 (25-26/07/1916) tarihli tahrirat, BOA. DH.EUM.3.ŞB, 14/60, Lef. 1-2

kileydi¹²¹. Kaymakamlığın ilk anda yaptığı bu tahkikattan sonra gönderdiği hasar cetvelinde; gasp dilen hayvan sayısının 4235, zarar uğrayan ürün miktarının 425 kile ve toplam zararın 1,385,420 Osmanlı lirası değerinde olduğunu bildiriyordu¹²². Buna göre; Külahlı köyünde 326,700, Babadere’de 60,500, Tuzla’da, 210,100, Kösedere’de 235,120, Bademli’de 553,000 kuruşluk hasar meydana gelmişti¹²³.

Bu tarz bir başka saldırı da 14 Ekim 1916’da Marmaris’e yapılmıştı. Yine İtilaf Devletlerinin savaş gemileriyle Marmaris’in Karaağaç sahiline çıkarttığı eşkıyalar; evleri ateşe vermişler, yağma yapmışlar, hayvanları gasp etmişler, kadınların üzerlerindeki ziynet eşyalarını almışlar, biri beş diğeri yedi yaşında iki çocuğu da vahşi bir şekilde katletmişlerdi. Eşkıyalar bunları yaparken İngiliz ve Fransız savaş gemileri de sahili yoğun bir top ateşine tutmuştu¹²⁴. Çok yoğun saldırının yaşandığı Muğla sahillerinde eşkıyalar karaya çıkıp ya ahaliyi öldürüyorlar ya da esir alarak adalara götürüyorlardı¹²⁵. Yine 17 Ekim 1916’da Menteşe (Muğla) Sancağının Hisarcık mahallinde, bahçesindeki zeytinleri toplamaya giden Mermerli Kazasının Osmaniye Köyünden 43 yaşındaki Ali, kızı ve oğlu eşkıyalar tarafından esir alınarak götürülmüştü¹²⁶.

Rum eşkıyaların yaptığı bu saldırılar savaşın sonuna kadar devam etmişti. Talat Paşa 23 Temmuz 1917’de Enver Paşa’ya gönderdiği yazısında, bir düşman sefinesinin Ayvacık sahillerine çıkardığı eşkıyaların iki Müslümanı alıp götürdüklerini bildiriyor ve bu sahil kesiminde kuvvetlerin arttırılarak güvenliğin

¹²¹ Ayvacık Kaymakamlığının 14 Temmuz 1332 (27/07/1916) tarihli şifresi; BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 33/6, Lef. 14-16

¹²² Ayvacık Kaymakamlığının hazırladığı 9 Ağustos 1332 (22/08/1916) tarihli cetvel, BOA. HR. HMS, İŞO, 3/1, Lef. 2/1

¹²³ Ayvacık Kaymakamlığının hasar defteri, 9 Ağustos 1332 (22/08/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 33/6, Lef. 20

Ayrıca Külahlı Karyesindeki hasarın dökümü için bkz; BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 52/9, Lef. 7/1

¹²⁴ Başkumandan Vekili Namına Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Bey’den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Teşrin-i Sani 1332 (10/12/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 41/53, Lef. 11

Menteşe Mutasarrıflığının 1 Teşrin-i Evvel 1332 (14/10/1916) tarihinde Karaağaç Bombardımanında Düşman Tarafından İka Olunan Cinayet ve Hasarat Miktarını Mübeyyin Cetvelidir; BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 41/53, Lef. 7

¹²⁵ Menteşe Mutasarrıflığının hazırladığı 29 Teşrin-i Sani 1333 (29/11/1917) tarihli cetvelde; Muğla sahillerine yapılan saldırılarda, 14 yaşında bir çobanın götürülmesinden başka yaşları 4 ile 18 arasında olan 10 kişinin öldürüldüğü, 4 kişinin yaralandığı ve katledilenlerin ve yaralananların toplam sayısının 23 olduğu belirtilmişti. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 52/9, Lef. 8

¹²⁶ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 13 Teşrin-i Evvel 1332 (26/10/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 41/53, Lef. 17

sağlanmasını istiyordu¹²⁷. Lapseki Mutasarrıfı İbrahim Bey de, Dahiliye Nezaretine gönderdiği 14 Ağustos 1917 tarihli şifresinde, Ayvacık sahillerinden kaçırılan ve daha sonra geri getirilen bir çobanın, eşkıyaların Ayvacık sahillerine iki aya kadar daha büyük bir saldırı için hazırlandıklarını söylediğini bildiriyordu¹²⁸. Talat Paşa da yine Enver Bey'e bu istihbaratı aktararak tedbir alınmasını istiyordu¹²⁹.

Ayvacık Kaymakamının deyişiyle “*medeniyet iddiasında bulunan İngiliz hükümetinin Rum eşkıyalarını toplayarak İngiliz silahları ile donatıp savaş uçakları ve savaş gemileri himayesinde İngiliz zabıtları kumandasında kadın ve çocuklar gibi gayri muharip ahaliyi itlaf ettirmesine, gasp ve yağma yaptırmasına*”¹³⁰ karşılık İttihat ve Terakki hükümetinin İtilaf Devletlerini protesto etmekten başka elinden başka bir şey gelmiyordu¹³¹. Protestolar işe yaramayınca ve saldırılar artarak devam edince hükümet, hem verilen zararların bu devletler tebaasından olan kişilerin mallarından karşılanması hem de öldürülen ve kaçırılanlar miktarında düveli muhasama tebaasının tevkif edilerek Anadolu'nun iç kesimlerine sürgün edilmesi kararı almıştı¹³². Bundan sonra da Ayvacık'a yapılan saldırıya karşılık olarak öldürülen ve esir edilen 47 erkek ve 13 kadına¹³³, Marmaris'teki 13 kadın ve 3 erkeğe¹³⁴ ve Antalya sahillerinden Kaş'tan esir edilen 16 memur, ahalden 17 kişiyle,

¹²⁷ Talat Paşa'dan Enver Bey'e gönderilen tahrirat, 10 Temmuz 1333 (10/07/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 17/59

¹²⁸ Lapseki Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 1 Ağustos 1333 (01/08/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 18/58, Lef. 2

¹²⁹ Talat Paşa'dan Enver Bey'e gönderilen tahrirat, 7 Ağustos 1333 (07/08/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 18/58, Lef. 1/1

¹³⁰ Ayvacık Kaymakamlığının 14 Temmuz 1332 (27/07/1916) tarihli şifresi; BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 33/6, Lef. 16

¹³¹ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 22 Teşrin-i Evvel 1332 (04/11/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 33/6, Lef. 6

¹³² Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Enver Paşa Hazretlerine gönderilen tahrirat, 17 Teşrin-i Evvel 1332 (30/10/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 33/6, Lef. 5

Rusların Ereğli ve Zonguldak'ı bombardımanında evsiz kalanlara yardım edilmesi ile alakalı Dahiliye Nezaretin 28 Şubat 1330 tarih ve 1714 nolu tezkiresinin Meclisi Vükela'da görüşülmesinde İtilaf Devletlerinin savaş gemilerinin gayri müstahkem limanları bombardıman etmesi halinde meydana gelecek hasarın bu devletlerin tabalarına ait müessesatı maliye ve nafia hasılatından tazmin edilmesine karar verilmişti. Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 2 Mart 1331 (15/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/39, Lef. 2

¹³³ Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Enver Paşa Hazretlerine gönderilen tahrirat, 26 Kanun-u Sani 1332 (08/02/1917); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 51/7, Lef. 23/1

¹³⁴ Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan Rahmi Bey'e gönderilen tahrirat, 27 Kanun-u Sani 1332 (09/02/1917); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 51/7, Lef. 22

yaralanan 12 ve katledilen 9 kişiye¹³⁵ mukabil olarak 30 İngiliz 31 Fransız tabalının Kastamonu'ya sevk edilmelerine¹³⁶ ve her sevk edilecek kişilerin her birine aylık 300 kuruş tahsisat verilmesine karar verilmişti¹³⁷. Bu uygulamalar ve yürütülen çabalar neticesinde en azından götürülen Müslümanlardan bazılarının geri iade edilmesi sağlanmıştı¹³⁸ Ama ne yazık ki ne İtilaf Devletlerin ne de onların teşkilatlandığı eşkıyaların Anadolu sahillerine saldırmaları önlenememişti.

Yoğun bir şekilde Ege ve Akdeniz sahillerine saldıran eşkıyaların bir başka icraatları da sahil kesiminde yaşayan Rumları sandal ve kayıklarla adalara kaçırmaktı. İster göç etmek ister çetelere katılmak isterse de askerden kaçmak amacıyla bir çok Rum sahillerden Yunanistan'a adalara kaçmaya çalışıyordu¹³⁹. Osmanlı devleti kıyılarda giriş ve çıkışları sıkı kontrol altına aldığı, Rumların adalara gitmesini yasakladığı ve Rum kayıklarının işlemesine izin vermediği için Rumlar da kaçmaya fırsat ve imkan bulamıyorlardı. Kayık ve sandallarla Anadolu sahilleri boyunca dolaşan eşkıyalar bu düşüncede olanları adalara kaçırıyorlardı. Aydın Valisi Rahmi Bey, 21 Eylül 1914 tarihinde gönderdiği yazısında, Urla'nın Demircili Köyünün Zungur Mevkiine gece yarısı yavaşan eşkıya kayıklarının o çevrede Osmanlı askerine silah atan Rumları kaçırmak için geldiklerinin anlaşıldığını bildiriyordu¹⁴⁰.

Sahillerdeki Rumlarla ortak hareket eden eşkıyaların Anadolu güvenliği açısından belki de en tehlikeli icraatları sahildeki Rumları silahlandırıyor olmalarıydı. Talat Paşa 18 Ağustos 1915 tarihinde, Aydın Vilayeti, Menteşe, Karesi ve Antalya Mutasarrıflıklarına gönderdiği şifrede; Atina Sefaretinin, düşman ordusuna satılmak üzere hayvan çalmak için Sisam'dan ikiyüz kişilik bir çetenin

¹³⁵ Dahiliyeden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Teşrin-i Evvel 1332 (01/11/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 51/7, Lef. 34/1

¹³⁶ Talat Paşa'dan Kastamonu Valisine gönderilen tahrirat, 1 Mart 1333 (01/03/1917); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 51/7, 21-22

¹³⁷ 5. Şube Müdürü Vasıf Bey'den Emniyeti Umumiye Muhasebe Müdüriyetine gönderilen tezkire, 8 Mayıs 1333 (08/05/1917); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 51/7, 14

¹³⁸ Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Ağustos 1333 (08/08/1917) tarihli tahriratta, Kale (Antalya) Nahiyesinden esir alınan 6 erkek ve bir bakirenin teslim alınacağı bildirilmekteydi. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 42/4, Lef. 2

¹³⁹ Rahmi Bey, Urla'da Yunanistan'a kaçmak üzere hazırlanan üç Ruma Aya Atnaş mevkiinde devriyelerin tesadüf ettiğini ve dur ihtarına uymayan Rumlarla devriyeler arasından çatışma çıktığını bir Rumun ölü, birinin yaralı birinin de sağ olarak ele geçirildiğini bildirmekteydi. 23 Kanun-u Sani 1331 (05/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/39

¹⁴⁰ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Eylül 1330 (21/09/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 2/7, Lef. 2

Kuşadası'na geçeceğini, Ayvalık ahalisinden olan Nikoloaidis Papidis isminde şahsın Ayvalık'a çıkarmak üzere Midilli'de Rum göçmenlerden çeteler teşkil ettiğini ve bu çetelerin peyderpey Osmanlı sahillerine çıkarak Rum köylerinde saklandıklarını ve köylülere silah dağıttıklarını bildirdiğini haber vermekte ve sahillerin korunması için gereken önlemlerin alınmasını istemekteydi¹⁴¹. Atina Sefaretinin bu istihbaratı Urla Emniyet Müfettişi Ali Beyin gönderdiği 29 Şubat 1916 tarihli şifreyle de doğrulanmıştı. Çünkü Ali Bey şifresinde, geceleri kayıklarla Urla'ya çıkan bir çok göçmen Rumun, yakında İngiliz ve Fransızlar buralara saldıracaklar, sizler de kendinizi Müslümanlardan korursunuz diyerek yanlarında getirdikleri silahları ailelerine dağıttıklarının öğrenildiğini bildiriyordu¹⁴². Anadolu sahillerindeki Rumların eşkıyalar ve İtilaf Devletleri tarafından silahlandırılması neticesinde aşağıda belirtileceği üzere, Batı Anadolu'nun en hassas noktaların birisi olan Ayvalıkta 1915'in sonlarında bir isyan hareketi meydana gelecekti.

3-) I. DÜNYA SAVAŞINDA ANADOLU'DA YAŞAYAN RUMLARIN ZARARLI FAALİYETLERİ

a-) CASUSLUK FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti daha Balkan Savaşının yaralarını saramadan kısa bir zaman içinde yeni ve çok uzun sürecek bir savaşa girince Anadolu'da yaşayan Rumlar tekrar harekete geçmişlerdi. I. bölümde belgelerle ortaya koyduğumuz üzere, 1912 yılında Balkan Savaşının çıkmasıyla birlikte sahip oldukları Yunan milliyetçiliği ve Megali İdea düşüncesiyle hareket eden Rumlar Trakya'da Bulgar ordusuyla, Batı Anadolu'da da Yunan donanmasıyla işbirliğine giderek isyan etmişlerdi. Bu isyan hali, Osmanlı devletinin kaybettiği Trakya'yı II. Balkan Savaşında tekrar geri aldığı ve Yunanistan ve Bulgaristanla savaşı bitiren anlaşmalar yapıldığı tarihe yani 1913'ün sonlarına kadar devam etmişti. Bu tarihten 1914 Ağustosuna kadar geçen zaman ise büyük oranda Rum zararlı faaliyetlerinin durulduğu bir dönem olmuştu.

¹⁴¹ Talat Paşa'nın Aydın Vilayeti, Menteşe, Karesi ve Antalya Mutasarrıflıklarına gönderdiği 5 Ağustos 1331 (18/08/1915) tarihli şifre. BOA. DH.ŞFR, 55/81

¹⁴² Urla Müfettişliğinden vârid olan 16 Şubat 1331(29/02/1916) tarihli şifre. BOA. DH.EUM.3.ŞB, 12/13, Lef. 5

Çünkü bu dönemde savaşın istedikleri biçimde sonuçlanmamasının hayal kırıklığını yaşayan Rumlar, hükümetin, ayaklanarak ahaliye ve devlete karşı suç işlemiş olanları adaletin önüne çıkarma kararlılığı karşısında yaptıklarının hesabını verme korkusu içinde kalmışlardı. Rumların sinmesine neden olan bir diğer etken de Balkanlardan savaşla birlikte başlayan Müslüman göçünün bu dönemde daha da yoğunlaşmış olmasıydı. Balkanlarda Müslümanlara uygulanan baskı, şiddet ve zulümlerin artması Anadolu'da büyük bir tepkinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Makedonya'da en ağır zulümleri Yunanistan'ın yapıyor olmasından dolayı tepkiler Rumlara yönelmiş ve Müslüman ahaliye mukabele-i bilmisil fikri ortaya çıkmıştı. Uğradıkları zulümlerden dolayı Hıristiyanlara büyük öfke duyan muhacirler de bu yönde propagandalar yapınca Trakya ve Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlar arasında göç hareketi başlamıştı. Böyle olunca da öncelikli olarak Anadolu'da yaşamaya devam etmek veya göç etmek arasında bir tercih yapmak durumunda kalan Rumlar Yunan emelleri doğrultusunda çalışmaya fırsat bulamamışlardı.

Balkan Savaşıyla birlikte başlayan Rum ayaklanmalarında savaşın bitmesinden Avrupa'da I. Dünya savaşının çıkmasına kadar geçen yaklaşık bir senelik bir zaman zarfında böyle bir sükunetin yaşanması aslında geçici bir durumdu. Çünkü II. Meşrutiyetten beri Yunan milliyetçiliğinin yayılması sonucunda Anadolu'daki Rumlar, Osmanlı Devletinden ziyade Atina'ya bağlı bir hale gelmişlerdi. Yaşadıkları yerlerin Yunan toprağı olmasını arzuladıklarından onlar için Türklerin idaresinde yaşamak onur kırıcıydı ve bunu tutsaklık olarak ifade ediyorlardı. Zaten kurulduğu tarihten itibaren Büyük Yunanistan hayaliyle hareket eden Yunanlar da Anadolu'ya doğru yayılmak için, Osmanlı Devleti idaresinde yaşayan Rumların esaretten kurtarmak için çalıştıklarını söylüyorlardı.

Yunanistan'ın yaptığı propagandalar neticesinde Anadolu'daki Rumlar arasında çok kuvvetli bir Yunan milliyetçiliği ortaya çıkmıştı. İşte bu nedenledir ki Balkan Savaşında Yunanistan'ın Osmanlı Devletini yenmesini ve Megali İdeanın gerçekleşmesini sağlamak için ayaklanmışlar ve yaptıkları yıkıcı faaliyetlerle Balkanlarda büyük mücadele içinde olan Osmanlı Devletini Anadolu'da ve Trakya'da zaafa uğratmışlardı. Elbette Yunan milliyetçiliğinin etkisiyle ayaklanmış olan Rumlardan devlete isyan etmelerine neden olan bu hayallerinden ve sahip oldukları Yunan milliyetçiliğinden vazgeçerek tebaası oldukları devlete sadık

olmalarını beklemek hiç mümkün değildi. Hükümetin aldığı önlemler nedeniyle hareket alanları daralmış olsa da, sahip oldukları Yunan milliyetçiliğinde ve Osmanlı Devleti ile Müslümanlara karşı tutumlarında hiçbir değişme olmamıştı. Hatta bu dönemde göç nedeniyle Müslümanlara duydukları düşmanlık hisleri daha da artmıştı

Hükümetin Trakya ve Batı Anadolu'da otoriteyi tesis ederek Rum ayaklanmalarını bastırıldığı bu dönem çok uzun sürmedi. Devletin yavaş yavaş I. Dünya Savaşının içine sürüklendiği 1914 Ağustosundan itibaren Rumlar da hareketlenmeye başladılar. Eylül ve Ekim aylarından itibaren Ege denizindeki Yunan adalarına yerleşen İngiliz ve Fransız donanmalarının ve bunlarla birlikte hareket eden Rum eşkıyalarının Anadolu sahillerine saldırmaya başlamalarıyla birlikte, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu bu olağan üstü savaş halini hayallerine ulaşmanın fırsatı olarak gören ve savaşla birlikte ortaya çıkan otorite boşluğunda daha rahat hareket eden Rumlar, tekrar bir kere daha Osmanlı Devletinin savaştığı devletleri desteklemeye başladılar.

Yunanistan'dan Anadolu'ya gelen bir papazın arkadaşına gönderdiği 2 Ekim 1914 tarihli şu mektubu, ileriki günlerde İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin çok yoğun bir şekilde saldıracakları İzmir yani Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumların durumlarını açıkça ortaya koymaktadır:

“Sevgili büyük ruhlu kardaşım Konstantin;

Mektubunuzu arkadaşlarımla mütalaa ettiğimiz zaman kalbimizde şiddetli bir galeyân husûle geldi ve gözlerimizden yaşlar akmaya başladı. Sevgili pederimizin vasıtasıyla çok defa selamlar gönderdim. Bu günlerde mukaddes ve âli emre tâbi olarak mukaddes ve âli vazifeleri ifa etmek için Asya'ya kadar gittim. Türklerin idarelerinde bulunan zavallı dindaşlarımızın yardımıyla vazifemi güzelce ifa ettim ve bu günlerde vazifemi ikmal ettiğim için Selanik'e dönme fikrindeyim. Selanik'e döneceğim zaman mufassal bir mektupla Asya'da yaptığım şeyleri birer birer anlatacağım. On iki arkadaşımın muavenetiyle seksen tüfekte beraber oraya nasıl girdiğimi ve Foça Köyünde nasıl bir hayat geçirdiğimi size yazacağım. İşte Cenab-ı hakkın yardımıyla ve sevgili dindaşlarımızın gayretiyle istediğimi yaptım ve o kahraman dindaşlarımızın Yunanlara karşı olan hüsnü teveccühlerini takdir ederek onların isimlerini defterime yazdım ve heyetinize teslim ettim. Dininizi ve milletinizi ve Yunanlara olan muhabbetinizi kaybetmediğinizden dolayı Büyük İskender'in

barbar Türklere karşı yaptığı gibi sizin de yapacağınızı mektubunuzda okuduğum zaman ağladım ve sarsıldım. Tabi Niş'te barbar Türklerin uğradığı felaketi hatırına geliyor. Sebebi İskenderin şecaatinden ileri gelmiştir. Emin olunuz ki kardaşım şayet muharebe olursa galip geleceğiz.

Türklerin ordusunda bulunan din kardaşlarımızın fikri hep böyleyse size teminat veriyorum ki yüzde yüz muvafakat bizimdir galibiyet bizimdir ve sizin gayretinizle ve padişahımız olan 12. Konstantin ta İstanbul'un kapılarına kadar gelecektir. Bu gidişle yalnız Makedonya'da bulunan dindaşlarımızı değil Türklerin idarelerinde bulunan bütün dindaşlarımızı da kurtaracağız. İşte vatan evladı sana bunu tavsiye ediyorum ki kalbinizde bulunan hissi hiçbir vakit unutmayarak var kuvvetlerinizle çalışmanızı rica ederim.”¹⁴³

Her şeyden önce mektuptaki ifadeler sahillerde yaşayan Yunan milliyetçisi Rumların Osmanlı Devletine ve Türklere karşı oldukça hasmâne duygu ve düşüncelere sahip olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Papazın Yunanistan'dan gelerek İzmir çevresinde Yunan propagandası yapması Yunan hükümetinin Rumları ayaklandırmaya çalıştığının açık bir göstergesidir. Son olarak da Foça çevresindeki Rumların casus papazı memnun edecek derecede ona yardım etmeleri saldırıya uğrayan bu sahillerde yaşayan Rumların gizli tertibatlar içerisine girdikleri anlaşılmaktadır.

Ele geçirilen bu mektup Rumların Yunanistan hesabına çalıştıklarını gösterse de elimizdeki belgeler onların savaşın başlamasıyla birlikte sahillerde kurdukları casusluk teşkilatlarıyla Yunanistan'dan daha fazla İtilaf Devletleri hesabına çalışmaya başladıklarını ortaya koymaktadır. Osmanlı Devletinin Anadolu'yu korumak için sahillerde aldığı güvenlik tedbirlerini işlevsiz kılarak devletin yenilmesini ve Anadolu'nun işgal edilmesini sağlamayı amaçlayan bu faaliyet devletin savaş boyunca uğraşmak zorunda kaldığı çok ciddi sorunlar biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşın başından sonuna kadar devamlı surette saldırıya uğrayan büyük bir Rum kitesinin yaşadığı Batı Anadolu, Akdeniz, Karadeniz sahilllerinde casusluğun oldukça yaygın olması ve bir türlü önlenememesi ileride açıklanacağı üzere hükümeti güvenliği sağlamak için tehcir uygulamaya mecbur

¹⁴³ Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Vilayetine irsal kılınan mektup sureti, 19 Eylül 1330 (02/10/1914); BOA.DH.EUM. 3.ŞB, 2/20 Lef. 4

kılacaktı. Hükümetin uygulamak zorunda kalacağı tehcirin en önemli sebeplerinden biri olan casusluğun nerelerde yoğunlaştığının ve neden olduğu tehlikenin ortaya konulması tehcirin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Rumların casusluk yaparak Anadolu'ya yapılan saldırılara destek oldukları yer hiç şüphesiz önemli oranda Rum nüfusunun yaşadığı Batı Anadolu sahilleriydi. Rum göçü zamanında bu kesimden yaklaşık 200 bin kişi göç etmiş olmasına rağmen hâlâ daha 400 bine yakın bir Rum nüfusu yaşamaya devam ediyordu. Aydın Valisi Rahmi Beyin de 3 Şubat 1915'te belirttiği üzere en fazla casusluk faaliyetleri en çok saldırıya uğrayan İzmir'de meydana geliyordu¹⁴⁴. Gerçekten de Batı Anadolu Rum nüfusunun en yoğun olduğu İzmir'de Rumlar çok geniş çaplı bir casusluk ağı kurmuşlardı. Özellikle asker sevkıyatının yapıldığı tren hatları yakınlarındaki köyler ve istasyonlardaki Rum bakkalları teşkilatın önemli parçalarıydı¹⁴⁵. Balkan Savaşında olduğu gibi trenlerde makinist, kondüktör, atölyelerde de işçi olarak çalışan Rum ve Yunan tebaalılar asker sevkıyatı hakkındaki malumatları birkaç el değiştirdikten sonra İtilaf Devletlerine iletiyorlardı¹⁴⁶. Trenlerden başka tramvay hatlarında çalışan Rumlar da casusluk yapıyorlardı. Dahiliye Nezaretinin edindiği istihbarata göre, İzmir'de tramvay kumpanyasının direktörü Agop, tramvay şirketinde geçici olarak çalışmak üzere muayenesiz getirilen bir çok kişiyi istihdam etmişti. Agop'un yönetiminde kurulan casusluk teşkilatında istasyonlardan elde edilen bilgiler Urla'ya buradan da yelkenli kayıklarla adalara iletiliyordu¹⁴⁷. Mareşal Liman Von Sanders Paşa Urla Kazasının casusluğun merkezi olmasından dolayı Enver Paşanın buranın boşaltılmasını istediğini belirtmektedir¹⁴⁸. Ayrıca

¹⁴⁴ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Kanun-u Sani 1330 (03/02/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 9/10

¹⁴⁵ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, s. 1576

¹⁴⁶ Dahiliye Nezaretinden Konya'ya gönderilen tahriratta, Anadolu şimendifer kumpanyası memurlarından Sokrat'ın casusluk yapmasının muhtemel olduğundan dolayı görevinden uzaklaştırılması istenmiştir. 11 M 1333 (20/11/1915), BOA.DH.EUM.3.ŞB, 3/5

Karargahı Umumi İstihbarat Şubesinin yazısında, vagonların üzerine bazı işaret ve rakamlar yazılmak suretiyle casusluk yapıldığı anlaşıldığı belirtilmiştir. 14 Ca 1335 (08/03/1917), BOA.DH.EUM.3.ŞB

¹⁴⁷ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen telgraf 22 Teşrin-i Evvel 1331 (4/11/1915), BOA.DH.ŞFR,57/279

¹⁴⁸ Bayram Bayraktar, **Osmanlıdan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. 1998, s. 66

Yunanlı yazar Georgios Nakracas da Urla'ya bağlı Gülbahçe köyünde yaşayan 2500 Rumun köyde gelişmiş bir casusluk ağı kurduğunu belirtmektedir.¹⁴⁹

Aynı teşkilatın bir benzeri de Fransız savaş gemilerinin topa tuttıkları, kıyılara Rum eşkıyaları çıkartarak köyleri yağmalattıkları Antalya sahillerinde kurulmuştu. Bu sahil kesiminde yaşayan Rumlar da Fransızlarla ortak hareket ediyorlardı. Fransızların teşvikiyle sahillerden kaçan Rumlar Fransızların Meis adasında kurdukları jandarma ve polis teşkilatına katılıyorlar, Fransızlar da bu kişileri Antalya sahiline çıkararak bilgi toplattırıyordu. İşte bu şekilde Finike sahiline çıkarılmış ve Osmanlı zabıtasınca yakalanmış olan bir Rum casusunun yaptığı itiraflar neticesinde, Antalya sahilinde Finike, Temre ve Kaş Kazası sahillerinde faaliyette bulunan, kilise ve din adamlarının da içinde bulunduğu büyük bir casusluk teşkilatı ortaya çıkarılmıştı¹⁵⁰.

Tespit edilebilenler sadece bunlarla sınırlı değildi. Çünkü aşağıda da belirteceğimiz üzere casusluk oldukça yaygındı ve Anadolu sahillerinin her noktasında bu tip teşkilatlar ortaya çıkarılıyordu. Antalya ile İzmir arasındaki Muğla sahillerinde de böyle bir teşkilatın varlığı tespit edilmiş¹⁵¹ ve 14 Aralık 1916'da teşkilatla irtibatı olan 127 kişi divan-ı harbe sevk edilmişti¹⁵². Antalya ve Muğla sahillerinde Casusluğun çok yoğun olmasını değerlendiren Teke Mutasarrıfı, “*şimdi olduğu gibi gelecekte dahi Osmanlı Devleti hangi devletle savaşa girerse girsin Rumların gerek casusluk gerekse başka şekillerde Osmanlı Devleti aleyhine hareket edeceklerinin kesin ve açık olmasından dolayı sahillerin Rumlardan temizlenmediği sürece bu zararlı faaliyetlere son vermenin mümkün olamayacağını*” söylüyordu¹⁵³.

Batı Anadolu sahillerinde üzerinde önemle durulması gereken bir başka nokta da Ayvalık'tı. Ayvalık, büyük çarpışmaların yaşandığı Çanakkale Boğazına oldukça

¹⁴⁹ Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, İstanbul, Belge yay. 2003, s.89

¹⁵⁰ Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı 27 Şubat 1334 (1918), BOA.DH.EUM.3.ŞB,28/63. Ayrıca Teke Mutasarrıfının, Antalya sahillerindeki asayişsizlik, kaçakçılık ve casusluk faaliyetlerini anlattığı raporu, 30 Haziran 1331 (13/07/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/1

Teke Mutasarrıfının 18 Teşrin-i Evvel 1331 (31/10/1915) tarihli bir başka raporu; BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 18/32, Lef. 2-5

¹⁵¹ Fethiye Kazası Jandarma bölük kumandanlığının 30 Teşrin-i Sani 1332 (13/12/1916) tarih ve 2/4077 nolu müzekkeresi suretidir. BOA. DH.EUM. 5. ŞB, 31/53, Lef. 2

¹⁵² Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Kanun-u Evvel 1332 (14/12/1916) tarihli şifre. BOA. DH.EUM.5.ŞB, 31/32, Lef. 1

¹⁵³ Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı 27 Şubat 1334 (1918), BOA.DH.EUM.3.ŞB,28/63

yakın bir yerdedir. Ayrıca İtilaf Devletleri donanmalarının konuşlandığı ve Rum göçü sırasında bir çok Rumun göç ettiği Midilli adasının hemen karşı sahilidir. Nüfusunun tamamına yakını Rum ve bu Rumların da aşırı Yunan milliyetçisi olmasından dolayı Ayvalıkta savaşın başından itibaren çok önemli hadiseler meydana gelmeye başlamıştı. Alınan önlemler ne kadar ciddi olursa olsun Rumların Midilli ile irtibatlarını kesmek mümkün olmuyordu. Midilli'deki göçmen Rumlar savaşın başından itibaren Ayvalık ve çevresindeki Rumları isyana teşvik ediyorlar; soydaşlarına gönderdikleri mektuplarda, Ayvalık'ın yakında Yunanistan olacağını haber veriyorlardı.

Karesi Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği 29 Kasım 1914 tarihli yazıda bahsedilen Ayvalık postanesine gelen Petro Yorgi imzalı mektupta, Midilli Rumları Ayvalıktaki soydaşlarına, silah alınması için para bulunduğunu ve silahların Ayvalık'a sevk edileceğini haber veriyorlardı. Mektubun ele geçirilmesinden sonra mektupta isimleri geçen kişilerin hanelerinde yapılan aramalarda da muhabere evrakları ile silahlar ele geçirilmişti¹⁵⁴. Çanakkale Boğazındaki savaşlar devam ederken de Midillideki Rumlar Ayvalık'a gönderdikleri mektuplarda İngiliz ve Fransız donanmalarının Edremit, Ayvalık ve Burhaniye sahillerine asker çıkaracağını haber vererek soydaşlarından hazırlıklı olmalarını istiyorlardı¹⁵⁵.

İtilaf Devletlerinin boğazdan geçemeyeceklerini anladıkları ve Anadolu sahillerine uyguladıkları baskıları arttırdıkları 1915'in sonlarına doğru Ayvalıktaki yıkıcı faaliyetler daha da artmıştı. Bunun da en önemli göstergesi 1915 Aralık ayında Çanakkale'deki çarpışmalar devam ettiği bir zamanda, Ayvalık'a bağlı ve nüfusunun tamamı Rum olan Yunda (Alibey veya Cunda) Adasında meydana gelen isyan hareketiydi. Bu isyan I. Dünya Savaşında Batı Anadolu sahillerinde İtilaf Devletleri ile işbirliği yapan Rumların bu durumlarının Anadolu için ne kadar da büyük bir tehlike oluşturduğunu açıkça göstermekteydi.

Karesi Mutasarrıflığının şifresinde anlatıldığı üzere isyan şu şekilde meydana gelmişti: Midilli adasındaki Rumlardan 20-30 kişilik bir eşkıya gurubu 5 Aralık 1915 sabahı adaya çıkarak Osmanlı askeri müfrezesini yoğun ateş altına almıştı. Ada

¹⁵⁴ Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre, 16 Teşrin-i Sani 1330 (29/11/1914). BOA. DH. EUM.3. ŞB, 3/6

¹⁵⁵ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 18 Temmuz 1331 (31/07/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 7/50

ahalisi Rumların da eşkıyalarla birlik olduğu çarpışmada, Mıntıka Kumandanı Refet Bey ve 50 nefer yaralanmış, bir nefer şehit olmuş; askerler çok fazla dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı¹⁵⁶. Askerlerin geri çekilmesinden sonra eşkıyalar ve Rumlar yağmaya girişmişler; hükümet binalarına girerek defterleri ve belediye kasasındaki 3 bin kuruş nakit parayı gasp etmişler, rüsumat ve duyûn-u umûmiye memurlarıyla iki rüsumat muhafaza memurunu, mustahfiz efradından üçünü ve adada ticaret için bulunan Hasan Efendi isminde birini esir almışlardı. Daha sonra Ayvalıktan takviye güçlerin gelmesiyle adadan kaçmışlardı. Eşkıyalarla birlikte Yunda ahalisinden 305 hane Rum da Midilli'ye kaçmıştı¹⁵⁷. Hemen belirtelim Midilliye kaçan bu isyancı Rumlar daha sonraki günlerde kayıklarla gelerek adaya saldıracaklardı¹⁵⁸. Yazar Yorgo Sakkaris bu olayın planlı bir isyan olduğunu, ada ahalisi Rumların eşkıyaları adaya davet ettiklerini söylemektedir¹⁵⁹. Eylül 1914'ten itibaren Midilli Rum eşkıyalarının ada etrafında gezinmeye başlayarak Osmanlı devriyelerine ve kayıklara saldırımları da bu isyanın ada ahalisi Rumlarla eşkıyaların ortak eylemi olduğunu göstermektedir¹⁶⁰.

Ayvalık Rumlarının bu faaliyetleri 1916 yılı boyunca da devam etmişti. 1915 yılında başbakanlıktan uzaklaştırılan Venizelos'un Selanik'te bir ayaklanma çıkararak yönetimi ele geçirmek ve Yunanistan'ı İtilaf Devletleri safında savaşa sokmak için yoğun mücadele verdiği 1916 yılında Anadolu'daki ve özellikle Ayvalıktaki Rum faaliyetleri daha da artmıştı. Rumlar Yunanistan'ın savaşa gireceği günü sabırsızlıkla beklemekteydiler. Midilli'de yaşayan bir Rumun Ayvalık'taki bir dostuna gönderdiği ve 18 Mart 1917 tarihinde Ayvalıkta bir dükkanda ele geçirilmiş

¹⁵⁶ Dahiliye Nezaretinden Sadarete ve Hariciye Nezaretine gönderilen yazı, 24 Teşrin-i Sani 1331 (07/12/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 11/11, Lef. 12/1

¹⁵⁷ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 28-29 Teşrin-i Sani 1331 (11-12/12/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 11/11, Lef. 11

¹⁵⁸ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Ağustos 1333 (1917) tarihli tahrirat, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 41/23, Lef. 2

¹⁵⁹ Hızfı Erimin Yorgo Sakkaris'in aynı isimdeki kitabından derlediği **Ayvalık Tarihi**, Ankara Güney Mat. 1948, s. 61

¹⁶⁰ 18 Eylül 1914'te Yunda açıklarına gelen, içlerinde 10-15 kişi olan iki kayığı Osmanlı devriyesine ateş açmışlar daha sonra Midilli'ye kaçmışlardı. Karesi Mutasarrıfı Nazım Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Eylül 1330 (19/09/1914) tarihli telgraf. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 1/60. Yine 19 Eylül günü gelen Rum eşkıyalarının Salih ve Hasan isimlerinde iki kayıkçının üzerlerine ateş açmışlar ve Midilli'ye kaçmışlardı. Karesi Mutasarrıfı Nazım Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7Eylül 1330 (20/09/1914) tarihli telgraf. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 1/61

olan Şu mektup, Yunanistan'ın savaşa girmesinin Rumları nasıl heyecanlandırđını açıkça ortaya koymaktadır:

“Ayvalıkta Ezkiz Efendi, büyük sevinçle size yazıyorum. Midilli’de ahababım askerden büyük fedakarlıklarını öğrendim. Ayağı bastığında bedbaht memleketinde kahvehaneye geldi. Oturdukda iyi hareketlerini açtı. Ailesinin idaresini deruhte edeceğinizden dolayı daima medyun kalacağım. Az müddet geçmeden kavuŐacađız. HemŐiremiz Yunan bandırasıyla memleketinizde dűđünü olacağından bahtiyardır. Çünkü, Asaya-ı Suđra’ya istihkam mevkillerinde Türklere karşı tayyare ve bomba ile bize muavenet edecekler. Az zamanda hepimiz pek temiz kan içinde yüzecektir. Muzaffer olarak Pazarda memleketimizde Hazret-i İsa’nın dirilmesini nef’edeceğiz. Zira hücum paskalya haftasının evvelisi gün olacağı mehafil-i askeriyeden söyleniyor. Burada büyük hazırlıklar yapılıyor. Ne kadar Çıplak Ada hainleri haddini anlamadırsa, Őimdi mektubu size getirecek posta temin edecektir. Selamlarım KardeŐim Mariya’yı, selam ederim Nikolas’a¹⁶¹.

İŐte bu dűŐüncelerle hareket eden Ayvalık Rumları Yunanistan'ın savaŐa girmesiyle Yunanistan lehine yürüttükleri faaliyetlerini daha da arttırmıŐlardı. Yürütölen bu faaliyetlerde din adamları da çok önemli rol oynuyordu. 1917 yılında Çilek adasının eŐkıyalardan temizlenmesi sırasında ele geçirilen evraklardan ve casuslukla alakalı sorgulanan Papaz Estafanos ve ortağı iki Rumdan elde edilen bilgilerden Metropolit Grigoryadis Efendinin baŐında bulunduğu büyük casusluk teŐkilatı ortaya çıkarılmıŐtı¹⁶². Metropolit kaçtığı için cezalandırılmamıŐ ama Papaz Estafanos ile iki Rum idam edilmiŐtı¹⁶³. Ayvalık'ta Rumların yanında Yunan tebaalılar da yaygın bir Őekilde casusluk yapıyorlardı. Atina Sefiri Galip Kemali Bey, Ayvalık'ta emlakı bulunan Yunan mebuslarından Trikopi'nin Ayvalıktaki

¹⁶¹ Bayram Bayraktar, a.g.e., s. 68

¹⁶² Casusluk ve cinayet suçlarını işleyen rahip Papa Estafanos, Kasap Nikola ve arkadaşlarının İzmir Divan-ı Harb-i Örfisi tarafından 15 Teşrin-i Sani 1333 (15/11/1917) tarihli İrade-i Seniyye üzerine idama çarptırıldığı belirtilmektedir. BOA.BEO,336975

¹⁶³ Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Sadarete gönderilen tezkere 2 Nisan 1334 (1918), BOA.BEO,338184

Adliye ve Mezahib Nezaretinden sadarete gönderilen tezkere 9 Nisan 1334 (1918), BOA.BEO,338266
Başkumandan Vekili Enver'den Sadarete gönderilen tezkere, 26 Nisan 1334 (1918); BOA.BEO,338488

kayınbiraderi ve onun adamları vasıtasıyla İstanbul ve İzmir'e tüccar kılığında adamlar sevk edip casusluk yaptırdığını bildırıyordu¹⁶⁴.

Batı Anadolu ve Akdeniz sahillerindeki bu durumdan başka İstanbul Boğazından Çanakkale boğazına kadar Marmara sahillerine baktığımızda burada da Rumların yoğun bir şekilde İtilaf Devletleri hesabına çalıştıkları görülmektedir. Savaşta Ruslar İstanbul boğazına, İngiliz ve Fransızlar da Çanakkale boğazına saldırmışlardı. Devletin bütün gücünü ortaya koyarak her iki boğazı korumaya çalıştığı bir ortamda Marmara sahillerinde yaşayan Rumlar da, Çanakkale Boğazından geçerek İstanbul önlerine kadar gelen, Marmara denizinde bir çok askeri ve sivil gemiyi batıran ve sahillerdeki yerleşim merkezlerine saldıran denizaltılara destek oluyorlar onlara iaşe ve erzak veriyorlar, kılavuzluk yapıyorlardı¹⁶⁵. Yapılan tahkikatlarda denizaltılarla ilişki kuran ve onlara casusluk yapan kişiler ele geçiriliyordu. Mesela 27 Haziran 1915'te sabahleyin Mudanya'ya üç mil mesafeye bir denizaltının yaklaştığı sırada denize açılmış bir kayığın denizaltıyla münasebet kurduğu görülünce ihraç kumandanı Mehmet Galip Bey tarafından kayık tevkif edilmiş ve yapılan aramada kayıktaki Rumun üzerinde mektuplar ele geçirilmişti.¹⁶⁶ Yine Yorgi oğlu Konstantin adında bir Rum denizaltıdan çıkarken yakalanmıştı. Denizaltıda çalıştığını kabul eden bu kişi sorgusunda Ayvalıklı üç kişinin daha ismini vererek bunların da kendisi gibi denizaltılara kılavuzluk ettiklerini söylemişti¹⁶⁷. Dahiliye Nezareti de Karesi Mutasarrıflığına gönderdiği telgrafla adı geçen kişiler hakkında tahkikat yapılmasını istemişti¹⁶⁸.

İzmir'de olduğu gibi İstanbul'da da casusluk faaliyetleri oldukça yoğundu. İstanbul Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Şubat 1915 tarihli yazıda İstanbul'dan İzmir ve Selanik'e gönderilen mektuplarda Osmanlı donanmasının hareketleri hakkında bilgi verildiğinin ve bunun da papazlar tarafından

¹⁶⁴ Atina Sefiri Galip Kemali Bey'den Hariciye Nezaretine oradan da Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf 3 Mart 1332 (16/03/1916), BOA.DH.EUM.5. ŞB,23/32, lef.3

¹⁶⁵ Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen yazı, 11 Ağustos 1332 (24/08/1916); BOA.DH.EUM.3. ŞB,15/6, lef.1

Mehmet Ali Ayni, **Ulusçuluk (Milliyetçilik)**, Der. Nezih H. Neyzi, Peva yay.İstanbul 1997, s. 305

¹⁶⁶ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Hüdavendigar Vilayetine gönderilen telgraf 5 Temmuz 1331 (18/07/1915), BOA.DH.ŞFR,54-A/34

¹⁶⁷ Merkez Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 14/12/1331 (27/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 12/66, Lef. 6

¹⁶⁸ Dahiliye Nezaretinden Karesi Vilayetine gönderilen telgraf 22 Şubat 1331 (06/03/1916) BOA.DH.ŞFR. 61-2/193

yapıldığı anlaşıldığını bildirilmişti¹⁶⁹. Ayrıca okullarda da casusluk yapılıyor; Heybeliada Rum ticaret mektebinde ikinci kez telsiz ve telgraf aletleri ele geçirilince 23 Kasım 1914'te mektebin idare heyetinin divan-ı harbe sevk edilmesine karar verilmişti¹⁷⁰.

İngiltere ve Fransa adına casusluk yapan İstanbul Rumları Ruslarla da işbirliği halindeydiler. Galip Kemali Bey Atina Rusya Sefaretine mensup ve İstanbul'dan Atina'ya giden bir casusun elbisesine dikilmiş olan cami ve kilise kapılarına yapıştırılan savaş aleyhinde beyannameler olduğunu bundan başka, Bükreş Rusya sefaretinin Romanya tebaasından iki Rumu casusluk etmek için İstanbul'a gönderdiğini bildirmekteydi¹⁷¹.

İstanbul'da Rumların Ruslarla en yoğun irtibata geçtikleri yer, Rusların ablukaya aldıkları İstanbul Boğazı çevresiydi. Rum nüfusunun fazla olduğu bu çevrede İstanbul'un Karadeniz sahilindeki yerleşim yeri olan Şilenin ayrı bir önemi vardı. Şile, 5 bin nüfusuyla Yunan milliyetçiliğinin ve Rum şekavetinin çok yoğun olduğu bir yerdi. Rusların çok yoğun bir şekilde bombardımana tuttuğu Şile de Rumlar Ruslara casusluk yapıyorlardı. Bundan dolayı 8 Nisan 1915 Şile belediye reisi sabıki Dimitraki Efendi ile Rumların ileri gelenlerinden 15 kişi tutuklanmıştı¹⁷².

Bütün bunlardan saldırıya uğrayan sahillerde yaşayan Rumların İtilaf Devletleriyle işbirliği yaptıklarını açıkça ortaya koymaktaydı. Başta belirttiğimiz gibi bu zararlı faaliyet hükümetin sahil kesimlerinde uygulayacağı tehcirin en önemli sebebinin teşkil etmekteydi. Tehcirin uygulanmasını bir sonraki konuya bırakarak casusluğun önlenmesi için alınan tedbirleri ele aldığımızda, öncelikle hükümetin ülkeye giriş ve çıkışları kontrol altına almaya çalıştığını, girişlerin tespit edilen sınırlı sayıdaki giriş kapılarından gerçekleşmesini ve buralarda yolcuların çok sıkı bir

¹⁶⁹ İstanbul Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 5 Şubat 1330 (18/02/1915); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 9/44, Lef. 1

¹⁷⁰ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Teşrin-i Sani 1330 (23/11/1914); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 4/21, Lef. 1

¹⁷¹ Atina sefiri Galip Kemali Beyden varid olan telgraf 29 Mart 1916 tarihli telgraf, BOA.DH.EUM.5. ŞB,23/32, lef.3

Sadareten Harbiye Nezaretine gönderilen yazıda, Beyoğlu'nda Memalik-i Osmaniye'de casusluk etmek üzere gelen ve Beyoğlu'nda yakalanan Yunan tebaalı bir kişinin divan-ı harbe sevk edildiği belirtilmişti, 29 Mayıs 1332 (11/06/1916); BOA.BEO,331323

¹⁷² Adliye ve Mezahib Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1331 (08/04/1915) tarihli tahrirat. BOA.DH.EUM.3.ŞB, 28/12, Lef. 2

şekilde aranarak ülkeye kabul edilmelerini sağlamaya çalıştığını belirtebiliriz¹⁷³. Kayıkların yaptığı casusluğun önlenmesi için de Rum kayıklarının özellikle Ege sahillerinde dolaşmalarına müsaade edilmiyordu¹⁷⁴. Halkın casuslara karşı uyanık olmalarını sağlamak amacıyla da ilanlar bastırılarak sokak başlarına, lokanta, gazino kulüp, istasyon, tren, tramvay gibi umumi yerlere ve toplu taşıma araçlarına yapıştırılıyordu¹⁷⁵.

Casusluğun en fazla mektuplarla yapılması dolayısıyla postahanelerde sansür heyetleri oluşturulmuştu¹⁷⁶. Dil bilen eleman olmamasından dolayı Rum ve Ermenilerin de görevlendirildiği bu heyetlerde, Rumlara ve Ermenilere gelen bütün mektuplar kontrol ediliyordu¹⁷⁷ Casusluk için kullanılacak telsizler müsadere ediliyor¹⁷⁸, güvercinlerle yapılan casusluğun önlenmesi için de askeri alanlar içerisindeki mahallerde bulunan şüpheli kişilerin güvercinleri itlaf ediliyor, uyarıları dinlemeyerek güvercin beslemeye devam edenler divan-ı harbe sevk ediliyorlardı¹⁷⁹. Bütün bunların yanında casusluğu sabit olan Osmanlı vatandaşı Rumlar idama çarptırılıyor, casusluk yaptığından şüphelenilenler Anadolu'nun iç kesimlerine sevk ediliyordu. Yunan veya diğer devletler tebaası olanlar ise ya sınır dışı ediliyorlar veya Rumlar gibi sahil kesimlerinden kaldırılarak iç kesimlere sevk ediliyorlardı¹⁸⁰.

¹⁷³ Başkumandanlık Vekaleti Cefilesinden varid olan 7 Teşrin-i Sani 1330 (20/11/1914) tezkire suretidir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 4/1

¹⁷⁴ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetiyle Menteşe mutasarrıflığına gönderilen şifre, 10 Şubat 1331 (23/02/1916); BOA. DH.ŞFR, 61/85

¹⁷⁵ Dahiliye Nezareti emniyeti Umumiye Müdüriyetinin tahriratu 2 Teşrin-i Evvel 1333 (02/10/1917) BOA.DH.MB.HPS.M,30/96

¹⁷⁶ Savaşta Yunanistan'dan ve adalardan Anadolu'daki Rumlara gelen ve Rumların gönderdikleri mektuplar çok sıkı bir şekilde kontrol ediliyordu. Kontrollerde çoğu zaman içerisinde Osmanlı Devletini ve Türkleri tahkir edici, Rumları devlet aleyhine kışkırtan Anadolu'yu Yunanistan'ın işgal edeceği ifade edilen mektuplar ele geçiriliyordu ve bunların sayısı oldukça yüksekti. Çeşitli tarihlerde ele geçirilen bu mektuplar ve yapılan tahkikatlar için bkz: BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 2/20, 4/3, 4/25, 4/33, 5/45, 5/52, 6/68, 7/17, 9/25,

¹⁷⁷ Vahdet Keleşyılmaz, "*Birinci Dünya Savaşında Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı*", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl 25, S.48, Şubat 2000, s.144

¹⁷⁸ Dahiliye Nezaretinden İstanbul Vilayetine gönderilen tezkere 2 Eylül 1330 (15/09/1914) BOA.DH.İUM,E-4/26

¹⁷⁹ Dahiliye Nezaretinin 19 Teşrin-i Sani 1330 (02/12/1914) tarihli telgrafı, BOA.DH.ŞFR,47/291

¹⁸⁰ Polis Müdüriyet-i Umumisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Temmuz 1331 (16/07/1915) tarihli tezkerede, Osmanlı donanmasının ahvali vaziyeti ve memleketin durumuna dair elde ettikleri bilgileri Köstence'de Anastasyadi adresine yazarak göndermek suretiyle casusluk eden Madam Lambirinos ve rüfekası teba-i Yunandan Estafanos Dolanaki ve Andre Arosulimos ve Yorgi veledi Hristo'nun hudut haricine çıkarılmasına müsaade edilmesi istenmişti. Dahiliye Nezareti de bu kişilerin hudut haricine çıkarılmasına müsaade etmişti. 7 Temmuz 1331 (20/07/1915), BOA.DH.EUM.ECB,1/35 lef.2

Yalnız bu uygulamalar Rumların İtilaf Devletlerine casusluk yapmalarını önlemeye yeterli olmuyordu.

b-) ŞEKAVET OLAYLARI

Ne yazık ki I. Dünya savaşında Rumların yürüttükleri zararlı faaliyet sadece İtilaf devletlerine ve Yunanistan'a casusluk yapmaktan ibaret değildi. Sahillerde İtilaf devletleri savaş gemileriyle irtibata geçen Rumlar yine savaşın başında sonuna kadar yaşadıkları yerlerde askerden kaçıyorlar, silahlanıyorlar, Osmanlı askerleriyle çarpışıyorlar, çeteler kurarak Müslüman ahaliye karşı gasp, hırsızlık, yağma katli yapıyorlardı.

Osmanlı Devletinin içine düştüğü zor durumu fırsat bilen sahillerdeki Yunan milliyetçisi Rumlar savaşın başından itibaren el altından silahlanmaya başlamışlardı. Adalardaki eşkıyaları, İtilaf Devletlerinin savaş gemileri ve kıyılarda gezinen Yunan gemileri Rumlara silah taşıyordu¹⁸¹. Yapılan aramalarda Rumların evlerinde, bahçelerinde saklanmış bombalar, dinamitler ele geçiriliyordu¹⁸². Yukarıda belirttiğimiz üzere bu şekilde silahlan Rumlar Ayvalık'a bağlı Yunda (Cunda) adasında isyan çıkarmışlar, askerlere saldırmışlardı. Burada olduğu gibi İzmir ve Muğla sahillerinde de eşkıyalarla birlik olan Rumlar Osmanlı askerlerine saldırıyorlardı¹⁸³.

Bundan başka Rumlar, Osmanlı Devletinin 1914 Ağustosta seferberlik ilan ederek gayrimüslimlerin de silah altına alınmasıyla¹⁸⁴ yoğun bir şekilde askerden kaçmaya başlamışlardı¹⁸⁵. Yunan sefaretleri ve konsolosları dağıttıkları sahte

Casusluğu sabit olan Yunan tebaasından Dimitri veled-i Yorgi Liyanopulos'un dahile sevkini uygun görüldüğü" şeklinde Dahiliye Nezaretinin tahrirati 29 N 1335 (19/07/1917) BOA. DH EUM. ECB,12/38

¹⁸¹ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Haziran 1332 (02/07/1916); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 14/63, Lef. 3

¹⁸² Dördüncü Kolordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaleti Celilesine Mürur 8 Mart 1331 (21/03/1915) tarihli tahriratın sureti. BOA. DH.EUM. 3. ŞB, 4/42, Lef. 2

¹⁸³ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 Kanun-u Sani 1330 (11/02/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 5/39

Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Mayıs 1332 (01/06/1916); BOA.DH.EUM. 3. ŞB, 13/94

¹⁸⁴ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Temmuz 1330 (06/08/1914); BOA. DH.SYS, 123-1/1-3, Lef. ?

¹⁸⁵ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 13 Ağustos 1330 (26/08/1914); BOA. DH. EUM. KLU, 1/28, Lef. 2

vesikalarla Rumların askerden kaçmalarına yardım ediyorlardı.¹⁸⁶ 1917 yılında Yunanistanda da İtilaf devletleri safında yer aldıktan sonra ülkedeki Yunanlıların işlerini yürüten İspanya Sefareti de sahte vesikalarla Rumları askerden kaçırmaya çalışıyordu¹⁸⁷. Aynı şekilde kilise ve muhtarlar da düzenledikleri sahte vesikalarla ya askere alım işlerini yavaşlatmaya ya da Rumları askerden kurtarmaya çalışıyorlardı¹⁸⁸. Mesela düzenledikleri sahte ilmühaberlerle askerden kaçan Rum gençlerini umumi göç sırasında Yunanistan'a gitmiş gibi gösteriyorlardı¹⁸⁹. Askerden kaçmak Rum ahali arasında oldukça yaygın bir durumdu çünkü Rum köylüleri de asker kaçaklarını saklıyorlardı¹⁹⁰.

Firariler Ege ve Akdeniz sahillerden kayıklarla adalara veya Yunanistan'a kaçıyorlardı¹⁹¹. Aydın Vilayetinin hazırladığı cetvelde seferberliğin başından 1916 Haziranına kadar yakalanan gayrimüslim asker firari sayısı 12,552, yurt içinde olup da yakalanamayanların sayısı 3,158, yurt dışına kaçanların sayısı ise 4,868 olarak tespit edilmişti¹⁹². Bu rakamlar da Rumların yoğun bir şekilde askerden kaçtıklarını ve firarilerin de büyük kısmının adalara ve Yunanistan'a kaçtıklarını ortaya koymaktadır. Karesi, Menteşe ve Antalya sahillerini göz önüne aldığımızda askerlik nedeniyle Anadolu'dan kaçan Rum sayısının 4868'den daha fazla olacağı açıktır.

¹⁸⁶ Dahiliye Nezaretinden Hariciye ve İstanbul Polis Müdüriyetine gönderilen tahrirat, 11 Ağustos 1330 (24/08/1914); BOA. DH.İD, 63/44, Lef. 5/1

Polis Müdüriyeti Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Kanun-u Evvel 1330 (16/12/1914); BOA. DH. EUM. 3.ŞB. 3/9, Lef. 1, 4

Polis Müdüriyeti Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Kanun-u Evvel 1332(23/12/1916); BOA. DH.EUM.ECB, 7/57, Lef. 3

Sadaret'in yazısı, 10 Teşrin-i Evvel 1330 (23/10/1914), BOA. A.AMD, 1244/63

Dersaadet Jandarma Alayı Kumandanlığının yazısı, BOA. DH. SYS, 123-1/1-10, Lef. 65

¹⁸⁷ İstanbul Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 17 Eylül 1333 (1917);

BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 52/33, Lef. 16

¹⁸⁸ Canik Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 20-21 Kanun-u Sani 1331 (02-03/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 12/9, Lef. 3

¹⁸⁹ Heyet-i Teftişîye'den Huzur-ı Ali-i Nezaretpenahiye gönderilen tahrirat, 4 Teşrin-i Evvel 1330 (17/10/1914); BOA. DH. EUM. KLU, 3/40, Lef. 2

¹⁹⁰ Hariciye Nezaretinin yazısı, 22 Haziran 1331 (05/07/1915); BOA. HR.H, 694/32, Lef. 2

¹⁹¹ İstanbul Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 23 Eylül 1330 (06/10/1914); BOA.DH. EUM. KLU, 3/9, Lef.2

Urla Emniyet Müfettişliğinin 26 Kanun-u Evvel 1331 (08/01/1916) tarihli şifreli telgrafı, BOA.DH.EUM3. ŞB, 11/15, Lef. 3

Bodrum Kaymakamının 1 Mart 1332 (14/03/1916) tarihli raporu, BOA. DH. EUM. KLH, 2/21, Lef. 5

Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Kanun-u Evvel 1332 (09/01/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 18/42

¹⁹² BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 9/8

Sahillerden kayık sandallara binerek kaçıma çalışan Rum asker firarileri kendilerini takip eden Osmanlı askerleriyle çarpışmaktan da geri durmuyorlar¹⁹³ sahillerde sıkı askeri tedbirler alındığı için ölüm pahasına adalara kaçmak için çabalyorlardı. Askerlerin dur ihtarlarına uymadıkları zaman açılan ateşte ölenler oluyordu. Karesi Mutasarrıfının 14 Haziran 1916 tarihli yazısında Ayvalıktan Midilliye firar etmeye çalışan Rumlardan yedisinin Sarımsak mevkiinde açılan ateşte öldüğünü, dördünün canlı ele geçirildiğini, Kostı ve İstilo isimindeki iki biraderin denize atlayarak Çilek adasında kendilerini bekleyen filikaya bindiklerini bildirmişti¹⁹⁴.

Trakya'daki Rum asker firarileri de Bulgaristan'a¹⁹⁵, Karadeniz'dekiler ise sahile yanaşan Rus gemilerine binerek kaçıyorlardı¹⁹⁶. Karadeniz sahillerindeki kaçışlara örnek olarak verebileceğimiz Samsun Mutasarrıfının 1 Ağustos 1915 tarihli telgrafında ilginç bir olay anlatılır: Sahilde elinde Fransız veya Rus olduğu tam anlaşılamayan bayrakla denize atlayan askeri efrattan bir Rum Rus gambotuna binmeye çalışmış fakat başarılı olamayınca geri sahile dönmek zorunda kalmıştı. Geri döndüğünde de zabıtarlarca yakalanmıştı¹⁹⁷.

Kaçışların önlenmesi için sınır boylarında ve sahillerde sıkı önlemler alınıyor; iskelelerde yolcular ve gemilerdeki tayfalar kontrol ediliyordu¹⁹⁸. Askerden kurtulmak için sahte ecnebi pasaportu alanlar¹⁹⁹, asker kaçaklarına yardım edenler

¹⁹³ Rahmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 5 Mayıs 1332 (18/05/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 13/71

¹⁹⁴ Karesi Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Haziran 1332 (14/06/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 25/58-B

¹⁹⁵ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 4 Teşrin-i Evvel 1331 (13/11/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 9/36

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 26 Mayıs 1332 (08/06/1916); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 26/34, Lef. 2

¹⁹⁶ Kastamonu Valisi Atıf Bey Dahiliye Nezaretine gönderdiği 28 Temmuz 1332 (10/08/1916) tarihli tahriratında, Çarşamba Kazası sahilinden 40 nefer Rum firarisinin Rus torpidosu tarafından alındığını bildiriyordu. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 27/25, Lef. 2

¹⁹⁷ Samsun Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği 19 Temmuz 1331 (01/08/1915) tarihli telgrafi, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 15/45

¹⁹⁸ Harici Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Mart 1332(12/04/1916); BOA. DH.EUM. 3. ŞB. 13/56, Lef. 5

Polis Müdüriyeti Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Nisan 1332 (10/05/1916); BOA. DH.EUM. 3. ŞB. 13/56, Lef. 1

¹⁹⁹ Dahiliye Nezaretinin yazısı, 29 Ağustos 1333 (29/08/1917); BOA. DH.MB.HPS. M, 30/59
Dahiliye Nezaretinin 19 Ağustos 1333 (1917) tarihli tamiminde, hizmeti askeriyeden kurtulmak maksadıyla sahte pasaport istimaliyle kendilerini ecnebi tabiyetinde gösterenlere ceza kanununun 115. maddesinin 13 Ağustos 1330 (26/08/1914) tarihli zeylince bir aydan üç seneye kadar hapis ve 5'ten 100 Osmanlı altınına kadar para cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. BOA. DH. EUM. ECB. 12/54, Lef. 1

ve Rumlara firar etmeleri yönünde telkinde bulunanlar cezalandırılıyor²⁰⁰, yakalanan firariler de idamla cezalandırılıyorlardı²⁰¹. Hatta Ayvalık gibi askerden firarların en yoğun olduğu yerlerde askerden kaçanların ailelerinin tevkif edileceği ilanıyla firarların önü alınmaya çalışılıyordu²⁰². Fakat bunların hiç birisi Rumların askerden kaçmasını önlemeye yetmiyordu.

I.Dünya savaşı boyunca Rumlar tarafından gerçekleştirilen bir diğer yıkıcı faaliyet de şekavet olaylarıydı. Osmanlı Devletinin savaşa girmesiyle birlikte Anadolu'nun her tarafında kurulan Rum çeteleri Balkan Savaşında olduğu gibi yine Müslüman ahaliye saldırmaya başlamışlardı. Dahiliye Nazırı Talat Paşa 18 Kasım 1917'de Edirne, Ankara, Sivas, Kastamonu Vilayetleriyle Bolu, Canik, Menteşe, Teke, ve Karesi Mutasarrıflıklarına gönderdiği şifrede, harb-i hâzır esnasında Rum çetelerinin Müslüman ahaliye karşı giriştikleri cinayetler konusunda düzenlenmiş zabıt ve raporların bir sureti ile olay mahallerinin krokisinin ve yaralananların fotoğraflarının gönderilmesini istemişti²⁰³. İşte bu telgrafın gönderildiği yerler genel olarak Rum şekavetinin yaşandığı bölgeleri gösteriyordu. Buralar içerisinde de şekavetinin en yoğun yaşandığı bölgeler ise Trakya, İstanbul çevresi ve Karadeniz sahilleriydi.

Balkan Savaşında Trakya da yaptıkları katliamlardan sonra Trakya Rumları I.Dünya Savaşın başlamasıyla birlikte bir kez daha çeteler kurarak, İslam ahaliye ve Osmanlı askerlerine saldırmaya başlamışlardı²⁰⁴. Edirne'den Çatalca'ya kadar olan alanda etkili olan silahlı Rum çeteleri köyleri basıyorlar, köylülerin yiyeceklerini gasp ediyorlar ve insanları öldürüyorlardı. Çatalca Mutasarrıflığının 10 Mayıs 1915 tarihli tahriratında, Çatalca'da Yorgi oğlu Ligor ve 58 eşkiya tarafından kurulan çetenin Yaylacıkgören köyüne saldırdıkları, kadınları darp ettikleri ve birini öldürdükleri, bir değirmeni basarak cebren unları aldıkları ve dağlarda gezerek katl,

²⁰⁰ Bolu Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Ağustos 1330 (21/08/1914);BOA. DH.EUM. 3. ŞB. 1/27, Lef. 1

²⁰¹ İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 28 Kanun-u Sani 1330 (10/02/1915); BOA. DH.EUM. 3. ŞB. 28/9

²⁰² Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Mart 1331 (14/03/1915); BOA. DH.EUM. 3. ŞB.12/51, Lef. 2, 4

²⁰³ Dahiliye Nezaretinin 18 Teşrin-i Sani 1333 (18/11/1917) tarihli telgrafı, BOA. DH. ŞFR, 81/172

²⁰⁴ 21 Şubat 78. Alayın 2. taburunun 4. Bölüğü onbaşlarından Abdurrahman oğlu Ahmet'in Kadıköy yakınlarında bir hendek içinde cesedinin bulunduğunu ve yapılan tahkikatta bu köy ahalişi iki Rum tarafından öldürüldüğünün anlaşıldığını bildirmişti Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Şubat 1330 (04/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/20

cerh yağma ve gasp yaptıkları için yakalandıkları ve divan-ı harbe verildikleri bildirilmişti²⁰⁵.

Kırkkilise Sancağında (Kırklareli) ise özellikle Balkan Savaşında yaptıklarından dolayı haklarındaki kanuni takibattan kurtulmak için Bulgaristan'a kaçmış olan Rumlar büyük şekavet olayları gerçekleştiriyorlardı. Sınırı geçerek Demirköy, Vize ve Pınarhisar'a gelen eşkıyalar, Müslüman köylerine saldırdıktan, ahali ve askerleri katlettikten sonra tekrar Bulgaristan'a kaçıyorlardı²⁰⁶. Hatta öyle ki bu eşkıyalar Edirne Valisi Adil Bey'e saldıracak kadar ileri gitmişler ve valinin oğlunu öldürmüşlerdi²⁰⁷. Dahiliye Nezaretinin hazırladığı 2 Aralık 1917 tarihli "Harb-i Hâzır Esnasında Rum Çetelerinin Edirne Vilayetinde Ahali-i İslamiyyeye Karşı İcra Eylediği Mezalimi Hulasaten Muhtevî Cetvel'de" belirtildiği üzere; 5 Eylül 1915 tarihinde Kırklareli Demirköy Temvoda Bayırında meydana gelen saldırıda Adil Bey, Demirköy Kaymakamı ve oğluyla birlikte otomobille Demirköy'e giderken eşkıyaların pususuna uğramış ve otomobilin şoförü ile valinin oğlu yaralanmıştı. Valinin oğlu daha sonra aldığı yaranın tesiriyle vefat etmişti²⁰⁸.

Kırklareli'deki Rum şekaveti 1917 yılına gelindiğinde daha da şiddetlenmişti²⁰⁹. Jandarma kuvvetinin yetersiz olmasından dolayı Demirköy, Vize ve Pınarhisar asker firarilerinin toplandıkları merkezler haline gelmişti²¹⁰. Amele taburlarından firar edenler de bu çevrede çeteler kuruyorlar veya Bulgaristan'dan gelip giden çetelere katılıyorlardı²¹¹. Çeteler Müslüman köylere saldırıyorlar, askerleri öldürüyorlardı²¹². Rum ahalinin de eşkıyalara destek olmaları nedeniyle

²⁰⁵ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Nisan 1331 (10/05/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 5/34

²⁰⁶ Edirne Vilayetinin hazırladığı Demirköy ve Vize'de faaliyette bulunan çetelerin listesi, 4 Temmuz 1333 (04/07/1917); Lef. 21-22

²⁰⁷ Kırkkilise Jandarma Tabur Kumandanlığının Müzekkeresi Suretidir, 2 Haziran 1333 (02/06/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/55, Lef. 23-25

²⁰⁸ Arşiv Belgelerine göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi II, s. 12-17

²⁰⁹ A.g.e, 12-17

²¹⁰ Edirne Valisi Zekeriya Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Haziran 1333 (27/06/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/55, Lef. 32

²¹¹ Edirne Vilayeti Jandarma Alay Kumandanlığı raporu, 8/10/1333 (08/12/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 23/17, Lef. 4

Osmanlı Bulgar Hudut Müfettişi Kaymakamından Harbiye Nezaretine gönderilen 25 Eylül 1333 (25/09/1917) tarihli tahrirat, BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/55, Lef. 14

²¹² Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 25 Temmuz 1333 (25/07/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/55, Lef. 28

Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 14 Haziran 1333 (14/06/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/55, Lef. 35/1

eşkıyaları yakalamak mümkün olamıyordu. Bundan dolayı Kırkkilise Jandarma Tabur Kumandanı gönderdiği 2 Haziran 1917 tarihli yazısında, şekavetin önünün alınabilmesi için bu çevredeki Rum ahalinin buradan uzaklaştırılması gerektiğini bildirmişti²¹³.

İtilaf Devletleri saldırısına uğrayan Başkent İstanbul'da da Rumlar bir takım gizli tertibatlar içerine girmişlerdi. Devlete sadık muhbirlerden İstanbul'da Rumların ihtilal hazırlığı içerisinde oldukları istihbaratları alınıyordu²¹⁴. Osmanlı Devleti savaşa girmeden önce alınan bu istihbarattan sonra Köstence Başşehbenderi de Hariciye Nezaretine gönderdiği 11 Mart 1915 tarihli yazısında, Köstence'de Ermeni ve Rumlar arasında İstanbul'da yakında ihtilal olacağını konuşulduğunu haber veriyordu²¹⁵. İstanbul Polis Müdüriyetinin yapmış olduğu tahkikatta, bazı Rumların düzenli olarak bazen bir evde bazen de bir apartmanda toplandıklarının anlaşılması da Rumların bu yönde bir faaliyet içerisinde olduklarını gösteriyordu²¹⁶.

Bundan başka her yerde olduğu gibi İstanbul'da da Rumlar kurdukları çetelerle asayiş bozmaya çalışıyorlardı. Askerden kaçanlar İstanbul Boğazı çevresi ve Beykoz gibi belli yerlerde toplanıyorlar, ahaliye saldırıyorlardı²¹⁷. Şehirde şekavetin yoğun olduğu yer boğaz girişindeki Şile idi. Burada da büyük oranda asker kaçaklarının kurduğu çeteler Üsküdar ve Kartal çevresi ile İzmit dolaylarında şekavet yapıyorlardı²¹⁸. Şile Kaymakamı 1. Kolordu 50. Fırka Kumandanlığına gönderdiği 11 Mayıs 1916 tarihli yazısında Anadolu'daki Rumların Megali İdeacı

²¹³ Kırkkilise Jandarma Tabur Kumandanlığının Müzekkeresi Suretidir, 2 Haziran 1333 (02/06/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/55, Lef. 23-25

²¹⁴ İstanbul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Eylül 1330 (21/09/1914); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 4/40, Lef. 5 ?

²¹⁵ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 4 Mart 1331 (17/03/1915); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 4/40, Lef. 2

²¹⁶ Dahiliye Nazırı Talat Bey'den İstanbul Polis Müdüriyeti Umumisine gönderilen tezkire, 24 Eylül 1333 (24/09/1917); BOA. DH.EUM.3. ŞB, 16/73, Lef. 5/1

²¹⁷ İstanbul Vilayetinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratta, Beykoz ve Arnavutköy'de asker firarisi Rumların silahlı dolaştıkları ve kendilerini takip eden jandarmalara karşı silahla karşı koydukları bildirilmekteydi. 12 Nisan 1331 (25/04/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 5/15
İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 26 Nisan 1332 (09/05/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 13/55

²¹⁸ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda, asker firarisi şaki 20 kişinin yakalanarak Şile Divan-ı Harbine sevk edildiği bildirilmişti. 13 Temmuz 1333 (13/07/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 17/20

1333 Teşrin-i Evvel mahına mahsus evrak-ı askeriye istatistik cetvelinde, Şile'de toplam 148 asker firarisi yakalandığı belirtilmiştir. 23 Temmuz 1333 (23/07/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 26/3, Lef. 4

olması gibi Şile Rumlarının da bu düşünceye sahip olduklarını bundan dolayı da sahilde kalmalarının sakıncalı olacağını bildiriyordu²¹⁹.

Şiledeki şekavet olayları 1917'ye gelindiğinde daha da artmıştı²²⁰. Şile Yeniköy Rumları Gebze'ye kadar olan alanda köyleri basıyor, yol kesiyor, çiftlikleri basıp gasp ve yağma yapıyor ve ahaliyi vahşi bir şekilde katlediyorlardı. Gebze Jandarma Kumandanlığından gönderilen raporlarda, baskına uğrayan bir çok köy ve çiftlikte Müslüman ahalinin öldürüldüğünü, hendeklerde çalılıklarda yol kenarlarında cesetlere rastlandığını ve Rum çetelerinin bastıkları çiftliklerde kadınlara varıncaya insanları asarak öldürdüklerini haber veriyordu²²¹.

Ayrıca asker firarilerinden oluşan bu çeteler Osmanlı zabıta güçlerini korkutarak kendilerini takip etmekten vazgeçmelerini sağlamak amacıyla özellikle askerleri katlediyorlardı. 19 Eylül 1917'de Gebze'nin Demirciler köyünü basan, kahvede oturan ahalinin üzerine ateş açan ve bu kişilerin ellerini bağlayarak paralarını gasp eden 50 şaki köydeki evleri yağmalamıştı. Şakilerin yaralayarak üzerindeki bütün parasını aldıkları müderris Şerif Efendiye söyledikleri şu sözler, asker firarisi olduklarını ve müfrezelerin kendilerini takip etmemesi için özellikle asker katlettiklerini ortaya koymaktaydı: *Bizi kandırdılar bedel namıyla elimizden paralarımızı aldılar, sonra asker yaptılar. Askere gittik aç ve çıplak bıraktılar. Oradan kaçtık Kimseye bir şey yapmıyoruz bizi şiddetle takibe başladılar. Dil iskelesi civarında iki jandarmanın başını kopardık. Hükümet bizi takip ettikçe biz her gün böyle bir köy basacağız. Başımıza bütün bunları getirenler Almanlardır. Bunu böyle biliniz. Köylülerden her kim bizi hükümete ihbar ederse onun evini barkını*

²¹⁹ Şile Kaymakamlığından 1. Kolordu 50. Fırka Kumandanlığına yazılan 28 Nisan 1332 (11/05/1916) tarihli ve 59 numaralı tahrirat sureti. BOA. DH. EUM. 3.ŞB, 14/43, Lef. 3

²²⁰ 24 Haziran 1917'de silahlı 8 Rum Recep oğlu Ali'yi Şile'nin Vakıflar mevkiinde yaralamışlardı. İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 20 Temmuz 1333 (20/07/1917); BOA. DH. EUM. 6 ŞB, 17/25

8 Haziran 1917'de Ağva'da 10-15 silahlı eşkıya Emin ve Hasan Ağaların hanelerini basmışlar mallarını gasp etmişlerdi. İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 20 Temmuz 1333 (20/07/1917); BOA. DH. EUM. 6 ŞB, 17/12

Gekbuza, Şile, Ağva, Kartal civarındaki şekavet olaylarını anlatan Jandarma raporlarıyla İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratlar için bkz; BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/8

²²¹ Gekbuza Jandarma Kumandanlığının 28 Ağustos 1333 (28/08/1917) tarihli raporu, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 50/37, Lef. 11

*söndürüyoruz. Biz Deli Yani çetesiyle Kriyako çetesiyiz. Yarın gelecek olan hükümet memurlarına böylece haber verirsiniz*²²².

Bundan başka 18 Ağustos 1917’de Şile Yeniköy’den gelerek Gekbuza’nın (Gebze) Tavşanlı Köyü civarında iki çiftlik bastıktan sonra Hasan Ağa isminde birinin çiftliğine giren asker elbiseli çetenin reisi çiftlik sahibine; “*sen burada eşkiyalar var diye haber vermişsin, bizim hükümetten korkumuz yoktur, hükümet kendisini muhafaza etsin*” demişti²²³. Jandarma kumandanlığının tahkikat raporlarından aktardığımız bu iki beyanat cephelerde alınan yenilgiler dolayısıyla devletin oldukça güç duruma düşmesinin Rumları nasıl cesaretlendirdiğini göstermektedir. Yapılan takiplerde ve çetelerle Osmanlı zabıta güçlerinin girdiği çarpışmalarda şakiler ölü veya sağ ele geçiriliyor²²⁴ olsa da genel olarak Mülkiye Müfettişi Hilmi Beyin de belirttiği üzere, hem Şile hem de Gebze taraflarında yürütülen takipler şekaveti bastırmaya yeterli olamamıştı²²⁵. Bundan dolayı da bu çevredeki şekavet olayları savaşın sonuna kadar devam etmişti²²⁶

Son olarak Anadolu’da Rumların en yoğun oldukları Karadeniz bölgesine baktığımızda buradaki durumun da Anadolu’nun batısından hiç farklı olmadığı görülmektedir. Karadeniz’de bir Pontus devleti kurmak isteyen ve bu düşünce doğrultusunda 20. yy’ın başlarından itibaren kurdukları derneklerle teşkilatlanan, gizli örgütlerle köylere varıncaya kadar silahlanan Rumlar, I. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Müslüman ahali ve devlet aleyhine faaliyetlere başlamışlardı²²⁷. Hopa’dan Şileye kadar tüm Karadeniz sahilinin Ruslar tarafından ablukaya alınmış

²²² Gekbuza Jandarma Kumandanlığının 23 Eylül 1333 (23/09/1917) tarihli raporu. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 50/37, Lef. 13.

²²³ Gekbuza Jandarma Kumandanlığının Rum çetelerinin bu çevredeki şekavetlerini anlattığı raporu, 19 Ağustos 1333 (19/08/1917); BOA. DH. EUM.3.ŞB, 23/2

²²⁴ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Kanun-u Evvel 1333 (26/12/1917) tarihli tahrirat. BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/23

²²⁵ Heyet-i Teftişîye Müdüriyeti Umumiyesinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 14 Teşrin-i Sani 1333 (14/11/ 1917); BOA. DH. EUM. 28/54, Lef. 2

²²⁶ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Mart 1334 (1918); BOA. DH.EUM.6. ŞB, 33/53

Emniyeti Umumiye Müdüriyeti 3. Şube Müdürlüğünün Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat, 23 Eylül 1334 (1918); BOA. DH. EUM. SSM, 31/27, Lef. 2

Gekbuza Jandarma Kumandanlığının Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat, 2/12/1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 28/57

²²⁷ Trabzon Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Mart 1330 (12/04/1914) tarihli yazıda daha I. Dünya Savaşı çıkmadan önce Lazistanda şekavetin arttığı ve inzibatın akim kaldığı bildiriliyordu. BOA. DH. EUM. EMN, 69/12, Lef. 2

olmasından dolayı Rumların ilk faaliyeti Ruslara casusluk yapmak olmuştur. Rum kayıkları sahillerdeki Osmanlı askeri gücü hakkında Rus savaş gemilerine bilgi veriyorlardı. Ayrıca Ruslar da sahillere çıkardıkları Rumlara casusluk yaptırıyorlardı²²⁸.

Bundan daha tehlikelisi Pontusçu Rumların bölgenin asayiş ve inzibatını bozarak devleti zaafa düşürmek ve Müslüman ahaliyi sindirmek için çeteler kurarak İslam ahaliye saldırıyor olmasıydı. Balkan Harbi zamanında başlayan bu başkaldırı hareketleri bu dönemde iyice artmıştı. Stefanos Yerasimos'un da belirttiği üzere, Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı öncesi seferberlik ilan etmesiyle Rumlar yoğun bir şekilde askerden firar etmeye başlamışlardı. Rum ahali, eşraf ve din adamları da firarilere büyük destek vermekte onları saklamakta, iaşelerini temin etmekteydiler. Yerasimos, Pontus hayallerinin merkezi olan Samsun'da Metropolit Germanos ile eşraftan Dimitrios Haralambidis Efendinin asker kaçaklarına büyük destek verdiklerini belirtmektedir²²⁹.

Silahlı ve silahsız bir şekilde kitleler halinde askerden kaçanlar özellikle Samsun ve çevresinde belli bölgelerde toplanıyorlardı²³⁰. Samsun'u kurulacak Pontus devletinin başkenti olarak tasarlayan Rumlar, bu çevrede büyük bir ayaklanma başlatmak için uğraşıyorlardı. Yerasimos Pontus Meselesini ele aldığı makalesinde, Rumlar kendilerine saldıran Müslümanlardan intikam almak üzere harekete geçmişlerdir dese de aslında bu saldırıların gerçek amacının *Türkleri şiddete kıskırtmak olduğunu* bunun da Osmanlı devletindeki devrimciler tarafından

²²⁸ Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği 29 Mayıs 1332 (11/06/1916) tarihli telgrafta belirtildiği üzere; Rusya tarafından Giresun'a gönderilen Osmanlı tebaasından iki Rum yakalanmıştı. Bu kişiler sorgularında Osmanlının askeri mühimmat,erzak ve denizaltıları hakkında malumat almak için Rus kumandanı tarafından gönderildiklerini kabul etmişlerdi. Ayrıca bu iki casus Giresun meclisi idare azasından Kaptan Yordan'ın evinden çıkarken görülmüşler ve Rusya'ya kaçarken yakalanmışlardır. Yakalanırken ellerindeki evrakları ve parayı denize atmışlardır. Vali, metropolitin de casusluk yaptığını yalnız elde delil olmadığı için bir şey yapılamadığını bildirmektedir. BOA.DH.EUM.5 ŞB, 25/51, lef.5

Pontus Meselesi, s. 65

²²⁹ S. Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar-Kafkasya ve Ortadoğu, İstanbul, İletişim yay., 1994, s. 358

²³⁰ Dahiliye Nezaretinden Sivas Vilayetine gönderilen 1 Mart 1332 (14/03/1916) tarihli şifrede, Samsun ve Çarşamba arasında silahlı 200 Rum asker firarisi olduğu ve bunların yakalanması için 200 kişilik bir kuvvete ihtiyaç olduğunun Canik Mutasarrıflığından bildirildiği belirtilerek mutasarrıfın istediği kuvvetin gönderilmesi istenmekteydi. BOA. DH. ŞFR, 62/7

sıklıkla kullanılan bir yöntem olduğunu belirterek²³¹ Karadeniz bölgesinde yaşanan olayların sebebini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Rusların 1916 yılında Trabzon'u işgal etmesiyle Karadeniz'deki Pontus faaliyetleri daha da artmıştı. İşgal altındaki Trabzon'un batısında kalan Tirebolu ile Sinop arasında yaşayan Rumlar Rus işgalinin yaşadıkları yerlere kadar yayılmasını sağlamaya çalışıyorlardı²³². Gayesi Sinop'a kadar olan alanı işgal etmek olan Rusya da Rumlarla işbirliği yapıyor ve Rumların çıkaracakları ayaklanmayı örgütleyordu. Bafra ve çevresinde çok büyük katliamlar gerçekleştiren Batı Pontus Lideri Vasil Usta 1916 Haziranında gizlice Trabzon'a geçerek Rus casus teşkilatının başındaki Albay Artatov'la görüşmüştü. Ruslar da verdikleri 2000 silahla birlikte Vasil Ustayı casusluk ve çete teşkilatı kurmak, ayaklanma başlatmak üzere torpido gemisiyle gizlice Samsun'a çıkarmışlardı. Rusların bu bölgeyi işgal etme vaadiyle Samsun'a geri dönen Vasil Usta hemen silahların finansmanını sağlayan Dimitrios Haralambidis ve Metropolitte birlikte geniş kapsamlı Rum çeteleri kurmaya başlamıştı. Yerasimos, Vasil Usta'nın anılarında, Sivasa kadar gidip Niksar Tokat Reşadiye havalisinde genel ayaklanma başlatmak üzere 10,000 kadar gönüllü topladığını belirttiğini söylemektedir. Bu denli büyük bir çeteler kuran Rumlar Müslüman ahaliye karşı çok büyük katliamlar yapmaktaydılar. İşin ilginç tarafı çetelerin Müslüman ahaliye saldırmaları karşısında Müslümanlar kendilerini korumak için çetelere karşı koymaya başlayınca Rumların askerden kaçmasını ve çeteler kurmasını destekleyen Metropolit Germanos Karavengelis, Rus General Yudenic'i Rumların katledilmelerini önlemek üzere Samsun'u işgal etmeye çağıran bir mektup gönderecekti²³³.

Trakya ve Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Karadeniz'deki şekavet olayları 1917 yılına gelindiğinde oldukça yaygınlık kazanmıştı. Canik Mutasarrıfı Karadeniz'de faaliyette bulunan çeteleri tek tek tespit ederek Dahiliye Nezaretine

²³¹ Stefanos Yerasimos, a.g.m., s. 362

²³² Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifrede, Rum çetelerinin uzaklaştırılması ve livanın inzibatının temini için istenen kuvvetler hususunda ordu kumandanlığıyla yapılan muhaberatın cevabının beklendiği bildirilmiştir. 25 Temmuz 1332 (07/08/1916); BOA. DH.ŞFR, 66/163

²³³ S. Yerasimos, a.g.m., s. 361

Yerasimos'un verdiği bu bilgiler aynı şekilde hatta ayrıntılı bir şekilde Samsun'da tahkikat yapan Heyet-i Tahkikiye'nin hazırladığı 6 Kanun-u Evvel 1333 (06/12/1917) tarihli uzun ve tafsilatlı raporda da anlatılmaktadır. BOA. DH. EUM. KLH, 3/39-A, Lef. 2/1-2/13

gönderdiği 13 Ekim 1917 tarihli raporunda çetelerin; 15'inin Samsun Kazasında, 13'ünün Bafra'da, 15'nin Çarşamba'da, 6'sının Ünye ve Terme'de, 3'ünün Giresun'da ve bir tanesinin de Ordu'da olduğunu bildiriyordu. Yine raporda ifade edildiği üzere; çeteler 20-25 kişilik müfrezeler halinde geziyor olsalar da tamamının bir araya geldikleri de oluyordu. Bunlar köyleri basıyorlar yiyecek ve hayvanlara el koyuyorlar²³⁴, insanları evlere doldurup evleri ateşe veriyorlar, çocuklara kadınlara işkence ediyorlar²³⁵, postalara ve askerlere de saldırıyorlardı²³⁶.

Samsun ve çevresindeki Rum çetelerinin en aktif oldukları yer Bafra idi. Yunan milliyetçiliğinin çok kuvvetli olduğu kazada Rumlar II. Meşrutiyetten itibaren silahlanmaya başlamışlardı²³⁷. Umumi göç zamanında bile Bafranın Rum köylerine silah dağıtıldığı haberleri alınıyordu²³⁸. İşte bu şekilde silahlanan Yunan milliyetçisi Rumlar 1917 yılında Bafra Nebyan'da bir toplu katliam gerçekleştirmişlerdi. Bafra'nın Nebyan bölgesi Rum köylerinin yoğun ve bu Rumların da asi olduğu bir yerdi. Bu çevrede 17 Rum köyünde 8.612 Rum nüfus yaşıyordu. Seferberlik emri üzerine bu köylerden 1500 silahlı kişi dağlara çekilmiş ve Bafra'dan da askerden kaçanlar Nebyan'a gelerek bu Rumlara katılmışlardı²³⁹. İşte bu şakilerden 600'ü 15 Ekim 1917'de Bafra'ya iki saat mesafedeki Çaksur* köyünü basmışlardı. Köy ahalisi ve asker firarisi yakalamak üzere köyde bulunan bir jandarma çavuşu ile dört nefer asker sekiz saat eşkıyalara karşı koymuşlar fakat daha fazla dayanamamışlardı. Bomba atarak köye giren eşkıyalar ahaliyi teslim olmaya mecbur bırakmak için köyü

²³⁴ Canık Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen rapor, 13 Teşrin-i Evvel 1333 (13/10/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 24/31, Lef. 1-4

²³⁵ Samsun Heyet-i Tahkikiye Riyaseti imzalı rapor, 6 Kanun-u Evvel 1333 (06/12/1917); BOA. DH. EUM. KLH, 3/39-A, Lef. 2/1-2/13

²³⁶ Posta telgraf Telefon Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Ağustos 1333 (08/08/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 20/29, Lef. 2

Posta telgraf Telefon Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 17 Kanun-u Evvel 1333 (17/12/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/17, Lef. 2

²³⁷ Bafra II. Meşrutiyetten itibaren şekavetin yoğun olduğu bir yerdi. Dahiliye Nezaretinin 8 Ağustos 1909 tarihli yazısında Bafra'nın Rum köylerinin ekserinde silah olduğu ve güvenliğin sağlanması için Bafra'ya 150 kişilik efradı ihtiyatının istihdam olunduğu belirtilmişti. BOA. DH. MUİ. 26-1/33

²³⁸ Bafra'nın Hacı Yani Mahallesinden Arzuhalci Edhem Efendizade Abdülkerim bin Mahmut imzalı Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı. 1 Temmuz 1330 (14/07/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 87/36, Lef. 2

²³⁹ Pontus Meselesi, Yayına Haz. Dr. Yılmaz Kurt, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 68, 1995, s. 189

* Pontus Meselesi'nde bu köyün ismi Çağşur olarak geçmektedir. Yalnız belgelerde Çaksur bazen de Çağşur ve Çansur olarak geçmektedir. Belgelerde en çok Çaksur olarak yazıldığı için burada da bu şekilde ifade edilmiştir.

ateşe vermişler ve köye girdikten sonra da çavuş ve neferleri kurşuna dizmişlerdi. Bundan sonra eşkıyalar tam bir vahşetle erkek, kadın, çocuk, yaşlı demeden köylüleri silahlarla ve bıçaklarla öldürmeye başlamışlardı. Kadınlara tecavüz etmişlerdi. Katliam sırasında ormana kaçmayı başarabilen birkaç köylünün havaya ateş açmaları ve bu sesleri duyan şakilerin askerlerin geldiği zannıyla kaçmaları neticesinde köy ahalisinin bir kısmı hayatta kalmayı başarabilmişti. Saldırıda 812 nüfus olan köy ahalisinin 412'si kurtulmayı başarabilmişti²⁴⁰. Ertesi gün köye ulaşabilen Osmanlı askerleri köyde insan cesetleri ile karşılaşmıştı. Hatta öyle ki askerler, kadın ve erkeklerin topluca katledildiği dereye memesi kesilerek ağzına verilmiş ve bir tarafında kız diğer tarafında da erkek çocuğu olan bir kadın cesediyle karşılaşmışlardı²⁴¹. Yapılan bu vahşette 300 kişi katledilmiş katliamdan canını kurtarabilenler civar köylere dağılmışlardı²⁴². Katliamı haber alan Koşaça köyü ahalisi de köylerini terk ederek kaçmış, ertesi günü müfrezelerin gelmesiyle canlarını kurtarabilmiş ve eşyalarını komşu köye nakletmişlerdi. Yalnız müfrezelerin Çaksur'a geri döndüğü gece eşkıyalar bu köyü de basarak evleri ve karakolu ateşe vermişlerdi²⁴³.

Katliam Bafra genelinde büyük bir endişe ve korkuya neden olmuştu. Hem ahaliyi yatıştırmak hem de eşkıyaları yakalamak üzere hemen olay mahalline var olan 200 mevcutlu askeri müfreme, bir top bir mitralyöze ilaveten 200 asker daha sevk edilerek takiplere başlanmıştı²⁴⁴. Bu kuvvetlerin de yetersiz olmasından dolayı Mutasarrıf Raşit Bey, Dahiliye Nezaretinden hem yeni kuvvetlerin sevk edilmesini

²⁴⁰ Canik Mutasarrıfı Raşit Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 19 Teşrin-i Evvel 1333 (19/10/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 14

Bafra Kazası Kaymakamlığının 18 Teşrin-i Evvel 1333 (18/10/1917) tarih ve 3471/598 numaralı müşterek rapor suretidir. BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 3

²⁴¹ Bafra Kaymakamlığının 25 Teşrin-i Evvel 1333 (25/10/1917) şifresidir. BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 6

²⁴² 3. Ordu Kumandanı Vehip Paşa'dan Başkumandanlık Vekaleti Celilesine Mürur 4475 numaralı şifredir, 23 Teşrin-i evvel 1333 (23/10/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 11

Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 Teşrin-i Sani 1333 (29/11/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/57-A, Lef. 1-2

Canik Sancağı Tahrirat Müdürünün hazırladığı isim isim tespit edilen ölü ve yaralı cetveli, 6 Teşrin-i Sani 1333 (06/11/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 5

Türkiye Büyük Millet Meclisi yayını olan Pontus Meselesi adlı kitapta ise bu vakada ölenlerin sayısının 367 olduğu belirtilmiştir. s. 189

²⁴³ Bafra Kaymakamlığının 25 Teşrin-i Evvel 1333 (25/10/1917) şifresidir. BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 6

²⁴⁴ Canik Mutasarrıfı Raşit Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 19 Teşrin-i Evvel 1333 (19/10/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 15

hem de muhacir ve mültecilerden güvenilir olanlara silah dağıtmasına izin verilmesini istemişti. Katliam ordusu harekete geçirmiş ve eşkıyayı takip etmek üzere Samsun ve havalisi kumandanı Mehmet Rıza görevlendirilmişti²⁴⁵. Katliamın üzerinden 9 gün geçmesine rağmen hala yapılan takibatlardan bir netice alınamaması üzerine Üçüncü Ordunun emriyle Amasya'ya gelen 1000 mevcutlu bir takip taburu da eşkıyayı takip etmek üzere Mehmet Rıza Beyin kumandasına verilmişti. Ayrıca Üçüncü Ordu, mutasarrıf Raşit Bey'e kendi kefaleti altında olmak kaydıyla sevke tabi efrat ve muhacir dışında 270 kişiyi silahlandırma izni vermişti²⁴⁶.

Bu katliam Karadeniz'deki Rum şekavetinin en bariz örneğiydi ve en yoğun Samsunda olmak üzere sahilten iç kesimlere Ankara Vilayetine kadar oldukça geniş bir alanda Rum çeteleri bu şekilde Müslümanlara saldırıyorlardı²⁴⁷.

Rus işgali altındaki Trabzon da ise yaşanan manzara bundan farklı değildi. 1916 yılında şehre giren Rus ordusunu Rum metropolit ve maiyetindeki 20 papazla çarın sağlığına Rus ordusunun kesin zaferine ve Hıristiyanların Türk boyunduruğundan kurtarılmasına dualar ederek sevinç çığlıkları içinde karşılayan Rumlar ve Ermeniler Müslüman ahaliye çok büyük baskı uyguluyorlardı²⁴⁸. Rusların görmezden gelmesi karşısında yaklaşık iki yıl süre işgal döneminde uygulanan baskılar mezalime dönüşmüştü. Ahmet Refik işgal dönemi olaylarını şu şekilde anlatmaktadır: *Rus istilasını esnasında Müslümanlar Rum ve Ermeni vatandaşlarının mezaliminden adeta dilhundu. Onların tecavüzleri, hakaretleri yanında Moskof istilasını bir nimetti. Rumlar ve Ermeniler tarafından kapıları tekmelenmemiş, çocukları öldürülmemiş bir Müslüman yoktu. Hiçbir İslam sokağına çıkamaz olmuştu. Bir sene evvelki vatandaşlar Ruslardan ziyade Moskof olmuşlardı*²⁴⁹.

Rus işgali Trabzon Müslüman ahalesinin çok büyük sorunlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştu. Halk açlık ve sefalet içinde kalmış ve büyük kısmı da

²⁴⁵ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 28 Teşrin-i Evvel 1333 (28/10/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 7

²⁴⁶ Canik Mutasarrıfı Raşit Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 24 Teşrin-i Evvel 1333 (24/10/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 27/10, Lef. 17

²⁴⁷ Ankara Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 11 Mayıs 1331 (24/05/1915); BOA. DH.EUM. 3. ŞB, 5/63

Ankara Valiliğinin seferberliğin başlamasından itibaren vilayet dahilinde Rum şekavetini anlattığı 2 Kanun-u Sani 1334 (1918) tarihli raporu, BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/48

²⁴⁸ Sebahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay. 1991, s.6-8

²⁴⁹ Ahmet Refik, **Kafkas Yollarında**, İstanbul 1919, s. 7

gördüğü baskı ve zulümlerden dolayı batıya doğru göç etmek zorunda kalmıştı. Şehirde halk ekmek bulamaz hale gelmişti²⁵⁰. Açlık ve sefalet içindeki Müslüman ahaliye bir de Rum ve Ermeni komiteleri saldırıyor, katlediyor, göç etmeye zorluyor, göç edenlerin de mallarına el koyuyorlardı. Bu durum Osmanlı ordularının 1918’de Trabzon’u geri almasına kadar devam etmişti²⁵¹.

B-) TEHCİRİN UYGULANMASI

1-)SEFERBERLİK İLANIYLA BİRLİKTE YAPILAN SAVAŞ HAZIRLIKLARI

I. Dünya Savaşının başlaması Balkan Savaşından itibaren Osmanlı Devletini her anlamda çok ciddi şekilde meşgul eden Rum sorununda yeni bir döneme girilmesine neden olmuştu. Yunanistan’a ve adalara göç edenleri çıkardığımızda yaklaşık 1,5 milyon nüfusla en kalabalık gayrimüslim grup olan Rumlar, sahip oldukları Yunan milliyetçiliği ve Balkan Savaşında yaptıklarıyla devlete sadık olmadıklarını, Osmanlı tebaası olarak yaşamak istemediklerini açıkça göstermişlerdi.

Balkan Savaşında yaşananlar devleti bu soruna karşı daha uyanık ve daha tedbirli olmaya zorunlu hale getirmişti. Çünkü bu defa çok büyük bir savaşın içine girilmişti ve şayet olumsuz bir durum yaşandığında kaybedilecek yer devletin asli unsuru olan Türklerin anayurdu yani Anadolu idi. Balkan Harbinde tüm Balkan topraklarının ve sahiller boyunca uzanan adaların elden çıkması hatta Bulgarların İstanbul’un yakınına Çatalca’ya kadar gelmiş olması artık sıranın Anadolu’ya geldiğini göstermişti.

1914’ün başlarından itibaren arkasına Avrupalı devletleri alan Yunanistan Ege adalarına yerleşmiş ve böylece Batı Anadolu sahilleri Yunanistan’la sınır olmuştu. Adaların Anadolu’nun ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Anadolu’nun güvenliği için vazgeçilmez bir konuma sahip olduklarını bunu da Avrupalı devletlerin takdir edeceğini umut ederek adalar meselesini büyük devletlere havale

²⁵⁰ Süleyman Beyoğlu, “Birinci Dünya Savaşında Trabzon”, **Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998 Bildirileri**, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., 1999, s. 479-488

²⁵¹ Sebahattin Özel, a.g.e., s. 9-16

Pontus Meselesi, s. 141

Sivas Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Nisan 1334 (1918) tarihli tahrirat, BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 35/34

eden İttihat ve Terakki, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devletinin kaygılarını hiçe sayarak adaların Yunanistan'a verilmesini kararlaştırmaları karşısında Anadolu'nun geleceği konusunda ciddi endişe ve kaygı duymaya başlamıştı. Bu karar aslında herkesçe malum olan Yunan Megali İdea düşüncesinin İngiltere ve Fransa tarafından desteklendiğinin açık bir göstergesiydi.

İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle adalara yerleşen Yunanistan bundan sonra adalarda yaptığı askeri hazırlıklarla ve Anadolu sahillerine sevkettiği Yunan ve Rum çeteleriyle Anadolu'yu tehdit etmeye başlamıştı. Yunanistan'ın bu yayılmacı tavrı İttihat ve Terakkinin adaların kaybedilmesinin Anadolu'nun paylaşılması anlamına geleceği endişesinde ne kadar da haklı olduğunu gösteriyordu. Şayet önlem alınmadığı takdirde Anadolu'ya bu kadar yaklaşmış olan Yunanistan bir bahane ile savaş açacak, kıyılara asker çıkaracak ve İngiltere ve Fransa gibi güçlü devletlerin desteğiyle emellerine kavuşacaktı.

Kaçınılmaz olarak görülen bu tehlike karşısında devleti yöneten kişilerin endişe duymamaları mümkün değildi. Şayet Ege sahillerinde yaşayan Rumlar tebaası oldukları devlete sadık olsalardı Yunan tehdidi bu kadar hayati bir konu olmayacaktı. Ama ne var ki milliyetçilik Rumlara Osmanlı tebaası olduklarını unutturmuştu ve onların geleceklerini Yunanistan'a bağlı hale getirmişti. Azınlıklardaki milliyetçilik duygusunun nelere mal olduğunu Balkanlardaki bütün toprakların kaybedilmesiyle yakından gören hükümetin Anadolu'daki Rumların bu durumuna sessiz kalması Anadolu'nun da kaybedilmesi anlamına gelecekti ki bu mümkün değildi. Hem ayrıca Anadolu'da yaşanan sorun sadece bu da değildi. Balkan Savaşından beri Batı Anadolu'da ve Trakya'da Rum ayaklanmaları meydana gelirken Rumlardan sonra ikinci büyük gayrimüslim grup olan Ermeniler de en başta Doğu Anadolu'da olmak üzere Anadolu'nun her tarafında ayaklanmalar çıkararak devlet otoritesini ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı²⁵². Devlet bir yandan içeride sayıları yaklaşık 3 milyonu bulan bu iki azınlığın milliyetçi ayaklanmalarıyla mücadele ederken bir yandan da dışarıdan gelecek saldırılara karşı Anadolu'yu

²⁵² Cezmi Eraslan, "Ermeni Komiteleri, Propagandaları ve Osmanlı Devletinin Aldığı Tedbirler", **Uluslar arası Türk- Ermeni İlişkileri Sempozyumu**, Ed:Mehmet Saray, Selçuk Erez, 24-25 Mayıs 2001, İstanbul Üniversitesi Yay, 2001, s. 77-105
Ş. Nezihi Aykut, "Arşiv Belgelerine Göre Ermenilerin Anadolu'da Yaptıkları katliamlar (1914-1922)", a.g.e., s. 191-216

korumaya çalışıyordu. Aslında her tarafta meydana gelen bu isyanlar Anadolu'nun belli bir sürece girdiğini ve bu sürecin Balkanların kaybedilmesine neden olan sürecin aynısını olduğunu gösteriyordu.

I. Dünya Savaşı başladığında Anadolu'da yaşanan manzara bu şekildeydi. Osmanlı Devletinin 1914'ün sonlarında savaşa dahil olması bu manzaranın daha da kötüleşmesine neden olmuştu. Savaşla birlikte ortaya çıkan otorite boşluğunu en iyi şekilde değerlendirmeyi planlayan gayrimüslimler çok zaman geçmeden Anadolu'ya saldıran İtilaf devletleriyle işbirliği yapmaya başladılar. Bu savaş daha öncekilere nazaran çok daha zor bir savaştı ve Osmanlı Devleti bu sefer İngiltere, Fransa ve Rusya gibi dünyanın en güçlü devletlerine karşı Anadolu'yu korumaya çalışıyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte Osmanlı devletinin bu süper güçlere çok fazla dayanamayacağını hesap eden ve devletin daha kısa bir zamanda yenilgiye uğramasını sağlamayı hedefleyen Ermeniler Doğu Anadolu'ya saldıran Ruslara, Rumlar da Ege ve Akdeniz sahillerine saldıran İngiltere ve Fransa'ya destek vermeye başladılar.

Hükümet savaş başladıktan sonra zararlı unsurları savaş bölgelerinden başka yerlere sevk etmek zorunda kalacaktı. Uygulanacak bu tehcir hiçbir tedbir ve önlemin işe yaramaması karşısında başvurmak zorunda kalınan en son çareydi. Çünkü seferberlik ilanından savaşa girildiği zamana kadar yürütülen savaş hazırlıkları içerisinde gayrimüslimlerin buldukları yerlerden çıkarılması düşünce olarak bile söz konusu olmamıştı. Savaşa hazırlık döneminde meydana gelen gelişmeler ve yapılan uygulamalar bunu açıkça göstermektedir.

İttihat ve Terakki hükümeti 2 Ağustos 1914'te seferberlik ilan ederek savaş hazırlıklarına başlamıştı. Bu kapsamda gayrimüslimlerin de askere alınarak amele taburlarına yerleştirilmelerinden başka ne sahil bölgelerinde yaşayan Rumlara ne de Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenilere yönelik herhangi bir uygulamaya gidilmemişti. Askerlik de zaten yeni bir uygulama olmayıp II. Meşrutiyetten beri gayrimüslimlere mecburi tutulmuştu²⁵³. Yalnız dikkat çeken en önemli uygulama bu kez gayrimüslimlerin yoğunluklu olarak amele taburlarında istihdam ediliyor olmasıydı. Balkan Harbinde cepheye sürülenlerin yoğun olarak karşı tarafa geçmesi

²⁵³ Ufuk Gülsoy, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, s. 129

gayrimüslimlerin cepheye sürülmesinin ne kadar da tehlikeli bir iş olduğunu göstermişti. Durumları göz önüne alındığında Ermeni ve Rumların askere hiç alınmamaları da söz konusu olamayacağından hükümet, bunların silahsız bir şekilde geri hizmetlerde kullanılmasının cepheye savaşı ordunun arkasının sağlama alınması için gerekli olacağını düşünmüştü.

Seferberliğin ilanı ile birlikte hemen amele taburlarının da teşkiline başlanmıştı. Çeşitli isimler altında Osmanlı askeri teşkilatında zaten var olan bu yapıya bu sefer mümkün mertebe gayrimüslimlerin alınmasına karar verilmişti²⁵⁴. Amele taburlarında istihdam edilecek gayrimüslimler silahlı bir şekilde cepheye sevk edilmeleri mümkün görünmediğinden geri hizmetlerde istihdam edilecek; en başta ordunun lojistik faaliyetlerini yürütebilmesi için çok yetersiz olan şose yolların ve tren hatlarının yapım ve bakımında daha sonra zirai işlerde, madenlerde, inşaat işlerinde, fabrikalarda çalıştırılacaklardı²⁵⁵.

Çalışan erkek nüfusun cepheye sürülmüş olmasından dolayı bütün bu alanlarda büyük sıkıntı ve zorluklar yaşıyordu. Mesela en basitinden yolların inşaa ve bakımı meselesi hem ordunun hem de ülkenin en öncelikli sorunu idi. Sınırlı tren hatlarının yanında cephelere asker sevkıyatlarının yapılabilmesi, cephelerdeki askerlerin mühimmat ve erzak ihtiyaçlarının temin edilebilmesi için şose yollara büyük ihtiyaç duyulmaktaydı²⁵⁶. Bunun yanında en hayati ikinci konu ise ziraat meselesiydi. Erkek nüfus askere alındığı için geride ekim yapacak, tarlalardaki ürünleri toplayacak kimse kalmamıştı. Çocuk kadın ve yaşlılarla bu işlerin yapılması mümkün olmadığı için tarımsal üretimde büyük bir düşüş yaşıyordu²⁵⁷. Bundan dolayı savaşın ilerleyen zamanlarında açlık ve sefalet çok büyük boyutlara ulaşacak ki açlık nedeniyle ölümler olacak ekme bulamayan insanlar ölmek için ot yemek zorunda kalacaklardı. Hal böyle olunca da kendilerinden cephelerde faydalanılması mümkün olmayan gayrimüslimlerin ziraat işlerinde çalıştırılması bir zorunluluk

²⁵⁴ Zekeriya Özdemir, **I. Dünya Savaşında Amele Taburları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 1994, s. 31

²⁵⁵ Cengiz Mutlu, **Arşiv Belgelerine Göre Amele Taburları (1914-1918)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 38-80

²⁵⁶ Yol inşaa ve bakımı ile ziraat işlerinde görevlendirilen amele taburlarının faaliyetleri ile alakalı olarak bkz; BOA. DH. SYS, 123-8/14/1, 123-8/14-2.

²⁵⁷ Dahiliye Nezaretinden Başkumandanlık Vekaletine gönderilen tahrirat, 5 Haziran 1332 (18/06/1916); BOA. DH. İUM, 59-3/1-61, Lef. 1/1

olarak ortaya çıkmıştı²⁵⁸. Üstelik bu sadece gayrimüslimleri ilgilendiren bir durum da değildi. Ülkedeki sefalet ve açlığın büyük boyutlara ulaşması karşısında çok zor durumda kalan hükümet, askerlik yaşında olmayan 20 yaşına kadar olan gençlerle 45 yaşını geçmiş olan Müslüman erkeleri, Müslüman kadınları ve savaşta esir alınan itilaf devletleri askerleri ile itilaf devletleri tebaasından olanları da aynı gayrimüslimler gibi yol yapımında ve zirai işlerde istihdam edecekti²⁵⁹.

Seferberlik ilanından sonra yoğunluklu olarak İstanbul, Edirne, Tekirdağ, İzmir, Ankara'ya bakan I. Ordu, Halep, Şam'a bakan II. Ordu, Erzurum, Sivas, Elazığ'a bakan III. Ordu bölgelerinde kurulacak 90 amele taburu için 100.000 ve çeşitli amaçlarla hizmet gören birliklerle depo taburları için de 50.000 asker istihdam edilmişti. Her bir taburun 1200 kişiden oluşması tasarlanmıştı²⁶⁰. Savaşın ilerleyen zamanlarında ordu sayısında meydana gelen değişmeler gibi taburların miktarları da değişme gösteriyordu. Taburlar ordu komutanlıklarının yanında kolordulara, menzil müfettişliklerine müstahkem mevki komutanlıklarına ve askeri demiryolları ile limanlar müdüriyetlerine bağlıydılar²⁶¹.

Amele taburlarıyla alakalı bu kısa açıklamadan sonra taburlara yerleştirilenlerin milliyet oranlarına baktığımızda alınan karar gereği I., II. ve III. Ordu bölgelerinde kurulan amele taburlarına büyük oranda gayrimüslimler yerleştiriliyordu. Çok düzenli cetveller tutulmamış olsa da örneğin, 1915 Temmuz ve Ağustos aylarında I. Orduya ait Trakya'daki 1.Lüleburgaz amele taburunda, 1. ve 3. Çorlu amele taburunda, Pınarhisar amele kıtasında, Bolu amele taburunda, Makriköy'deki iki amele taburunda, Demirköy'deki iki amele müfrezesinde toplam 8747 Rum, 3377 Ermeni, 1873 Müslüman, 690 Yahudi bulunuyordu. Rum amele en fazla 2586 kişiyle 1.Lüleburgaz amele taburunda, ikinci olarak 2165 kişiyle Makriköy amele taburlarında ve üçüncü olarak da 1986 kişiyle 3. Çorlu amele

²⁵⁸ Dahiliye Nezaretinden İstanbul, Edirne, Konya, Hüdavendigâr Aydın Vilayetleriyle İzmit, Niğde, Karahisar-ı Sahib, Kala-i Sultaniye, Çatalca, Teke, Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 14 Teşrin-i Evvel 1331 (27/10/1915); BOA. DH. İUM, 59-1/1-63, Lef. 2

Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Nisan 1332 (02/05/1916); BOA. DH. İ. UM, 59-3/1-53, Lef. 1/2

Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Temmuz 1332 (016/07/1916); BOA. DH. İ. UM, 59-3/1-68, Lef. 6/1

²⁵⁹ Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmet Nesimi Bey'e tahrirat, 7 Haziran 1332 (20/06/1916); BOA. DH. İUM, 59-3/1-70, Lef. 1/1

²⁶⁰ Zekeriya Özdemir, a.g.t., s. 22

²⁶¹ Zekeriya Özdemir, a.g.t., s. 36

taburunda bulunuyordu²⁶². Yine I. Orduya bağı Anadolu topraklarındaki 1., 2. ve 3. Adapazarı, Sarıyer, Makriköy, İzmit, Balâ, Sülle, Değirmendere ile Adapazarı'ndaki Karamürsel amele taburlarında toplam 3032 Rum, 3941 Ermeni 2878 Müslüman, 981 Yahudi bulunuyordu. I. Orduya bağı IV. Kolordu bölgesi olan Manisa, Urla, Bornova, Antalya, Menemen, Nif, İzmir, ve Foça Amele taburlarında istihdam edilen 9649 efradın 5847'si Rum, 2672'si Müslüman idi. Bunlara göre Rum nüfusunun yoğun olduğu yerlerde teşkil olunan amele taburlarına ağırlıklı olarak Rumlar yerleştiriliyorlardı²⁶³. Amele taburlarına alınan Rumlar genel olarak yaşadıkları bölgelerde çalıştırılıyorlardı. Yalnız ihtiyaç duyulduğunda başka yerlere de sevk ediliyorlardı. Mesela İzmir civarındaki şimendüfer inşaat taburları ile Seydiköy, Urla, Erdek, Adapazarı amele taburları 1917 yılında lağvedilerek Ankara Sivas hattındaki taburlara ilave olunmuşlardı.²⁶⁴

Savaşın başlamasıyla oluşturulmaya başlanılan bu amele taburlarını Ermeni ve Rumların zararlı faaliyetlerine karşı alınmış çok geniş çaplı bir önlem olarak görmek çok da doğru olmayacaktır. Bu, ülkenin içinde bulunduğu zor koşulların bir sonucuydu. Ülkedeki toplam gayrimüslim nüfusuna oranla taburlarda istihdam edilenlerin oldukça sınırlı olması ve gayrimüslimlerin yanında Müslümanların da amele taburlarına alınmış olması bunu açıkça göstermektedir. Gayrimüslimlere askerlik yapma yükümlülüğünün I. Dünya savaşından çok önce II. Meşrutiyette getirilmiş olması da bunun diğer göstergesidir. Her ne kadar amele taburlarında istihdam edilen gayrimüslimler büyük zorluk ve sıkıntılarla karşılaşmış olsalar da açlık, sefalet ve salgın hastalık gibi sorunlar sadece amele taburları için değil ülkenin genelini ilgilendiren çok ciddi sorunlardı²⁶⁵. Ayrıca hükümet elden geldiği ölçüde çalışma koşulları oldukça zor olan amele taburu efradının iâşe, barınma, sağlık ve diğer sorunlarıyla ilgileniyordu.²⁶⁶

²⁶² Zekeriya Özdemir, a.g.t., s. 48

²⁶³ Zekeriya Özdemir, a.g.t., s. 48-50

²⁶⁴ Zekeriya Özdemir, a.g.t., s. 40-41

²⁶⁵ Ülkedeki saldı hastalıklarla alakalı olarak bkz: Hikmet Özdemir, Salgın Hastalıklardan ölümler 1914-1918, Ankara 2005

²⁶⁶ Amele taburlarındaki efradın iâşesi tekalifi harbiye usulüyle tedarik ediliyordu. Dahiliyeden Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 5 Teşrin-i Sani 1330 (18/11/1914); BOA. DH. SYS, 123-8/14-2, Lef. 72/1. Amele taburlarındaki efrat kış mevsiminde şiddetli kar yağdığında

Amele taburlarıyla alakalı son olarak, yol yapımı için gerekli alet ve edevatın temin edilmesinde yaşanan sıkıntılar, iş görecekt askerlerin cepheye sevk edilmiş olmasından dolayı taburların başına yaşlı ve emekli zabıtların getirilmiş olması²⁶⁷, düzenli planlamaların yapılamamış olması²⁶⁸ ve kaçışların yoğun olması²⁶⁹ gibi nedenlerden dolayı amele taburlarından istenilen faydanın tam olarak elde edilemediğini belirtmek yerinde olacaktır²⁷⁰.

1914'ün Ağustosunda seferberlik ilan eden hükümetin Rumların askere alınmasından başka sahil kesimlerinde güvenliği sağlamak adına ekstra bir uygulamaya gitmediğini söylemiştik. Hükümet seferberliğin ilanıyla savaş hazırlıklarına başlamıştı. Hazırlık olarak da savaşa girildiğinde öncelikle sahillere saldırılacağını öngörüldüğü için ülkenin bütün sahil kesimlerinde savunma tertibatı alınmaya başlanmıştı. Talat Paşa 10 Ağustos 1914'te Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Basra, Bağdat, Beyrut, Hicaz, Halep, Hüdavendigar, Diyarbakır, Trabzon, Kastamonu, Konya, Musul, Van Vilayetleriyle İzmit, Bolu, Canik, Karesi, Kala-i Sultaniye, Menteşe, Teke, Kayseri Mutasarrıflıklarına gönderdiği telgrafta, hali hazırda tarafsızlığımız devam ediyor, olayların alacağı seyre göre bizim de bir tarafın tecavüzüne maruz kalacağımız imkan ve ihtimal dahilindedir diyerek yöneticilerden bu ihtimali göz önünde bulundurarak bilhassa sahillerde gerekli tedbirlerin alınmasını istemiřti²⁷¹. Böylece daha tarafsızlığını muhafaza eden hükümet Ağustos ayında bütün ülkede savaş hazırlıklarına başlamıştı.

Ancak, yine de Anadolu'da Rumların nispeten yoğun olarak yaşadıkları Trakya, Karadeniz, Ege ve Akdeniz sahilllerinde ve özellikle de Batı Anadolu sahilllerinde çok büyük askeri hazırlıklar yapıldığını söylemek mümkün değildi. Çünkü saldırıya uğramasına kesin gözüyle bakılan Batı Anadolu'da I. Dünya

çalıştırılmıyorlardı. Dahiliyeden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 2 Kanun-u Sani 1331 (15/01/1916); BOA. DH. İ. UM, 59-2/1-44, Lef. 1/1

²⁶⁷ Karesi Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 7 Eylül 1330 (20/09/1914); BOA. 123/-8/14-2, Lef. 92-93

²⁶⁸ Dahiliye Nezaretinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 6/12/1331 (19/02/1916); BOA. DH. UMVM, 138/11, Lef. 8

²⁶⁹ Dahiliye Nezaretinden Konya, Hüdavendigar Vilayetleriyle İzmit, Bolu, Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflıklarına gönderilen tahrirat, 28 Kanun-u Evvel 1330 (10/01/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 6/39, Lef. 1/1

²⁷⁰ Konya Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Nisan 1331 (14/04/1915); BOA. DH.UMVM, 72/10, Lef. 9

²⁷¹ Muhaberat-ı Umumiye Dairesinin şifre telgrafı, 28 Temmuz 1330 (10/08/1914); BOA. DH. şFR, 43/219

Savaşına 1914'teki askeri teşkilatlanmayla girilmişti²⁷². Bunda hiç şüphesiz imkansızlıklar büyük rol oynuyordu. Şöyle ki İzmir'deki 4. Kolordu Kumandanlığı Dahiliye Nezaretine gönderdiği 20 Temmuz 1914 tarihli telgrafında, sahil korunmasında görevli jandarmaların terhis edilmesinin tebliğ olduğunu ancak, Midilli, Sakız ve Sisam'ın yakınlığından dolayı İzmir sahilinin hudut halini aldığını, sahillere yapılan saldırılardan anlaşılacağı üzere burada muntazam bir hudut teşkilatı vücuda getirilmezse vilayetin asayişinin sağlanmasının mümkün olamayacağını, asayişin sağlanması, eşkıyanın girmesinin önlenmesi için Edremit'ten Bodrum'a kadar sahilin muhafazası için sahil muhafaza bölüklerinin teşkiline ihtiyaç olduğunu bildiriyordu²⁷³. Bu çok önemli isteğe karşılık Aydın Vilayetine gönderilen cevapta ise, hudut bölükleri kadrosunun evvelce tanzim olduğu, ona göre bütçe hazırlandığı ve yeniden hudut bölükleri teşkiline imkan olmadığı, sayıları arttırılmış jandarmadan bir kısmının sahillerin muhafazası için istihdam edilmesi ve gerek görülürse jandarmanın kadrosundan gerekli kısmın ayrılarak hudut bölüğü haline getirilmesi istenmişti²⁷⁴. Kumandanlığın isteği ve nezaretin bu cevabından savaş başladıktan sonra çok yoğun bir şekilde adalardaki Rum çetelerinin ve İtilaf devletlerinin saldırısına uğrayacak olan İzmir sahillerinde etkili bir savunma tertibatı alınamadığı bunda da maddi sıkıntılarla asker yetersizliğinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bu sıkıntılara rağmen yine de savaş anında saldırıya uğrayacağı muhakkak olarak görülen tüm sahillerde ve özellikle adalar denizi sahillerinde saldırı olduğunda alınacak inzibati tedbirler oluşturulmaya çalışılıyordu. Savaş hazırlığı kapsamında Ağustostan itibaren gönderilen ilk emirlerde hükümetin özellikle saldırı anında İslam ahalinin korunması için kadın ve çocukların dahile sevk edilmesini istendiği görülmektedir. Mesela 6 Ağustos 1914'te Aydın, Kala-i Sultaniye, Karesi ve Menteşe'ye çekilen telgrafta, adalar denizi sahilindeki fevkalade durum dolayısıyla

²⁷² Sabri Sürgevil, **1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, s. 72

²⁷³ İzmir'de 4. Kolordu Kumandanlığından gönderilen 7 Temmuz 1330 (20/07/1914) tarihli şifreli telgraf suretidir. BOA. DH. EUM. EMN, 89/40, Lef. 1

²⁷⁴ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen tahrirat, 17 Temmuz 1330 (30/07/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 89/40, Lef. 3/1

gerekli inzibati tedbirlerin alınması, çocuk ve Müslüman kadınların sahillere uzak köy ve kasabalara iskan edilmesi istenmişti²⁷⁵.

Aslında sadece bu kesimde değil bütün sahillerde aynı tedbirler alınmaya başlanmıştı. Saldırı anında can ve mal kaybını önlemek için alınacak şu tedbirler tespit edilmiş ve 28 Eylül 1914 tarihinde İzmir, Beyrut, Halep, Adana Vilayetleriyle, Kala-i Sultaniye, Karesi, Antalya, Menteşe ve Kudüs Mutasarrıflıklarına telgrafla bildirmişti:

1-) İç taraflara nakli kabil olmayan nakit para, kıymetli eşya ve evrak şimdiden sahillere uzak mahallere nakledilecektir.

2-) Sahillerde mevcut zahire, hububat, maden kömürü ve ilaçlardan o mahaldeki ahalinin ihtiyacından fazlası şimdiden dahile nakledilecektir.

3-) Kadın ve çocukların dahilde nerelere sevk edileceği düşünülerek ihtiyaç halinde nakledilmeleri, iskan ve iaşelerinin temini için şimdiden hazırlık yapılması

4-) Bombardıman halinde ahalinin kargir binalarının bodrum katlarında muhafaza edilecek ve bu esnada yaralılarına yardım için gerekli olan malzeme tedarik olunacaktır.

5-) İhtiyaç halinde kadınların nakliyle beraber şehirde kalacak erkeklerden işe yarayabileceklerin askeri kuvvetlere yardım etmesi sağlanacaktır.

6-) Düşman tarafından işgal teşebbüsü yapıldığında kadın ve çocuklar, şifre evrak derhal dahile sevk olunarak, düşmanın elinde işe yarayabilecek bilumum resmi bina, erzak ve levazımat tamamen imha edilecek ve bu konuda askeriye ile şimdiden fikir alışverişinde bulunacaktır.

Bu tedbirlerin şimdiden alınması, lazım gelenlerin heyecana neden olmayacak surette icrası muktezidir²⁷⁶.

Alınan kararlara bakıldığında sahillerde savaş hazırlığı yapan hükümetin Müslüman ahalinin dahilde sevk edilmesine karşın Rumlar hakkında böyle bir karar almadığı dikkat çekmektedir. Bu konudaki diğer belgeler de savaş başlayınca kadar hükümetin böyle bir plan ve hazırlık içinde olmadığını ortaya koymaktadır.

²⁷⁵ Dahiliye Nezaretinden Aydın, Kala-i Sultaniye, Karesi ve Menteşe'ye çekilen 24 Temmuz 1330 (06/08/1914) tarihli telgraf; BOA. DH. ŞFR, 43/176

²⁷⁶ Dahiliye Nezaretinden İzmir, Beyrut, Halep, Adana Vilayetleriyle Kala-i Sultaniye, Karesi, Antalya, Menteşe Kudüs Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 15 Eylül 1330 (28/09/1914); BOA. DH. ŞFR, 45/112

Dahile sevk kararı sadece Müslüman ahali için düşünülmüş ve zaman kaybetmeden hemen uygulanmaya başlanmıştı. Karesi Mutasarrıfı Nazım Bey Dahiliye Nezaretine gönderdiği 13 Ağustos 1914 tarihli telgrafında, Edremit merkeziyle köylerindeki Müslüman kadın ve çocukların tamamen dahile sevk edildiklerini, Burhaniye’de de nakliyata başlandığını, Ayvalık’ta İslam ahali çok az olsa da burada da sevke başlanıldığını bildiriyordu²⁷⁷.

Gönderilen bu ilk emirlerde sahillerdeki İslam ahalinin dahile sevk edilmesinin sadece Batı Anadolu için düşünülmüş olduğu görülmektedir. Batı Anadolu’da sahilin hassas noktalarındaki İslam kadın ve çocukları dahile çekilirken Canik Mutasarrıflığına gönderilen telgrafta, 7 Ekim 1914 tarihi itibarıyla Karadeniz sahillerinde gereksiz heyecana neden olacağı için çok gerekli olmadığı sürece kadın ve çocukların dahile sevk edilmemesi tebliğ edilmişti²⁷⁸.

Öyle anlaşılıyor ki Ağustostan savaşa girilen Kasım 1914’e kadar savaş hazırlıklarını tamamlamaya çalışan hükümet, ülkede asayiş ve inzibatı sağlamak için de örfi idare hükümlerini uygulamanın dışında, Balkan Savaşında Rum isyanlarının yaşandığı Trakya, Marmara ve Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlara karşı herhangi bir zorlayıcı tedbir almamıştı. Seferberliğin ilan edildiği yerlerde örfi idare ilan edilmişti. Örfi idare mahalli yönetimlerin askeriye devredilmesi anlamına geliyordu. Ancak, hükümet bunu da tam olarak uygulamayı gerekli görmemiş, asayişin sağlanması için mülki hükümetin haiz olduğu vazifelerin tamamen askeri hükümete devredilmemesine, harp hazırlıklarının yapıldığı yerlerde asayişin sağlanması görevinin mülkiyeye ait olmasına karar vermişti²⁷⁹.

Memleketin asayiş örfi idare hükümlerine göre sağlanmaya çalışılıyordu. Buna göre; memleketin iç ve dış emniyetini ihlal edecek bilcümle yaralama ve cinayet failleri ile hükümet memurlarına karşı gelenler örfi idare ilan edilen yerlerde kurulacak divan-ı harplere sevk edilecek; askeri hükümet, gerekli gördüğü kişilerin gece ve gündüz evlerini aramaya, şüpheli ve sabıkalı olanlarla örfi idare ilan edilen yerlerde ikametgahı olmayanları başka bir mahalle uzaklaştırmaya, ahalinin elindeki

²⁷⁷ Karesi Mutasarrıflığından alınan şifre telgrafname, 31 Temmuz 1914 (13/08/1914); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 1/20

²⁷⁸ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen telgraf, 24 Eylül 1330 (), BOA. DH. ŞFR, 45/206

²⁷⁹ Kara Ordularına yazılan tamim suretidir, BOA. DH. EUM. EMN, 90/8, Lef. 3

silah ve cephaneyi toplamaya, yaptığı yayınlarla insanların zihinlerini bulandıran gazeteleri tatil etmeye ve her türlü cemiyeti men etmeğe yetkili olacaktı²⁸⁰.

Savaş gibi olağan üstü bir halin gereği olarak uygulanmaya başlanılan bu örfi idare hükümleri çerçevesinde Ayvalık gibi Balkan Savaşından beri silah kaçakçılığının ve askerden firarların merkezi olan yerlerde silah araması yapılıyor²⁸¹, bütün ülkede tekalifi harbiye olarak askeriyenin ihtiyacını karşılamak için yiyecek ve diğer eşyalara el konuluyor, yakalanan asker firarileri, casuslar çeteciler divan-ı harbe sevk ediliyordu. Asayişin sağlanamadığı yerlerde çetecilik yapanlar ve onların aileleri sürgüne gönderiliyordu²⁸². Yunan tebaalı olanlardan suç işleyenler ya yurt dışına çıkarılıyor ya da Anadolu içerisine sevk ediliyordu²⁸³. Kasım 1914'te savaşa girildikten sonra da bu örfi idare hükümleriyle memleketin asayiş ve inzibati sağlanmaya devam edilecekti.

Osmanlı Devleti için savaş resmi olarak olmasa da Eylül'den itibaren başlamıştı. Bu aydan itibaren yoğun bir şekilde Ege ve Akdeniz sahillerini abluka altına alan İtilaf devletleri kıyılara saldırmaya başlamıştı. Askeri mevkilerin yanında yoğun bir şekilde sivil yerleşim merkezlerine de saldırıldığı için yukarıda belirttiğimiz tebligat dairesinde özellikle çok saldırıya uğrayan İzmir ve Karesi sahillerindeki sivillerin içerilere çekilmesine devam ediliyordu²⁸⁴. Edremit

²⁸⁰ İdare-i Örfi hükümleri için bkz, BOA. DH. EUM. EMN, 90/10

²⁸¹ Karesi Mutasarrıfı Nazım Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 11 Ağustos 1330 (24/08/1914); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 1/31, Lef. 2

²⁸² Trabzon Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Mart 1330 (12/04/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 69/12, Lef. 2

²⁸³ Hariciye Nezaretine gönderilen 5 Teşrin-i Evvel 1330 (18/10/1914) tarihli yazıda Konya'da mukim Yunan tebaasından Nikola Kumanyanos'un tren hattına sabotaj düzenleyerek seferberlik işlerini aksatmaya çalıştığından dolayı hudut haricine çıkarılmasına divan-ı örfice karar verildiği belirtilmişti. BOA. HR.H, 697/4, Lef. 20

Hariciye Nezaretine gönderilen 13 Kanun-u Sani 1330 (26/01/1915) tarihli başka bir tahriratta da, İpekçi Kıryako'nun Rus ve Yunanlılara casusluk yaptığı şüphesinden dolayı Kayseri'ye tard edildiği ve daha sonra serbest bırakıldığı belirtilmişti. BOA. HR.H, 697/4, Lef. 48

Karesi Sancağı Merkez Polis Memurluğundan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 24 Şubat 1330 (09/03/1915); BOA. DH. EUM. ECB, 2/2, Lef. 5

²⁸⁴ Karesi mutasarrıflığından alınan tahrirat, 24 Teşrin-i Evvel 1330 (06/11/1914); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 2/56, Lef. 4

Rahmi Bey'in yayınladığı 24 Şubat 1330 (09/03/1915) tarihli beyannamede, hareket-ı askeriye esnasında ahali-i gayri müselleha ve bilhassa kadın ve çocukların yağacak güllerin, atılacak kurşunların tesirinden masun kalması nokta-i nazarından bunların şimdiden dahile gitmeleri muvafiktir, denilmiştir. Bu beyandan sonra da çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan halk 27 Şubat 1330 (12/03/1915) tarihinde özel trenlerle Aydın, Denizli, Salihli, ve Cumaovasına gönderilmişti. Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Beyin İzmir Valiliği", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.3, 1993, s. 364-365

sahillerindeki Müslümanlarla birlikte gayrimüslimler de 30 kilometre dahile sevk ediliyordu²⁸⁵.

Bu kesim İngiliz ve Fransız askerlerinin çıkarma yapma ihtimallerinin çok yüksek olduğu bir yerdi. Bundan dolayı da ahalinin dahile sevki saldırılara karşı alınan askeri önlemlerin bir parçasıydı. Aslında büyük askeri hazırlıkların yapıldığı en önemli stratejik noktalar Çanakkale ve İstanbul Boğazıydı. Kasım ayında istihkamların saldırıya uğramasıyla Çanakkale boğazında cephe açılacağını anlayan hükümet bu çevrede savaş tertibatı olarak savaş alanı içerisinde kalan Rum köylerini boşaltmaya başlamıştı²⁸⁶.

Çanakkale Boğazı savaşın seyrini değiştirecek öneme sahip stratejik bir noktaydı ve hükümet burada büyük bir savunma tertibatı almaya çalışıyordu. Bu kapsamda Rumlardan ve düveli muhasama tebaasından gelebilecek tehlikelere karşı ordunun emniyetinin sağlanması gerekiyordu. Başkumandanlık Dahiliye Nezaretine gönderdiği 16 Ocak 1915 tarihli yazısında, donanmanın güvenliğinin sağlanması için sahillerde ve bilhassa boğazlarda bulunan savaşılan devletler (düvel-i muhasama) tebaasının dahile sevkedilmelerini istemişti²⁸⁷. Böylece boğaz çevresindeki Rumlarla birlikte Çanakkale'deki 144 savaşılan devletler tebaasının dahile sevk edilmesine başlanmıştı²⁸⁸. 1915 Martı geldiğinde ise artık burada yaklaşık bir yıl sürecektir savaş başlamış, savaşla birlikte hem tahliyeler daha da arttırılmıştı²⁸⁹ Tahliyelerin yanısıra köyleri savaş alanı içerisinde kalan ahalinin kendisi de köylerini terk ederek İstanbul'a ve diğer yerlere kaçımaya başlamıştı²⁹⁰.

²⁸⁵ Havran'da Lazistan muhacirlerinden Hakkı, Şevki, Ahmet, Mehmet, Mahmut imzasıyla Dahiliye Nezaretine gönderilen arzuhal, 27 Teşrin-i Evvel 1330 (09/11/1914); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 16/38, Lef. 2

²⁸⁶ Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan Edirne vilayetine ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 23 Teşrin-i Evvel 1330 (05/11/1914); BOA. DH. ŞFR, 46/199

²⁸⁷ Başkumandanlıktan Dahiliye Nezaretine gönderilen 3.11.1330 (16/01/1915) tarihli tahrirat. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 9/3, Lef. 2

²⁸⁸ Dahiliye Nezaretinden Başkumandanlığa gönderilen 7 Kanun-u Sani 1330 tarihli tahrirat. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 9/3, Lef. 6/1

²⁸⁹ Meclis-i Vükelâ'nın 15 Nisan 1331 (28/04/1915) tarihli oturumunda, Çanakkale'den sevâhil-i karîbeye naklolunan fukarâ-yı ahalinin vapur navlu olmak üzere Hilâl Anonim Şirketince talep olunan bin altı yüz seksen üç kuruşun masârîf-ı gayr-ı melhûza tertibinden tesviyesine karar verilmişti. BOA. MV, 197/105

²⁹⁰ İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti (İAMM)'nin yazısında Çanakkale ve civarı ahalisinden bir takım kişilerin Dersaadete iltica ettikleri, bu meyanda bazı zabitan ailelerinin muhacirin dairesine müracaat ederek kimsesizlikleri hasebiyle iskan ve işelerini talep ettikleri, bunların durumları nazarı itibare alınarak Bursa'ya nakledildikleri, ahali-i merkumenin Deraadete gitmeleri mahzurlu

Savaşın seyrini değiştirecek öneme sahip bir diğer nokta da İstanbul boğazıydı. Çanakkale boğazındaki çarpışmalarla eş zamanlı olarak Ruslar ablukaya aldıkları İstanbul boğazına 1915 Martından itibaren yoğun bir şekilde saldırıya geçmişlerdi. Burada da Müslüman ve Rum ahali içerilere çekilmekte, boşaltılan yerlere asker yerleştirilmekteydi. İstanbul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mart 1915 tarihli yazıda Rumeli Fenerindeki Rumların çıkarıldığı, Domuzdere ve Akpınar köylerinde Müslümanların hizmetinde bulunan çoban ve yanaşmaların tamamının eşyalarıyla birlikte Çatalca Livası dahilindeki Yeniköy'e nakledildikleri, dışarıdan kimsenin girmemesi için buralara on piyade iki süvari neferi ikame edildiği bildiriliyordu²⁹¹. İstanbul Vilayetinden iki gün sonra gönderilen mahrem yazılı tahriratta da tahliye edilen Domuzdere köyünün jandarma kıtaatına terk edildiği, çıkarılan Rumlardan sevk edildikleri yerden başka bir yere gitmemeleri konusunda teminat alındığı belirtilmişti²⁹².

Belirttiğimiz bu noktalarda yapılan sevkler umumi bir tahliyeden ziyade daha çok askeri hareket sahalarının boşaltılması ve buralardaki ahalinin can güvenliğinin sağlanması şeklindeydi. Gerçi Yunan Sefareti Edirne vilayetinin değişik yerlerinde ve Dimetoka'da köylerin tahliye edilerek Rumların göç ettirildiğini yani sınır dışı edildiğini söylüyor ve Dahiliye Nezaretinden yapılan muamelenin durdurulmasını istiyordu²⁹³. Böyle bir uygulamayı Edirne Valisi kendi insiyatifiyle gerçekleştirmiş olacak ki Talat Paşa 4 Kasım 1914 tarihli şifresinde, "Satık Köyünden evvelki gün bir takım muhacirlerin tekrar gönderildiğinden Yunan Sefiri şikayet ediyor ve bu hal bizim süfera karşında mahcubiyetimizi mucib oluyor" diyerek validen şayet böyle bir şey varsa bunun durdurulmasını istemişti²⁹⁴.

olacağından direkt olarak Anadolu'ya sevklerinin sağlanması belirtilmişti. 18 Şubat 1330 (03/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/21, Lef. 3

Hükümet boğaz çevresinde zarar gören ahaliye de maddi yardım yapmaktaydı. 19 Nisan [1]331 / [2 Mayıs 1915] tarihinde Meclis-i Vükela'da, düşmanın taarruzu dolayısıyla Çanakkale Livâsı dahilinde hâneleri ve eşyası yanan ahalinin tehvîn-i ihtiyacât-ı zarûriyeleri zımında elli bin kuruşun masârif-i gayr-ı melhûza tertibinden tesviyesine karar verilmişti. BOA. MV, 197/111

²⁹¹ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 22 Şubat 1330 (07/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/31

²⁹² İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Şubat 1330 (09/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/27

²⁹³ Yunan Sefaretinin 9 Teşrin-i Evvel 1330 (22/08/1914) tarihli tahriratu; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 2/35, Lef. 3-5

²⁹⁴ Nazır Talat Paşa'dan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 22 Teşrin-i Sani 1330 (04/11/1914); BOA. DH. ŞFR, 47/335

Bu dönemde hükümetin memleketin emniyetini sağlamak ve başta casusluk gibi zararlı faaliyetleri önlemek adına aldığı bir diğer önlem de savaş dolayısıyla seyahat özgürlüğüne getirdiği sınırlamaydı. Savaşla karşı karşıya gelen her devletin yapacağı gibi İttihat ve Terakki hükümeti de Kanun-u Esasinin matbuatı düzenleyen 12. maddesinde, idare-i örfi ilanıyla alakalı 113. maddesinde, savcı ve mahkeme kararı olmadan mektupların açılmayacağına dair olan 119. maddesinde tadilata gitmişti²⁹⁵. Bu düzenlemeler gibi pasaport kanununda da bir değişiklik yapılarak 15 Mart 1915 tarihinde Pasaport Kanun-u Muvakkati çıkarılmıştı. “*Memleketin müdafaa ve emniyet-i umumiyenin muhafazası maksadıyla hali harb devam ettiği müddetçe mer’i olmak*” üzere çıkarılan bu kanun-u muvakkatin 5. maddesine istinaden de “*hali harb dolayısıyla Memalik-i Osmaniye dahilinde geşt ü gūzar edeceklere seyahat varakası i’tası hakkında kanun-u muvakkat yayınlanmıştır*”. Bu kanunla hükümet hem yurda giriş ve çıkışları kontrol altına almaya hem de ülke içerisinde bir vilayetten başka bir vilayete yapılacak seyahatleri denetim altına alarak devlet aleyhine vuku bulacak zararlı faaliyetleri önlemeyi hedefliyordu²⁹⁶. Seyahate getirilen bu kısıtlama gibi çok saldırıya uğrayan ve casusluğun muhtemel olduğu yerlerde sandal, motor ve her çeşit yelkenli kayıkla deniz araçlarının işlenmesi de yasaklanarak bunlara el konuluyordu²⁹⁷.

Bütün bunlar Osmanlı devletinin savaşa dahi olduğu Kasım 1914’e kadar yürütülen savaş hazırlıkları kapsamında ülke içerisinde asayiş ve güvenliği sağlamak üzere alınan önlemlerdi. Daha önceki tecrübeleri ve Rumların devlete karşı tutum ve davranışlarını değerlendiren hükümet savaş başladığında Rumların bildik bir tavır

²⁹⁵ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin Kanun-u Esasinin 12, 113 ve 119. maddelerinde icrası teklif olunan tadilat hakkında layiha-i kanuniyesi, BOA. A. AMD. MV, 105/62

²⁹⁶ Pasaport Kanun-u Muvakkati ile Seyahat Varakası İtası Hakkında Kanun-u Muvakkat, BOA. DH. EUM. SSM, 53/21, Lef. 1-7

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin, Osmanlı memleketinde seyahate mahsus seyahat varakalarının verilmiş ve kullanımında kolaylıklar sağlandığı ve nahiye müdürlerinin de seyahat varakası verebileceğine dair yazısı, 28 Mayıs 1331 (10/06/1915); BOA. DH. HŞ, 15/59, Lef. 1-2

Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin seyahat varakası ahkamı hakkındaki yazısı, 21 Nisan 1331 (04/05/1915); BOA. DH. EUM. MTK, 80/32, Lef. 1-2

Hemen belirtelim aslında Seyahat özgürlüğünün kısıtlanması veya çok sıkı kurallara bağlanarak denetim altında tutulması Osmanlı devlet geleneğinde iç güvenliğin sağlanması adına çok uzun zamandır tatbik edilegelmiş olan bir uygulamaydı. Musa Çadircı, Anadolu’da İç Güvenlik”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi Yıl 1979-1980, C. 13, S. 24, s. 53

²⁹⁷ Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigâr ve Edirne Vilayetleriyle İzmit, Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına çekilen telgraf, 14 Mayıs 1331 (27/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/139

takınacağından emindi. Fakat buna rağmen yine de Rumları buldukları yerlerden çıkarma gibi bir plan içerisine girmemişti. Ancak, alınan bu tedbirler ne yazık ki çok yoğun bir şekilde saldırıya uğrayan bölgelerde Rumların İtilaf devletleri ile birlik olmalarını önlemeye yetmemişti. Osmanlı devletinin yenilgiye uğramasını sağlamak amacıyla harekete geçen Rumlar daha önce açıklandığı üzere Çanakkale Boğazında çok büyük çarpışmalar yaşanırken, sahiller saldırıya uğrarken Ayvalık, İzmir, Muğla ve Antalya sahillerinde yapılan saldırılara destek olmaya, askerden kaçıp adalara giderek İtilaf devletleri ordusuna katılmaya, adalardan gelen Rum eşkıyalarıyla birlik olmaya, çeteler kurarak askerlere ve ahaliye saldırmaya başladılar. Anadolu'ya saldıran çok güçlü devletlere karşı büyük bir mücadele içerisine girildiği bir zamanda Rumların bir kez daha içeriden devleti zaafa düşürmek için harekete geçmiş olmaları Çanakkale Boğazında kanlı çarpışmalar yapılırken hükümeti tehcir kararı almaya mecbur bırakacaktı.

2-)-İTİLAFA DEVLETLERİNİN ANADOLU ÜZERİNDEKİ PLANLARI VE YUNANİSTAN İLE BULGARİSTAN'I YANLARINA ÇEKME GAYRETLERİ

Hükümetin Rumları tehcir etmeye karar vermesinde İtilaf devletleri ve Yunanistan cephesinde meydana gelen gelişmeler de en az Rumların faaliyetleri kadar önemli rol oynamıştı. Bütün güçleriyle Çanakkale Boğazına saldıran İtilaf Devletleri, Balkan Devletlerini de yanlarına çekerek hem Almanya ve Avusturya'ya hem de Osmanlı Devletine karşı pozisyonlarını güçlendirmeye çalışıyorlardı. Yunanistan ve Bulgaristan'ı kendi safına katabilmek için de bu devletlere Trakya, İstanbul ve Batı Anadolu'yu vaat ediyorlardı. İtilaf devletlerinin bu gayret ve planları Çanakkale Savaşının seyrini bunun yanında onlara destek veren kalabalık Rum nüfusunu yakından ilgilendiriyordu. Ayakta kalabilmek için boğazda eşsiz bir mücadele veren Osmanlı devleti hem buradaki savaşın gidişatını değiştirecek hem de Rumları zaptedilemez bir hale getirerek Anadolu güvenliğini tehlikeye atacak olan bu girişimleri yakından takip etmek ve ona göre tedbirler almak durumundaydı.

Anadolu'daki Rumları ilgilendiren en önemli konu Yunanistan'ın savaşa girip girmeyeceği konusuydu. Balkan Harbinde Yunanistan'la savaşılırken Rumların

onlarla nasıl birlik olduklarını gören hükümet bu sefer buna izin vermek istemiyor bundan dolayı da Yunanistan'daki gelişmeleri çok yakından takip ediyordu.

İngiltere, Çanakkale Boğazına saldırma planı kesinleşmeden çok önce Eylül 1914'te ortaklaşa gerçekleştirilecek bir hareket için Yunan hükümetiyle görüşmelere başlamış, askeri hareket planları hazırlamaya başlamıştı. Bu aylarda Osmanlı Devletinin eninde sonunda İttifak devletleri safında savaşa gireceğini hesap eden İngiltere, Osmanlı Devletini yenilgiye uğratmak için Yunanistan ve Bulgaristan'la ortak hareket etmenin kendilerini başarıya götüreceğini düşünüyordu²⁹⁸. Aynı zamanda Avusturya karşısında zor duruma düşen Sırbistan'a yardım edebilmek ve Sırbistan üzerinden Avusturya'ya ilerleyebilmek için de Yunanistan'ın kendi yanlarında savaşa girmesini gerekli görüyordu.

Yunanistan'ın savaşa girmesini çok arzu eden İngiltere, toprak vaatleriyle onu ikna etmeye çalışıyordu. İngiltere Balkanlarda önerdiği çeşitli tavizlerin yanında Yunanistana, kendileriyle birlikte hareket etmeleri ve yapacakları yardımlar karşılığında Küçük Asya sahillerinde toprak vermeyi de vaat etmişti. 23 Ocak 1915'te İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Yunanistan'ın müttefiklerin yanında savaşa katılması halinde Batı Anadolu kıyılarında çok önemli toprak ödünü verileceği önerisinde bulunması için Atina'daki İngiliz Elçisi Sir Francis Elliot'a talimat yollamıştı. Grey telgrafında, "eğer Yunanistan bir bağlaşıklık olarak Sırbistan'ın yanında yer alır ve savaşa katılırsa Fransa ile Rusya'nın ona Anadolu'da pek önemli yerler vermeyi kabul edeceklerini biliyorum. Eğer Venizelos bu şartlarla kesin bir anlaşma istiyorsa hiç gecikmeden bunu İngiltere Fransa ve Rusya'ya bildirmelidir, her önergesinin en iyi biçimde kabul edileceğinden eminim" diyerek Venizelos'a güvence vermeyi de ihmal etmemişti²⁹⁹.

Bu teklif Yunan topraklarını Anadolu'ya doğru genişletme hayalleri kuran Venizelos'u oldukça heyecanlandırmıştı. Venizelos bu tarihten sonra hem Yunan kamuoyunu yönlendirmek hem de başta Kral ve genel kurmay başkanı olmak üzere tarafsız kalınması düşüncesinde olanları ikna etmek için yoğun bir mücadele içerisine girecekti. Venizelos'a göre savaş ve kendilerine yapılan bu teklif

²⁹⁸ Mete Tunçoku, "Çanakkale Muharebeleri ve Yunan Dış Politikası", **Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, 23-25 Ekim 1995, Ankara 1996, s. 12-13

²⁹⁹ Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, s. 59

Yunanistan'a tarihi bir fırsat sunmaktaydı. Bunu da 30 Ocak 1915'te Krala sunduğu ikinci raporunda şu şekilde ifade etmişti:

“Her türlü tereddüdü bırakmalıyız, böyle bir fırsat bir daha ele geçmez. Savaşa katılmazsak, onun sonucu ne olursa olsun Anadolu Hellenizmi kaybolmuş demektir. Eğer Üçlü Anlaşma kazanırsa, bu devletler, İtalya da onlarla birlik olarak Anadolu'yu ve bütün Türkiye'yi paylaşırlar. Eğer Almanya-Türkiye takımı kazanırsa, Anadolu'dan zaten kovulmuş olan 200 bin Rum oraya her türlü geri dönme ümidini kaybettikten başka, daha korkunç bir Rum göçü olur. Herhalde bir Alman zaferi bu devleti bütün Anadolu'ya sahip kılar. Fırsat kaçırılmamalıdır”³⁰⁰.

Venizelos Megali İdea için Yunanistan'ın İngiltere'nin yanında savaşa girmesini tarihi bir fırsat olarak görse de kral, genelkurmay başkanı Metaksas ve diğer bazı devlet adamları tarafından böyle bir karar, bir yandan Bulgaristan'la devam eden sorunlar yüzünden diğer yandan da Yunanistan'a vaat edilen Batı Anadolu topraklarının ele geçirilmesinin zor olacağı düşüncesinden dolayı sakıncalı görülmekteydi. Ayrıca ikili oynayan İngiltere'nin Bulgaristan'ı da yanına çekmek için Yunanistan'ın elinde bulunan Kavala'yı Bulgaristan'a vermeyi vaat etmiş olması bu savaş karşıtı Kralcı cephenin büyük tepkisini çekmişti³⁰¹.

Kralcılar savaşa girmemek için ellerinden geleni yapsalar da Venizelos inatla Yunanistan'ı savaşa sokmaya çabalıyordu. Genelkurmay başkanının karşı çıkmasına rağmen Venizelos, Çanakkale deniz savaşı başlamadan kısa bir süre önce, 1 Mart 1915'te, Londra'ya, Çanakkale savaşı katılma önerisinde bulunmuştu. Bu öneriye karşılık gelen cevapta, Yunanistan'ın Çanakkale seferine katılması için resmi bir davet gönderilerek savaş kararının alınabilmesi için saltanat şurasını toplaması önerisinde bulunulmuştu³⁰². Balkan Savaşından beri devam eden toprak sorunlarından dolayı Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırma ihtimalini göz önünde bulunduran, Bulgar saldırısına karşı İngiliz güvencesi almadan savaşa girmenin çok tehlikeli olacağını düşünen Kral ve onu destekleyenler, 3 ve 5 Martta toplanan saltanat şurasında, Venizelos'un bütün ısrarlarına rağmen en azından Bulgaristan'ın durumu netleşinceye kadar tarafsız kalmanın gerekli olduğuna karar vermişler ve

³⁰⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt III, Kısım II, s. 193

³⁰¹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 195

³⁰² Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 202

Venizelos'un bütün önerilerini reddetmişlerdi. Venizelos, hükümetten istifa etmekle Kralı tehdit etse de istediğini yapmaya muktedir olamamış, 6 Martta “Kral hükümetin dış siyasetini tasvip etmediğinden çekilmek zorundayız” diyerek istifa etmişti³⁰³. Böylece 15 Ağustos 1915'e kadar iktidardan uzaklaşmıştı.

Venizelos'tan sonra savaş karşıtı olan Gounaris başa geçmişti. Gounaris iktidarı döneminde de İngilizler Yunanistan'ı savaşa sokmak için baskı yapmaya devam ediyorlardı. Kendisi savaş karşıtı ve Almanya ve Osmanlı devletine karşı yumuşak bir politika izliyor olsa da Gounaris de İngiltere ve Fransa'nın Yunanistan üzerine kurduğu hayalleri yıkamaya çalışıyor, her fırsatta koruyucu devletlere karşı bağlı olduklarını göstermeye çalışıyordu³⁰⁴.

İtilaf devletleri 25 Nisan 1915'te Gelibolu'ya asker çıkarmadan önce Yunan hükümetine yaptıkları baskıları daha da arttırmışlardı. Ancak, Yunanistan'ın kendi saflarında yer almasını bu kadar çok istemelerine rağmen Yunanistan'ın; Bulgar saldırısına karşı toprak bütünlüğünün korunması, İstanbul'un uluslar arası bir kent olması, Kral Konstantin'in İstanbul'a Yunan ordularının başında girmesi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi gibi isteklerini aşırı buluyorlar, kabul etmiyorlardı³⁰⁵. Böyle olunca da Venizelos haricindeki diğer hükümetler muhtemel olarak görülen Bulgar saldırısına karşı tarafsızlıklarını bozmaya cesaret edemiyorlardı. Venizelos tekrar iktidara geldikten sonra bile Kralın Bulgar çekincesi nedeniyle Yunanistan savaşa girmeye cesaret edemeyecekti.

Yunanistan cephesinde bu gelgitlerin yaşanmasının temel nedeni Balkan devletlerini istediği şekilde yönlendirmeye ve bu devletler arasında bir ittifak kurmaya çalışan İngiltere'nin, Yunanistan'dan başka Bulgaristan'ı da ısrarla kendi safında savaşa sokma gayreti içinde olmasıydı. Balkan Savaşında yaşadığı ağır toprak kayıpları nedeniyle Bulgaristan'ın Yunanistan'la birlik olması çok zor olmasına rağmen ikna etmek için Yunanistan'ın elinde olan ve Kavala'yı Bulgaristan'a teklif etmişti. İngiltere, Yunanistan'da Venizelos dışında herkesin büyük tepkisini çeken bu teklif gibi Yunanistan'ın ısrarla talep ettiği güvenlik garantisi isteklerini de Bulgaristan'ı kaybetmemek için kabul etmiyordu.

³⁰³ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 202-211

³⁰⁴ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 226-227

³⁰⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 415-417

Bulgaristan'ın Türklere savaş açmasıyla çok kısa bir zamanda İstanbul'a ulaşmayı hesaplayan İtilaf devletleri Gelibolu'ya asker çıkardıklarında Yunanistanı olduğu gibi Bulgaristan'ı da yanlarına çekebilmek için büyük bir çaba içerisine girmişlerdi. 27 Nisan 1915'te Fransız elçi Bulgaristan'a kendi yanlarında savaşa girmeleri karşılığında Midye-Enez çizgisiyle 1912 Sırp-Bulgar anlaşmasında belirlenen sınırı teklif etmişti³⁰⁶.

İngiltere'nin daha savaşın başında Yunanistan ve Bulgaristan'la girdiği bu pazarlıklar Anadolu'nun ne şekilde pay edilmeye çalışıldığının açık bir göstergesiydi. Boğaz geçildiği takdirde İstanbul ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a teklif edilmiş olması hatta bu yerlere ilaveten Yunanistan'ın çeşitli görüşmelerde Trakya'nın da kendilerine verilmesini istemiş olması, bundan başka Çanakkale Boğazındaki Osmanlı ordularını yenilgiye uğratmak ve kısa zamanda İstanbul'a ulaşmak için Bulgaristan'a da savaşa girme ödülü olarak Trakya'da Midye-Enez hattının vaat edilmiş olması Osmanlı Devletinin meydana gelebilecek gelişmelere karşı pazarlık konusu edilen tüm bu yerlerde daha uyanık ve daha tedbirli olmasını gerektiriyordu. Çünkü meydana gelebilecek herhangi bir olumsuz gelişme boğazda verilen ölüm kalım mücadelesinin başarısızlıkla neticelenmesine ve devletin İtilaf devletleri eline geçerek Anadolu üzerindeki bu taksim planlarının hayata geçirilmesine neden olacaktı.

3-) TEHCİRİN UYGULANMAYA BAŞLANMASI

a-) GELİBOLU VE EDİRNE RUMLARININ TEHCİRİ

İtilaf devletlerinin Çanakkale Boğazını denizden geçemeyeceklerini anlayarak Gelibolu'ya asker çıkardıkları buna ilaveten Balkanlarda ittifak arayışlarına hız verdiği Nisan ayında, İttihat ve Terakki de, boğazdaki ordunun arkasını sağlama almak ve İstanbul'un güvenliğini temin etmek için Trakya ile Marmara Denizi sahillerinde savaşın başından bu zamana kadar almadığı önlemleri devreye sokmuştu. Bu önlem de İtilaf devletlerini destekleyen, sahip oldukları Yunan milliyetçiliği düşüncesiyle ve yaptıkları zararlı faaliyetlerle yaşadıkları yerlerde ciddi tehlike oluşturan Rumları dahile sevk etmekte.

³⁰⁶ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 467-475

Çanakkale Boğazında yapılacak kara savaşlarına hazırlık olarak öncelikle tahliyesine başlanılan yer Gelibolu ve çevresiydi. Yukarıda belirttiğimiz üzere, müttefikler boğaza saldırıya geçmeden önce savaş hazırlıkları kapsamında bazı Müslüman ve Rum köyleri tahliye edilerek ahali İstanbul ve Bursa'ya nakledilmişti. Şimdi ise daha genel bir tahliye yapılıyor ve Rumlar gemilerle Balıkesir'e³⁰⁷ ve Çanakkale'ye bağlı Lapseki'ye sevk ediliyordu³⁰⁸. Aynı şekilde boğazın Çanakkale tarafındaki sahil kesimi de boşaltılıyor, Rumlar sahilden daha iç kesimlere sevk ediliyordu³⁰⁹. Gelibolu'dan çıkarılarak Balıkesir'e gönderilenler de aynı şekilde Balıkesir'in iç kesimlerine sevk ediliyordu³¹⁰. Kara savaşları çok geniş bir alanda gerçekleşecek olduğundan dolayı hükümet burada ve boğaz çevresinde yaşayan ahalinin tamamını tahliye ediyor ve Rumlarla birlikte yabancı tebaahıları ve Musevileri de Çanakkale ve Balıkesir'in iç kesimlerine sevk ediyordu³¹¹. Nisan ayında Gelibolu ve Çanakkale'den başka Marmara sahillerinde de sevkler yapılmaya başlanmıştı.

Nisan, hükümetin Ermenilere karşı da harekete geçtiği aydı. Ermenilerin ayaklanması karşısında çaresiz kalan hükümet 24 Nisanda Ermeni komite merkezlerinin kapatılarak komite liderleri ile zararlı faaliyette bulunan Ermenilerin tutuklanmasına, buldukları yerlerde oturması sakıncalı görülenlerin uygun yerlerde toplanarak kaçmalarına fırsat verilmemesine, gerekli görülenlerin mahkemeye sevk edilmesine karar vermişti. Vali ve mutasarrıflara gönderilen bu emirden sonra 1800 Ermeni tutuklanarak Ankara ve Çankırı'ya sürgün edilmişti³¹². Yalnız Ermenilerin Osmanlı devletiyle resmi olmayan bir savaşa girmeleri ve Doğu Anadolu'ya giren Ruslarla birlikte Müslüman ahaliye ve askerlere saldırıp büyük katliamlar yapmaları hükümetin daha sert önlemler almasını zorunlu hale getirmişti. Bu ilk sürgünler işe

³⁰⁷ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen gayet müsta'cel şifre, 18 Nisan 1331 (01/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 52/166

³⁰⁸ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Çanakkale Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 21 Nisan 1331 (04/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 52/224

³⁰⁹ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 9 Mayıs 1331 (22/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/75

³¹⁰ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 22 Nisan 1331 (05/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 52/232

³¹¹ Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 9 Mayıs 1331 (22/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/75

³¹² Kemal Çiçek, **Ermenilerin Zorunlu Göçü 1915-1917**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay, 2005, s. 34-36

yaramadığı için Enver Paşanın teklifini değerlendiren Dahiliye Nazırı Talat Paşa, Van, Bitlis ve Erzurum Vilayetlerindeki Ermenilerin savaş alanı dışına çıkarılması karar vermiş ve 9 Mayıs 1915'te Erzurum Valisi Tahsin Bey'e, Van Valisi Cevdet Bey'e ve Bitlis Valisi Mustafa Abdulhalık Bey'e gönderdiği şifrelerle bu kararını bildirmişti³¹³. Böylece İttihat ve Terakki hükümeti Mayıs ayında Ermenilerin Müslüman ahaliye yaptığı katliamları, Osmanlı ordusunun yenilmesini sağlamak için Ruslarla yaptıkları işbirliğini önlemek için askeri tedbir olarak Ermeni tehcirini uygulama koymuştu. Başta Dahiliye Nezaretinin bir uygulaması olarak uygulanmaya başlanılan tehcir, 26 Mayıs 1915'te uygulamanın gerekçelerinin anlatıldığı tezkire ile sadarete başvurulması, Meclisi Vükelada 27 Nisan 1915'te "Vakt-i seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedabir hakkında Kanun-u Muvakkat"ın çıkarılması ve 30 Mayıs 1915'te de tehcirin nasıl uygulacağına dair alınan kararlarla³¹⁴ ve çıkarılan yönetmeliklerle hukuki bir devlet uygulaması halini almıştı.

1 Haziran 1915'te Takvim-i Vekayi'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Vakt-i seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedabir hakkında Kanun-u Muvakkat" en bilinen haliyle tehcir kanunu olarak ifade edilen bu kanun şu dört maddeden ibaretti:

1-)Vakti Seferde ordu, kolordu ve fırka kumandanları ve bunların vekilleri ve müstakil mevki kumandanları ahali tarafından herhangi bir surette hükümet emirlerine, memleketin müdafaasına, ve asayişin sağlanmasına dair yapılan icraatlara muhalefet, silahla saldırma ve karşı koyma görürlerse derhal askeri güçlerle en şiddetli şekilde cezalandırmaya, saldırı ve karşı koymayı ortadan kaldırmaya yetkili ve mecburdurlar.

2-) Ordu, kolordu ve fırka kumandanları askeri nedenlerle casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri köyler ve kasabalar ahalisini tek tek veya toplu bir şekilde diğer mahallere sevk ve iskan ettirebilirler.

3-) Bu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir.

³¹³ Yusuf Halaçoğlu, **Ermeni Tehciri**, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2004, s. 66
Kemal Çiçek, a.g.e., s. 40-42

Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, s. 28

³¹⁴ **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, s. 30

4-) Bu kanunun uygulanmasından Başkomutanlık ve Harbiye Nazırı sorumludur³¹⁵.

Kanunun adından ve kanunda sıralanan suçlardan anlaşılmalıdır ki hükümet savaş ortamında çıkardığı bu kanunla, hem ülkedeki asayiş hem de devlet ve ordu aleyhine yapılacak silahlı ve silahsız her türlü zararlı faaliyeti önlemeyi esas almıştır. Çünkü Ruslar Doğu Anadolu bölgesinden Anadolu'ya girmişti. İngiliz ve Fransızlar bütün güçleriyle Çanakkale Boğazına saldırıyorlardı ve Osmanlı ordusunun Gelibolu'da ölüm kalım mücadelesi veriyordu. Bunun yanında İngiliz ve Fransız savaş gemileri Çanakkale Boğazından İskenderun Körfezine kadar tüm Ege ve Akdeniz sahilini ablukaya alarak yoğun bir şekilde sahilin her noktasına saldırıyordu. Ruslar da aynı şekilde Artvinden İstanbul Boğazına kadar tüm Karadeniz sahilini ablukaya almış yoğun bir şekilde İstanbul Boğazına saldırıyordu. İtilaf devletlerinin bu saldırılarının yanında doğuda Ruslarla birlik olan Ermeniler İslam ahaliyi katlediyorlardı. Rumlar da Ege Akdeniz Marmara Denizi ve Karadeniz sahillerinde bir yandan İtilaf devletleriyle işbirliği yapıyorlar diğer yandan da kurdukları çetelerle Müslüman ahaliye saldırarak asayiş ve güvenliği ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı. İşte böyle bir ortamda İtilaf devletlerinin saldırılarına karşı Anadolu'yu korumaya çalışan hükümetin içten gelen bu ayrılıkçı, yıkıcı ve milliyetçi ayaklanmalara karşı yapacağı çok da fazla bir şey yoktu.

Nitekim kanun-u muvakkat Haziran ayında çıkarılmış olsa da İtilaf devletlerinin Gelibolu'ya asker çıkarmaya hazırlandığı Nisanda, Gelibolu ve Çanakkale'nin boğaz sahillerindeki Rumlar tahliye edilmeye başlanmıştı. Mayıs ayında ise bu sevkیاتlar daha da yoğunlaşmıştı. 17 Mayıs 1915'te Edirne Vilayetine gönderilen şifrede Rum muhacirleri Balıkesir'e nakletmek üzere Şam, Plevne ve Edremit vapurlarının tahsis edildiği ve mahalline gerekli emirlerin başkumandanlıktan verildiği bildiriliyordu³¹⁶. Talat Paşa, Karesi (Balıkesir)

³¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt III, Kısım III, s. 40
Kemal Çiçek, a.g.e., s. 45

³¹⁶ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 4 Mayıs 1331 (17/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 50/44

Mutasarrıflığına gönderdiği 27 Mayıs 1915 tarihli şifrede, Gelibolu'dan çıkarılan Rumların sayısının 13 binden fazla olduğunu belirtiyordu³¹⁷.

Tehcir, savaş alanı olduğu için öncelikle Gelibolu Sancağında başlamıştı ve Gelibolu'nun tahliyesi Temmuzun ortalarına kadar devam etmişti. Edirne Valisi Adil Bey'in 8 Temmuz 1915'te bildirdiğine göre; Gelibolu Kasabası, Kavaklı, Yeniköy, Bergoz, ve Tayfur köylerinden 10.470, Maydos'tan 7717 Girne'den de 2574 kişi sevk edilmişti. Bunlara Bergoz ve Tayfur köylerinin yazılmayan çocuklar dahil edilememişti. Ayrıca Maydos'un bombardımana uğraması dolayısıyla kaç kişinin telef olduğu ve sevk sırasında çok hızlı davranıldığı için tam olarak kaç kişinin sevk edildiği tespit edilememişti. Adil Bey boşaltılan bu yerlere ilaveten Şarköy ve Mürefte'nin de tahliye edileceğini bildiriyordu³¹⁸.

Gelibolu'nun tahliyesi yapılırken Başkumandanlık Marmara sahillerindeki Rumların da sevk edilmesine karar vermişti. Dahiliye Nezareti de Hüdavendigâr Vilayetiyle Karesi ve Çanakkale Mutasarrıflıklarına gönderdiği 23 Haziran 1915 tarihli şifrede, Marmara sahillerinde ve sahilden bir saat mesafede bulunan köylerde yaşayan Rumların sevkine Başkumandanlık vekaleti tarafından lüzûm-ı kati gösterilmektedir diyerek sahildeki köylerin tahliye edilmesini tebliğ etmişti³¹⁹. Böylece tahliye alanı daha da genişletilerek Trakya'nın Marmara sahilleri de boşaltılmaya başlanmıştı. Talat Paşa 12 Haziran 1915'te Edirne Valisinden tespit edilen Rum köylerinin diğer Rum köylerine dağıtılmasını istemişti³²⁰. Ama daha sonra özellikle Tekirdağ sahillerinde yaşayan Rumların dahile sevkinin mahzurlu olacağı sonucuna vararak bunların Anadolu tarafında Bursa, Çanakkale ve Balıkesir'in iç kesimlerine nakledilmesini istemişti³²¹. 3 Temmuz 1915 tarihli şifrede, Edirne'den Hüdavendigâr Vilayetine gönderilecek Rumların miktarının 7-8

³¹⁷ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 14 Mayıs 1331 (27/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/143

³¹⁸ Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 25 Haziran 1331 (08/07/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/87

³¹⁹ İAMM'den Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 13 Haziran 1331 (26/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/158

³²⁰ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 30 Mayıs 1331 (12/06/1915); BOA. DH. ŞFR,

³²¹ İAMM'den Hüdavendigâr Vilayeti ile Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen 13 Haziran 1331 (26/06/1915) tarihli şifre telgraf, BOA. DH. ŞFR, 54/157

bin olduğu belirtilmişti³²². Tekirdağ sahillerindeki Rumları taşımak üzere iki gemi tahsis edilmiş ve Edirne Vilayetine gönderilen 3 Temmuz 1915 tarihli şifrede bu gemilerin Marmara adalarının tahliyesini müteakip gelecekleri haber verilmişti³²³.

Edirne'den ve vilayetin sahil kesimlerinden Anadolu'ya yapılan bu sevkler Temmuz ortalarına kadar yoğun bir şekilde devam etmişti. Genel olarak Gelibolu, Çanakkale boğazı çevresi ile Edirne Vilayetinin sahil kesimleriyle daha iç bölgelerinden çıkarılanlar diğer yerlere oranla Rum nüfusunun daha az olduğu Balıkesir ve Bursa'nın sahilden uzak iç kesimlerine naklediliyordu³²⁴. Kısa bir zaman içinde oldukça fazla Rumun nakledilmesi buralarda büyük bir izdihama ve yoğunluğa neden olmuştu. Bundan dolayı da sonrakilerin Çanakkale'nin sahilden uzak kesimleriyle İzmit, Bilecik, Kütahya ve Eskişehir'e nakledilmesine karar verilmişti³²⁵.

Temmuz ayına kadar çok yoğun bir şekilde devam eden sevkیاتlar bu aydan itibaren durdurulmuştu. Bunun da sebebi Yunanistan'da meydana gelen gelişmelerdi. 13 Haziranda seçim olmuş ve Venizelos yeniden seçilmişti. Yalnız yeni kabinenin Ağustosta kurulmasına kadar Gounaris işbaşında kalmıştı. Venizelos'a oranla Makedonya'daki Müslümanlara daha yumuşak davranan Gounaris, Yunanistan'ın savaşa girmesine karşıydı. Yeniden iktidar olan Venizelos, seçimi kazanır kazanmaz hemen Yunanistan'ı savaşa sokma yönündeki faaliyetlerine başlamıştı. Kamuoyunu etkileyerek savaş kararı alınmasını sağlamaya çalışan Venizelos, Anadolu'da Rumlar katlediliyor propagandasıyla Yunan kamuoyunu galeyana getirmeye çalışıyor, Anadolu'dan göç etmiş olan Rumların kurdukları cemiyetlerle ortaklaşa mitingler

³²² İAMM'den Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen 20 Haziran 1331 (03/07/1915) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 54/275

³²³ İAMM'den Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 20 Haziran 1331 (03/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/279

³²⁴ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 13 Mayıs 1331 (26/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/253

İAMM'den Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 16 Haziran 1331 (29/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/172

İAMM'den Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 27 Mayıs 1331 (09/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/

³²⁵ İAMM'den Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 20 Haziran 1331 (03/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/275

İAMM'den İzmit Mutasarrıflığına gönderilen 20 Haziran 1331 (03/07/1915) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 54/276

İAMM'den Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 20 Haziran 1331 (03/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/279

düzenliyordu. Onun kamuoyunu galeyana getirme çabalarından rahatsız olan Başbakan Gounaris de Galip Kemali aracılığıyla İttihat ve Terakkiden Rumlara daha yumuşak davranılmasını ricasında bulunuyordu³²⁶. Aynı şekilde Osmanlı Devletinin müttefiki Almanlar da Yunanistan'ın savaşa girmesini istemediği için hükümetten Rumlar hakkında şikayete konu olacak olaylara meydan verilmemesini tavsiye ediyordu. Bütün bunları değerlendiren İttihat ve Terakki hükümeti de savaş istemeyen Krala karşı kamuoyu baskısı oluşturmaya çalışan Venizelos'un eline koz vermemek için Temmuz ve Ağustos aylarında Rum sevkıyatını durdurma kararı almıştı. Ayrıca Rumlara yumuşak davranılması ricasından dolayı vali ve mutasarrıflara emirler gönderilerek onlardan şikayete konu olacak olaylara meydan vermemeleri istenmişti³²⁷.

Bu kararlar birlikte hem Edirne Vilayetindeki Rumların Anadolu'ya hem de Bursa ve İzmit'e sevk edilenlerin başka yerlere nakledilmesine geçici olarak ara veriliyordu. Örneğin 9 Ağustos 1915'te İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifrede, Bilecik'e sevk edilmek üzere önceden Edirne'den gönderilen Rumların liva dahilinde iskan edilmesi istenmişti³²⁸. Yalnız bu geçici bir durumdu ve Dahiliye Nezaretinden İskan-ı Aşair Muhacirin Müdüriyetine gönderilen 27 Temmuz 1915 tarihli yazıda sevklerin sadece "tehir edildiği" vurgulanıyordu³²⁹.

Tehir çok uzun sürmemiş ve Eylül ayından itibaren Rum sevkıyatı yeniden başlamıştı. Bu sefer sahil kesimindeki Rumların yanında Edirne çevresindekiler de sevk ediliyorlardı. Boşaltılmasına karar verilen köy ahalileri Tekirdağ ve Marmara Ereğli'si gibi sahillere naklediliyor buradan da gemi ve trenlerle İzmit'e sevk ediliyorlardı. 14 Eylül 1915'te Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifrede Edirne çevresindeki köylerin tahliyesi işlemine başlandığı ve tahliye edilecek kişi miktarının 14 bin olduğu bildirilerek, nezaretten bunların Dimetokaya mı yoksa

³²⁶ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Temmuz 1331 (29/07/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/25

Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 8 Ağustos 1331 (21/08/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 28/20

³²⁷ Talat Paşa'dan tüm vilayet ve livalara gönderilen mahrem şifre, 3 Temmuz 1331 (16/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/109

³²⁸ İAMM'den İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 27 Temmuz 1331 (09/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/338

³²⁹ Dahiliye Nezareti İAMM İstihbarat Şubesinin 278 numaralı mahrem ve müsta'cel yazısı, 14 Temmuz 1331 (27/07/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/32, Lef. 1

Tekirdağ'a mı gönderilmesinin uygun olacağı sorulmuştu. Nezaretin gönderdiği cevapta da Tekirdağ ve Ereğli'ye gönderilmelerinin uygun olacağı bildirilmişti³³⁰. Nezaret 28 Eylül 1915'te de Tekirdağ'daki Rum ahalinin Harbiye Nezaretinin vapur ve römorkör tahsis edemeyeceğini bildirmesinden dolayı mahalli imkanlarla peyderpey Anadolu'ya nakledilmesini tebliğ etmişti³³¹.

Edirne Vilayetindeki Rumlarla aynı zamanda Ermeniler de Anadolu'ya naklediliyorlardı. Vilayete gönderilen 10 Ekim 1915 tarihli şifrede, 18 Eylülde yapılan tebligat gereğince zararlı kişilerden olup vilayetten çıkarılması lazım gelen Ermenilerin İstanbul'a uğratılmadan kayıklarla peyderpey Anadolu sahillerine sevkinin münasip olduğu belirtilerek Ermenilerin Rumlardan ayrı vapur ve kayıklarla muhafaza altında sevklerinin yapılması ve ne zaman nereye sevk edileceklerinin iki gün önceden bildirilmesi istenmişti³³².

Vilayetten Anadolu'ya yapılan bu sevklerin yanında daha fazla miktarda Rum Dahiliye Nezaretinin direktifleri doğrultusunda vilayet dahilinde münasip yerlere naklediliyordu³³³. Örneğin Edirne merkezden çıkarılanlardan bazıları Malkara'ya, Keşan'dan çıkarılanların bazıları da yine sahilden uzak iç kesimlere nakledilmişti³³⁴. Bu uygulama özellikle sınır boyunda tatbik ediliyor, sınırdaki köyler boşaltılarak iç kesimlere çekiliyordu. Hatta Vali, sınıra 15 km mesafedeki köylerin boşaltılarak Bulgar tarafına sürülmelerini teklif etmiş, fakat 26 Eylül 1915 tarihli mahrem şifrede, böyle bir uygulamayı Bulgaristan'ın kabul etmeyeceği, müşkilat ve ihtilafata neden olacağı için "mümkün ise şimdilik bundan sarfınazar edilmesi münasiptir" denilerek Rumların Bulgar tarafına sürülmemesi istenmişti³³⁵.

Edirne Vilayetinin hazırladığı 23 Ocak 1916 tarihli cetvele göre Gelibolu'nun Keşan Kazası haricinde tüm vilayette toplam 56.171 Rum ya Anadolu'ya sevk

³³⁰ Dahiliye Nezaretinden Edirne'de mektupçu Şakir Bey'e şifre, BOA. DH. ŞFR, 56/1

³³¹ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 15 Eylül 1331 (28/09/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/211

³³² Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 27 Eylül 1331 (10/10/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/337

³³³ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 25 Teşrin-i Evvel 1331 (07/11/1915); BOA. DH. ŞFR, 57/324

³³⁴ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen tahrirat, 15 Kanun-u Evvel 1331 (28/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/69

³³⁵ Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 13 Eylül 1331 (26/09/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/182

edilmiş ya da vilayet içinde bir noktadan başka bir noktaya nakledilerek iskan edilmişti. Vilayetin hazırladığı cetvel şu şekildedir:

Nüfus		Köylerin İsmi	Sevk Olunduğu Mahal
GELİBOLU SANCAĞI			
Erkek	Kadın		
1225	1321	Gelibolu'nun Rum mahallesi Rumları	3396 Nüfus Marmara'da önlerine denizaltı çıktığı için mecburen Tekfurdağı'na gitmişlerdir
428	422	“ Galata Karyesi Rumları	
505	612	“ Bayır “	Bu köylerin Rumları 27 Nisan 1331 (10/05/1915)'den 10 Mayıs'a kadar çeşitli tarihlerde Gelibolu İskelesinden vapurlarla Bandırmaya ve Erdek'e gitmişlerdir.
705	702	“ Fındıklı “	
111	318	“ Kavaklı “	
785	802	“ Cedid “	
522	600	“ Tayfur “	
385	303	“ Bergos “	
422	475	“ Bolayır “	
1214	1072	İpsala'nın İbriktepe Karyesi Rumları	Keşan'ın Altuntaş Karyesine
798	669	“ Sultan “	“ Muzalli ve Doğanca Karyelerine
542	563	“ Hacıköy “	“ Karacaali Karyesine
216	194	“ Pazardere “	“ Maltepe “
298	255	“ Korucu “	“ Paşapekit “
191	138	“ Safer “	“ Paşapekit “
262	233	İnöz'ün Yenice Karyesi Rumları	Keşan Kazasına 5 Nisan 1331 (18/04/1915)
273	224	“ Çavuş “	
437	394	İnöz Kasabası Rumları	Malkara Kazasına 25 Ağustos 1331 (07/09/1915)
398	524	Şarköy'ün Eksemil Karyesi Rumları	İzmit'e nakil olunmuşlardır
147	248	“ Yeniköy “	
313	410	“ Araplı “	
196	310	“ Eriklice “	
7934		Maydos kazasıyla Kerte Karyeleri Rumları	Bandırma'ya sevk olunmuşlardır
TEKFURDAĞI SANCAĞI			
3871		Tekfurdağı Kasabası Ermenileri	Bunların Dimetoka'ya

521		Çorlu	“	sevk olunan bir hanesi dışındakiler Anadolu'ya gönderilmiştir. Lazım gelenlere malumat verilmiştir.
817		Malkara	“	
69		Hayrabolu	“	
KIRKKİLİSE (Kırklareli) SANCAĞI				
1619	1788	Demirköy Kazası Rumları		Andaklı'ya sevk olunmuşlardır
247	274	Demirköy Bey Ayestefanos Karyesi Rumları		
611	660	Demirköy Turuyla Karyesi Rumları		
53	90	Vize Kazası Rumları		
985	1019	Vize'nin Yenice Karyesi Rumları		
1031	985	Vizenin Edincek Karyesi Rumları		
1884	2556	Kırkkilise'nin Üsküb Karyesi Rumları		
1129	1151	Kırkkilise'nin Bedre Karyesi Rumları		Pınarhisar Kasabasıyla Yena Karyesine Nakil olunmuşlardır
151	137	Kırkkilise'nin Polos Karyesi Rumları		
EDİRNE (Merkez) SANCAĞI				
43	28	Edirne Kasabası Ermenileri		Dersaadet'e sevk olunmuşlardır 15 Teşrin-i Evvel 1331 (28/10/1915)
226	231	Edirne Kasabası Ermenileri		Tekfurdağı'na sevk olunmuşlardır 15 Teşrin-i Evvel 1331 (28/10/1915)
28	30	Uzun Köprü Kasabası Ermenileri		Malkara Kasabasına 20/21 Eylül 1331 (03-04/10/1915)
234	326	“ Rumları		Malkara Kasabasına 20/21 Eylül 1331 (03-04/10/1915)
122	113	Uzun Köprü Çiftlik Karyesi Rumları		Tulukarye Karyesine 25 Eylül 1331 (08/10/1915)
112	173	“ Karayayla “		Karacaali Karyesine 25 Eylül 1331 (08/10/1915)
173	209	“ Çalı “		Hermit “ 27 Eylül 1331 (10/10/1915)
119	143	“ Kara Hazma “		Hermit “ 27 Eylül 1331 (10/10/1915)
201	255	“ Yakup Bey “		Davuteli “ 28 Eylül 1331 (11/10/1915)
279	358	“ Kavaklı “		Şahin “ 28 Eylül 1331(11/10/1915)

112	147	“ Paşa Yenice “	Kortollu “ 28 Eylül 1331 (11/10/1915)
133	204	“ Eski “	Mestanlı “ 1 Teşrin-i Evvel 1331 (14/10/1915)
200	312	“ Kuru “	Deveci “ 1 Teşrin-i Evvel 1331 (14/10/1915)
220	334	“ Malkoç “	Doğan “ 4 Teşrin-i Evvel 1331 (17/10/1915)
336	339	“ Kavacık “	Yenitatar “ 5 Teşrin-i Evvel 1331 (18/10/1915)
145	204	“ Karapınar “	Deveci “ 6 Teşrin-i Evvel 1331 (19/10/1915)
267	250	“ Kır “	Tulu “ 6 Teşrin-i Evvel 1331 (19/10/1915)
177	186	Kavaklı Kazasının Doğanca Karyesi Rumları	Keşan’ın Beğendik Karyesine
278	266	“ “	Malkara’nın Şahin Karyesine
422	397	Lala Paşa Ortakçı Karyesi Rumları	Uzun Köprü’nün Arslanlı Karyesine
287	291	“ Kerdelli “	Babaeski’nin Melil Karyesine
165	156	“ Kara Yusuf “	Babaeski’nin Kaleli Karyesine
123	178	Havsa’nın Varoş Mahallesi Rumları	Uzun Köprü’nün Zalif Karyesine
160	145	“ Hasköy Karyesi “	
305	327	“ Şeritdar Karyesi “	
142	169	“ Abalar Karyesi “	
266	245	“ Kara Kasım Karyesi “	
5864		Toplam Ermeni	
56,171		Toplam Rum	
62,035		Genel Toplam	

b-) MARMARA DENİZİ SAHİLLERİ İLE İSTANBUL CİVARINDAKİ RUMLARIN TEHCİRİ

Mayıs ayında Çanakkale Boğazının Gelibolu tarafı boşaltılmaya başlandığında Çanakkale sahillerindekiler de Balıkesir'in iç kesimlerine nakledilmeye başlanmıştı. Hatta Balıkesir'deki yoğunluktan dolayı bunların bir kısmı Bursa'da Orhaneli, Kırmasti, Karacabey ve diğer münasip yerlere nakledilmişti³³⁶. Hem Gelibolu hem de Çanakkale'deki tahliyelerle savaş alanı olan Çanakkale Boğazının güvenliğini sağlamaya çalışan hükümet, güvenliğin Marmara denizi tarafından da sağlanması için boğaz girişine çok yakın bir noktada olan ve boğaz ile İstanbul arasındaki deniz ulaşımının üzerinde bulunan Marmara adalarını da tahliye etmeye başlamıştı.

Balkan Savaşında Bulgar ordusuna yiyecek kaçıran, casusluk yapan bu çevredeki Rumlar, bu kere de İstanbul ile Gelibolu arasındaki asker sevkiyatını engellemek amacıyla Çanakkale Boğazından geçerek Marmara denizine giren İtilaf devletleri denizatlılarına casusluk yapıyorlardı. Bundan dolayı da Başkumandanlık, başta Marmara Adası ve İmralı olmak üzere Marmara denizindeki adaların tahliye edilmesine karar vermiş, Dahiliye Nezareti de Karesi Mutasarrıfına gönderdiği 5 Haziran 1915 tarihli şifre ile adaların tahliyesi için gerekli hazırlıklara başlanmasını istemişti. Gönderilen bu telgrafta tahliye edilecek Rumları Bandırmaya nakledecek geminin iki gün sonra geleceği haber verilerek Marmara Adası ve çevresindeki adalarda yaşayan Rumların Marmara adasının nahiye merkezine toplatılması, böylece sevk işleminde zaman kaybına mahal verilmemesi istenmişti³³⁷. 15 Haziranda da İmralı adasındaki Rumları Bursa sahiline taşımak üzere Harbiye Nezareti tarafından bir gemi gönderilmişti³³⁸. Harbiye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 30 Haziran 1915 tarihli yazıda Bandırma ihraç kumandanlığına bağlı Hanifiye ve Edremit gemileriyle Ekinlik, İmralı ve Marmara

³³⁶ İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 27 Mayıs 1331 (09/06/1915); BOA. DH. ŞLFR, 53/306

³³⁷ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 23 Mayıs 1331 (05/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/252

³³⁸ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Hüdavendigar Vilayetine gönderilen gayet müsta'cel şifre, 2 Haziran 1331 (15/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/21

adalarının tamamen tahliye edildikleri, 3 Temmuz'a kadar diğer adalarının da tahliyelerinin tamamlanacağı bildirilmişti³³⁹.

Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının hazırladığı 25 Eylül 1915 tarihli nüfus cetvelinde, Marmara Nahiyesinden 8350, Paşalimanı Nahiyesinden 7263 olmak üzere toplam 15,613 kişinin dahile sevk edildiği belirtilmişti³⁴⁰. Sevklerin yapıldığı sırada Dahiliyeden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen 22 Haziran 1915 tarihli telgrafta da Marmara'dan tahliye edilen kişi sayısının 15 bin kadar olduğu ve bu kadar nüfusun Balıkesir'de iskanı mümkün olmadığından dolayı bunların Bursa'daki Rum köylerine nakledilmesi için Karesi Mutasarrıflığına emir verildiği belirtilmişti³⁴¹.

Adalarla birlikte Çanakkale'den İzmit'e kadar olan güney Marmara sahilleri de tahliye ediliyordu. Yukarıda verdiğimiz 23 Haziran 1915 tarihli Dahiliye Nezaretinin Edirne, Hüdavendigâr Vilayetleriyle Karesi ve Çanakkale Mutasarrıflıklarına gönderdiği şifrede, Başkumandanlığın Marmara havzasındaki sahillerde ve sahillere bir saat mesafedeki köylerin tahliye edilmesine karar verdiği bildirilmiş, Dahiliye Nezareti de bu telgrafla Bursa Valisinden ve Balıkesir Mutasarrıfından sevk işlemlerine başlamalarını istemişti³⁴². Bu emir üzerine başlayan sevkte Balıkesir sahillerinden ve Adalardan 2 Temmuz 1915 tarihine kadar 13,500 Rum iç kesimlere nakledilmişti³⁴³. İlerleyen zamanda bu sayı daha da artmıştı. Çünkü sahillerle birlikte Balıkesir Mutasarrıfının tahliye edilmesinin gerekli olduğunu bildirdiği Erdek'e bağlı köyler de boşaltılmaya başlanmıştı. Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının hazırladığı 25 Eylül 1915 tarihli cetvelde harbin başlamasından önce 29,758 olan Erdek Rum nüfusu 11,649'a düştüğü görülmektedir.

³³⁹ Başkumandanlık Vekaletinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Haziran 1331 (30/06/1915) tarihli tahrirat, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/66

³⁴⁰ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği 12 Eylül (25/09/1915) tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 10/23, Lef. 2

³⁴¹ İAMM'den Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen 9 Haziran 1331 (22/06/1915) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 54/104

³⁴² Dahiliye Nezaretinden Edirne, Hüdavendigâr Vilayetleriyle Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 10 Haziran 1331 (23/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/118

³⁴³ Karesi Livasından varid olan 19 Haziran 1331 (02/07/1915) tarihli telgrafname suretidir, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/101, Lef. 2

Yani yapılan tehcirle birlikte Erdek nüfusu 18,109 kişi azalmıştı. Edincik'ten de 43 kişi tehcir edilmişti³⁴⁴.

Dahiliye Nezareti'nin 23 Haziran 1915 tarihli emriyle Bursa'nın sahil kesimindeki Rumlar da dahile sevk edilmeye başlanmıştı³⁴⁵. Vilayetin hazırladığı 16 Aralık 1915 tarihli iki nüfus cetvelinde Karacabey, Mudanya ve Gemlik Kazalarının sahil köylerinden bazılarının tamamen boşaltıldığı görülmektedir. Boşaltılan köyler ve nüfusları şöyledir: Gemlik Kazası Kurşunlu Köyü 1431; Karacabey Kazası Çeşnigir Köyü 519, Çamlıca Köyü 733, Kurşunlu Köyü 353; Mudanya Seyfi Köyü 1630, Burgaz Köyü 628, Arnavud Köyü 208, Misabolu Köyü 1368, Terliye Köyü 4014, Yalıçiftlik Köyü 1480, İmrallı Nahiyesi Merkezi 1388. Buna göre sevk edilen Rum miktarı toplam 12,321'dir. Cetvelde sadece Mudanya'nın Arnavut Köyü Rumlarından 158'inin Bilad-ı Yunus Köyüne nakledildiğinin belirtilmesinden başka tahliye olunan bu Rumların nereye gönderildiklerine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Sadece cetvele düşülen "sahilden nakil ve ilave olunmuştur" şeklindeki notlardan sahilden çıkarılanların iç kesimlere iskan edildikleri anlaşılmaktadır. Yalnız yine bu notlara göre sahilden nakledilerek gönderildikleri yerlerin nüfusuna dahil edilen Rumların sayısının boşaltılan köy nüfusundan daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Cetvelde Bursa merkezi ile merkeze bağlı köylere 8341, Orhaneli Kazasına 4492, Karacabey'e 4244, Mudanya'ya 2582, Ertuğrul Kazasına 1937 olmak üzere toplam 21,596 Rumun sahilden nakil ve ilave olduğu belirtilmiştir³⁴⁶. Nereden çıkarıldıklarına dair herhangi bir not düşülmediği ve boşaltılan köyler dışında diğerlerinin nüfusunda iki cetvel arasında bir fark olmadığı için sahilden nakil ve olunan kişilerin vilayete dışarıdan gönderilenler olma ihtimali daha yüksektir.

Edirne Vilayeti ile Çanakkale ve Balıkesir sahilinden çıkarılan Rumların bir kısmının Hüdavendigar Vilayetine nakledilmesi ile 1 Eylül 1915 tarihli nüfus cetvelinde 73,277 olduğu belirtilen Rum nüfusu 16 Aralık 1915'e gelindiğinde 6,233 artarak 79,510 yükselmişti. Buna karşın Ermenilerdeki durum ise oldukça farklıydı.

³⁴⁴ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği 12 Eylül (25/09/1915) tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 10/23

³⁴⁵ İAMM'den Hüdavendigar Vilayetiyle Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen 13 Haziran 1331 (26/06/1915) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 54/157

³⁴⁶ Hüdavendigar Vilayetinin 3 Kanun-u Evvel 1331 (16/12/1915) tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 16/6

Vilayetin hazırladığı bu iki cetvele göre 1 Eylül 1915'te 57.508 olduğu belirtilen Ermeni nüfusundan tehcirden sonra 16 Aralık 1915'e gelindiğinde sadece Bursa Merkez Kazasında 213, Orhaneli'de 0, Kırmasti'de 128, Karacabey'de 154, Mudanya'da 15, Orhangazi'de 0, Gemlik'te 12, Ertuğrul Sancağı'nda (Bilecik) 0 olmak üzere sadece 522 Ermeni kalmıştı. Yani tehcirle birlikte vilayetteki Ermenilerin hemen hemen tamamı vilayet dışına çıkarılmışlardı³⁴⁷.

Marmara Denizinin Anadolu sahillerindeki Rumların sevki Temmuz ayına kadar devam etmişti. Yukarıda bahsettiğimiz gibi 27 Temmuz 1915'te Dahiliye Nezareti Hüdavendigâr ve Edirne Vilayetleriyle İzmit Çatalca Mutasarrıflıklarına gönderdiği mahrem ve gayet müsta'cel şifre ile, 23 Haziranda tahliye edilmeleri istenilen Marmara havzasındaki köylerde yaşayan Rumların yerlerinde tutulmasının vaziyet-i hazır-i siyasiye icabatından olduğunu bildirerek tahliye işlemlerine ara verilmesini istemişti³⁴⁸.

Yalnız Eylül ayından itibaren tüm bu yerlerde Rum sevkıyatı yeniden başlamıştı. Bu sefer tahliye edilen yerler arasında İstanbul da vardı. Daha önce belirttiğimiz üzere İstanbul içindeki Rumlar itilaf devletleri adına casusluk yapıyorlardı. İstanbul Boğazı çevresinde yaşayanlar ise Ruslarla işbirliği yapıyorlardı. Bundan dolayı İstanbul adaları ile İstanbul içerisinde bu tür zararlı faaliyette bulunanlar ile şüpheli görülenler İstanbul dışına sürgün ediliyorlardı³⁴⁹. Bundan başka şekavet ve casusluğun en yaygın olduğu yer olan Şile'de de bu tür faaliyette bulunan Rumlar Kandıra'ya sevk ediliyorlardı³⁵⁰.

1915 yılında İstanbul'da tahliye yapılan tek yer Rus saldırılarına karşı İstanbul Boğazını korumak üzere Sarıyer taraflarında oluşturulan müstahkem mevki

³⁴⁷ Hüdavendigâr Vilayetinin 3 Kanun-u Evvel 1331 (16/12/1915) tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 16/6

Hüdavendigâr Vilayetinin 19 Ağustos 1331 (01/09/1915) tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 15/73

³⁴⁸ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Hüdavendigâr ve Edirne Vilayetleriyle İzmit Çatalca Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 14 Temmuz 1331 (27/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/116

³⁴⁹ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 15 Teşrin-i Evvel 1331 (28/10/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 9/44

Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 18 Şubat 1331 (02/03/1916)

³⁵⁰ Dahiliye Nezaretine dilekçe ile başvuran 12 Rum, Şile'den Kandıra'ya sürgün edildiklerini, halbuki kendilerinin devlete sadık olduklarını hiçbir hiyanetleri olmadığı halde 7 aydan beri sefil ve perişan olduklarını söyleyerek ailelerinin yanına Şile'ye dönmelerine izin verilmesini istiyorlardı. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/5

Dahiliye Nezaretinden İstanbul Vilayetine gönderilen 16 Temmuz 1331 (29/07/1915) tarihli tahrirat, BOA. DH. İUM, 2-2/78

civarındaki Rum köyleriydi. Savunma hattının bulunduğu bu çevrede Kemberburgaz ve Sarıyer civarında asker ikame edilecek köyler boşaltılıyordu. İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Eylül 1915 tarihli yazıda Kemberburgaz'dan birinci kafiide 700 ikinci kafiide 580 Rumun tahsis edilmiş olan vapura bindirilerek sevk olundukları bildirilmişti³⁵¹. Bu tahliyeler Yunan gazetelerine de haber olmuş Makedonya'daki gazetelerinin haberlerinde de İstanbul'da Yenimahalle, Büyükdere, Bahçeköy ve Bergos Rumlarının tahliye edildikleri belirtilmişti. Bu gazetelerin Haziran 1915 tarihli haberlerinde İstanbul'dan ve Marmara'dan Anadolu'ya gönderilen Rumlarının 45 binden fazla olduğu ifade edilmişti³⁵².

c-) EGE VE AKDENİZ SAHİLLERİNDEKİ RUMLARIN TEHCİRİ

Marmara ve Trakya'dan sonra Ege sahillerine baktığımızda, hükümetin 1915 yılı içerisinde Aydın Vilayeti dışında Balıkesir'in Ege sahilleri ile Muğla sahillerinde de gerekli görülen noktalardaki Rumları tehcir ettiği görülmektedir. Ege sahillerinde tehcirin en yoğun şekilde uygulandığı yer Ayvalık ve çevresindeki sahillerdi. Bu sahillerde yaşayan Rumlar aşırı Yunan milliyetçisiydi ve savaşın başından itibaren İtilafların savaş gemileri sahilleri ablukaya aldığında bu Rumlar da onlar hesabına çalışmaya başlamışlardı. Ayvalık Çanakkale Boğazına oldukça yakın denebilecek bir noktadaydı. Ayrıca İtilaf devletlerinin konuşlandığı ve binlerce Rum eşkıyanın faaliyet gösterdiği Midilli adasının hemen karşı sahiliydi. Bundan dolayı da devamlı surette hem savaş gemilerinin hem de Rum eşkıyalarının saldırısına uğruyordu. Ayvalık Rumlarının başta casusluk olmak üzere her türlü zararlı faaliyet içerisine girmesi düşmanın buradan çıkarma yapması ihtimalini kuvvetlendiriyordu. Ne zabıtai önlemlerle ne de örfi idare kurallarıyla Rumların devlet aleyhine faaliyette bulunmalarına engel olunabiliyordu.

Rumların bu durumuna karşı yine de 1915 Mayıs ve Haziran aylarında Marmara ve Trakya'daki Rumlar tehcir edilmeye başladığında bu çevredeki Rumlara dokunulmamıştı. Askeriye bu çevrenin tahliye edilmesini en azından metropolit de

³⁵¹ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Ağustos 1331 (07/09/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/69, Lef. 2-3

³⁵² Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen Yunan Gazeteleri hülasaları, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/41, Lef. 1/2

dahil olmak üzere tespit edilen 250 kişinin dahile alınmasını istiyordu. Fakat Batı Anadolu sahillerinde uygulanacak bir tehcirin henüz daha tarafsızlığını koruyan Yunanistan'da büyük bir tepki doğuracağını, bu tepkinin de onların İngilizlerin yanında savaşa girmesine neden olabileceği düşünen Dahiliye Nezareti, Harbiye ve Hariciye Nezaretine gönderdiği 29 Temmuz 1915 tarihli mahrem (gizli) yazıda, askeriye tarafından alınması istenilen bu tedbirin “*vaziyet-i hazır-a-i siyasiyenin Rumlara karşı ittihaz ve tatbikini icab ettirdiği siyaset-i müsadekârane ile gayri kabil te'lif olmasına mebni şimdilik bundan sarfı nazar edilmesi*” diyerek Ayvalık tehcirinin şimdilik uygulanılmamasını istemişti³⁵³.

Hatırlanacağı üzere 1914'te umumi Rum göçü Yunanistan'da büyük bir tepkiye neden olmuş ve Osmanlı devletine savaş ilan etmek üzere nota veren Yunanistan özellikle Ayvalık hadiselerini bahane etmişti. Yunanistan'a göç eden Rumların hala daha Yunan kamuoyunda savaş propagandası yaptığı bir ortamda tepkiye neden olabilecek yeni bir gelişme Venizelos'a rağmen tarafsız kalmaya çalışan Yunan hükümetinin İngilizlerin yanında savaşa girmesine neden olabileceğini hesap eden Talat Paşa, askeriye tarafından istenilen sevke ihtiyatla yaklaşıyordu. Talat Paşanın bu görüşleri askeriye tarafından da kabul görmüş olacak ki Temmuz sonuna kadar Ayvalık'ta tehcir uygulanmamıştı.

Yalnız Ayvalık Rumlarının sahili tehlikeye atan davranışlarının bir türlü engellenememesi karşısında hükümet, takip ettiği bu müsadekarane siyasete son vermek mecburiyetinde kalmıştı. Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının hazırladığı harbin ilanı öncesi Karesi Sancağı nüfus cetvelinde harbin ilanından önce 31,508* olarak gösterilen Ayvalık nüfusunun 25 Eylül 1915'e gelindiğinde 9,086 kişi azalarak 22,422'ye düştüğü görülmektedir. Bunların büyük bir kısmı umumi göç sırasında Yunanistana göç etmiş olsalar da Harbiye Nezaretinin istediği gibi az bir oranda Rumun bu dönemde Ayvalıktan çıkarıldıkları anlaşılmaktadır³⁵⁴. Bunun da en önemli

³⁵³ Dahiliye Nezaretinden Harbiye ve Hariciye Nezaretlerine gönderilen 16 Temmuz 1331 (29/07/1915) tarihli tahrirat, BOA. BEO, 327427
Dahiliye Nezaretinin Sadarete gönderdiği Karesi Mutasarrıflığının 12 Temmuz 1331 (25/07/1915) tarihli şifre telgrafı. BOA. BEO. 327427

* Daha önce belirttiğimiz üzere 1914 Osmanlı Nüfus Sayımında Ayvalık Rum nüfusu 31,440 olarak gösterilmiştir.

³⁵⁴ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği 12 Eylül (25/09/1915) tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 10/23

göstergesi 1915'in sonlarında Ayvalık'a bağlı Yunda Adasında meydana gelen isyan neticesinde adanın tamamen boşaltılmış olmasıdır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, 5 Aralık 1915'te Yunda (Cunda) adasındaki Rumlar Midillideki Rum eşkıyaları adaya davet etmişler ve onlarla birlikte Osmanlı askerlerine saldırarak adadan çıkarmışlar, resmi binaları yağmalayarak devlet memurlarını esir almışlardı. Rumların bu isyanı neticesinde sevk edilen askerlerle ada tekrar geri alınmıştı. Geri alındıktan sonra da savaşın başından beri eşkıyalarla birlik olan ada ahalisinin tehcir edilmesine karar verilmişti. Tehcir işlemi başlamadan önce Osmanlı askerlerinin adaya gelmesi sırasında ahalinin bir kısmı eşkıyalarla birlikte Midilliye kaçmışlardı. Geride kalanlar da hükümetin adayı boşaltacağını haber alınca hemen Piskopos Fotiyadis önderliğinde İngiliz donanmasının derhal gelip adayı işgal etmesini isteyen bir muhtıra yazarak Selanik'teki İngiliz amiraline iletmişlerdi³⁵⁵. İngilizlerin Anadolu'daki Rumlarla ne kadar da sıkı işbirliği içinde olduklarını gösteren bu olayda, muhtırayı alan amiral bir filoyla Yunda'ya gelmiş, Osmanlı askerinin adayı ele geçirmesine mani olmaya çalışmıştı. Hatta filonun bir kısmı Osmanlı askerleriyle çarpışırken bir kısmı da adadaki Rumları gemilere bindirerek kaçırılmışlar ve kaçırıldıklarından 200 kadarını Selanik'e götürmüşlerdi³⁵⁶. Adanın geri alınarak isyanın bastırılması sonrasında bu şekilde kaçan 305 hanenin dışında geride kalan 485 hane Rum, 9 Aralık 1915'te kayıklarla Ayvalık'a nakledilmişti³⁵⁷.

Ege sahillerinde tehcirin uygulandığı bir başka nokta ise Menteşe Sancağı (Muğla) sahilleriydi. Bu kesim de İtalya'nın işgali altındaki ve hemen sahilin yanı başındaki adalardan gelen Rum eşkıyalarının ve onlarla birlikte Fransız donanmasının çok yoğun saldırısına uğruyordu. Sahildeki Rumlar da Fransızlara casusluk yapıyorlardı. Rumların eşkıya ve savaş gemileriyle birlik olmaları, Fransız askerlerinin zaman zaman kıyıya çıkmaları dolayısıyla sahil güvenliğinin sağlanması

³⁵⁵ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 21 Kanun-u Evvel 1331 (03/01/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/11, Lef. 3

³⁵⁶ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen Yunanistan'da intişar eden Enkira Gazetesinin 30 Teşrin-i Sani (Kasım) 1915 tarihli nüshasında yayınlanan haber özeti. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/11, Lef. 4

³⁵⁷ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 26 Teşrin-i Sani 1331 (09/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/11, Lef. 10
Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 28/29 Teşrin-i Sani 1331 (11-12/12/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/11, Lef. 9

ve Rumların bu faaliyetlerinin önüne geçilmesi için burada da gerekli görülen noktalardaki Rumlar dahile sevkediliyordu. Menteşe Mutasarrıflığının 22 Eylül tarihli nüfus cetveli harbin ilanından önce ve sonra şeklinde hazırlandığı için bu çevreden yapılan sevkleri ortaya koymaktadır. Cetvele göre; Savaşa girmeden önce sancakta yaşayan Rum miktarı 17928'dir. Bu sayı cetvelin hazırlandığı 25 Eylül 1915'e gelindiğinde 3,095 kişi azalarak 14,833'e düşmüştür. Cetvel incelendiğinde özellikle Bodrumdan 3,823 kişinin tehcir edildiği, harbin ilanından önce 5020 olan kaza nüfusunun 1197'ye indiği görülmektedir. Cetveldeki nüfus değerlerinden Bodrumdan çıkarılanların Muğla merkez ile Fethiye ve Milas'a nakledildikleri anlaşılmaktadır³⁵⁸. Menteşe Mutasarrıflığının cetveli şu şekildedir:

Kasaba ve Köyler	İlan-ı Harbten Evvel Mevcut Olan Nüfus	9 Eylül 1331 (22/09/1915)'te Mevcut Olan Nüfus	Fark
Muğla Kasabası	1060	1205	145 artmış
Cazgırlar Hıristiyan Karyesi	677	738	61 artmış
Fethiye Kasabası	1027	1037	10 artmış
Göcek Karyesi	21	21	aynı
Tersana Karyesi	302	301	1 eksilmiş
Kaya Karyesi	6626	6711	85 artmış
Yüksek Kum Kasabası	-	98	98 artmış
Dalyan Karyesi	358	98	260 eksilmiş
Milas Kasabası	2102	2281	179 artmış
Tuz Abad Karyesi	14	14	aynı
Mandalyat Kızılca Karyesi	457	508	51 artmış
Akbük Karyesi	253	254	1 artmış
Bodrum kasabası	3658	838	2820 eksilmiş

³⁵⁸ Menteşe Mutasarrıflığının 9 Eylül 1331 tarihli nüfus cetveli, BOA. DH. EUM. KLU, 10/19 Talat Paşa'dan Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 18 Teşrin-i Sani 1331 (01/12/1915) şifrede, Tersane adasındaki Rumların düşmana casusluk yapıp yapmadıklarının ve ne şekilde yaptıklarının, vaziyeti hazıraya göre Tersane adasının tahliyeden sonra korsanlar tarafından işgaline engel olunmasının mümkün olup olmadığının veyahut da tahliye edildiği takdirde bu Rumların adadan karşı sahile gidip gelmelerinin önlenmesi açısından bir faide temin edilip edilemeyeceğinin bildirilmesi istenmişti. BOA. DH. ŞFR, 58/181

Bağla ve Kefaloga Karyesi	370	-	370 eksilmiş
Marmaris Kasabası	7	-	7 eksilmiş
Orhaniye Karyesi	7	3	4 eksilmiş
Turgut Karyesi	69	16	53 eksilmiş
Bozburun Karyesi	16	-	16 eksilmiş
Aziziye Karyesi	244	80	164 eksilmiş
Kzlak Karyesi	129	33	96 eksilmiş
Reşadiye Karyesi	14	7	7 eksilmiş
Dadeye Karyesi	92	66	26 eksilmiş
Hızırşah Karyesi	79	26	53 eksilmiş
Kara Karyesi	61	30	31 eksilmiş
Yaka Karyesi	143	40	1 03 eksilmiş
Cumalı Karyesi	131	58	73 eksilmiş
Toplam	17,928	14,833	3095 eksilmiş

Son olarak Akdeniz sahillerine baktığımızda burada da savaşın başlamasıyla birlikte çok yoğun bir şekilde savaş gemilerinin ve Meis'ten gelen Rum eşkıyalarının saldırısına uğrayan Antalya sahillerinde de tehcir uygulanmıştı. Ege sahillerinde olduğu gibi burada da sahilde yaşayan Rumlar kurdukları casusluk teşkilatlarıyla Fransız savaş gemilerinin düzenledikleri saldırılara destek oluyorlardı. Bundan dolayı Mayıs 1915'ten itibaren bu tür zararlı faaliyetlerde bulunanlar veya hallerinden şüphelenilenler 4. Kolordu tarafından daha iç kesimlere ve Konya Vilayetine sürülüyorlardı. Mesela 6 Mayıs 1915'te isimleri tespit edilen 18 kişi Bozkır'a gönderilmişlerdi³⁵⁹.

Antalya, Finike ve Kaş sahillerinde casusluk yapan, eşkıyalara yardım ve yataklıkta bulunan Rumlar Elmalı, Korkuteli, Bozkır, Akseki gibi daha iç kesimlere

³⁵⁹ Başkumandanlık Vekaleti Namına Erkanı Harbiye Reisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Nisan 1331 (06/05/1915) tarihli tahrirat, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 5/29, Lef. 1. Sürülenlerin isim listesi Lef. 2

sevk ediliyorlardı³⁶⁰. Yalnız bu şekilde sadece muzır kişilerin dahile sevk edilmesi Rumların itilaf devletleri hesabına çalışmasını önlemeye yetmemiştir. 26 Ocak 1916'da, Meis'ten gelen 200 Fransız askeri ve 500 Rum eşkıyanın sahile çıkarak Kaş'ta yaptıkları yağmaya bu çevrede oturan Rumlar da katılmışlardı. Bu ve diğer saldırılarda Rumların Fransız askerleri ve eşkıyalarla birlikte hareket ediyor olmalarından dolayı Teke Mutasarrıfının, Antalya ve civarındaki Rumların her türlü ihtimale karşı 15 ile 60 yaş arasındaki erkeklerle, amele bölüklerindeki efradın dahile aldırılması muvafık olacaktır³⁶¹ mütalaasını değerlendiren Dahiliye Nezareti, 17 Şubat 1916'da Kaş kazası sahilinde ve sahile yakın köylerde eli silah tutan erkeklerin dahile sevk edilmesini emrini verecekti³⁶².

d-) 1916 YILI, TEHCİR SAHASININ GENİŞLEMESİ, KARADENİZ RUMLARININ TEHCİRİ

1915'te Trakya ile Marmara, Ayvalık, Muğla ve Antalya sahillerinde başlayan Rum tehciri, 1916'nın başlarında İzmir Urla'da yapılan sevklerle devam etmişti. Hükümet İzmir sahillerinde meydana gelebilecek olayların Yunan kamuoyunda ne gibi bir tesir bırakacağını çok iyi bildiği için oldukça hassas davranıyordu. 1914'teki hadiseler Osmanlı ile Yunanistanı savaşın eşğine getirdiği için Talat Paşa bu sefer çok gerekli olmadığı takdirde İzmir sahillerindeki Rumları yerlerinden kaldırmayı pek istemiyordu.

Ancak savaşın başından beri İtilaf devletleri çok yoğun bir şekilde İzmir'e saldırıyorlardı. Çanakkale Boğazında hezimete uğradıktan sonra da Anadolu üzerindeki baskılarını devam ettirmek için İzmir'e yönelik saldırılarını devam ettiriyorlardı. Baskı altına alınan şehirde Rumlar da her geçen gün faaliyetlerini arttırıyorlardı. Şehrin her tarafında ve özellikle de sahillerde kurdukları casusluk teşkilatlarıyla saldırılara destek oluyorlardı. Bundan dolayı Harbiye Nezareti,

³⁶⁰ Teke Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Ağustos 1331 (14/08/1915) tarihli tahrirat, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/79, Lef. 4

Dahiliye Nezaretinden Antalya Mutasarrıfına gönderilen tahrirat, 23 Ağustos 1331 (05/09/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/79, Lef. 1/1

³⁶¹ Teke Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 3 Şubat 1331 (16/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 13/85, Lef. 3

³⁶² Teke Mutasarrıfına gönderilen 4 Şubat 1331 (17/02/1916) tarihli şifre; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 13/85, Lef. 2/1

Dahiliye Nezaretine başvurarak casusluğun merkezi haline gelen Urla'nın bir an önce tahliye edilmesini istemişti. Bu sahil kesiminin her hangi bir noktasında yapılacak bir tahliyenin diğer noktalarda olumsuz tesir yapacağı düşünülüyordu. Rumların tahliyeye silahla karşı koyacakları bir de biraz önce Yunda hadisesinde belirttiğimiz gibi Rumların sahillerde dolaşan itilaf devletlerinin savaş gemilerine binerek kaçacakları ihtimallerini göz önünde bulunduran Talat Paşa askeriyenin tahliye isteğine temkinli yaklaşıyordu. Örneğin, Aydın Vilayetine gönderdiği 4 Mart 1916 tarihli gizli şifrede, askeriyeye tarafından Urla'nın tahliye edilmesinin istendiğini, ihraç esnasında Rumlar karşı koyacak olurlarsa bunun ahaliyi korumak için yapıldığının söylenmesinin faydalı olacağını bildirildiğini, ancak meydana gelecek hadiselerden kendilerinin mesul olacağını belirtmiş Rahmi Beyden görüşünü bildirmesini istemişti³⁶³. Talat Paşa kararsız olsa da askeriyenin çok ısrar etmesi karşısında 9 Martta, “ciheti askeriyeye ile görüşüldü, *Urla'nın tahliyesine lüzum-ı kati gösteriyorlar, sükun ve intizam altında ve teshilatı mümkünenin iraesı suretiyle Urla'nın tahliyesi ve buna ahalinin himayesi şekli verilmesi münasip görülmüştür*” diyerek sevk işlemlerine başlanması emrini vermişti³⁶⁴.

Urla'dan sonra tahliye yapılan bir başka nokta da Kuşadası idi. Talat Paşa Aydın Vilayetinden 26 Mart 1916 tarihinde Kuşadası'ndan lüzum-ı askeri üzerine dahile celb olunan İslam ve Rum ahalinin miktarının bildirilmesini istiyordu³⁶⁵. 29 Martta da Kuşadası'nın tahliyesi için gereken tahsisatın gönderildiğini bildiriyordu³⁶⁶. Hariciye Nezaretinden Atina'daki Osmanlı Sefiri Galip Kemali'ye gönderilen 25 Mart 1916 tarihli telgrafta da düşman donanmasının Kuşadası'nı topa tutup tahribe başlamasıyla orada bulunan Rumların siyaseten dahile nakledildikleri haber verilmişti³⁶⁷.

³⁶³ Talat Paşa'dan Aydın Vilayetine gönderilen 20 Şubat 1331 (04/03/1916) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 61/175

³⁶⁴ Talat Paşa'dan Aydın Vilayetine gönderilen 25 Şubat 1331 (09/03/1916) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 61/231

³⁶⁵ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen 13 Mart 1332 (26/03/1916) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 62/123

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen 28 Mart 1332 (10/04/1916) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 62/289

³⁶⁶ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen 16 Mart 1332 (29/03/1916) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 62/168

³⁶⁷ Galip Kemali Söylemezoğlu, Hatıralar, Atina Sefareti (1913-1916), s. 358

İzmir sahillerinden başka bu zamanlarda Ayvalık ve Bandırmada da Rumların dahile sevkine devam ediliyordu. Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen 22 Mart 1916 tarihli şifrede Ayvalık ahalisinden 1600 Rumun dahile sevk edildiğinin haber alındığı belirtilerek bu konuda bilgi verilmesi istenmişti³⁶⁸. Karesi Mutasarrıflığına gönderilen 10 Mayıs 1916 tarihli şifrede ise Bandırmanın tahliye edilerek Rumların iç kesimlere sevk edilmesi tebliğ edilmişti³⁶⁹.

Anadolu'nun batısında savaş devam ederken 1916 yılında Anadolu'nun kuzey doğusunda da çok önemli gelişmeler meydana geliyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte Karadeniz sahillerini abluka altına alan Ruslar, Mart 1916'da Trabzon'u ele geçirmek üzere harekete geçmişlerdi. Çok kısa bir zaman içinde de Rize'yi ele geçirip 18 Nisan'da da Trabzon'u işgal etmişlerdi³⁷⁰. Bununla yetinmeyen Ruslar Sinop'a kadar olan sahili ele geçirmek için yoğun bir şekilde çalışmaya başlamışlardı.

Rusların Trabzon işgaliyle Karadeniz'e gelmiş olmaları Rumların II.Meşrutiyetten beri yürüttükleri Pontus faaliyetlerinin daha da artmasına neden olmuştu. Batı Anadolu ve Akdeniz sahillerinde yaşayan Rumlar nasıl İngiliz ve Fransızları kurtarıcı olarak görüyorlarsa Karadeniz'deki Rumlar da Rusları kurtarıcı olarak görüyorlardı. Başta Samsun olmak üzere Trabzon'un batısında yaşayanlar Rus işgalinin kendi bölgelerine kadar genişlemesi için bir yandan Ruslara yardım ediyorlar diğer yandan da tüm Karadeniz'de genel bir ayaklanma çıkarmak için uğraşıyorlardı. Binlerce Rumun askerden kaçarak çeteler kurması ve bu çetelerin Müslüman köylerine saldırması neticesinde asayiş ve güvenlik tamamen bozulmuştu. Asayişin bu denli bozulması karşısında bu zamana kadar tehcir uygulamayan hükümet 1916'nın Martından itibaren Karadeniz sahillerinde yaptıkları faaliyetlerden dolayı yaşadıkları yerlerde bulunmaları sakıncalı görülenleri sahilden uzak yerlere göç ettirmeye başlamıştı.

Karadeniz'de sevkiyatın ilk olarak yapıldığı yer Giresun idi. Rusların Rize üzerinden geldiği sırada 9 Mart 1916'da Giresun'da Ruslarla işbirliği yapan, asker

³⁶⁸ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen 9 Mart 1332 (22/03/1916) tarihli şifre; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 12/59

Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 357-358

³⁶⁹ İAMM'den Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 27 Nisan 1332 (10/05/1916); BOA. DH. ŞFR, 63/264

³⁷⁰ Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 6

firarilerini saklayan çetecilik yapan Rumlar dahile sevk edilmeye başlanmıştı. Ancak Giresun Rum metropolitinin şikayetleri ve bu şikayetlerin tahkik edilmesine karar verilmesinden dolayı sevk işlemine ara verilmişti³⁷¹. Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey ordunun selameti için Giresun ve Ordu kazalarındaki Rumların askeriye tarafından kaldırılarak Sivas Vilayetine nakledilmesinin gerekli olduğunu söylüyordu. Valiye göre, *Giresun Rumları fesat ve melanette vilayetin diğer yerlerindeki Rumlara rehber olacak kadar ileri gitmişlerdi*³⁷².

Vali, mutasarrıf ve komutanların ikazlarını değerlendiren hükümet, Rumların önlenemeyen faaliyetleri karşısında Mayıs ayından itibaren Karadeniz sahillerindeki Rumların öncelikle Sivas olmak üzere iç kesimlere sevk edilmesine karar vermişti. Sivas Vilayetine gönderilen 13 Mayıs 1915 tarihli mahrem ve hususî telgrafla Karadeniz sahillerindeki Rumlardan mahallerinde bulunmaları askeri açıdan mahzurlu olanların kısmen vilayetinize sevk edilmesine karar verilmiştir denilerek gelecek Rumların Müslüman ve mültecilerin bulunmadığı mahallerde iskan, iaşe ve muhafazalarının temin edilmesi için gerekli önlemlerin alınması istenmişti³⁷³. Aynı günde Kastamonu Vilayetine de gönderilen telgrafla Giresun ve Samsun sahillerinden çıkarılan Rumların gelecekleri haber verilmiş, gerekli hazırlıkların yapılması istenmişti³⁷⁴.

Gönderilen bu emirlerle 1916'nın Mayıs ayında Karadeniz sahillerindeki Rumlar tehcir edilmeye başlanmıştı. Bu kesimde de Batı Anadolu'da olduğu gibi tüm Rumların sürgününden ziyade sadece sahilde bulunmaları sakıncalı köylerin tahliye edilerek ahalinin dahile sevk edilmesiyle yetiniliyordu. Talat Paşa 16 Mayıs 1916'ta Trabzon Vilayetine gönderdiği "gayet mahrem ve mahsus" ibareli şifresinde özellikle bu konu üzerinde duruyor, Yunanistan'la ilişkilerin bozulmaması için sahildeki tüm Rumlardan ziyade sahilde olup da sadece askeri açıdan çok gerekli olan köylerin

³⁷¹ Cemal Azmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 1 Mart 1332 (14/03/1916); BOA. DH. KMS, 43/45, Lef. 2

³⁷² Mustafa Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Rumlar ve Topal Osman", **Giresun Tarihi Sempozyumu 24-25 Mayıs 1996**, İstanbul, Giresun Belediyesi yay., 1997, s. 260-262

³⁷³ Talat Paşa'dan Sivas Vilayetine gönderilen şifre, 30 Nisan 1332 (13/05/1916); BOA. DH. ŞFR, 64/30

³⁷⁴ Talat Paşa'dan Kastamonu Vilayetine gönderilen şifre, 30 Nisan 1332 (13/05/1916); BOA. DH. ŞFR, 64/28

boşaltılmasıyla iktifa edilerek diğerlerinin yerlerinde bırakılması, tehcir edilen Rumların güvenliklerinin sağlanması gerektiğini söylüyordu³⁷⁵.

Talat Paşa'nın gönderdiği bu telgraflarda sevk edilecek Rumların özellikle güvenliklerinin sağlanmasının emredilmiş olması dikkat çekmektedir. Bunun da nedeni Rum çetelerinin yaptığı katliamların Müslüman ahalide büyük bir kin ve nefret doğurmuş olmasıydı. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Pontus hayaliyle hareket eden Rumlar İslam ahaliyi sindirmek ve devlet otoritesini ortadan kaldırmak için çok yoğun bir şekilde çeteler kuruyorlardı. Binlerce Rumun katıldığı bu çeteler Samsun başta olmak üzere Karadeniz'in her yerinde Müslümanlara karşı çok büyük katliamlar yapıyorlardı. Yerasimos'un da kabul ettiği üzere Müslümanlara karşı bilinçli ve planlı bir şekilde uygulanan bu katliamların temel gayesi, Müslümanların da karşı harekete geçmelerini sağlamak bunun akabinde de Rumlar katlediliyor diye ortaya çıkarak büyük devletlerin dikkatini bu bölgeye çekmekti. Pontusçu çeteler bu sayede Rusları Trabzon'dan sonra diğer bölgeleri de işgal etmek üzere harekete geçirebileceklerini düşünüyorlardı. Nitekim tasarladıkları gibi olmuş, katliam ve saldırılar Müslüman ahalide kendini koruma ihtiyacını doğurmuş, Rum çetelerine karşı Müslüman çeteleri kurulmuştu. Bundan sonra da Rum çeteleri ile Müslüman çeteleri arasında amansız bir mücadele başlamıştı. Müslüman çetelerinin en bilinen örneği Giresun'daki Topal Osman ve çetesi idi. Kendisi aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusacı olan Topal Osman gibi Karadeniz yöresinde ister teşkilat-ı mahsusa çeteleri olsun isterse de bunların dışındaki çeteler Müslümanlara saldıran Rumlardan intikam alıyorlardı. Aynı şekilde Rum çeteleri de köylerine bir saldırı olduğunda, Rumlardan birisi Müslümanlar tarafından öldürüldüğünde veya kendilerini askere götürmek üzere peşlerine asker düştüğünde (çoğunluk itibarıyla asker kaçağı oldukları için) intikam için Müslüman ahaliye ve askerlere saldırıyorlardı³⁷⁶. Yani Rumlarla Müslümanlar arasında intikama dayalı çarpışmalar yaşanıyor. Bu haliyle Karadeniz'de yaşanan manzara Batı Anadolu ve Trakya'dakinden oldukça farklıydı ve hükümet için de oldukça endişe vericiydi. Rumların yaptığı her saldırı ve Ruslarla birlik olmaları, Rus ordusu önünden kaçan Müslüman mültecilerin ve bu

³⁷⁵ Talat Paşa'dan Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 3 Mayıs 1332 (16/05/1916); BOA. DH. ŞFR, 64/29

³⁷⁶ Sivas Valisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 7 Teşrin-i Sani 1333 (07/11/1917); BOA. DH. EUM. KLH, 3/36, Lef. 2

katliamlara maruz kalan bölge ahalinin intikam alma isteğini körükliyordu. İşte bu durumu göz önünde bulunduran Talat Paşa da Rumların sevk ve iskan edilecekleri yerlerde güvenliklerinin sağlanması noktasında yöneticileri uyarma ihtiyacı duyuyordu.

Mayıs ayında başlayan tehcirde sahilde nerelerden kaç nüfusun sevk edildiğine dair bir bilgiye rastlanmasa da Trabzon işgal olduğu için Giresun'a taşınan Trabzon Valiliği ile Canik, Sivas ve Kastamonu'ya gönderilen şifrelerden, Giresun'dan Sinop'a kadar olan Karadeniz sahilinde, sahile yakın yerlerde ve eşkıyalığın çok yoğun olduğu yerlerde gerekli görülen köylerin boşaltıldığı anlaşılmaktadır. Talat Paşa yöneticilerden boşaltılacak yerleri tespit etmelerini istemekte³⁷⁷ daha sonra da gönderdiği talimatlarla sevke başlanmaktadır³⁷⁸. Tahliyeler başlar başlamaz da Sivas ve Kastamonu Vilayetlerine gönderilen emirlerle gelecek Rumların iskan ve iaşelerinin temin edilerek güvenliklerinin sağlanması isteniyordu³⁷⁹. İskan konusunda ise Rumların muhakkak surette dağılık olarak iskan edilmeleri isteniyordu³⁸⁰.

Trabzon çevresindeki Rumların isyan hareketlerinin artmasından sonra bölgedeki Rumların tehcirinde önemli rol oynayan şahsiyet Trabzon Valisi Cemal Azmi Beydir. Azmi Bey Dahiliye Nezaretine 27 Haziran 1916 tarihinde bir telgraf çekmişti. Valinin bu telgrafı göndermesinin nedeni ise emvali metruke hakkında kendisi için yapılan bir şikayetti. Vali, Talat Paşa'ya Ermeni meselesinde diğer valilere sürülen lekenin bu kere kendisine de sürülmek istendiğinden şikayet ediyordu³⁸¹. Ayrıca; yaptığı her şeyin vatanın muhafazası ve hainlerin azalmasına matuf olduğundan kendisi hakkında bir takım şikayetlerin olabileceğini, kendisinin

³⁷⁷ Talat Paşadan Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 26 Mayıs 1332 (08/06/1916); BOA. DH. ŞFR, 64/260

³⁷⁸ Talat Paşadan Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 16 Haziran 1332 (29/06/1916); BOA. DH. ŞFR, 65/121

³⁷⁹ Talat Paşadan Sivas Vilayetine gönderilen şifre, 16 Haziran 1332 (29/06/1916); BOA. DH. ŞFR, 65/126

Talat Paşadan Kastamonu Vilayetine gönderilen şifre, 18 Haziran 1332 (01/07/1916); BOA. DH. ŞFR, 65/136

Talat Paşadan Kastamonu Vilayetine gönderilen şifre, 2 Ağustos 1332 (15/08/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB 17/52, Lef. 7/1

³⁸⁰ Talat Paşadan Sivas Vilayetine gönderilen şifre, 25 Haziran 1332 (08/07/1916); BOA. DH. ŞFR, 65/166

³⁸¹ Trabzon Valisi Cemal Azmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 14 Haziran 1332 (27/06/1916); BOA. DH. KMS, 40/12, Lef. 2

ve diğerk arkadaşlarının yaptığı işin Rusların kahr ve tenkili ile Rumların vatanı mukaddesten def ve teb'idi olduğunu ve bu mukaddes amaç gerçekleşinceye kadar Ermeni meselesinde ve diğerk hizmetlerde sadık bir şekilde hizmet ettiğini söylüyordu.

Mayıs 1916'da yoğun bir şekilde başlayan Karadeniz'deki Rum sevkıyatı Temmuzun ortalarına kadar devam etmişti. Devamlı surette Yunanistan'daki gelişmeleri göz önünde bulunduran ve buna göre tehciri yavaşlatan veya hızlandıran hükümet, Yunanistan yine çalkantılı bir döneme girdiği ve bu dönemden de ne şekilde çıkacağı kestirilemediği için Karadeniz sahillerindeki sevkıyat Temmuz ayının ortası gibi yavaşlatmıştı. Talat Paşa 30 Temmuz 1916 da Trabzon Vilayetine gönderdiği şifresinde “şu sırada Yunan hükümetinin tarafsız kalması için Rum anasına karşı ahval ve vaziyetin müsaadesine göre davranılmak siyaseti benimsenmiştir” diyerek validen askeriyece bir lüzum ve mecburiyet olmadığı sürece Rumların şu sırada mahallerinden kaldırılmamasını istiyordu³⁸². Talat Paşa, Cemal Azmi Beye gönderdiği bu şifrede ve diğerk şifrelerinde tehcirin ancak askeri açıdan çok gerekli olması halinde gerçekleştirilmesi gerektiğini bunun yanında, valinin asayiş ve inzibatın temini açısından yapacağı sevklerde muhakkak surette askeriyeden görüş olmasını istemişti³⁸³.

Savaşın başında beri bir türlü durumu netleşmeyen Yunanistan'ın, Fransızların 1916'nın sonlarına doğru Yunanistanı abluka altına alarak Atina ve Pireyi işgal etmeleri³⁸⁴ ve Atina'dan kaçan Venizelos'un 9 Ekimde Selanik'te Ulusal Hükümet kurmasıyla³⁸⁵, baskı, zorlama ve entrikalarla savaşa gireceği kesinleşmişti. Uyguladığı politikaları Yunanistan'ın durumuna ayarlayan İttihat ve Terakki de Yunanistan'ın savaşa girmesi kesinlik kazanınca Anadolu'nun batısında olduğu gibi Karadeniz sahillerinde de yapılacak tahliyeleri daha geniş kapsamda ele almaya başlamıştı.

³⁸² Talat Paşadan Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 17 Temmuz1332 (30/07/1916); BOA. DH. ŞFR, 66/110

³⁸³ Talat Paşadan Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 13 Temmuz1332 (26/07/1916); BOA. DH. ŞFR, 66/73

³⁸⁴ Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 376-380

³⁸⁵ Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s. 87-88

Bu sefer Batı Karadeniz sahillerindeki Rumlar da dahile sevk edilmeye başlanmıştı³⁸⁶. Ayrıca Samsun, Ordu ve Giresun sahillerinden daha fazla kişi tahliye ediliyordu. Casusluk ve şekavetin çok yaygın olmasından dolayı Vali Azmi Bey ile 3. Ordu Kumandalığı tarafından Giresun Kazasının tamamen tahliye edilmesine karar verilmişti. Yerasimos, Tirebolu'nun 16 Kasımdan itibaren tahliye edilmeye başladığını, Rumların ilk aşamada Giresun'a ardından da Şebinkarahisar'a gönderildiklerini söylemektedir³⁸⁷. Cemal Azmi Bey de Dahiliye Nezaretine gönderdiği 30 Aralık 1916 tarihli şifresinde, Melet Vadisinin doğusunda bulunan Rumların Karahisar ve Suşehri hattının batısına, sahilden uzak Sivas Vilayetine mülhak yerlere sevk edilmesinin 3 Ordu Kumandanlığı tarafından 28 Aralık'ta bildirildiğini ifade etmektedir. Telgrafın devamında, Rum nüfusunun çok olduğu Giresun Kazasının tamamen tahliye edilecek bölge içerisinde olduğunu, bu kadar nüfusun tahliyesinin hiçbir şikayete meydan verilmeden, Rumların istirahat ve iaşeleri temin edilerek sevkıyatın belli bir düzen içinde gerçekleştirilmesi için kaza kaymakamına, polis müdüriyetine ve jandarma kumandanlığına emir verildiğini yazmaktadır. Son olarak Ordu Kazası dahilinde ise tahliye olunacak pek az köy olduğunu bildiriyordu³⁸⁸. Görüleceği üzere Yerasimos'un Yunan kaynaklarına dayanarak verdiği bilgilerle Cemal Azmi beyin şifresinde aktarılanlar birbirini desteklemektedir. Böylece Rusların ileri harekate geçmelerine karşı savunma önlemi olarak Trabzon sınırından başlayarak Giresun'daki Rumlar Sivas'a nakledilmişlerdi.

Giresun'dan sonra ikinci olarak daha geniş boyutta tahliye yapılmasına gerek duyulan ve bunun için hazırlık yapılan bir başka nokta ise Samsun idi. Harbiye Nezaretiyle yapılan görüşmelerden sonra Samsun sahilindeki Rumların 30 veya 50 kilometre içeriye alınmasına karar verilmişti³⁸⁹. Bu sahil kesiminden yapılacak sevkler için de Başkumandanlık 3 Şubat 1917 tarihinde şu sevk talimatını yayınlamıştı:

³⁸⁶ Talat Paşadan Bolu Mutasarrıflığına gönderilen 30 Ağustos 1332 (12/09/1916) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 67/264

Talat Paşadan Bolu Mutasarrıflığına gönderilen 11 Eylül 1332 (24/09/1916) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 68/106

³⁸⁷ Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi", s. 362-363

³⁸⁸ Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Kanun-u Evvel 1332 (30/12/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 17/56

³⁸⁹ Talat Paşa'dan Samsun Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 29 Kanun-u Evvel 1332 (11/01/1917); BOA. DH. ŞFR, 71/234

1-) Rum köylerinin ve ahalisinin hangilerinin ve kimlerin dahile sevk olunacağını askeriye tayin edecek ve sevk işlemini askeriye uygulayacaktır.

2-) Ciheti askeriyece dahile sevkine gerek duyulan köy ahali ve eşhasın sevkleri sırasında mümkün mertebe istirahatları, iskan ve işeleri karşılanacak ve katiyen can, mal ve arazileri tahtı teminata alınacaktır.

3-) Sahil mıntıkasından tard ve ihraç muamelesi yalnız şüpheli köylere ve kasabalardan dahi şüpheli kişilere tatbik etmek lazımdır³⁹⁰.

Bu talimatla birlikte Samsun ve çevresinden oldukça fazla miktarda Rumun tehcir edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü gönderilen şifre ile buradan çıkarılan Rumların Sivas ve Kastamonu Vilayetlerinin yanında Ankara Vilayetiyle Bolu Livasına sevk edilmesi istenmişti³⁹¹. Bu çevreden yapılan sevklerle alakalı olarak rakam veren Yerasimos, Ocak 1917'de Samsun Kadıköy'den 4,000 kişinin önce Havza'ya sonra da Çorum'a gönderildiğini, aynı günlerde Bafra, Çarşamba ve Ünye'den toplam 30,000 kişinin Ankara'ya sevk edildiğini belirtmektedir³⁹². Samsun ve çevresindeki Rumları tehcir etmek üzere görevlendirilen Kumandan Rafet Paşanın maiyetinde görev yapmış olan Baha isimindeki bir şahıs Dahiliye Nezaretine yazdığı oldukça uzun dilekçesinde Rafet Paşanın emriyle tehciri bizzat kendisinin yaptığını; çok kısa bir zaman içinde Samsunda tamamen Rumlarla meskun olan Kadıköy'den 4 bin kişiyi tahliye ettiğini Kadıköy ve İlyasköy ahalisinden oluşan 6 bin kişiyi ilk kafiide çıkardığını ve Samsun genelinde toplam 20 bin kişiyi tehcir ettiğini bildirmektedir. Yalnız bu tarihlerde gerçekleştirilen sevkیاتlar çok büyük şikayetlere neden olmuştu. Baha Bey bu dilekçesinde tehcirle birlikte eşkıyanın ortadan kaldırılması için yapılanlar hakkında da bilgi vermektedir.

Buna göre Rafet Beyin emriyle çetelerin dolandığı yerlerdeki köyler yakılıyordu, boşaltılan köylerden bile yakılanlar oluyordu³⁹³. Köy yakmalar ve tehcir sırasında mallara yapılan saldırılar herkesin büyük tepkisini çekmişti. Hatta Samsun mebusları Osman ve Nihat Beyle Trabzon Mebusu Mehmet Emin Bey bizzat

³⁹⁰ Talat Paşa tarafından Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 21 Kanun-u Sani 1332 (03/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/148

³⁹¹ Talat Paşa'dan Sivas, Kastamonu, Ankara Vilayetleriyle Bolu Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 8 Kanun-u Sani 1332 (21/01/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/62

³⁹² Stefanos Yerasimos, a.g.m., s. 363

³⁹³ Samsundan Baha Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği arzuhal, 12,05,1333 (1917); BOA. DH. EUM. KLH, 3/39-A, Lef. 9-16

Talat Paşayla görüşerek onu durumdan haberdar etmişlerdi. Şikayetlerin iyice artması neticesinde de Mutasarrıf ve Rafet Paşa azledilmişlerdi³⁹⁴. Bundan sonra hükümet sadece çok gerekli hallerde sadece eşkıyaların tehcir edilmesinden başka Samsunda tehciri durdurma kararı almıştı. Yunanistan'ın savaşa girmesinden sonra Ağustos aylarında Ordulu Rumlar sevk edileceklerdi³⁹⁵. Bunun yanında Yunanistan savaşa girdikten sonra tüm sahillerdeki Yunan tebaalılarının sevk edilmesi kararıyla birlikte Karadeniz sahillerindeki Yunan tebaalılar da sevk edileceklerdi³⁹⁶.

e-) YUNANİSTAN'IN SAVAŞA GİRMESİNİN KESİNLEŞMESİ KARŞISINDA İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN ALDIĞI ÖNLEMLER

İtilaf devletleri Yunanistan'ı savaşa sokmak için I. Dünya Savaşının başından beri her yolu denemişlerdi. Onlar gibi devleti savaşa sokmayı kafasına koyan Venizelos da içeride çok yoğun bir mücadele veriyordu. Venizelos büyük bir hırsla Yunanistan'ı savaşa sokmaya çalışsa da II. Balkan Savaşında kaybettiği Batı Trakya topraklarını geri almayı çok isteyen Bulgarlara karşı toprak bütünlüklerinin korunacağına dair İngiltere ve Fransa'dan bir türlü istedikleri garantiyi alamamış olan Kralcılar ise ülkenin savaşa girmemesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. Savaş başlamasından önce Venizelosla başlayan pazarlıkların ve verilen sözlerin bir neticeye ulaşmamış olması Çanakkale'de çok ihtiyaç duyulmasına rağmen Yunanistan'ın savaşa girmemiş olması ve hâlâ zaman kazanmaya çalışıyor olması İngiltere ve Fransa'nın sabrını iyice taşımıştı. Hiç planlamadıkları bir şekilde Çanakkale'de büyük bir hezimet yaşamışlardı. Balkanlarda da müttefikleri Sırbistan Avusturya karşısında oldukça zor bir durumdaydı ve iki devlet arasında ikili bir savunma anlaşması olmasına rağmen Yunanistan Sırbistan'ın yardımına koşmamıştı. Yunanistan tarafsız kalmaya devam ettiği için onlar da Sırbistan'a yardım götüremiyorlardı. İşte böyle bir ortamda Çanakkale'yi geçemeyeceklerini anlayan İtilaf devletleri hem bu çevredeki varlıklarını devam ettirmek hem de Sırbistan'ın

³⁹⁴ MMZC, İctima 24, Celse 11, Kanunuevvel 1334 (1918), s, 301

³⁹⁵ Talat Paşa tarafından Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 13 Eylül 1333 (13/09/1917): BOA. DH. ŞFR, 79-A/107

Stefanos Yerasimos, a.g.m., s. 364

³⁹⁶ Trabzon Valisi Cemal azmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 16 Temmuz 1333 (16/07/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 23/43, Lef. 35

yardıma koşmak için Selanik'e yeni bir cephe açmaya karar verdiler ve 1915'in Eylül ayında Selanik'e asker çıkardılar³⁹⁷. Venizelos iktidardayken meydana gelen bu gelişme İtilaf devletlerinin bu zamana kadar devam eden görüşmelere son vererek Yunanistanı zorla savaşın içine sokacaklarının bir göstergesiydi. 1916'nın ilk aylarından itibaren Selanik'e yerleşen İtilaf kuvvetleri istedikleri adaları işgal etmeye ve Atınayı baskı altına almaya başladılar³⁹⁸. Daha da ileri giderek 1916'nın sonlarına doğru Yunanistan'a da asker çıkardılar ve Atina ve Pireyi işgal ettiler³⁹⁹.

Yunanistan'ı zor kullanarak savaşa sokmaya karar veren itilaf devletleri artık 1916'nın sonlarına doğru Yunanistan'ı denizden ablukaya almışlardı. Ülkede ciddi yiyecek sıkıntısı başlamıştı. Bu arada bir de Venizelos faktörü vardı ki onun faaliyetleri Kralı ve başa geçen hükümetleri çaresiz bırakıyordu. İtilaf devletlerinin Yunanistan'ı baskı altına almasını harekete geçmenin tam zamanı olarak gören Venizelos 29 Eylülde Yunanistan'dan kaçarak Girit'e gitmiş oradan da Selanik'e gelerek 9 Ekimde "Etniki Amina" adıyla ihtilalci bir hükümet kurarak İttifak devletlerine savaş ilan etmişti⁴⁰⁰. Böylece Yunanistan'da Atina'da Lambros hükümeti Selanik'te de Venizelos'un hükümetiyle ülkede iki başlılık yaşanmaya başlamıştı. Bu andan sonra da artık Yunanistan savaşın içine çekilmiş oluyordu ki Atina'yı denetimleri altına alan Fransızlar 19 Kasımda İttifak devletleri elçilerine Atina'dan ayrılmaları talimatı vermişti. Osmanlı Elçisi Galip Kemali Bey de 22 Kasımda Atina'dan ayrılmıştı⁴⁰¹. Yunanistan'a yapılan bu baskılar, Kralın ülkeden ayrılmak zorunda kaldığı, Venizelos'un Selanik'ten Atina'ya gelerek başa geçtiği ve resmi olarak Yunanistan'ın savaşa girdiğini ilan ettiği 1917 Temmuzuna kadar devam edecekti.

İttihat ve Terakki hükümeti 1916'nın sonlarında meydana gelen bu gelişmelerden Yunanistan'ın adım adım savaşa sürüklendiğini görüyordu. Bundan dolayı da Anadolu'daki Rumları daha fazla denetim altına almaya karar vermişti.

³⁹⁷ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., CIII. K. II, s. 445

³⁹⁸ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., CIII. K. III, s. 551-558

³⁹⁹ Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 376-380

⁴⁰⁰ Murat Hatipoğlu, "Elefterios Venizelos'un 1910 yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri** s. 464 Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s. 87-88

Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., CIII. K. III, s. 562-563

⁴⁰¹ Galip Kemali Söylemezoğlu, a.g.e., s. 387-391

Bunu Rum nüfusunun bulunduğu tüm vilayet ve livalara bildiren Talat Paşa 4 Eylül 1916 tarihli şifresinde yöneticilerden Yunanistan'ın alacağı vaziyet belli oluncaya kadar Yunan tebaası ve Rumların sıkı bir tarassut altında tutulması, seyahat varakalarının verilmemesi ve bunun siyasi bir emre müstenit olduğunun sezdirilmemesini istemişti⁴⁰².

Gönderilen bu emirle, en azından 1917 Şubatına kadar Yunanlıların ve Rumların seyahat etmeleri yasaklanmıştı⁴⁰³. Şubat ayında yasak kaldırılrsa da bundan sonra yasağa varır derece bütün seyahatler izne tabi tutularak sadece mahzurlu görülmeyen kişilerin seyahat etmesine izin veriliyordu⁴⁰⁴. Bir vilayetten diğer bir vilayete gitmek üzere seyahat varakası için başvurular iyice tetkik ediliyor⁴⁰⁵, yapılan tetkikler neticesinde her hangi bir olumsuzluğa rastlanmazsa Dahiliye Nezareti o kişinin seyahat etmesine müsaade ediyordu⁴⁰⁶. Elinde varakası olmadan seyahat edenlere de engel olunuyordu⁴⁰⁷. Özellikle Yunan tebaahıların sahil bölgelerine seyahat etmesine izin verilmiyordu⁴⁰⁸.

Yunanistan'ın savaşa gireceğini anlayan hükümet ikinci olarak, Rum tehcirini de daha geniş kapsamda ele almaya karar vermişti. Yunanistan'ın savaşa girmesi savaşın başından beri İtilaf devletlerine destek vermiş olan Rumların faaliyetlerini daha da artırmalarına neden olacaktı. Böyle oluca da zaten çok yoğun saldırıya uğrayan sahillerde güvenliği sağlamak mümkün olmayacaktı. Bundan dolayı hiç vakit kaybetmeden hemen Eylül'den itibaren yapılacak daha genel tehcir için

⁴⁰² Talat Paşanın 22 Ağustos 1332 (04/09/1916) tarihli telgrafı, BOA. DH. ŞFR, 67/187

Talat Paşanın 22 Ağustos 1332 (04/09/1916) tarihli telgrafı, BOA. DH. EUM. SSM, 53/75

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 13 Teşrin-i Evvel 1332 (29/10/1916); BOA. DH. EUM. SSM, 8/38

⁴⁰³ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 29 Ağustos 1332 (11/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 67/242

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 5 Kanun-u Sani 1332 (18/01/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/49

⁴⁰⁴ Dahiliye Nezaretinin yazısı, Şubat 1332 ; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 28/53

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 4 Şubat 1332 (17/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 73/19

⁴⁰⁵ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 4 Teşrin-i Evvel 1332 (17/10/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 15/86, Lef. 2

⁴⁰⁶ Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen yazı, 23 Teşrin-i Evvel 1332 (05/11/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 16/12, Lef. 1/1

⁴⁰⁷ İstidlaat Memurundan Seyr-u Sefer Müdüriyeti Umumiyesine gönderilen yazı, 23 Ağustos 1332 (05/09/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 15/23, Lef. 1

⁴⁰⁸ İstanbul Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Teşrin-i evvel 1332 (12/11/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 16/34, Lef. 2

hazırlıklara başlamıştı. 4 Eylül 1916'da Hüdavendigâr, Aydın ve Edirne Vilayetleri ile İzmit, Balıkesir, Çanakkale ve Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre ile, Yunanistan'ın savaşa gireceğinin kesinleştiği belirtilerek verilecek ilk emirle Rumların dahile sevk ve münasip mevkilerde iskan olunmak üzere lazım gelen tedbirlerin alınması ve keyfiyetin çok gizli tutulması istenmişti⁴⁰⁹.

Talat Paşanın bu telgrafıyla 1916'nın başından itibaren bu bölgelerde büyük oranda yavaşlamış olan sevkler tekrar başlamıştı. Öncelikli olarak yine Marmara sahillerinin ve Çanakkale Boğazı çevresinin tahliyesi tamamlanacaktı. Çanakkale merkez kazası dahilinde yasak bölge içindeki bütün gayrimüslimler çıkarılıyordu⁴¹⁰. Bir yandan Boğazdan Bandırmaya kadar Çanakkale ve Balıkesir sahillerinin tahliyesine devam ediliyor diğer yandan da daha önceden Bandırma ve Erdek'e sevk edilmiş olan Rumlar buradan daha iç kesimlere gönderiliyordu⁴¹¹. Talat Paşa Balıkesir Mutasarrıflığına gönderdiği 10 Eylül 1916 tarihli şifrede Erdek'te sayıları binden fazla olan Rum göçmenlerin yarısının Balıkesir'e yarısının da dahilinde münasip başka yerlere gönderilmesini istemişti⁴¹². Balıkesir'deki göçmen sayısı çok arttığı için bunların bir kısmının Kütahya'ya sevk edilmesine karar verilmişti⁴¹³.

Marmara'nın Anadolu sahillerinin yanında Trakya sahillerinde de sevkler devam ediliyordu. 1915'te boşaltılmayan Çatalca sahilleri, gönderilen 11 Eylül tarihli telgrafla tahliye edilerek daha iç kesimlere sevk edilmeye başlanmıştı⁴¹⁴. Edirne Vilayetinde de Keşan ve Gelibolu Rumlarının bir kısmı Malkara ve Hayrabolu'ya,

⁴⁰⁹ Talat Paşa'dan Hüdavendigâr, Aydın ve Edirne Vilayetleri ile İzmit, Balıkesir, Çanakkale ve Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 29 Ağustos 1332 (4/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 67/243

⁴¹⁰ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 24 Temmuz 1332 (06/08/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 14/64

⁴¹¹ Kala-i Sultaniye Mutasarrıfından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 11 Temmuz 1332 (24/07/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 14/53

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 2 Eylül 1332 (15/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/9

⁴¹² Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 28 Ağustos 1332 (10/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 67/231

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 2 Eylül 1332 (15/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/9

⁴¹³ Talat Paşa'dan Kütahya Mutasarrıflığına gönderilen 2 Teşrin-i Sani 1332 (15/11/1916) tarihli şifrenin cevabı, BOA. DH. ŞFR, 70/109

⁴¹⁴ Talat Paşa'dan Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 29 Ağustos 1332 (11/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 67/241

bir kısmı da Anadolu'ya sevk ediliyordu⁴¹⁵. 1917'nin sonuna kadar Edirne Vilayetindeki bu tehcirlere devam edilmişti.

Hükümet Yunanistan'ın savaşa girecek olması nedeniyle Trakya ve Marmara'dan başka 1917'nin başından itibaren Batı Anadolu sahillerinde de büyük çaplı tehcir uygulamaya başlamıştı. 1915'te yapılandan farklı olarak bu sefer Aydın Vilayeti de dahil olmak üzere Ege sahillerinin tamamında Rumların tehcir edilmesine karar verilmişti. Tahliyesine ilk olarak başlanılan yer yine Ayvalıktı. Sadarete gönderilen tezkerede Dahiliye Nezareti, adalar denizi sahilinde ve Midilli'nin karşısında bulunan Karesi Livasına tabi Ayvalık kasabasının coğrafi konumu ve kasabanın karşısında ve sahile pek yakın bulunan adacıkların Balkan Harbinden beri Rum eşkıyasının işgali altında bulunması dolayısıyla casusluğun önlenmesi için alınan hiçbir tedbirden bir semere alınmadığını, son zamanlarda casusluğun endişe verici boyutlara ulaştığını, Rum ahali dahile çekilmedikçe casusluğun önlenemeyeceği kanaatinden dolayı 5. Ordu Kumandanlığı tarafından kasabanın tahliyesine karar verildiğini belirtiyordu. Başkumandanlıktan 26 Mart 1917'de Dahiliye Nezaretine gönderilen 1117 nolu tezkere ile Ayvalık'ın tahliyesine karar verildiği bildirilmişti. Bunun üzerine Nezaret de tahliye için hazırlıklara başlamış sevkıyatların düzenini sağlamak için İskan-ı Muhacirin Müdüriyeti Umumisi Hamdi Bey, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti 3. Şube Müdürü Zeki Bey ile birlikte muhacirin müdüriyeti memurlarından bir heyet teşkil ederek Ayvalık'a göndermişti⁴¹⁶.

Bu sefer 1915'tekinden daha çok kişi hatta neredeyse kasabanın tamamına yakının tahliye edilmesine karar verilmişti. Bu kadar çok kişi tehcir edileceğinden dolayı da hem nezaret hem de askeriye sevkıyatın karışıklığa ve şikayete neden olmadan düzen içinde gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirleri almıştı. Yapılan planlamaya göre ilk önce Ayvalıktaki askeri kumandanın gerekli gördüğü kişiler, tedricen de diğer ahali kasabadan çıkarılacaktı. Askeriyenin tahliye kararından iki gün sonra hemen tehcire başlanmış, yapılan planlama uyarınca askeriye tarafından tespit edilen 2000 erkek iki gün içinde çok ani bir şekilde yanlarına eşyalarını

⁴¹⁵ Talat Paşa'dan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 4 Eylül 1332 (17/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/35

⁴¹⁶ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 15 Mayıs 1333 (1917); BOA. BEO. 335292

almalarına bile fırsat verilmeden kasabadan çıkarılmıştı⁴¹⁷. Hükümetin bu kadar hızlı hareket etmesinde daha önce yaşanan Yunda hadisesi tecrübesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. O zaman Rumların Midilliden gelen eşkiya kayıkları ve İngilizleri savaş gemileri ile kaçırmış olduğunu göz önünde bulunduran hükümet, bu kez hem Rumların kaçmalarına hem de İngiliz savaş gemilerinin kasabayı kuşatmalarına fırsat vermemek için çok hızlı davranıyordu.

II. Meşrutiyetten beri Yunan milliyetçiliğinin, Balkan Harbinden beri de her türlü zararlı faaliyetin merkezi olan Ayvalık alınan hiçbir önlem ve tedbir Rumları bu faaliyetlerinden vazgeçirmeye yetmediği için 1821 dekine benzer bir şekilde neredeyse tamamen boşaltılıyordu⁴¹⁸. Talat Paşanın 28 Martta gönderdiği talimatlara göre kadın, çocuk, acizler ve tehlikesiz olanlara dokunulmayacaktı⁴¹⁹. 29 Marttaki talimatta ise, kasabadan kendi istekleriyle çıkmak isteyenlere de izin verilmesi, aciz ve muhtaç olanların da kasabadan çıkarılarak liva dahilinde münasip köylere dağıtılması istenmişti⁴²⁰. Öncelikle erkekler sevk edildiği ve daha sonra gönderilerin yanlarına ailelerini de almalarına müsaade edildiği için kadın ve çocuklar da kasabadan çıkarılmış oluyordu. Bunun bir göstergesi de Ayvalıktaki zeytinleri toplayacak kimse olmadığı için Talat Paşanın 14 Temmuzda Karesi Mutasarrıfından, zeytin işiyle uğraşan kadınların sevk olundukları yerlerden Ayvalık'a gönderilmesini istemiş olmasıdır⁴²¹. 5 Temmuz tarihli şifrede de Ayvalıkta sadece askeri ihtiyaçlar için lazım olan sanatkar, fabrikatör ve amelenin yerlerinde bırakılması ahalinin küçük kabileler halinde sevk edilmesi istenmişti⁴²². Bütün bunlara ilaveten Ayvalık'ın tamamen boşaltıldığını gösteren önemli belge Balıkesir Mutasarrıfının nezarete gönderdiği 30 Mart 1917 tarihli yazıdır. Mutasarrıf bu yazıda Balıkesire nakledilecek

⁴¹⁷ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 15 Mayıs 1333 (1917); BOA. BEO. 335292

⁴¹⁸ 1821 Mora isyanında Ayvalık ve Ayvalık'a Yund Adası Rumları isyan etmişlerdi. Bunun üzerine Ayvalık tamamen boşaltılmıştı. Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", Belleten, C.LII, S. 203, Ağustos 1988, s. 571-600

Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s. 133-158

⁴¹⁹ Talat Paşa'dan Balıkesir Mutasarrıflığına gönderilen 28 Mart 1333 (28/03/1917) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 74/274

⁴²⁰ Talat Paşa'dan Balıkesir Mutasarrıflığına gönderilen 29 Mart 1333 (29/03/1917) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 74/306

⁴²¹ Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 14 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/102

⁴²² İAMM'den Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 5 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/45

Rumların sayısının 18 ila 20 bin olduğunu söylüyordu ki bu da neredeyse Ayvalık'ın toplam nüfusuna yakın bir orandı⁴²³.

28 Martta başlayan Ayvalık tehciri Temmuz'a kadar devam etmişti. Kasabadan çıkarılanların büyük çoğunluğu Balıkesir ile İzmir'in iç kesimlerine naklediliyordu⁴²⁴. Daha az bir kısmı da Bursa'ya naklediliyordu. Marmara sahillerinden nakledilenlerle Balıkesir ve Bursada zaten büyük bir yoğunluk yaşandığı için Rumların bir kısmı da Denizli'ye naklediliyordu. 1 Nisanda Balıkesir'e gönderilenlerden 5000 kişi tahsis edilen trenle İzmir üzerinden Denizli'ye sevk edilmişti⁴²⁵.

Belgelerde, Balıkesir, Bursa, İzmir ve Denizli'nin dışında Ayvalık Rumlarının başka bir yere sevk edildiğine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yalnız Ayvalık tehciri başladığında Konya, Kütahya, Eskişehir ve Afyon'a Rumların sevk edildikleri görülmektedir. Mesela 12 Nisanda Kütahya Mutasarrıflığına gönderilen şifrede, liva dahilindeki Rum köylerine tevzi edilmek üzere 1500 Rumun sevk edileceğinden ihraç istasyonları ve dağıtılacak mahallerin tespit edilerek acilen bildirilmesi istenmişti⁴²⁶. Aynı günde Konya Vilayetine gönderilen şifrede 3000 Rumun sevk edileceği⁴²⁷, Eskişehir Mutasarrıflığına gönderilen şifrede 1000 Rumun sevk edileceği⁴²⁸, Afyona gönderilen şifrede 1000 Rumun sevk edileceği bildirilmişti⁴²⁹.

Şifrelerde toplam miktarı 7500 olan bu Rumların nereden geldikleri belirtilmemiştir. Ayvalık'tan buralara sevk yapılmadığı ve bu dönemde başka bir

⁴²³ Balıkesir Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Mart 1333 (1917); BOA. DH.İUM, E-30/73, Lef. 2

⁴²⁴ Talat Paşa'dan Bursa ve İzmir Vilayetlerine gönderilen 29 Mart 1333 (1917) tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 74/305

Talat Paşa Aydın Vilayetine gönderdiği 8 Nisan 1333 (1917) tarihli şifresinde, Ayvalıktan Bergama'ya nakledilen Rumların Somaya kadar sevk ve işlerinin temin edilmesini istemişti. BOA. DH. ŞFR, 75/85

⁴²⁵ Talat Paşa'dan 5. Ordu Kumandanlığına gönderilen şifre, 1 Nisan 1333 (1917); BOA. DH.ŞFR, 75/10

Talat Paşa'dan Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 1 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/11

Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 1 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/12

⁴²⁶ İAMM'den Kütahya Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 12 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/119

⁴²⁷ AMMU'dan Konya Vilayetine gönderilen şifre, 12 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/114

⁴²⁸ AMMU'dan Eskişehir Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 12 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/120

⁴²⁹ AMMU'dan Karahisar-ı Sahip Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 12 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/113

verde de bu denli bir tahliye rastlanmaması bu Rumların İzmir sahillerinden gönderilmekte olduğunu düşündürmektedir. Böyle düşünmemizin birinci sebebi Talat Paşanın 1 Eylül tarihinde Konya Vilayeti ile Afyon Mutasarrıflığına gönderdiği iki ayrı şifredir. Konya Vilayetine gönderilen şifrede Talat Paşa, Yunanistanın aleyhimize harbe girdiği takdirde sahillerdeki Rumların dahile celb edileceği ve bu kapsamda İzmirden gelecek 12 ila 20 bin nüfusun Isparta'ya sevki tasavvur olunuyor diyerek bu miktar nüfusun iskan ve iaşesinin mümkün olup olmadığının araştırılarak bildirilmesini istemişti⁴³⁰. Afyona gönderdiği şifrede de aynı şekilde, İzmir'den 15 ila 25 bin nüfusun Afyon'a sevk edilmesinin planlandığını söylemekteydi⁴³¹. Gerçi bu planlamaların yapıldığı tarihlerde Rahmi Bey birkaç düşman devletler tebasından ve Rumdan başka kimsenin dahile sevk edilmediğini bildiriyordu⁴³². Yalnız 1916'nın sonunda bu planlamaları yapan hükümet, Ayvalıkta olduğu gibi Nisan 1917'de sevkler başlamıştı. Ayvalık tehciri yapıldığı günlerde de Aydın Vilayetine Rum sarfiyatında kullanılmak üzere harbiye tahsisatından 3 bin lira gönderilmişti⁴³³. Kütahya, Afyon ve Isparta Yunanistan'ın Osmanlı Devletine savaş ilan etmesinden sonra Kasım 1917'de başlatılan Rum ve Yunan tehcirinde Aydın Vilayetinden çıkarılacakların sevk edilecekleri mıntıklar olarak belirlenmişlerdi⁴³⁴. İşte bütün bunlar Nisan 1917'de Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Kütahya'ya sevk edilen kişilerin İzmir sahillerinden geldikleri ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

f-) YUNANİSTAN'IN 1917'DE SAVAŞA GİRMESİ

Görüleceği üzere 1916'nın sonlarında Yunanistan'ın savaşa gireceği kesinleşince İtihat ve Terakki hükümeti hemen harekete geçmiş ve 1917'nin başlarından itibaren özellikle Batı Anadolu sahillerindeki Rumları dahile sevk etmeye başlamıştı. 1915'te başlayıp 1917 yazına kadar devam eden sevkler neticesinde Çanakkale'den Muğla'ya kadar olan Batı Anadolu sahilleri büyük oranda

⁴³⁰ Talat Paşa'dan Konya Vilayetine gönderilen şifre, 18 Eylül 1332 (01/10/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/146

⁴³¹ Talat Paşa'dan Karahisar-ı Sahip Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 18 Eylül 1332 (01/10/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/163

⁴³² Rahmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 13 Eylül 1332 (26/09/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/8

⁴³³ AMMU'dan Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 28 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/253

⁴³⁴ Başkumandanlık Vekaletinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Teşrin-i Sani 1333 (30/11/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 2

tahliye edilmişti. 1917 Temmuzuna gelindiğinde ise hükümetin öngörüsü gerçek olmuş ve Yunanistan ülkesinin bir bölümünü işgal eden İngiltere ve Fransa'nın zorlamaları ve Venizelos'un entrikalarıyla savaşa girmişti. Mayıs 1917'de Yunanistan'ın Koruyucu devletlerinin (İngiltere, Fransa, Rusya) yüksek komiseri olarak atanan Fransız devlet adamı Jonnart 5 Haziranda Atina'ya gelmiş, 11 Haziranda Başbakan Zaimis'le görüşerek Kralın 48 saat içinde tahtı bırakmasını istemiş, 12 Haziranda Korent Berzahi'na 14'ünde de Pireye asker çıkartmış, 17'sinde de Yunanistan'ı açlık ve kıtlığa sürükleyen ablukayı kaldırtmıştı. Bu sırada 14 Haziran'da Kralın ülkeden ayrılarak İtalya'ya gitmesi üzerine Yeni kralla görüşen Jonnart ondan Venizelos'u başbakan yapmasını istemiş ve tahta otururken babasının izinden gideceğini açıklayan Aleksandır baskılara boyun eğerek çaresiz bu isteği kabul etmişti. Böylece Kasım 1915'te iktidardan uzaklaşan ve bundan sonra komitacılık faaliyetleri yürüten Venizelos 26 Haziranda tekrar hükümetin başına geçmiş oldu. 27 Haziranda Atinaya geldikten sonra da hiç vakit kaybetmeden 1 Temmuz 1917'de Bab-ı Aliye savaş ilanı notası verdi⁴³⁵.

Venizelos'un başbakan olur olmaz Yunanistan'ı savaşa sokması ve Osmanlı Devletine savaş ilan etmesi Osmanlı hükümeti için 1915'ten beri beklenen fakat zamanı kestirilemeyen bir gelişmeydi. Yunanistan bu zamana kadar tarafsızdı. Ancak bu tarafsızlık onun Anadolu'ya ve Rumlara yönelik kışkırtmalarından vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Savaşın başından beri bir yandan Anadolu kıyılarının yanbaşındaki adalara Makedonya'dan çeteler sevk etmiş diğer yandan da gönderdiği casuslarla ve yaptığı propagandalarla Rumları Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaya çalışmıştı. Elindeki adalardaki Rum eşkıyalarının Anadolu sahillerine yaptığı saldırıları görmezden gelmişti. Adaların İngiliz ve Fransız askerlerine açılması da Yunanistan'ın tarafsızlığının çok da bir anlam ifade etmediğinin göstergeleriydi.

Yunanistan'ın artık Osmanlı Devleti ile savaşan devletler arasında yer almış olması Anadolu Rumlarının faaliyetlerinin artmasına neden olacak çok önemli bir gelişmeydi. Nitekim Yunanistan'ın savaşa gireceğinin kesinleştiği 1917 yılında Trakya, İstanbul ve Karadeniz'deki Rum eşkıya hareketlerinde büyük bir artış

⁴³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., C. III, K.III, s. 568-569

2 Temmuz 1333 (1917) tarihli 1720 nolu tamim, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 20

yaşanmaya başlamıştı. Aldığı tedbirlerle Rumların Anadolu'ya saldıran devletlere destek olmalarını ve neden oldukları asayişsizlikleri tamamen önleyemese de sahillerin güvenliğini sağlamayı başaran hükümet, bu yeni gelişme karşısında da yine öncelikle sahillerin güvenliğini sağlamak zorundaydı.

Yunanistan Osmanlı devletine savaş ilan ettiği için artık Rumlarla birlikte Anadolu'da bulunan Yunan tebaalılara karşı da tedbir almak gerekiyordu. Sayı itibarıyla büyük bir yekun tutmasa da Yunan tabiiyetlilerin de faaliyet ve düşünce açısından Rumlardan aşağı kalır yanları yoktu. Yunanistan'a devamlı gidip gelen ve milliyetçilik propagandası yapan Yunan tabiiyetliler II. Meşrutiyetten itibaren Rumlar arasında Yunan milliyetçiliğinin yayılmasında önemli rol oynamışlardı. Bu savaşta da Yunanistan'a ve diğer devlere casusluk yapıyorlardı. Hükümet savaş başladığında düveli muhasama tebaası olarak tabir edilen Anadolu'daki İngiliz, Fransız Rus ve Sırları tedbir olarak sahillerden ve askeri bölgelerden çıkararak dahile nakletmiş⁴³⁶, seyahat etmelerini yasaklamış⁴³⁷, esir muamelesi yaparak belli yerlerde oluşturulan esir garnizonlarına sevk etmişti⁴³⁸. Mallar konusunda da, düveli muhasama tebaası emvali gayri menkulelerini ferağdan men edilmiş, müesseselere ait mallara ise el konulmuştu⁴³⁹.

Buna karşın suç işleyenler yurt dışı edilseler, bazı dönemlerde seyahatleri engellenirse ve askeri bölgelerden çıkarılırsalar da⁴⁴⁰ Yunanistan savaşın başından bu zamana kadar resmi olarak tarafsız olduğu için Yunan tabiiyetliler bu

⁴³⁶ Anadolu'daki İngiliz ve Fransız tebaahların sevahilden uzak yerlere tard edilmeleri, BOA. HR. HMŞ. İŞO, 32/4

Trabzon Valisi Cemal Azmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Haziran 1332 (25/06/1916) tarihli şifrede, Ordu, Giresun, Tirebolu kazalarından 19 İtalyan, 130 Rus, 4 Fransız tebaalının dahile sevk edilmesine müsaade istenilmiş, Talat Beyin gönderdiği cevapta da bu kişilerin dahile tebidleri münasiptir denilmiştir. BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 25/51, Lef. 3, 1/1

Dahiliye nazırı Talat Beyefendiden Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretlerine gönderilen tezkere, 3 Kanun-u Sani 1332 (); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 32/38 Lef. 1/1

⁴³⁷ Ecanibin Memalik-i Osmaniyede ikamet ve seyahatleri hakkındaki 2 Mart 1331 (15/03/1915) tarihli kanun-u mavakkatin sureti tatbikiyesine dair talimat, BOA. DH. EUM. KLU, 8/29, Lef. 3

⁴³⁸ Muhtelif Yerlerde Yapılan Esir Garnizonlarının Listesi, BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 34/30, Lef. 2

⁴³⁹ Meclisi Vükelanın 12 Şubat 1330 (25/02/1915) tarihli kararı, BOA. MV, 169/119

⁴⁴⁰ Dahiliye nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Kanun-u Sani 1331 (01/02/1916);BOA. HR.H, 697/4, Lef. 127

Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Temmuz 1331 (02/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/234

Talat Paşa'dan Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 23 Teşrin-i Sani 1332 (06/12/1916); BOA. DH. ŞFR, 70/201

uygulamalardan muaf tutulmuşlardı⁴⁴¹. Şimdi Yunanistan'ın da İtilaf devletlerine katılmasıyla Yunan tabiiyetliler hakkında da aynı tedbirler alınmaya başlanacaktı.

g-) YUNANİSTAN'IN SAVAŞA GİRMESİNİN TEHCİRE ETKİSİ

Yunanistan 1 Temmuzda savaş ilan edince 2 Temmuzdan itibaren de Osmanlı Hükümeti Yunanistan'la siyasi münasebetlerin kesildiğini ilan etti. Bununla birlikte Meclisi Vükelada Yunan sefaret ve konsolos memurlarının sınır dışı edilmesine karar verildi⁴⁴². Dahiliye Nezaretinden Edirne, Adana, Ankara, Aydın Vilayetleri ile Niğde, Maraş Mutasarrıflığına ve Medine Muhafızlığına gönderilen 2 Temmuz tarihli şifre ile, hem Yunanistan'ın Osmanlı Devletine savaş açtığı haber verilmiş hem de Yunanlıların seyahat etmelerine müsaade edilmemesi, mallar konusunda da gönderilecek talimatın beklenmesi istendi⁴⁴³. Bundan sonra Başkumandanlık Dahiliye Nezareti ve Sadaret arasında gerçekleşen görüşmelerle alınacak tedbirlerin tespit edilmesine başlandı.

Başkumandan Vekili Enver Paşa 3 Temmuzda Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda, bu yeni gelişme karşısında askeri çıkarları muhafaza etmek için Yunan tebaasıyla Yunan milliyetçisi Rumlar hakkında şu yolda hareket edilmesini muvafık görüyorum diyerek askeriyece alınan kararları bildirmişti⁴⁴⁴. Sadrazam olan ve Dahiliye Nezaretine vekaleten bakan Talat Paşa da bu tedbirleri muvafık görerek 5 Temmuzda bütün vilayet ve livalara gönderdiği şifreyle alınan şu kararları tebliğ etmişti:

1-) Yunan tebaasına diğer muhasım tebaa hakkında yapılandır farklı bir muamele yapılmayacaktır.

2-) Yalnız sahillerdeki kasaba ve köylerde bulunan Yunanlılar peyderpey tahtı muhafazaya alınarak dahile münasip mahallere alınacaktır.

⁴⁴¹ Talat Paşa'dan Edirne, Adana, Ankara Vilayetleriyle Eskişehir, Maraş, Niğde Mutasarrıflıklarına çekilen telgraf, 28 Eylül 1331 (11/10/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/349

⁴⁴² Meclisi Vükelanın 15 Temmuz 1333 (1917) tarihli kararı, BOA. MV, 208/107

Sadareten Başkumandanlığa gönderilen tahrirat, 16 Temmuz 1333 (1917); BOA. BEO, 335746

⁴⁴³ Dahiliye Nezaretinden Edirne, Adana, Ankara, Aydın Vilayetleri ile Asir, Niğde, Maraş Mutasarrıflığına ve Medine Muhafızlığına gönderilen 2 Temmuz 1333 (1917) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 78/7

⁴⁴⁴ Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 15

3-) Sahillerde ve bilhassa Adalar Denizi sahilinde münferid kalmış Rum köylerinin düşmanla temas ettikleri hissedileceği zamana kadar yalnız sıkı bir tarassut altında bulundurulacaklardır.

4-) Ordularca takdir edilecek acil ve tehditkar vaziyetler müstesna olmak üzere Başkumandanlıkça karar verilmedikçe ordu kumandanlıkları ve mülkiye tarafından tahliye teşebbüs olunmayacaktır. Başkumandanlıkça tahliye kararı verildiği surette Başkumandanlıktan askeriye, Nezaretten de mülki memurlara tebligat yapılacak ve bu tebligat ifa kılınacaktır. Sonra da gayet gizli bir şekilde ordu kumandanlıkları tarafından Başkumandanlığa, vali ve mutasarrıflar tarafından da nezarete şifre ile bildirilecektir. Yunan müesseseleri hakkında ittihaz olunacak karar bilahare bildirilecektir. İşbu tedbirin gayet mahrem tutulması tavsiye olunur⁴⁴⁵.

Nezaretten yapılan bu tebliğ gibi Başkumandanlık da ordu Kumandanlıklarına gönderdiği tamimle alınan kararları bildirmiş, emir verilmedikçe kimsenin tahliye edilmemesini, tahliye yapılacak yerlerin de mülki memurlarla birlikte tespit edilmesini istemişti⁴⁴⁶.

Başkumandanlık, Yunanlıların efkâr ve temayülleri belli olduğu ve hiçbir şekilde güvenilmeyeceği için özellikle önemli noktalarda inzibati tedbirlerle kontrol altında tutulmalarının müşkül olduğunu düşünüyor en azından, eli silah tutacak yaşta olanların askeri açıdan mahzurlu olmayacak yerlerde tesis edilecek sivil esir garnizonlarına sevk edilmelerini istiyordu. Bu konuda Hariciye Nezaretinden de görüş istenmiş ve nezaretin Sadarete gönderdiği yazıda; bir devletin uluslar arası hukuka göre savaşılan devletin düşman tebaaya bir müddet vermesi gerektiği ondan sonra onları gönderebileceği, düşman orduda hizmet edebilecek olanları tevkif edebileceği, bu zamanın bitmesinden sonra da memlekette kalanların veya tevkif edilenlerin kanun ve nizamlara aykırı bir hareketleri olmadıkça hukuklarına riayet edilmesinin mecburi olduğu yalnız, bunların hiç birisinin İtilaf devletleri tarafından Osmanlı tebaasına uygulanmadığı, onları tayin ettikleri mahallerde iskan ettikleri için Hükümeti Seniyyenin de bu devletler tebaası hakkında emniyet ve asayişin gerektirdiği tedbirleri almaya hakkının olduğu belirtilmişti. Ayrıca Nezaret, hem

⁴⁴⁵ Talat Paşa'nın şifresi, 5 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/43

⁴⁴⁶ Başkumandanlıktan Ordu-yu Hûmayun Kumandanlıklarına tamim edilen 07,07,1333 (1917) tarih ve 4868 numaralı emrin sureti, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 12

hukuka riayet hem de bu insanların mağdur olmamaları açısından memleket içine sevk edileceklerin maişetlerini kazanabilmeleri için çalışmalarına izin verilmesinin, yardıma muhtaç olanlara yardım edilmesinin ve oradaki Osmanlı tebaasının malları göz önüne alındığında mallarının tasfiye edilmemesinin gerekli olduğunu belirtiyordu⁴⁴⁷. Kısaca Hariciye Nezareti Yunanlıların dahile sevk edilmesinin uygun olacağını yalnız mallar konusunda Yunanistan'ın oradaki Müslümanlara da aynı şekilde davranacağına göz önünde bulundurularak mallar konusunda ve diğer hususlarda çok dikkatli davranılması gerektiği uyarısını yapıyordu.

Hariciye Nezaretinin bu uyarısı üzerine bir gün sonra Meclisi Vükela toplantısında bu konu görüşülmüş ve 17-50 yaş arasındaki Yunan tabiiyetlilerden sağlam erkeklerin sevk edilmesine, Yunanlılara mallarını idare etmeleri için verilecek bir müddetten sonra sevke başlanmasına, bir komisyon kurularak nerelerden sevk yapılacağına tespit edilmesine, ve bu komisyon aracılığıyla sevk edilenlerin inzibatlarının teminine, maişetlerinin tedarikine, çalışmak isteyenlere iş bulunmasına karar verilmişti⁴⁴⁸.

Bütün bu hazırlıklar yapılırken bir yandan da ülkedeki Yunanlıların miktarı tespit edilmeye çalışılıyordu. Dahiliye Nezaretinin isteği üzere vali ve mutasarrıflar kendi bölgelerindeki Yunanlıların miktarları tespit ediyorlardı⁴⁴⁹. Yapılan çalışmalar neticesinde Memalik-i Osmaniye'de toplam 35,708 Yunan tebaalı erkek olduğu tespit edilmişti. Bunların 13,614'ü İstanbul'da, 19,442'si Aydın Vilayetinde, 250'si

⁴⁴⁷ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 31 Temmuz 1333(1917); BOA. BEO, 335971

⁴⁴⁸ Meclisi Vükelanın 1 Ağustos 1333 (1917) tarihli kararı, BOA. MV, 290/4
Talat Paşa'dan Başkumandan Vekili Enver Paşa Hazretlerine gönderilen tahrirat, 14 Ağustos 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 8/1

Sadrazam Talat Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 5 Ağustos 1333 (1917; BOA. BEO, 335971

Oluşturulacak bu komisyona Harbiye'den Asayiş Şube Müdür Binbaşı Emin Bey ile Menzil Müfettişliğince Harbiye Dairesi Riyaseti Rüfekat Katibi Kemalettin Bey tayin olunmuşlardır. Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 3 Eylül 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 6

⁴⁴⁹ Dahiliye Nezaretinden Adana, Halep, Aydın ve Suriye Vilayetleri ile Çatalca, Karesi ve Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 14 Eylül 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 79-A/110 Ayrıca 79-A/111 ve 79-A/169. Daha önce de 27 Temmuz 1332 09/08/1916 tarihinde Dahiliye Nezaretinden Rumların yaşadığı bütün vilayet ve livalara gönderilen şifrede, Rumların miktarını gösteren cetvellerin hazırlanması istenmişti. BOA. DH. ŞFR, 66/194. Rum nüfusunun tespit edilmesi için 11 Kanun-u Evvel 1332 (24/12/1916) de tehcir bölgeleri olan Edirne, Aydın ve Hüdavendigar Vilayetiyle İzmit, Karesi ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına telgraf gönderilmişti. BOA. DH. ŞFR, 71/79

Vali ve Mutasarrıfların Dahiliye Nezaretine gönderdikleri şifreler, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 23/43, Lef.8-48

Canik Şehrinde, 374'ü Kudüs'te, 301'i Beyrut'ta, 415'i Bursa Vilayetinde, 261'i Edirne Vilayetinde, 331'i Suriye Vilayetinde ve geri kalanı da memalikin değişik yerlerinde dağınık bir haldeydi. Sevkine karar 17-50 yaş aralığında olanların miktarı ise yaklaşık 19 bin kişiydi⁴⁵⁰. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Ecanib Şubesi'nin hazırladığı nüfus cetveline göre de tüm memalikte erkek 32,994, kadın 20,770 olmak üzere toplam 53,764 Yunanlı bulunuyordu. Yunanlıların 35676'lık sayı ile en fazla oldukları yer de Aydın Vilayeti idi⁴⁵¹.

Alınan karar gereğince ülkedeki Yunanlıların tamamından ziyade yaşları 17 ile 50 arasında olup askerliğe müsait olan erkekler sevk edileceklerdi. Ayrıca Trakya, İstanbul, Bursa ve Suriye sevk dışında tutulacaktı⁴⁵². Başkumandanlığın belirlediği bu esaslar Sadrazam ve Dahiliye Nazırı olan Talat Paşa tarafından da kabul edilince 24 Ekim 1917'de Meclis-i Vükela'da, *Osmanlı Avrupası ile İstanbul ve Hüdavendigâr Vilayetleri ve Suriye Kıtası müstesna olmak üzere diğer vilayetlerde bulunanlardan 17-50 yaş arasındaki Yunan tabiiyetlilerden sağlıklı erkeklerin ve Osmanlı tebaasından casusluk, siyasi şüphe ve ceraim ile müttehim erkeklerin çalışmak isteyenlerin ayrılarak muhtelif hizmetlerde kullanılmak üzere karargah-ı umumî emrine verilmelerine ve çalışmak istemeyenlerin de esir garnizonlarına sevk edilmelerine* karar verilmişti⁴⁵³. Alınan bu karardan sonra da Harbiye Nezareti ve oluşturulan komisyon tarafından sevk talimatnamesi hazırlanmış 30 Kasım'da Dahiliye Nezaretine bildirilmişti. Buna göre;

Birinci sevk kafilesi: Sevahil-i Osmaniye'nin yasak mntıklararı dahilinde bulunan 17-50 yaş arasındaki Yunanlılar

İkinci sevk kafilesi: Sevahil-i Osmaniye'ye civar olan vilayetler ve livalar dahilinde aynı yaşta olan Yunanlılar

⁴⁵⁰ Harbiye'den Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 18

⁴⁵¹ Memalik-i Osmaniye 1333 (1917) Senesi Ecanibe Mahsus İstatistik cetveli, BOA. DH. EUM. ECB, 17/39, Lef. 3

Aydın Vilayeti 1333 (1917) Senesi Ecanibe Mahsus İstatistik cetveli, BOA. DH. EUM. ECB, 17/39, Lef. 11

⁴⁵² Talat Paşa'dan Başkumandan Vekili Enver Paşa Hazretlerine gönderilen tahrirat, 14 Ağustos 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 8/1

⁴⁵³ Meclis-i Vükela'nın 24 Teşrin-i Evvel 1333 (24/10/1917); BOA. MV, 209/34

Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 31 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 1

Üçüncü sevk kafilesi: Bu vilayetler ve livalar dahilindeki Yunanlılardan 17-50 yaş arasında olup casusluk etmelerinden şüphe edilenler

Dördüncü sevk kafilesi: Umumiyetle yasak ve askeri mıntikalarda mevcut Rum anasırından casusluk, siyasi şüphe ve cürüm ile maznun olanlar.

Bu kabileler iskan mıntıkası olarak tayin edilen Ankara, Bursa, Konya Vilayetleriyle Kütahya Afyon ve Isparta Livalarına sevk olunacaklar, bu vilayet ve livalar dahilinde şimendüfer hatlarından 20 kilometre uzakta iskan edileceklerdir.

Talimatta ayrıca şu tabloda olduğu gibi hangi vilayetten ve livadan nereye sevk yapılacağı da belirtilmişti⁴⁵⁴.

Şu vilayetlerden	Şu vilayet ve livalara
Canik-Bolu Livasından	Ankara Vilayetine
İzmit Livasından	Eskişehir Livasına
Çanakkale ve Balıkesir Livalarından	Hüdavendigâr Vilayetine
Aydın Vilayetinden	Kütahya-Karahisar-Isparta Livalarına
Teke ve Silifke Livalarından	Konya Vilayetine
Adana Vilayetinden	Maraş Sancağına

30 Kasım 1917'de bu sevkıyat talimatnamesini Dahiliye Nezaretine gönderen Başkumandan Vekili Enver Paşa, sevke başlanılması için ordu kumandanlıklarına emir verildiğini bildırıyordu. Böylece Yunanistanın 1 Temmuzda Osmanlıya savaş ilan etmesinden beş ay sonra İttihat ve Terakki hükümeti hem Anadolu'daki Yunanlıları hem de zararlı faaliyetlerine devam ederek buldukları yerlerde tehlike oluşturmaya devam Rumları sevk etmeye başlıyordu.

Talimatnamede de belirtildiği üzere sevk edilecekler öncelikle Yunanlılardı. Talat Paşanın bütün vali ve mutasarrıflardan nakil ve tebid olunan Yunan tebasının miktarının bildirilmesini istediği 3 Mayıs 1918 tarihli şifresi, alınan karar gereği Yunanlıların dahile sevk edildiğini göstermektedir⁴⁵⁵. Aynı şekilde 9 ve 23 Haziran 1918'de Edirne, Erzurum, Adana, Trabzon, Sivas vilayetleriyle Karesi, Kütahya, Canik, Van, Diyarbakır, Suriye, Beyrut, Urfa, Zor Mutasarrıflıklarına gönderilen iki

⁴⁵⁴ Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Teşrin-i Sani (Kasım) 1333 (1917) tarih ve 9980 numaralı tahrirat; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 24/30, Lef. 2

⁴⁵⁵ Talat Paşanın 3 Mayıs 1334 (1918) tarihli şifresi, BOA. DH. ŞFR, 87/243

ayrı şifre de askeri karar üzerine sevk edilen Yunanlıların miktarlarının bildirilmesi istenmişti⁴⁵⁶. Şifrelerden ve diğer belgelerden Yunanlıların Doğu Anadolu'ya kadar sevk edildikleri anlaşılmaktadır.

Yunanlılarla birlikte Rumlar da sevk ediliyorlardı. Aslında hükümet çok yoğun olmasa da 1917'nin başından Yunanistan'ın savaşa girdiği Temmuz ayına kadar Rum sevkıyatına devam etmişti. Yalnız beklenildiği gibi Yunanistan'ın 1916'nın sonlarında savaşa girmesi kesinleşmiş olması Rumların faaliyetlerini daha da arttırmalarına neden olmuştu. Daha önce ifade ettiğimiz üzere sahillerde tehcir edilmeyenlerin casusluk ve diğer faaliyetlerle devlet aleyhine çalışmaya devam etmelerinin yanında özellikle Trakya'da Kırklareli'nde, İstanbul'da Şile'de ve Karadeniz'de Samsun'da çeteler kuran Rumlar yoğun bir şekilde köyleri, çiftlikleri basıyorlar Müslümanları katlediyorlardı. Rumların Müslüman ahaliyi ve askerleri katletmeleri önlenemediği için asayiş sağlamaya çalışan hükümet de zorunlu olarak bu noktalardaki Rumları başka yerlere sevk etmeye devam ediyordu.

Mesela Yunanistan'ın savaşa girmesiyle birlikte sahillerdeki Yunanlıların ve zararlı faaliyetleri devam eden Rumların dahile sevk edilmesine karar verilmesinden hemen sonra Ekim 1917'de askeri ve inzibati nedenlerden dolayı İstanbul Şile'de büyük çaplı bir tehcir uygulanmaya başlanmıştı. Rusların 1915 yılında İstanbul boğazı ve çevresini ablukaya alarak yoğun bir şekilde saldırdığı dönemde, Şile ve çevresindeki Rumlardan casusluk yapanlar Kandıra'ya sevk edilmişlerdi. Ancak sadece zararlı kişilerin göç ettirilmiş olması Şile de asayiş ve güvenliği sağlamaya yetmemişti. Yunan milliyetçiliğinin çok yoğun olduğu kasabada 1917'ye gelindiğinde şekavet olayları bastırılmayacak derecede büyük bir artış göstermişti. Rumlar Şile, Üsküdar, Kartal, Gebze ve İzmit çevresinde çiftlikleri basıyorlar, gasp ve yağma yapıyorlar, çoğu zaman da vahşi bir şekilde ahaliyi ve askerleri katlediyorlardı. Şile Rumların bu kadar geniş bir alanda çok büyük bir asayişsizliğe neden olmaları hükümeti harekete geçirmişti. Özellikle Şileye bağlı Yeniköy'ün eşkıya yuvası haline gelmesi ve tüm bu şekavetlerin Yeniköylü Rumlar tarafından yapılıyor olması nedeniyle buranın tamamen tahliye edilmesine karar verilmişti.

⁴⁵⁶ Dahiliye Nezaretinin şifresi, 9 Haziran 1334 tarihli şifresi, BOA. DH. ŞFR, 88/95
Dahiliye Nezaretinin şifresi, 23 Haziran 1334 tarihli şifresi, BOA. DH. ŞFR, 88/231

24 Aralık 1917 tarihli Dersaadet Jandarma Alay Kumandanlığının raporunda safha safha anlatılan Yeniköy'ün tahliyesi şu şekilde gerçekleşmişti⁴⁵⁷:

1-) 10 Ekim Çarşamba günü köyün giriş ve çıkışını tutan askerler sabah saat beşte köy bekçisi vasıtasıyla 10 yaşından yukarı olan erkeklerinin köy kilisesinde toplanmaları çağrısı yapmışlardır. Bir buçuk saat zarfında herkes kilisede toplanmıştır.

2-) Saat 10'da kilisede toplanan Rumlara kendi köylerinden şekavete karışanların yaptıkları cinayetler ve bunları yapanların ne surette ve ne sayede bu civarda barındıkları anlatılmış hükümetin bir an evvel bu şekavetin önünü almak için verdiği karar tebliğ edilmiştir.

3-) Birinci kabile saat 3'te Yeniköy'den sevk edilmiştir. İkinci kabilede kadınlar sevk edilirken muhtelif hanelerden teker teker 25 asker firarisi karakola gelerek teslim olmuşlardır.

4-) Ertesi gün sabah saatlerinde asker firarilerinden 43 kişi daha teslim olmuştur.

5-)Yeniköy civarındaki sığır, koyun, keçi tüm hayvanlar ilk gün karakol civarına getirilmiştir.

6-) Emval-i metruke Yeniköy'e gelen komisyona tevdi edilmiş ise de başta iyi tertibat alınmadığı için hayvan miktarı tam olarak tespit edilmemiştir. Yalnız hayvanların zayi olmasına meydan verilmemiştir. Köydeki evlerin eşyaları muhafazaya alınmıştır.

7-) Gerek kasabada gerekse Yeniköy'de kadınlara şiddet uygulanmamış olup kendi arzularıyla eşleriyle beraber ihraç edilmişlerdir.

8-) Yeniköy'den merkeze kadar yapılan sevkıyat jandarma efradıyla, merkezden Ömerli Kazasına kadar da mahallinden gönderilen topçu ve sahil muhafızı efradıyla gerçekleştirilmiştir.

9-) Ayın 11'i Perşembe günü 104 erkek, 214 kadın, 267 küçük çocuk Şile Ömerli yoluyla sevk edilmişlerdir. Bu kabileye 30 topçu neferi ile 15 jandarma muhafız olarak verilmiştir. Acizler ve çocuklar 10 araba ile yola çıkarılmışlardır.

⁴⁵⁷ 24,10,1333 (1917) Tarihli Dersaadet Jandarma Alay Kumandanlığının Raporu, BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 25/9, Lef. 1

10-) Ayın 12'sinde 483 kadın, 1278 çocuk, Ömerli yoluyla sevk edilmiştir. Muhafızları 30 nefer topçu ile 20 sahil muhafızı jandarmadan oluşmaktadır. Çocuklar ve acizler 25 araba ile yola çıkarılmışlardır.

11-) Ayın 13'ünde 153 erkek, 22 kadın, 38 çocuk Ömerli yoluyla sevk edilmiştir. Muhafızları köylerden merkeze celb edilen jandarmalardan 15 nefer ile 20 nefer topçudan oluşmaktadır.

12-) Ayın 14'ünde 25 erkek, 43 kadın, 47 çocuk Ömerli yoluyla sevk edilmiştir. Çocuklar ve acizler 12 araba ile yola çıkarılmıştır. Muhafızları 10 nefer jandarmadır.

13-) Dört gün süren tahliyede Yeniköy'de bir, merkezde bir, Hecze'de bir büyük erkek, merkezde de bir çocuk olmak üzere toplam dört Yeniköylü hastalıktan vefat etmiştir ve usulünce defin ettirilmiştir. Hecze'de vefat edenden geriye kalan 10, 510 para Ömerli merkez karakol kumandanına teslim edilmiştir.

14-) Köylerden müfrezeler vasıtasıyla toplattırılan eşyaların tamamı Yeniköy'e getirilerek emvali metruke komisyonuna teslim edilmiştir.

15-) Yeniköylüler merkezde kaldıkları süre boyunca şehir haricinde depoda, kilisede, mektepte ve tahliye edilen hanelerde barındırılmışlardır.

16-) Rumlar kendi eşyalarını kaymakamlığın müsaadesiyle kendi hayvanlarıyla nakletmişlerdir. Bu hayvanlar da kabilelerle birlikte Ömerli'ye teslim edilmişlerdir.

17-) Yeniköy'ün tahliyesine ayın 11'inde başlanmış olup 15'inde tekmil köy ve şehirde Yeniköylü kalmamıştır.

18-) Sevk edilen kadınların hiç birisinin mal ve ırzına dokunulmaması için gereken tedbirler alındıysa da kadınlar depoda topçuların muhafazası altında buldukları bir sırada aslen Yeniköy'ün aşağı mahallesinden olan Şilenin Hisar Mahallesinde ikamet eden Katina isimindeki kadın, bu kafilenin şehir içindeki muhafızlığına memur edilen Mülazım Said ve Mehmet Efendiler tarafından depodan çıkarılarak tecavüz edildiği kadının kaymakamlığa müracaatından anlaşılmıştır. Kaymakamlıkça gerekli işlemler yapılmıştır.

Yapılan sevklerin dökümü şu şekildedir:

Ekim 1917	Erkek	Kadın	Çocuk	Toplam
11 Ekim	104	214	267	585
12 Ekim	483	1278	1761
13 Ekim	153	22	38	213
14 Ekim	25	43	47	115
Toplam	282	762	1630	2674

Oldukça ayrıntılı hazırlanmış olmasından dolayı da genel olarak bir yerin tahliyesinin ne şekilde gerçekleştirildiği hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan bu rapora göre, dört gün içinde Yeniköy tamamen tahliye edilmişti. Raporda tahliye edilenlerin miktarının 2674 olduğu belirtilmiştir. Yalnız Eskişehir’de iskan edilmiş Rumlardan bir grubun Dahiliye Nezaretine gönderdiği arzuhalde Yeniköy’ün nüfusunun 5 bin olduğu ve bu nüfusun tamamen tehcir edildiği ifade edilmiştir⁴⁵⁸. Bir köyden daha büyük bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılan Yeniköyle alakalı elimizde herhangi bir veri olmadığı için nüfusu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak buranın boşaltılmasından sonra Yeniköylü bir Rumun bile Şile civarında bulunmasının mahzurlu olacağı sonucuna varan hükümet, Şile dışında Üsküdar çevresinde oturup da Yeniköy nüfusuna kayıtlı olanların da tehcir edilmesine karar vermişti⁴⁵⁹. Bundan dolayı da Yeniköy tehciri 1918’in başlarına kadar devam etmişti⁴⁶⁰. Bütün bunlardan tehcir edilenlerin miktarının raporda belirtilenden fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yeniköy’den çıkarılan Rumlar önce Ömerli’ye sonra Gebze’ye⁴⁶¹ buradan da trenlerle iskan olunacakları Eskişehir ve Kütahya naklediliyorlardı⁴⁶². Talat Paşa’dan

⁴⁵⁸ Eskişehir’e sevk edilen Rumların Dahiliye Nezaretine gönderdiği arzuhal, 6 Nisan 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 25/26

⁴⁵⁹ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 27 Teşrin-i Evvel 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 32/76, Lef. 7

İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Nisan 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 32/76, Lef. 2

⁴⁶⁰ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Şubat 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 32/76, Lef. 2

⁴⁶¹ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 17 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 24/40, Lef. 2

İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 5 Teşrin-i Sani (Kasım) 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 25/15, Lef. 3

⁴⁶² Seyrû Sefain Müdüriyetinden Emniyeti Umumiye Müdüriyetine gönderilen tahrirat, 25 Kanun-u Evvel (Aralık) 1333 (1917)

Eskişehir ve Kütahya Mutasarrıflıklarına gönderilen 14 Ekim 1917 tarihli şifre, askeri karar üzerine Yeniköy'den çıkarılan Rumların buralara nakledilmelerine karar verildiği ve sevkler başlandığı bildirilerek gelecek Rumların mülhakata dağıtılması, firarlarına meydan verilmemesi ve yardıma muhtaç olanlara tahsisat-ı mahsusadan yardım edilmesi istenmişti⁴⁶³. Şile merkezden çıkarılan Rumlar da Yeniköylüler gibi Ankara Vilayetine naklediliyorlardı⁴⁶⁴.

Şile'de yapılan bu tehcir yukarıda belirttiğimiz Yunan ve Rumların sevk edilmesi kararının uygulamasına bir örnek teşkil etmektedir. 1917'nin sonlarında bu kararın alınmasından sonra 1918'in başlarından itibaren Antalya ve Mersin sahillerindeki Rumların da iç kesimlere sevk edildiği görülmektedir. 1915'te tehcir başladığında çok saldırıya uğrayan Antalya sahillerinde büyük çaplı bir tehcir uygulanmamıştı. Sadece Fransız askerlerinin Rum eşkiyaları ile birlikte kıyıya çıkarak yağma yaptıkları Kaş sahillerindeki Rumlar bu saldırıya destek oldukları için dahile sevk edilmişlerdi. Mersin sahillerinde ise o zamanlar için tehcir uygulanmasına gerek görülmemişti.

Akdeniz sahillerinde büyük çaplı bir tehcirin uygulanmamış olması bu çevredeki Rumların devlete sadık oldukları anlamını taşıyordu. Aksine bu Rumlar da Batı Anadolu sahillerindekiler gibi Yunan milliyetçisiydiler ve savaşın başından beri İtilaf devletleri ve eşkiyalarla birlikte hareket ediyorlardı. Rumların bu faaliyetleri Osmanlı Devletinin artık savaştan yenik çıkacağına anlaşıldığı 1918 yılı başlarında daha da artmıştı. Antalya Mutasarrıfı Dahiliye Nezaretine gönderdiği 27 Şubat 1918 tarihli yazısında, yakalanan bir casustan alınan bilgilerle Finike, Andaklı, Kaş sahillerinde Rumlar tarafından kurulmuş kilise ve din adamlarının da içinde bulunduğu büyük bir casusluk teşkilatının ortaya çıkarıldığını bildiriyordu. Rumların devamlı surette Meis'e kaçtığını diğerlerinin de casusluk yapmak için geride kaldığını söyleyen mutasarrıf, şimdi olduğu gibi ileride de Osmanlı devleti hangi devletle savaşa girerse girsin gerek casusluk gerekse başka şekillerde devlet aleyhine çalışacakları kesin olan bu Rumlar sahilden kaldırılmadığı sürece neden oldukları tehlikeyi önlemenin mümkün olamayacağını bildiriyordu. Mutasarrıf

⁴⁶³ Talat Paşadan Eskişehir ve Kütahya Mutasarrıflıklarına gönderilen 14 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1333 (1917) tarihli şifre; BOA. DH. ŞFR, 80/150

⁴⁶⁴ Talat Paşadan Ankara Vilayetine gönderilen şifre, 14 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/110

ayrıca, dahile sevklerin geçici bir çözüm olduğunu, güvenliğin tam olarak sağlanabilmesi için çoğu Meis'e kaçtığı için zaten çok azı kalan Rumların yaşadıkları yerlerle bütün alakalarının kesilerek dahilde iskan edilmelerinin ve buralara Müslümanların yerleştirilmesinin gerekli olduğunu söylüyordu.⁴⁶⁵

Kaş ve Finike sahillerinde casusluk ve Yunan propagandalarının iyice artması ve bunların Muğla sahillerindekileri de kısıktırmalarından dolayı 26 Mayıs 1918' Fethiye, Kaş, Kalamaki, Derme, Finike, Ağva ve Antalya sahillerindeki Rumlar üç dört günlük mesafeye nakledilmek zorunda kalınmıştı⁴⁶⁶. 10 Haziran 1918'de de Muğla sahillerinde bulunan Rumlardan casusluk yapmasından şüphelenilenler de dahile sevk edilmişlerdi⁴⁶⁷.

Akdeniz sahillerinde 1918'in başlarında sevkiyat yapılan bir başka nokta da Adana Vilayeti sahilleriydi⁴⁶⁸. 1915 ve 16'da pek bir hareketlilik görülmeyen bu kesimde casusluğun artmasından dolayı 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşanın emriyle bu tür faaliyetlere karışan Rumlar dahile Konya Vilayetine⁴⁶⁹ ve Suriye'nin iç kesimine nakledilmeye başlanmıştı⁴⁷⁰. İçel mutasarrıfı 14 şubat 1918 tarihli yazısında liva dahilinde bu kabil eşhasın Konya vilayetine sevk edileceklerini fakat yolların karla kaplı olması ve nakliye araçlarının olmamasından dolayı kış geçinceye kadar Mut'ta kalmalarına müsaade edildiği belirtilmiştir⁴⁷¹.

⁴⁶⁵ Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı 27 Şubat 1334 (1918), BOA.DH.EUM.3.ŞB,28/63.

⁴⁶⁶ Dahiliye Nezaretinden Teke Ve Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderilen şifre, 26 Mayıs 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 87/306
Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 26 Mayıs 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 87/309

Dahiliye Nezaretinden Teke Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Haziran 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 88/198

⁴⁶⁷ Talat Paşa'dan Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 10 Haziran 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 88/100

⁴⁶⁸ Adana Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 5 Kanun-u Sani (Ocak) 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/59

⁴⁶⁹ Dahiliye Nezaretinden içel mutasarrıflığına gönderilen şifre, 26 Ağustos 1334(1918); BOA. DH. ŞFR, 79/224

⁴⁷⁰ Dahiliye Nezaretinden Beyrut Vilayetine gönderilen şifre, 21 Teşrin-i Sani 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 81/204

⁴⁷¹ İçel Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 14 Şubat 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 20/5, Lef. 1

Tüm Anadolu sahillerinde yapılan bu sevkler 1918 Ağustos'a kadar devam etmişti⁴⁷². I. Dünya savaşının sona ermesiyle birlikte de tehcir edilen gayrimüslimlerin tekrar eski yerlerine dönmelerine izin verilerek hazırlıklara başlanmıştı.

C-) TEHCİR EDİLEN RUMLARIN SEVK VE İSKANI

Hükümet zamanın süper güçlerine karşı hayata kalma mücadelesi verdiği bu zor zamanda en hayati konu olan güvenliği sağlamak için devleti içeriden yıkmak için harekete geçen gayrimüslimleri tehcir etmek zorunda kalmıştı. Cephelerde savaş devam ederken cephe gerisinde güvenliği sağlamak hayati önem arz ediyordu. Ayağa kalkmış Ermeni ve Rumların neden oldukları tehlikeyi inzibati tedbirlerle bertaraf etmek mümkün görünmüyordu. Savaşın büyüklüğü, önemi ve devlet aleyhine harekete geçmiş olan unsurların miktarı göz önüne alındığında suçlu suçsuz ayrımı yapmanın hiç de kolay olmadığı açıktır. Bununla birlikte kesin bir sonuca ulaşmanın da zorunlu olduğu bir zamanda hükümetin kalabalık yığınları buldukları hassas noktalardan uzaklaştırmaktan başka bir seçeneği yoktu. Şayet bu o kadar hayati bir konu olmasaydı binlerce insanı aynı ülke içinde başka başka yerlere göç ettirmek, göçle birlikte ortaya çıkacak sorunlarla uğraşmak, cephelerde zar zor tutunmaya çalışan Osmanlı devletinin değil en güçlü bir devletin bile kolay kolay göze alamayacağı bir işti. Nitekim tehcir beraberinde bir çok sorun ve sıkıntıyı da gündeme getirmiş ve hükümet bu sorunlara çözüm bulmak zorunda kalmıştı.

Tehcirin uygulanmaya başlanmasıyla ortaya çıkan en önemli sorun yaşadığı yerlerden çıkarılmak zorunda kalınan oldukça fazla sayıdaki nüfusun nerede iskan edileceği meselesiydi. Rumlara nazaran daha geniş kapsamda uygulanan Ermeni tehcirinde Ermeniler için Musul Vilayeti, Zor sancağı, Urfanın güneyi, Halep Vilayetinin doğu güneydoğu kesimleri ve Suriye Vilayetinin doğu kesimindeki yerler sevk bölgeleri olarak tayin edilmişti. Yoğunluklu olarak Doğu Anadolu, Karadeniz

⁴⁷² Dahiliye Nezaretinden Edirne, Trabzon, ve Hüdavendigar Vilayetleriyle, Karesi, Kudüs, Eskişehir, İçel, Kütahya, Niğde, İzmit, Bolu, Çatalca, Canik, Halep ve Suriye Mutasarrıflıklarına gönderilen 1 Ağustos 1334 (1918) tarihli şifre. BOA. DH. ŞFR, 90/1

ve Anadolu'nun diğer bölgelerinden çıkarılan Ermeniler buralara sevk ve iskan ediliyorlardı⁴⁷³.

Rumlara uygulanan tehcir ise Ermenilere oranla daha dar kapsamlıydı. Erzurum, Canik, Sivas, Maraş, İzmit gibi şehirlerdeki Ermenilerin nerdeyse tamamı tahliye edilmişti. Buna karşın Rum tehcirinin uygulandığı Edirne, Hüdavendigâr, Aydın Vilayeti ile Karesi, Menteşe ve Antalya Sancağında ki Rumların tamamı vilayet ve liva dışına çıkarılmamıştı. 1915 yılında Çanakkale savaşı nedeniyle Ermeni tehcirinden önce başlayan Rum tehcirinde öncelikle Gelibolu ve boğazın Asya sahilleri boşaltılmıştı. Yani Ermeni tehcirinde olduğu gibi Rum tehciri de öncelikle savaş alanında tatbik edilmişti. Yalnız bu, İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazına, denizathılarının da Marmara sahillerine, Rusların da İstanbul boğazına saldırmasıyla savaş alanı haline gelen Marmara bölgesinin yine de tamamen Rumlardan arındırılması anlamına gelmiyordu. Batı Anadolu'dan sonra Anadolu'daki Rum nüfusunun en yoğun olduğu bu bölgede Rumlar, genel itibariyle bölge içerisinde bir yerden başka bir yere naklediliyorlardı. Edirne Vilayetinin Gelibolu ve Tekirdağ sahillerindekiler hariç Karadeniz ve Ege sahillerinde yaşayan Rumlar genel itibariyle vilayet dahilinde sahillerden ve sınırdan uzak iç kesimlere çekiliyorlardı. Edirne çevresinde kalması sakıncalı görülenlerden bazıları ile Gelibolu, Tekirdağ sahillerindekiler Marmara Denizinin Anadolu tarafına naklediliyorlardı. Çanakkale'den İzmit'e kadar uzanan sahil kesimindeki Rumlarla Marmara denizindeki adalarda yaşayanlar da yine bölge içerisinde yaşadıkları vilayet ve livanın sahilden uzak iç kesimlerine sevk ediliyorlardı. Çanakkale ve Balıkesir sahilleri tamamen boşaltılırken Bursa sahilleri ise kısmen boşaltılıyordu. İstanbul boğazı müstahkem mevki civarındakiler dahile çekiliyordu, Şileli Rumlar da ilk başta İzmit'e sevk edilmişlerdi.

Marmara sahillerinden çıkarılanlar için yeni iskan yeri olarak Balıkesir ve Bursa'nın iç kesimleri seçilmişti. Bu iki yerde Müslüman nüfusu Rumlardan oldukça fazla olduğu için sahil kesimlerindeki Rumların daha iç kesimlere sevk edilmesinde bir sakınca görülmemişti. 1914 nüfus sayımına göre Bursa'nın Müslüman nüfusu 474,114, Rum nüfusu 74,927; Balıkesir'in ise Müslüman nüfusu 359,804, Rum

⁴⁷³ Kemal Çiçek, a.g.e., s. 40

nüfusu 97,497 idi. Aynı şekilde İzmit'te 226,859 Müslüman'a karşı 40,048 Rum⁴⁷⁴ bulunduğu için Gelibolu ve Edirne'den çıkarılanların bir kısmı İzmit'e nakledilmişlerdi.

Kısa zaman içinde bu çevrelerdeki Rum miktarı çok fazla arttığı için Kütahya ve Afyon'a da Rum sevkıyatı yapılmaya başlanmıştı⁴⁷⁵. Batı Anadolu sahillerinden çıkarılanlar da aynı şekilde çok uzağa değil Batı Anadolu'nun iç kesimlerine sevk ediliyorlardı. Ayvalıktan çıkarılanlar Balıkesir, Bursa ve İzmir'in iç kesimleri ile Denizliye sevk edilmişlerdi. İzmir ve Muğla'dan çıkarılanlar ya buldukları yerlerde sahilden uzakta ya da daha iç kesimlerde Afyon ve Ispartaya'ya; Antalya sahillerinden çıkarılanlar da yine ya sahilden uzakta veya Konya Vilayetine sevk ediliyorlardı. Rumlar Ege ve Akdeniz'de sadece sahil kesimlerinde yoğun olsalar da toplam nüfus içerisinde Müslümanlar Rumlardan oldukça fazlaydılar. Isparta, Denizli Afyon ve Konya'ya da sevkıyat yapılmasının en önemli sebebi de buralardaki Müslüman nüfusunun ezici bir üstünlüğe sahip olmasıydı. Yine 1914 nüfus sayımına göre Denizli'de Müslüman 254399, Rum 3685; Isparta'nın da içinde bulunduğu Konya Vilayetinde Müslüman 750,712, Rum 25,071; Afyon'da Müslüman 277,659, Rum 632; Eskişehir'de 140,578 Müslüman, 2,613 Rum; Kütahya'da 303,348 Müslüman, 8,755 Rum, Antalya'da 235,762 Müslüman, 12,385 Rum bulunuyordu.

Karadeniz sahillerine geldiğimizde, Kastamonu Bolu ve Sinop sahillerindekiler iç kesimlere çekiliyorlardı⁴⁷⁶. Samsun, Ordu, Giresun sahillerindekiler ise diğerlerine nazaran daha uzağa Sivas ve Kastamonu ile Ankara Vilayetine bağlı Çorum⁴⁷⁷ ve Yozgat'a⁴⁷⁸ sevk ediliyorlardı. Ankara Vilayetinde 877,285 Müslüman, 20,226 Rum; Sivas Vilayetinde 939,735 Müslüman, 75,324 Rum bulunuyordu. Yani kısaca tehcir edilen Rumlar en son nokta olarak Sivas

⁴⁷⁴ Burada verdiğimiz 1914 Osmanlı Nüfus sonuçları için, Kemal Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914), s. 226

⁴⁷⁵ EUM'den Kütahya Mutasarrıflığına gönderilen şifre, Teşrin-i Sani 1332 (Ekim 1916); BOA. DH. ŞFR, 70/109

⁴⁷⁶ EUM'den Bolu Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 11 Eylül 1332 (24/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/106

⁴⁷⁷ AMMU'dan Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 4 Kanun-u Sani 1332 (17/01/1917); BOA. DH. ŞFR, 73/24

⁴⁷⁸ AMMU'dan Ankara Vilayetine gönderilen şifre, 18 Ağustos 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 79/161 Ankara Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Mart 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 34/18

Vilayeti olmak üzere sahillerden uzakta Anadolu'nun iç kesimlerinde Müslüman nüfusun fazla olduğu yerlerde iskan ediliyorlardı.

Trakya sahilleri ve Marmara adalarından Anadolu'ya sevk edilecek olanlar askeriye tarafından tahsis edilen gemilerle naklediliyorlardı⁴⁷⁹. Edirne'den İzmit'e gönderilenler de trenlerle İzmit'e naklediliyorlardı⁴⁸⁰. Aynı şekilde İzmit'ten ve Batı Anadolu sahillерinden iç kesimlere nakledilecekler de trenlerle taşıyorlardı⁴⁸¹. Aynı vilayet ve liva içerisinde bir yerden başka bir yere gönderilenler ise arabalarla taşıyorlardı. Bunun yanında bazen tehcir edilen kişilerin yürüttükleri şikayeti yapıyordu.

1915 yılında Marmara sahilleri dışındaki bölgelerde sevkiyat peyderpey yapıyordu. Öncelikle suçlular, casusluk yapanlar, casusluğundan şüphe duyulanlar, eşkıyalarla birlik olup onlara yardım ve yataklık yapanlar tehcir ediliyordu. Sahilde olup da bu faaliyetlere karışmayanlara ilişilmiyordu. Gönderilen emirlerde özellikle zararlı faaliyette bulunan kişilerin sevk edilmesi ehemmiyetle vurgulanıyordu⁴⁸². Bu da tehcirin sadece güvenlik kaygısıyla gerçekleştirildiğini gösteriyordu. Yani 1915'te tehcirin başlamasıyla sahillerin tamamı boşaltılmaya başlanmamıştı. Bundan dolayı da sahillerdeki sevkiyatlar 1915'ten 1918'e kadar devam etmişti.

Belgelerin arkasına düşülen notlardan anlaşıldığı üzere çok geniş çaplı istihbarat yapan Dahiliye Nezareti, sahillerdeki ve askeri bölgelerdeki köyleri faaliyetlerine göre düşman olan ve olmayan olmak üzere iki sınıfa ayırmıştı.

⁴⁷⁹ İAMM'den Hüdavendigâr Vilayeti ile İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 4 Temmuz 1331 (17/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/ 19

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 23 Mayıs 1331 (05/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/252

⁴⁸⁰ İAMM'den İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Haziran 1331 (03/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/276

⁴⁸¹ Özellikle Ermenilerle alakalı olarak trenlerle ne şekilde yolcu taşınacağı iskan-ı aşair muhacirin müdüriyeti tarafından 20 Eylül 1331 (03/10/1915) tarihinde şu şekilde belirlenmişti; 1-) Efrenci Eylül'den itibaren on yaşından yukarı olanlar için vagon ve kilometre başına altı akçe altı buçuk kuruş ödenecektir. 2-) Ermenilere tahsis edilecek 30 ila 42 kişi, 3 yaşından 7 yaşına kadar da 20 çocuk bindirilecektir. 3-) 7 yaşını geçenler büyük kabul edilecektir. 4-) Kumanya için verilecek mazbatalara vagonlara kaç nüfus bindirildiği ve kaç kilometre mesafeye gidecekleri yazılacaktır. 5-) Ermenilerin eşyayı zatiyeleri için kumpanya şartnamesindeki 9 numaralı tarifinin birinci sınıfta münderic ücret verilecektir. 6-) İcab eden vagonlar Haydarpaşa askeri hat kumandanlığından talep olunacaktır. BOA. DH. HMŞ, 12/24

⁴⁸² EUM'den Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Teşrin-i Evvel 1332 (13/1/1916); BOA. DH. ŞFR, 70/5

EUM'den Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 10 Haziran 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 88/100

EUM'den Teke Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Haziran 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 88/198

Özellikle Marmara sahillerinde ve İstanbul çevresinde hem asayiş bozucu faaliyette bulunan hem de İtilaf devletleri denizaltıları ile irtibata geçen Rumların yaptıkları faaliyetlerle alakalı bu bilgiler düşman köyler dosyasına konuluyordu⁴⁸³. Bu şekilde düşmanca faaliyetleri tespit edilen köyler tahliye kararı alınmadan önce denetim ve kontrol altına alınıyordu. Tahliye kararı verildikten sonra da köyler askerler tarafından kuşatılıyor⁴⁸⁴, köyden Rumlar çıkarılıyor ve muhafızlar eşliğinde kafiler halinde sevk ediliyorlardı. Şayet orası askeri bölge ise boşaltılan yerlere asker yerleştiriliyordu⁴⁸⁵.

Boşaltılan yerler yağmaya karşı muhafazaya alınıyordu⁴⁸⁶. Ayvalıkta olduğu gibi ani yapılan tahliyelerin dışında genel olarak Rumlara istedikleri malları yanlarına almalarına müsaade ediliyordu. Geride kalan mallardan gıda maddesi gibi çabuk bozulacak türden olanlar satılıyor ve diğer mallarla birlikte satıştan elde edilen gelirler sahipleri adına kayd ediliyordu. Diğer mallar ise depolara kaldırılarak muhafaza altına alınıyordu.

Kafiler halinde dahile sevk edilen Rumlar gönderildikleri yerlerdeki Rum köylerine iskan ediliyorlardı⁴⁸⁷. Bundan başka Marmara ve Batı Anadolu'daki Ermeniler büyük oranda tehcir edildikleri için onların boşalttıkları köylere de iskan ediliyorlardı⁴⁸⁸. Ayrıca özellikle Marmara bölgesine çok Rum sevk edilmesinden

⁴⁸³ EUM'den Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen 24 Temmuz 1916 tarihli şifrede Çanakkalede yasak bölgede oturan gayrimüslimlerin köylerinin ve ahalî miktarının tespit edilerek gönderilmesi istenmişti. BOA. DH. ŞFR, 66/63

⁴⁸⁴ İstanbul Vilayetinin 25 Ağustos 1331 (07/09/1915) tarihli tezkere suretidir, BOA. DH. EUM.3. ŞB, 8/69, Lef. 2-3

Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayeti ile Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 23 Teşrin-i Evvel 1330 (05/11/1914); BOA. DH. ŞFR, 46/199

⁴⁸⁵ İstanbul Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 24 Şubat 1330 (09/03/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/27

⁴⁸⁶ EUM'den Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 22 Teşrin-i Sani 1332 (05/12/1916); BOA. DH. ŞFR, 70/182

Talat Paşa'dan Polis Müdürü Umumisi Ahmet Bey'e gönderilen tahrirat, 23 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 21/26, Lef. 1/1

⁴⁸⁷ Talat Paşa'dan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 30 Mayıs 1331 (12/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/330

İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 16 Haziran 1331 (29/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/180

⁴⁸⁸ İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 13 Haziran 1331 (26/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/158

İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 16 Haziran 1331 (29/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/180

Karahisar-ı Sahip Mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat, 5 Teşrin-i Evvel 1331 (18/10/1915); BOA. DH. EUM. KLU, 10/28

dolayı Balıkesir ve Bursanın iç kesimlerinde büyük bir kalabalık ve izdiham yaşandığı ve⁴⁸⁹ gönderilenleri iskan edecek Rum ve Ermeni köyü kalmadığı için hükümet, açıkta kalan Rumları İslam köylerine de iskan etmek mecburiyetinde kalmıştı⁴⁹⁰. Hükümet, İslamlarla Rumlar arasında yaşanabilecek sorunlardan dolayı zaruri haller dışında Rumları İslam köylerine dağıtmayı pek uygun görmüyordu. Ancak Marmara sahillerinden ve Edirne'den çıkarılanların yine Marmara'nın Anadolu tarafında iskan edilmesi siyaseti benimsendiği için bu çevreye sevk edilenler İslam köylerine de iskan ediliyorlardı. Diğer yerlerde ise tehcir edilenlerin İslam köylerine iskan edilmemesine itina gösteriliyordu⁴⁹¹.

Rumları zararlı faaliyetlerinden dolayı yaşadıkları yerlerden çıkaran hükümet tahliyeden sonra da Rumların bu faaliyetlerine devam etmemeleri ve iskan edildikleri yerlerin güvenliğini bozmamaları için oldukça dikkatli davranıyordu. Öncelikle sevk edilenlerin güvenliği sağlanmaya çalışılıyor ve kabileler muhafızlar eşliğinde sevk ediliyorlardı⁴⁹². Askerler hem kabilelerin güvenliğini sağlıyor hem de dağılmalarını önüyorlardı. Yine bu kişilerin dağılmalarını önlemek amacıyla kendilerine nereye gönderildiklerine dair bir vesika veriliyordu⁴⁹³. Gönderildikleri yerlerde de beşer onar hane ayrılarak iskan edilecekleri köylere dağıtılıyorlardı⁴⁹⁴. İskan edilecek köylerin özellikle askeri alanlar ve tren hatlarına uzakta olmasına dikkat

⁴⁸⁹ Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 14 Mayıs 1331 (27/05/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/143

Karesi Livasından Varid olan 19 Haziran 1331 (02/07/1915) tarihli telgrafname sureti; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/101, Lef. 2

İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 27 Mayıs Haziran 1331 (09/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 53/306

⁴⁹⁰ İAMM'den Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 30 Haziran 1331 (13/07/1915); BOA. H. ŞFR, 54/437

Karesi Mutasarrıflığından Alınan 29 Haziran 1331 (12/07/1915) tarihli telgraf sureti; BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/101, Lef. 1

İAMM'nin 30 Haziran 1331 (13/07/1915) tarihli yazısı, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 7/3, Lef. 2

⁴⁹¹ Talat Paşa'dan Eskişehir'de Mülkiye Müfettişi Muhtar Bey'e gönderilen şifre, 19 Eylül 1331 (02/10/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/253

⁴⁹² EUM'den Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 19 Temmuz 1331 (01/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/211

EUM'den Sivas Vilayetine gönderilen şifre, 24 Mart 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 74/236

⁴⁹³ EUM'den Trabzon Vilayetine ve Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 24 Mart 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 74/241

⁴⁹⁴ İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 13 Haziran 1331 (26/06/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/157

Edirne Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 12 Kanun-u Sani 1334 (12/01/1918); BOA. DH. SN. THR, 77/106, Lef. 9

ediliyordu⁴⁹⁵. Bundan sonra da iskan edildikleri yerlerdeki ahaliyi iğfal etmemeleri için sıkı kontrol altında tutuluyorlardı⁴⁹⁶.

Ülke genelinde güvenliği sağlamak için alınan tedbirlerden bir diğeri de tehcir edilerek bir yerden başka bir yere nakledilen Rumlarla yerlerinden çıkarılmayanların ülke içerisinde seyahat etmelerinin yasaklanması veyahut da seyahatlerinin kısıtlanmasıydı. Nasıl ki Yunanistan'daki gelişmeler doğrultusunda tehcire bazen hız veriliyor bazen de yavaşlatılıyor idiyse seyahatlere de aynı şekilde yaklaşılıyordu. Yunanistan Temmuz 1917'de savaşa girinceye kadar seyahatler bazen ya tamamen yasaklanıyor ya da yasak kaldırılarak kısıtlama getiriliyordu⁴⁹⁷. Yunanistan savaşa girdiğinde önce şüpheli görülenlerin⁴⁹⁸, sonra da tüm Rum ve Yunan tebahıların seyahati tamamen yasaklanmıştı⁴⁹⁹. Talat Paşa, vali ve mutasarrıflardan Dahiliye Nezaretinden izin almadan seyahat varakası vermemelerini istiyordu⁵⁰⁰. Yasağa rağmen seyahat izni için başvuruların taleplerini değerlendiren nezaret uygun gördüğü takdirde bu kişilere seyahat izni veriyordu⁵⁰¹.

Tehcir edilerek yaşadıkları yerlerden çıkarılanların ve bir yere iskan edilmek üzere nakledilenlerin seyahat özgürlükleri de bazen kısıtlanıyor bazen de çıkarıldıkları yerlere geri dönmek ve askeri bölgelere gitmemek üzere istedikleri yerlere gitmelerine izin veriliyordu. Yalnız savaşın başından beri seyahatler izne bağlı olduğundan bu şekilde serbest bırakılanlar da seyahat etmek için izin almak zorundaydılar. Tehcir edilmiş olanlardan seyahat varakası için başvurular hakkında çok sıkı tahkikat yapılıyor ve zararlı bulunan kişilere kesinlikle izin verilmiyordu. Ama yine de bazı durumlarda gönderildikleri yerlere intibak edemediklerini, ailelerinden ve işlerinden ayrı kaldıkları için sefil ve perişan olduklarını beyan eden Rumların evlerine geri dönme taleplerini değerlendiren Dahiliye Nezareti, şayet bu

⁴⁹⁵ Talat Paşa'dan Kütahya mutasarrıflığına gönderilen şifre, 4 Eylül 1332 (17/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/25

⁴⁹⁶ Dahiliye Nezaretinin 12 Teşrin-i Sani 1333 (12/10/1917) tarihli mahrem yazısı, BOA. DH. EUM. SSM, 14/63

⁴⁹⁷ Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan İstanbul Valiliğine gönderilen tahrirat, 29 Mart 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 21/5, Lef. 1/1

⁴⁹⁸ Talat Paşa'dan tüm vilayet ve livalara gönderilen şifre, 15 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/124

⁴⁹⁹ Talat Paşa'dan tüm vilayet ve livalara gönderilen şifre, 8 Ağustos 1333 (1917);BOA. DH. ŞFR, 79/75

⁵⁰⁰ Dahiliye Nezaretinin yazısı, 15 Teşrin-i Evvel 1333 (Ekim 1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 25/58-C

⁵⁰¹ Talat Paşa'dan Ankara Vilayetine gönderilen tahrirat, 26 Eylül 1333 (1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 23/47

kişilerin içlerinde zararsız olanlar varsa onlara müsaade ediyor geri dönmeleri sakıncalı görülenlerin de sevk edikleri yerlerden başka yerlere gitmelerine izin veriyordu. Mesela Antalya'dan Bozkır ve Akseki'ye gönderilen fakat buraların iklimine uyum sağlayamadıklarını, uzakta oldukları için ailelerinden haber alamadıklarını söyleyen kişilerin yaptıkları başvurular değerlendirilmiş, hem Ramazan Bayramı münasebetiyle hem de Yunan kraliçesinin ricasının etkisiyle Bozkır'dakilerin Antalya'ya civar Korkuteli ve Elmalıya, Akseki'dekilerin de Elmalı'ya nakledilmelerine karar verilmişti⁵⁰². Şile'den İzmit'e sevk edilen Rumlar da devlete sadık olduklarını hiçbir zararlı faaliyette bulunmadıklarını ileri sürerek Şile'ye geri dönmelerine izin verilmeleri istemişlerdir⁵⁰³. Ancak Şile'dekilerin Rusların karaya asker çıkarması halinde Müslüman ahaliye katliam yapma ihtimallerinin çok yüksek olmasından dolayı bu müracaatlara olumlu yanıt verilmemiştir⁵⁰⁴. Sadece İstanbul ahalisinden ve sözüne güvenilir olan birkaç kişinin İstanbul'a dönmesine izin verilmişti⁵⁰⁵.

Tehcir edilip de yapılan tahkikatlar neticesinde zararsız oldukları anlaşılanlara verilen izinlerden başka bazen hükümet de sevk edilenlerden bazılarını geri getirtiyordu. Bunun da nedeni tehcirle birlikte tarlalardaki ve ağaçlardaki ürünü toplayacak amele ile fabrikalarda çalışacak işçi kalmamış olmasıydı. Açlık ve kıtlık yaşandığı bir zamanda tarlalardaki ürünler ve ağaçlardaki zeytinlerin işçi olmaması nedeniyle zayi olmasına razı olmayan hükümet, sevk edilenlerden özellikle kadın ve çocukları tarlalarda çalışmak üzere geri getiriyordu⁵⁰⁶. Fabrikalarda çalışmak üzere gelmek isteyen erkelere de izin veriliyordu⁵⁰⁷.

⁵⁰² Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 1 Ağustos 1331 (14/08/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/79, Lef. 4

Dahiliye Nezaretinden Antalya mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 23 Ağustos 1331 (05/09/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 8/79, Lef. 1/1

Dahiliye Nezaretinden Antalya Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 23 Ağustos 1331 (05/09/1915); BOA. DH. ŞFR, 55-A/82

⁵⁰³ Tehcir edilen Şile Rumlarından bazılarının Dahiliye Nezaretine gönderdikleri arzuhal, 3 Teşrin-i Sani 1331 (16/11/1915); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 10/5

⁵⁰⁴ Üsküdar Mutasarrıflığına yazılan Şile Kaymakamlığının 2 Haziran 1332 (15/06/1916) tarihli ve 149 numaralı tahrirat suretidir, BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 14/43, Lef. 4

Talat Paşa'dan İzmit Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 21 Mart 1332 (03/04/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 20/60, Lef. 1/1

⁵⁰⁵ Dahiliye Nazırı Talat Bey'den İzmit Mutasarrıfına gönderilen tahrirat, 5 Teşrin-i Sani 1332 (18/11/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 20/60, Lef. 9/1

⁵⁰⁶ Talat Paşa'dan Aydın ve Hüdavendigâr Vilayetlerine gönderilen gayet müstacel şifre, 14 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/101

1917 yılından itibaren ise tehcir edilenlerin seyahat etmeleri tamamen yasaklanmıştı⁵⁰⁸. Çıkarıldıkları yerlere dönenler de yakalanarak tekrar geri iade ediliyorlardı. Mesela Marmara adasından Kırmasti ve Karacabey'e nakledilen Rumların bazıları kaçarak tekrar köylerine dönmüşlerdi. Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi (AMMU) 14 Mart 1917 tarihli yazısında bu kişilerin yakalanarak iade edildikleri bildirilmişti⁵⁰⁹.

Boşaltılan Rum köylerini koruma altına alan hükümet kısa zaman içinde buralara Müslüman muhacirleri yerleştirmeye başlamıştı. Bu, hem tahliye olunan yerlerde Müslüman nüfusunu arttırmak hem de yağmacılara karşı boşaltılan köyleri korumak adına Balkan Savaşından bu yana uygulanan bir politikaydı. Muhacirlerin öncelikle iskan edildikleri yer Marmara sahilleri ve adalarıydı. 31 Temmuz 1915'te İskan-ı Aşair Muhacirin Müdüriyetinden (İAMM) Hüdavendigâr Vilayeti ile Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifrede, tahliye edilen Marmara adalarında muhacir iskanı "aciliyet kesbetti" denilerek vilayet ve liva dahilinde henüz iskan edilmeyen "Türk" muhacirlerin süratle adalara sevk edilmeleri tebliğ edilmişti⁵¹⁰. Çanakkale Savaşının devam ettiği ve müttefik denizatlılarının boğazdan geçerek Marmara sahillerine saldırdığı bu günlerde hükümet, çok hızlı bir şekilde bu adalara ve sahillere muhacirler yerleştirmeye gayret ediyordu. Bunun için de Talat Paşa, Karesi Mutasarrıfından Midilli ve Girit mültecileri ile muhacirlerinin rızalarına

Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen gayet müstacel şifre, 14 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/102

Enver Paşa'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Kanun-u Sani 1334 (Ocak 1918); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 28/61, Lef. 1

⁵⁰⁷ Karargahı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüründen Emniyeti Umumiye Müdüriyetine gönderilen tahrirat, 6 Temmuz 1332 (19/07/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 14/49

Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Dersaadet Polis Müdür-i Umumisi Ahmet Bey'e gönderilen tahrirat, 23 Teşrin-i Evvel 1333 (Ekim 1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 16/34, Lef. 1/1

⁵⁰⁸ Ankara Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 20 Eylül 1333 (20/09/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 23/47, Lef. 2

⁵⁰⁹ AMMU'dan EUM'ye gönderilen yazı, 14 Mart 1333 (14/03/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 20/55 Eskişehir'e tehcir edilen Rumlardan 29'u firar etmiş ve tren kondüktörü Naci ve İsmail Hakkı efendilerin bu kişilere yardım ettikleri anlaşılmıştı. Yapılan tahkikatlarda hem Naci ve İsmail Hakkı Efendiler adliyeye sevk edilmişler hem de kaçan Rumlar yakalanmışlardı. Eskişehir Mutasarrıflığından Emniyeti Umumiye Müdüriyetine gönderilen 11 Mart 1334 (1918) tarihli yazı, BOA. DH. EUM. SSM, 18/77

⁵¹⁰ İAMM'den Hüdavendigâr Vilayeti ve Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 18 Temmuz 1331 (31/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/203

bakılmayarak sahillerde tahliye edilen köylere iskan edilmesini istemişti⁵¹¹. 1916'nın ortalarına kadar Bandırma, Erdek, Marmara adası ile Ayvalık sahillerine muhacir iskanına yoğun bir şekilde devam edilmişti⁵¹². Balıkesir sahili gibi Bursa'ya gönderilen şifrelerde de Türk muhacirinin sahillerde iskan edilmesi emrediliyordu⁵¹³.

Marmara'nın Anadolu sahili gibi Trakya sahillерinde de tahliye olunan Rum köylerine Türk muhacir iskan ediliyordu. 9 Mayıs 1916 tarihinde Edirne Vilayetine gönderilen şifrede düşman denizaltılar nedeniyle hangi Rum köylerinin kısmen veya tamamen tahliye edildiğinin ve buralara ne kadar muhacir iskan edildiğinin bildirilmesi istenmişti⁵¹⁴. Ayrıca Edirne Bulgar sınırında boşaltılan yerlere de muhacir iskan ediliyordu⁵¹⁵. Arnavut ve Boşnak muhacirler Ankara'ya sevk edilirken özellikle Türk muhacirleri Marmara sahillерine iskan eden hükümet, buralardaki Türk nüfusunu arttırarak sahillерin güvenliğini temin etmeyi düşünüyordu.

Karadeniz sahillерinde tahliye edilen yerlere ise ilerleyen Rus ordusunun önünden kaçarak Giresun ve Samsuna gelen mülteciler iskan ediliyorlardı. Talat Paşadan Trabzon Vilayeti ile Canik Mutasarrıflığına gönderilen 16 ocak 1916 tarihli şifrede, bilhassa sahillerde Rumlardan boşalan yerlere mültecilerin iskan edilmesi tebliğ edilmişti⁵¹⁶. Ruslar Trabzon'u işgal ettikten sonra Ruslardan ve gayrimüslimlerden gördükleri zulümler dolayısıyla göç etmek zorunda kalmış olan Müslümanlar da yine Samsun ve Giresun sahillерine iskan edilmişlerdi⁵¹⁷.

⁵¹¹ Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 28 Temmuz 1331 (10/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/361

⁵¹² AMMU'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 19 Nisan 1332 (02/05/1916); BOA. DH.ŞFR, 63/164

Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Temmuz 1331 (02/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/241

⁵¹³ İAMM'den Hüdavendigar Vilayeti ve Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 28 Temmuz 1331 (10/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/357

İAMM'den Hüdavendigar Vilayeti ve Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 30 Kanun-u Evvel 1331 (12/01/1916); BOA. DH. ŞFR, 59/279

⁵¹⁴ Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 26 Nisan 1332 (09/05/1916); BOA. DH. ŞFR, 63/257

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinden Edirne Vilayetine ve Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 12 Nisan 1332 (25/04/1916); BOA. DH. ŞFR, 63/101

⁵¹⁵ Edirne Vilayetine gönderilen mahrem şifre, 13 Eylül 1331 (16/09/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/182

⁵¹⁶ Talat Paşa'dan Trabzon Vilayeti ile Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 3 Kanun-u Sani 1332 (16/01/1916); BOA. DH. ŞFR, 72/28

⁵¹⁷ AMMU'dan Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 30 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/269

AMMU'DAN Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 17 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 78/154

D-) TEHCİR EDİLEN RUMLARIN İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI

Bir güvenlik tedbiri olarak uygulanan tehcir bunun dışında hiçbir şekilde göç ettirilen kişileri ortadan kaldırma gibi bir amaç taşımıyordu. Bunun da en önemli göstergesi hükümetin göç ettirilen Ermeni Rum ve Arapların⁵¹⁸ ihtiyaçlarını karşılamak için yoğun bir çaba içerisine girmiş olmasıydı. Göç kararının alınmasıyla birlikte hükümet insanların taşınmasından iskan mahallerine varıncaya kadar yapacakları yolculukları ve iskan edildikleri yerlerde sürdürecekleri hayatları planlamaya başlamıştı. Her açıdan dayanılması çok zor bir savaşın içinde olunması, gayrimüslimlerin yerlerinin değiştirilmesinin yanında Balkan Savaşından beri gelen ve halen daha gelmeye devam eden muhacirlerin yerleştirilmesi büyük bir sorundu. Diğer taraftan Rus işgali nedeniyle Doğu Anadolu'dan göç etmek zorunda kalan Müslümanların iskanıyla uğraşılacak zorunda kalınmış olması yapılan bu planlamaların tam manasıyla düzenli bir şekilde hayata geçirilmesine imkan bırakmamıştı. Bu koşullar altında yapılan ve yapılmaya çalışılan her türlü çaba ve gayret tehcirin yok etme yöntemi olarak tasarlanmadığını açıkça göstermektedir.

Nitekim 1915'te askeri bölgelerdeki köy ve kasabaları tahliye etmeye başlayan Dahiliye Nezareti 2 Mayıs 1915'te Sadarete gönderdiği yazıda, hali harp dolayısıyla buldukları köy ve kasabalardan çıkarılarak başka yerlere sevk olunan ahalinin nakil, işe ve iskanlarına sarf olunmak üzere 3.000.000 kuruşun mesarif-i gayri melhuza tertibinden ödenmesine müsaade edilmesini istemişti⁵¹⁹. Aynı gün Meclis-i Vükela'da Dahiliye Nezaretinin bu isteği uygun görülmüştü⁵²⁰. Enver

Justin McCarthy'ye göre Ekim 1916 itibarıyla Doğu Anadolu ve Karadeniz'de Rus işgaline uğrayan; Trabzon ve Erzurum'un doğusundan Samsun'a 79.100, Erzurum'dan Sivas'a 300.000, Doğu ve Güney Erzurum ile Van'dan Elazığ'a 80.000, Van ve Bitlis'ten Diyarbakır'a 200.000 ve diğer yerlerden 43.000 olmak üzere toplam 659.100 Müslüman gelmek zorunda kalmıştı. Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, s. 265

⁵¹⁸ Arap tehciri için bkz: Süleyman Beyoğlu, "Ermeni Propagandasının gölgelediği Gerçek: Tehcir Kanunu Ve I.Dünya Savaşı'nda Arap Tehciri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi** 11, İstanbul 2004, s.31-52,

⁵¹⁹ Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan Huzur-ı Sami-i Cenab-ı Sadaretpenahiye gönderilen tahrirat, 19 Nisan 1331 (02/05/1915); BOA. BEO, 326409

⁵²⁰ Meclis-i Vükelanın 19 Nisan 1331 (02/05/1915) tarihli kararı, BOA. MV, 197/112

Meclisi Vükela'da 9 Mayıs 1915'te yerlerinden çıkarılanların ihtiyaçları için harcanacak bu meblağın Dahiliye Nezaretinin 1331 (1915) senesi bütçesinin mesarif-i mütehavvileden olan 22. iskan-ı

Paşa'nın Van'daki isyancı Ermenilerin buralardan çıkarılmasının isyanın önlenmesi için gerekli olduğu görüşünü Talat Paşaya 2 Mayıs'ta bildirdiğini ve Talat Paşanın da bunu yerinde görerek Van Bitlis ve Erzurum'daki Ermenilerin sevk edilmesine dair emrini 9 Mayıs'ta gönderdiğini göz önüne aldığımızda⁵²¹, 2 Mayıs'ta Meclisi Vükelada harcanmasına karar verilen bu paranın Nisandan itibaren Çanakkale Boğazı ve Marmara sahillerinden çıkarılmaya başlanılan Rumlar için tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

Mayıs ayından itibaren Ermenilerin de tehcirine başlanmasından dolayı masraflar ve harcamalar da o denli artmıştı. Dahiliye Nezareti bütçesine muhacirin iskanı için yapılan ilaveler bu masrafları karşılamaya yetmediği için 7 Ağustos'ta 10.000.000 kuruşluk yeni ilave yapılmasına karar verilmişti⁵²². Bu tahsisattan; Konya'ya 400.000, İzmit'e 150.000, Eskişehir'e 200.000, Adana'ya 300.000, Halep'e 300.000, Suriye'ye 100.000, Ankara'ya 300.000, Musul'a da 500.000 olmak üzere toplam 2.250.000 kuruş para gönderildiği belirlenmiştir⁵²³. Konya, İzmit, Eskişehir ve Ankara'ya Rumlar da sevk ve iskan edildikleri için büyük bir ihtimalle bu paralardan Rumlar için de harcama yapılıyordu. Bazen özel olarak Rum ve Yunanlılar için para gönderildiği belirtilmiş olsa da tehcire başlanılan ilk zamanlarda Meclisi Vükela kararlarında, tahsis edilen paraların yerlerinden çıkarılan tüm unsurlar için harcanacağı belirtiliyordu.

Sevk ve iskan masrafları için ayrılan paralar Dahiliye Nezaretine bağlı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi bütçesinin 5. İskan-ı Mesarif-i Umumiyesi faslındaki tahsisattan harcanıyordu. Bu şube asıl olarak aşiret ve muhacirlerin iskanı işiyle uğraşıyordu. Ancak askeri nedenlerden dolayı Ermeni ve Rumlar tehcir edilmeye başlandı. Bu duruma ilave olarak bir de Doğuda Rus işgali nedeniyle Müslüman ahali Anadolu'nun iç kesimlerine göç etmek zorunda kaldı. Bu gelişmelerin sonunda tehcir edilenlerle mülteci durumuna düşen Müslümanların iskan ve iâşe masrafları Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi bütçesinden harcanmak zorunda kalınmıştı. 11 Şubat 1917 tarih ile Dahiliye Nezaretinden

muhacirin faslına ilave edildiği ve irade-i seniyye layihası ile arz olduğu belirtilmiştir. BOA. MV, 240/5, Lef.2. İrade-i Seniyye lef. 1.

⁵²¹ Kemal Çiçek, **Ermenilerin Zorunlu Göçü**, s. 37-39

⁵²² Meclis-i Vükela'nın 25 Temmuz 1331 (07/08/1915) tarihli kararı; BOA. MV, 241/64

⁵²³ Yusuf Halaçoğlu, **Ermeni Tehciri**, s. 87

Sadarete gönderilen yazıda, yapılan harcamalar nedeniyle 1915'te 10 milyon kuruş olan bu müdüriyetin bütçesine 68 milyon kuruş ilave yapıldığı belirtilmişti. Aynı şekilde 1916'da da bu rakama 200 milyon kuruş ilave yapılmıştı. Ayrıca yazıda harcamaların bu denli artması karşısında müdüriyetin bütçesinin bu masrafları karşılamaya yetmeyeceği, 1917 Martından itibaren müdüriyetin asıl uğraş alanında faaliyet göstereceğinden sevkler için gereken paranın Harbiye Nezaretinin bütçesinden karşılanmasının gerekli olacağı belirtilmişti⁵²⁴. Sadaret de Harbiye Nezaretine gönderdiği yazı ile tehcir masraflarının seferberlik tahsisatından karşılanmasını istedi⁵²⁵. Bundan sonra Dahiliye Nezareti İAMM ve AMMU bütçelerinden ihtiyacı olanlara yardım yapılmaya devam edilse de artık genel olarak bütün harcamalar Harbiye Nezaretinin Seferberlik tahsisatından karşılanmaya başlandı. AMMU'dan bütün vilayet ve livalara gönderilen 22 Mart 1917 tarihli şifrede, en son olarak gönderilen şu paralardan başka bir daha kendilerinden para istenilmemesi ve masrafların bundan böyle Harbiye Nezareti seferberlik tahsisatından karşılanacağı tebliğ edilmişti. AMMU'dan vilayet ve livalara gönderilen paranın miktarları şu şekildedir:

Gönderilen Yer	Miktar (Kuruş)	Gönderilen Yer	Miktar (Kuruş)
Aydın	50.000	İzmit	500.000
Musul	50.000	Bolu	100.000
İstanbul	250.000	Zor	1.000.000
Ankara	500.000	Karesi	500.000
Halep	800.000	Kütahya	50.000
Hüdavendigar	150.000	Maraş	500.000
Sivas	500.000	Canik	80.000
Suriye	750.000	Kayseri	50.000
Kastamonu	20.000	Mamuratül Aziz	30.000
Konya	500.000	Diyarbakır	30.000

⁵²⁴ Dahiliye Nezaretinden Huzur-ı Sami Cenab-ı Sadaretpenahiye gönderilen 29 Kanun-u Sani 1332 (11/02/1917) tarihli tahrirat, BOA. BEO, 334063

⁵²⁵ Daire-i Sadaret Umur-ı Mühime Kaleminden Başkumandanlık Vekalet-i Celilesine gönderilen tahrirat, 1 Şubat 1332 (14/02/1917); BOA. BEO, 334063

Eskişehir	150.000	Edirne	50.000
Kala-i Sultaniye	30.000		
Toplam	6.640.000		

Gönderilen bu son tahsisattan sonra Mart 1917'den itibaren ihtiyaçlar seferberlik tahsisatından karşılanmaya başlanmıştır. Bu tahsisattan 1917'nin başından Eylülüne kadar toplam 300.000 lira harcanmıştır. Dahiliye Nezaretinin Sadarete gönderdiği 5 Eylül 1917 tarihli yazıda harcanan bu paranın yeterli olmadığı 300.000 liraya daha ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir⁵²⁶. Bu istek üzerine de aynı tarihte Meclis-i Vükela'da tehcir edilen Arap, Ermeni ve Rumların ihtiyaçları için seferberlik tahsisatına 300 bin lira ilave yapılmasına karar verilmiştir⁵²⁷. Harcamalar aynı oranda 1918 yılında da devam etmiş olup 12 Mayıs 1918'deki Meclis-i Vükela toplantısında tehcir edilen Rum, Ermeni ve Arap ailelerin iâşe ve iskan masrafı için 1918 senesi zarfında da geçen sene gibi 60.000.000 kuruşun seferberlik tahsisatından karşılanmasına karar verilmiştir⁵²⁸.

Daha çok örnek olması için verdiğimiz bu rakamların hiç birisi aslında tehcir edilenler için harcanan parayı tam olarak ifade etmemektedir. Çünkü devletin yıllık bütçeleri hazırlandıktan sonra hükümet hem seferberlik tahsisatına hem de İAMM'ye ayrılan paraya bir yıl içerisinde çok defalar ilave yapmaktaydı. Hangi tahsisattan ne kadar harcama yapıldığına dair net bir bilgi de olmadığı için toplam bilanço çıkarılmamıştır. Yalnız yine de bu rakamlar hükümetin tehcir edilen Rum Ermeni ve Arapların iskan ve iâşeleri temin etmek için yoğun bir çaba içerisinde girdiğini göstermektedir.

Harcanan paraların yanında Dahiliye Nezaretinden gönderilen emirlerden ve yapılan faaliyetlerden de hükümetin tehcir edilen Rumların iskan ve iâşelerinin temini konusunda oldukça hassas davrandığı anlaşılmaktadır⁵²⁹. Bir yerin tahliye

⁵²⁶ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 5 Eylül 1333 (1917); BOA. BEO. 336213

⁵²⁷ Meclis-i Vükela'nın 5 Eylül 1333 (1917) tarihli kararı, BOA. MV, 209/42. Alınan b karar 10 Eylülde Harbiye Nezaretine bildirilmiştir.

⁵²⁸ Meclis-i Vükela'nın 12 Mayıs 1334 (1918) tarihli kararı, BOA. MV, 212/16

⁵²⁹ Talat Paşa Hüdavendigar Vilayeti ile İzmit ve Karesi Mutasarrıflıklarına gönderdiği 12 Ağustos 1331 (25/08/1915) tarihli şifrede muhtelif mahallerden oralara sevk edilmiş olan Rumların miktarıyla bu kişilerin şimdi nerde bulduklarının, kendilerine ne dereceye kadar muavenette bulunulduğunun ve halihazırda ne derece yadıma muhtaç olduklarının üç güne kadar tahkik edilerek bildirilmesini istemiştir. BOA. DH. ŞFR, 55/215

emrini gönderen Talat Paşa, vali ve mutasarrıflardan sevk edilecek kişilerin iskan ve iaşelerinin sağlanarak sefaletle düşmemeleri için gereken önlemlerin alınmasını önemle istiyordu⁵³⁰. Onun bu konuda hassas davranmasının en önemli sebebi Rum göçü zamanında Osmanlı ve Türklere karşı büyük bir düşmanlığın ortaya çıktığı Yunanistan'da Kralcılara karşı savaşa girmek için çabalayan ve Yunan kamuoyunu yönlendirmeye çalışan Venizelos'un eline koz vermemektir⁵³¹. Bundan dolayı da Rumlar Ermeniler gibi çok uzak yerlere sevk edilmiyorlardı. Rumlar çok uzun mesafelerde yolculuk yapmadıkları ve Rum köylerinin yanında boşaltılan Ermeni köylerine de yerleştirildikleri için tehcir edilen Ermenilere oranla daha az sıkıntıyla karşılaşıyorlardı.

Alınan önlemler ne olursa olsun insanların yaşadıkları yerlerden ayrılması ve kalabalık kitleler halinde başka bir yere nakledilmesi her zaman için maddi ve manevi bir çok sıkıntı ve soruna neden olacağı açıktır. Hükümetin karşı karşıya kaldığı sorunların yanında evinden, işinden, malından mülkünden ve bazen ailesinden ayrılmak zorunda kalan Rumlar da çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalıyorlardı⁵³². Yaşanan en büyük zorluk da göç ettirilenlerin iâşe ve barınma ihtiyaçlarının temin edilmesiydi⁵³³. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu iş için tahsisat ayrılıp yöneticilerden bu sorunlarla bizzat ilgilenmeleri istenilse de örneğin yapılan sevklerle Rum nüfusu oldukça artmış olan Bursa ve Balıkesir'de yiyecek sıkıntısı yaşanmaya başlamıştı. Patrikhane ve Rumlar sevk edilenlerin sefalet içinde

⁵³⁰ Talat Paşa İzmit Mutasarrıflığına gönderilen 20 Şubat 1331 (04/03/1916) tarihli şifrede, Ertuğrul Sancağından gelen Rumların aç bırakılması muvafık olmayacağından bunların da daha öncekiler gibi muhacir tahsisatından iskan ve iaşelerinin temin edilmesini istiyordu. BOA. DH. ŞFR, 61/174

⁵³¹ Talat Paşa'dan Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 27 Teşrin-i Evvel 1331 (09/11/1915); BOA. DH. ŞFR, 57/358

⁵³² Antalya'dan Bozkıra gönderilmiş olan Rumlardan bazılarının Dahiliye Nezaretine gönderdiği 29 Haziran 1331 (12/07/1915) tarihli arzuhalde, geçici olarak gönderildikleri halde aylardır geri dönemedikleri, açlık sefalet ve hastalıkla uğraştıkları, ailelerinin ve çocuklarının perişan olduğu ve iş güçlerini kaybettikleri belirtilmişti. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 6/90

Samsundan Çorum İskilip'e gönderilmiş olan 94 kadın ve çocuk namına Papaz Todori ile Papaz Anesti'nin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 26 Temmuz 1334 (1918) tarihli dilekçede, iki yıldan beri İskilip'te sürgünde yaşamakta olan Rumların açlık, sefalet ve hastalıktan çoğunun telef oldukları bildirilmişti. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 28/73

⁵³³ Şileden Kütahya'ya gönderilen Yeniköy Rumları adına Dahiliye Nezaretine arzuhal gönderen Papaz Atnaş ve Muhtar İstavri arzuhallerinde Kütahya'ya gönderilen 2 bin küsur nüfusun ikametgahları mevcut olmadığı için çok sıkıntı çektiğini ve her gün sekiz on ölüm yaşandığını bildirmekteydi. 29 Kanun-u Evvel 1333 (29/12/1917); BOA. DH. EUM. 6. ŞB, 28/46

olduklarından şikayet ediyorlardı⁵³⁴. Dahiliye Nezaretinin 6 Mayıs 1916 tarihli şifresinde de, Balıkesir’de Marmara, Kapıdağ ve Paşalimanı ahalisinden olan Kasteli ve Peramos köylülerinin oldukça perişan bir halde istasyon civarında açıkta kaldıkları belirtilerek, mutasarrıftan bu durumda olanların iç kesimlerdeki Rum köylerine dağıtılarak oradaki sefalet manzarasına son verilmesini istemişti⁵³⁵. 1917 yılında Ayvalık boşaltıldığında da yine Balıkesir’e 18-20 bin kişinin gönderileceğini haber alan mutasarrıf, bu kadar nüfusun iaşesinin temin edilmesinin mümkün olmadığını ve şayet askeriye tarafından iaşe verilmezse bu kişilerin açlıktan yollarda kalacağını bildirmişti⁵³⁶.

Aynı manzaralar Edirne Vilayetinde de yaşanıyordu. Bir kısmı İzmit’e sevk edilse de Rumların büyük bölümü vilayet içinde değişik yerlere gönderilmişlerdi. İskan yerleri değiştirilen Rumlara harcanmak üzere vilayete para gönderiliyordu. Mesela 22 Ekim 1915’te de 1000 lira gönderilmişti⁵³⁷. Yalnız gönderilen paralar Rumların sefaletini önlemeye yetmiyordu. 24 Ocak 1916 tarihli şifrede, Çorluya iskan edilenlerin⁵³⁸, 24 Nisan 1917 tarihli şifrede de Keşan’da bulunan Rumların sefalet içinde oldukları belirtilmişti. Dahiliye Nezareti Keşan’daki Rumlar için Harbiyeden gelecek tahsisatı beklemeden acil olarak 4 bin lira göndermişti⁵³⁹.

Sevkiyatlar sırasında giriş ve çıkışların kontrol altına alındığı İstanbul’da ise kaçak olarak şehre gelmiş olan Rumlar, Patrikhane ve Galata civarında çok kötü koşullarda yaşamaya çalışıyorlardı. Patrikhanenin ve İstanbul Polis Müdürlüğünün hazırladığı iki ayrı listede sayıları iki yüzü bulan bu kişiler, kaçak geldiklerinden muhacir veya mülteci addedilmemelerine rağmen yaşam koşulları çok kötü olduğu

⁵³⁴ Talat Paşa’dan Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 7 Kanun-u Sani 1331 (20/01/1916); BOA. DH. ŞFR, 60/74

Talat Paşa’dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 11 Kanun-u Sani 1331 (24/01/1916); BOA. DH. ŞFR, 60/106

⁵³⁵ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 23 Nisan 1332 (06/05/1916); BOA. DH. ŞFR, 63/217

⁵³⁶ Balıkesir Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 30 Mart 1333 (1917); BOA. DH.İ.UM, E-30/73, Lef. 2

⁵³⁷ EUM’dan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 9 Teşrin-i Sani 1331 (22/10/1915); BOA. DH. ŞFR, 58/87

⁵³⁸ EUM’dan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 11 Kanun-u Sani 1331 (24/01/1916); BOA. DH. ŞFR, 60/110

⁵³⁹ İAMM’dan Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 24 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/216

için şehremaneti tarafından işleri temin ediliyordu⁵⁴⁰. Bu kişilerin uzun süre kötü koşullarda yaşamaları mümkün olmadığından rahat etmeleri için 20 Haziran 1917'de Kütahya'ya sevk edilmişlerdi⁵⁴¹.

Görüleceği üzere tehcir edilen Rumlar gittikleri yerlerde büyük zorluklarla karşı karşıya kalmışlar hükümet de elinden geldiği kadar sevk ve iskanların yapıldığı yerlere paralar göndererek onların rahat etmelerini sağlamaya çalışmıştır. Mesela 26 Nisan 1917'de Rum ve Ermenilere harcanmak üzere 4. Ordu Kumandanlığına 25 bin lira⁵⁴², Bolu'ya 2 Ekimde 1000 lira⁵⁴³, 8 Ekim 1917'de Diyarbakır'a 1500 lira⁵⁴⁴, aynı tarihte Adana'ya 2 bin lira⁵⁴⁵, 2 Mart 1918'de de Ermeni ve Rumlar için Urfa'ya 1 milyon kuruş gönderilmişti⁵⁴⁶, 11 Haziran 1918'de de buraya sevk edilen Giresun ve Bafra Rumları için 50 bin kuruş gönderilmişti⁵⁴⁷. Rumların yanında 1917'den sonra Yunan tabiiyetliler de sevk edilmeye başlanınca bunlardan da muhtaç olanlara yardım yapılmaya başlanmıştı. Maraş'a tehcir edilen yaklaşık 700 Yunan ve Rumun kötü durumda olmalarından dolayı 9 Nisan 1918'de 100 bin kuruş,⁵⁴⁸ 24 Nisanda da 50 bin kuruş gönderilmişti⁵⁴⁹.

Bunlar acil ihtiyaç durumlarda gönderilen ekstra ödeneklerdi. Yoksa sevk masrafları büyük oranda vilayetlerin kendi hisselerine düşen muhacirin tahsisatından karşılanmaktaydı. Çünkü gönderilen şifrelerde çoğu zaman nakledilen

⁵⁴⁰ AMMU'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı ve listeler, 12 Teşrin-i Sani 1332 (25/11/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 16/77

AMMU'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı, 23 Teşrin-i Sani 1332 (06/12/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 17/11, lef. 1

⁵⁴¹ İAMM'den Kütahya Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Haziran 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 77/163

⁵⁴² AMMU'dan Kudüs'te 4. Ordu Kumandanlığına gönderilen şifre, 26 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/244

⁵⁴³ AMMU'dan Bolu Mutasarrıflığına gönderilen şifre2 Teşrin-i Evvel 1333 (1917), BOA. DH. ŞFR, 80/15.

⁵⁴⁴ AMMU'dan Diyarbakır Vilayetine gönderilen şifre, 8 Teşrin-i Evvel 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 80/90

⁵⁴⁵ AMMU'dan Adana Vilayetine gönderilen şifre, 8 Teşrin-i Evvel 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 80/82

⁵⁴⁶ AMMU'dan Urfa Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 2 Mart 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 85/8

⁵⁴⁷ AMMU'dan Bolu Mutasarrıflığına gönderilen şifre11 Haziran 1334 (1918), BOA. DH. ŞFR, 88/121

⁵⁴⁸ EUM'den Maraş Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 9 Nisan 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 86/86
Karargahı Umumi İskan-ı Harbiye Reisi Sanisinden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 25 Nisan 1334 (1918); BOA. DH. EUM. 5. ŞB, 54/28, Lef. 4

⁵⁴⁹ Adana Vilayetine gönderilen şifre, 24 Nisan 1334 (1918); BOA. DH. ŞFR, 86/243

Rumlardan çalışamayacak, yardıma muhtaç durumda olanlarla kadın çocuk ve yaşlıların muhacirin tahsisatından iâşe edilmeleri isteniyordu⁵⁵⁰.

Tehcir edilenlerin mağdur olmamaları için çalışan hükümet sevk, barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamanın yanında bu kişilere günlük yevmiye de veriyordu. Yani tahsisatların büyük kısmı iskan ve iâşe giderlerine harcanıyor diğer kısmı da verilen yevmiyelere gidiyordu. Tehcir edilenlere 1917'ye kadar kişi başına 2 kuruş yevmiye verilmişti⁵⁵¹. Temmuz 1917'den itibaren bu oran arttırılarak küçüklere 60 para, büyüklere de 3 kuruş verilmesine⁵⁵² 4.Ordu tarafından sevk edilenlere de verilen 10 kuruşun⁵⁵³ azami 20 kuruşa çıkarılması karar verilmişti⁵⁵⁴.

Hükümet kendi yaptığı bu yardımların yanında Rum din adamlarının da sevk edilenlere yardımda bulunmasına müsaade ediyordu⁵⁵⁵. Yunanistan'dan gelen paraları metropolitler göçmenlere dağıtıyorlardı⁵⁵⁶. Yunanistan'dan başka Rusya'dan ve Amerika'dan da Rumlara dağıtılmak üzere paralar geliyordu⁵⁵⁷. Kendi başına göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamının mümkün olmadığını gören hükümet, yurt dışından gönderilen paraların Rumlara dağıtılmasına müsaade ediyordu. Amerikan misyoner kuruluşları Ermeniler için Amerika'da topladıkları paraların bir kısmını da Rumlara harcıyorlardı⁵⁵⁸.

⁵⁵⁰ İAMM'den KArahisar-ı Sahip Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 3 Teşrin-i Sani 1331 (16/11/1915); BOA. DH. ŞFR, 70/28

AMMU'dan Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 10 Eylül 1332 (23/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/97

AMMU'dan Ankara Vilayetine gönderilen şifre, 4 Kanun-u Sani 1332 (17/01/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/36

AMMU'dan Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 14 Kanun-u Sani 1332 (27/01/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/165

⁵⁵¹ AMMU'dan Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 6 Teşrin-i Evvel 1332 (19/10/1916); BOA. DH. ŞFR, 69/54

⁵⁵² Dahiliye Nezaretinden bütün vilayet ve livalara gönderilen şifre, 20 Haziran 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 77/68

⁵⁵³ Ankara Vilayetinin yazısı, 15 Mayıs 1332 (28/05/1916); BOA. DH. EUM. ECB, 5/16

⁵⁵⁴ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 5 Eylül 1333 (1917); BOA. BEO. 336213

⁵⁵⁵ Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 16 Temmuz 1331 (29/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/186

Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 19 Temmuz 1331 (01/08/1915) BOA. DH. ŞFR, 54-A/212

⁵⁵⁶ Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 16 Kanun-u Sani 1332 (29/01/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 19/29, Lef. 2-3

⁵⁵⁷ Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 29 Şubat 1331 (13/03/1916); BOA. DH. EUM.3. ŞB, 12/42-A

Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 12 Kanun-u Sani 1332 (25/01/1917); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 19/28

⁵⁵⁸ Kemal Çiçek, **Ermenilerin Zorunlu Göçü**, s. 257-289

Bütün bunlardan sonra şunu özellikle vurgulamamız da fayda var ki, tehcir edilen kişiler açlık ve sefaletle ve yetersiz beslemeden kaynaklanan hastalıklarla yüz yüze gelmişlerdi⁵⁵⁹. Yalnız Ermeni ve Rumlar bu sorunlarla boğuşurken Müslüman ahalinin rahat içinde yaşadığını iddia etmek imkansızdır. Savaşla birlikte zirai üretim düşmüş ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmişti. Dışarıdan buğday ve un ithal edilemiyordu. Ekmek ve diğer gıda maddeleri karneye bağlanmıştı. Her geçen yıl dağıtılan ekmeğin miktarı düşüyordu. Fiyatlar çok fahiş bir şekilde artmıştı. Ülkenin her yerinde büyük bir kıtlık ve açlık yaşanıyordu⁵⁶⁰. Vilayetlerden gönderilen yazılarda halkın açlıktan kırıldığı acilen ekmeğin un gönderilmesi gerektiği belirtiliyordu. Açlık ve kıtlık o seviyeye ulaşmıştı ki insanlar ölmek için ot yiyorlardı. Hatta açlıktan ölenler olduğu haberleri geliyordu. Diğer bir ifadeyle tehcir edilenlerin çektiği açlık ve sefalet aslında ülkenin genel durumunun bir parçasıydı.

E-) EMVAL-İ METRUKESİ SORUNU

1-) TEHCİR EDİLEN ERMENİLERİN EMVAL-İ METRUKESİ

Uygulanan tehcirlerle birlikte gündeme gelen önemli konulardan biri de göç ettirilenlerin malları yani emval-i metruke meselesiydi. Bu dönemde tehcir olunan Ermeni ve Rumlarla birlikte Yunanistan'a göç eden Rumların ve Bulgaristan'a göç eden Bulgarların olmak üzere dört tür emval-i metruke bulunuyordu. Ülkedeki emval-i metrukeyi bu şekilde kategorize etmemizin nedeni tehcir uygulanmaya başlandıktan belli bir zaman sonra hükümetin, tehcir edilenlerle göç edenlerin bunun yanında, tehcir edilen Ermenilerle tehcir edilen Rumların malları hakkında farklı politikalar takip edecek olmasıydı. Bu farklılıkları ortaya koymak için öncelikle tehcir edilen Ermenilerin emval-i metrukesi konusunda yaşanan gelişmeleri ele almak gerekmektedir. Böyle yaparak aynı zamanda tehcir başladığında hükümetin genel olarak emval-i metruke sorununa yaklaşımını da ortaya koymuş olacağız.

Yardım Derneği olan Near East Relief Amerikada 1915'te 6 milyon dolar 1916 da 20 milyon dolar para toplamıştı. Bu paralar Amerikanın İstanbul Büyükelçisi Morgenthau'ya havale olunuyor o da misyoner ve konsololar aracılığıyla parayı dağıtıyordu. Amerikan yardım kuruluşları 1917 ye kadar çoğunluğu Ermeni ve bir miktar da Ruma aylık 100 bin dolar harcama yapmışlardı. İbrahim Ethem Atnur, **Türkiyede Ermeni Kadınları ve Çocukları Meselesi**, Ankara Babil Yay, 2005, s. 88-89

⁵⁵⁹ Kemal Çiçek, a.g.e., s. 257-289

⁵⁶⁰ Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1994, s. 39-47

Dahiliye Nezaretinin Ermeni tehcirinin gerekliliğinin anlatıldığı tezkiresi üzerine tehciri bir kaide ve usule bağlanmak için Meclis-i Vükelada 30 Mayıs 1915'te alınan kararda, Ermenilerin memleketlerinde terk ettikleri mal ve eşyaların veya bunların kıymetlerinin kendilerine uygun bir şekilde iade edileceği, boşaltılan şehir ve kasabalardaki emval-i gayri menkullerin cins, miktar ve kıymetlerinin tahrir ve tespitinden sonra muhacirine dağıtılacağı, muhacirlerin ihtisas ve uğraş alanı dışında kalan zeytinlik, dutluk, bağ ve partallıklarla dükkan, han, fabrika ve depo gibi gelir getiren yerlerin açık arttırma ile satılacağı veya kiraya verileceği, elde edilecek gelirlerin kendilerine verilmek üzere sahipleri namına emaneten mal sandıklarına teslim edileceği, bütün bu işler için gereken paranın muhacirin tahsisatından karşılanacağı, emval-i metrukenin muhafaza ve idaresi ile sevk edilecek Ermenilerin iskanlarının Dahiliye Nezareti tarafından hazırlanacak talimatname ahkamına uygun bir şekilde yürütüleceği, hem talimatname hem de nezaretten verilecek emirler dairesinde karar almak, uygulamak ve tali komisyonlar kurmak salahiyetine sahip doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine bağlı olacak bir reis ile bir Dahiliye bir de Maliye Nezaretlerinden seçilecek üyelere oluşacak komisyonların kurulacağı belirtilmişti⁵⁶¹.

Meclis-i Vükela'nın bu kararından sonra aynı gün Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından, tehcir edilen Ermenilerin sevk, iskan ve işlerinin ne şekilde gerçekleştirileceğinin tespit edildiği *Ahval-i Harbiye ve Zaruret-i Fevkalade-i Siyasiye Dolayısıyla Mahalli Ahire Nakilleri İcra Edilen Ermenilerin İskan ve İşesi ile Hususât-ı Sâireleri Hakkında Talimatname* yayımlandı. Bu talimatnamenin mallarla alakalı ikinci maddesinde, Ermenilerin tüm taşınabilir mallarını ve hayvanlarını yanlarında götürebilecekleri belirtildi⁵⁶².

Ancak yayınlanan bu talimatname Meclis-i Vükela'da alınan kararların tamamını kapsamadığı için yeni bir talimatnameye ihtiyaç duyuldu ve 10 Haziran 1915'te "*Ahvâl-i Harbiye ve Zarûret-i Fevkalâde-i Siyâsiyye Dolayısıyla Mahâl-i Âhere Nakilleri İcrâ Edilen Ermenilere Âid Emvâl ve Emlâk ve Arâzînin Keyfiyet-i*

⁵⁶¹ **Osmanlı belgelerinde Ermeniler**, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., 1995, s. 31-32

⁵⁶² Azmi Süslü, **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay, 1990, s. 113-115

İdâresi Hakkında Talimâtname” yayınlandı⁵⁶³. 34 maddeden oluşan bu talimatnamede hem yukarıda belirttiğimiz Meclis-i Vükela kararında kurulacağı belirtilen Emval-i Metruke Komisyonlarının teşkili, görev ve sorumlulukları hem de terk edilen Ermeni mallarının ne şekilde muhafaza ve idare edileceği ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştu. Buna göre; boşaltılan köy ve kasabalarda nakledilen ahaliye ait ve içinde eşya bulunan her türlü bina mühürlenerek koruma altına alınacaktı. Koruma altına alınan eşyanın cinsi, miktarı, değeri sahibin ismi detaylı bir şekilde defterlere kaydedildikten sonra kilise, okul, han gibi depo olmaya müsait yerlere götürülerek sahipleri ayırt edilecek şekilde ayrı ayrı yerleştirilecek, koruma altına alınacak ve bu mallarla alakalı tutanaklar hazırlanacaktı. Sahipleri belli olmayan mallar eşyanın alındığı köy adına kaydedilecekti. Nakledilen mallar arasında bozulacak türden olan eşya ile hayvanlar komisyonun belirleyeceği heyet tarafından açık arttırma ile satılacak, bedelleri sahipleri belli ise sahibi adına değilse köy veya kasaba adına mal sandıklarına emanet edilecekti. Satılan malın cinsi, miktarı, değeri ve alan kişi ayrıntılı bir şekilde kaydedilecekti. Kiliselerde bulunan eşyalar, tasvirler, kutsal kitaplar kaydedildikten sonra kilise ahalisinin iskan edildiği yerlere gönderilecekti. Emlak ve arazilerle, hasadı yapılacak mahsuller komisyonun oluşturacağı bir heyet tarafından açık arttırma ile satılacak, bedelleri sahipleri adına emaneten mal sandıklarına teslim edilecekti. Bunlara müşteri çıkmazsa kefalet altına alınarak isteyenlere yarıcı usulüyle toplattırılacaktı. Bu şekilde toplanan kira ve satış bedelleri de sahipleri adına mal sandıklarına teslim edilecekti. Nakledilenlere ait taşınmaz malların kullanımına dair düzenlenen vekaletnamelerle alakalı hiçbir işlem yapılmayacaktı. Boşaltılan köylere muhacir yerleştirilecek ve mevcut ev ve araziler her ailenin ihtiyaç ve ziraat kabiliyetine göre geçici ilmühaberlerle dağıtılacaktı. Köylerdeki bina ve ağaçların iyi bir şekilde korunması o köye yerleştirilen muhacirlerin sorumluluğunda olacaktı. Muhacir yerleştirildikten sonra boş kalan yerlere civardaki yerleşik olmayan aşiretler yerleştirilecek ve haklarında muhacir muamelesi yapılacaktı. Dükkan, han, fabrika, hamam, depo gibi gelir getiren yerler ile muhacir yerleştirmeye uygun olmayan veya muhacirlerin uğraş ve uzmanlık alanı

⁵⁶³ **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918**, C. I, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yay, 2005, s. 435-438

Kemal Çiçek, **Ermenilerin Zorunlu Göçü**, s. 57-62
Ermeni emvali metrukesi için bkz: Bülent Bakar,

dışında kalan emlak ve arazi, idare komisyonları veya onların kontrolü altında o yerin mülkiye başkanları ve maliyesi tarafından oluşturulan bir heyet tarafından açık arttırmayla satılacaktı. Satılmayan emlak ve araziler imar ve muhafazasını gerçekleştirecek tahrip ve zararlarını karşılamayı taahhüt edecek, sağlam kefalet ortaya koyacak kişilere iki seneyi aşmamak üzere kiralanacaktı. Satılan ve kiraya verilen mallardan elde edilecek meblağ sahibi adına mal sandıklarına tevdi edilecek, daha sonra yapılacak tebligat dairesinde bu paralar sahiplerine verilecekti. Terk edilen mallarla alakalı yürütülecek olan bütün bu işlemlerin idaresi Emval-i Metruke İdare Komisyonlarına ait olacak, bu komisyonlar da doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine bağlı olacaktı. Bu komisyonlar vazifelerine ilaveten boşaltılan, tahliye edilen yerlere muhacir iskan işiyle de uğraşacaklardı. Komisyonlar bir başkan ile biri mülki idareden diğeri de maliyeden olmak üzere iki üyeden oluşacaktı. Komisyon tayin edilmeyen yerlerde bu talimatnamede ortaya konulan hükümler mahalli hükümetler tarafından uygulanacaktı.

Görülebileceği üzere tehcir kanunu olarak bilinen “vakti seferde” diye başlayan kanun-u muvakkat çıkarıldıktan hemen sonra hükümet, Meclis-i Vükelada alınan karar gereği metruk yani terk edilen mallarla alakalı bir talimatname yayınlamaya her türlü taşınır taşınmaz malın koruma altına alınmasına karar vermişti. Hem Meclis-i Vükela kararında hem de ondan sonra çıkarılan iki talimatnamede bahis konusu edilen unsur Ermenilerdi. Çünkü sevk kanunu olarak bilinen kanun-u muvakkatin dışında çıkarılan talimatnamelerde ve alınan kararlarda Ermeniler açıkça ifade edilmişti.

Talat Paşanın Sadarete gönderdiği tezkirede de Ermenilerin yaptıkları anlatıldıktan sonra, görülen lüzum üzerine Ermeni sevkine başlandığı ifade edilerek devam eden sevklerin bir usul ve kaideye bağlanmasının gerekli olduğu ifade edilmişti. Bu başvurudan bir gün sonra da hiçbir unsur zikredilmeden ülke savunmasına ve emniyetin sağlanmasına dair yapılan düzenlemelere karşı çıkan, silahla karşı koyan, düşmana casusluk yapan, hainlikleri tespit edilen kasaba ve köylerin tek tek veya toplu bir şekilde askeriye tarafından boşaltılacağına dair “vakti seferde” diye başlayan kanun-u muvakkat çıkarılmıştı.

Bu kanun çıkarılmadan önce hem Doğu Anadolu’da Ermeniler hem de Çanakkale Boğazı ile Marmara sahillerinde Rumlar savaş alanı dışına çıkarılmaya

başlanmış ve sevkler devam ediliyordu. Ancak doğu vilayetlerine gönderilen ilk emirlerden sonra tehcir alanını genişleten ikinci emirlerden Ermeni tehcirinin daha geniş bir boyutta ele alındığı anlaşılmaktadır. Rumlara nazaran daha fazla Ermeni sevk edileceği ve bu sevk ivedi görüldüğü için, bu yoğunlukta bir kitleyi tayin edilen yerlere taşımak, oralarda hayatlarını devam ettirebilmeleri için iskan ve iaşelerini temin etmek, güvenlik ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak öncelikli sırayı aldığından ilk zamanlarda alınan kararlar ve çıkarılan talimatnameler Ermenilere yönelikti.

Talimatnameler yayınlanmış olsa da aslında tehcir çok ani ve çok yoğun bir şekilde uygulandığı için hükümetin Ermeni emval-i metrukesi hakkında önceden tespit edilmiş bir politikası yoktu. Bundan dolayı da metruk mallar konusunda takip edilecek politikalar zamanla oluşacaktı. Tehcir başladığında Ermenilerin mallarını muhafaza altına alan, satılan ve kiraya verilen malların bedellerinin sahiplerine verilmek üzere mahalli mal sandıklarına teslim edilmesine karar veren hükümet, yaklaşık beş ay sonra bu kararını büyük oranda değiştirecekti. Bu değişimin en önemli göstergesi 26 Eylül 1915'te çıkarılan ve Tasfiye Kanunu olarak bilinen “*Âher Mahallere Nakledilen Eşhâsın Emvâl ve Düyûn ve Matlubât-ı Metrûkesi Hakkında Kanun-u Muvakkat*’ti”⁵⁶⁴.

Bu kanunla 27 Mayıs 1915'te çıkarılan kanun gereği tehcir edilenlerin geride bıraktıkları malları tasfiye edilecekti. Aslında mer’i olan kanunlarla tehcir edilenlerin borçlu oldukları kişilere borçlarını kapatmak mümkündü ancak, hükümet vakit kaybetmeden bunu gerçekleştirmek istiyordu. Nitekim Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinden tüm Tasfiye Komisyonlarına 5 Şubat 1916'da gönderilen yazıda, nakledilen eşhasa ait muamelelerin ikmalinin zarureti siyasiyeden olmasından dolayı emval-i menkule muamelelerinin 2 ay zarfında tamamlanması istenmişti⁵⁶⁵.

Tasfiye Kanunu Lahiyası Meclis-i Mebusana havale edildiğinde hükümet, kanun esbabı mucibe layihasında kanuna niçin ihtiyaç duyulduğunu şu şekilde ifade etmişti.

“Esbâb-ı askeriyyeye mebni âher mahallere nakledilen eşhasın muhafaza-i hukuku Hükûmet-i Seniyyenin uhde-i şefkat ve atîfetinin müretteb bir vazife

⁵⁶⁴ **Düstur**, 2. Tertip, C. 7, Dersaadet, Matbai Amire, 1336, s. 237-240

⁵⁶⁵ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinden Vilayet ve Elviyeye gönderilen tahrirat, 23 Kanun-u Sani 1331(05/02/1916); BOA. DH. HMs, 12/73

olduğundan, gerek bu cihetin gerek eşhas-ı merkumede alacağı olanlara istifay-i matlub edebilmeleri olup alâkadârânın olbabdaki kavanin-i meriye ahkâmına tâbi olmaksızın mehmâ-emken kısa bir müddet zarfında temin-i hukukları zımnında bir kanun-u mahsus vaz'ına gerek görülmüştür. Sureti katiyyede olarak mahalli âhere nakilleri müstelzim olan ahval, eşhası merkumenin gerek asaleten ve gerek vekâleten mehâl-i sairedeki emvâl-i gayri menkulelerinin tasarrufuna da mani teşkil edeceği cihetle, gerek dâyinlerin ve gerek mutasarrıflarının hukukunu sıyânet noktasında emvâl-i gayri menkulenin bedelât-ı mislisiyle Hazine namına kayıtları icrâ edileceği esası kabul edilmiştir⁵⁶⁶.

On bir maddelik Tasfiye Kanuna göre; nakledilen eşhasın terk etmiş olduğu mallar, alacakları ve borçları bu husus için teşkil olunan komisyonların her şahıs için ayrı ayrı tanzim edecekleri mazbatalar üzerine mahkemelerce tasfiye olunacaktı. Sevk edilen bu kişilere ait vakıflar hazine-i evkaf namına, diğer emvali gayri menkule de hazine-i maliye namına kayd edilecek ve bu hazineler tarafından bedelleri verilerek tasfiye edilecekti. Tasfiyeden sonra da kalan miktar sahiplerine ita olunacaktı. Nakledilen kişilerin nakit, mal, mevduat ve alacakları tasfiye işiyle iştilal etmek üzere kurulacak olan komisyon reisi veya vekilleri tarafından alınacak, toplanacak ve mahkemeye sevk edilecekti. Davalı olmayan mallar satılarak bedeli sahipleri namına mal sandıklarına emaneten tevdi edilecekti. Komisyonlar kendilerine yapılan her türlü başvuruyu tahkik etme hakkına sahip olacak, bunlardan gerekli gördüğünü mahkemeye sevk edecekti⁵⁶⁷.

İlk anda hemen fark edileceği üzere kanunda aynı 27 Mayıs 1915 tarihli “vakti seferde” diye başlayan kanunda olduğu gibi herhangi bir unsur telaffuz edilmiyordu. Ancak 1916’da bu kanun ikinci maddesinin birinci fıkrasının sonuna ilave edilmesi için çıkarılan “şu kadar ki mahalli ahire nakl olunan eşhas-ı merkumeye mahal-i müretteblerinde beytutet ve ikametleri ile maişetlerini temin edebilecek derecede emlak ve arazi-i mahlule ve Emariyyeden meccanen mesken ve arazi verilmek sureti ile de muavenet olunabilir” kanun-u muvakkatinin esbab-ı

⁵⁶⁶ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1334 (1918), 518 numaralı kanun layihası, s. 65

⁵⁶⁷ Düstur, 2. Tertip, C. 7, s. 237-240

mucibe layihasında tasfiye kanunun Ermeniler için çıkarıldığı ve uygulandığı açıkça belirtilmişti⁵⁶⁸.

Ermeniler için çıkarılan bu tasfiye kanunuyla devlet tarafından sevk edilen Ermenilerin bütün malları tasfiye edilecek ve genel anlamda bu kişilerin yaşadıkları yerlerle olan ekonomik ilişkileri tamamen kesilecekti. Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinden bilumum Tasfiye Komisyonlarına gönderilen 29 Ocak 1916 tarihli yazıda da açıkça bir şekilde nakledilen Ermenilerin yaşadıkları yerlerle mali bağlantıları kesileceği belirtilmiş ve komisyonlardan kendi bölgelerinde bulunan bütün malların miktarını bildirmeleri istenmişti⁵⁶⁹.

Ermenilerin memleketleriyle ekonomik bağlarının kesilmesinin nedeni büyük bir ihtimalle tehcir edilen Ermenilerin sevk edildikleri yerlerde kalarak zorunlu iskana tabi tutulmasının planlanmış olmasıydı. Çünkü çıkarılan kanun ve talimatnamelerde tehcir sonrasında Ermenilerin tekrar eski yerlerine geri getirileceği açıkça ifade edilmemişti. Vakıflara varıncaya kadar bütün malların tasfiyeye tabi tutulmuş olması ve tasfiyeden geriye kalan miktarın sahiplerine iade edilmesinin kararlaştırılmış olması fakat bunun ne zaman ve ne şekilde gerçekleştirileceğinin açık bir şekilde ifade edilmemiş olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bir de biraz önce ifade ettiğimiz gibi tasfiye kanunun ikinci maddesine, maliye ve evkaf hazineleri tarafından yapılacak tasfiyeden sonra kalan meblağın sahiplerine iade edileceği ifadesine 1916 yılında “nakledilenlere gönderildikleri yerlerde iskan ve işlerini temin için hazineden meccanen emlak ve arazi verileceği” ifadesinin ilave edilmiş olması da, meccanen verilecek ev ve arazilerin tasfiye sonrasında kalan meblağa karşılık olarak verileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Tasfiye Kanunuyla birlikte tehcir başladığında Dahiliye Nezareti ve nezarete bağlı olarak kurulan Emval-i Metruke Komisyonları uhdesine verilen emval-i metrukelerin muhafaza ve idare işleri Maliye Nezaretine geçmişti. Kanunun 1. maddesinde tasfiye işi için özel komisyonlar kurulması kararlaştırıldığından Dahiliye Nezaretine bağlı olarak kurulan Emval-i Metruke Komisyonlarının ismi

⁵⁶⁸ 1332 Meclis-i Umuminin Münkait Olmadığı Esnada Heyet-i Vükelaca Ba İrade-i Seniyye Mevkii İcraya Konulan Levayih-i Kanuniye, 65 Numaralı Kanun-u Muvakkat, s. 80

⁵⁶⁹ Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinden bilumum Tasfiye Komisyonlarına gönderilen tahrirat, 16 Kanun-u Sani 1331 (29/01/1916); BOA. DH. HMŞ, 12/76
Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Ankara, TTK Yay, 1983, s. 219
Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. III, K. III, s. 46

değiştirilerek Tasfiye Komisyonu olmasına⁵⁷⁰ ve Maliye Nezaretine bağlanmasına verildi⁵⁷¹. Bu karar üzerine ülkede 34 Tasfiye komisyonu oluşturuldu. Tasfiye komisyonları ve buldukları merkezleri gösterir tablo şu şekildedir⁵⁷²:

Vilayet, Sancak	Komisyonlar	Buldukları Merkezler
	İstanbul	Komisyon Merkez Vilayettedir
	Edirne	Komisyon Tekfurdağı'ndadır
Adana Vilayeti	Adana, Maraş	“ Adana'dadır
	Cebel-i Bereket	“ Liva Merkezindedir
	Kozak	“ Liva Merkezindedir
	Erzurum	“ Merkez Vilayettedir
Hüdavendigâr Vilayeti	Mudanya, Karacabey, Kırmastı	“ Bursa'dadır
	Gemlik, Orhangazi	“ Gemlik'tedir
	Ertuğrul	“ Bilecik'tedir
Ankara Vilayeti	Yozgat, Kırşehir, Boğazlıyan	“ Yozgat'tadır
	Ankara, Keskin, Çorum	“ Ankara'dadır
Trabzon Vilayeti	Bafra, Çarşamba, Terme	“ Samsun'dadır
	Ünye, Fatsa, Tirebolu	“ Ordu'dadır
	Trabzon	“ Trabzon'dadır
Sivas Vilayeti	Amasya, Gümüşhacıköy	“ Sivas'tadır
	Merzifon, Havza	“ Merzifon'dadır
	Tokat	“ Tokat'tadır
İzmit Sancağı	İzmit, Karamürsel, Yalova	“ İzmit'tedir
	Adapazarı	“ Adapazarı'ndadır
Eskişehir Sancağı	Eskişehir	“ Liva Merkezindedir
	Sivrihisar, Mihalcık	“ Sivrihisar'dadır
Kayseri Sancağı	Kayseri	“ Liva Merkezindedir
	Develü	“ Kaza Merkezindedir

⁵⁷⁰ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin 24 Teşrin-i Evvel 1331 (06/11/1915) tarihli yazısı, BOA. DH. HMŞ, 12/31

⁵⁷¹ Dahiliye Nezaretinden Şurayı Devlet Riyasetine gönderilen tahrirat, 30 Nisan 1332 (13/05/1916); BOA. ŞD, 45/4

⁵⁷² Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin Kanun-u evvel 1331 (Aralık 1915) tarihli yazısı, BOA. DH. HMŞ, 12/81

Dahiliye Nezareti Memurin Kalemi evrakı, 19 Kanun-u Evvel 1331 (01/01/1916); BOA. DH. EUM. MEM, 73/43

Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin 2226, umum 807 numaralı yazısı, 10 Kanun-u Evvel 1331 (23/12/1915); BOA. DH.SN.M, 37/22

Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin 2226, umum 807 numaralı yazısı, 10 Kanun-u Evvel 1331 (23/12/1915); DH. MB. HPS, 156/89

Halep Vilayeti	Halep	“ Vilayet Merkezindedir
	Maraş	“ Liva Merkezindedir
	Antakya	“ Liva Merkezindedir
	Konya	“ Vilayet Merkezindedir
	Bitlis	“ Vilayet Merkezindedir
	Mamuratül Aziz	“ Vilayet Merkezindedir
	Diyarbakir	“ Vilayet Merkezindedir
	Niğde	“ Liva Merkezindedir
	Karahisar-ı Sahib	“ Liva Merkezindedir
	Urfa	“ Liva Merkezindedir
	Karesi	“ Liva Merkezindedir

2-) RUM EMVALİ METRUKESİ

a-) YUNANİSTANA GÖÇ EDEN RUMLARIN EMVAL-İ METRUKESİ

Daha önce de belirttiğimiz üzere Rum emval-i metrukesi sorunu 1914'te, Rumların Yunanistan'a göç etmeleriyle birlikte ortaya çıkmıştı. Göç zamanında Rumlar yanlarına aldıkları eşyaların dışında satabildiklerini satıyorlar satamadıklarını da terk ederek gidiyorlardı. Hükümet tarafından da bu terk edilen mallar koruma altına alınmıyordu⁵⁷³. Dahiliye Nezaretinden Edirne, Aydın, Hüdavendigâr Vilayetleri ile İzmit, Çatalca, Karesi, Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen 11 Temmuz 1914 tarihli şifrede, göç eden Rumlar tarafından terk edilen mallardan muhafaza olunabilecek olanların münasip mahallerde oluşturulacak depolara konularak muhafaza altına alınması, hayvanlardan bazılarının ise güvenilir kişilere teslim olunarak emniyete alınması istenmişti⁵⁷⁴.

Rumların korku ve telaş içinde mallarını terk ederek göç ettikleri bir ortamda bu durumdan istifade etmek isteyen fırsatçılar da ortaya çıkmıştı. Kendilerine esnaf ve tüccar süsü veren çeteler köyleri dolaşıyorlar Rumları mallarını satmaya zorluyorlar ve hayvanları yok pahasına toptan satın alıyorlardı⁵⁷⁵. Rumları göçe zorlamak ve bundan istifade ile malları çok ucuza alıp pahalıya satmaya çalışan

⁵⁷³ Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 3 Haziran 1330 (16/06/1914); BOA. DH.H, 70/10, Lef. 2

⁵⁷⁴ Dahiliye Nezaretinden Edirne, Aydın, Hüdavendigâr Vilayetleri ile İzmit, Çatalca, Karesi, Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen 11 Temmuz 1914 tarihli şifre, BOA. DH. ŞFR, 42/255

⁵⁷⁵ Çatalca Karaca Karyesi Ahalisi Rumlarının Dahiliye Nezaretine gönderdikleri şifre, 5 Mayıs 1330 (18/05/1914), BOA. DH. EUM. 74/4, Lef. 6

Çatalca Çiftlik ve Belgrat Karyeleri ahalisi namına Konstanti, Kosta ve Hristaki'nin Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraf, 6 Mayıs 1330 (19/05/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 74/4, Lef. 5

çetelerin bu kanundışı faaliyetlerini önlemeye çalışan hükümet, bu gibi kişilerin yakalanması için köylerde takip müfrezeleri dolaştırıyordu⁵⁷⁶. Çok ucuz fiyata hayvan sürülerini toplamış olanlardan bu hayvanlar geri alınarak sahiplerine iade ediliyordu⁵⁷⁷ ve bu kişiler mahkemeye sevk ediliyorlardı⁵⁷⁸.

Terk edilen mallardan zamanla bozulup çürüyecek olanlar açık arttırma ile satılıyordu⁵⁷⁹. Zeytin fabrikaları ve bahçeleri icara veriliyordu⁵⁸⁰. İcar ve satışlardan elde edilen meblağlar ileride sahiplerine iade edilmek üzere kayıtları tutularak mahallî mal sandıklarına teslim ediliyordu⁵⁸¹. Yine Dahiliye Nezaretinden Edirne, Aydın, Hüdavendigâr Vilayetleri ile İzmit, Çatalca, Karesi, Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen 6 Temmuz 1914 tarihli şifrede, ev eşyaları, ticari emtia, hayvan ve mahsulatın muhafazası müşkül olacağı ve zamanla bozulup çürüyerek kullanılamayacak bir hale geleceği için satılması, satış bedellerinin sahiplerine iade edilmek üzere kayıtları tutularak mal sandıklarına teslim edilmeleri istenmişti⁵⁸². Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen 25 Ekim 1914 tarihli şifrede de, malların peşin para ile satılması, bu mümkün olmazsa sahibinin menfaatine en uygun bir şekilde satılması istenmişti⁵⁸³.

⁵⁷⁶ Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 8 Nisan 1330 (21/04/1914); BOA. DH. ŞFR, 40/63

Dahiliye Nezaretinden Edirne Vilayetine gönderilen şifre, 8 Nisan 1330 (21/04/1914); BOA. DH. ŞFR, 40/64

⁵⁷⁷ Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 8 Mayıs 1330 (21/05/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 74/4, Lef. 2

⁵⁷⁸ Dahiliye Nezaretinden Çatalca Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 10 Mayıs 1330 (23/05/1914); BOA. DH. EUM. EMN, 74/4, Lef. 1/1

⁵⁷⁹ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 22 Haziran 1330 (05/07/1914); BOA. DH. ŞFR, 42/189

Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen şifre, 19 Haziran 1330 (02/07/1914); BOA. DH. ŞFR, 42/172

Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 18 Nisan 1331 (01/05/1915); BOA. DH. İUM, 84-1/16

Dahiliye Nezaretinden Emniyeti Umumiye Müdüriyetine gönderilen tahrirat, 15 Mayıs 1330 (28/05/1914); BOA. DH. EUM. MTK, 77/9

⁵⁸⁰ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 9 Eylül 1330 (21/09/1914); BOA. DH. İD, 107/83, Lef. 2

⁵⁸¹ Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 23 Haziran 1330 (06/07/1914); BOA. BEO, 322231

⁵⁸² Dahiliye Nezaretinden Edirne, Aydın, Hüdavendigâr Vilayetleri ile İzmit, Çatalca, Karesi, Kala-i Sultaniye Mutasarrıflıklarına gönderilen 23 Haziran 1330 (06/07/1914) tarihli şifrede; BOA. DH. ŞFR, 42/211

⁵⁸³ Dahiliye Nezaretinden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 12 Teşrin-i Evvel 1330 (25/10/1914); BOA. DH. ŞFR, 46/72

Satılan malların bedelleri sahipleri belli ise sahipleri adına değilse köyler hesabına mal sandıklarına teslim ediliyordu. Gerçi göçün ilk zamanlarında geçici olarak bu paraların hazineye devredilmesine karar verilmiş olsa da⁵⁸⁴ çok geçmeden bundan vazgeçilmişti. Mal sandıklarına teslim edilen satış bedelleriyle göç eden Rumların şahıslara⁵⁸⁵ ve Ziraat Bankasına olan borçları kapatılıyordu⁵⁸⁶. Bazen borçlu kişilerin malları borçlarına karşılık haczediliyordu. Ancak malın haczedilmesi ve satış bedelinden borcun ödenmesi göçün ilk zamanlarında gerçekleştirilen uygulamalardı⁵⁸⁷. Çünkü aşağıda ifade edeceğimiz üzere Osmanlı hükümeti ile Yunan hükümeti arasında nüfus buna bağlı olarak da malların mübadelesi esası kabul edildikten sonra bu iki uygulamaya son verilmişti. Savaşın sonuna kadar satılan malların bedellerinin vilayetlerdeki mal sandıklarına teslim edilmesine devam edilecekti.

Mal sandıklarına teslim edilen bu meblağlarla alakalı diğer uygulamalara baktığımızda, öncelikle malların bakımı ve korunması için yapılan sarfiyatın bu meblağlardan karşılandığı görülmektedir⁵⁸⁸. 24 Ekim 1915'teki Meclis-i Vükela toplantısında okunan Dahiliye Nezaretinin 16 Ekim 1915 tarih ve 697'nolu tezkiresinde, Aydın Vilayetinden Yunanistan'a firar eden Rumların emval-i metrukesi hasılatının 1 milyon 453 bin 978 kuruş civarında olduğu, bundan 227 bin 469 kuruş 15 paranın hususat-ı muhtelifeye sarf edildiği belirtilmişti⁵⁸⁹.

Bundan başka mal sandıklarında toplanan bu paraların bir kısmı vilayetlerdeki mektep inşasına sarfediliyordu. Ülkedeki muhacir sayısının oldukça artmış olması muhacir çocuklarının eğitimi konusunu gündeme getirmişti. Meclis-i Vükela'da 24 Ekim 1915 tarihinde, 1 milyon 453 bin 978 kuruş olan Rum metrukesinin yapılan masraflar için ayrılan 227 bin 469 kuruş 15 paradan geriye

⁵⁸⁴ Meclis-i Vükela'nın 22 Nisan 1331 (05/05/1915) tarihli kararı, BOA. MV, 197/114

⁵⁸⁵ Aydın Vilayetinden gelen şifre, 23 Haziran 1330 (06/07/1914); BOA. DH. KMS, 19/73, Lef. 5

⁵⁸⁶ Ticaret ve Ziraat Nazırından Sadarete gönderilen tahrirat, 18 Haziran 1330 (01/07/1914); BOA. BEO, 322181

⁵⁸⁷ Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiyyeden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 13 Temmuz 1330 (26/07/1914); BOA. DH.H, 73/16, Lef. 1/1

⁵⁸⁸ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 6 Haziran 1330 (19/06/1914); BOA. DH. İD, 99/30, Lef. 6

Dahiliye Nezaretinden Ticaret ve Ziraat Nezaretine gönderilen tahrirat, 19 Haziran 1330 (02/07/1914); BOA. DH. İD, 99/30, Lef. 1/1

⁵⁸⁹ Meclisi Vükelada görüşülen Dahiliye Nezaretinin 3 Teşrin-i Evvel 1331 (16/10/1915) tarih ve 697 numaralı tezkiresi; BOA. MV, 199/71

kalan 1 milyon 226 bin 508 kuruş 34 paranın mektep inşasına harcanmasına karar verilmişti⁵⁹⁰. Aynı şekilde 10 Kasım 1915 ve 19 Nisan 1916 tarihlerinde de Meclis-i Vükela'da bahsi geçen meblağın mektep inşası için doğrudan doğruya idare-i hususi bütçesine teberrü kaydedilmek üzere vilayete terk edilmesine karar verilmişti⁵⁹¹.

Mektep ihtiyacının karşılanması için uygulanan diğer bir yöntem de muhacir iskan edilmeyen bina, mektep ve manastırların mektep olarak kullanılmasıydı⁵⁹². Polis karakolu, hastahane, hapishane vb. gibi devlet dairesi yapılan binalar belli bir icar bedeli ile tahsis olunurken⁵⁹³, maarife tahsis edilenler mektep ve manastırlardan icar bedeli alınmıyordu. Mahalli hükümetler mekteplerin ihtiyaçlarının karşılanması için bu yerlere ait akaratların ve diğer iradların da idare-i hususiyeye verilmesini istemişlerdi. Ancak, hükümet bunun uygun olamayacağına karar vermişti⁵⁹⁴.

Bunlardan başka Rum emval-i metrukesinden ihtiyaç duyulan eşya ve yiyecek maddelerinin bir kısmı askeriyeye veriliyordu. Rum emvali metruke talimatnamesinin dördüncü maddesinde de “emval-i menkule meyanında mevcut ve evvelce mürsel listede dahil olup ciheti askeriyeye talep olunacak eşyanın senedât-ı mahsûsa mukabilinde verilecek” denmekteydi⁵⁹⁵. 8. madde de askeriyeye verilecek malların nevi, miktarı ve kıymetini mübeyyin defterler tutulacağı belirtilmişti⁵⁹⁶.

⁵⁹⁰ Meclis-i Vükela'nın 11 Teşrin-i Evvel 1331 (24/10/1915) tarihli kararı, BOA. MV, 199/71

⁵⁹¹ Meclis-i Vükela'nın 28 Teşrin-i evvel 1331 (10/11/1914); BOA. MV, 199/105

Meclis-i Vükela'nın 6 Nisan 1332 (19/04/1916); BOA. MV, 201/63

Bu konu hakkında Dahiliye, Maarif ve Maliye Nezaretlerinin görüşleri için bkz: Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 3 Teşrin-i Evvel 1331 (16/10/1915); BOA. BEO, 328490; Maarif-i Umumi Nazırından Sadarete gönderilen tahrirat, 21 Şubat 1331 (05/03/1916); BOA. BEO, 330107; Maliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 30 Mart 1332 (12/04/1916); BOA. BEO, 330662, Maliye Nezaretinin yazısı 19 Nisan 1332 (02/05/1916); BOA. DH. EUM. ECB, 17/45

⁵⁹² Maliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 16 Nisan 1331 (29/04/1915); BOA. BEO, 326460

⁵⁹³ Sıhhiye Müdüriyeti Umumisinden Erzurum, Bitlis, Mamuratülaziz, Sivas, Trabzon, Vilayetleriyle sıhhiye müdüriyetlerine ve Zor, Samsun müstakil livaları Mutasarrıflıklarıyla merkez etibbasına tamim, 19 Temmuz 1331 (01/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/218

⁵⁹⁴ Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Teşrin-i Evvel 1332 (23/10/1916); BOA. DH. UMVM 13/41, Lef. 1

Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen tahrirat, 23/8/1332 (05/11/1916); BOA. DH. UMVM 13/41, Lef. 2/1

Dahiliye Nezaretinin yazısı, 1335 M 18 (15/11/1916); BOA. DH. UMVM, 142/50

⁵⁹⁵ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair 8 Şubat 1331 (21/02/1916) tarihli Talimatname ve Zeyli, s. 3, İstanbul, Babiali Caddesinde Garoyan Matbaası 1334 (1918); BOA. DH. HMŞ, 12/82

⁵⁹⁶ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair 8 Şubat 1331 (21/02/1916) tarihli Talimatname, s. 4; BOA. DH. HMŞ, 12/82

Askeriyeye verilecek malların kıymetleri önce Tasfiye Kanununun icrasına dair çıkarılan 9 Ekim 1915 tarihli nizamnamenin 3. maddesi uyarınca meclis idarelerince sonra da, Dahiliye Nezareti Hukuk müşavirliğinin nizamnamede yaptığı tadille, belediye meclisi azalarından oluşacak tekalif-i harbiye komisyonlarınca takdir ediliyordu. Mallar, tekalifi harbiye komisyonları tarafından askeriye veriliyor ancak, tekalifi harbiye mazbatalarının geri ödemesi kanun uyarınca seferberliğin bitmesinden bir sonraki bütçede verilecek olmasından ve bu mazbatalar harbiye masarifi mahsusası hesabına masraf ve sahipleri adına matlup kaydedilemediği için, alacaklıları düşünerek, özel bir senetle askeriye devrediliyordu⁵⁹⁷.

Seferberlik ilan edilmesiyle birlikte çıkarılan tekalifi harbiye kanunu gereğince ahalinin elindeki yiyecek maddeleri ya satın alınıyor veya bedelleri sonra ödenmek üzere senet karşılığında askeriye teslim ediliyordu. Kanunun ilanından sonra askeriye zeytin ve zeytin yağı ihtiyacının öncelikle Rum emval-i metrukesinden karşılanmasına karar verilmişti. Seferberlik ilan edilmesinden sonra ordunun 8 milyon kilo zeytin yağına⁵⁹⁸, 5 milyon kilo da zeytine ihtiyacı olduğu tespit edilmişti⁵⁹⁹. Bu 5 milyon kilo zeytinin 2 milyon 225 bin kilosunun Balıkesir'den karşılanması planlanmıştı⁶⁰⁰. Bu planlama dahilinde ordunun ihtiyacı olan zeytin ve zeytin yağları öncelikle Ayvalık Edremit, Burhaniye, Ayvacık, ile Aydın Vilayetinden Yunanistan'a göç eden Rumların emval-i metrukesinden karşılanacaktı⁶⁰¹. Bundan dolayı vilayetlere gönderilen emirlerde Rumlardan kalan zeytin ve zeytin yağının ve diğer ürünlerin müzayede edilmemesi, ordunun ihtiyacı için ayrılması isteniyordu. Belgelerde rastladığımız kadarıyla Rum emvali metrukesinden; Çanakkale'de 10 bin kilo, Milas'da 23 kilo, Aydında 62,500 kilo, Balıkesir'de 14,730 kilo zeytin yağı askeriye teslim edilmişti. Bunun yanında

⁵⁹⁷ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin 21 Kanun-u Sani 1331 (03/02/1916) tarihli yazısı; BOA. DH.HMŞ, 12/75

⁵⁹⁸ Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine çekilen telgraf, 29 Mayıs 1331 (11/06/1915); BOA. DH.İUM, 81-1/1-35, Lef. 23/1

⁵⁹⁹ Dahiliyeden Maliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 7 Şubat 1331 (20/02/1916); BOA. DH.İUM, 81-1/1-35, Lef. 30/1

⁶⁰⁰ Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 9 Kanun-u Sani 1330 (); BOA. DH. İUM, 81-1/1-12, Lef. 2

⁶⁰¹ Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 10 Şubat 1330 (22/01/1915); BOA. DH. İUM, 81-1/1-21, Lef. 8/1

Hüdavendigâr Vilayetinde 17,500 kilo zeytin ahaliden satın alınmıştı⁶⁰². Çanakkale Ayvacık'ta göç edenlerden kalan 50 bin kıyye zeytin yağının 40 bin kıyyesi askeriyye, 2437 kilo zeytin inşaat taburuna verilmiş, 30 bin kıyye zeytin müzayede ile satılmış, Bergos karyesinde bir zeytinlik Maliye tarafından 300 kuruşa icara verilmiş, burada satılan zeytinin hasılatı olan 161 kuruş mal sandığına teslim edilmişti⁶⁰³.

Dahiliye Nezareti Maliye Nezaretinden Edremit Burhaniye ve Ayvalıkta metruk olan 250 bin kilo zeytin yağının satılmamasını istemişti.⁶⁰⁴ Daha sonra bu kazalardan 153,731 kıyye metruk yağ askeriyye teslim edilmişti⁶⁰⁵. Mudanya'da Rumlardan kalan 10,904 kilo zeytin kalmış ancak bunların tamamı müzayede ile satıldığı için askeriyye devredilememişti⁶⁰⁶. Tekirdağ'da da 10 bin kıyye metruk zeytin yağı askeriyye verilmişti⁶⁰⁷.

Yunanistan'a göç eden Rumların emval-i metrukesi hakkında meydana gelen en önemli gelişme Osmanlı hükümeti ile Yunan hükümeti arasında nüfus mübadelesine karar verilmiş olmasıydı. 1914 Temmuzunda İzmir'de mübadele müzakereleri yapılmış ve müzakerelerde, Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden Rumlarla Makedonya'dan Anadolu'ya göç eden Müslümanların memleketlerinde terk ettiği mallarının mübadeleye tabi tutulması konusunda bir uzlaşmaya varılmıştı. Göçmenlerin terk ettiği bütün malların değerleri tespit edilecek bu kişilerin borçları düşüldükten sonra genel bir toplam elde edilecek ve bu sonuca göre Rumların bıraktığı malların fazla ise Osmanlı hükümeti Yunan hükümetine ödeme yapacak, tersi durumda da Yunan hükümeti Osmanlı hükümetine ödeme yapacaktı. Mübadele müzakerelerinde bu esasın kabul edilmesiyle birlikte göç eden Rumların terk ettiği malların tespiti çalışmalarına başlanmıştı. Daha önce belirttiğimiz üzere bu

⁶⁰² Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 12 Mart 1331 (25/03/1915); BOA. DH.İUM, 81-1/1-35, Lef. 12

⁶⁰³ 5 Mart 1331 (18/03/1915) tarihinde Kala- Sultaniye Mutasarrıflığından çekilen telgrafnamenin suretidir, BOA. DH.İUM, 81-1/1-35, Lef. 14

⁶⁰⁴ Dahiliye Nezaretinden Maliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 17 Kanun-u Sani 1330 (30/01/1915); BOA. DH. İUM, 81-1/1-13, Lef. 1/1

⁶⁰⁵ Dahiliyeden Harbiye Nezaretine gönderilen tahrirat, 7 Mart 1331 (20/03/1915);BOA. DH.İUM, 81-1/1-35, Lef. 15/1

⁶⁰⁶ Dahiliye Nezaretinden Ticaret ve Ziraat Nezareti Celilesine gönderilen tahrirat, 2 Temmuz 1331 (15/07/1915); BOA. DH.İUM, 81-2/1-8, Lef. 1/1

⁶⁰⁷ Dahiliyeden Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 17 Mayıs 1331 (30/05/1915); BOA. DH.İUM, 81-1/1-35, Lef. 21/1

çalışmalar neticesinde Rum emval-i metrukesine dair cetveller hazırlanmıştı. Ancak iki ülke arasında nüfus mübadelesi üzerinde anlaşamadığı için malların mübadelesi de gerçekleştirilememişti. Böylece Rum emval-i metrukesi konusundaki belirsizlikle I. Dünya savaşına girilmişti.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına girdikten sonra da Yunanistan'a göç eden Rumların emval-i metrukesi sorunu hükümeti meşgul eden bir sorun olmaya devam ediyordu. Hükümet açısından, Yunanistan'la bir mübadele anlaşması imzalanmamış olsa dahi bu mallar mübadeleye tabi olduğu için tehcir edilecek Rumların mallarından ayrı bir hukuka sahipti. Bunun da en önemli sebebi Anadoluya göç etmek zorunda kalan Müslümanların Makedonya'da bıraktıkları ciddi bir yekun tutan mallarıydı. Burada Rumların mallarına el konulması orada Yunan hükümetinin göç eden veya etmeyen Müslümanların mallarına el koymasına sebep olacağından dolayı hükümet, göçmen Rumların emvali metrukesini korumayı esas almıştı. Bunun da en önemli göstergesi 21 Şubat 1916'da çıkarılan "Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair Talimatname" idi⁶⁰⁸. Tarihinden de anlaşılacağı üzere talimatname tehcirden sonra çıkarılmıştı. Ancak talimatnamede yer alan hükümlerin büyük çoğunluğu göç eden Rumların mallarının idaresiyle alakalıydı.

Talimatnamenin birinci maddesi Rum emval-i metrukesini, harpten evvel sureti katıyyede Yunanistan'a firar ve hicret edenlerle askeri ve siyasi nedenlerden dolayı muvakkaten aher mahalle nakledilmiş eşhasa ait olmak üzere iki kısma ayırıyordu. İkinci maddede, Yunanistan'a göç edenlerden kalan mal ve mülklerin Yunanistan'dan hicret eden İslamların mallarıyla mübadele hususunun, mübadele komisyonunda kararlaştırıldığı belirtilmişti.

Diğer hükümlere göre; Rumlardan kalan tarım ve sanayi alet ve edevatları, hayvanlar senet mukabilinde ve belirlenen kaideye göre muhacirine, dikiş makineleri, çırkık, destegâh gibi el ve ev işleri aletleri tercihen muhacirinden dul kadınlarla kızlara dağıtılacaktı. Emval-i menkule meyanında olup da askeriye tarafından talep olunan eşyalar senet karşılığında verilecekti. Yunanistan'a göç etmiş Rumlara ait emval-i menkule-i saire müzayede ile satılarak sahibi belli olanlar sahibi namına, belli olmayanlar eşyanın bulunduğu köy namına emaneten Dahiliye Nezareti

⁶⁰⁸ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair 8 Şubat 1331 (21/02/1916) tarihli Talimatname ve Zeyli; BOA. DH. HMS, 12/82

emrine Ziraat Bankalarına tevdi edilecekti. Tehcir edilenlerin malları ise kiliselerde ve depolarda muhafaza olunacaktı. Emval-i gayri menkuleden olan kasaba ve köylerdeki binalar Ocak 1915 tarih ve 14498 numaralı umumi tahrirat ahkamina tevfiikan usul-u mahsusası dahilinde muhacirine dağıtılacaktı. Muhacirine dağıtılamayan mebani, fabrika, dükkan, değirmen, depo gibi gelir getiren yerler kısa vadelerle kiraya verilecekti. Emval-i gayri menkullerin muhacirine dağıtılmasında muhacirlerin kabiliyeti, çalışması, ihtisasları nazarı itibara alınacaktı. Muhacirine dağıtılacak ve askeriye verilecek eşyaların cinsi, miktarı ve kıymeti ile dağıtılacak emvali gayri menkule hakkında defterler tutulacaktı. Dağıtılan bağ, bahçe ve zeytinlik hakkında muhacirlerin bilgisi olmaması halinde maaş ve yevmiyeleri muhacirin tahsisatından verilmek üzere uzman, usta ve ameleler istihdam olunacak ve bu ziraatlar muhacirlere öğretilenecekti. Tehcir edilen Rumlara ait emval-i gayri menkule dağıtılmayarak muhafaza olunacaktı. Ancak sahilde boş kalan köylerin metruk bir halde bırakılması caiz olamayacağından ve sahillerde İslam unsurunun arttırılmasının içinde bulunan durum açısından çok gerekli olmasından dolayı buralara muhacir yerleştirilecekti. Alınan bu kararların tatbiki, ev ve arazilerin muhacirlere dağıtılması, satış işlemleri tasfiye komisyonu bulunan yerlerde bu komisyonlar tarafından, komisyonun bulunmadığı yerlerde mahallin en büyük mülki memuru başkanlığında oluşturulacak olan muhacirin komisyonları tarafından takip ve icra olunacaktı. Muhacirine lazım olacak olan alet ve ziraat edevatının temininde ve arazi dağıtılmasında muhacirin müdür ve memurları bulundurulacaktı. Göç ve tehcir esnasında telef ve ziyan olan malların tazmini konusunda hükümet hiçbir mali mesuliyet taşımayacağı için bu tür davalar reddedilecekti⁶⁰⁹.

Talimatnamede yer alan bu hükümlerden anlaşılacağı üzere iki kısma ayrılan Rum emval-i metrukesi koruma altına alınıyordu. En dikkat çeken konu ise Yunanistan'a göç eden Rumların bıraktığı emval-i menkule ve gayri menkulelerin muhacirine dağıtılacak olmasıydı. Talimatnamede belirtildiği üzere Ocak 1915'te Rum emval-i metrukesinin muhacirlere dağıtılmasına karar verilmişti. Dahiliye Nezareti 26 Ocak 1915 tarihinde Sadarete gönderdiği tahriratında, göç eden Rumlardan kalan emlak ve arazinin bir kısmının yerli ahali tarafından zabt ve işgal

⁶⁰⁹ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair 8 Şubat 1331 (21/02/1916) tarihli Talimatname ve Zeyli, s. 3-4; BOA. DH. HMS, 12/82

olduğunu, kasabalardaki Rum evlerinden bazılarının memurlar tarafından kullanıldığını haber alındığını belirterek, Yunan hükümeti ile Babıali arasında imzalanması muhtemel olan mübadele anlaşmasının tatbikine kadar bu malların kati surette olmasa da sened-i hakanileri daha sonra verilmek üzere ihtiyaç ve kabiliyetleri ölçüsünde bu malların muhacirine dağıtılmasının, arta kalanların ahaliye icara verilmesinin, ahali tarafından işgal edilen han, değirmen, bağ, zeytinlik vesair emlak ve arazinin kira bedellerinin tahsil edilmesinin, icarların mukaveleye (sözleşmeye) bağlanmasının, emlakları işgal ettikleri anlaşılan memurlar hakkında kanuni işlem yapılarak icar bedellerinin tahsil edilmesinin ve bu kişilerin tahliye edilmelerinin uygun olacağını belirterek yapılması gerekenlerin bildirilmesini istemişti⁶¹⁰. Nezaret bundan sonra da bahsettiğimiz talimatnameyle aynı maddeleri ihtiva eden bir talimatname hazırlayarak muhacirlere ne şekilde mal dağıtılacağını bir esasa bağlamıştı⁶¹¹.

Yani hükümet 1915'in başından itibaren göçmen Rumların evlerine muhacir yerleştirmeye başlamıştı. Aslında hatırlanacağı üzere bu iskan siyaseti 1914'ün başlarından itibaren tatbik ediliyordu. Bu uygulamaya devamla muhacirler emval-i metruke komisyonları tarafından⁶¹² Rumlardan kalan arazi ve evlere yerleştiriliyor⁶¹³, kendilerine emval-i metrukeden zahire ve hayvan veriliyordu.⁶¹⁴ Zeytinlik ve bağlara yerleştirilen muhacirlere bu ziraat türleri öğretiliyordu⁶¹⁵. Savaşın sonuna kadar bu uygulamaya devam edilecek 1917 yılında muhacirlere arazi ve emlak

⁶¹⁰ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 13 Kanun-u Sani 1330 (26/01/1915) tarihli tahrirat sureti, BOA. BEO, 326730

⁶¹¹ Muhacirin-i İslamiyenin en ziyade Edirne ve Aydın Vilayetiyle Çatalca, Karesi ve Kala-i Sultaniye Livalarında yerleştirilmesi devlet siyaseti olduğundan ve Rumeli'de envai mezalime uğramaları ve oralarda emlaklarını terk etmelerine mukabil emlak ve araziye sahip edilmeleri hükümetçe takip edilen bir siyaseti muvafık görülmesine binaen Babıali ve hükümet-i Yunaniye arasında mübadele ve tevzii takarrur ve icrasına kadar bunların sureti idare ve muhacirine tevziini mübeyyin talimatnamedir. BOA. BEO, 326730

⁶¹² Dahiliye Nezaretinden Adana, Halep, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Mamuratülaziz, Sivas, Hüdavendigar, Trabzon Vilayetleriyle Maraş, Kayseri, Canik, İzmit, Karesi, Urfa, Mutasarrıflıklarına, Adana Halep Emval-i Metruke Komisyonları Riyasetine gönderilen şifre, 30 Haziran 1331 (13/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/442

⁶¹³ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Temmuz 1331 (02/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/241

⁶¹⁴ İAMM'DEN Emval-i Metruke Komisyonlarına gönderilen tahrirat, 13 Teşrin-i Evvel 1331 (26/10/1915); BOA. DH.HMŞ, 12/28
Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin yazısı, 13 Kanun-u Sani 1331 (26/01/1916); BOA. DH. HMŞ, 12/67

⁶¹⁵ İAMM'den Hüdavendigar Vilayetine gönderilen şifre, 21 Temmuz 1331 (03/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/253

dağıtımı ve dağıtılan bağ zeytinlik dutluk gibi yerlerin imarı ile alakalı oldukça ayrıntılı bir talimatname hazırlanacaktı⁶¹⁶. Yine 1917’de aynı şekilde bu yerlerin imarı ile bu tür zirai faaliyetlerin muhacirlere öğretilmesi için istihdam edilecek ustalara dair bir talimatname hazırlanacaktı⁶¹⁷.

Yapılan bu iskanların dışında göçmen Rumların malları konusunda en fazla kararsızlık çekilen husus göç etmiş olan Rumların Ziraat Bankasına olan borçlarının ne şekilde tahsil edileceği meselesiydi. Konunun başında tehcir edilen Ermenilerin mallarının tasfiye edilmesine karar verildiğini, bu kararın alınmasında da Ermenilerin borçlarının tahsil edilmesi düşüncesinin etkili olduğunu belirtmiştik. Tehcir edilen Ermeniler gibi göç eden Rumların da Ziraat Bankasına borçları bulunuyordu. Ancak Ermenilere yönelik alınan bu kararın Rum mallarına da tatbik edilmesi o kadar kolay değildi. Uzunca bir dönem nezaretler ve sadaret arasında bu konun nasıl halledileceği tartışılmıştı.

Maliye Nezareti, Ziraat Bankasına olan borçların metruk mallardan tahsil edilmesini istiyordu. Sadarete gönderdiği 11 Mayıs 1915 tarihli yazısında, göç eden Rum ve Bulgarlar mallarının muhacirlere dağıtıldığı, satılması gerekenlerin satılarak mal sandıklarına teslim edildiği fakat Ziraat Bankasının alacağına karşılık bir şey verilmediğinden şikayet etmişti. Ayrıca bu mallara muhacir iskanı ve borçların mallardan tahsili konularının bir esasa bağlanması için Dahiliye, Hariciye, Maliye ve Ziraat Bankası erkanından oluşacak bir komisyonun kurulmasını istemişti⁶¹⁸. Bu istek doğrultusunda da 26 Mayıs 1915’te de Meclis-i Vükela’da banka alacaklarının ne şekilde tahsil edileceğinin kararlaştırılması için Dahiliye, Hariciye ve Maliye Nezaretlerinden bir komisyon kurulmasına karar verilmişti⁶¹⁹.

Maliye Nezareti Rumların borçlarının emval-i metrukeden tahsil edilmesini istese de Dahiliye Nezareti bu malların mübadeleye tabi olmasından dolayı hazineye devredilmesine imkan bulunmadığını savunarak Maliyenin isteğine karşı çıkıyordu.

⁶¹⁶ Muhacirine Arazi ve Emlak Tevziine Dair, Muhacirine Verilen Bağ, Zeytinlik, Dutluk ve Emsali Yerlerin İmarı ve Hüsnü Muhafazasına Dair Talimatname, Dersaadet, Garoyan Matbaası, 1333 (1917); BOA. DH. MB. HPS. M, 29/19

⁶¹⁷ Muhacirlere Verilen Bağ, Zeytinlik, Dutluk ve Emsali Yerlerin İmarı ve Hüsnü Muhafazası Zımında İstihdam Edilecek Ustalara Dair Talimatnamedir, Dersaadet, Kanaat Matbaası, 1333 (1917); BOA. DH. UMVM, 124/110

⁶¹⁸ Ticaret ve Ziraat Nezaretinden Sadarete gönderilen 28 Nisan 1331 (11/05/1915) tarihli tahrirat, BOA. BEO, 326587

⁶¹⁹ Meclis-i Vükela’nın 1332 B 1 (26/05/1915) tarihli kararı, BOA. MV, 198/4

Dahiliyeye göre, Hükümet-i Seniyyenin Rum mallarını zaptetmesi yüksek ihtimalle Yunan hükümetinin Müslüman mallarına el koymasına neden olacaktı. Ayrıca Rumların mallarının satılması veya kiraya verilmesi için muhacirlerin başka yerlere sevk ve oralarda iskan edilmesi gerekiyordu ki bu, kira ve satışlardan elde edilecek gelirlerden daha fazla masraf anlamına geliyordu. Bu iki nedenden dolayı tutulması gereken en iyi yol malların muhacirlere dağıtılması ve gelir getiren yerlerin kısa müddetlerle kiraya verilerek bedellerinin mal sandıklarına teslim edilmesiydi⁶²⁰.

Dahiliye Nezareti Ziraat Bankasının alacaklarının buralara yerleştirilecek muhacirlerden tahsis edilebileceğini düşünüyordu⁶²¹. Fakat Maliye Nezareti buna pek sıcak bakmıyor, mal sandıklarına teslim edilen paraların Ziraat Bankasına verilmesini istiyordu. 5 Haziran 1916 tarihli yazısında sadece Edirne Vilayetinde mal sandıklarında Rum ve Bulgarlara ait 25 bin lira mevcut olduğunu ve Ziraat Bankasının uğradığı zararların temini için bu paranın bankaya verilmesini istemişti⁶²².

Borçların ne şekilde tahsil edileceğine bir türlü karar verilemiyordu. Onca zaman geçmesine rağmen henüz bir karar alınmamış olmasından dolayı 25 Kasım 1916'da Sadarete başvuran Dahiliye Nezareti, bu konunun Meclis-i Vükela'da görüşülerek bir an önce bir karar alınmasını istemişti⁶²³. 27 Mayıs 1917 tarihinde de Meclis-i Vükela'da borçların tahsili için Rumlardan kalan malların müzayede ile satılmasına, satılmayan malların bedellerinin takdir edilerek Ziraat Bankasına verilmesine ve buralara muhacir iskan edilmesi istendiğinde bedelleri verilerek buraların Ziraat Bankasından satın alınmasına, dahile sevk edilen Rumların bu muameleden muaf tutulmasına karar verilmişti⁶²⁴.

⁶²⁰ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 3 Mayıs 1331 (16/05/1915); BOA. BEO, 326730

⁶²¹ Dahiliye Nezareti İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin 30 Haziran 1331 (13/07/1915) tarihli yazısı, BOA. DH. UMVM, 123/114

Maliye Nazırı Vekili Namına Sadarete gönderilen tahrirat, 9 Ağustos 1331 (22/08/1915); BOA. BEO, 327722

⁶²² Ticaret ve Ziraat Nazırının Sadarete gönderdiği 23 Mayıs 1332 (05/06/1916) tarihli tahrirat; BOA. BEO, 331264

⁶²³ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 12 Teşrin-i Sani 1332 (25/11/1916); BOA. BEO, 334466

⁶²⁴ Meclis-i Vükela'nın 27 Mayıs 1333 (1917) tarihli kararı; BOA. MV, 208/38
Sadareten Dahiliye, Ticaret, Maliye, Hariciye Nezaretlerine gönderilen tahrirat, 27 Mayıs 1333 (1917); BOA. BEO, 335353

Ancak Meclis-i Vükela'da böyle bir karar alınması bu konudaki tartışmaların son bulması anlamına gelmiyordu. Çünkü yine Dahiliye Nezaretine göre, emval-i metruke satıldığı zaman buralara iskan edilen muhacirlerin başka yerlere nakilleri gerekecekti ki bu, iskan için harcanan para ve zamanın heba olması demektir. Emval-i metruke satılmayıp bankaya verildiği takdirde muhacir iskan edebilmek için bedelleri verilerek bu malların bankadan satın alınması gerekecekti ki mühim bir meblağ tutan bu paranın karşılanması da mümkün değildi. Bundan başka mallar satılmaya teşebbüs edildiğinde savaş nedeniyle ahalinin alım gücü iyice düştüğünden mallar gerçek fiyatının çok altında satılacaktı. Nitekim Adana'da 30-50 bin değerinde olan bir arazi 2600 liraya satılmıştı. Bir de Müslüman ahalinin imkanı olmadığından dolayı yapılacak satışlarda bu malların ecnebilerin eline geçme ihtimali bulunuyordu. Bütün bunlardan dolayı mübadele işi neticeleninceye kadar göç eden Rumların borçlarının tahsilinin tehir edilmesi veyahut da Ziraat Bankasının alacağının muhacirin tahsisatın karşılanması uygun olacaktı⁶²⁵.

Neticede ne metruk mallar hakkında ne gibi bir muamelede bulunulmasına karar vermek üzere çeşitli kereler kurulması kararlaştırılan komisyonlar⁶²⁶ kurulabilmiş ne de bu konuda net bir karara varılabiliyordu. Yunanistan savaşa girdikten sonra bir ara bu malların idaresinin Ermeni malları gibi Maliye Nezaretine verilmesi gündeme gelmiş⁶²⁷ ama Meclis-i Vükela 11 Kasım 1917'de malların Dahiliye Nezareti tarafından idaresinin devamına karar vermişti⁶²⁸. Neticede bu mallar savaşın sonuna kadar tasfiyeye edilmeden idare edilmiş, satış ve kiralardan elde edilen meblağlar mal sandıklarında sahipleri veya köyler namına muhafaza

⁶²⁵ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 18 Haziran 1333 (1917); BOA. BEO, 335654

⁶²⁶ Meclis-i Vükela'nın 1335 Ra 20 (14/01/1917) tarihli kararı, BOA. MV, 205/86

Meclis-i Vükela'nın 27 Haziran 1333 (1917) tarihli kararı; BOA. MV, 208/84

⁶²⁷ Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 19 Ağustos 1333 (1917); BOA. BEO, 336063

⁶²⁸ Meclis-i Vükela'nın 11 Teşrin-i Sani 1333 (11 Kasım 1917) tarihli kararı, BOA. MV, 210/25

Sadareten Dahiliye ve Maliye Nezaretlerine gönderilen tahrirat, 15 Teşrin-i Sani 1333 (Kasım 1917); BOA. BEO, 336787

altına alınmıştı⁶²⁹. Savaş sonrasında sahipleri gelmeye başladığında da mallar ve sandıklarda biriken paralar sahiplerine iade edilecekti⁶³⁰.

b-) TEHCİR EDİLEN RUMLARIN EMVAL-İ METRUKESİ

Yukarıda belirttiğimiz üzere tehcir başladığında Rum emval-i metrukesinin ne şekilde korunacağına dair bir talimatname yayınlanmamıştı. Bundan dolayı da Ermenilerin emval-i metrukesi için çıkarılan talimatnameler ve alınan kararlar Rumlara da tatbik ediliyordu. İskan- Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen 4 Temmuz 1915 tarihli telgrafta, nakledilecek Rumlar için ayrıca bir talimatname mevcut olmadığı ve Ermenilerin emvali metrukelelerinin idare ve muhafazası hakkında yayınlanan (10 Haziran 1915 tarihli) talimatnamenin tehcir edilen Rumların emval-i metrukesi için de kullanıldığı belirtilmişti⁶³¹. Belirttiğimiz üzere bu talimatnameye göre göç ettirilenlerden kalan tüm mallar emvali metruke komisyonları tarafından toplatılarak belli yerlerde muhafazaya alınıyordu. Durması halinde bozulacak çürüyecek olanlar da satılarak bedelleri sahiplerine iade edilmek üzere mal sandıklarına teslim ediliyordu.

Tehcirin başlarında Ermeni malları ile Rum mallarını ayırt etmeden aynı politikayı uygulayan hükümet, Eylül 1915'ten itibaren bu tavrını değiştirmişti. Konunun başında ifade ettiğimiz gibi 26 Eylül 1915'te çıkarılan kanunla Ermeni mallarını tasfiye edilmeye başlamıştı. Kanun sadece tehcir edilen Ermenilere yönelik olduğu için bu tarihten itibaren hükümetin tehcir edilen Ermeni ve Rum emvali metrukesi konusunda uygulamaları da farklılık göstermeye başlayacaktı. Tasfiye Kanunu çıkarıldıktan sonra 29 Eylül 1915'te İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinden Hüdavendigâr Vilayeti Emval-i Metruke İdare Komisyonu Riyasetine gönderilen şifrede, Rumlara ayrı muamelede bulunulacağı belirtilmişti⁶³².

⁶²⁹ Meclisi Vükela'nın 2 Kanun-u Evvel 1333 (Aralık 1917) tarihli oturumunda Edirne Vilayetinde göç eden Rumlardan mal sandıklarında toplam 4,699,199 kuruşun olduğu ifade edilmişti. Bu paranın 565,589 kuruş 28 para eşhas namına geriye kalan miktarın da sahipleri belli olmadığı için köyler namına kayıtlıydı. BOA. MV, 210/68

⁶³⁰ Dahiliye Nezaretinden Konya Vilayetine gönderilen telgraf, 2 Kanun-u Evvel 1334 (Aralık 1918); BOA. DH. ŞFR, 94/24

⁶³¹ İAMM'den Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 21 Haziran 1331 (04/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/296

⁶³² İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 16 Eylül 1331 (29/09/1915); BOA. DH. ŞFR, 56/231

13 Eylül 1916'da yine Hüdavendigâr Vilayetine⁶³³; 13 Şubat⁶³⁴, 24 Şubat⁶³⁵ ve 7 Mart 1917'de de Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifrelerde⁶³⁶ Rum mallarının tasfiyeye tabi olmadığı bunun için de Maliyeye devredilmediği belirtilmişti. Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin 30 Haziran 1917 tarihli yazısında da sevk edilen Ermeniler dışında mahalli ahire nakledilmiş olan Rum, Katolik, Süryani vesaire cemaatlere mensup eşhasın münferiden ve emval-i gayri menkulelerine ilişilmeksizin nakledilmiş olduklarından emvali gayri menkullerinin tasfiye kanununa tabi olmadığı belirtilmişti⁶³⁷.

Tehcir edilen Rumların tasfiyeye tabi olmadığını ortaya koyan bu belgelere ilaveten 21 Ocak 1916 tarihli Rum emvali metruke talimatnamesinde ve 15 Mayıs 1917'de çıkarılan talimatname zeylinde de tasfiyeden söz edilmeden malların ne şekilde muhafaza altına alınacağı çok ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştu. Rum mallarının Ermeni malları gibi tasfiyeye tabi olmamasının ve Ermeni mallarının Maliyeye, Rum mallarının Dahiliye Nezareti uhdesine verilmiş olmasının anlamı, tasfiye edilen Ermeni malları hazine namına kaydedilirken⁶³⁸, Rum mallarının hazine yerine Ziraat Bankası şubelerinde ve idare-i hususi mal sandıklarında sahipleri adına muhafaza edilmesiydi⁶³⁹.

⁶³³ Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifre, 31 Ağustos 1332 (13/09/1916); BOA. DH. ŞFR, 67/201

⁶³⁴ Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Kanun-u Sani 1332 (13/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/229

⁶³⁵ Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 11 Şubat 1332 (24/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 73/69

⁶³⁶ Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 7 Mart 1333 (917); BOA. DH. ŞFR, 74/69

⁶³⁷ Dahiliye Nezareti hukuk Müşavirliğinin yazısı, 30 Haziran 1333 (1917); BOA. DH. HMŞ, 1-1/6-25

⁶³⁸ Tasfiye Komisyonlarının bilumum muamelatı 23 Mayıs 1916'dan itibaren Hazineye devredilmişti. Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin yazısı, 7 Temmuz 1333 (1917); BOA. DH. HMŞ, 1-1/6-26.

Dahiliyeden Sadarete gönderilen tahrirat, 11 Mart 1333 (1917); BOA. BEO, 334466

Dahiliye Nezaretinden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen şifrede, dahile nakledilen kura ahali Rumların emval-i metrukelerinin idaresi hususunun hazineye taalluku görülmediği ve kurayı mezkureye ait öşrün emval-i metrukenin idaresine memur edilecekler marifetiyle aynen alınarak askeriyeye tevziinin iktiza ettiğinin Maliye Nezaretinden cevaben bildirildiği belirtilmişti. 1334 Za 15 (14/09/1916); BOA. DH. İUM, 7/1-45

⁶³⁹ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdaresine Dair Talimatname Zeyli, BOA. DH. HMŞ, 12/82

Meclisi Vükelada 19 Nisan 1916'da Aydın Vilayetinden göç eden Rum metrukata hasılatından ve o zaman alınan karar gereği 1331 senesi maliye bütçesine ilave olunan 1 milyon 226 bin 508 kuruşun bütçeden çıkarılarak mektep inşası için doğrudan doğruya vilayetin idare-i hususiye bütçesine kaydedilmesine karar verilmişti. BOA. MV, 201/63

Tehcir edilen Rumların malları konusunda hükümetin uygulamaları şu şekildeydi: Bir bölgenin tehcir edilmesine karar verildikten sonra oraya malları koruma altına almak üzere komisyonlar gönderiliyordu. Sevkedilecek Rumlara götürebilecekleri eşyalarını yanlarına almalarına, emval-i gayri menkule dışında kalan mallarını satmalarına müsaade ediliyordu. Hatta bu mallardan muhacirin için gerekli olanlar hükümet tarafından satın alınıyordu⁶⁴⁰. Şayet sadece zararlı kişilerin dahile sevk edilmesiyle yetiniliyorsa o zaman sevk edilen kişilerin mallarını ailelerinin idare etmelerine müsaade ediliyordu⁶⁴¹. Sevk edilenlere geride bıraktıkları mallarını idare etmek üzere vekil tayin etme hakkı tanınıyordu. Yalnız tayin edilecek vekillerin Müslüman olması koşulu getirilmişti⁶⁴².

Görevlendirilen komisyonlar sevk edilen Rumların mallarıyla ilgileniyorlardı. Bu komisyonların yanında vazifeleri Ermeni mallarını tasfiye etmek olan Tasfiye Komisyonları da Rum mallarının idaresinde Dahiliye Nezaretinin emir ve direktifleri doğrultusunda hareket ediyorlardı⁶⁴³. Komisyonlar malları defterlere kaydettikten sonra depolara koyarak muhafazaya altına alıyorlardı⁶⁴⁴. Malların korunması için yapılan masraflar metruke hasılatından karşılanıyordu⁶⁴⁵. Talimatname zeylinin metrukenin tarzı teslim, tahrir ve muhafazasına dair olan ikinci kısmının dördüncü

⁶⁴⁰ Dahiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 7 Şubat 1332 (20/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 73/51

⁶⁴¹ Dahiliye Nezaretinden Canik Tasfiye Komisyonu Riyasetine gönderilen şifre, 7 Mart 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 74/69

⁶⁴² AMMU'dan Ayvalık'ta Muhacirin Müdürü Umumisi Hamdi Bey'e şifre, 23 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/204

AMMU'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 29 Nisan 1333 (1917), BOA. DH. ŞFR, 75/261
AMMU'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 17 Mayıs 1333 (1917), BOA. DH. ŞFR, 76/198-1

⁶⁴³ AMMU'dan Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Kanun-u Sani 1332 (13/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/229

İAMM'den Canik Tasfiye Komisyonu Riyasetine gönderilen şifre, 11 Nisan 1333 (917); BOA. DH. ŞFR, 75/107

⁶⁴⁴ AMMU'dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Mart 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 74/308

İAMM'den İzmit Mutasarrıflığına ve İzmit Emval-i Metruke Komisyonuna gönderilen şifre, 6 Ağustos 1331 (19/08/1915); BOA. DH.ŞFR, 55/109

⁶⁴⁵ İAMM'den Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 20 Eylül 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 79-A/150

Meclis-i Vükelanın 15 Ağustos 1914 tarihli oturumunda Rum emval-i metrukesinin hüsnü muhafazaları ve varidatının tahsili için muktezi meblağın Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi bütçesinden tesviyesine imkan olmadığından bu babda istihdamı icab eden memurin ile mesarifat-ı zaruriye-i sairenin nezaret namına Ziraat Bankalarına mevdu Rum emvali metrukesi hasılatından tesviyesine karar verilmişti. BOA. MV, 212/134

maddesinde Rum metrukesinin ne şekilde muhafaza altına alınacağı şöyle ortaya konulmuştu:

“Teslim edilen eşyanın gayri muntazam bir halde ötede beride hıfzı caiz olamayacağından manifatura ve tuhafiyeye eşyaları ile hane eşyalarının vesair metrukatın bulunduğu mahaller mahfuz ise bu yerlerde, değilse mebani-i metruke arasından eşya muhafazasına elverişli olmak üzere intihab edilecek binalarda hıfzı icab eder. İndelhacce depo olarak isti'mal edilecek iş bu mebani emsaline kıyasen tayin edilecek bedel icarın masarîf meyanında te'diyesiyle eshab-ı emlak namına matlub kayd edilmesi muktezidir. Bu gibi depoların pencerelerinin haricden içeri girilemeyecek surette tahkimi, eşya bulunan oda kapılarının daima komisyon mühürüyle temhiri ve komisyon azasından laalakal iki zat bulunmadıkça her ne sebeple olursa olsun odaların küşad edilmemesi ve lüzumu kadar bekçi istihdamıyla anbara idhal edilmiş eşyanın ziyasına meydan verilmemesi lazımdır”⁶⁴⁶.

Emval-i menkule bu şekilde muhafaza altına alındıktan sonra durmakla bozulması, çürümesi ve değerini kaybederek kullanılamayacak hale gelmesi muhtemel olan yiyecekler⁶⁴⁷, hayvanlar ve bu kabil mallar satılarak bedelleri mal sandıklarına teslim ediliyordu. İaşe komisyonlarına devredilen yiyeceklerle hükümetçe satın alınan hayvanlar ve diğer mallar muhacir ve mültecilere dağıtılıyordu⁶⁴⁸. Bunun yanında tekalifi harbiye kanunu gereği yiyecekler ve diğer eşyalardan ihtiyaç duyulanlar senet karşılığında askeriyeye veriliyordu⁶⁴⁹.

⁶⁴⁶ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair 8 Şubat 1331 (21/02/1916) tarihli Talimatname ve Zeyli, s. 8; BOA. DH. HMŞ, 12/82

⁶⁴⁷ Şile Yeniköy'ün tahliyesi esnasında tehcir memurları tarafından bu karyeden; 20 bin kıyye peynir, 15 bin kıyye fasulye, 20 bin kıyye soğan, 8 bin kıyye tarhana, 10 bin kıyye nohut, 25 bin kıyye kabak, 20 bin kıyye bulgur, 10 bin kıyye bakla, 5 bin kıyye sarımsak, 25 bin kıyye patates zabt edilmişti. BOA. DH. UMVM, 161/123, Lef. 1

⁶⁴⁸ Dahiliye Nezaretinden Samsun Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 19 Ocak 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 81/181

İAMM'den Trabzon Vilayeti ile Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 29 Temmuz 1331 (11/08/1915); BOA. DH. ŞFR, 54-A/381

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinden Tasfiye Komisyonlarına gönderilen tahrirat, 12 Kanun-u Sani 1331 (25/01/1916); BOA. DH.HMŞ, 12/62

AMMU'dan Canik Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 11 Şubat 1332 (24/02/1916); BOA. DH. ŞFR, 73/69

⁶⁴⁹ Dahiliye Nezaretinden İstanbul Şehremanetine gönderilen tahrirat, 10 Eylül 1331 (23/09/1915); BOA. DH. İUM, 93-3/1-21, Lef. 1/1

AMMU'dan Aydın ve Hüdavendigar Vilayetlerine gönderilen şifre, 21 Eylül 1332 (04/10/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/178

AMMU'dan Aydın, Hüdavendigar Vilayetiyle Karesi Mutasarrıflığı ile Bursa ve Karesi Tasfiye Komisyonları Riyasetlerine gönderilen 4 Ekim 1916 tarihli şifrede, vilayet ve liva dahilinde Rum emval-i metrukesi meyanında bulunan üzüm ve incirlerin elden çıkarılmayarak usulüne göre ciheti askeriyeeye verilmesi istenmişti⁶⁵⁰. Bu konuda Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinden sadır olan kararlarda da ihtiyaç duyulan mal ve eşyaların askeriyeeye verilmesi ve verilirken de muhakkak surette malın cinsini, miktarını ihtiva eden mazbataların hazırlanması isteniyordu⁶⁵¹.

Kişilere ait malların korunmasının yanında kiliselere ait eşyalar, kutsal kitaplar ve tasvirler de koruma altına alınıyordu. Boşaltılan yerlerdeki kilise eşyaları o bölgedeki metropolitlere teslim ediliyordu⁶⁵². Bu eşyalar bazen de patrikhane tarafından gönderilen kişilerle İstanbul'a getirtiliyordu. Gelibolu kasabasındaki kilisenin eşyalarını İstanbul'a getirmesi için patrikhanenin isteği üzerine 5 Ağustos 1916'da Gelibolu metropolitinin vekili Bandırmadaki rahip Krikor Efendinin Gelibolu'ya gitmesine izin verilmişti⁶⁵³. 13 Ağustos 1916'da da boşaltılan Marmara adasındaki kilise eşyalarını İstanbul'a götürmek üzere ada ahalisinden muhtar Apostol'un adaya gelmesine müsaade edilmişti⁶⁵⁴.

Emval-i gayri menkullerle alakalı olarak da talimatnamenin 10. maddesinde yapılacak uygulama şu şekilde ortaya konulmuştu: *"İkinci kısma dahil olan (tehcir edilen) eşhasa ait emval-i gayri menkule tevzi edilemeyerek muhafaza olunacaktır. Ancak sahilde boş kalan köylerin metruk bir halde bırakılması gayri caiz ve sevâhil-i*

Ayvalıkta işe-i umumiye namına satın alınan zeytin yağı ve sabunlara 5. Ordu tarafından el konulmuştu. Yağların bir kısmının İstanbul için bir kısmının da tifüs mücadelesi için sabun yapılmak üzere satın alındığını belirten Talat Paşa, Karesi Mutasarrıfından, yağların orduya verilmemesini istemişti. Nazır Talat Paşa'dan Karesi Mutasarrıfına gönderilen tahrirat, BOA. DH. İUM, E-35/25, Lef. 3/1

⁶⁵⁰ Dahiliye Nazırı Talat Bey'in şifresi, 21 Eylül 1332 (04/10/1916); BOA. DH. ŞFR, 68/178

⁶⁵¹ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin yazısı, 9 Teşrin-i Sani 1331 (22/11/1915); BOA. DH. HMŞ, 12/32

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliğinin yazısı; BOA. DH. HMŞ, 12/92

⁶⁵² Yunda Adasının tahliyesinden sonra buradaki kilisede bulunan eşyalar Ayvalık'a taşınarak metropolite teslim edilmişti. Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 27 Kanun-u Sani 1331 (09/02/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 11/45

İstanbul Küçükköy'deki kilise eşyaları da 22 Şubat 1915'te Terkos Metropoliti Katibi Nikola Efendiye makbuz karşılığında teslim edilmişti. Teslim edilen eşyaların için bkz. BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 4/10-A, Lef. 2

⁶⁵³ Talat Bey'den Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 23 Temmuz 1332 (05/08/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 22/45, Lef. 7/1

⁶⁵⁴ Talat Beyden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Temmuz 1332 (13/08/1916); BOA. DH. EUM. 3. ŞB, 14/73, Lef. 2/1

Osmaniyede unsur-u İslamın teksir ve tekşifi siyâset-i hâzıra icâbından olduğu cihetle buralara şimdiden muhacirin-i İslamiye yerleştirilecektir”⁶⁵⁵. Alınan bu karar gereği daha önce de belirttiğimiz üzere Marmara denizi sahillerinde tahliye olunan yerlere “Türk” muhacir yerleştirilmesine önem veriliyordu. Bu çevreden başka Karadeniz sahillerinde de Rus ordusu önünden kaçan Müslümanlar Rumlardan tahliye olunan yerlere iskan ediliyordu. Trabzon vilayetinden gönderilen 20 Şubat 1916 tarihli yazıda, vilayete gelen 80 bin mültecinin Rumlardan kalan evlere iskan edildiği bildirilmişti⁶⁵⁶.

Emval-i metrukeyle alakalı bir başka konu da Rumlardan kalan zeytin bahçelerindeki ürünlerin ve zeytin ağaçlarının korunmaya çalışılmasıydı. Hükümet özellikle zeytin üretiminin yoğun olduğu Ayvalık ve çevresinde Rum göçünden sonra düşen zeytin ve zeytin yağı üretiminin Ayvalık’ın tamamen boşaltılmasından sonra daha ileri boyutlara varmaması için çaba gösteriyordu. Memlekette büyük iâşe sıkıntısının yaşandığı, savaş nedeniyle bütün tarımsal faaliyetlerin gerilediği bir dönemde zeytin ağaçlarının bakımsızlıktan tahrip olması ve zeytin üretiminin düşmesi istenilir bir durum değildi⁶⁵⁷. Göç zamanında Rumlardan kalan zeytinler mahsulün yarısının çalışanlara verilmesi suretiyle toplanmıştı⁶⁵⁸. Yalnız 1917’de belirttiğimiz askeri nedenlerden dolayı kaza boşaltılıp Rumlar dahile sevk edilince gönderdiği komisyonla Rumların bütün mallarını muhafaza altına alan hükümet⁶⁵⁹ zeytin ağaçlarının bakımı ve ürünün toplatılarak fabrikalarda işletilmesi meselesiyle ilgilenmek durumunda kalmıştı.

Ticaret ve Ziraat Nezaretinden Sadarete gönderilen 23 Mayıs 1917 tarihli yazıda belirtildiği üzere, Ayvalıkta bir milyon iki yüz bine yakın zeytin ağacı

⁶⁵⁵ Rum Emval-i Metrukesinin Sureti İdare ve Muhafazasına Dair 8 Şubat 1331 (21/02/1916) tarihli Talimatname ve Zeyli, s. 4; BOA. DH. HMŞ, 12/82

⁶⁵⁶ Trabzon Vilayetinin 7 Şubat 1332 (20/02/1916) tarihli tahrirâtı; BOA. DH. EUM. VRK, 16/34

⁶⁵⁷ Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 14 Eylül 1330 (27/09/1914); BOA. DH. İD, 225/4, Lef. 1/1

Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat, 18 Teşrin-i Evvel 1331 (31/10/1915); BOA. DH. İUM, 84/2-18

⁶⁵⁸ Ayvalık Kaymakamlığından alınan 8 Mart 1331 (21/03/1915) tarihli tahrirat, BOA. HR. H, 693/13, Lef. 3

⁶⁵⁹ İAMM’den Ayvalıktaki Muhacirin Müdürü Umumisi Hamdi Bey’e telgraf, 23 Nisan 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 75/204

Talat Paşa’dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Mart 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 74/315

AMMU’dan Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 31 Mart 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 74/308

bulunuyordu. Bu ağaçlardan yıllık 20-30 milyon kıyye ürün ve bundan da 5 milyon kıyye zeytin yağı elde ediliyordu. Kazada zeytin işleyen 22 fabrika bulunuyordu. Rumlar dahile sevk edildikleri için ürünü toplayacak ve fabrikalarda işleyecek kimse kalmamıştı. Ticaret Nezareti bu yazısında, zeytinleri ağaçlardan toplayacak 300 erkeğe, çuvallara dolduracak 1000 kadın ve çocuğa, 20 fabrikada bulunan 85 makineyi çalıştıracak 100 mütehasşisa ve fabrikalarda çalışacak 600 ameleye yani toplam 2000 kişiye ihtiyaç duyulduğunu ve dahile sevk edilen Rumlardan bu miktarda amelenin geri getirilmesi gerektiğini bildirmişti. Ayrıca hükümetçe özel bir teşkilat vücuda getirmek veya bu işi taliplerine icar etmek şıklarından hangisinin ürünlerin en iyi şekilde toplanması ve ağaçların korunması için faydalı olacağı konusunda etraflı bir mütalaada bulunmuştu⁶⁶⁰. Nezaretin ortaya koyduğu görüşler doğrultusunda icara vermenin tüccarların daha çok para kazanma düşüncesiyle ağaçlara gereken özeni göstermeyecekleri, göç zamanında müzayede ile satılan zeytinliklerin harap bir halde olmasından dolayı zeytinlerin memurların gözetimi altında toplattırılmasına ve yağ elde etmek için de fabrika sahiplerine mahsulden hisse verilerek bu işin gördürülmesine karar verildi. Bundan sonra da Maliye Nezaretin isteği üzerine⁶⁶¹ 24 Haziran 1917’de kendilerinden fikir almak ve fabrikalarını işler hale getirmelerini sağlamak üzere Balıkesir’e ve diğer yerlere sevk edilen zeytin fabrikası sahiplerinin geri Ayvalık’a getirilmesi kararı alındı⁶⁶². Dahiliye Nezareti Aydın ve Bursa Vilayetleriyle Karesi Mutasarrıflığına gönderdiği 30 Haziran 1917 tarihli şifreyle Ayvalıkta zeytin fabrikası olan Rumların İstanbul’a gönderilmesini istedi⁶⁶³. Fabrika sahipleriyle yapılan görüşmeler neticesinde de 8 Temmuz 1917’de Ayvalık Rumlarından zeytin işiyle iştiğal eden kadınların getirilmesine karar verildi⁶⁶⁴.

Son olarak emvali metrukeye verilen zararlardan ve yapılan suiistimallerden de bahsetmek yerinde olacaktır. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere hükümet

⁶⁶⁰ Ticaret ve Ziraat Nazırından Sadarete gönderilen tahrirat, 23 Mayıs 1333 (1917); BOA. BEO, 335292

⁶⁶¹ Maliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 11 Haziran 1333 (1917); BOA. BEO, 335513
Nezaretinden Sadarete gönderilen tahrirat, 24 Haziran 1333 (1917); BOA. BEO, 335591

⁶⁶² Meclis-i Vükela kararı, 1335. N. 4 (24/06/1917); BOA. MV, 208/79

⁶⁶³ Dahiliye Nezaretinden Aydın ve Hüdavendigar Vilayetleriyle Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 30 Haziran 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 77/232

⁶⁶⁴ Meclis-i Vükela kararı, 1335. N. 18 (08/07/1917); BOA. MV, 208/98

Meclis-i Vükela Kararı, 6 Kanun-u Sani 1334 (Ocak 1918), BOA. MV, 211/15

Yunanistan'a göç eden ve dahile sevk edilen Rumların terk ettikleri menkul ve gayri menkul bütün mallarını korunmasına büyük önem veriyordu. Talat Paşa gönderdiği bir çok emirde Rum emval-i metrukesinin talimatname hükümlerine göre korunmasına en azından muhacirlerin dışında ahaliye dağıtılmamasına özen gösterilmesini istiyordu⁶⁶⁵. Ancak buna rağmen yine de bazı yerlerde metrukeye zarar verilmekte ve yasak olduğu halde binalar yerli ahali ve memurlar tarafından işgal edilmekteydi. Talat Paşa 2 Ekim 1916 tarihinde vilayet ve livalara gönderdiği şifresinde, “emval-i metrukeden olan hanelerin yerliler ve bilhassa eşraf ve bazı memurin tarafından az bir ücretle ve isticar adı altında işgal edilmiş olduğu bazı mahallerden varid olan raporlardan anlaşılmaktadır. Meydanda bu kadar himaye ve yardıma muhtaç muhacir ve mülteci varken bu gibi hanelerin eşraf ve memurlara verilmesi katiyen caiz olamaz” demektedir ve her ne olursa olsun bu kabil hanelerin hemen tahliye edilerek muhacir ve mültecilere tahsis edilmesini istemektedir⁶⁶⁶.

Talimatname hilafına emval-i metrukeye servet sahibi insanların yerleştirilmesinin ve bir çok kereler yasaklanmış olmasına rağmen memurların kiralama adı altında metrukeyi işgal etmesinin yanında muhacir iskanıyla alakalı bir diğer suiistimal de, bir yere iskan edilen muhacirlerden para istenmesi ve vermeyenlerin hanelerden dışarı atılmasıydı. Yine Talat Paşa vilayet ve livalara gönderdiği 19 Ağustos 1917 tarihli şifresinde, icara kılınan tebligat üzerine şehir ve kasabalardaki metrukeye yerleştirilmiş olan mülteci ve muhacirlerden icar talep edildiği ve vermeyenlerin dışarı atılarak hanelerin tahliye edilmek istendiği muhaberrattan anlaşılıyor dedikten sonra, gerek Rum gerekse Ermenilerden metruk olsun mülteci ve muhacirlerden icar bedeli gibi bir paranın alınmamasını, ister Ziraat Bankasına ait olsun isterse de vakıfların elinde olsun bir karar alınmadan kimsenin yerleştirildiği yerden çıkarılmamasını ve buraların satılmamasını istemişti⁶⁶⁷.

⁶⁶⁵ İAMM'den Trabzon Vilayetine gönderilen şifre, 24 Haziran 1331 (07/07/1915); BOA. DH. ŞFR, 54/334

Talat Paşa'dan Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 7 Şubat 1332 (20/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 73/51

⁶⁶⁶ Talat Paşanın telgrafı, 19 Eylül 1332 (02/10/1916), BOA. DH. ŞFR, 68/155

Buna benzer bir telgrafta 10 Nisan 1333 (1917)'de Kastamonu Vilayetine gönderilmiş, açıkta onca muhtaç varken Rumlardan kalan evlere servet sahibi insanların yerleştirilmemesi istenmişti. BOA. DH.ŞFR, 75/102

⁶⁶⁷ Talat Paşa'dan vilayet ve livalara gönderilen şifre, 19 Ağustos 1333 (1917); BOA. DH. ŞFR, 79/172

Talimatnamede yer alan hükümlerin aksine meydana gelen bir başka suiistimal, bazı yerlerde koruma altına alınan metrukeye zarar verilmesi ve malların muhafazasında gereken özenin gösterilmemesiydi. Dahiliye Nezaretinden Samsun Mutasarrıflığına gönderilen 8 Şubat 1917 tarihli şifrede, tahliye edilmekte olan Rum kurasının mal ve hayvanlarının depoya nakledilmediği, muhafaza ve idare heyetleri oluşturulmadığı, depoların mühürlenmediği, hanelerin tahribatına meydan verildiği istihbar olunmuştur denilerek gönderilen talimatname dairesinde muamele yapılmasına itina edilmesi, malların zayıt ve tahribata uğramasına meydan verilmemesi istenmişti⁶⁶⁸. Bunlardan başka Dahiliye Nezareti Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumisi Rum Emval-i Metruke Komisyonunun umum 2986 numaralı tahriratında bazı mahallerde Rum emval-i metruke müfettişleri tarafından yapılan tahkikatlarda; “dahile sevk edilen Rumların köylerinde muhacir iskan edilmeyen hanelerin kapı, merdiven, pencere, kiremit, tahta vesairesinden bir haylisinin şunun bunun tarafından çalınageldiğinin anlaşıldığı belirtilmiş, malların korunmasının hükümet-i mahalliye'nin görevi hatırlatılmış, malların daha ziyade tahribine meydan verilmemesi, muhafaza edilmeleri, hırsızlık yapanların adliyeye teslim edilmesi, malların korunması konusunda memurin-i mahalliye-i inzibatiye ve ihtiyariyenin dikkatle görevlerini yapmaları, intizam ve maslahatın temin edilmesi istenmişti⁶⁶⁹.”

Mallara saldırı ile alakalı olarak Karesi Mutasarrıfının 20 Ekim 1917 tarihli yazısında, Ayvalıktan dahile sevk edilen Rumların hanelerinin kapılarının kırılarak eşyaların çalındığı, askerlerden de bu işe karışanların olduğu, askerlerin davaları mıntika kumandanlığına sevk edilirken sivil suçluların sulh mahkemesine sevk edildiği ancak, mahkeme azaları ve savcı dahile sevk edilmiş olduğu için mahkemenin teşekkül edememesinden dolayı bu kişilerin cezasız kaldığı belirtilmişti⁶⁷⁰. Bu durum üzerine Dahiliye Nezareti Adliye Nezaretine başvurarak ya Edremit ve Ödemiş gönderilen müdde-i umumi Nail Beyle müstantik Kemal

⁶⁶⁸ Dahiliye Nezaretinden Samsun Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 26 Kanun-u Sani 1332 (08/02/1917); BOA. DH. ŞFR, 72/181

⁶⁶⁹ Dahiliye Nezareti Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumisi Rum Emval-i Metruke Komisyonunun umum 2986 numaralı tahriratı, BOA. DH. MB. HPS. M, 35/4

⁶⁷⁰ Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen tahrirat, 20 Teşrin-i evvel 1333 (Ekim 1917); BOA. DH. İUM, E-42/44, Lef. 4

Efendilerin Ayvalık'a iade edilmelerini ya da en yakın Burhaniye Kazası mahkemesine salahiyet verilmesini istemişti⁶⁷¹.

Bütün bunlar her ne kadar emval-i metruke iyi korunmaya çalışılsa da mahalli idarelerin gönderilen talimatnameye tam olarak riayet etmediklerini göstermektedir. Yalnız nezaretin gönderdiği şifrelerde yapılan yanlışlıkların ve usulsüzlüklerin açıkça ifade edilmiş olması ve yöneticilere görevlerinin hatırlatılmış olması hükümetin bu noktadaki iyi niyetini ortaya koymaktadır. Hükümet aldığı kararların en iyi şekilde uygulanması için gayret göstermiş olsa da yine Dahiliye Nezaretinin şifresinde belirtildiği üzere savaş ve tehcirin neden olduğu oldukça karışık bu dönemde memurların keyfi davranışları iyice arttığı için bu suiistimalleri önlemek mümkün olamamıştır.

Buna rağmen hükümet yine de elden geldiği kadar yanlışların üzerine gitmiş ve sorumlular hakkında tahkikat yapmaktan ve gerekli durumlarda sorumluları cezalandırmaktan geri durmamıştır. Mesela daha önce de belirttiğimiz üzere Giresun'da tehcir başladığında Rumlar, emval-i metrukede yolsuzluk yapıldığından şikayet edince hemen Giresun'a bir tahkik heyeti gönderilmişti⁶⁷². Bundan başka biraz önce belirttiğimiz Samsuna gönderilen telgrafla alakalı olarak, Samsun Rumlarının tehcirinde Rum malları konusunda gereken özeni göstermemelerinden dolayı kaymakam ve kumadan azledilmişlerdi.

Hükümetin yolsuzluk yapan memurları cezalandırmasına vereceğimiz bir başka örnek de 14 Ekim 1915'te Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifrede, mülkiye müfettişleri tarafından dahile sevk edilen Rumların hububat ve hayvanlarını ucuza kapattıkları anlaşılan Bandırma Kaymakamı, mal müdürü, polis komiser muavini Hafız Süleyman, Belediye Reisi ve Karakol Kumandanı Hasan Onbaşının hemen işten el çektirilmesinin istenmiş olmasıydı⁶⁷³. Bundan başka Talat Paşa 13 Ekim 1917'de İzmit Mutasarrıfından, Geyve Jandarma Bölük Kumandanlığına tayin olunan Sabri Beyin tehditle gayrimüslimlerin hayvanlarını çok ucuza satın aldığı ve yüksek fiyata

⁶⁷¹ Talat Paşa'dan Adliye Nazırı Halil Bey'e gönderilen tahrirat, 31 Teşrin-i Evvel 1333 (Ekim 1917); BOA. DH. İUM, E-42/44, Lef. 3/1

⁶⁷² Trabzon Valisi Cemal azmi Beyden Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre, 1 Mart 1333 (1917); BOA. DH. KMS, 43/45, Lef. 2

⁶⁷³ Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 1 Teşrin-i Evvel 1331 (14/10/1915), BOA. DH. ŞFR, 57/2

sattığı, arazileri çok ucuza kiralayarak çok para elde ettiği yönündeki şikayetlerin araştırılarak sonucun bildirilmesini istemişti⁶⁷⁴.

⁶⁷⁴ Nazır Mehmet Talat'tan İzmit Mutasarrıflığına gönderilen şifre, 13 Teşrin-i Evvel 1333 (Ekim 1917); BOA. DH. ŞFR, 80/139

SONUÇ

Osmanlı Devletinin tesis ettiği barış ve huzur ortamında asırlardır kendi din dil ve kültürlerini muhafaza ederek yaşayan Rumlar, Fransız ihtilali neticesinde yayılmaya başlayan milliyetçilik akımından etkilenerek XIX. yüzyılın başlarından itibaren uluslaşma sürecine girmişlerdi. Osmanlı Devletin parçalamak ve en sonunda yıkmak için yoğun bir çaba içerisine giren ve devleti içerden çökertmek için Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimleri kışkırtan İngiltere Fransa ve Rusya'nın desteğini alan Rumlar, 1821 de ayaklanarak Mora Yarımadasında Yunan devletini kurmuşlardı. Yaptıkları bu isyanla diğer gayrimüslimlere örnek olan Rumlar Osmanlı devletinin çöküş sürecini başlatmışlardı.

XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla gelinceye kadar Anadolu'da, Rumlar arasında Yunan milliyetçiliği oldukça gelişmişti. Rumlar, Yunan devleti kurulduktan sonra bir devlet politikası olarak uygulanmaya başlanılan Megali İdeayı benimsemişler, yaşadıkları yerleri Yunan toprağı yapmak ve büyük Yunanistan'ı kurmak için yoğun bir mücadele içerisine girmişlerdi. Trakya İstanbul ve Batı Anadolu'yu ele geçirerek Bizans imparatorluğunu yeniden ihya ederek büyük Yunan devleti kurmak için uğraşan Yunanistan'ın yürüttüğü propagandalar neticesinde, Anadolu'da yaşayan Rumlar vatandaşı oldukları Osmanlı Devletinden ziyade Yunanistan'a bağlı bir hale gelmişlerdi.

Yunan milliyetçiliğine ve Megali İdeaya sıkı sıkı bağlı bir hale gelen ve Osmanlı idaresinde yaşamak istemeyen Rumlar, XX. yüzyılın başında Balkan Savaşıyla birlikte harekete geçmişlerdi. Osmanlı Devletinin çok ağır bir yenilgi aldığı ve Balkanlardaki tüm topraklarını kaybettiği bu savaşta, Trakya ve Anadolu'da yaşayan Rumlar, Osmanlı Devletinin yenilgiye uğramasını sağlamak için cephe gerisinde çok yoğun bir faaliyet içerisine girmişlerdi. Trakya'da yaşayan Rumlar, Osmanlı ordusunun geri çekilmesi ve Bulgarların buraları işgal etmesiyle Müslüman ahaliye saldırmaya başlamışlardı. Çok büyük saldırıların yaşandığı bu ortamda Rumlar, bir çok Müslüman'ı öldürmüşlerdi. Ayrıca savaş nedeniyle buralardan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Müslümanların mallarını yağmalamışlar, onlarca köyü yakmışlardı.

Batı Anadolu'da yaşayan Megali İdeacı Rumlar ise, Yunanistan'a destek veriyorlardı. Kiliseler ve çeşitli dernekler tarafından Yunan donanması için toplanan paralar papazlar aracılığıyla Yunanistan'a aktarılıyordu. İzmir ve Aydın demiryolları tamamen Rum kadrolarının elindeydi ve bu Rumlar asker sevkiyatını baltalamaya çalışıyorlardı. Ayrıca her istasyonda bulunan Rum bakkalları buldukları bölgelerde casusluk yapıyorlardı. Bundan başka Yunan ordularının işgal ettiği adalara geçen Rumlar, kurdukları çetelerle Müslüman ahaliye saldırıyorlardı. Balkan Savaşları sırasında Anadolu'dan Makedonya'ya Osmanlı ile savaşmak için gönüllü giden Rumlar, savaşın sonu Anadolu'ya tekrar dönerek buldukları yerlerde Osmanlı karşısı faaliyetlerine devam ettiler.

Devletin çok ağır bir yenilgi aldığı bu zor zamanda Trakya ve Anadolu'da yaşayan Rumların isyan etmeleri ve asırlardır birlikte yaşadıkları insanlara yaptıkları bu zulümler, Müslüman ahali ile Rumlar arasında derin bir uçurumun açılmasına ve iki unsurun arasına kin ve nefretin girmesine neden olmuştu. Nitekim ilk olarak II. Balkan Savaşında Trakya'nın geri alınmasından sonra, kendilerine saldıranlardan intikam almak isteyen Müslüman ahali ile Rumlar arasında ciddi sorunlar yaşanmaya başladı.

Bu sorunların daha da derinleşmesine neden olan önemli bir etken ise Balkanlardan göç ettirilen 300 bine yakın muhacirin Anadolu'ya gelmesiydi. Büyük çoğunluğu Makedonya'dan gelen ve Yunanistan'ın baskı ve zulümleri neticesinde göç etmek zorunda kalan muhacirler, Anadolu'ya geldikten sonra Yunanlardan gördükleri zulümlerin intikamını Rumlardan alma düşüncesiyle hareket etmeye başladılar. 1914'ün başlarından itibaren artan muhacir sayısına paralel olarak muhacirler tarafından saldırılarda büyük bir artış yaşanmasıyla Rumlara yönelik asayiş bozulmaya başladı. Muhacirlerin Rumları göç ettirmeye yönelik yaptıkları propagandalar ve artan saldırılar Rumlar arasında büyük bir korku havasının yayılmasına neden oldu. Korku içinde kalan Rumlar da Yunanistan'a göç etmeye başladılar.

Rum göçü ilk olarak Trakya'da başladı. Özellikle 1914 Nisan ve Mayıs aylarında köylerini, kasabalarını terk eden Rumlar, topluca sahillere, iskelelere akın etmeye başladılar. Çatalca'dan Edirne'ye kadar Trakya'nın her tarafından yoğun bir

göç hareketi yaşıyordu. Yaşan bu göçlerde 100 binin üzerinde Rum Yunanistan'a göç etti.

Trakya'dan sonra Anadolu'da da aynı hadiseler yaşanmasıyla ve Trakya Rumlarının göç etmesinin etkisiyle, Batı Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlar yoğun olarak 1914 Mayısından itibaren göç etmeye başladılar. Marmara'dan başlayarak Antalya'ya kadar olan sahil kesiminde göç hareketliliği yaşansa da göçün en fazla meydana geldiği yer Aydın Vilayeti idi.

Rum göçü hakkında bilgiler veren İttihat ve Terakki yöneticilerinden Celal Bayar ve Halil Menteşe gibi şahsiyetler, Rum göçünü, Anadolu'nun zararlı unsurlardan temizlenmesi ve Ege adalarını işgal eden Yunanistan'ın Batı Anadolu sahilleri üzerindeki tehdidine karşı bir çözüm olarak düşünüldüğünü ifade etmişlerdir. 1914 Şubatında büyük devletlerin Ege sahillerinin hemen yanı başındaki adaları Yunanistan'a verme kararıyla birlikte, bu sahillerde Rum nüfusunun diğer yerlerde nispetle yoğunluğu ve Yunan milliyetçisi olmaları Celal Bayar ve Halil Menteşenin bu yorumlarını anlaşılır kılsa da göç öncesi yaşanan olayları göz önüne almadan söylenecek her söz meseleyi basite indirgeyecek ve yanlış anlamaya neden olacaktır. Çünkü yaptığımız araştırmalar bizlere göstermiştir ki Rum göçünü anlamak için şu noktaların mutlaka dikkate alınması gerekmektedir: Balkan Savaşında Rumların faaliyetleri, Yunanistan'ın Makedonya'da Müslümanlara yaptığı baskı ve zulümler, bölgedeki Müslüman ahali ile birlikte Balkanlardan göç ettirilerek gelen muhacirler ve Rumlar arasında yaşanan sorunlar. Bu noktaları göz önüne almadan yapılacak olan değerlendirmelerin tam olarak gerçeği yansıtmayacağını ifade etmeliyiz. Rum göçünü anlayabilmek için olayı bütün yönleriyle ele almaya çalıştığımız gibi, öncelikle Rumların Balkan Savaşında takındıkları tutum ve davranışları değerlendirmeye tabi tuttuk. Trakya ve Batı Anadolu'da yaşayan Rumların, Osmanlı orduları balkanlarda ağır yenilgiler aldığı, Çatalca'ya kadar olan Trakya topraklarının kaybedildiği bir zamanda, isyan etmiş olmalarını ve bu isyanın Müslüman ahali üzerindeki etkilerini hesaba almadan yapılacak her değerlendirme yarım kalacaktır. Balkan savaşını ve Osmanlı Devletinin yaşadığı ağır kayıpları değerlendirdiğimizde, hükümetin, alınan ağır yenilginin hemen peşinden Yunanistanla yeni bir savaşı göze almak pahasına, Rumları göç ettirdiğini söylemek mümkün değildir. Savaşta yenik düşen Osmanlı Devletinin ses çıkaramayacağını

bilen ve büyük devletlerin desteğini alan Yunanistan ve diğer Balkan devletleri, ele geçirdiği topraklarda yaşayan Müslümanları zorla göç ettiriyor olsa da, hem savaşma gücü olmayan hem de Hristiyan Avrupa kamuoyunun tepkisinden çekinen İttihat ve Terakkinin, Yunanistan'ın Müslümanlara yaptığı gibi Rumları zorla göç ettirmesi mümkün görünmemektedir. Hükümetin Rum göçündeki fonksiyonu, Yunanistan ve Batı dünyasının baskılarının iyice yoğunlaştığı Hazirana kadar, Nisanda başlayan toplu göçü durdurmak için etkili tedbir alamaması veya alınan önlemlerin etkili bir şekilde uygulamaması olduğunu belirtebiliriz.

Rumların göç etmesinde Balkanlardan göç ettirilerek Anadolu'ya gelen muhacirler önemli rol oynamıştır. Hükümetin takip ettiği iskan politikası Rumların rahatsızlık duymasına ve Yunanistan'ın, Rumlar göç ettiriliyor iddialarını ileri sürmesine neden olmuştur. Muhacir iskanı meselesi hükümet tarafından, Batı Anadolu'da Rum ve Yunan tehlikesine karşı alınacak bir önlem olarak görülmüştür. Başta Rumların nispeten yoğun olduğu Aydın Vilayeti olmak üzere, Batı Anadolu'da çoğunluk Müslümanların elinde olmasına karşın, Rum faaliyetlerine karşı muhacir iskaniyle bu çevredeki Müslüman nüfusunun artırılması gerekli görülmüştür. Tabi ki bu politika, Megali İdea uğruna bu çevrede faaliyette bulunan, nüfus çoğunluklarını arttırmaya çalışan Rumların rahatsız olmalarına neden olmuştur. Bu iskan politikası ileri sürülerek hükümetin Rumları göç ettirmeye çalıştığı iddia edilmiştir. Ancak bilinmelidir ki Yunanistan'ın Makedonya'da uyguladığı iskan politikası bundan farklı değildir. Yunan hükümeti de savaş sırasında Kafkaslardan ve Avrupa'dan getirttiği Rum göçmenleri Müslüman köylerine ve Müslümanların evlerine iskan etmiştir. Yani hükümet, Yunanistan'ın Makedonya'da Müslümanlara uyguladığı politikalara karşı Rumlara mukabele-i bilmisil uygulamıştır.

Rum meselesinin ikinci bölümü ise I. Dünya Savaşı dönemidir. Savaşı, isyan etmenin en uygun zamanı olarak gören Rumlar, genel itibariyle sahil kesimlerinde yaşadıkları için, Anadolu sahillerine saldıran İngiliz, Fransız ve Ruslarla işbirliği yapmışlardır. Anadolu'nun doğusunda Ermenilerin, Batısında Rumların ayaklanarak İtilaf devletleri ile işbirliği yapıyor olmaları karşısında, Anadolu'nun güvenlinin ve savaşan ordularının arkasının emniyetinin sağlanması için hükümet, bu tür zararlı faaliyetlerde bulunanları yaşadıkları yerlerden uzaklaştırma kararı almak zorunda kalmıştır.

Rum tehciri Emeni tehcirinde olduğu gibi öncelikle savaş alanı çevresinde uygulanmaya başlanmıştır. İngilizler ve Fransızlar Çanakkale Boğazına, Ruslar İstanbul Boğazına saldırdıkları, İngiliz ve Fransız denizatlıları Çanakkale boğazından geçerek Marmara sahillerine saldırdıkları için tüm Marmara bölgesi savaş alanı haline gelmiştir. Bundan dolayı da Çanakkale boğazında ölüm kalım mücadelesi veren ordunun arkasının emniyeti için boğaz çevresinden başlayarak Marmara denizinin Trakya ve Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlar sahilden iç kesimlere nakledilmişlerdir. Bu ilk sevklerden sonra ilerleyen zaman içerisinde, Batı Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde İtilaf devletleri ile işbirliği yapan Rumlar da iç kesimlere sevk edilmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

I. BELGELER*

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Dahiliye Nezareti	Kelem-i Mahsus Müdüriyeti	DH.KMS
“	Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Kalemi	DH.MUI
“	Hukuk Kalemi	DH.H
“	Siyasi Kısım	DH.SYS
“	İdarî Kısım	DH.İD
“	Mütenevvia Kısım	DH.MTV
“	İdare-i Umumiye	DH.İUM
“	Umur-ı Mahalliyeye-i Vilâyât Müdüriyeti	DH.UMVM
“	Sicilli Nüfus tahrirat Kalemi	DH.SN.THR
“	Sicilli Nüfus Kalemi Müteferrik	DH.SN.M
“	Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müd.	DH.MB.HPS
“	Mebânî-i Emîriye Müteferrik	DH.MB.HPS.M
“	Hukuk Müşavirliği	DH.HMŞ
“	Şifre Kalemi	DH.ŞFR
“	Mektubî Kalemi	DH.MKT
Dahiliye Nezareti	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri	
“	Emniyet Kalemi	DH.EUM.EMN
“	Polis Mecmuası Kalemi	DH.EUM.PMC
“	Takibât-ı Adliye Kalemi	DH.EUM.ADL
“	Tahrirat Kalemi	DH.EUM.THR
“	Muhaberât ve Tensikat Kalemi	DH.EUM.MTK
“	Evrak Odası Kalemi	DH.EUM.VRK
“	Asayiş Kalemi	DH.EUM.AYŞ
“	Sicil Kalemi	DH.EUM.SCL
“	Memurîn Kalemi	DH.EUM.MEM.
“	Muhasebe Kalemi	DH.EUM.MH.
“	Kalem-i Hususî	DH.EUM.KLH
“	Kalem-i Umumi	DH.EUM.KLU
“	Ecanib Kalemi	DH.EUM.ECB.
“	Kısım Adli Kalemi	DH.EUM.KADL
“	1.Şube	DH.EUM.1.ŞB
“	2.Şube	DH.EUM.2.ŞB
“	3. Şube	DH.EUM.3.ŞB
“	4. şube	DH.EUM.4.ŞB
“	6. Şube	DH.EUM.6.ŞB
“	Seyrû Sefer Kalemi	DH.EUM.SSM

* Belge numaraları metin içerisinde gösterilmiştir.

“	Levazım Kalemi	DH.EUM.LVZ
Hariciye Nezareti	Mektubî Kalemi	HR.MKT
“	Hukuk Müşavirliği İstişare Odası	HR.HMŞ.İŞO
“	Hukuk Kısmı	HR.H
“	Mütenevvia Kısmı	HR.MTV
“	Siyasi Kısm	HR.SYS

Meclis-i Vükela Mazbataları
Dosya Usulü İradeler
İrade-i Dahiliye
İrade-i Adliye Mezahib
İrade-i Harbiye
İrade-i Hariciye
İrade-i Meclis-i Mahsus
Bab-ı li Evrak Odası Belgeleri
İrade-i Şurayı Devlet
Şurayı Devlet Belgeleri

II. GAZETE

İkdam
Tanin

III. YAYINLANMIŞ VESİKALAR

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri , Başbakanlık Devlet Arşivleri

Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını,

Düstur, 2. Tertip, C:5, Dersaadet Matbaası 1332.

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi 1330-1331, TBMM Basımevi, 1990.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, TBMM Basımevi, 1990.

Pontus Meselesi, Yay. Haz. Dr. Yılmaz Kurt, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:68, 1995.

Osmanlı belgelerinde Ermeniler, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., 1995

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, Ankara, 1996.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, C. I, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yay, 2005

Düstur, 2. Tertip, C. 7, Dersaadet, Matbai Amire, 1336

1332 Meclis-i Umuminin Münkait Olmadığı Esnada Heyet-i Vükelaca Ba İrade-i Seniyye Mevkii İcraya Konulan Levayih-i Kanuniye,

IV. KİTAP

Ağanoğlu, H. Yıldırım: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001.

Ahmad,Feroz: **İttihatçılıktan Kemalizme**, Çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1985.

Akşin, Sina: **Jöntürkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987.

Armaoğlu, Fahir: **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

Ayni, Mehmet Ali: **Ulusçuluk (Milliyetçilik)**, Der. Nezih H. Neyzi, İstanbul, Peva Yayınları, 1997.

Atnur, İbrahim Ethem, **Türkiyede Ermeni Kadınları ve Çocukları Meselesi**, Ankara Babil Yay, 2005

Baran, Tülay Alim: **“Balkan Harplerinin Bitimiyle I. Dünya Savaşı arasında Yerel Basına Göre İzmir”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, 1988.

Barbaros R. Funda, **1830-1930 Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Sos-Ekonomik Çözüm Arayışları Çerçevesinde İzmir'de Sanayileşme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1994

Bayar, Celal: **Ben de Yazdım**, İstanbul, 1967.

Baykara Tuncer, **XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, 1965-1966

Bayraktar, Bayram **Osmanlıdan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. 1998

Bayur, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılabı Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Bıyıklıoğlu, **Tevfik**: Trakya'da Millî Mücadele, **Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.**

- Berber, Engin: **Sancılı yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke Ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, Ayraç Yayınları, 1997.
- Carthy, Justin Mc.: **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılap, 1995
- Cemal Paşa: **Hatırat**, Yayına Haz. Metin Martı, İstanbul, 1996.
- Cemiyeti Akvam ve Türkiye’de Ermeni ve Rumlar**, Mabaa-i Ahmet İhsan ve Şürekası, İstanbul 1337.
- Çiçek, Kemal, **Ermenilerin Zorunlu Göçü 1915-1917**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay, 2005
- Eldem, Vedat , **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1994
- Ercan, Yavuz, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2001
- Eryılmaz Bilal, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi**, İstanbul, Risale Yay, 1996
- Gülsoy, Ufuk: **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, İstanbul, Simurg Yayınları, 2000.
- Gürün, Kamuran, **Ermeni Dosyası**, Ankara, TTK Yay, 1983
- Halaçoğlu, Ahmet: **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Halaçoğlu, Yusuf, **Ermeni Tehciri**, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2004
- Haydaroğlu, İlknur Polat, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, Ankara, Ocak Yay, 1993
- Erim, Nihat: **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1953.
- Hatipoğlu, M. Murat, **Yunanistan’daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Ens. Yay, 1988
- Genelkurmay Harp tarihi Başkanlığı, Balkan Harbi (1912-1913), Ankara, 1970.**
- Karpat, Kemal H.: **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Kırkpınar, H. Siren: **“1908-1912 İzmir Sancağında Rumlar”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988.

- Kitsikis, Dimitri: **Yunan Propagandası**, Çev. Hakkı Devrim, İstanbul, Kaynak Kitaplar, 1974
- Köprülü Fuat, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Ankara, TTK Yay. 1999
- Küçük Asya Araştırma Merkezi, **Göç, Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)**, İstanbul, İletişim Yay, 2002
- Moralı, Nail: **Mütarekede İzmir**, Yay. Haz. Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002.
- Mutlu, Cengiz, **Arşiv Belgelerine Göre Amele Taburları (1914-1918)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 2006
- Nakracas, Georgios: **Anadolu ve Rum Göçmenlerin kökeni**, İstanbul, Belge Yayınları, 2003.
- Oran, Baskın: **Türk- Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1991.
- Ortaylı İlber, “Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu”,
Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler I
- Özdemir, Zekeriya I. **Dünya Savaşında Amele Taburları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 1994
- Özel, Sabahattin: **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, MEB Yayınları, 1993.
- Pentzopoulos, Dimitri: **The Exchange of Minorities and its Impact on Greece**, London 2002.
- Refik, Ahmet, **Kafkas Yollarında**, İstanbul 1919
- Salıxık Selahattin, **Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eteryası**, İstanbul, Ar Matbaası, 1968
- Sarınay, Yusuf: **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1913**, İstanbul, Ötüken, 1995
- Selçuk, Mustafa: “**Savaş Sırasında İtilaf Devletlerinin İstanbul’da Yaptığı Tahribat**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst.Ünv. Sosyal Bilimler Ens., 2005.

- Smith, Michael Llewellyn: **Yunan Düşü**, Çev. Halim İnal, Ankara Ayraç yayınları, 2002.
- Sotiriyu, Dido: **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, İstanbul, Alan Yayınları, 1995.
- Söylemezoğlu, Galip Kemalî: **Hatıralar Atina Sefareti (1913-1916)**, Canlı Tarihler, Türkiye Yayınları, İstanbul 1946.
- Sürgevil, Sabri: “**1914-1918 yılları arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1984.
- Süslü, Azmi, **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay, 1990
- Svoronos, N.J.: **Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları**, Çev. M. Galip , Ankara, Aydınlık Basımevi, 1935.
- Şahin, M. Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul, Ötüken Yay, 1996
- Şenşekerci, Erkan: **Türkiye Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ün. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens., İstanbul, 1999.
- Şimşir, Bilal: **Ege Sorunu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Taçalan, Nurdoğan: **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970.
- Taçalan, Nurdoğan **Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken, Hasan Tahsin**, İstanbul Aysoy Yay, 1998
- Toprak, Zafer: **Milli İktisat Milli Burjuvazi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Tunaya, Tarık Zafer: **Türkiye'de Siyasal Partiler**, İstanbul, 1986
- Toynbee, Arnold J.: **The Western Question in Greece and Turkey**, London 1922
- Tuncer, Umut: “**Balkan Harbinin Deniz Cephesi ve Osmanlı Donanmasının Durumu**” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst. Ün. Sos. Bilim. Ens. İstanbul, 1991.
- Yerasimos, Stefanos: **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar-Kafkasya ve Ortadoğu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.
- Yetkin, Sabri: **Ege'de Eşkıyalar**, İstanbul Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

V. MAKALE

Aksoy, Yaşar: “İzmir’de İlk Ulusal Tüccarlar ve Ticaret Odası’nın Öyküsü”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 3, 1993.

Arıkan, Zeki: “Balkan Savaşı ve Kamuoyu”, **4. Askeri Tarih Semineri**, Ankara 1989

Aykut, Ş. Nezih “Arşiv Belgelerine Göre Ermenilerin Anadolu’da Yaptıkları katliamlar (1914-1922)”, **Uluslar arası Türk- Ermeni İlişkileri Sempozyumu**, Ed:Mehmet Saray, Selçuk Erez, 24-25 Mayıs 2001, İstanbul Üniversitesi Yay, 2001

Babinger, Franz “Rum”, İslam Ansiklopedisi 12/1, Meb Bas. 1979

Balcıoğlu, Mustafa: ”Birinci Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Rumlar ve Topal Osman”, **Giresun Tarih Sempozyumu 24-25 Mayıs 1996**, İstanbul, Giresun Belediyesi Yayınları, 1997.

Baran, Tülay Alim: “Balkan Harbinden Sonra İzmir’e Yönelik Göçler”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C:1, S:1, İzmir, 1991

Baykara, Tuncer: ”Batı Anadolu’daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu”, **3 Askeri Tarih Semineri**, **3.Asker Tarih Semineri**, Ankara 1986.

Berber, Engin: “İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde İç Güvenlik Sorunu”, **Askeri tarih Bülteni**, Sayı 28, Yıl 15, Şubat 1990.

Beyoğlu, Süleyman, “Birinci Dünya Savaşında Trabzon”, **Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998 Bildirileri**, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., 1999

Beyoğlu, Süleyman, “Ermeni Propagandasının gölgelediği Gerçek:Tehcir Kanunu Ve I.Dünya Savaşı’nda Arap Tehciri”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 11**, İstanbul 2004

Bora,”H.Siren: “II.Meşrutiyetin ilanı ve İzmir Rumları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları**, C.I, S.2, 1992.

Çelik, Gülfettin: “Osmanlı Türkiyesine XIX. Yy. Sonlarında yapılan Göçlerin Sosyo-Ekonomik Bakımdan Tahlili”, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk**

Dünyası Semineri 29-31 Mayıs 1995, İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Tarih Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul, 1996.

Eraslan, Cezmi, “Ermeni Komiteleri, Propagandaları ve Osmanlı Devletinin Aldığı Tedbirler”, **Uluslar arası Türk- Ermeni İlişkileri Sempozyumu**, Ed:Mehmet Saray, Selçuk Erez, **24-25 Mayıs 2001**, İstanbul Üniversitesi Yay, 2001

Ercan, Yavuz: Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesinin Rolü”, **3.Askeri tarih Semineri, 3.Askeri Tarih Semineri**, Ankara 1986.

Ercan, Yavuz, “Osmanlı Devletinde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet sistemi)”, **701 Osmanlı Özel Sayısı, II, Ekonomi ve Toplum**, Yeni Türkiye, Mart Nisan 2000, S.32, Yıl 6

Hatipoğlu, M.Murat”Elefterios Venizelos’un 1910 yılında iktidara gelmesiyle Megali İdea’nın kazandığı yeni karakter”, **3. Askeri Tarih Semineri**, Ankara 1986.

Haydaroğlu İlknur Polat, “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi, **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara 1986**

Keleşyılmaz, Vahdet “*Birinci Dünya Savaşında Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı*”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl 25, S.48, Şubat 2000

Mehmetefendioğlu, Ahmet “Rahmi Bey’in İzmir Valiliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.1, S. 3 Yıl 1993

Okay, Cüneyt: “Müslüman Boykotajı ve İstiklal-i İktisad-i Milli Cemiyeti”, **Toplumsal Tarih**, S. 31, Temmuz 1996.

Ortaylı İlber,”Balkanlarda Milliyetçilik”, **TCTA**, C. IV

Ortaylı İlber, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet” , **TCTA**, C. IV

Özkaya, Yücel “1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları”, **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara 1986

Sürgevil, Sabri: “Çanakkale Savaşları ve İzmir”, **Askeri Tarih Bülteni**,Yıl 15, Sayı 28, Şubat 1990.

Toprak, Zafer: “İslam ve İktisat:1913-1914 Müslüman Boykotajı”, **Toplum ve Bilim**, 29/30 Bahar-Yaz, 1985.

Tunçoku, Mete, “Çanakkale Muharebeleri ve Yunan Dış Politikası”, **Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, 23-25 Ekim 1995, Ankara 1996

Uçarol, Rifat, “Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1839’a kadar Osmanlı”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi XI**, İstanbul 1993

Yerasimos, Stefanos: “Pontus Meselesi (1912-1923)”, **Toplum ve Bilim**, 43/44 Güz 1988- Kış 1989.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Efiloğlu 1975 yılında Ordu’da doğdu. Orta öğretimini İstanbul’da tamamladı. 1992 yılında girdiği Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünü 1996 yılında bitirdi. Aynı yıl Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladı. Turkish Historical Researches in the Period of Republic (Cumhuriyet Döneminde Tarih Araştırmaları) adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde doktora eğitimine başladı. Evli ve bir çocuk babası olan Ahmet Efiloğlu halen İstanbul Güngören “Haznedar Abdi İpekçi İlköğretim Okulunda” Sosyal Bilgiler Öğretmenliği yapmaktadır.